

श्री जैनधर्मांगर भूतिपूजक गोडीगना द्वितीय प्रकाश अतु



बुद्धिप्रभा.

LIGHT OF REASON.

काव्य.

दिव्य पद्य प्रति संवरवाने, जल छवन छवन करवाने;
गान सुधारस रत्नववाने, शारद रहाय हे "बुद्धिप्रभाते."

पुस्तक ६ हुं. अप्रैल १९१५. वार संवत्-२४४०. अंक १ लो.

प्रसिद्धकर्ता-श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ.

व्यवस्थापक-अमदावाह श्री जैनधर्मांगर भूतिपूजक गोडीग
तारदी सुप्रिन्टेन्ड, रा. करलाह डाह्यावाह कापडीया.

यु. अमदावाह.

वार्षिक सवालम-पोस्टेन साथे रु. १-४-० स्थानिक १-०-०.

अमदावाह.

श्री "जायभउ न्युजिली" प्रिन्टींग प्रेसभा

परीभ देवीदास कनववाह कापडीया.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. શ્રી મહિયદ્ર... .. ૧	૧	ખન્ધાવરક ૧૯	૧૯
૨. માઈ નવીન વર્ષ ૮	૮	ખિમારા પખીને ૨૦	૨૦
૩. માઈ ગત અને નવિન વર્ષ પ્રવેશ... ૯	૯	૭. જૈનકોમમાં ગોખરે તુલ્ય મનાતા મહુમ સરદાર શેઠ લાલભદ્ર દય	
૪. અમારી નોંધ ૧૨	૧૨	પતભાઈના જીવનમાંથી અનુકરણીય	
૫. સુસારમાં સ્વર્ગ ૧૪	૧૪	દર્શાત ૨૦	૨૦
૬. કાબકુંજ... .. ૧૬ થી ૨૦	૧૬ થી ૨૦	૮. તીર્થ પ્રવાસ વર્ણન ૨૪	૨૪
શ્લોકોગ્ર ૧૬	૧૬	૯. શ્રી મહાવીર જ્યંતી ૨૮	૨૮
સુબોધક સાતવાર ૧૭	૧૭	૧૦. શ્રી મહાવીર જ્યંતી રિપે બે બોલ. ૩૫	૩૫
વિશ્વાસપાત્રીને ૧૮	૧૮		

લવાજમ.

હમારા ગ્રાહકો જોશે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુરૂ પાડ્યું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણોજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીએજ રાખીને અમે નફા તરફ ન જોતાં કર્તવ્ય તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને તે આજી વર્ષમાં નવિજ ફેરફારો કરી સામાજિક માસિકની હરોળમાં તેને સુદી વધુ સેવા બલવવા નિશ્ચય કર્યો છે. માસિકની દત્તલિને આધાર તેના વાંચકોની તુલન મદદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ સુરા ગ્રાહકોને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિનાવિલંબે મોકલી આપવું અને ગ્રાહક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથીજ અમોને લખી જણાવવું. જાહેર સંસ્થા સુકશાનમાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

ધૃતિશમ.

તૈયાર છે !

મંગાવો !!

તૈયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પત્ર ભાવાર્થ સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, વૈરાગ્યાદિક, ઉત્તમ રહસ્યચાળા ૧૮ પદો કે જેનો ભાવાર્થ સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર ગિચાસા હતી તે પદો ઉપર આચાર્ય સુદ્ધિ-સાગરચરિત્ર મહારાજને સ્પષ્ટ રીતે વિસ્તારથી વિવેચન કરી જીઠામાં પૂર્ણ કરી છે. તે સાથે શ્રીમદ્વર્તુ ચરિત્ર પણ ઉત્તમ રીતે દાખલ કર્યું છે. ઉચ્ચ કામગી, નિર્ણયસાગર પ્રેસની સુદર ઘાષ ને મનોહર પાકી ખાકન્ડોગ છતાં કી. માત્ર રૂ. ૨-૦-૦.

કે. નાગોરીશરાહ.

અમદાવાદ.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂં બોર્ડોંગ.

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

વર્ષ ૬ હું.]

તા. ૧૫ એપ્રિલ સને ૧૯૧૪.

[અંક ૧ લો.]

*શ્રી મણિચંદ્રકૃત.

(સંપ્રાદય તથા વિવેચનકાર બુદ્ધિસાગર:)

ચોપાઈ.

મિચ્છત્ત કહીય જે કુતત્ત્વવાસના, યથાસિયતિ ભવ નાવે આસના ।

દ્રવ્ય યજ્ઞવ વિપર્યાસ ધરાવે, અનંતાનુવંધો હઠ કરાવે ॥ ૧ ॥

ગુણવંત જાણ્યો તુહે દ્વેષ આવે, મુંઢુર્તથી માંડી જાવજીવ કહાવે ।

અનંતાનુવંધીઓ ક્રોધ તે થાવે, ભવાનુવંધી તે દુર્ગતિ પાવે ॥ ૨ ॥

ગુણવંત પ્રતિ દેલે આપથી હીણા, અવગુણ આગલિ કરી જુઈ દીણા ।

માન વદ્યો નિજ પરાક્રમ વોલે, દુર્ગતિ તપું ધારણું તે खોલે ॥ ૩ ॥

ધર્મ થોડો કરી વહુત પ્રકાશે, આપ હમ જાણે મોરો જસે માસે ।

ધર્મ દેલાહો ઠગે વહુ લોક, અનંતાનુવંધી માયા કરે ફોક ॥ ૪ ॥

આ ચોપાઈવાળા પદમાં અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રી મણિચંદ્રજી સમકિતી અને મિથ્યાત્વીનાં લક્ષણો દર્શાવ્યાં છે. મિથ્યાત્વીને ગુણવંતપર દ્વેષ પ્રગટે છે અને તે મુંઢુર્તથી પ્રારંભીયાવજ્જીવ પર્યંત રહે છે. મિથ્યાત્વી જીવ પોતાને ગુણવંતો કરતાં મહાન દેખે છે અને ગુણવંતોને પોતાનાથી હીન

* શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ અમદાવાદમાં સારંગપુર તળીયાની પોળમાં રહેતા હતા. અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ નવી કાંઈ જે કહેવાય છે તેમના પતિએ શ્રી મણિચંદ્રજી પાસે અભ્યાસ કર્યો હતો એમ કહેવાય છે. શ્રી મણિચંદ્રજીકૃતની કેટલીક સજ્જાઓ અને પદો છપાઈ ગયાં છે. અવશેષ કેટલાંક પદો મળી આવવાથી અત્ર તેનો ઉતારો કરવામાં આવે છે.

પરવસ્તુ અપની કરીને માને, તનમેં રંગાઈ રહ્યો નીચ ઠાળે ।
 લોભસાગર પૂરો નવી થાવે, તૃષ્ણાઈ કરી દુર્ગતિ જાવે ॥ ૫ ॥
 એ અનંતાનુવંધી કહ્યા ચાર, એકની મુખ્યતા ગુણીતા ત્રણ ધાર ।
 નરક નિગોદ પ્હોંચાઢે માઈ, હારી જાઈ આપણી ઠકુરાઈ ॥ ૬ ॥
 યથાસ્થિત ભાવ ઉપરે મનરંજે, ગુણ જાણ્યા પછી તેહને નવિ ગંજે ।
 ધર્મમાં માયા ન કરે પુણ્યવંત, મળે મણિચંદ્ર પરવસ્તુ મ'સંચ ॥ ૭ ॥

રાગ કેદારો.

ચેતના ચેતનહું સમજાવે, અનાદિ સ્વરૂપ જણાવેરે ।

સુમતિ કુમતિ દો નારી તાહરે, કુમતિ કહે સિમ ચાલેરે. ચેતના. ૧

કુમતિ તળો પરિવાર છે વહુલો, રાત દિવસ કરે ઢોહલોરે;

વિષય કપાયમાં મીનો રહેવે, નવિ જાણે તે મૂલોરે. ચેતના. ૨

દેખે છે, મિથ્યાત્વી અન્ય જીવોના અવશુણ્ણને આગળ કરે છે અને તેઓના સદ્ગુણોને આચ્છાદે છે. મિથ્યાત્વી અલ્પ ધર્મ કરીને ધણો ઈર્ષ્ય એમ અન્યોની આગળ પ્રકાશે છે. મિથ્યાત્વી કષ્ટ ઉપર ઉપરથી ક્રિયાક્રમરે ધર્મ દેખાડીને પરને વંચવા પ્રયત્ન કરે છે. સમકિતી ધર્મનુદાનમાં કષ્ટ કરતો નથી. સમકિતી અન્ય જીવોના સદ્ગુણોને પ્રદક્ષ્ય કરે છે અને વસ્તુને વસ્તુપણે દેખે છે. ઇત્યાદિ.

આ પદમાં શ્રી મણિયંદ્રજી મહારાજે સુમતિ અને કુમતિના પાત્રપૂર્વક આત્માને ઉપદેશ કરીને સુમાતના ઘેર રહેવા આત્માને વિવેક કરાવે છે અને કુમતિની અસારતા અવબોધાવી તેના વશમાં ન રહેવું એમ આત્માને પ્રખેપે છે. શ્રી મણિયંદ્રજી પોતાના આત્માને સખેપે છે કે હે આત્મન! કુમતિનો બહુ પરિવાર છે અને તે તને રાત્રી દિવસ વિકલ્પ સંકલ્પ કરાવીને દુઃખી કરે છે, કુમતિનો પરિવાર તને વિષય કપાયમાં તન્મયતા કરાવે છે પણ તું તેના સગે પોતે ભૂલ્યો છું એમ સંવેદી શકતો નથી. કુમતિએ તને એવી રીતે વશમાં કરી લીધો છે કે તને સુમતિ સાથે મેળાપ પણ કરવા દેતી નથી. હે ચેતન! તને મોહની છાક એવી ચઢી છે કે તું સુમતિનું સ્વરૂપ અવબોધવા સમર્થ થઈ શક્યો નથી. કુમતિના સગે અભક્ષ્ય ભક્ષણ તું કરે છે. આવી રીતે તારો અનન્તકાળ વહી ગયો. અવસર પામીને ચેતન પોતાના આત્માને કહે છે કે હે આત્મસ્વામિન! તમારો વાસ હવે સુમતિના ઘેર રાખો. કુમતિના મુખે મીઠાઈ દઈને સુમતિના સદ્વિચારોમાં તણીન બની આનંદ રસ આસ્વાદો. આત્મસ્વામિન! આ પ્રમાણે સુમતિની પાસે રહેવાનો અભ્યાસ સેવશો તો ચિરતિ તમારી પાસે આવશે અને તે તમને નિરૂપાધિમય સુખની વાનગી ચખાડીને વૃક્ષ કરશે કે જેથી તમે સત્ય સુખના માર્ગમાં અવધૂતયોગી બનીને રહેશો. હે ચેતનજી! ચિરતિની પાસે તન્મય બનીને રહેશો ત્યારે સુન્નિતો મેળાપ તમને અવસ્ય સુમતિ કરાવી આપશે. ચેતન પોતાના સ્વરૂપે શુદ્ધ યાત્ર છે ત્યારે તે નિર્ભય સ્થાનક પ્રાપ્ત કરે છે એમ હે ચેતન! તમે પરિપૂર્ણ લક્ષ્યમાં રાખીને હવે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં તણીન બનો. શ્રી મણિયંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને પ્રખેપે છે કે સુમતિ અને કુમતિનું આવું પટંતર જાણીને પોતાના ગુણ જાણે અને તેમાં રમણતા કરી ઐટલે આપો આપ પરમાત્મારૂપ દેખાશો.

સુમતિ મિલવા નવિ દિયે તુજને, મોહની છાકે રાહ્યોરે;

મહ્યામહ્ય તુજને કરાવે, અનંતકાલ તાંડ રાહ્યોરે.

ચેતના. ૩

અવસર પામી ચેતના ઘોલી, પ્રસુ સુમતિને ઘેર રાહ્યોરે;

કુમતિને મુલે મીઠાઈ દેડ, સુમતિ તળા ગુણ ચાહ્યોરે.

ચેતના. ૪

ફળે અધ્યાસે દેસિ વ્રતી આવે, અવસરિ કુમતિને છાંડેરે;

સુમતિ તળું વાધ્યું જાણી, સંયમ સ્ત્રી તવ આળેરે.

ચેતના. ૫

સુમતિ સ્ત્રી પરિવારે વાધી, તવ મુક્તિવધૂ મેલાવેરે;

આપ સ્વરૂપે ચેતન થાવે, તવ નિર્મયસ્થાનક પાવેરે.

ચેતના. ૬

આપ સ્વરૂપ યથાસ્થિત ભાવે, જોડને ચિત્ત આળેરે;

કુમતિ સુમતિ પટંતર દેહી, મળે મણિચંદ્ર ગુણ જાળેરે.

ચેતના. ૭

ભાવાર્થ—અધ્યાત્મ રસમગ્ન શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ આ સંસારની અસારતાનો પૂર્ણ નિશ્ચય કરીને વિવેક જ્ઞાનથી પ્રભોધિ છે કે, આ સંસારમાં કોઈ કોઈના કાર્ય માટે નથી. મૂઠ જીવ મોહ વડે પોતાનું આયુષ્ય બ્યર્થ શુભાવે છે અને જે સુખનો માર્ગ છે તેનાથી પરાફ-મુખ રહે છે. શબ્દ-રૂપ-રસ-ગંધ અને સ્પર્શ વિષયોમાં શુભ અને અશુભતાને માની પરવસ્તુમાં મિથ્યા મુકે છે. ચેતન એ પોતે ચૈતન્ય સ્વભાવ વિશિષ્ટ છે છતાં જડતા સ્વભાવમાં ચેતન મુકાયો એ પણ એક આશ્ચર્ય છે. ચેતન અત્યંતયોગે જડસ્વભાવમાં મુકાયને યથાસ્થિત વસ્તુ સ્વભાવને અવબોધી શક્યો નહિ તેમજ ચેતન પરવસ્તુઓમાં માર્ગ તાર્ કરીને રાચી રહ્યો. અહો! ચેતન યદને જડમાં મુકાયો અને પોતાનામાં રહેલા શાન્ત રસને તે જાણી શક્યો નહિ. જ્યારે ત્યારે પણ ચેતન સ્વભાવમાં આવ્યા વિના અનન્તાનન્દમય યદ શક્યાનો નથી. જડની સંગતિ કરવાથી આત્મામાં જડતા વ્યાપી રહી છે અને તેથી જ્ઞાન માર્ગ ઢંકાઈ રહ્યો છે. અહો આત્મા એવો જડ અજ્ઞાની બની ગયો છે કે જે મન-વચન અને કાયાના યોગે જે જે કરે છે તેમાં હું કરું છું એવી અકંટિત ધારણુ કરે છે અને તેથી પરભાવનો કર્તા હતાં બનીને કર્મ ગ્રહણુ કરે છે. અજ્ઞાનત્વથી યોગ અને કપાયથી પોતાને બિન્ન જાણી શકતો નથી. યોગવડે અને રસવડે પોતાના આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં કર્મરૂપ જડને બાધે છે અને તેથી સ્વકૃત કર્મને ભ્રમોભવમાં નાના અવતારો ધારણુ કરીને ભોગવે છે. યોગથી પ્રદેશગ્રન્થ પડે છે અને કપાયથી રસ રિયતિ બન્ધ પડે છે. આત્મા પરસ્વભાવે રમણુતા કરવાથી પરનો કર્તા હતાં બનીને ભવગ્રમણુ કર્યા કરે છે. જ્યારે આત્માને સત્ય વિવેક પ્રગટે છે ત્યારે સર્વ જડ પદાર્થોથી હું બિન્ન છું અને બાહ્યગરની બાહ્ય સમાન સર્વ દ્રવ્ય પ્રપંચ ધૂળ જેવા છે એમ ભાસે છે. કર્મના ઉદયથી બાહ્ય શુભા-શુભ સંબંધ પ્રગટે છે તેમાં કોઈ શુભાશુભ દશા તથા તેના સંબંધો સદા રહેતા નથી. આ પ્રમાણે આત્મા પોતાના સ્વરૂપમાં રમે છે ત્યારે તેને કામ ભોગની વાંચંજના રહેતી નથી. શ્રી મહિયંદ્રજી જણાવે છે કે જ્યારે આત્મા અને જડવસ્તુને યથાસ્થિત ભાવે જાણવામાં આવે છે ત્યારે સુખને સુખરૂપ જાણે છે તથા દુઃખને દુઃખરૂપ જાણે છે અને સ્વભાવ રમણુતામાં સુખ માની તેમાં રમે છે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

કોઈ કિનકું કાજ ન આવે, મૂઢ મોઢે વેલા ગમાવેરે;	
શબ્દ રુપરસ ગંધ ફરસાવે, શુભાશુભ દુઃખ સુખ પાવેરે.	કોઈ. ૧
જહ સ્વભાવ ચેતન મુઝ્યો, યથાસ્થિત ભાવ ન બુઝ્યોરે;	
તેરી મેરી કરતો અલુજ્યો, શાન્તરસ ભાવ ન સુઝ્યોરે.	કોઈ. ૨
જહકી સંગતે જહતા વ્યાપી, જ્ઞાનમારગ રહ્યો ઢાંકીરે;	
યોગ કરે તે આપે જાણે, હું કરતા કહે થાપીરે.	કોઈ. ૩
યોગ કપાય ન જુદા જાણે, યોગે પ્રકૃત પ્રદેશ જહ વાંધેરે;	
કપાય રસ સ્થિતિનો કર્તા, સંસાર સ્થિતિ વહુ વાંધેરે.	કોઈ. ૪
સર્વ પદારથથી હું અલગો, એ વાજીગરકી ધૂલિ વાજીરે;	
હૃદયાગતિ માવે એ નીપજે, સંસાર વાત નહુકો છાજીરે.	કોઈ. ૫
અન્તરાત્મ તે નર કહીએ, કામભોગ નવી ઇચ્છેરે;	
મળે મણિચંદ્ર યથાસ્થિત માવે, સુખ દુઃખાદિકને પ્રીછેરે.	કોઈ. ૬

સારાંશ—જેણે પોતાના આત્માને અસ્થિતિ અનુભવ્યો છે તે ચાર યમને દેખી શકે છે. ૧ ઇચ્છા, ૨ પ્રવૃત્તિ, ૩ સ્થિર અને ૪ સિદ્ધિયમનું સ્વરૂપ અવગોળીને ધર્મ પ્રવૃત્તિમાં સ્વમનને જોડીને યોગના શબ્દાર્થને સિદ્ધ કરે છે. યોગીને પ્રથમ યમમાં અહિંસાદિકની વાર્તા કરતાં અને શ્રવણ કરતાં મીઠી લાગે છે. જિનની આરા આરાધવાપર તે પ્રેમને ધારે છે અને અવશ્ય અન્ય બાબતો તેને અનિષ્ટ લાગે છે. ક્રિતીયયમમાં પ્રવૃત્ત યોગી જાગ્રી એવી પ્રમાદ દશા તેને હોય છે તથાપિ તત્ પરિહાર કરવા અને યમ પાળવાને તત્પર બને છે તે જીનેશ્વરની આરામાં મગ્ન રહે છે. ત્રીજા યમમાં યમી યોગી પોતાના આત્માની રતિમાં વિહરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને પૌદ્ગલિક રતિ અને તેના હેતુઓથી નિવૃત્ત યદ્ય અપ્રમત શુભરૂપે બને છે અને બાવીશ પરિવહર શત્રુઓને અપ્રમતદશામાં રહીને જીને છે અને પોતે શાન્તસ્વરૂપ બને છે જ્યારે ચોથી યમની દશાને પ્રાપ્ત કરનાર યોગી બને છે ત્યારે પરમાત્માની શુદ્ધ દશા સાધવાને માટે પ્રવૃત્ત યદ્યને અપ્રમત દશાએ શુદ્ધ પરમાત્મા સ્વરૂપ પોતાના આત્મામાં પ્રગટાવે છે અને પોતાના આત્માને પરમાત્મરૂપે બનાવે છે, પોતે કર્મ કલંકથી રહિત શુદ્ધ બને છે. ઇચ્છા, પ્રવૃત્તિ, સ્થિર અને સિદ્ધિ આ ચાર યમની જીવને અનુક્રમે આરાધના યાય છે. ઇચ્છા વિના પ્રવૃત્તિ હોતી નથી અને પ્રવૃત્તિ વિના સ્થિરત્વ પ્રાપ્ત થતું નથી અને સ્થિર યમ વિના સિદ્ધિયમની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઉત્તરોત્તર યમ પ્રતિ પૂર્વ યમને કારણતા છે એમ સિદ્ધિ યદ્ય શકે છે. ઇચ્છા, રુચિ, પ્રેમ, રાગ, સ્નેહ, લગ્નની આદિ પધધિ છે. વીતરાગનાં વચનો શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થવી એ મહા પુણ્યોદયથી બને છે. થી વીતરાગ પ્રભુનાં વચન શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા થતાં સમ્યક્ત્વનો માર્ગ ખુલ્લો યાય છે. ઇચ્છા છે ત્યાં માર્ગ છે અને ત્યાં પ્રવૃત્તિ છે એ સત્ત્વ વારંવાર માનનીય છે. ઇચ્છા યમની પ્રાપ્તિ થતાં પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ યાય છે. ઇચ્છાની સાથેજ પ્રવૃત્તિ યમની પ્રાપ્તિ થવી એવો એકાન્ત નિયમ બાંધી શકાય છે. ઇચ્છા યમની સિદ્ધિની સાથે કેટલાક

રાગ આશાવરી.

- અનુભવ સિદ્ધ આતમ જે હોવે, યમ ચતુષ્ટય જોવેરે;
 ઇચ્છા પ્રવૃત્તિ સ્થિર સિદ્ધ યમમાં, ધીજે શક્તિ ચિત્ત જોહેરે. અનુભવ. ૧
- પ્રથમ યમે અહિંસાદિક વાર્તા, કરતાં સુણતાં મીઠીરે;
 જાણે જિનની આળ આરાધક, વીજી વાત અનીઠીરે. અનુભવ. ૨
- વીજે યમે પ્રવૃત્ત જિન આળા, પ્રમાદ દશા તસ જાણીરે;
 યમ પાલવાને તત્પર યોગી, જિન આળમાં માણીરે. અનુભવ. ૩
- ત્રીજે યમે યમિની રતિચારી, અપ્રમત્ત શુભ રૂપરે;
 પરિસહા પરિવયરી તે પાસે, હોવે તે શાન્ત સ્વરૂપરે. અનુભવ. ૪
- સિદ્ધયમ તે ચોથો કહીણ, પરાર્થક સાધક શુદ્ધરે;
 મળે મણિચંદ્ર યોગ દૃષ્ટાન્તં, વચન શ્રી હરિમદ્ર બુદ્ધરે. અનુભવ. ૫

જીવોને પ્રવૃત્તિ યમની સમ્બુખતા પ્રાપ્ત થાય છે અને કેટલાકોને અવિરતિના ઉદયથી યતી નથી. પ્રવૃત્તિ યમની સિદ્ધિ થતાં સ્થિરતા આવે છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ એ કારણ છે અને સ્થિરતા એ કાર્ય છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિના ગુણ સ્થાનકમાં વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ અનેક બેદા પડે છે. પ્રવૃત્તિ યમમાં પ્રમાદ દશા ઝાઝી હોય છે. છૂટ્ટા ગુણ સ્થાનક પર્યંત પ્રવૃત્તિ છે. ધર્મ પ્રવૃત્તિ વડે જ્યારે સ્થિર યમ થાય છે ત્યારે સાધુ પત્ર મહાવ્રતમાં સ્થિર રહે છે અને બાવીસ પરિષદોને જીતી ચોથા સિદ્ધ યમને પ્રાપ્ત કરી સુખમય થાય છે.

બાવાર્થ:—વસ્તુને વસ્તુના ધર્મ પ્રમાણે યથાસ્થિત દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શનની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે વસ્તુ જે જે પદાર્થો વડે જેમ યુક્ત હોય તેને તેમ દેખવાથી સમ્યક્ત્વ દર્શન ગણી શકાય છે. જેવી રીતે જિને દ્રવ્ય પદાર્થોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેવી રીતે દ્રવ્ય અને પદાર્થોનું સ્વરૂપ અવગત કરવાથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મ રૂપ પદાર્થોને શ્રી કેવલજ્ઞાનીએ જેવી રીતે જ્ઞાનમાં દીકા છે તેવા તે ઉદયમાં આવે છે. કર્મવિપાકનાં બાહ્ય નિમિત્તો ખરેખર દ્રવ્ય ક્ષેત્રકાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ વ્યવહારથી અનેક રીતે દેખાય છે પરંતુ તથા વિષ કર્મ રૂપ કારણ તો પોતાની પાસે છે. તેનો વિપાક ભોગવતાં સમભાવે વર્તવાની જરૂર છે. સમ્યગ્દર્શની કર્મવિપાકને દેખી તેનાથી પોતાના આત્માને બિન્ન માનીને આન્તરિકોપભોગથી ઉદાસીન રહે છે અર્થાત્ તટસ્થ ભાવથી હર્ષ શોક નહિ કારણ કરતાં તે તે કાલે પ્રાપ્ત થનાર કર્મવિપાકોને અદીનભાવે વેદે છે. બાહ્ય નિમિત્તે કેચિજીવો દુઃખપ્રદ તરીકે દેખાતા હોય તથાપિ તેઓનાપર દ્રેષાદિકને કારણે નથી અને તેમને દોષ દેતો નથી. આવી સમ્યગ્દર્શિ જીવની આન્તરિક વિવેક શક્તિ હોય છે. કર્મવિપાકો ભોગવતાં છતાં સમ્યગ્દર્શિ જીવની કેવી દશા હોય છે તે આ ઉપરથી અવમોધાઇ શકાશે. શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ સમ્યગ્દર્શનની દશા જજ્ઞાનીને આગળ જણાવે છે કે હું કર્તા હું એવું પરમાં માનતાં કર્મ બંધાય છે, અહંવૃત્તિ પ્રગટવાથી કર્મ બંધાય છે અને બંધાયલાં કર્મો સત્તાગત રહે છે અને ઉદયનાં નિમિત્તો પામીને ઉદયાગત થાય છે. કોઇ પણ ઉદીરણા કરીને કર્મને ઉદયમાં લાવી ભોગવે છે. બંધ વેળાએ કથાયથી જેવો રસ પડે છે તેવો કર્મોદયમાં રસ હોય

॥ અધ્યાત્મપાઠ ॥

સમકિત તેહ યથાસ્થિત ભાવે, જેહ યમ પજ્જવ હુહ સ્વભાવે;
 તેહ પજ્જવ જિન દેસે નાળે, ઉદય વેલા તે આવે ટાળે. સમકિત. ૧
 બાહ્ય નિમિત્ત ઘણી રીતે માસે, પળ તથાવિધ કારણ છે પાસે;
 તે દેસી ઉદાસી ન રહેવે, કોહને દોષ તેહ નવિ દેવે. સમકિત. ૨
 હું કર્ત્તા માને કર્મ બંધાય, તેહ કર્મસત્તા વડે થાવે;
 ઉદય માફિક વંધ ઉદય આવે, તેહ વિના કેહ ઉદીરણા પાવે. સમકિત. ૩
 નિકાચના વિળ વંધ સ્થિરી જાવે, નિકાચનાવળ કોહ ઉદયે આવે;
 વંધ વેલાએ જેવો રસ હોઈ, ઉદય વેલાએ તેહવો તિહાં સોઈ. સમકિત. ૪
 દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ મિલે આવે, તવ વિપાકતે પૂરો થાવે;
 તેળે કારણે તુમે સમતા આળો, મળે મળિચંદ યથાસ્થિત જાળો. સમકિત. ૫

છે અને તે વેઠવો પડે છે. ઉત્કૃષ્ટ ભંગે કર્મ નીકાર્યા ન હોય તો તે તપશ્ચરણ ધ્યાનાદિવડે બંધમાંથી ટળી જાય છે. ઉત્કૃષ્ટ ભંગે નિકાચિત કર્મ બાંધ્યાં હોય છે તો તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થતો નથી. નિકાચના વિના પણ કોઈ કર્મ ઉદયમાં આવે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ મળતાં કર્મ ઉદયમાં આવે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવે વિપાક ભોગવીને પૂર્ણ કરાય છે. કર્મવિપાક પૂર્ણ થવાને યોગ્ય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી કર્મવિપાક ભોગવવો પડે છે માટે હે જન્યજીવો ! તમે કર્મવિપાક ભોગવતાં મુંઝાઈ જાઓ નહિ. શુભાશુભ કર્મવિપાકો ભોગવતી વખતે હર્ષ અને શોકનો ત્યાગ કરીને સમભાવને ધારણ કરો અને કર્મના યથાસ્થિત ભાવને જાણીને મનને સમભાવમાં રાખો, એમ શ્રી મહિયંદ્રજી કહે છે. સમ્યક્ત્વ દર્શનની આવી દશા જાણીને આત્મજ્ઞાની મહાપુરુષ સાંસારિક સંબંધોમાં સમભાવને ધારણ કરીને અંતરથી આત્મસ્વભાવમાં રમણુતા કરે છે અને અધિકાર પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે.

બાવાઈ—શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ પોતાના આત્માને સંબોધે છે કે હે ચેતનજી ! તમે આ દુનિયાની સર્વ વસ્તુઓથી ભિન્ન છો. પરદ્રવ્યરૂપ સર્વ વસ્તુઓ કદાપિ પોતાની ચઢ નથી, યતી નથી અને યવાતી નથી. જ્યારે આ પ્રમાણે વસ્તુ સ્થિતિ છે ત્યારે તું પરવસ્તુઓપર અહં મત્ત્વ કલ્પનાથી કેમ પ્રેમ ધારણ કરે છે ? અવજન તારે પર જડ વસ્તુઓપર પ્રેમ ન ધારણ કરવો જોઈએ. જે કર્મ વડે ચેતનજી તમે બધાયા છો તેથી તમે પોતાની હકુરાઈ અર્થાત્ પ્રભુતા હારી ગયા છો અને સર્વ પરવશં દુઃખં એ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયા છો મોહે તમને માયાવડે પાશમાં પાડ્યા છે એમ હે ચેતનજી તમે નિશ્ચયતઃ અવબોધો. હે ચેતનજી ! તમને મોહે મુખે મીઠાઈ દેઈને બમાડ્યા છે—બમાળ્યા છે. તમે જ્યારે મોહની નિદ્રાનો ત્યાગ કરશો ત્યારે જાણશો કે અરે મોહમાં ફસાવાથી દુર્ગતિ બ્રમણ કરવું પડે છે. જ્યાં સુધી મોહના વશમાં પડી રહેવાનું છે ત્યાં સુધી આગમોનો અભ્યાસ કરીને આગમી એવું નામ ધરાવવું અથવા માનરૂપ હસ્તિપર ચઢીને વાહ્યાટવથી ઉપદેશ કરવો તે સર્વ મિથ્યા છે એમ ચેતનજી માનો. ક્ષયોપશમ વિના ધર્મની ખડુ ક્રિયાઓ કરી તેનું ફળ એટલું થયું કે તેથી સુરપદવીની પ્રાપ્તિ થઈ પણ સિદ્ધ ગતિની પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્ય-

રાગ આશાચરી.

ચેતન તુમ હો આપહિ ન્યારા, પરવસ્તુ ઉપર ધરે ક્યા પ્યારા;
 જિણે કરી વંધાણા માઈ, હારી મૂકી આપણી ઠકુરાઈ. ચેતન. ૧
 માયા કરી પાસનાં તુમ પાડ્યા, સુખ મીઠાઈ દેઈ મમાડ્યા;
 છાંડશો નિદ્રા જવ મોહ કેરી, તો જાણે શો એ દુર્ગતિ ફેરી. ચેતન. ૨
 આગમ પઠી આગમી નામ કીના, માને ચઢી ઉપદેશ વહુ દીના;
 ક્ષયોપશ્ચમ ઘીન કિરિયા વહુ કીની, તાકો ફલ સુરપદવી લીની. ચેતન. ૩
 જવ તાંઈ પ્રમાદદશા નવિ જાવે, તવ તાંહી તુમ સંસાર મમાવે;
 મોહપિશાચ તુમ દુઃખ દેલાવે, અપ્રમત્ત ચાવક રહિ હાથે આવે. ચેતન. ૪
 ઉદયાગત વસ્તુ યથાસ્થિત ભાવો, વંધ નિકાચનનો નહિ કોઈ દાવો;
 મળે મણિચંદ્ર હમ કર્મ રૂપાઈ, જિમ પામો અપની ઠકુરાઈ. ચેતન. ૫

ગુણાનની પ્રાપ્તિ વિના ભૂતકાળમાં બાલ ધર્મ ક્રિયાઓ વડે સુર પદવીઓ પ્રાપ્ત કરી અને ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત કરી શકાશે પરંતુ તેથી ભવભ્રમભણેનો અંત આવનાર નથી એમ શ્રી મણિચંદ્રજી મહારાજ પ્રબોધે છે. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્ગુણાન પ્રાપ્ત કરીને મોહથી વિરામ પામવારૂપ વિરતિ આરિત્યની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. પરવસ્તુઓમાં થતી ઇચ્છા રમણતારૂપ રતિથી વિરમીને આત્મ ધર્મ આરિત્યમાં આત્મ વીર્યને પરિણમવવાની જરૂર ઝાનીઓએ સ્વીકારી છે. આત્મ ધર્મમાં રતિ કરવામાં પ્રમાદ નડે છે. જ્યાં સુધી પ્રમાદ દશા નડે છે ત્યાં સુધી પ્રમાદ પોતાના બળવડે જીવને સંસારમાં પરિભ્રમાવે છે અને અસલ નાના દુઃખો વડે આત્માને પીડે છે. હે ચેતનજી ! તમને મોહરૂપ પિશાચ દુઃખ દેખાડે છે અર્થાત્ મોહપિશાચના વશમાં સલાથી અનેકદશા દુઃખો પોતાને દેખવાં પડે છે. જ્યારે અપ્રમત્તરૂપ ચાલુક વડે મોહપિશાચને મારવામાં આવે છે ત્યારે મોહપિશાચને જીતી શકાય છે. હે ચેતનજી ! તમે કર્મોદય વસ્તુને યથાસ્થિત ભાવો અર્થાત્ વિચારો અને કર્મવિપાકો ભોગવતી વખતે આત્માને આત્મ સ્વભાવે જાણો અને તે પ્રમાણે સમભાવે વર્તો કે જેથી નિકાચિત કર્મ બાંધી શકાય નહિ. હે ચેતન ! તમે સમભાવે વર્તો તો નિકાચિત કર્મ બાંધવાનો દાવો રહી શકે નહિ. શ્રી સુનિરાજ મણિચંદ્રજી કહે છે કે આ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શન ગુણ અને સમભાવમાં વર્તવાથી કર્મનો નાશ થતાં ચેતનજી તમે પોતાની પ્રભુતા પામી શકો.

Help whoever, whenever you can;
 Man for ever needs aid from man.
 Let never a day die in the west
 That you have not comforted some sad breast.

Ellis W. Wilcop.

બાલકૃષ્ણ શર્મા. (સરસ્વતી).

અર્થ:—જ્યારે જ્યારે તમારાથી બની શકે ત્યારે ત્યારે કોઇને ને કોઇને અવશ્ય સહાય કરો. એકની મદદની ખીજને હમેશાં જરૂર પડે છે. કોઈ પણ દુઃખી આત્માને થોડો અગર વધુ આરામ આપ્યા વગર એકે પણ દિવસ બ્યર્થ જવા દેશો નહિ.

મારું નવીન વર્ષ.

ત્રોટક.

ગત વર્ષ ગયું-નવું આવી મળ્યું,
ગત હા-ગત શું ? નવું ભાવી રથું;
ગત વર્ષ હતું, મુજ 'પંચમને,'
શિષુ ચાહતું હા ! ઉત્કર્ષ અરે ! ૧

મુજ બાળકના-મુજ પોષકના,
મુજ બાળકના-સત્ત્વ શોષકના;
અમિ વેરંતા-નમી ખેરંતા,
કુસુમે વિદ્વાન સુલેખકના. ૨

શુભ હોત ધરી, પ્રભુ મારું સહી,
સત્ત્વ જ્ઞાન તત્ત્વનું આપ્યું સહી;
સાહિત્ય તથા રસ સાગરની,
કવિતા સવિતા રસ રેલી રહી. ૩

મન સંપ ધરી, નીતિ બખ્તરથી,
નય ન્યાયતથા હયાયાર ધરી;
પ્રભુ વચન તથા કુસુમાંબળીઓ,
મુજ વાંચક જે હર મહેન ધરી. ૪

કુદાડાં મધુરાં મમ માળતણાં,
અર્પો તમને આત્મક સુખડાં;
પ્રવાસી કરો પ્રભુના પયના,
તમ જીવનને મધુરાં-સુખડાં. ૫

મુજ વાંસળીમાં કહું સુર હશે,
ઉદ્દેશ અપિ રસપૂર્ણ હશે;
વય મહાર્ શિશુ, હજી વર્ષ છનું,
મુજ કર્મે ક્ષેત્ર-વિષે હું ભરું. ૬

શિશુનાં વચનો-સ્વદિવ્ય ભર્યા,
શિખરે પ્રભુતા-બર સત્ય અહા-;
ગણી એમ અમી નજરો કરજો,
મુજ યતન વિષે સૌ રહાય યજો. ૭

વિદ્વાન્-સુલેખક-સાધુ-તથા,
કલરવ કલમો મુજ કુંજ ધણા;
કરજો ભરજો નવ ગીતલડાં,
હર વાંચકના નવ-તત્ત્વ ભર્યા. ૮

બહુ શાંતિ હજો જગના પડમાં,
સહુ તત્ત્વ તથા રસીયા બનજો;
નવા વર્ષ વિષે નવી સેવ હજો,
મુજ રંકથી 'બુદ્ધિપ્રભા' થા અહો. ૯

મારું ગત અને નવિન વર્ષ પ્રવેશ.

સૃષ્ટિમાં દરેક વસ્તુમાં ફેરફાર એ સ્વાભાવિક છે. ફેરફાર એ જરૂરનો છે, અને ફેરફાર એજ કુદરતના નિર્ણીત હેતુને બર લાવનારું મુખ્ય સાધન છે. વિશ્વના વિશાળ ક્ષેત્રના ગર્ભમાં, કુદરતનો શો હેતુ અને શો મર્મ છે, તે કોણ જાણે છે ? કઈ ધડીએ કુદરત કયું કાર્ય કરે છે તે કોણ સમજે છે ? કુદરતની સૃષ્ટ વસ્તુનો અચાનક ફેરફાર થાય છે, એનું પરિણામ મનુજ્ઞ આશ્ચર્ય દૃષ્ટિથી નિહાળ્યા કરે છે, અને સમજીને અગર વિના સમજે, પોતાને બાજે આવતો પ્રયોગ તેજ રંગભૂમિ પર ભજવે જાય છે. સામાન્ય રીતે મનુજ્ઞનું જ્ઞાનક્ષેત્ર ધણું પરિમીત હોવાથી તેને સૃષ્ટિના કાર્યનું સ્વરૂપ અગમ્ય છે. સૃષ્ટિના તંત્રની સાંકળો ક્યાં ક્યાં સંકળાય છે તેને જાણી શકતો નથી. માત્ર તે આ વિશ્વની રંગભૂમિ પર બનતો અનેક બનાવો સાનંદાશ્ચર્યથી નિહાળ્યા કરે છે. કાંઈ પણ એવું મહાન રાજ્ય આ જ્ઞાનયાત્રામાં હયાતી ધરાવતું નથી કે જે કુદરતના નિર્ણીત ફેરફારોને આગાહી બુદ્ધિથી જાણી, પોતાના બળથી તેને અટકાવી શકે. કુદરતનો માર્ગ નિષ્પક્ષપાતી-ન્યાયી, અને નિઃસ્પૃહી છે. તેથીજ તે સદા વિનયવંત છે. દરેક પળે સૃષ્ટિમાં બહુવિધ ફેરફારો થયા કરે છે. અસંખ્યાત ધરતી-કંપો, વરસાદ તથા પવનનાં તોફાનો, અનેક જાતના મહામારી જેવા રોગો, પ્રગ્ન પ્રગ્ન વચ્ચેનાં નાશકારક યુદ્ધો, પળે પળે નૂતન ચમત્કારોભર્યા અવનવા ફેરફારો અવશ્યમેવ ક્યાંજ જાય છે. આ બધા ફેરફારોમાં કુદરત પોતાના કાર્યકારણના અચળ નિયમો સંહિત, અસંખ્યવિત પ્રવાહથી અસ્તિત્વ ભોગવે છે. દરેક વસ્તુ પોતાના ઉદય કે અસ્તનું કારણ અંતરગૂઢ રીતે પોતાની અંદર જમા કરે જાય છે અને અંતે તે કારણ, કાર્યના રૂપે પરિણમે છે. દરેક જણ પોતાના અસ્તિત્વનો પોતે કારણભૂત છે, પણ અજ્ઞાનતાને લઈને તે આવેલા ફેરફારનું પરિણામ જોઈ વિચિત્ર થાય છે.

આનંદદાયક બનાવોમાં પેથાપુર ખાતે પુજ્યપાદ યોગનિષ્ઠ મુનિરાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજીને વિદ્વાનો તથા અતુલિય સંઘ વિષમ્ભાન આચાર્યપદવી આપવાનું સફળ કાર્ય એ એક મુખ્ય છે. અલખત લાયક વિદ્વાનનું લાયક ગૌરવ કરવામાં આવ્યું છે. જેમની અતી ઉત્કૃષ્ટ સંસ્કારી લેખીનીએ ત્રીસ ઉપસંત વિશ્વોપયોગી-સર્વમાન્ય ગ્રંથો આલેખ્યા છે, જેમની સ્પાહાદ્યુક્ત મીઠ વાણીએ રાજ રાણા-જેનો ને જેનેતરો-અને અનેક વિદ્વાનોને અસંખ્યવિત જ્ઞાનસુધારસ પાન કરાવ્યું છે. અને છેલ્લે તેમની કલ્પનાથી પણ અધિક, તત્વ જ્ઞાનના સર્વોત્કૃષ્ટ રસથી છલકાતાં આનંદધન પદ્મભાવાર્થ સંગ્રહ નાગના ગ્રંથે સમગ્ર જૈન તેમજ જૈનેતર સમાજને મુગ્ધ કર્યું છે. જેમના શુદ્ધ ચારિત્રી જનસમાજ સંતુષ્ટ છે એવા સત્પુરુષનું યોગ્ય સન્માનજ જનસમાજે કર્યું છે. આ ઉપસંત જૈન સમાજના હિતાર્થે વિહરતા અનેક સુસાધુઓને પન્થાસ ગણી આદિની ઉપાધિઓથી અલંકૃત કરવામાં આવ્યા છે. પ્રો. હર્મન જેકોબી નામના જૈન ધર્મના અભ્યાસી-સંસ્કૃતના પ્રેફેસર જે પોતાનો જીજ્ઞાસુ ને અનુભવી જ્ઞાનવાળા વર્તનથી જૈનસમાજને મુગ્ધ બનાવનાર જર્મન વિદ્વાન તત્વજ્ઞાનીએ હિંદુસ્તાનને તથા હિંદુસ્તાનના સકળ જૈનોને પોતાની સુહાકાતનો લાભ આપ્યો છે. તે ધણું નવું શીખી તથા શીખવી શકશે એવો અમને ભરસો છે. તેમના માનાર્થે જુદે જુદે સ્થળે જૈન કોમ તરફથી માન આપવામાં આવ્યું હતું ને તે ધન્યવા યોગ્ય હતું.

વળા જોધપુર ખાતે ગત વર્ષમાં જૈન સાહિત્ય સંમેલન થયું હતું. શ્રી ચોથી ગુર્જર સાહિત્ય પરિષદમાં શ્રી યશોવજયના જીવન ચરિત્રનો વિદ્વાત બર્ણો નિબંધ મોકલી સાહિત્યની દિશા તરફ જૈન પ્રજાનું લક્ષ ખેંચનાર આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી તથા ખીજ કેટલાક જૈન બાંધવો પછાં આવી દિશામાં આજ પ્રથમ પ્રયાસ હતો. જૈન કોમના વિદ્વાન્ સાધુઓ તેમજ જૈન વિદ્વાનોના એકસંપથી આવા મેળાવડાઓ ઘણા પાઓ એવું ઇચ્છીએ છીએ. આ સિવાય જૈન કોમમાં બનેલા અનેક સારા બનાવોની આ પત્ર નોંધ લે છે ને એવા ઉત્તમ બનાવો હમેશાં બનતા રહે એવી ઇચ્છા ધરાવ છે.

ગત વર્ષના લેખકોમાં શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિની જાહેર સેવાઓ જગવીદીત છે. તેમના ઉત્તમ લેખો પૈકી સાધર્મિઓની ભક્તિ, ક્ષમાપના પત્ર, ધર્મનું સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ, લેખકો ને લેખો આદિ લેખો ઉત્તમ હતા. લેખકો ને લેખો-નામના લંબાણુ લેખ તથા પૂર્વાચાર્યોએ કરેલા સાધુઓ માટેના કાયદા, નામના લેખોએ બેશક વાચકોને ઉત્તમ વાંચન પુરૂ પાડ્યું છે. તેમનો પ્રાચીન જૈન ગુર્જર ભાષાનો શોખ કોનાથી અગ્નિજ્વલ છે? શ્રી વિજયસેન સૂરિધરના સમયના સમર્થ લેખકની આત્મ શિક્ષાનું પાન તેમણે હમણાં વાંચકોને-પ્રાચીન ગુર્જર ભાષામાં જૈન સાહિત્ય-નામના મથાળા હેઠળ કરાવા માંડ્યું છે. તેમની કલમ આ વર્ષમાં પણ તેહનું વાંચન પુરૂ પાડ્યા કરશે એવી આશા પૂર્વક વિનંતિ છે.

અન્ય લેખકોમાં નૂતન સંખ્યાએથી લખતાં રા. પાદરાકરની સેવા અભિનંદનીય છે. તેમના ઘણા લેખો પૈકી-સ્મરણ શક્તિ, સૌંદર્ય પ્રાપ્તિનો સર્વોત્તમ ઉપાય, સ્વદારા સંતોષ સૂક્ષ્મ પ્રેમ અને સ્થૂળ પ્રેમ આદિ ઉપયોગી લેખો તથા સુલલિત કાવ્યોએ ઠીક ફાળો આપ્યો છે. તદુપરાંત શેઠ જેસિંગભાઈ પ્રેમાભાઈ, રા. શંકરલાલ ડા. કાપડીયા, રા. દિલ્લપુશ, રા. પોપટલાલ કેવળચંદ, રા. લ. ક. દલાલ, રા. ગોધાવી નિવાસી ભારતર ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ, રા. ભાવજી દામજી, વડીલ વર્ધમાન સ્વરૂપચંદ, રા. વૈરાટી, રા. એક 'જૈન ગ્રંથયુએટ', મુનિ માણિક. આદિ લેખકોએ પોતાના લેખો દ્વારા સારી સેવા બજાવી છે. અત્યંત આનંદ વાર્તા છે કે અગાનંતાના અધિકાર બર્ણા સ્ત્રીસમાજ રૂપી વાદળામાંથી કેટલીક બગીચી લેખકોએ દેખા દીધી છે. "એક સ્ત્રી" નો મનુષ્ય નામનો મનન કરવા લાયક લેખ બહેન સમરથ કુલચંદનો "સ્ત્રીઓએ શા માટે બાળકું જોઈએ." તે નામનો લેખ તેમજ બહેન વહાલી વીરચંદનો સ્વધર્મ બાળકો પ્રત્યે વિનંતિ, આદિ સ્ત્રીના લેખો વાંચી-આ પ્રયાસથી કયા જૈન સમાજ હિતેન્દ્ર બાંધવને આનંદ નહિ થાય? બગીચીઓનો આ દિશામાં પ્રયત્ન જોઈ હર્ષાશ્રુ આવે છે અને અમે તેવી ઉછરતી લેખક બગીચીઓને ખાસ સહૃદય આમંત્રણ કરીએ છીએ તેમણે પોતાના લેખો હમેશાં અવશ્ય મોકલી આપવા.

આ માસિકે અખત્યાર કરેલી સમાન દૃષ્ટિની રીતનું ઘણું અંશે પાલન થયેલું વાંચકો જોશે. નિંદા વીકયા તથા ગાલીપ્રદાન કરવા જેવા આક્ષેપોથી તે દૂર થયું છે. નીતિ, દયા, પ્રેમ, સ્વધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાનના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો, આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનું શું જન તથા કયા વાર્તા તેમજ બોધપ્રદ સુલલિત કાવ્યો યથાક્રમે તે અવશ્ય આપતું રહી મક્કમપણે પોતાની સેવા બજાવે ગયું છે ને નવીન વર્ષમાં તેવીજ, બહુકે તેથી પણ વધુ પ્રમાણમાં પોતાની ફરજને બજાવે જાય એવું બળ પરમાત્મા પ્રત્યે થાય છે.

આ માસિક છઠ્ઠા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે એટલે તે એક બાળકજી છે. કાલુ કાલુ બોલી પડતું આપકડતું બાળક જેમ ફિનિયામાં આગળ વધવા પ્રયત્ન આદરે તેમ આ બુદ્ધિપ્રભા

રૂપી બાળક પોતાની દરજ્જા યથાશક્તિ બચાવી પોતાના કર્મક્ષેત્રમાં આગળ વધે છે. વાંચકોને તે સંપૂર્ણ આનંદ-તો નહિ આપી શકે, તો પણ—

તમ પાસ ધર્મ પ્રીય બન્ધુ ગણો,
અમ જીવન કોઈલ બાલક આ;
સુર “ શૈશવમાં-ન મધુર હશે,
ગજુબો તદપિ, પ્રીતિ પાત્ર સદા—”

એમ બાળી તે પ્રત્યે અમી નજર રાખશો.

જેવી રીતે મહાસાગરમાં અનેક નાનાં મોટાં મોજાંઓ અને તરંગો ઉડે છે તેવીજ રીતે સર્વ નાનાં મોટાં વર્તમાનપત્રો તથા ચોપાનીઆંઓ સાથે સ્વધર્મ-આત્મધર્મના અંતર-ગૂઢ પ્રવાહથી એક નાના તરંગ સમાન આ બુદ્ધિપ્રભા પત્રનું સ્ફુરણ થવા પામ્યું છે. એ નાનું છતાં સ્વધર્મ, ન્યાય, નીતિ, તત્ત્વજ્ઞાન તથા સાહિત્યનું સ્ફુરણ છે. એ બાળક અને અપરિપક્વ છતાં, તેની બવિધ્યની સર્વ કળાઓ તેની અંદર અંતરભાવ પામેલી છે. એ નાનું મોટુંએ કંઈક પોતાનો પાંઠ બજવી રહ્યું છે. ભારતવર્ષનાં ઉડેલા મહાન ગંભીર ધ્વનીમાં પોતાના નહિ જેવા નાદથી પણ કંઈક ટહુકા કરી રહ્યું છે. ગત વર્ષમાં એણે શું કર્યું છે તે ગત વર્ષના તેના અપરિમીત-પરિશ્રમ પરથી સ્પષ્ટ સૂચન થશે. પોતાના ઉદ્દેશને અગે જુદી જુદી પ્રકૃતિના લેખકારા એણે જુદા જુદા નાના મોટા લેખો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. તેમાં કેટલીક અપરિપક્વતા જણાઈ હશે પણ કમે કમે તે ગંભીરતા ધારણ કરતું જશે એવી આશા છે. અમને દૃઢ વિશ્વાસ છે કે એનું જીવન સત્યમૂલક હોવાથી દરેકના હૃદયમાં તેને માટે બહેલો મોડો પણ આદર ઉત્પન્ન થશે અને તેજ પ્રમાણે ગત વર્ષમાં કેટલેક અંશે બન્યું છે.

ગત એ ગત છે, હવે બવિધ્યની કર્મભૂમિમાં તેને પ્રયાણ કરવાનું છે. દરેક વસ્તુની ઉત્પત્તિની સાથેજ તેનું ભાવિ નિર્માણ થયેલુંજ હોય છે. તે તે પ્રમાણે પોતાના પ્રયોગ બજાવે છે. chance અકારણ બનવા જેવું કંઈ છેજ નહિ. અજ્ઞાનતાને લઇનેજ આપણે chance કહીએ છીએ. વાસ્તવિક રીતે દરેક વસ્તુની જીવન ક્રિયામાં તેનો હેતુ હોય છે, અને તે હેતુ અનુસારેજ તે પોતાનું વર્તન કરે છે, બુદ્ધિપ્રભા પણ તે અનુસારે પોતાના નિર્ણયિત માર્ગે ચાલ્યું જશે અને તેને સોંપાયેલું કાર્ય (Mission) તે પૂરું કરશે.

ભારતવર્ષનો જૈન સમાજ જાણે નવિન યુગમાં સંચરે છે પણ નવિન સંદિગ્ધતા હજી આરંભ કાળ છે. ભારતભૂમિના આ સમાજના નવિન જીવનને નવિન રસાયણ સિંચતા રહેવાની જરૂર છે. અને તે કામ યથાશક્તિ બાગે પડતું બુદ્ધિપ્રભા કરશે. વીરપ્રજ્ઞાના સંતાનોના હૃદયને એ રસાયણના અનેક પ્રકારના પટ તે ઢેતું રહેશે. ઇંદાવનની લંતાકુંજોની માફક જૈન બાંધવોનાં એક પીળાઓનાં હૃદય, એક પીળા સાથે દૃઢપણે શુદ્ધાય, એવી બન્ધુ-બાવની - ઉડી જડ તે બધામાં નાંખતું રહેશે. ધર્મ સિવાય જીવનનું પોષણ નથી, એવો અંતર નાદ કરી, તેની સાથેજ ધર્મ જીવન તે ઉચ્ચ આરિત્રમાં રહેલું છે, આત્માના પૂર્ણ વિકાસમાં તે સમાયેલું છે, નીતિ નિયમોથી સ્વર્ણ બેડીમાં તે શુદ્ધાયેલું છે, અને સત્ય આત્મધર્મના પડે પડે તે વેરાયેલું છે, એવું તે સર્વને કળાવશે. ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિની વ્યક્તિઓને માટે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિઓ બધાને માન્ય કરાવશે. તે બધાને દૃઢ કરાવશે કે યોગ્ય સંસાર સુધારણા એ જૈન સમાજનું આરોગ્ય છે. તે સર્વને સ્વીકારાવશે કે આત્મરમણતાને

ઉદ્યોગ એ જીવન યાત્રાનો મુખ્ય આધાર છે. સ્ત્રી અને પુરૂષ એ એક સરખી મકાનાના વિશ્વતંત્રમાં બે અંગ છે. તેનું ભાન કરાવશે. તત્વજ્ઞાનનો સતત અભ્યાસ, સત્સંગ, પરોપકાર, દયા, નીતિ, પરમ શમતા-ચારિત્રને મુક્તિ એ દરેકના જીવનના અંતિમ હેતુ છે, અને તેને દરેક મોડા કે વહેલા પામવા પ્રયત્નવાન થવું એ મનુષ્યનો પરમ ધર્મ છે, એવું તે દરેક વીર બાળને શીખવશે. વર્તમાનકાળે પ્રચલીત કુસંપ-રવાર્ય અને કર્તવ્ય વીમુખતાથી પ્રતિક્રમણ કરાવી-જીવનના ધ્યેય તરફ દોરી જશે. આ તેના હુંક જીવન રેખા અને તેની ભવિષ્યની કર્મભૂમિનું હુંક દર્શન છે.

અમારી નોંધ.

એવો કોણ હશે કે જે સ્વધર્મની ઉન્નતિ અર્થે પોતાના સાહિત્યને પ્રકાશમાં લાવવાને શક્તિ અનુસાર પ્રયત્ન ન કરે ? અને તે મુજબ સીધી દીશાએ કામ જૈન સાહિત્ય. કરનારા પોતાની ફરજ બજાવે છે એમ કહેવું ધરીત છે. જૂતાકાળમાં અનેક મહાપુરુષોએ પવિત્ર કરેલાં અને તીર્થાદિ વડે ગર્વ પામેલા મરૂ-ભૂમિમાં આવેલા જોધપુર ગામે-ગત માસમાં, જૈન સાહિત્ય સમ્મેલનની બેઠક પસાર થઇ છે. મુનિ શ્રી ધર્મવિજયજી અને ડૉ. હરમન જેઠાણીની મુલાકાતનો પ્રસંગ હોઇ જોધપુરે તે કાર્ય ઉપાડી લઇ સૌજન્યના બદલે તેનો ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ પાર પાડવાનો ગર્વ મેળવ્યો છે.

ત્યાં યથેલા દરાવો જોતાં બિલ બિલ દીશાએથી તથા પ્રકારના વિચારો ઉદ્ભવે એમ સંભવ છે.

ધ્યેયલા દરાવો પૈકી સન્માન અને ઉપકારદર્શક દરાવો બાદ કરતાં બાકીના ૮ દરાવો જુદા જુદા કરવામાં આવ્યા છે જેમાં સાહિત્યનું રક્ષણ, પ્રકાસન, શોધખોળ, દીપણ, અને વાંચનમાળાની જરૂરીઆત વિગેરે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે.

આપણી જયવંતી કોન્ફરન્સની મુંબાઇની અને તે પછીની બેઠકો વખતે પુસ્તકોદ્ધારને લગતા દરાવના પેટા ભાગમાં તેવા દરાવો યથેલા છે જેનો અમલ ધણાજ એાછા પ્રમાણમાં થયો છે. મતલબ કે તેના ઉપર અમલ કેમ થાય છે તે હાલના સંજોગો તરફ ચોક્કસ દલીલ શકાતું નથી. મુંબાઇની બેઠક વખતે મહુમ શેડો ફૂડીરભાઇ, વીરચંદભાઇ, લાલભાઇ અને મી. મોદનલાલ વિગેરેની લાગણીથી અને હોંશીઆરીથી કામ કરનાર વ્યક્તિઓ હતી અને તેને લઇ તે વખતે જે હત્સાદ વ્યાખ્યો હતો તેવો સમય હાલ નથી. કોન્ફરન્સ તરફ ધણી વ્યક્તિઓના પ્રેમે અને પ્રયત્ને જેસલગીલનો બંડાર ખોલાવી શકાયો હતો તેમાં પણ સંપૂર્ણ બંડાર જોતાં અડચણ નહીં અને સંપૂર્ણ દીપ ઘર્ષ શકી નથી. તેજ રીતે પાટણ વગેરેના ધણા બંડારોની દીપ મેળવી શકાઇ નથી. (માત્ર અન્યવલીનો જોદજ ભાગ બદાર પાડી શકાયો છે) જ્યાં અન્યો માટે આ દશા ત્યાં પ્રાગ્મીનતા દર્શક સીલાસેખો, તામ્રપત્રો છત્તાદિના સંશોધન અને પ્રાકટ્ય માટે ને શું કરેવું ? કરેવાની મતલબ એ છે કે બિલ બિલ વ્યક્તિ બળના સંયુક્ત બળમુયક કોન્ફરન્સ દેવીને સચેતન કરીશું અને તેનો અખ-

હિત પ્રયાસ જનાબુદ્દય માટે કાયમ રહેશે તો આપણે આપણા ઇચ્છિત વિષયમાં ધણુંજ સાફ અજવાળું પાડી શકીશું.

યથેલા કરાવોમાં કાર્યને આગળ ચલાવવાને માટે ઓશીસની અને કમીટીની જરૂરી-આતના કરાવો અતર્ગત છે પણ તેમાં કોણ કોણ વ્યક્તિઓ જાહેર કરાઈ છે તથા રચળ ક્યાં નક્કી થયું છે અને મૂળ કાર્ય કરનાર કોણ છે તે પ્રગટ થયેલા રીપોર્ટ ઉપરથી જોઈ શકાતું નથી. તે પ્રકાશમાં આવવાની જરૂર છે. તેમજ રજુ થયેલા નિબંધો કમીટીએ કેવી રીતે પાસ કર્યા અને તે ક્યારે પ્રગટ થશે તે પણ જાણવું આવશ્યક છે. બે વર્ષે બીજી બેઠક થાય તે વખતે રીપોર્ટ અને નિબંધો સાથે પ્રગટ થાય તો નિબંધોના લેખકોના પ્રયાસને ઉત્તેજન મળી શકે નહિ તેમ તે લેખકોએ શું વિચાર દર્શાવ્યા છે તે અન્ય લેખક અને સાક્ષાર ખંધુઓ જોઈ ન શકે.

વાંચનમાળા તૈયાર કરવાની આવશ્યકતા આ સમ્મેલને પણ ખતાવી છે જે દશેક વર્ષથી ચર્ચાઈ છે અને કરાવો થાય છે પણ ચોક્કસ કમીટી વગેરેની ગોઠવણના અભાવે (જુદા જુદા પ્રયત્નો થયા છતાં) પસંદગી પામેલી વાંચનમાળા મેળવી શકાઈ નથી. સર-કારી વાંચનમાળા કેટલા ખર્ચે અને કેવા વિદ્વાનોની કમીટી દ્વારા તૈયાર થાય છે અને તે ઉપર કેટલા ફેરફારો થાય છે તે આપણામાંના ધણુઓ જાણતા હશે. મહુંમ શેઠ અમર-ચંદ તલકચંદ પોતાની હાજરીમાં એવી વાંચન સીરીઝ તૈયાર કરાવવા ધણી મોટી રકમનો વ્યય કર્યો તે અમારી જાણમાં છે, પણ તેનો પ્રકાશ થયો નથી; તેને ચોક્કસ વ્યવસ્થા પૂર્વક તેઓએ સ્થાપેલ શ્રી મુંબઈ માંગરોળ જૈન સભા મારફતે પ્રગટ કરવામાં આવે તો વખત જતાં-આવૃત્તિઓ બદલાતાં-એક સારી વાંચનમાળા જોઈ શકાય તેમ છે.

પ્રાચીન દેશમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કરનાર અને બીજા જૈન ધર્મના અભ્યાસી સ્કૉલરો તૈયાર કરનાર વિદ્વાન ડૉ૦ જેકોબીને જૈન ગ્રંથ ધણુ પ્રાચીન જૈન સ્કૉલરો વખતથી જાણે છે પણ પ્રત્યક્ષ મુલાકાતનો લાભ આ વખતના અને આપણે, આવાગમનથી અન્યોઅન્ય વધુ થવાનો સંભવ છે. કેમકે લગભગ ૪૦ વર્ષ ઉપર તેઓ પ્રોફેસર મેક્સમુલરની સાથે પધાર્યા ત્યારે જેસલમીર-પાટણ ઇત્યાદિના જૈન ભંડારો જોઈ તેમાંની રત્નરૂપ પ્રતો દષ્ટિગત યતાં જૈન સાહિત્યને વધુ જોવા પ્રેરાયા હતા અને કેટલીક પ્રતો લઈ જઈ ત્યાંની ભાષામાં ભાષાંતર પણ કર્યા હતાં; જે સમયે જૈનોએ આ સમયના પ્રમાણમાં મુલાકાત આપી કે લીધી નહોતી તોપણ માત્ર પોતાની સત્યશોધક વૃત્તિએ પોતાના દેશ ગયા પછી આજસુધી તે તરફ અભ્યાસ ચાલુ રાખી બીજા તેવા વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યની વિશાળતા દાખવી તદ્દમાર્ગે પ્રેર્યા છે તો આ વખતની મુલાકાતે તેઓને અનેક ખુલાસાઓ મેળવવાને પ્રસંગો આપ-વામાં આવ્યા છે અને તેઓએ ખુલા દિશે સ્વીકાર પણ કર્યો છે તથા વધુ તપાસવા માટે ધણી નોટ પણ કરી લીધી છે જેનું પરીણામ સાફજ આવવું જોઈએ, પણ આ પ્રસંગે જણાવવું આવશ્યક છે કે આ વખતના ભારત યત્રજીમાં પોતાને ક્યાં ક્યાં કેવો અનુભવ થયો અને પોતાના વિચારોમાં શું શું પરિવર્તન થયું અને શું થવા સંભવ છે તે પોતે ભારતને છોડવા સમયે જણાવતા જન્ય અને મુંબાઈની કૉન્ફરન્સ ઓશીસ કે એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયાએ તેની નોંધ કરી લઈ જરૂર જણાય તેના માટે પત્રબવહાર ચાલુ રાખી

જૈનો અને જૈનસૂત્રો અંગે કોઈ પણ ભૂલ રહેવા ન પામે તેની વ્યવસ્થા કરવી.

આ કાર્યમાં મુનિરાજોની સહાય સર્વથી અગત્યની છે પણ તેઓ દરેક જુદો પ્રયત્ન કરે તે કરતાં એક સંસ્થા મારફતે તેઓ શું કહે છે, ક્યાં જુલે છે વગેરે વિદ્વાન મુનિરાજોની જાણમાં આણી તેનો ઘટતો ખુલાસો મેળવી તે વિદ્વાનોને જણાવવામાં આવે તો જલદી સુધારો થાય; ક્રમકે એક વખત લખાઈ ગયેલું બંને ખીજી આવૃત્તિ વખતે સુધરે પણ તેની વચ્ચે લાંબો સમય વીતી જતાં એકવાર થયેલી ભૂલ ધણા મનુષ્યોના મગજમાં બરાબ રહે છે તે જો તરત ધ્યાન ખેંચવામાં આવે તો નીકળી જવા સંભવ છે કારણ સત્યના શોધકો સત્ય જણાતાં પોતાના વિચારો ફેરવી શકે છે.

મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર હોઈ ભૂલ નજ થવા પામે એમ ધારવું તે ઉદ્દતપણું કહેવાય. પુણ્ય મુનિરાજોની માફક ગુરૂગમની-તેઓને ચાલુ સગવડ ન હોવાથી પારિભાષીક શબ્દોમાં સમજ દરેક થાય તે જનવા જોગ છે અને તેથી આપણે તે ભૂલ સુધરાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને તેમ કરતાં જેમાં જેટલા ગુણ જણાય તેટલા પુરતું તેઓને અવશ્ય માન આપવું જોઈએ. તેઓ ખાલી માન અને માનપત્રથી રાજ થશે તે કરતાં પ્રેમપૂર્વક આપણા ધર્મ અને સાહિત્ય સંબંધી પોતાના જ્ઞાનમાં વધારો કરાવવાના પ્રયત્નથી વધુ આનંદી અને ઉમંગી થશે એમ સમજી શકાય છે.

એક ગૃહસ્થ હવે હિંદુ ભૂમીને છોડવાની અણી ઉપર છે ત્યારે ખીજા વિદ્વાન ડૉ. ટેસીટોરી પધારવાના સમાચાર બહાર આવ્યા છે અને વધુ ખુશી થવા જોગ છે કે તેઓ ગુજરાતી બાપા વગેરે વધુ બાપાઓ જાણે છે જેથી વધારે છુટથી આપણા ગૃહસ્થ વિદ્વાનો અને પુણ્ય મુનિરાજોની છુટથી સુલાકાત લઈ શકશે.

ઉપર જણાવ્યું તેમ પ્રેમપૂર્વક સીધી રીતે પ્રયત્ન કરાય તો આશા રાખવાને કારણ છે કે તેઓને માત્ર જૈન સાહિત્ય પ્રેમી અને વિદ્વાન સ્કોલરો તરીકે માન આપીએ છીએ તેના બદલે વેબ્સ્ટેરીઅન બનાવી કમે કરી જૈન તરિકતનું માન આપવાને પ્રેરાઈએ અને તેવા ૨-૩ વિદ્વાનો થયા તો સુરોપના મોટા બાગમાં જૈન ધર્મ અને અહિંસાનો પ્રચાર પ્રવળ વેગે થાય.

સંસારમાં સ્વર્ગ.

(લે. વિનય.)

સંસારમાં પ્રાણી માત્ર જાતી અગર મૂર્ખ, નિર્ભજ કે બળવાન, અમીર કે ફકિર, સર્વ કોષ્ઠનો હોદ્દા સુખ મેળવવાનો છે અને તે સુખ નિચે સુખ્ય વર્તન કરવાથી સંસારમાં જ મેળવી શકાય છે.

મોટા મહેલ હોય અગર ગરીબ ઝુંપડી હોય પરંતુ સ્વચ્છ અને સુંદર આંગણું હોય, ગૃહની વ્યવસ્થા ઉત્તમ હોય, જ્યાં વિદ્વાન અતિથીઓને આદરસત્કાર થતો હોય, લોક નિંદા ને નકામી કુપલી ન સંજળાતાં જ્ઞાન અને જનસમાજના લાભની કપાઓ શ્રવણ પુટપર અથડાતી હોય, જ્યાં ઉત્તમ ઉપદેશ મળતો હોય, સુધર્મિ, સંસ્કારી, અને શીલગુણ યુક્ત સાક્ષાત ગૃહલક્ષ્મિ સમાન પત્નીનાં સુમધુર વચ્ચે પતિનું મન રીઝવતાં હોય, તંદુરસ્ત અને

સુંદર બાર્યા, પોતાના પતિની પ્રસન્નતા મેળવવા-સુખ દુઃખની સાંધી હોય, ત્યાં આગળ સ્વર્ગનાં સુખો શાં હીસાખમાં છે? અરસપરસ યોગ્ય ગુણવાળાં દંપતી (યુગલ)ના સુખની અદેખાઈ સ્વર્ગમાં વસનાર દેવોને પણ પળભર ધવી જોઈએ.

મધુર શબ્દો બોલતાં-નિર્દોષ આનંદમાં કસોલ કરતાં-સ્વચ્છ અને સંસ્કારી સુંદર બાળકોને આંગણમાં રમતાં જોઈ કોની આંખો ઠરતી નથી? કોનો અંતરાત્મા પ્રસન્ન થતો નથી? કોના હૃદયમાંથી પ્રેમના ધમકારા થઈ રનેહમૂર્તિ-બાળકોના ઉપર આશિર્વાદ ઢળતો નથી? કોણ પિતા અને માતાનાં નેત્રો નિર્દોષ-ભવિષ્યની પ્રજાને સંસ્કારી જોતાં, છૂપી રીતે પ્રેમ સુચવતાં નથી?

જ્યાં ઉત્તમ રીતે શયુગારામલા ગૃહમાં પ્રેમદેવતાનાં દર્શન થાય છે, દુઃખીઆનાં દુઃખ દુર જાય છે. અનાયોની યથાશક્તિ રક્ષા થાય છે, પરાપકાર જીવનમંત્ર ગણાય છે, અજ્ઞાનતા દુર જાય છે, તે ગૃહ શું સ્વર્ગ નથી? જ્યાં પૂર્ણ પ્રેમ વસે છે ત્યાં સાક્ષાત સ્વર્ગની જ હીલા થઈ રહે છે.

આ સંસારને સુખધામ કરવાનો કોનો પ્રતાપ છે? જેના ખોળામાં રામ, કૃષ્ણ, મહાવીર સ્વામી, અર્જુન અને બીમ રમ્યા હતા. વાલ્મીકિ, વિશ્વામીત્ર, ગૌતમ, વ્યાસ, કણ્વાદ, પતંજલી અને મનુ સમાન બુદ્ધિમાન અને પરાપકારી ઋષિ મુનીઓ-મહર્ષિઓએ નિર્દોષતાથી બાળપણમાં જ સંસ્કારી માતાઓના સંસ્કારો ગ્રહણ કર્યા હતા.

મહાત્મા વીર, બુદ્ધ, ચંકર, જસસ કાધરટ, મહમદ પેગંબર, વિવેકાનંદ, કપીર, નાનક, આદિ ધર્મ વીરો કે જેમણે તેમને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપદેશ કર્યો તેમને સ્ત્રીઓએ જ જન્મ આપ્યો હતો.

આ સુખધામના ચિત્રોનો સઘળો પ્રતાપ સ્ત્રીઓનો જ છે, જે કુટુંબમાં અગર ગૃહમાં સ્ત્રીઓ હમેશાં આંધ્રુ સારી શ્રાપ વરસાવે છે ત્યાં કુદરતની અવકૃપા ઉતરે છે. જ્યાં સ્ત્રીઓ પ્રેમમયી અને સુખી હોય છે, ત્યાં જ સ્વર્ગનો આનંદ છે.

આપણું સ્વર્ગ આપણા સંસારમાં જ છે. સ્ત્રીઓ પ્રત્યે પ્રેમને માનની દૃષ્ટિથી જોઈ તેમના પ્રત્યેના હલકા વિચારોને દુર કરો. જેના હૃદયમાંથી જ્ઞાની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી છે, તે માતાઓને અજ્ઞાન રાખવાનો આંધળો ઝહેમ ભુલી જાઓ. કડવાં મૂળમાંથી મીઠાં ફળ ઉત્પત્તિ થશે, કેળવણીથી ઉદ્ધત થઈ, ગૃહ સંસારમાં નિરૂપયોગી થશે તેમ ન માનતાં ગૂઢોને સુખધામ ખતાવવાં હોય, તો સ્ત્રીઓનાં સંકુચિત જીવનને ખાલો. “માતાના જીવતાં દિક્ષા લઈશ નહિ” એવા માતૃ પ્રેમ બધાં અમૃત વચનો, જે માવડીની માયાણુ લાગણીએ, શ્રી વીર પ્રભુ પાસે ઉચરાવ્યાં હતાં. એવી માતાઓ જ તમોને સંપૂર્ણ શાંતિ-સુખ-ને સ્વર્ગ આપશે.

સ્ત્રીઓનાં શરીર જીતવા કરતાં, તેમનાં હૃદયો જીતવા પ્રયત્ન કરો. અપુટ પ્રેમનો ઝરો વહન કરશે. જેમાં અમૃતનાં પાન સમાશે, એક વિદ્વાન જણાવે છે જે “સ્ત્રીઓ નીરંતર પ્રેમ દ્વારા શીક્ષણ આપે છે, પુરૂષ એ જન મંડળનું બુદ્ધિમાન મન છે પણ સ્ત્રી તેનું પ્રેમ-સ્થાન હૃદયો-પુરૂષ જનમંડળનું બળ છે પણ સ્ત્રી તેનું લાવણ્ય આમૂષણું તથા સુખ છે.

સુશીલ માતાઓ અને ચારિત્રવાન ઉત્તમ ગૃહિણીઓ ઉત્પન્ન કરશે તો સ્વર્ગ શોધવાની પીડા પતી જશે. દેશ નંદનવન થશે, પ્રજા વીહાર કરનાર દેવતા થશે અને અસાર મનાતો સંસાર-પુનઃ સુખધામ-સ્વર્ગ થશે.

કાવ્યકુંજ.

કલંકીચન્દ્ર !

एक ठपको !!

वसंततिलका वृत्त.

રે ! ચન્દ્ર તું અનૂથ શીતલતા ધરંતો,
 ને વર્ષતો અમિ તણા બહુ બિન્દુડાંતે;
 વીકસાવતો કંઈક પોયણી ભૂપરેની,
 જીવાડતો જગતના બહુ જન્મુઓને.
 ધારે છ સૌમ્ય અતિ ઉન્નવણતું પ્રભાતે,
 અન્નવાળતો અખિલ તું જગના પ્રદેશ;
 હામાં શું ! તારક પતિ ! તુજ શું કહીએ !
 છે ગુણ બહુ—અપિય એક કલંક મોહું !
 કાષો હૃદયતું, બહુ કૃષ્ણવર્ણો,
 ને રૂપ રાહ બની જતું, અતિશે કેરૂપ.
 જ્યારે નિહાણુ તુજને, તુજ રૂપ રાત્રી,
 મોહું કલંક નજરે પડતું—તું—માંહી !
 હા ! તું વધે તુજ કળા તણો વૃદ્ધિ પામી,
 ને રાત્રીઓ પણ સખા અન્નવાળી તો તું !
 તો એ અદ્વિપાક્ષય યયો અવળા કૃતીધી,
 જે રૂપ સુંદર છતાં હૃદયે જ કાળો.
 રે ! આત્મ ઉન્નવણ ધરે ગુણતું અનંતા,
 જે શક્તિ સિદ્ધ સમ તું ધરતો રસાળ;
 તેણે ત્વજ ન પ્રણતી બહુ રાગ દેવી,
 રે ! આત્મ ચન્દ્ર ઉજળા જખરૂ કલંક !
 છે ! જ્ઞાન, દર્શન, મહા ગુણ આત્મ કેરા,
 ને ચેતના સુમતિ છે, તુજ તો રૂપાળી,
 તેને ત્વજ રખડતો કુમતી પછાડી,
 રે ! વિષ્ણુ ચન્દ્ર તુજ હો કૃતીએ નહારી,
 તું પારકુ ગણી હરે નીજતું સદાએ,
 ના ! ના ! તને રખડતો કરશે સવારે,
 તું રાયના હૃદયથી મન મોહ પામી,
 તારું નથી, તુજ ધરે નવ, નાખ વામી !
 છે કુમતિ તુજ સરે કુખમાં જુરંતી,

ને વાટ જોઇ મુરખા, ઘુજ ધેર બેડી;
 ઘું તો ફેરે રખડતો, કુમતિ પછાડી,
 નાખ્યા અસ્થા હમય છે બવને બગાડી.
 રે! આત્મ ચન્દ્ર રમજે, સુમતિ સતીથી,
 તે ત્યાગના ઘુજ સ્વભાવ. સખારતિથી;
 ત્યાગી સદા કુમતિ, સુમતિથી વહો જા,
 ને ચન્દ્ર પામ મુખ અક્ષર મુક્તિ કરાં.

સુવોધક સાતવાર.

આદિ તે અક્ષરક, જીવન ગાજોરે,
 ધરી સાડી શીયળને હાર, નીતિ વાજોરે;
 વીટી વિવેકની લાલ, માણેક વાજોરે,
 જડી વિનય કુંદનથી બેશ બહુ રૂપાણોરે. ૧

શોમે સરસ સુવાસ, ધર્મની ધારોરે,
 જેમ પામો બવજળ પાર, કર્મ નીવારોરે;
 મન મંદિરની માલ, પ્રભુ પધરાવોરે,
 કરી સેવા પૂજા રોજ, લેવો લહાવોરે. ૨

મંગળમાળા બેશ, ધરજો સજનીરે,
 ઉત્તમ શીલ સુવાસ, દે દિન રજનીરે;
 હડી સવારે નામ પ્રભુનું લઇએરે,
 નીજ નાયને કરી પ્રણામ પાવન યજ્ઞએરે. ૩

ધુધ બંગડીઓ બેશ—નીતિ નીયમનીરે,
 તમે પહેરો કાઠી કલેશ, મોટા મનનીરે;
 કજીઆ ને કંકાસ—બહેની સાગોરે,
 સૌ સંપ વસે નરનાર—પ્રભુથી માગોરે. ૪

ગુરુવારે ગુણવંત બહુતર બણીએરે,
 નીજ દેહ સફળ કરનાર મંથને ગણીએરે;
 કરવાં સામાયીક સાર—સુખકર સારોરે,
 આપો સહને પયખાણુ, નીત્ય રૂપાણોરે. ૫

શુકરવાર શ્રીખંડ સમકીત જમજોરે,
 સૌ કાવ્ય લતાની કુંજ, કુંજે બમજોરે;
 સુમતિ નાગરવેલ પાન રૂપાણોરે,
 ચાવીને એ તંબોળ—યા મર્માણોરે. ૬

શની સુખદાયક વેશ બેસ મલાઝેરે,
પરપુરુષ યકી એકાંત, બહેની ન છાજેરે;
ચાલતા નીચી આંખ, બહેની રાખેરે,
અગ્નિવાળો કેળ માખાપ-સાચું બાખેરે. ૭
એમ સમજે સાતે વાર-સા રૂપાળારે,
શુભીયથ બહેનો માટ બહુ રદીયાળારે;
પહેરે સારો શણગાર, શુભીયથ ગોરીરે,
જેમ પામે ભવનો પાર-મણિમય ધોરીરે. ૮

વિશ્વાસ ઘાતીને.

(લેખક:—એક બાજિની)

ગાનલ.

ધરી ગરદન તને હરદમ, બુઢાવી શીર મદ્દાથી;
હુલાવી દુકડા કીધું, અરે વિશ્વાસઘાતી તેં. ૧
ન રીતિ એહ નીતિની, બુઢગોં એમ બોલે છે;
હરામી હીચકારો છે, ખરો વિશ્વાસઘાતી એ. ૨
બિરાદર ચંદ્ર તું માટે, ગણી ના આખર પ્યારી;
હજો દહને દુઃખી કીધું, અરે વિશ્વાસઘાતી તેં. ૩
પટુતાથી પરાવીને, પ્રપંચી પાસ બાંધીને;
દુઃખી દરિયે ધકેલ્યું છે, અરે વિશ્વાસઘાતી તેં. ૪
ગુનેગારી ન તારી એ, બધી અઘાનતા મારી;
રૂપાણુ મન્દ્રવલ્લુ મહે, ગણ્યું વિશ્વાસઘાતી મહે ! ૫
રૂણીધર પ્રીતથી પાળી, કરાવી દુધથી તૃષી;
ગણે આવી મને બાઝયો, ગયો ઉપકાર સૌ બૂલી. ૬
પ્રભુના માર્ગને બૂલી, અભિમાને રહ્યો બૂલી;
યરો હડધુત જગમાંદિ, અરે વિશ્વાસઘાતી તું. ૭
દુઃખાબ્યું મહે જીવન માઈ, નહિ એકે હવે બાઈ;
કપીરને મન માન્યું કંચન, પ્રભુના માર્ગને બૂલી. ૮
તમાઈ કોઈ-હું કોતું ? હવે પસ્તાવું ચાને ? હા !
ગળાને ઝેર કાતીલ હા, હમેશાં જીવવું નાના ! ૯
હવેતો મુદ્દમ સમજાયું, ગયો આધાર આંખોનો;
જીવન જાશે-પ્રભુ પંચે, બધું એ ભુતને બૂલી. ૧૦
હવે નહિ સત્યને ચુકું, હવે વિશ્વાસઘાતી હું;
હવેને ઉચ્ચ પદ કેવા, પ્રભુ ? સ્કાય જીવનને. ૧૧

ચન્દુ વિરહ.

(લેખક બહેન મણિ અમદાવાદ.)

ઓ જન્દુ તું મારા હડી ક્યાં ગયો,
 તુજ વિષ્ણુ આનંદ ઉર્મિ નહિ દેખાયજો;
 જ્યોતિના આધારે સમજે ફરીવણી,
 મુરત તારી કોઇ સ્થળે ન જણાયજો. ઓ
 વાતો કરતાં દશ સંવત્સર વહી ગયા,
 પણ ન બુઝાયે અંતરમાંનું દશ્યજો;
 મુરત સ્મૃતિમાં આવી જન્દુ સતાવતી,
 ચીર વિરહનું ખુચે ભારી શશ્યજો. ઓ
 લાખ ચોરાશી યોનિમાં અવિ ઉપની,
 માત પીતાદિક યયાં અનંતિ વારજો;
 જન્દુ બેનો તે પણ સાથે યઇ ગઇ,
 સમજું છું પણ, દીવડું નીત્ય હુબાયજો. ઓ
 વૈશાખે આનંદજ આઠ્યો આંગણે,
 સગા સંબંધી સાથે સૌ પરિવારજો;
 જન્દુ વિષ્ણુ સૌ સુત સુત લાગતું,
 ક્યાં જઇને પોકારૂં અમૃત નામજો. ઓ
 ઉત્તમ કુળને ઉત્તમ જાતિ પામીયો,
 વળી પામ્યો તું ધર્મગુણો સાથજો;
 કાળચક્રે ઓચિંતો આવી ઘેરિયો,
 ક્યો પલકમાં તુજ હવિતનો નાશજો. ઓ
 તું આશ્યો હું આલીસ તેનું કંઇ નથી,
 પણ ગુણ તારા કદીએ ન બુઝાયજો;
 પૂજા ભક્તિભાવ રૂઢ્ય વસીયાં હતાં,
 જૈન ધર્મની શ્રદ્ધા પણ નિરધારજો. ઓ
 મુરતી તારી નજરો આગળ આવતી,
 તાજી તીર ભોડાતું હૃદય મોઝારજો;
 આંસુની ધારાએ દિવસ વહી ગયા,
 ક્યાં ગયો ઓ ભગિનીનો સહ આતજો. ઓ
 મોહ વરો હા! મનકું તો મારૂં બળે,
 કોઇ દેખાડો નિરમળ અમૃત વાસજો;
 જન્દુ જન્દુ કરતી જગ ફરતી ફરૂં,
 પણ ક્યાં જન્દુ હૃદય મુકે નિશાસજો. ઓ
 પ્રભુ કૃપાએ મારું હું મનથી ઓટલું,
 હૃદય તણા બાંધવનો સ્વર્ગ નિવાસજો;
 આધિ ઉપાધિ જે સ્થળ નહિ સંતાપતી,
 મણિમય દિવ્ય સ્થળે હો અમૃત વાસજો. ઓ

ચિચારા પંક્તિને.

(મી. હરિ.)

(ગઝલ.)

અરે ઓ મધુરાં પંખીઆ છુને, ઠર્યું મેં શું અરે આજે;
 ન જાણ્યો મેં તમારો પ્રેમ, દીધો છે છોડ વિના કાજે.
 હતા આનંદના દહેરે, અને શું ગેલ કરતાંતા;
 મજામાં ને મજામાં, એક ખીજ આંચ દેતાંતા.
 તમારી પાંખ સોનેરી, હવામાં ઉડતીતી ને;
 તમારા બાળને ચારો, અને મીઠાન્ન દેતી ને.
 મને તે શું થયું નથી, દીધો આ ખ્દાણુ તમનેરે;
 તમારી પાંખ વીખરાઈ, અને ઓ ! હાથ શું યારો ?
 મને ભરમાવ્યો ભૂતે કે, મ્હારો વકી શું દહાડો ?
 ન કરવાનું કરી દીધું, નિરાધારી આ પંખીને !
 બિચારા પાંખના વિના, કરે શું હાથ ! હાવાંરે ?
 હવે તે તો નિરાધારી, નિરાધાર યમાં આજે !
 અરે તે બાળ પંખીડાં, કરે શું મ્હોટાના પિતા;
 અરે તે તો રહ્યા છેટા, અને આ વિપ્રુટાં પડીયાં !
 નહિ આધાર કોતોરે, હવે તે બાળ પંખીને;
 બધી સૌ બાળતી હાથો, મ્હારે શીર શું પડશે !—
 અહા ! આ પંખી તરછોડે, શું કાની ફતીયા આ ને ?—
 ગયાં તે તો ગયાં હાવાં— રહ્યો શું શ્રાપ શીર મ્હારે ?

જેન કોમમાં ગોખલે તુલ્ય મનાતા મર્દુમ સરદાર શેઠ લાંલભાઈ
 દલપતભાઈના જીવનમાંથી અનુકરણીય દૃષ્ટાંત.

(લેખક:-સત્યભાદ્રી. અમદાવાદ.)

આપણા મર્દુમ સરદાર શેઠ લાલભાઈની બાહોશી તથા દીર્ઘદર્શીપણું, વેપારી કુનેહ, કામ કરવાની નિષ્ક્રિયતા, સતત ઉદ્યોગીપણું, હાજરજવાબીપણું અને સમયસુચકતા વિગેરે ધણા પ્રશસ્તિ ગુણો જે તેમનામાં જોતપ્રોતરપે રહેલા હતા તે તેમના સંબંધમાં આવનારાઓ તેમજ તેમના જીવનના અભ્યાસીઓ ધણી સારી રીતે જોઈ સક્યા હશે. આપણા ઇન્ડિઅનોને માટે તેમાં મુખ્યત્વે કરીને જૈન કામને માટે એક મોટી અસોસ ભરેલી વાત એ છે કે આવા ચળકતા કેળવણીના જમાનામાં પણ આપણે જે કર્યો જમવાની છે, શોધન કરી અનુભવ ગમ્ય સિદ્ધાંતો વિખવાના છે તે આપણે વસ્તુસ્થિતિ ગ્રામ છતાં ગુમાવીએ છીએ. આપણામાં મગજની કોમનો પળે બાજે અંધારે વહેંચાઈ છે, એમ સ્પષ્ટ લાગે છે. યુરોપની અંદર જે કોઈ તત્ત્વવેદા કે કોઈ શોધક કે કોઈ વિદ્વાન મરણ પામે તો ફાવે ત્યાંથી

તેના અનુયાયીઓ-તત્ત્વ જ્ઞાનના રસિકો-વિદ્યાભિલાષીઓ તેમની કારકીર્દીની નોંધો જ્યાંથી ત્યાંથી મેળવી કાઢે છે અને પછી તે દુનિયાના બહાને માટે જનસમુદ્ધ આગળ રજૂ કરે છે. અને ખીજા જીવેને તેમની જાદુગીરીથી નૌકા સંસાર સાગરમાં સુખમય રીતે ચલાવવામાં એક અગત્યના ભાજન યઈ શકે છે. યુરોપમાં તો ઠેક એટલે સુધી આ બાબતમાં પ્રવૃત્તિ વધેલ છે કે મરનાર તત્ત્વજ્ઞાનની સ્થૂલ ખોપરી વિગેરેના પણ સહસ્ત્રો રૂપીઆ ઉપજી શકે છે. તેમના શખની રખા પણ દાખડીઓમાં રાખે છે. આ મુજબ જ્યારે યુરોપમાં પ્રવૃત્તિ ચાલે છે, ત્યારે આપણા ઇંડીઆમાં તેમાં વિશેષ કરીને આપણા જૈનોમાં તો મગજની કિંમતો ધણેભાગે ખીલકુલ નથી એમ કહેવું આ સ્થળે અયોગ્ય નહિ યદ્યપિ. આપણામાં કેવા કેવા વિદ્વાનો, કેવા કેવા મહાન પુરૂષો યદ્યપિ થાય છે અને યાય છે પણ જે આપણે યથાતથ તેમની જીવનની કારકીર્દી જોવા માગીશું તો આપણને બાંધેજ મળી શકશે. જમાનો જેમ જેમ આગળ વધે છે તેમ તેમ આપણે પણ હવે જમાનાનું અનુકરણ કરી ચેતવું એ અગત્યનું છે. ન હોય તે તો જ્યાંથી લાવે પણ જે દેવવચાત્ પૂજા આપણને પ્રાપ્ત થાય છે તેને તો શુભાઈ જતી બચાવવી જોઈએ. મહાજનો એન ગતઃ ઇતિ સર્પચાઃ મોઢા પુરૂષો જે રસ્તે ગયા હોય, મોઢાએ જે જે માર્ગો પોતાની જાદુગી વહન માટે રચ્યા હોય તેનું પ્રત્યા-લેખન કરવું, તોલન કરવું અને તેમાંથી જોઈતો લાભ લેવો એજ જાદુગીનું ઉત્કર્ષ છે. આટલું વાસ્તવિક કહેવાની જરૂર એટલા માટે પડી કે આપણે મગજની કિંમતો કરવામાં બહુજ પછાત છીએ તેમજ જીવન ચરિત્રાના જે મહાન ઉદ્દેશો છે તે એક કોમલીમાં કોમલી વસતું હોવા છતાં આપણે તેનાથી બેનશીજ રહીએ છીએ.

મારા સાંભળવા પ્રમાણે શેઠ લાલભાઈ પોતાની પાસે કાયરી બુક રાખતા અને દરેક પોતાના સંબંધમાં બનતા મુખ્ય મુખ્ય બનાવોની નોંધ લેતા. જે આ ખર્ચ હોય તો તે જેન કોમને બહુ સ્વદેશી બંધુઓને તેમનું જીવન એક અમૂલ્ય અને ઉપયોગી યદ્યપિ તેવું છે એ કોઈ પણ એકી અવાજે કહી શકશે, માટે અમે આશા રાખીએ છીએ કે તેમના સુપુત્રો તેમજ તેમના સહોદર ભાઈઓ તેમની કારકીર્દીનો સંગ્રહ કરી તેમાંથી નીકળતાં શુભ પુણ્યોની માગા કરી તે જન સમાજના કંઈ સમર્પણ કરશે અને સર્વને કૃતાર્થ કરશે. શેઠ લાલભાઈના સંબંધમાં ઘણી બાબતો મનન કરવા જેવી, જ્ઞાન લેવા જેવી છે, તે પૈકી જે બેચાર દાખલા મારા જાણવા અને અનુભવવામાં આવ્યા છે તે આ સ્થળે પ્રગટ કરવા તક હું હાય ધરું છું.

એક વખતે મારો એક મિત્ર હેમ્પ્સ્ટ્રક ફેક્ટરીનો મેનેજર તેમની પાસે કંઈ અમુક હિસાબી કામને માટે તેમની મીલમાં ગયો હતો તે પ્રસંગે તેના એક બીલમાં અમુક રૂપીઆ આના ને બે પાઇ ચતી હતી તેમાંથી બે પાઇ કાઢી નાખવાને તેણે શેઠને કહ્યું કે “શેઠ સાહેબ! આ બીલમાંથી જે બે પાઇ છે તે ઓછી કરો?” ત્યારે શેઠે કહ્યું કે “મને શેઠ કહેવું રહેવા દો પણ બે પાઇ જે હિસાબે યાય છે તે દૂં ઓછી કરી શકીશ નહિ.” આ ઉપરથી ઉપર ચોટીઆ જોતારને માતો ઉપવક વિચાર કરનારને તો આ એક નજીવી ખીના લાગશે. પરંતુ હિસાબી કામના ઉડાં અબ્યાસીને અને નેક નીતિથી અને વજાદારીથી કામ કરનારને તો તેનો સહજ ખ્યાલ આવી શક્યા વિના રહેશે નહિ.

આપણે ગવર્નમેન્ટના હિસાબો જોઈશું તો કોઈ પણ એન્ટ્રીમાં કોઈ પણ પ્રકારે છુટ એ વસ્તુ આપણને બાંધેજ માણુમ પડશે. શેઠની હિસાબી કામમાં કટલી ચોખ્ખટ અને

ચોક્કસપણું હતું તે આપણને આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. મીશે શેરહોલ્ડરની ગણાય છે. એજન્ટોને ગુજરાતીમાં કહીએ તો તેના વડા મુનીમો છે. જેમ કોઈ શેક મુનીમ રાખી પોતાની પેઢીનો સંબંધ કુલ મુખત્યાર મુનીમને સોંપે છે તેમ જ મીશેના એજન્ટો છે તે શેરહોલ્ડરના મુનીમો છે. બધકે તેના નોકર છે. એમ શેક પોતે સારી પેઠે સમજતા હતા અને પોતાને માટે જ એજન્ટપણાની-મુનીમપણાની, જે જે અમલદારીની ફરજો બજાવવાની મુકાબ હતી તે તેઓ સારી પેઠે જાણતા હતા અને તેથીજ તેમણે મારા તે મિત્રને કહ્યું કે મને શેક ન કહો પણ હીસાબે જે બે પાછ થાય છે તે હું ઝાઝી લાઇ ચકીશ નહિ. જે એજન્ટો પોતાના “રાષ્ટ” સિવાય પોતે જે સત્તા ભોગવે છે યાતો સત્તાનો દરપયોગ કરે છે તે તેમની શેરહોલ્ડર પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા નહિ પણ કૃતઘ્નતાજ છે. જે શેક બે પાછને માટે આટલી સંભાળ રાખતા તેમના સંબંધના કારખાનમાં કેવી ચોખવટ હશે તેનો ખ્યાલ વાંચકજીને હસ્તક સોંપું છું. ભુલવીને વધારે લેવું એ જેમ દૈવિક ગુન્હો છે તેમ પારકાની પૂંછતો વહિવટ કરતાં હિસાબે થતી રકમમાંથી ધણીની સંમતિ સિવાય ઝાણું લેવું એ પણ દૈવિક ગુન્હો છે. આપણે સ્વાભાવિક રીતે જનસમાજમાં એક ઉક્તિ સાંભળીએ છીએ. અને તે એજ કે “હીસાબ કોડીનો અને બદીસ લાખની” આ સૂત્ર શેકશ્રીના મનમાં સંપૂર્ણ રમી રહેલું હોવું જોઈએ. આ લખવાનું પ્રયોજન એટલા પુરતું છે કે દરેક મીલ માલેકો તેમજ મોટા વેપારીઓ, મુનીમો આનું અનુકરણ કરશે. જીવનના પ્રેક્ટીકલ (અનુભવગમ્ય) સિદ્ધાંતોમાંથી આપણને ધણું શીખવાનું મળે છે એ આ ઉપરથી કોઈ પણ દીર્ઘદર્શી બધું જોઈ શકશે. શેક લાલભાઈએ સારી રીતે કેળવણી લીધી હતી. તેમને નામદાર વૉલસરાય લોર્ડ કર્ઝન સાથે આખું સંબંધમાં જે વાતચીત થઈ હતી તેમજ પાલીતાણાના કેસ બદલ જે જે મગજ તેઓશ્રીએ વાપરેલું છે તેના શબ્દોની જો આપણને ટુંક નોંધ મળે તો તે આપણને તેમના માટે ધણુંજ સન્માન ઉપજ્યા વિના રહેશે નહિ. અત્રેની કોન્ફરન્સમાં સમજેકટ કમીટી વખતે રસાકસીના પ્રસંગે તેઓએ કહેલા શબ્દો તેમજ મહાન કોન્ફરન્સ વખતે બોલેલા શબ્દો એ તેમનું હાજર જવાબીપણું તેમજ દીર્ઘદર્શીપણું બતાવવાને પુરતા હતા.

વેપારી કુનેદતા પણ તેમનામાં ધણીજ હતી, તેઓ સદાના કદા દુસ્મન હતા. સદો-રીઆ ઉપર તેઓ કોઈ પણ રીતે કોઈ પણ જાતનો વિશ્વાસ મુશી ચકતા નહોતા. એ મને જાત અનુભવ છે. હાલમાં અમદાવાદનો ધણો ભાગ સદાની જગમાં સપડાયેલો જેવામાં આવે છે એ બહુ ખેદની વાત છે. વિના મુશીબતે ગાડી ઘોડા દેરવવા એ કોને ના ગમે? બિલાડી સન્મુખ પડેલા દુધ ઉપર તકાસવા જાય છે પણ પાછળથી ધણીની સોટી પડશે તેનો વિચાર કરતી નથી. પણ બકરૂં કાઢતાં ઉઠ પેસે તેનો વિચાર કોણ કરે છે. આપણા બધાઓ સદાથી કેટલા ખરાબ યયા છે અને ધાય છે તેના દાખલા સર્વની દૃષ્ટિ મર્વાદા આગળ મોજુદ છે એટલે તે સંબંધમાં કંઈ વધુ લખવા માગતો નથી પણ એટલુંજ જણાવવા માગું છું કે જે જાત પરસેવાથી અને પ્રભાણીકપણે મેળવેલું ધન સુખો-પ્રભોગમાં ધણો વખત આવી ચકે છે, તેટલું સદામાં કમાયેલું ધન આવી ચકતું નથી એ નિર્વાહ છે અને નિઃશંક છે. સદામાં જાય છે તે તો નુકસાન છે પરંતુ તેનાથી આવેલું ધન તે પણ લાંબો વખત ટપી ચકતું નથી. તેનું કારણ સંકલ્પ બળ સિદ્ધિના આધારે મને તો એમ જણાય છે કે જે ખુબે છે તેના દુઃખી નિધારો કમાનારના સુખની આડે આવે

છે. જેવી રીતે ચોરીનું ધન ટકી શકતું નથી તેવીજ રીતે સદાનું ધન પણ ધણી વખત ટકી શકતું નથી. તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે જે હરામી ચસ્કો-ટેવ પહેલી હોય છે તે તેને તે રસ્તો સુઝાડવા સિવાય રાખતી નથી. માટે સમજી, ડાહ્યા અને જાતી ઉદ્યમી-ઓએ તો તે રસ્તે કદાપી જવું એ યોગ્યજ નથી. સદા કહો કે એક પ્રકારનું જીગાર કહો તે જાને સરખાં છે. શાસ્ત્રમાં જીગારને સાત પ્રકારના વ્યસનમાંનું એક વ્યસન ગણ્યું છે. વળી એકની દોલત ખીજ પાસે જવાથી અર્થશાસ્ત્રના નિયમ મુજબ કંઈ પણ દેશમાં આર્થિક ઉન્નતિ વધતી નથી, પરંતુ તાર વિગેરેમાં હજારો રૂપીઆ ખરબાદ જાય છે ને કેટલાક ચાહ, પુરીઓ, શીખંડ અને બજાયાં અને નાટકો વિગેરેમાં પાણી ધાય છે; સદોરીઆ છે તે પોતાની જાતીને તુકશાન કરનારા છે તેટલુંજ નહિ પરંતુ તેઓ દેશને પણ એક પ્રકારનું ધણું તુકશાન કરતાં છે. સદામાં તુકશાન ધાય છે એ તો ભોગવવું પડે છે પણ તેમાંથી જે લાભ મળે છે તે પૈસા એક પ્રકારની ખોનારની હાય હાયનેા હોવાથી કદી લાંબો વખત ટકી શકતો નથી. તેનો વધારે ખ્યાલ સદો નહિ કરનાર કરતાં તેને જે કરે છે તેજ ખાંધી શકશે.

આપણા પરાંપકારી પરમપૂજ્ય શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગર સૂરિજીનું સને ૧૯૦૭ ની સાલનું ચોમાસું અત્રે હતું તે વખતે સદાની બદીનું વાતાવરણ ધણું ફેલાયલું જોઈ પોતે તત્સંબંધી એક ઉપદેશીક પદ બનાવેલું જે આ નીચે આલેખ્યું છે.

સદામાં બદો છે સજ્જન સાંભળો,
ચિંતાતુર મનકું રહેવે નિશ દીનજો;
આશા તૃપ્ત્યા વૃદ્ધિ કુખડાં સંપન્ને,
રૂપિયા માટે મુરખ પર આધીનજો. સદામાં. ૧

લોભ તણો નહિ થોભ જીગારે જાણીએ,
ધડી ધડીમાં રંગ ધણા બદલાયજો;
ખીજો ધંધો સુજો નહિ સદા યકી,
સર્વે વાતે પૂરો વ્યસની ધાયજો. સદામાં. ૨

મજે નહિ શાંતિ એ સદા સંગથી,
જાણો અવરથા સદાની અવધારજો;
જોય જીએ કોઈ સદાના વ્યાપારમાં,
ભિક્ષા હાંસુ સંકે ચદે નહિ પારજો. સદામાં. ૩

ચંચલ લક્ષ્મી સદાના વ્યાપારથી,
સમજો સમજી મનમાં નરને નારજો;
લજો વ્યસન સદાનું સમજી સત્યને,
કરો પ્રતિજ્ઞા શુર પાસે નિરધારજો. સદામાં. ૪

લોભી લક્ષ્મી લાલચથી ફૂટાય છે,
ત્યાગો જીગડું સદાના વ્યાપારજો;
બુદ્ધિસાગર આયોપાર્જિત વિતતી,
ધર્મ બુદ્ધિ પ્રગટે મુખ મંગળમાળજો. સદામાં. ૫

(ભજન પદસંગ્રહ ભાગ પહેલો.)

આ ઉપરથી સાર માત્ર એટલોજ લેવાનો છે કે સદાની બદીમાં ભાગ લેતા અમારા બંધુઓ ઝાઝા થશે. શેઠ લાલભાઈને સદાને માટે ધણોજ તિરસ્કાર હતો. જાત મહેનત કરવી અને રણવું એજ તેમનો સિદ્ધાંત હતો. તેઓ બનતા સુધી સટોરીઆને નાણું ધીરતા નહિ અને કદાચ ધીરે તો સારી સીમુરીટી લેતા, કારણ કે સટોરીઆ ઉપર તેમને પુરો અણુવિશ્વાસ હતો. સદાને માટે મરુમ દાનવીર શેઠ મનસુખભાઈને પણ તિરસ્કાર હતો અને પોતાની મીલમાંનો કોઈ મુખ્ય માણસ સદો કરવા જતું તો તેને તેઓ વારતા અને સખ્ત ઠપકો આપીને સદાની બદીમાંથી બચાવતા. આવા આવા વેપાર કરાવવામાં આગળ વધેલ અને જાત મહેનત વડે લાખો રૂપીઆ પેદા કરેલ શ્રીમંતો પોતાના વર્તનથી જન સમાજને બતલાવી આપવા છતાં તેનું અનુકરણ ન કરે અને ઉલટા માર્ગે જાય તો તેમાંથી 'શું સાઈ' ફળ દેખી શકાય ! શેઠ લાલભાઈના તેમજ શેઠ મનસુખભાઈના જીવનમાંથી આપણને ધણું શીખવાનું અને જાણવાનું મળે તેમ છે. તેમનાં જીવનચરિત્ર લખાવવાની ધણીજ જરૂર છે. અમે તેમના સુપુત્રોને તેમજ તેમના સહોદર બંધુઓને તેમની કારકિર્દીનાં ટુંક નોંધો એકઠી કરી કોઈ વિદ્વાન પાસે લખાવી જનસમુદ્ધ આગળ રજુ કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ. તે એક વ્યવહારીક-વ્યાપારી જીવનને અદિતીય લાભકારક થઈ પડશે એમ યોક્ત સીતે લાગે છે.

તીર્થ પ્રવાસ વર્ણન.

શ્રી ગીરનાર તીર્થ.

(લેખક—વજીવ નંદલાલ લક્ષ્મણ વટોદરા.)

આ પવિત્ર તીર્થ જ્યાં વર્તમાન ચોવીશીના બાવીશમા તીર્થકર શ્રી નેમીનાથ ભગવંતના ત્રણ કલ્યાણ થયાં છે. જે તીર્થ ઉપર આવતી ચોવીશીના તમામ તીર્થકર ભગવંતના મોક્ષ કલ્યાણક થવાનાં છે અને જેનું માહાત્મ્ય શાસ્ત્રમાં ઘણું વર્ણવેલું છે એવા તીર્થની જત્રા કરવાથી કંઈ પણ આર્થિક લાભ થશે, એ હેતુથી મારા સ્નેહી અને ધંધાના ભાગીદાર મી. છોટાભાઈ ઝવેરભાઈ સુતરીયા બી. એ. એલ. એલ. બી. જેઓનો કુટુંબીક ધર્મે જૈન છે. તથા મી. વામન આપાજી નિકેજ બી. એ. એલ. એલ. બી. ની સાથે આહુ સાલના શાળજી શુદ્ધ ૧૧ ના રોજ જુનાગઢ ગયા હતા. અને આ તીર્થ અને ભગવંત નેમીનાથનાં દર્શન કર્યાં. તે દરમ્યાન જે કંઈ જોયું અનુભવ્યું એ સંબંધી કંઈ પણ સુચના કરવી યોગ્ય લાગવાથીજ વાંચકોનો દીમતી વખત રોકવાની જગાસા ઉત્પન્ન થઈ છે.

કારખાના સંબંધી.

શ્રી શત્રુંજય તીર્થના વહીવટના માટે સંધ તરફથી જેવી રીતે શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીના નામની પેટી સ્થાપન કરવામાં આવેલી છે, તેવીજ રીતે આ તીર્થના રક્ષણ અને દેખરેખ માટે શેઠ દેવચંદ લક્ષ્મીચંદ નામની પેટી સ્થાપન કરવામાં આવેલી છે. આ પેટી તરફથી જુનાગઢ રોડ ઉપર દરેક ટ્રેનના વખતે એક સીપાઈ જત્રાજીઓની તપાસ માટે મોકલવાનો રીવાજ જોવામાં આવ્યો. તે સિવાય જત્રાજીઓ કોણ આવેલા છે તેની

તપાસ કરે છે. તેમને ઘટતી મદદ અને સુચના આપીને ક્યાં ઉતારો કરવો વિગેરે બાજતોની માહિતી આપે છે. આ રીવાજ જત્રાળુઓના માટે ઉપયોગી છે, તપાસ કરવા આવનાર સીપાઇ પણ જત્રાળુઓ ઉપર પ્રેમ રાખનાર જણાયો, તેથી ત્યાં જનારને ધણી બાબતમાં તેનો ફીક ઉપયોગ થાય છે. આ રીવાજનું અનુકરણ દરેક તીર્થના વહીવટ કરનારાઓએ કરવા જેવું છે.

કારખાનાની ઑશીસ શહેરમાં છે, ત્યાં મુખ્ય મુનિમ તરીકે મી. શુભાજીભાઈ કામ કરે છે એવી માહિતી મળી. અમો જોઈલી વખત ઑશીસમાં ગયા તેટલામાં કોઈ પણ વખતે ઑશીસમાં તેમની મુલાકાત થઈ નહિ. મુખ્ય મુનિમની હાજરી કારખાનાની ઑશીસમાં વધુ રહે તેથી કારખાનાને અને જત્રાળુઓને જાણેને અરસપરસ વિશેષ લાભ થાય એમ મને લાગે છે.

દરેક તીર્થના કારખાનાની ઑશીસમાં એક જાહેર સુચના (વીઝીટ) બુક રાખવી જોઈએ અને જત્રા દરમ્યાન જે કોઈ જત્રાળુને પોતાને જે કંઈ સુચવવું હોય તો તે સુચના કરે અને કરેલી સુચના કારખાનાના વહીવટ કરનાર ટ્રસ્ટી સાહેબોએ ધ્યાનમાં લેવી અને તે બાજત ધરીત વ્યવસ્થા કરવી, એ પ્રમાણે કરવાથી સુધારા વધારા કરવા જેવું શું શું છે, તે ટ્રસ્ટી સાહેબોના લક્ષ ઉપર આવશે, અને તેથી ભવિષ્યમાં ફાયદો થશે એમ માઈ માનવું છે.

તપાસ કરતાં એમ જણાયું કે કારખાનાના નોકરોને નિયમીત પગાર મળતો નથી. ફેબ્રુવારી માસનો પગાર માર્ચ માસની તા. ૧૫ મી સુધી મળેલો નહોતો. હલકા પગારના નોકરોને આવી રીતે મોડો પગાર મળવાથી હાડમારી ભોગવવી પડે છે એમ તપાસ કરતાં જણાયું. આ કારણથી આટલો મોડો પગાર મળે છે તેનું કંઈ પણ કારણ માલમ પડ્યું નહિ. કારણમાં ફક્ત પગાર પત્રકો અમદાવાદથી ટ્રસ્ટી સાહેબો તરફથી મંજૂર થઈને આવ્યાં નથી એટલી માહિતી મળી. આ સંબંધી મારી એવી સુચના છે કે કારખાનાના અંગે જે કાયમ નોકરો છે, અને જેના પગાર મુકરર થઈ ગયા છે. એવા નોકરોના મારીક ખર્ચની રકમ વહીવટ કરનાર ટ્રસ્ટી સાહેબોએ મુકરર કરી આપવી અને તે પ્રમાણે દર મહીનાનો પગાર ખીજ મહીનાની તારીખ પાંચમી સુધીમાં પગારપત્રક બતાવીને આપવાની સત્તા મુખ્ય મુનીમને આપવાથી કારખાનાને કંઈ નુકસાન થવાનો સંભવ નથી અને હલકા પગારના ગરીબ નોકરોને નિયમીત રીતે પગાર મળવાથી નોકરીમાં કાયમ રહેવાનું તેમને ઉત્તેજન મળશે.

નોકરોને ઇનામ—જત્રાળુઓ જત્રા કરીને જતી વખતે તીર્થ ઉપરના નાના નોકરોને ઉત્તેજન તરીકે કંઈ પણ ઇનામની રકમ ખુશીથી આપે છે, એ રીવાજે ઉલટું સ્વરૂપ પકડી અન્ય દેશની તીર્થોની માફક વિદાય થતી વખતે નોકરો હેરાન કરે છે. એ વહીવટ આ તીર્થમાં બંધ કરવામાં આવેલો છે. જે કોઈ જત્રાળુ પોતાની ખુશીથી નોકરોના ઇનામના માટે કંઈ રકમ આપે છે, તો તે મુખ્ય ઑશીસમાં નોકરોના ઇનામ ખાતે જમે કરવામાં આવે છે; અને વર્ષ આખરે દરેક નોકરને વરાડ પ્રમાણે ઇનામની રકમ વહેંચી આપવામાં આવે છે, એમ જણાયું. આ રીવાજ સારો છે, અને અનુકરણીય છે. આ ઠેકાણે જત્રાળુઓને એક બલામણ એવી કરવાની છે કે ડુંગર ઉપર થોડા પગારથી સારા નોકરો રહેનારા મળતા નથી અને વધારે પગાર કારખાના ખાતેથી લખીને આપવો એ કારખાનાને પરવડે નહિ, તેથી જત્રાએ જનાર નોકરોના ઇનામ ખાતે પોતાની ખુશી પ્રમાણે કંઈ પણ રકમ આપે તો તેથી નોકરોને વધુ ઉત્તેજન મળશે અને થોડા.

પગારથી સારા નોકરોને રહેવાનું મન થશે, અને પોતાના અંગનું કામ સારી રીતે કરી જત્રાણુઓ સાથે સારી રીતે વર્તશે. માટે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવા વિનંતિ છે. આ તીર્થ ઉપરના નોકરોની રીતસાત સારી છે એમ કહ્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી.

સ્વચ્છતા.

સ્વચ્છતા સંબંધી કારખાના તરફથી દીક દેખરેખ રાખવામાં આવે છે. પેદલી ડુંકમાં દાંખલ થવાનો મુખ્ય દરવાજો જ્યાં થઈને અન્યદેશની જત્રાણુઓ અને નોકરોને પોતપોતાના ધારેલે રથજો જવાનો રસ્તો છે, એ દરવાજા આગળ તથા જે રસ્તાને હાલમાં જાહેર રસ્તાનું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે તે રસ્તામાં તે લોકો ધણી ગંદકી કરે છે, તે લોકોના ઉપર કારખાનાના નોકરોની કંઈ સત્તા નહિ એટલે તેમના માટે કહેવા જેવું નથી પણ બદોખસ્તના સાડે રોટ તરફથી નોકરો રહે છે, તે નોકરો કંઈ પણ બદોખસ્ત રાખતા નથી એમ કહેવાને કંઈ અડચણ નથી. એ ત્રણ પોલીસના સીપાઈઓ જોવામાં આવ્યા, તે જતના સોંધી જેવા જણાયા, તેઓ દેવતા સળગાવી ધુણી કરી તાપવાનું કાર્ય કરતા હતાં અને મપો ઉડાવતા જણાયા. રોટ જૈન તીર્થના વહીવટમાં હાથ નાખ્યો તેથી પોતે ધણા મગર જણાયા અને તેટલામાંજ તેમની નોકરીનું તમામ કામ પુરૂ થતું હોય એમ તેમની માન્યતા માલુમ પડી. રોટ તરફથી આ થતી ગંદકી અટકાવવા તજવીજ કરવી જોઈએ. જૈનોના પવિત્ર ધામમાં રોટ પોતાની સત્તાથી જાહેર રસ્તો કાઢે, એ વિષય રાજ્યદારી હોવાથી એને લખવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી પણ એટલું તો કહેવાને અડચણ નથી કે કોઈ પણ ધર્મના પવિત્ર સ્થાનમાં રોટ પોતાની સત્તા ચલાવે તો પછી તે ધર્મના લોકોની લાગણી ન દુખાય તેવી સ્થિતિ રાખવી એ તેમની દરજ્જા છે. પવિત્ર જગ્યામાં ગંદકી કરવામાં આવે અને તેની બદોખસ્ત ન થાય એ રાજ્યના અમલદારો માટે ઉંચો મત બતાવનારું નથી. આ બાબત એ રાજ્યના મુખ્ય અમલદારો સાહેબ જરૂર લક્ષમાં લેશે અને ત્યાં સ્વચ્છતાના નિયમોનું બરાબર પાલન કરાવવાની તજવીજ કરશે એવી આશા છે.

તલાટીની ધર્મશાળાના પાછલા ભાગમાં જત્રાણુઓને રસોઈ કરવાનું રસોડું છે. તેજ રસોડાની નજીકમાં ખુલ્લી જગ્યામાં એક જળરૂખાના જેવી જગ્યા રાખવામાં આવેલી છે. તેથી સ્થિતિ બહુ કદંગી થાય છે. જ્યાં આગળ રસોઈ થાય, અને જત્રાણુઓને જમવાની જગ્યા તેનીજ નજીકમાં જળરૂખાના જેવી જગ્યા રાખવામાં આવે તે તો એક મોટી ભૂલ જેવું જણાય છે. તેમજ તે જગ્યા ખુલ્લી રાખવામાં આવેલી છે. એ વળી વિશેષ ભૂલ જેવું જણાય છે.

ધર્મશાળાના એ પાછલા ભાગમાં બારણું છે. તે બારણું રાત્રે બંધ કરવામાં આવે છે, ધર્મશાળાના મુખ્ય દરવાજો રાત્રે તાજુ રહે છે, એટલે રાત રહેનાર જત્રાણુઓને રાત્રે લઘુ નીતિ તથા વડીનીતિ કરવાના પ્રસંગે ધર્મશાળાના પાછલા ભાગનો ઉપયોગ કરવાની દરજ્જા પડે છે, અને તેથી ગંદકી થાય છે. એને માટે જે પાછલા બે ભાગમાં જે બારણું છે તે બારણા બહાર મજબુત કંપાઉન્ડ કરી ત્યાં સવડ કરી આપવામાં આવે તો આ ગેરબચસ્થાનો અતઃ આવશે એમ મારું માનવું છે, તો આ બાબત ધુનિમ તથા કારખાનાના ટ્રસ્ટી સાહેબો જરૂર લક્ષમાં લેશે.

શેરશાવનની પવિત્ર જગ્યામાં હાથ જે સ્વચ્છતા રહે છે, તેના કરતાં ઘણું સ્વચ્છતા

રાખવાનો જરોખરત થવાની જરૂર છે, અને તે બાબત મુખ્ય મુનીમ જો લક્ષ આપશે, તો નોકરોથી તેમ કરાવી શકશે. પવિત્ર જગ્યાએ જેમ સ્વચ્છતા વધુ હોય છે, તેથી જત્રાણુઓને વધુ આનંદ થાય છે. આ વાત હમેશા લક્ષમાં રાખવા જેવી છે.

મુળનાયક ભગવાનના મુખ્ય ગભારાની બહારના રંગમંડપમાં કેસર ધસવાનો ઓર-સીધો રાખવામાં આવે છે, તથા તેના અંગે હાથ ધોવાતું પાણી ત્યાં રાખવામાં આવે છે, તેથી ત્યાં ઘણી જગ્યા રોકાય છે, તથા સ્વચ્છતાનો ભંગ થાય છે. રંગમંડપની બહાર વિશાળ ભમતી છે, તેમાં અથવા હાલમાં ધોતીયાં રાખવાની ત્યાં ઝાડવણ રાખવામાં આવેલી છે તેની નજીક તેને માટે જગ્યા કરવામાં આવશે તો તેથી પૂર્ણ કરનારાઓને કંઈ અડચણ આવે તેમ નથી અને રંગમંડપની શોભામાં વધારો થશે એમ લાગે છે.

પ્રાચીન પવિત્ર તીર્થો ઉપર જત્રાણુઓ તીર્થ ઉપર કંઈ પણ સત્ કાર્ય કર્યા સિવાય મંદિરની ધર્મશાળાની અથવા ગભારાની ભમતીની દીવાલો ઉપર કોયલાથી-યા પેનસીલથી પોતાનાં નામ લખી પોતે જત્રાએ આવી ગયાની યાદગીરી કાયમ રાખવા પ્રયત્ન કરે છે, અને તેને પ્રીત્તિએ સ્વચ્છ દીવાલો, બીંતો વગેરેની એવી તો નહારી સ્થિતિ યએલી જણાય છે કે તે જોતાં બહુ દીલગીરી થાય છે. અમારા જેન બાઇઓમાંથી આવી રીતે નામના કરવાની અને યાદગીરી કાયમ રાખવાની જીજ્ઞાસા ઉદ્ભવે છે, એ ઉપરથી તેમની અજ્ઞાનતા જણાય આવે છે. આવી રીતે કોઇનાં નામ રહ્યાં છે અથવા રહેશે ? ઉત્તર આશાતના થાય છે અને જત્રા કરી પોતે જે મહત્ત્વ યુન્ય ઉપાર્જન કરવાની ધારણા રાખી હોય છે તે આવી આશાતના કરી યુન્ય ધન હારી જાય છે એ વાત તેમણે લક્ષમાં રાખવા જેવી છે. તીર્થની આશાતનાથી માઠા કર્મ બધાય છે, અને તેના વિષાક માઠા ઉદય આવે છે, એ વાત જત્રાણુઓએ લક્ષ જહાર કાઢવા જેવી નથી.

તજ જીનાગદમાં કારખાનાના દેખરેખ નીચે જે ધર્મશાળાઓ છે તે ધર્મશાળાઓની આજથી વીશ વર્ષ ઉપર જે સ્થિતિ હતી તેના કરતાં હાલમાં સારી સ્થિતિ છે, એમ તો કહ્યા સિવાય ચાલે તેમ નથી તો પણ હજુ સ્વચ્છતાનું કામ હાલ કરતાં પણ વધુ સારી રીતે થવાની આવશ્યકતા છે અને તે કામ નોકરોથી યદ્ય શકે તેવું છે. ફક્ત મુખ્ય મુનીમ-ની-દેખરેખની ખામી જેવું છે, ને વધુ દેખરેખ રાખવામાં આવે તો જત્રાણુઓને વધુ આનંદ થવા જેવું થશે.

મુળનાયક ભગવંતના દરેરાસરમાં પુળ, આરતી, ખખાલ વગેરેનું ધી બોલાય છે, તેમાં કેટલીક બાબતના ધીની ઉપજ બારોડને મળે છે, અને કેટલીક બાબતના ધીની ઉપજ બંદારમાં જાય છે, તેથી કેઇ બાબતનું ઉત્પન્ન કોણે સેવાનો રીવાજ છે, તે બતાવનારું એક બોર્ડ ત્યાં રાખવું જોઇએ કે દેરાસરમાં પેસતાંજ યાત્રાણુને તે બાબતની માહિતી મળે.

દરેક ગભારા આગળ તે ગભારાની અંદર પધરાવેલ મુળનાયક ભગવંતનું નામ તથા દેરાસર કોણે કઇ સાલમાં બંધાવેલું અને જીર્ણોદ્ધાર કોણે કઇ સાલમાં કરાવ્યો, એ બાબત જેટલી માહિતી મળે તેની સંક્ષિપ્ત હકીકત દર્શાવનારાં બોર્ડ રાખવાં જોઇએ કે જેથી યાત્રાણુને અગત્યા માણસોની કિંવા બારોડોની વાતો ઉપર આધાર રાખવો પડે નહિ.

મુળનાયક ભગવંતને સેવ કરાવેલો છે, તેથી તેની આશાતના ન થવાને માટે દરરોજ અદાવવાની એક ચંદીની હલકા પતરાંની આંગી બનાવવામાં આવે તો પ્રાયશ્ચકારક છે એમ

મને પોતાને લાગે છે, ટ્રસ્ટી સાહેબોએ એ બાબત વિચાર કરવો ને ધટીત લાગે તો તે તરફ લક્ષ આપવું.

કેટલાક દેરાસરો ઉપર ધ્વજ દંડશાસ્ત્ર મર્યાદા પ્રમાણેના જોઈએ તેવા જણાતા નથી. તેને કરાવવાની અને વિધિપૂર્વક ચઢાવવાની આવશ્યકતા મને લાગે છે.

તલાટીથી દરેક ટુંક અને પવિત્ર જગ્યાએ જવાને માટે પગથીઆં કરાવવામાં આવેલાં છે તેથી કેવળ કાયદો થયો છે, એમ મારું પોતાનું માનવું નથી એ વિષય મતભેદનો છે, અને પગથીઆં થઈ ગયેલાં છે, એટલે તે વિષે વાદ ચલાવવો નિર્ણય છે પણ શેરશાવનથી તલાટીએ જવાનો જે પરમાર્થો રસ્તો છે, એ તમામ રસ્તો હજી પગથીઆંથી તૈયાર કરવામાં આવેલો નથી. માટે તેને એજ સ્થિતિમાં કાયમ રાખવો. શક્ત જ્યાં સાધારણ પથરાઓની ગોઠવણીમાં ફેરફાર કરી સરળતા કરી આપવા જેવી જગ્યાઓ છે, તેટલી જગ્યાઓમાં તેટલી પુરતી તજવીજ કરવી. હુંગરના રસ્તાની અસહ્ય ખુબી અને તે જાણવાનો, અને તેનો અનુભવ મેળવવાનો જે યાત્રાળુઓ અને ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને લાભ આપવાનું કાયમ રાખવા મારી ખાસ જલામથ છે. એટલુંજ નહિ પણ શેરશાવનની જે કુદરતી શોભા હાલ કાયમ કરેલી છે, તે જે કાયમ રાખવાની અને એ મહાન પવિત્ર જગ્યાનું સ્મરણ કાયમ રાખવાની જરૂર છે, તે જરૂર એ રસ્તો હાલ જેવી સ્થિતિમાં છે તેવી સ્થિતિ કાયમ રાખવાથીજ રહેશે. તેના કારણે બતાવવાની અત્રે જરૂર નથી. કારણે જાણવાની જરૂરવાળાએ પત્રથી પુછવું કે તે બતાવવામાં આવશે.

❀ “શ્રી મહાવીર જયન્તી.”

કૃતાપરાધેઽપિ જને કૃપા મંથર તારયોઃ ।

ઇપદ્માપ્પાર્દ્રયોર્ભદ્રં શ્રી વીર જિન નેત્રયોઃ ॥

પ્રિય સ્વધર્મી બંધુઓ:—

આજે એક પરમ માંગલિક પ્રસંગ ઉજવવાને આપણે સધળા અત્રે એકત્ર મળ્યા છીએ. આજથી ૨૪૪૦ વર્ષ ઉપર જે મહાન પુરુષે પોતાના ચરણકમળના સ્પર્શથી આ આર્યાવર્તને પવિત્ર બનાવ્યો, જેણે પોતાના પવિત્ર જીવનથી અને પોતાના સંપૂર્ણ જ્ઞાનથી લોકોને જ્ઞાન અને પવિત્રતાના માર્ગ તરફ દોર્યા અને જેણે યશોમાં યતી પરશુદિસાનો નિષેધ કરાવી સર્વત્ર દયાનો પરમ ધર્મ પ્રવર્તાવવા પ્રયત્ન કર્યો તે મહાન આત્મા આપણા પરમ પૂજ્ય ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુની આજે જન્મ તિથિ હોવાથી આપણે બધા તેમના ભક્તો તે ઉજવવાને એકત્ર મળ્યા છીએ.

છેલ્લા પાંચ સાત વર્ષથી દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં આ જયન્તી ઉજવવામાં આવે છે, પણ આ રાજનગરમાં આજે પ્રથમજ ઉજવાય છે, તેથી આ બાબત નહિ જાણનારાના લાભાર્થે જયન્તી એટલે શું તે જણાવવું જરૂરનું છે.

* આ ભાષણ શ્રીયુત દેરાશી મણીલાલ નથુભાઈ બી. એ. એ અત્રે મહાવીર જયન્તી નિમિત્તે થયેલા ઉત્સવ પ્રસંગે આપ્યું હતું.

આપણે હાલમાં પશ્ચિમ દેશના સંસર્ગમાં આવી છીએ અને તેથી કરીને તેમનામાં જે કાંઈ સાઈ હોય તેનું અનુકરણ કરવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ આપણે જોડું કરતા નથી. રાજકીય, સાંસારિક, ધાર્મિક અથવા કોઈ પણ વિષયમાં જેણે પોતાની શક્તિનો પરાપકારમાં ઉપયોગ કર્યો હોય, અને જેણે પોતાના આત્મભોગથી જગતને જરા પણ ઉચ્ચ સ્થિતિએ લાવવાનો પ્રયત્ન સેવ્યો હોય તેવા મહાન પુરુષની જયન્તીએ તેમની જન્મ તિથિને દિવસે અથવા તો તેમની મરણ તિથિને દિવસે ઉજવાય છે. પણ ઘણું કરીને જન્મ તિથિએ ઉજવાય છે. જયન્તી એ જિ ધાતુ ઉપરથી નીકળેલું રૂપ છે, અને તેનો અર્થ જન્મ્યંત થયું એવો થાય છે. મોટા પુરુષો પોતાના કામથી તેમજ પોતાના ગુણોથી હમેશાં જયવંતા વર્તે છે અને તેથીજ આપણે કહીએ છીએ કે જય વીતરાય જગગુરુ હે વીતરાગ ! હે જગદ્ગુરુ ! તમે જયવંતા વર્તો.

વળી જે કે આ જયન્તી ઉજવવાની પદ્ધતિ પાશ્ચાત્ય લોકોની છે, છતાં તેવો વિચાર તો આપણા આ દેશમાં પરાપૂર્વથી ચાલ્યો આવેલો છે. આપણે પ્રભુના જન્મદિવસને કલ્યાણક તરીકે લેખીએ છીએ. કલ્યાણક એટલે પવિત્ર દિવસ અને તે દિવસે આપણે તે પ્રભુના નામનું સ્મરણ કરીએ છીએ, તેમના ગુણનું યશોગાન કરીએ છીએ. માટે આમાં કાંઈ નવીન નથી; અને આવી જયન્તી ઉજવવામાં આપણે આપણા પૂર્વજોના વિચારોનું અનુકરણ કરીએ છીએ.

આવા મેળાવાથી અનેક લાભ છે. આપણને તેમના ગુણનું કીર્તન કરવાનો વખત મળે છે, અને ખીજા લોકોને પણ તેમના ગુણો અને તેમના ઉમદા કર્તવ્યો જણાવવાનો પ્રસંગ મળે છે.

હવે આપણે મુખ્ય વિષય પર આવીએ તે અગાઉ જણાવવું જોઈએ કે કેવળ ગુણોનું વર્ણન મનુષ્યો પર બારે અસર કરી શકતું નથી. તમે હજારો વાર સત્ય બોલવાનો ઉપદેશ આપો તેના કરતાં એક હરિશ્ચંદ્રનું દર્શનત વધારે અસર કરી શકશે. તમે વિષય વાસનાથી બચવાનો ગમે તેટલો બોધ આપો તેના કરતાં મહાત્માશ્રી સ્થૂલભદ્રનું દર્શનત વધારે પ્રબલ છાપ પાડનાર નીવડે તેમાં કાંઈ નવાઈ નથી. અભિમાન ત્યાગો, માનને છોડી દો એવું વારંવાર બોલાવવાનો જે બોધ અસર કરે તેના કરતાં બાહુમલીને તેમની બહેન સુંદરીએ કહેલું એક વચન-વિશ ગમ્યાં ઉતરો-એ વધારે સચોટ છાપ પાડી શકશે. અખિની સવડી વડે પોતાના જીવિતનો નાશ કરવા આવનાર સસરા ઉપર પણ જેણે જરા સરખો પણ ક્રોધ કર્યો નથી એવા ગજસુકુમારનું દર્શન કોનાપર ક્ષમાની અસર નહિ કરી શકે ?

આ ઉપરથી સહજ જણાશે કે મહાપુરુષો એ જવંત દર્શનો છે અને તેમના ગુણનું કથન કરવામાં આપણે આપણી કૃતચતા બતાવીએ છીએ, અને જે તે ગુણોનું યથાશક્તિ અનુકરણ કરવામાં આવે તો લાભ આપણનેજ છે.

મહાન પુરુષનો એકાદ ગુણ પણ આપણા પર રચાયો અસર કરે છે, તો પછી જે મહાન આત્મા સર્વોગ સંપૂર્ણ હોય, તેનું ચરિત્ર આપણને ઉચ્ચ માર્ગ તરફ જવાને પ્રેરે એ સ્વાભાવિક છે.

મહાવીરપ્રભુ જાનમાં, પવિત્રતામાં, દયામાં, સ્વાર્થત્યાગમાં, આત્મસંયમમાં, માતા-પિતાની બક્તિમાં અને વિષ્ણુ ઉપર ઉપકાર કરવામાં વિગેરે સર્વ ગુણમાં સંપૂર્ણ હતા. તેમનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર આ દુનં સમયમાં આપણે શી રીતે જણાવી શકીએ ? આજે તો તેમના ઉચ્ચ ચારિત્રમાંથી આપણે થોડાક મુદા વિચારીશું.

પણ તે અગાઉ એક અગત્યનો પ્રશ્ન આપણે ચર્ચાશું, શું તેમને આ બધા ગુણો એકજ ભવમાં પ્રાપ્ત થયા ?

આપ સારી રીતે સમજો છો કે બીજા વાળ્યા વગર કૃષ્ણ કદાપિ ઉગી શકે નહિ. હિંમત સિવાય કંઈ પણ વસ્તુ મળી શકે નહિ. તીર્થંકર જેવી જગતમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદવીને વાસ્તે પણ પુરુષાર્થની જરૂર હતી. તેમજ તેને વાસ્તે બીજા રોપવાનાં-હતાં. શ્રી મહાવીર પ્રભુના ૨૭ ભવથી તમે જાણીતા છો. તેમના પ્રથમ ભવમાં પોતે નયસાર નામના એક કડીઆરા હતા. તે જંગલમાં કામ કરતા હતા. એવામાં એક સાધુ પોતાના સાર્થથી જુદા પડેલા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. આ નયસારે પૂર્ણ ભાવથી આ સાધુને પોતાના ભોજનમાંથી થોડો ભાગ વેરાવ્યો અને તે જુદા પડેલા સાધુને માર્ગ બતાવ્યો. આ પ્રમાણે નિઃસ્વાર્થ સેવાનું કામ આરંભ્યું તેનું પરિણામ ધણા વર્ષ પછી-ધણા જન્મો પછી તીર્થંકરના રૂપમાં આવ્યું. પ્રથમ ભવમાં તેમણે બીજા રોપ્યું. જે બીજાને તેમણે પોતાના વચલા ભવમાં પોતાના પવિત્ર જીવનથી અને નિઃસ્વાર્થ સેવાથી પોપણ આપ્યું.

આ ઉપરથી આપણે શું શિખવાનું છે ?

અપ્પા સો પરમપ્પા-આત્મા તેજ પરમાત્મા. તેમનામાં જેવો આત્મા હતો તેવોજ મારામાં છે એવો ખ્યાલ રાખો, અને જે કામ તે કરી શક્યા તે આપણે પણ કરી શકીએ. પણ તે વાસ્તે તેમણે બતાવેલે માર્ગ આપણે ચાલવું જોઈએ. કારણ કે આળાપ ઘમ્મો પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું એજ પરમ ધર્મ છે.

આટલી પ્રસ્તાવના પછી આપણે હવે મુખ્ય વિચાર ઉપર આવીએ. મહાવીર પ્રભુનું ચરિત્ર પરાંપકાર અને આત્મસંધનના અપૂર્વ દૃષ્ટાન્ત રૂપ હતું. તેમણે જે વસ્તુઓનો આપણને બોધ આપ્યો છે, તે બોધ તેમણે સમ્પૂર્ણ રીતે પોતાના જીવનમાં ઉતાર્યો હતો. સૂત્રકૃતાં-ગમાં તેમણે કહ્યું છે કે “કોષ પણ જીવતા પ્રાણીની હિંસા નહિ કરીને મનુષ્ય ચાન્તિરૂપ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે.” આ અહિંસા કેવળ શરીરથીજ કરવાની છે એમ નથી, પણ મનથી કે વચનથી પણ કોષના પ્રાણને નહિ દુઃખવવા એ પરમ અહિંસા-પરમ દયા છે; અને એમાં જૈન ધર્મનો સાર એક વાક્યમાં સમાઈ જાય છે. જેમ બને તેમ શાંતિ ફેલાવો, સર્વની દયા કરો, સર્વનું કલ્યાણ કરો, અને કોષ પણ નાના સરખા જીવને પણ કચેલા ન થાય તેમ જીવન ગાળવાનો બોધ આપ્યો હતો, અને તે બોધ પ્રમાણે તેમનું પોતાનું ચરિત્ર પણ હતું.

ધર્મના ઉડાં રદરથો મનુષ્યો કદાચ પોતાની બુદ્ધિબળની ખામીને લીધે ન સમજી શકે તો બસે, પણ તેવાઓ પણ પોતાનું જીવન પવિત્ર અને ઉચ્ચ બનાવી શકે, તે માટે દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ તેમણે પ્રમોદ્યો, અને તે ચારે પ્રકારનો ધર્મ તેમણે આચારમાં મુદ્રી બતાવ્યો.

દીક્ષા લીધા પૂર્વે એક વર્ષ અગાઉ તેમણે દાન આપવાનું ચક્ર કર્યું હતું અને તેમણે ૩,૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ (ત્રણ અમજ અડધાસી કરોડ એસી લાખ) સોનેવાનું દાન દીધું. જે કે પોતાના માતાપિતાની ઇચ્છા રાખવા તેમણે લાકડું કર્યું હતું છતાં તેમનું મન અત્યંતથી નિર્લેપ હતું અને યોગ્ય અવસરે દીક્ષા લઈ અખંડ શીલ જીવન પર્વત ત્રિકરણ શુદ્ધિએ પામ્યું. તેમણે બાર વરસ મુદ્રી જે અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરી તે જૈન આલમને એટલી સુવિદિત છે કે તે સંબંધમાં વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી અને તેમના બાવલિયે શું સ્પષ્ટ

શકાય? તેમની ભાવના નિરંતર ઉઘા પ્રકારની હતી. શુક્લધ્યાનમાં તેઓ નિરંતર રમતા હતા અને “સર્વો જીવ કર્” શાસન રસી એવી ભાવ દયા મન ઉડસી.” જગતના તમામ જીવો આ પવિત્ર માર્ગના રસિક થાય અને તેમનો આત્મા નિર્ભય થાય એવી ભાવના તેઓના ચિત્તમાં રમતી હતી. આ રીતે જેનો પોતે ઉપદેશ આપ્યો તે પોતે વર્તનમાં કરી બતાવ્યું અને આ પ્રમાણે ઉપદેશની સાથે પોતાના ચરિત્રનો અદ્વિતીય પ્રભાવ જગતના જીવો ઉપર પાડવા તે સમર્થ થયા.

તેમનું ચરિત્ર સર્વથા વિશ્વના ઉપકાર માટે હતું, કારણ કે તીર્થંકરપણું જ સુચવે છે કે તે વિશ્વના ઉપકાર માટે છે. કહ્યું છે: વિશ્વોપકારકીમૂત તીર્થંકરકુન્દામનિર્મિતિ: તીર્થંકર નામ વિશ્વના ઉપકાર માટે છે.

જેના મનમાં નિરંતર એવો ભાવ રહે છે કે વિશ્વનું કેવી રીતે કલ્યાણ કરું? જગતના દુઃખી જીવોને દુઃખમાંથી કેવી રીતે મુક્ત કરું? જગતમાં શાંતિ શી રીતે ફેલાવું? એવી ભાવના જેની એક નહિ પણ અનેકબધ સુધી રહે છે તે તીર્થંકરપણું પામે છે અને તે જગતનો ઉદારક મહાન પુરુષ ગણાય છે.

આવા એક મહાન પુરુષના ચરિત્રનો વિચાર કરતાં આપણા હૃદયમાં અપૂર્વ આનંદ તથા ભક્તિભાવ સ્ફુરે છે. તેમનો જન્મજ જગતને આનંદકારી થાય છે. તે જન્મે છે ત્યારે આખા વિશ્વમાં આનંદ વ્યાપી જાય છે. અરે! છેક નરકના જીવોને પણ ક્ષણવાર શાંતિ મળે છે.

જ્યારે મહાવીર પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે પોતાની માતાને દુઃખ ન થાય તેટલા માટે વિચાર કર્યો કે હું ગર્ભમાં હાલીશ નહિ. પણ માતાને લાગ્યું કે મારો ગર્ભ ગળી ગયો તેથી ત્રીશલા માતા અત્યંત દુઃખી થયાં. પ્રભુએ વિચાર્યું કે મારી માતાએ મને જોયો નથી તો પણ મારાપર આટલો રોદ છે તો મને જ્યારે જોશે ત્યારે તો તેનો રોદ કેટલો વધી જશે માટે આજથી હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે જ્યાં સુધી મારાં માતૃપિતા જીવતાં હશે ત્યાં સુધી હું દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ નહિ. માતૃપિતૃ ભક્તિનો આ અનુપમ દણ્ડ આપણા હૃદય સન્મુખે રાખી આપણે પણ આપણા માતૃપિતાની પૂર્ણ મનથી ભક્તિ કરવી અને તેમને હરેક રીતે સંતોષ આપવો.

પ્રભુ જ્યારે સાંત વર્ષના થાય છે ત્યારે ગુરૂને ત્યાં ભણવા જાય છે. પોતે તો ત્રણ ગાન સહિત જન્મ્યા હતા છતાં જે પ્રમાણે મોટાઓ સાથે તે પ્રમાણે નાનાઓ તેમનું અનુકરણ કરે એવો નિયમ હોવાથી જગતના જીવોને ગુરૂનો વિનય કરવાનો બોધ આપવાને પોતે ગુરૂને ત્યાં ગયા. વિનય એ ધર્મનું મૂળ છે વિનયથી ગુરૂ પ્રસન્ન થાય છે અને ગુરૂની પ્રસન્નતાથી ગુરૂના હૃદયમાંથી ગાન પ્રવાહ વહે છે જેની અસર શિષ્યપર સ્વાધી અને લાભકારી નીવડે છે. આ ઉપર શ્રેણિક રાજનું દણ્ડ સર્વને જાણીતું છે. ચાંડાળ પાસેથી વિદ્યા શીખવાને જ્યારે શ્રેણિક રાજાએ ઇચ્છ્યું ત્યારે પોતે સિંહાસન ઉપર બેઠા હતા ને ચાંડાળ સામે બેઠો હતો તેથી વિદ્યા સંજ્ઞ યદ્ય નહિ. આ સમયે ક્ષુદ્રિનિધાન પ્રધાન અમયકુમારે રાજાને જણાવ્યું કે ગુરૂને માન આપ્યા સિવાય વિદ્યા કદાપિ જળતી નથી. વિનયેન ગુરુસ્તોષ: સમ્યગ્ગાનં તત્તો મવેત્ વિનયથી ગુરૂને સંતોષ થાય છે, અને જેથી સમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રભુ પણ જગતના જીવોને વિનયનો બોધ આપવાને ગુરૂને ત્યાં ગયા હતા.

૨૮ વર્ષની વયે જ્યારે એમનાં માતૃપિતા મરણ પામ્યાં ત્યારે તેમણે ગર્ભાવાસમાં લીધેલી પ્રતિગા પ્રભાણે દીક્ષા લેવાનો સંકલ્પ કર્યો. તે વખતે તેમના વડીલ બંધુએ કહ્યું “ભાઈ ! આપણાં માતૃપિતા હમણાંજ મરણ પામ્યાં છે. તેમના મરણની દીવગીરી તાજી છે, એવામાં જો આપ પણ મારો ત્યાગ કરી ચાલ્યા જશો, તો પછી મારી કેવી દુઃખમય સ્થિતિ થશે ?”

આ પ્રભાણે પોતાના જ્યેષ્ઠ બંધુની આગાને અનુસરી પોતે જો વર્ષ સુધી શુદ્ધસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. વડીલ બંધુની ભક્તિનો અનુપમ નમુનો હાલની આલમે ખાસ મનન કરવા યોગ્ય છે. દીક્ષા લીધા પછી તરતજ ચોથું ગાન મનઃ પર્યવગાન પ્રાપ્ત થાય છે; અને પોતે ખાર વર્ષ સુધી જુદે જુદે સ્થળે વિહાર કરે છે.

તે દરમ્યાન—છદ્મસ્ય અવસ્થામાં—પોતે મૌન ધારણ કરે છે; અને જ્યારે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારેજ પોતે બોધ આપે છે; અને જગદ્દ્વારકર્તું કામ બજાવે છે.

એક સમયે પેદાલ નામના ગામ સમીપ વનમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુ કાષોત્સર્ગ કરી ધ્યાનમાં મગ્ન બન્યા હતા. તેઓશ્રીની ધ્યાનની સ્થીરતા અને મનની દૃઢતા અવધિગાનથી નિહાળી દેવાથીય ઈદ્રે પોતાની સમામાં તેમની પ્રશંસા કરી ત્યાંથીજ તેમને નમસ્કાર કર્યો અને પછી કહ્યું કે અહા ! મહાવીર પ્રભુનું ધર્મ કેટલું બધું અનુપમ છે ! તેમના મનની સ્થિરતા કેટલી અસાધારણ છે ! તેમની વિચાર શ્રેણી કેટલી ઉચ્ચ છે ! ધન્ય છે પ્રભુને ! જગતમાં કોઈ એવો દેવ કે મનુષ્ય નથી કે જે પ્રભુની સમાધિનો ભંગ કરી શકે. આ પ્રશંસાના શબ્દો એક સંગમ નામના શુદ્ધ દેવને અતિશયોક્તિ ભરેલા લાગ્યા અને તેથી તે પ્રભુની કસોટી કરવાને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. જગતમાં પ્રાણી માત્રને હેરાન કરી ચક્રાય, સંતાપી ચક્રાય, અને હૃદય પમાડાય તેવા દરેક સાધનવડે તેણે પ્રભુને સંતાપવામાં જરા પણ કશાચ રાખી નહિ. કોઈ કહ્યો સત્તુ પણ જેવાં કામ ન કરે તેવાં નિર્દય અને ત્રાસ ઉપજાવનારા ઉપદ્રવો વીર પ્રભુપર કર્યા. આમાં જ્યારે તે ન ફાળ્યો અને પ્રભુના મનની નિશ્ચળતામાં જરાપણ ભંગ ન થયો ત્યારે તેણે પ્રભુને મોઢ ઉપજી એવા શૃંગારાદિ પ્રયોગો અજમાવ્યા, પણ જલ ઉપર યતા પ્રદારની માફક તેની સધળી કોશીસો વ્યર્થ ગઇ.

આ રીતે એક બે દિવસ નહિ પણ છ માસ પર્યંત તેણે શ્રી વીરપ્રભુને દરેક પ્રકારના ઉપસર્ગો કર્યા. પણ પ્રભુ તે પ્રભુજ રહ્યા. તેમનો પ્રભાવ જરા પણ ડગ્યો નહિ. છેવટે તે અધમદેવ યાજ્ઞીને પ્રભુને નમસ્કાર કરી ચાલ્યો ગયો.

બંધુઓ ! આ સમયે પ્રભુના દિવમાં કેવા ઉમદા વિચારો જન્મવા પામ્યા હશે, તેનો કદાપિ તમે ખ્યાલ પામ્યા છો ? પ્રભુની તે સમયની વિચાર શ્રેણીનું રહસ્ય સમજવા તમે કદી પ્રયત્ન કર્યો છે ? જો આ બાબતમાં તમે અભણ્યા હોતો મારી સાથે તમે વિચાર પ્રદેશમાં ચાલો અને દૃઢ તમને તે વખતના પ્રભુના હૃદયનું સંપૂર્ણ ચિત્ર તમારાં મનચક્ષુ આગળ રજુ કરવા કોશીય કરીશ.

તે કષ્ટા મૂર્તિ શ્રી વીરપ્રભુએ સંગમદેવના સંબંધમાં જે ઉદ્દગાર કહાડ્યા તે દરેક માનવે હૃદયમાં કોતરી રાખવા જેવા છે. તેમણે તે વખતે વિચાર્યું હતું કે—

“અરે ! નિધારણ બીજા જીવોને દુઃખ દેનાર આ વિચારો જીવની શી ગતિ થશે ?

ખેદની વાત છે કે મહારા જેવા જીવે જેમને ખીજ જીવેનું હિત કરવાનું છે અને ખીજ જીવેને દુઃખથી મુક્ત કરવાનું છે, તેવાઓ પણ આવા જીવેનું હિત કરી શક્તા નથી. મારા મનમાં એકજ સંકુર્ષ થાય છે કે મારા હાથે તેનું હિત યવુંજ નોંધ્યે પણ તેમ થવાને બદલે મને દુઃખ આપવાના તેના ઘાતકી વિચારો અને કાર્યોને લીધે તે દર્મથી બંધાયો છે. અશ્વોશ ! તે વિચારો જીવનું આ અવસરે કાંઈ પણ હિત મારા હાથે થવા પામતું નથી.” આવા વિચારો તેમના હૃદયમાં સ્ફુરતાં તેમની આંખમાંથી અશ્રુપ્રવાહ વહેવા લાગ્યો અને આ કારણથીજ સહ્યદ્રોતમાં શ્રી વીરપ્રભુની સ્તુતિના સંબંધમાં લખાયેલું છે કે—

કૃતાપરાધેऽપિ જને કૃપામંથરતારયોઃ ।

इपद् वाष्पाद्र्योर्मर्द्रं श्रीवीरजिन्नेत्रयोः ॥

અપરાધ કરવાવાળા જીવો ઉપર પણ દયાથી નમ્ર અને અશ્રુથી આંદ્રે એવાં શ્રી વીર ભગવાનનાં નેત્રો સર્વના કલ્યાણ માટે થાઓ.

વીરપ્રભુ વિહાર કરતાં કરતાં એક સ્થળે આવી પહોંચ્યા. જ્યાંથી બે માર્ગના શંકા હતા. લોકોએ પ્રભુને જે માર્ગમાં ચંડકોશીઓ નાગ વસતો હતો તે માર્ગ નહિ જવાને ધણી રીતે વિનવ્યા પણ તે દયા સાગર મહાત્મા જેમની પ્રમળ ભાવના જગતનું હિતજ કરવાની હતી તેમણે તે ચંડકોશીઓના ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિથી તે માર્ગ લીધો.

ચંડકોશીઓ નાગ એવો પ્રમળ હતો કે તેની દક્ષિમાંથી નીકળતા વિપના વેગથી સર્વ પ્રાણીઓને બેમાન કરી દેતો હતો. તે ચંડકોશીઓ તેના સ્વભાવ પ્રમાણે વીરપ્રભુને ડર્યો પણ વીરપ્રભુએ તેના ઉપર ક્રોધ નહિ કરતાં અત્યંત ક્ષમા કરીને કહ્યું કે, હે ચંડ કોશિક ! બોધ પામ, બોધ પામ. આ રીતે અપકાર કરનાર પર પણ ઉપકાર કરનાર તે મહાત્માએ તેને પ્રતિબોધ આપ્યો. જેના પ્રતાપથી તે નાગને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું. પોતાના દુષ્ટ કૃત્યો વાર્તે પશ્ચાત્તાપ થયો અને ત્યાંથી મરી તે સ્વર્ગલોકમાં ગયો. વીરપ્રભુની ક્ષમાનું આ અદ્ભુત દર્શન છે.

તેમની શક્તિ એટલી પ્રમળ હતી અને તેમની ભાવના એટલી ઉત્તમ હતી કે તેમના સંબંધમાં આવનાર દરેક ઉપર તે પ્રમળ અસર કરવા સમર્થ હતા. રોહણીઓ નામે એક ચોર હતો તેના પિતાએ મરતી વખતે તેને શિખામણ આપી હતી કે તારે વીર નામના ઉપદેશકના વચન સાંભળવાં નહિ કારણકે તેનો પિતા સારી રીતે જાણતો હતો કે જે એક વાર પણ તેમના વચન રોહણીઓ સાંભળશે તો તે ધંધો છોડી દેશે. રોહણીઓ પોતાના ચોરીના ધંધામાં ધણેજ નિપુણ હતા. એક વાર ખીજે માર્ગ નહિ જડવાથી જે સ્થળે વીરપ્રભુ દેશના દેતા હતા તે માર્ગે પધને તેણે જવા માંડ્યું.

તેણે કાનમાં આંગળીઓ નાંખી હતી. એવામાં તેના પગમાં કાંટો વાગ્યો. કાંટો કાઢવા નીચે બેઠો તેવામાં વીર પ્રભુનાં નીચેનાં વચનો તેના શ્રવણમાં પડ્યા કે—“દેવોની આંખો સ્થિર હોય. તેમના પગ પૃથ્વીને અડે નહિ. તેમની પુષ્પની માળા કરમાય નહિ અને તેમને પ્રસેદ થાય નહિ.” અનિચ્છાએ આંટલાં વચનો સાંભળીને તે ચાલ્યો ગયો. અમ્બકુમારે તેને યુક્તિથી પકડ્યો. પણ તેની પાસે ચોરીનો માલ નહિ હોવાથી તેને મર્યાદા કરાવ્યું અને તેને એક છત્રપત્રગપર સુવારી આસપાસ વારાંગનાઓને સુંદર વસ્ત્રો પહેરાવી ઉભી રાખી. જ્યારે તેને બાન આવ્યું ત્યારે તે વારાંગનાઓ જાણે કે દેવીઓ ન હોય તેમ કહેવા લાગી “હે સ્વામીનાથ ! તમે દેવ થયા છો તમે એવાં શાં શાં કામ કર્યાં કે જેના પ્રભાવથી સર્ગ મળ્યું ?” રોહણીઓએ વિચાર્યું કે આ મને પકડવાની અમ્બકુમારની યુક્તિ તો નહિ

હોય ! આ સ્વર્ગ છે કે કેમ અને આ દેવાંગનાઓ છે કે કેમ તે સંબંધમાં શંકા પડી. પણ તે વખતે વીર પ્રભુનાં વચનો સ્મરણમાં આવ્યાં “ અહો ! આ સ્ત્રીઓના પગ ભૂમિને અડકેલ છે. તેમની પુષ્પતી માળા કરમાએલ છે, તેમની આંખો અસ્થિર છે માટે જરૂર આ દેવાંગનાઓ નથી.” આ ઉપરથી તેણે જણાવ્યું કે “ મેં પૂર્વભવમાં સારાં કૃત્યો કર્યાં હતાં જેના પ્રભાવથી મને આ સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થયું.” આ પ્રમાણે તેને પકડવાની યુક્તિ નિષ્ફળ નીવડી. રોહણી આગ્રે વિચાર્યું કે જે સત્પુરુષના અનિચ્છાએ શ્રવણમાં પડેલા શબ્દોથી પણ મારો જીવ બચ્યો, તેમનો બોધ જો બાવપૂર્વક ખરા અંતઃકરણથી ગ્રહણ કરવામાં આવે અને તે પ્રમાણે વર્તવામાં આવે તો કેટલો બધો લાભ થાય ? આમ વિચારી તે વીરપ્રભુ પાસે ગયો, તેમનો ઉપદેશ સાંભળ્યો, પોતાનાં બધાં પાપ જણાવ્યાં, સર્વ ધન જેનું હતું તેને પાછું આપી દીધું, દીક્ષા લીધી અને તે સ્વર્ગ ગયો. આ શું એ મહાન આત્માની શક્તિનો એવો પ્રભાવ છે ?

કોઇ પણ રીતે જોયો ધર્મ માર્ગ તરફ વળે એવા હેતુથી, તેમજ જોયો ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિના હોવાથી દરેકને વાસ્તે એક સરખો બોધ લાગી શકે નહિ, માટે જોયો આશ્રયી અધિકાર બેઠે પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ વિવિધ માર્ગ બતાવ્યા છે. જે જીવાત્માઓ એટલા આગળ વધેલા છે કે પોતાનો સધળો પુરુષાર્થ કર્મને અપાવવામાં અને આત્મશક્તિ પ્રકટ કરવામાં વાપરી શકે તેમને માટે સાધુ ધર્મના પાંચ મહાવ્રતનો બોધ આપ્યો. જે લોકો અત્યારે સાધુ ધર્મ પાળવાને અશક્ત હોય તેમને વાસ્તે પાંચ અલ્પવ્રત ભગવાને બતાવ્યાં. સાધુને વાસ્તે મહાવ્રત ત્યારે શ્રાવકને વાસ્તે અલ્પવ્રત અને તે પણ પાળવાની શક્તિ જેનામાં ન હોય તેને માટે માર્ગાનુસારિપણનો બોધ આપ્યો. સાધુમાં પણ આગળ વધેલાને માટે પૂર્વનાં રહસ્યો આપ્યાં કે જેથી જીવાત્માની ઉન્નતિ ત્વરાથી થાય. આ પ્રમાણે દરેક જીવ વાસ્તે કાંઈ નહિ ને કાંઈ બોધ આ તેમના ઉપદેશમાં મળી આવ્યા વગર રહેશે નહિ. કોઇ પણ રીતે જોયો ધર્મ માર્ગ તરફ વળે અને તેમના આત્માનું કલ્યાણ થાય એજ તેમની શાશ્વત અને સ્થિર ભાવના હતી અને તેમના ઉપદેશમાં તે સર્વત્ર નજરે પડે છે.

તેમની સ્વાહાદૃષ્ટિ અનુપમ અને અસાધારણ હતી. He who knows all forgives all જે સર્વ બાબત જોઈ શકે છે તે સર્વને ક્ષમા આપી શકે છે, મનુષ્યોની માનસિક શક્તિ અને બુદ્ધિ અલ્પ હોવાથી તેઓ અમુક બાબત જોઈ શકે છે, અને તેથી તે સત્યની બીજી બાબતો જોનાર અને કહેનાર પર દ્વેષ રાખે છે માટે તેવા દ્વેષનો નાશ કરવાને અને સર્વત્ર શાંતિ ફેલાવવાને સ્વાહાદૃષ્ટિ એવો એક પણ માર્ગ નથી. તે અને-કાંત માર્ગ છે. જુદાં જુદાં દર્શનો અમુક અમુક અપેક્ષાને માન આપે છે; તે બધી અપેક્ષાઓ ભેગી કરવાથી સ્વાહાદૃષ્ટિન બને છે, માટે સ્વાહાદૃષ્ટિ એ સર્વની માતા સમાન છે; અને એ દૃષ્ટિથી જોનાર સર્વત્ર મૈત્રીભાવ રાખી શકે, કારણ કે તે વિરોધનું કારણ સમજી શકે છે, અને અમુક પક્ષમાં સત્ય ક્યાં છે તે જાણી શકે છે. આ દૃષ્ટિ મોટે ભાગે હાલ જૈન કોમમાંથી નાશ થવાથી નહોતી બાળેનો સાર આપણે લડી મરીએ છીએ, અને તે પવિત્ર પિતાના નામને લજવાવીએ છીએ કે જેમ કરવું તે વીરના પુત્રોને કદાપિ ઉચિત હોઈ શકે નહિ.

આ સ્વાહાદૃષ્ટિ અમલમાં મુકવાને નિરંતર સત્ય શોધક વૃત્તિ રાખવી; અને ભગવાને પ્રરેપેલી ચાર ભાવનાઓ હૃદયમાં રાખી વર્તેલું કારણકે આ ચાર ભાવનાઓ એવા પ્રકારની છે કે જેમને હૃદય સન્મુખ રાખી વર્તન કરવામાં આવે તો હૃદય હમેશાં પ્રસન્ન અને નિર્ભય રહે. સરોવર જ્યારે શુદ્ધ હોય છે, ત્યારે સૂર્યનો પ્રકાશ તેના પર યથાર્થ પડે છે, તેજ રીતે

જ્યારે મન નિર્મળ અને શાન્ત હોય છે, ત્યારે આત્માની જ્યોતિ તેના પર પડે છે; અને જીવ સદ્ગુણ મેળવી શકે છે. આ ચાર ભાવનાઓમાં પશુ દયા-પ્રેમ સર્વત્ર ઝગડી રહ્યો છે. પૂજ્ય પુરૂષો તથા વડીલો તરફ પ્રેમ તે પ્રમોદ કહેવાય છે, ગુણમાં તથા જ્ઞાનમાં આપણા સમાન બંધુઓના પ્રેમને મૈત્રી કહે છે. અને આપણાથી જ્ઞાનમાં તથા ગુણમાં ઉતરતા મનુષ્યો તથા પશુ વર્ગ વગેરે ઉપરનો પ્રેમ તે કરુણા કહેવાય છે. તે ઉપરાંત જે કોઈ પશુ રીતે ન સમજી શકતા હોય એવા જીવો પર પણ દેવ ન કરતાં માધ્મસ્થ ભાવના રાખવાને શ્રી મહાવીર પ્રભુ ઉપદેશ આપે છે, અને આપણે જેનો ને આ ચાર ભાવના રાખી આપણું વર્તન ચલાવીશું તો જ્યાં ત્યાં શાંતિ પ્રસરાશે.

હલકી વર્ણુના તેમજ ઉચ્ચ વર્ણુના રાજ તેમજ રંક, સર્વ પ્રકારના જીવો, જેમને તેમનો બોધ સાંભળવાનો પ્રસંગ મળ્યો, તેમના સર્વના ઉપર તેમની સ્થાયી અસર યથા હતી, કારણ કે તેમના ચરિત્રનો અને આત્મશક્તિનો પ્રભાવ અપૂર્વ હતો.

તેમણે જુદે જુદે સ્થળે ફરીને યજ્ઞોમાં થતી હિંસાનો નિષેધ કરાવ્યો અને લોકોને જાણાવ્યું કે, જેવા આપણા પ્રાણ આપણને વહાવા છે, તેવા પશુ માત્રના પ્રાણ તેમને પ્રિય છે. માટે પશુ હિંસા બંધ કરો. તેમનો મહાન ઉપદેશ એ હતો કે “દર્બના ઘાસ ઉપર રહેલા જળમિંડુ સમાન આયુષ્ય અતિ ચંચળ અને અસ્થિર છે, માટે હે ગૌતમ! તું કાલુવાર પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ.” નિરંતર જાગૃત રહો, નિરંતર સાવધ રહો, અને પ્રાપ્ત થયેલા સમયનો આત્મશુદ્ધિમાં આત્મસંયમમાં અને પરોપકારમાં સદુપયોગ કરો. આ તેમનો બોધ સક્ષમાં રાખી આપણે નિરંતર આ કામમાં મગ્યા રહેવું એ આપણું પરમ કર્તવ્ય છે.

બંધુઓ! શ્રી મહાવીર પ્રભુના પરમ પવિત્ર જીવનમાંથી જે થોડા ધણા પ્રસંગો આપની સન્મુખ મુકવાને મને આ પ્રસંગ મળ્યો છે. તેથી મારી જાતને ભાગ્યશાળી માનું છું; અને પ્રાર્થના કરું છું કે આપ સર્વે મારી સાથે તે પ્રાર્થનામાં જોડાશો કે તે પરમ આત્માની કૃપાથી આપણું અજ્ઞાન દુર યાય અને આપણામાં સંપૂર્ણ શાંતિ ફેલાય. આ પવિત્ર માર્ગનો પ્રકાશ જગતમાં વિસ્તરે અને જૈનધર્મનો અબ્યુદય થાયો. જેવડે તે શાસન ઉપકારી વીરપ્રજાને મનથી, વચનથી અને શરીરથી નમસ્કાર કરી માઈ કયન પુરું કરું છું.

શ્રી મહાવીર જયંતી પ્રત્યે વે વોલ.

અત્યારના જમાનામાં શ્રી મહાવીર પ્રભુની જયંતી ઉજવવાનો આનંદિત વાયુ ચારે તરફ જોસજોર ફુંકાઈ રહ્યો છે તે જોઈ કોને હર્ષાનંદ નહિ થતો હોય? કદાચ કોઈ પ્રશ્ન કરે કે આ તહેવાર નવો વધારવાની શી જરૂર હશે? તો તે બંધુઓએ જાણવું જોઈએ કે આ કંઈ નવીન યોજના કે નવીન વસ્તુનું પ્રતિષ્ઠાન નથી. આપણા સર્વે બંધુઓ તેમજ જીવોના ભગવાન વીરનો જન્મ તિથિનો દિવસ કદંબાશુક તરીકે વરસોનાં વરસો થયાં ઉજવતાં આવ્યાં છે તે ઉજવ છે તે કોઈથી પણ અજાણ્ય તો નહિ હશે. આ ક્ષત આપણે તેનું જમાનાનુસાર રૂપાંતર કરીએ છીએ. બાકી મૂળ વસ્તુ સ્થિતિમાં કંઈ ફેરફાર કરતા નથી. વળી કોઈ પ્રશ્ન કરે કે પર્વુષણ પર્વમાં મહાવીર-પ્રજાનો જન્મ વંચાય છે તો તે સંબંધમાં કહેવાનું કે કદંબસૂત્રના અધિકારે તે દિવસે વંચાય છે અને વંચાવો પણ જોઈએ પણ તેથી કરી પ્રજાની ખરી જન્મ તિથિએ તેમના ગુણનું પરોગાન કરવું, તેમની શક્તિમાં તક્તીન થવું, આનંદી થવું-ધેર ધેર મંગળ વાજાં વગાડવાં, ઉપાશ્રયો, દેરાસર,

જાહેર રસ્તે તોરણો બંધાવવાં, ઉત્સવ કરવો એવો કંઈ નિષેધ થતો નથી. વળી તે દિવસોમાં જે કલ્પસૂત્રમાંથી ભગવાનનું ચરિત્ર વેચાય છે તે જે પ્રમાણે કલ્પસૂત્રમાં લખાયું છે તે મુજબ પ્રતિ વર્ષ વંચાય છે પરંતુ જો તે સત્યને આવા પ્રસંગે વિધિવિધ જાતના રૂપમાં વિધિવિધ જાતના દાખલા દર્શાવે આપી વિધિવિધ વિદ્વાનોદ્વારા સમજાવવામાં આવે તો તે સમજનારને ઘણો આનંદ થઈ પડે એટલું નહિ પરંતુ તેથી લાભ પણ અદ્વીતીય થઈ પડે એ નિર્વિવાદ છે. આપણે જ્યારે સ્વાભાવિક રીતે આપણા જન્મના દિવસે સનાય બજાવવાં આદિની ધર્મક્રિયા કરીએ છીએ— ઘેર કંસાર કરાવીએ છીએ. હરેક રીતે દિવસ આનંદમાં ગાળીએ છીએ તો પછી આપણા પિતાના પિતા, દેવતા દેવ, દયાળુ ત્રિલોકના નાથ પરમેશ્વરી સર્વજ્ઞ મહાપ્રભુની જન્મ તિથિને દિવસે શું કંઈ પણ ન કરવું જોઈએ? શું તે આપણી કૃતરતા ગણી શકાશે? જૈન શાસન પ્રવર્તાવવાની ખાતર જે મહાપ્રભુએ ખાર વર્ષ ઉપ તપશ્ચર્યા કરી કેવલચાન પ્રાપ્ત કર્યું અને અખંડિત અને અતુલ્ય અમૃતમય ઉપદેશ દુનિયાના જીવોને દેશવિદેશ વિચરી દીધો, તે શું આપણી સ્મરણ શક્તિની ખદાર છે? તેવા જગતનાથની જન્મતિથિને દિવસે શું આપણે આપણી લાગણી પ્રદર્શિત ન કરવી જોઈએ? તે દિવસે તેમનું અવશ્યે યજ્ઞોત્થાન કરવું જોઈએ. તે દિવસ ઉત્સવ તરીકે ઉજવવો જોઈએ.

ભગવાનની જયંતી ઉજવવાથી ભગવાનના ઉદાત્ત ગુણો અને સત્ય તત્વો પૃથ્વીકમાં જાહેર કરવાની આપણને એક સોતેરી તક મળશે તેમ આપણા હરેક શિરકાઓમાં સંપટ્ક્રિત બીજ રોપાશે. આ સિવાય જો કે તેથી ઘણા લાભો નિષ્પન્ન થાય તેમ છે પરંતુ તેમાં આ બે મુખ્ય છે. આપણે આપણી આસપાસ અન્ય કોમો તરફ નજર કરીશું તો આપણને સ્પષ્ટ જણાશે કે આપણે આ કંઈ નવીન કરતા નથી. સત્યની કીમત સત્યમાંજ—અન્યાયામાં અંકારો. સત્યને અંધારે રાખવાથી ચા તો તે ઉપર ઢાંક પીછોડો કરવાથી તેની કીમત વધતી નથી. માટે સર્વજ્ઞ મહા પ્રભુ મહાવીરે જે સત્ય પ્રતિષ્ઠાન કર્યું છે તેનાથી શા માટે દુનિયાના જીવોને આપણે અંધ રાખવા જોઈએ? ખુદ આપણા ભગવાનના શબ્દો વિચારો અને તે ઉપર ધ્યાન કરો. “સર્વજીવ કંઈ શાસન રસી, એસી ભાવ દયા મન ઉઘસી.”

બંધુઓ! શું આ ભાવનાનો અમલ ઘરમાં પેસી રહેવાથી કે અમુક કુટુંબમાં ભાવના ભાવવાથી થઈ શકશે? કદિ નહિ. તેનો તો પડઘો દુનિયાના સર્વે ખંડોમાં અવિચ્છિન્નપણે પાડવો જોઈએ; અને સત્ય તો ત્યારેજ પ્રકાશશે. તેમજ હરેક વર્ષે જયંતી ઉજવવાથી સર્વજ્ઞ મહા પ્રભુનું નામ હરેકને ચીર-સ્મરણીય રહેશે. માટે આ જે જયંતીની હીલ-આસે રૂપ લીધું છે તે જો કાયમ રહેશે તો આપણી ધણે અંશે ધારેલી મુરોદો ખર આવશે. માટે દરે બંધુઓએ તેને વધાવી લેવી જોઈએ અને અત્યારે જે થોડે થોડે સ્થળે દૈન્ય થઈ છે તે જ તે દિવસે સમસ્ત ભારતવર્ષમાં જૈનોમાં ઘેરે ઘેર ઉજવાવવી જોઈએ અને તે દિવસે સર્વજ્ઞ પ્રભુના ઉદાત્ત ગુણોત્કૃષ્ટતાત્વોત્કૃષ્ટ વિવેચન કરી દુનિયાના સર્વે જીવોના ભજાની ખાતર જે પ્રસિદ્ધ વર્તમાનપત્રોમાં—માસિકોમાં તે પ્રગટ કરાવવું જોઈએ જેથી દુનિયાના સર્વે જીવો આપણા મહાન્ ગુણોનો—તેમજ તત્વોનો આસ્વાદ લેવાને ભાગ્યશાળી થાય અને જે અન્ય ધર્મના નેત્રોએ અગત્યને લીધે જૈન ધર્મ ઉપર આક્ષેપો મુકે છે તેમની અજાનતા દૂર થાય અને ફરી એક વખત પાછો જૈન ધર્મ—માનું સર્વે દુનિયાને પોતાના તેજથી અલંકૃત કરે એવું જોવા કોણ નહિ ઇચ્છતું હોય? છેવટ અમારા જૈન બંધુઓ વીરના પુત્ર તરીકે પ્રભુની જન્મ તિથિને દિવસે તેમની જયંતી ઉજવવાં ભાગ લેશે અને મહત્ત્વપુર્ય ઉપાર્જન કરી પોતાના આત્માનું સાર્થક કરશે એવું અમે ઇચ્છીએ છીએ. ઠેકાણી ગુરુ:

વોર્ડોંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

૧૫-૦-૦ મોદી મનસુખભાઈ હંકમચંદ હે બખાભાઈ ગટાભાઈ, અમદાવાદ પાછીઆની પોળ.

૫-૦-૦ શા. નગીનદાસ અનોપચંદ, અમદાવાદ-લાલભાઈની પોળ.

૩૫૧-૦-૦ શા. કચરાભાઈ બુલાખીદાસ, દર વરસે જે મદદના સાત વર્ષ સુધી આપવાના કદા હતા તે અગાઉથી હ. કસ્તુરભાઈ લીખાભાઈ.

૧૬-૦-૦ શા. મનસુખભાઈ અનોપચંદ, અમદાવાદ-લાલભાઈની પોળ.

૩૮૧-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે આવેલી રકમો.

૨-૦-૦ ઝવેરી મોહનલાલ ચુનીલાલ બા. બે માસના.

૨૫-૦-૦ શેઠ લક્ષ્મીચંદ લટ્ઘુભાઈ બા. વરસ એકના અગાઉથી-અમદાવાદ.

૨-૦-૦ શા. કેશવલાલ મગનલાલ-અમદાવાદ. બા બે માસના.

૩૦-૦-૦ શેઠ દલપતભાઈ ભગુભાઈ હે. શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ બા. માસ ત્રણની મદદના.

૨૫-૦-૦ દોશી રવાળ સાકળચંદ વડાલીના વરસ એકના અગાઉથી.

૨-૦-૦ રાજેશ્રી મણીલાલ મગનલાલ બા. બે માસના.

૪૦-૦-૦ સદાના માબન તરફથી હે માસ્તર ગટાભાઈ ઉમેદલાઈ બા. ચાર માસના.

૧૨૬-૦-૦

આમંત્રણ.

આઠ વર્ષમાં આ માસિકમાં મર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો છે ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા સુવર્ણિત સુબોધપ્રદ કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો અને લેખક ભગીનીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે મોટા પ્રમાણમાં લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી અંદર લેખો મળે તેમ મોકલવા લલામણ છે કારણ માસિક હવેથી નિયમીત પ્રકટ કરવાનો દ્રઢ સંકલ્પ છે

ડૉ. જેકોબીનું સ્વદેશ પ્રયાણ—તા ૧૫ મીએ તેઓ મુખાઈ હોડી ગયા છે તે દરમિયાન તા. ૧૩ મીએ હમોએ હમરી નેલમા ઇચ્છા મુજબ જૈન એશોરીએશન ઓફ ઇન્ડિયા તરફથી ડૉ જેકોબીએ "મારો ઇન્ડિયાનો અનુભવ ખાસ કરી જૈન ધર્મ વિષેનો" એ વિષય ઉપર પબ્લીક ભાષણ મુખાઈ મધ્યે આપ્યું છે.

છપાય છે ! દીવ્યજ્ઞાન સંગ્રહ ! છપાય છે !!

શ્રી દેવચંદ્રજીની ચોવીસી.

શ્રી દેવચંદ્રજી નામ જૈન આલમને ઝેરહુ પડિયિત છે કે તેમના સંબંધમાં વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. તે ૧૮ મા સૈમની, આંખરમાં રિઘમાંન હતા; અને તેમજે લખેલાં મંત્રોમાં હાલમાં જે સંસ્કૃત મંત્રો તથા ૧૦-૧૨ ગુજરાતી ગદ્ય તથા પ્રધના લખાણો મળી આવે છે. તેઓશ્રીનો ગુજરાતી બાપાપરનો કાણુ ઝોવો તો અસાધારણ હતો અને તેમનું ૫૬ દ્રવ્ય તથા અધ્યાત્મવિદ્યા-સંબંધીનું જ્ઞાન ઝેરહુ વિશાળ અને ઉંડું હતું કે તેમજે લખેલી વર્તમાન તીર્થકરોની ચોવીસી, તથા અતીત તીર્થકરોની ચોવીસી, તથા મહાવિદેહ-ક્ષેત્રમાં ખીરાજતા વીસ વિદરમાન તીર્થકરોની વીસી લોકોનું ધ્યાન ખેંચી રહી છે. આ ચોવીસીઓ તથા વીસીઓમાં બકિતબાવ, જ્ઞાન, દ્રવ્યાનુયોગ, હૃદયતા હૃદયારો વગેરે અનેક જાણતો સમાયેલી હોવાથી અજે વર્તમાન જીવ ચોવીસી જનસમાજ આગળ સરૂની કિમને મૂકવા ઉચિત ધાર્યું છે. વળી ચોવીસીમાં કેટલીક ગદ્યન બામનો આવે છે. તે સામાન્ય જૈનો સંગે શકે નહિ તેથી તે પર રચેલી ગુજરાતી શીકા પણ સાથે આપેલી છે. જે તેમજે પોતે જ જનહિતાયે રચેલી છે. તે શીકા મૂળના આશયને બહુજ સારી રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તકનો લગભગ રૌપય ૩૨ પેજનાં ૫૦૦ ઉપરાંત ૫૪ પથે. અને તે છનાં આવા ઉત્તમ રકારના જ્ઞાનનો જૈન સમાજમાં ફેલાવો થાય એવા ઉચ્ચ હેતુથી તેની કિંમત માત્ર નામની ૦-૬-૦ રાખી છે, જેથી દરેક જૈન, અમને આશા છે કે, આવું પુસ્તક ખરીદી શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજની વાણીનો લાભ લેશે અને ભક્તિ સાથે શાંતિ પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકશે.

પુસ્તક મંગાવનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું તથા પ્રત વિગેરે લખી જણાવવું.

નાગોરીપરાદ, અમદાવાદ. } શંકરલાલ દાલાભાઈ કાપડીઆ.

તા. ૧૯-૩-૧૪.

કોટ આપવાની છે.

રા. રા. શ્રી મહાભાઈ દલપતભાઈ બી. એ. તરફથી 'જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ' નામના પુસ્તકની ૩૦૦ નકલો, દરેક જૈન લાખચેરી, જૈનશાળા તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજોને પોતાના ટપાલ ખચથી કોટ આપવા માટે અમને મળી છે. માટે જેમને જોઈએ તેઓએ નીચેના સ્પષ્ટથી પોસ્ટ કાર્ડ લખી મંગાવી લેવી. દરેક કુલ ૫૦ નકલો બાકી રહી છે.

વ્યવસ્થાપક "બુદ્ધિમલા."

૬. નાગોરીપરાદ-અમદાવાદ.

શ્રી જૈનધર્માચાર્ય મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થતું

મુદ્રણ:—પદ ગૌર સંપદે
વ્યવસ્થાપકના હસ્તાક્ષરે



બુદ્ધિપ્રભા.

સ પાઠક—મણીલાલ મોહનલાલ.
પાટણકર.

LIGHT OF REASON.

કાવ્ય

દિવ્ય પદ્ય પ્રતિ સચરવાને જન છવત ઉત્તમ કરવાને,
ગાન હાસ્યસ રસવનાને, શાસ્ત્ર સ્કાયે 'બુદ્ધિપ્રભાને'

પુસ્તક ૬ કુ

મે ૧૯૧૪ વીર સંવત ૨૪૪૦

અક ૨ જો.

પ્રસિદ્ધકર્તા—શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

વ્યવસ્થાપક—અમદાવાદ શ્રી જૈનધર્માચાર્ય મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગ-
તરફથી મુખ્યોદ્દેશ, શાસ્ત્રલાલ હાથાભાઈ કાપડીઆ.

મુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લેવાજમ—પોસ્ટેજ સાથે રૂ ૧-૪-૦ આનિક ૧-૦-૦

અમદાવાદ

મા 'સાધક ન્યુઝિયો' પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં

પરીષદ દ્વારા પ્રગટવાને હામ

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. વાચક શ્રી યશોવિજયજી કૃત. ...	૩૭	૭ તીર્થપ્રવાસ વર્ણન. ...	૬૦
૨. પૈરાગ્ન ભાવના. ...	૪૫	૮. અત્રેના નગરરીઠ કર્ણરમાઈ મણી- ભાઈનું પરદેશગમન....	૬૨
૩. સ્ત્રીકાર અને અવસોકન. ...	૪૮	૯. કાવ્ય કુળ... ..	૬૪
૪. જાણવા ભેગ. ...	૫૦	પ્રવાસીનો પ્રશ્ન. ...	૬૬
૫. કુખનો નાશ. ...	૫૪	આદ્ય કર્ણ. ...	૬૬
૬. જોનોનું પદાર્થ વિજ્ઞાન... ..	૫૫	૧૦. માસિક સમાવેશના... ..	૬૮

લવાજમ.

હમારા ગ્રાહકો ભેરે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુરૂ પાઠ્યું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણાજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીઆજ રાખીને અમે નફા તરફ ન જોતાં કર્તવ્ય તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને તે આઠ વર્ષમાં નવિન ફેરફારો કરી સામાજિક માસિકની હરોળમાં તેને મુકી વધુ એવા બજાવવા નિશ્ચય કયો છે. માસિકની ઉત્પત્તિનો આધાર તેના વાંચકોની નુતન મદદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ મુશ્કેલીઓને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિના વિલંબે મોકલી આપવું અને ગ્રાહક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથીજ અમોને લખી જણાવવું. ભણેર મંદિરા નુકશાનમાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

ઇતિશમ.

તૈયાર છે ! મંગાવો !! તૈયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પદ ભાવાર્થ સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, પૈરાગ્નિક, ઉત્તમ રહસ્યવાગા ૧૮ પદો કે તેના ભાવાર્થ સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર જિજ્ઞાસા હતી તે પદો ઉપર આચાર્ય બુદ્ધિ-

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પદ્મતરં શાન્તિગ્રહયોત્સવમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવમયમ્નાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્મમદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હું.]

તા. ૧૫ મે સને ૧૯૧૪.

[અંક ૨ જો.

વાચક શ્રી યશોવિજયજી કૃત.*

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિસાગર ચરિ.)

પદ.

ગુરુપ્રશાદ આતિમરતિ પાઠ । તામે મનમયો લીન ॥

ચિદાનન્દધન અવહુઈ થેઠે । કાહુકે નહિ આધીન ॥ ૧ ॥

ઘટ પ્રગટો સવિસંપદાહો । ઇંદ્રાણી સમતા પવિધીરજ જસઘટ જ્ઞાનવિમાન ॥

જ્યુ સમાધિનંદન વનમેં રેલે । તવ હમ ઇંદ્ર સમાન ॥ ૨ ॥

ચક્રરત્ન આયતહે જયણાવિસ્તૃત । શિશ્પર જ્ઞાનહિ છત્ર ॥

ચક્રવર્તિકી ચાલિ ચલતુ હૈ । કહા કરિહે મોહઅમિત્ર ॥ ૩ ॥

* જોગદ સદ્ગુભાઈ કીશોર વીશનગરવાળાની જુની પોણેમે વર્ષ ઉપરની ચોપડી માંથી શ્રી મણિચંદ્રજીના પદો તથા ઉપાધ્યાયનું પદ લખેલું હતું તેનો અવ ઉતારો કરવામા આવ્યો છે.

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પોતાના હૃદયમાં પ્રગટેલા ઉમંગએને બહાર કાઢતા છતાં કહે છે કે, મેં ગુરૂની કૃપાએ આત્માની સહજાનન્દરિતિ પ્રાપ્ત કરી છે. આત્માના સ્વરૂપમાં માફ મન લીન થઈ ગયું છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરવી એજ મને હવે ગમે છે. હવે તો અમે ચિદાનન્દધન થઈ બેઠા છીએ, હવે અમે કોઈના અધીન નથી. કોઈની દરકાર રાખીએ એવા અમે નથી. શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાય કહે છે કે, અમારા હૃદયમાં સર્વ સંપદાઓ પ્રગળી છે. અમે આત્માસ્પર્શ છીએ અને સમતાસ્પ અમારી ઇન્દ્રાણી છે. ધર્મસ્પ વજ્રને અમે ધારણ કરીએ છીએ. આજીવું વજ્ર જેમ પર્વતના ચૂરે

ચૂરા કરી નાંખે છે તેમ આત્મારૂપ ઇન્દ્રિયુ' ધૈર્યરૂપ વજ્ર અનેક પ્રકારના ચિંતા, ભય, નિક-
ટ્ય સંકટરૂપ વગેરે પર્વતોને છેદી નાંખે છે. આત્મારૂપ ઇન્દ્રિયુ' જ્ઞાનરૂપ વિમાન છે તે ઉડ્યું
ઉડે છે તેના પર અમે બેસી છીએ. અમારો આત્મા ઇન્દ્રિયરૂપ હોઇને તે સમાધિરૂપ નન્દન
વનમાં બેસે છે. આવી દશામાં અમે સદ્વિચારો અને સદાચારો વડે અમે ઇન્દ્રિયમાન છીએ.

સુધાકુંડ સમાન વ્રહ્મવચનકે । આદ્ય અનુભવ ભોગ ॥

નાગલોક ઠકુરાઈ પાડે । તાયે અધિક કુંજ જોગ ॥ ૪ ॥

ભણ નિસ્તેજ કુદર્શન તારા । નાઠે દુર્જન ચોર ॥

હૃદય વિવેક દિવાકર ઉદયો । મિટગયો મદનકો જોર ॥ ૫ ॥

શુકલપક્ષ અધ્યાતમ ઉદયો । સમકિત ચંદ્ર અમંદ ॥

સકલકલામૃત અમૃતાવિલાસી । ઘરસત હર્ષકે ધિન્દુ ॥ ૬ ॥

દ્રવ્યભાવ પરિણામ ચરણકે । દક્ષિણ ઉત્તરશ્રેણિ ॥

જસકર વિદ્યાધરપદ પાયો । યાગતિ પાડે કેણિ ॥ ૭ ॥

દર્શન જ્ઞાનચંદ્ર રવિલોચન । સ્થિરતા કમલા કંથ ॥

સુખસાગરમેં મગન રહતુદે । હમ હરિલચ્છનવંત ॥ ૮ ॥

અધ્યાતમ કૈલાસવિરાજે । ઘૃપભસમા ઉત્તંગ ॥

વિરતિ ચતુરતા ગંગાગોરી । સેવિત શંકર રંગ ॥ ૯ ॥

ઉપાધ્યાય કહે છે અમે ચક્રવર્તિ છીએ. ભાવ ચક્રવર્તિની રીતિ પ્રમાણે વર્તતાં મોહરૂપ
શનુ અમારું કંઈ પણ અદિત કરી શકનાર નથી. વિસ્તારવાળી હવે ચતુરતા તેજ અમારું
ચક્ર રત્ન છે અને અમારા આત્મારૂપ ચક્રવર્તિ પર જ્ઞાનરૂપ હવે ધારણ કરવામાં આવે છે.
આવી આત્માની ચક્રવર્તિ દશામાં અમારે કોઈ વાતની કમીના નથી. સુધા અર્થાત્ અમૃત
કુંડ સમાન આત્મ જ્ઞાન વચનથી અમને અનુભવ યોગ પ્રાપ્ત થયો છે તેથી અમેને નાગ
લોકની ઠકુરાઈ પ્રાપ્ત થઈ છે. આત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પીનારા એવા અમારા કરતાં નાગલોક
કંઈ વિશેષ નથી કારણ કે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃત પાનથી અગર અમર રૂપ થઈ શકાય છે.

અમારા હૃદયમાં આત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટતાં કુદર્શનરૂપ તારાઓ નિસ્તેજ બની ગયા,
અને દુર્જનરૂપ ચોરો દૂર ભાગી ગયા. કામદેવનો નેર ભાગી ગયો. અમારા હૃદયમાં શુકલ
પક્ષરૂપ અધ્યાત્મ જ્ઞાનનો હૃદય થયો છે અને અમનદ સમ્યક્ત્વરૂપ ચંદ્રનો હૃદય થયો છે
અને તેથી સકલ કલાને ધારણ કરનાર અમૃત વિલાસી હર્ષનાં મિન્દુઓ અમારા અસંખ્ય
પ્રદેશમાં વર્ષા રહ્યાં છે.

અમે ભાવવિદ્યાધરની પદવીને ધારણ કરનારા બન્યા છીએ. ચારિત્રના દ્રવ્ય અને
ભાવ પરિણામ તે દક્ષિણ અને ઉત્તરશ્રેણિયો જાણી. શ્રી યશોવિજયજી કહે છે કે મેં ચા-
રિત્રના દ્રવ્ય અને ભાવ પરિણામની દક્ષિણ અને ઉત્તર શ્રેણિયોવડે મારા હસ્તમાંજ વિદ્યા-
ધર પદ પ્રાપ્ત થયું છે. આવી પદવી કદો-આવી દશા વિના કદો અન્ય કોણે પ્રાપ્ત કરી છે?
અર્થાત્ અન્ય કોઈએ એવી પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી. મારાંક કે અધ્યાત્મ જ્ઞાનવિના અન્ય
કોઈએ એવી પદવી પ્રાપ્ત કરી નથી.

અમે શીકૃષ્ણ અર્થાત્ હરિરૂપ છીએ. અમારો આત્મા હરિ છે. દર્શન અને જ્ઞાનરૂપ ચંદ્ર અને સૂર્યરૂપ સોયનને ધારણ કરનાર અને સ્થિરતા રૂપ લક્ષ્મીના અમે સ્વામી છીએ અને સુખ સાગરમાં સ્થિરતારૂપ લક્ષ્મીની સાથે આનન્દ કરીએ છીએ. આવી દશાએ હરિના લક્ષણવાળા અમે છીએ.

ચાલ્યમાવ રચનાકો વ્રક્ષા । ઇમકારણ મુખહોતિ ॥

અંતરંગ રચનાકે વ્રક્ષા । હમ મપ આપ ઉદ્યોત ॥ ૧૦ ॥

ત્રીનમુવન વિમુતા અતિ અદ્ભુત । જિનપદ તો નહીં દૂર ॥

સિદ્ધયોગ અધ્યાતમશક્તિ । પ્રગટિત પુણ્ય અંકુર ॥ ૧૧ ॥

ચિંતામણિ સુરતનુ સુરધેનુ । કામકલશ મયો પાસ ॥

અષ્ટમહાસિદ્ધિ નવનિધિ નિરલે । આપમેં આપવિલાસ ॥ ૧૨ ॥

પ્રસાદ સવિ સુગુરુ મજનકો, જિનદિનો વ્યવહાર ॥

જ્ઞાનયોગ ગર્ભિત શુભ કિરિયા, ધરમકો પરમાધાર ॥ ૧૩ ॥

વ્યવહારી નિશ્ચય પદ પાવે, જ્યું નૃપ લંછન રાજ ॥

વ્યવહારે નિશ્ચય અનુસરતાં, સીજે સકલહિત કાજ ॥ ૧૪ ॥

વાચક જસ વિજયે ઇમ દાસી, આતમસાલિ રુદ્ધિ ॥

માણી સદ્ગુરુ અનુભવ ચાણી, રાણીયે કરિ ઘન વૃદ્ધિ ॥ ૧૫ ॥

ઉપાધ્યાય કયે છે કે અમારો આત્મા મહાદેવ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ કૈલાસ પર્વતપર અમારો આત્મારૂપ શિવ વિરાજે છે. સંતોષરૂપ વૃષભના ઉપર અમે બેસીએ છીએ. વિરતિ રૂપ ગંગાને અમે ધારણ કરીએ છીએ અને આતુર્થરૂપ ગોરી (પાર્વતી) ના અમે ધારક છીએ. આ સ્થિતિથી અમારો આત્મારૂપ મહાદેવ આનન્દમાં લયલીન રહે છે. બાહ્ય બાવની રચનાતો કર્તા બ્રહ્મ છે અને અમારા આત્માના અંતરંગ શુણ્ય સૃષ્ટિના કર્તા છીએ. માટે વસ્તુતઃ અમારો આત્મા બ્રહ્મા છે. સ્વયં આત્માજી અમારો પ્રકાશ રૂપ થયો અને અમારો આત્માજી બ્રહ્મા છે એમ પ્રકાશીએ છીએ. ત્રણ ભુવનની પ્રભુતા જ્યાં અત્યંત અદ્ભુત છે એવું જિનપદ દૂર નથી. સિદ્ધયોગ રૂપ અધ્યાત્મ શક્તિ છે અને તે અત્યંત પુણ્યકુંડરૂપી પ્રગટે છે. ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ, કામકુંડ, અને સુરધેનુ ઇત્યાદિ સર્વ અમારામાં છે એમ હવે અવખોધાયું. શ્રીમદ્ કયે છે કે અધ્યાત્મજ્ઞાનદષ્ટિએ આત્મજ્ઞાની અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિને પોતાના આત્મામાં દેખી શકે છે.

આ પ્રમાણે જે અમારામાં સર્વે બાસ્તું તે શ્રી સદ્ગુરુના પ્રતાપે બળ્યું. જેણે આ સર્વનું કારણ જે ધર્મ વ્યવહાર તેને સમર્પ્યો. શ્રીમદ્ કયે છે કે જ્ઞાનયોગ ગર્ભિત શુભ ક્રિયાઓ ખરેખર ધર્મના પરમ આધારભૂત છે, જે ધર્મના વિચારો અને આચારોવડે સમ્યક્ વ્યવહારી થયો તે નિશ્ચય પદને પ્રાપ્ત કરે છે. તત્સંબંધમાં ઉપાધ્યાયજી કયે છે કે નૃપ લંછનો જેનામાં હોય છે તે મનુષ્ય રાજ્યને પામી રાજા બને છે તદ્વત્ જે સમ્યક્ ધર્મ વ્યવહારી બની આત્માના સદ્ગુણોને ખીંચે છે તે શિવ રાજ્યને પ્રાપ્ત કરે છે. વ્યવહાર વડે નિશ્ચય ધર્મને અનુસરતાં સકલહિત કાર્યની સિદ્ધિ યાવ છે. વાચક શ્રી યશોવિજયજીએ આત્મ સાક્ષીએ આત્માની ઝલ્લિને દેખાડી છે. શ્રી સદ્ગુરુ મહારાજની પાસે રહી

અનુભવ જ્ઞાનનો રસ સ્વાદીને આત્મહિત શિક્ષા બાપી છે તે હિત શિક્ષાને હૃદયમાં મેધની વૃદ્ધિની પેઠે ધારણ કરીએ તો આત્માના ગુણોની ધણી વૃદ્ધિ થાય.

શ્રીમદ્ બ્રહ્મવાયના પદમયોદ્ગારથી અવબોધવાનું કે અધ્યાત્મજ્ઞાન દૃષ્ટિથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચતા કરી શકાય છે અને પોતાના આત્મામાં અનન્ત સુખ છે એવો અનુભવ કરી શકાય છે. પોતાના આત્મામાં વાસ્તવિક સુખ છે એવો અનુભવ પ્રગટતાં દુનિયાની મોહ દશાથી પોતાનું મન પાછું હટી છે અને, પર વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રકારની ઠગ્ગાઓ, ચિન્તાઓ, બય, અને શોક વગેરે ને ને મોહ ચાળાઓ યાય છે તે પશ્ચાત્ થતા નથી. અને આત્મામાં પરમ સંતોષ પ્રગટે છે. ધર્મ વ્યવહાર સાધક સન્તો અધ્યાત્મ જ્ઞાનવડે આત્મધર્મમાં રમણુતા કરી સદૃજ સમાધિ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાનીઓને આવી અધ્યાત્મ દશાનો અનુભવ આવે છે તેથી તે ઉપર પ્રભાણે ગાય છે.

ૐ શાન્તિઃ ૩

વાસુપૂજ્ય સ્તવન.

વાસુપૂજ્ય જિનવાસવ પૂજિત, ધ્યાઓ મનને રંગેરે ।

જયારાણીં જિન જન્મ્યો, હયોત મયો સવ લોગેરે. વાસુ. ॥ ૧ ॥

છપનદિશી કુમરી મિલી ગાયો, હંદ્રે મેરુ સ્નાત્ર કરાયોરે ।

આનંદ હલટિ હચિત સમાયો, પાપ પડલ પડાયોરે. વાસુ. ॥ ૨ ॥

વરસ અઢાર લાસ ગૃહવાસે વસીયો, સંયમ લેવા ધસીયોરે ।

ઘાતિ કરમકું દૂરિ કરીને, શુદ્ધ નાળ દર્શનનો રસિયોરે. વાસુ. ॥ ૩ ॥

તીરથ થાપી ઉપદેશ દીધા, વહુત ઝીવ બુજાયોરે ।

લાસ વહુત વર્ષ પૂરણ થયે, ચંપાનયરી આયારે. વાસુ. ॥ ૪ ॥

શ્રી ચંપાઈ પંચવલ્યાણક, શિવરમણીને વરીયારે ।

સેવક મણિચંદ્ર જિન ગુણ ગાતાં, કાજ સવે તસ સરીયારે. વાસુ. ॥ ૫ ॥

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિસાગર સ્વરિ.)

પશ્ચ પ્રકારનાં અનુષ્ઠાન.

દુહા.

સિદ્ધતળી સુલ આલિકા, અનંત અનંતી હોય ।

તે સ્તવના કિમરૂરી શકું, મુજ અલ્પબુદ્ધિ છે જોય ॥ ૧ ॥

દ્વક્ષમુતા તુજને સ્તવું, કરો મુજ બુદ્ધિપ્રકાશ ।

જિમ અનુષ્ઠાન પાંચે કહું, પહુંચે મનવળી આશ ॥ ૨ ॥

વિપગરલ અન્યોઅન્યા, તદ્દેતુ અમૃત જેહ ।

ત્રણ લજે દોહ આદરે, સિદ્ધગતિ પહુંચે તેહ ॥ ૩ ॥

વિપગરલ અનુષ્ઠાનજે, રૂહ પરલોકકી આશ ।

અલ્પસુસને કારણે, ચિદ્ગતિ પૂરે વાસ ॥ ૪ ॥

हवे त्रिजौ अन्योन्य, शून्यकार अनुष्ठान ।
 कोइक जीव भद्रकपणे, लहे फल पुण्यनिदान ॥ ५ ॥
 तद्धेतुने कारणे, जिन आज्ञाक्रिया ध्यान ।
 गुरुसेवाए ते लहे, छेदे कर्म निदान ॥ ६ ॥
 सिद्ध द्रव्य अरूपी तणो, रूपातीति धर्म ध्यान ।
 तेहपणे परगुण आसिका, स्वद्रव्य अतिइ निदान ॥ ७ ॥
 अभेदरूप ध्यातांयकां, स्वद्रव्य निरखे जोय ।
 शुक्लध्यान बलतो लहे, ए पद्धते इम होय ॥ ८ ॥
 सन्तपदादिप्ररूपणा, लहे द्रव्यगुण पर्यवरूप ।
 नयनिक्षेप प्रमाण करि, भावे आत्मस्वरूप ॥ ९ ॥
 निज पर्यायमें चित्त रहे, न लहे परयाइरूप ।
 पुण्यानुबंधी करे क्रिया, इहतवे तसरूप ॥ १० ॥
 हवे अमृत अनुष्ठानकुं, आवे आत्मस्वभाव ।
 हुं कर्त्ता ते नविग्रहे, निरखे उदासीन भाव ॥ ११ ॥
 थिरा कांता दो दृष्टि थाइ, होय आत्मन अमृत समान ।
 आत्मयोग दुने अमृता, नुष्ठान प्रभापरा दृष्टि जाण ॥ १२ ॥
 उदयागति वेइ खेपवे, पण राता न ताता होय ।
 योग शुभाशुभ उपजे, खेद राग नहि कोय ॥ १३ ॥
 जेहने अंत क्रिया हुइ, ते आत्मन अमृत समान ।
 अशुभ दोइ गति तस टली, ते निश्चय लहे निर्वाण ॥ १४ ॥
 अमृत स्वभाव सुख आसिका, सप्रधातु रस भेद ।
 स्वेत मांस लोहीत सहुआ, ए जिनपदकुं खेल ॥ १५ ॥
 अंगंत संबंधी दूरे रखा, खेले पुद्गल खेल ।
 पूर्वभयना बंधयी, पणि न गणे चित्तको मेल ॥ १६ ॥
 आल्हादने सुख आसिका, बांछा पज्जव जेह ।
 शुद्ध द्रव्यगुण पज्जवा, तिणे अनादि तुज तेह ॥ १७ ॥
 जब संजलणा माफिके, कर्म रहे जब जाण ।
 तब ते जिनादि संयम लीए, अमृतयोग अनुष्ठान ॥ १८ ॥
 स्वद्रव्य शुद्ध गुण पज्जवा, ते स्वभाव जिन राख ।
 परद्रव्य अशुद्ध गुण पज्जवा, तेह भाव तुज नाखि ॥ १९ ॥

ભાવ અનુકંપા આપણી, આસ્તિક આત્મ સ્વભાવ ।
 જે તનમેં તે થઈ રહ્યો, ન મજે પરગુણ ભાવ ॥ ૨૦ ॥
 જવ અમૃતમય આત્મા, વાસ્ત્યાં યોગ અનુષ્ઠાન ।
 તવ તે તનમેં થઈ રહ્યો, ક્ષાયિકતણો નિદાન ॥ ૨૧ ॥
 શુદ્ધ દ્રવ્ય ગુણ પજવા, તાહરા તુજ કહે જોય ।
 ઘાજપર દ્રવ્ય પજવા, તેહ સાધે સ્યું ન હોઈ ॥ ૨૨ ॥
 અમૃતયોગસે આત્મા, હુઆ દોઈ એકી ભૂત ।
 ધોર હપસર્ગે પરિસહા, સહતાં નહીં કોઈ દુઃખ ॥ ૨૩ ॥
 શ્રિ વિધિ કર્મ લપાવીને, પામે કેવલજ્ઞાન ।
 મલ્ય જીવ પ્રતિબોધિને, પુહુચે શિવપુર સ્થાન ॥ ૨૪ ॥
 પંચ અનુષ્ઠાન સુલ્લ આસિકા, રત્નીતે વત્તમ કામ ।
 મળે માણિવંદ ભાવે મુળે, હહે તે મંગલ ઠામ ॥ ૨૫ ॥



શ્રી મણિચંદ્ર મહારાજ પંચ પ્રકારના અનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે. તેના સીમાન્તઃ
 સાર નીચે મુજબ છે:-વિષ-ગરલ-અન્યોડન્ય, તદ્દેતુ અને અમૃત એ પંચ પ્રકારનાં અનુષ્ઠા-
 નમાં વિષ-ગરલ અને અન્યોડન્ય એ ત્રણનો ત્યાગ કરીને આત્મગાની તદ્દેતુ અને અમૃત એ
 બે અનુષ્ઠાનને આદરે છે. તદ્દેતુ અને અમૃતાનુષ્ઠાનથી સિદ્ધગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ લોક
 અને પરલોકનાં સુખોની આશાએ વિષ અને ગરલ અનુષ્ઠાનને અગાની છવો સેવે છે. અગાની
 છવો વિષ અને ગરલાનુષ્ઠાન સેવીને અશ્વમુખ હેતે ચતુર્ગતિ પરિભ્રમણની શક્તિ કરે છે.
 હૃદયની શુદ્ધતાએ અન્ય મનુષ્યોની દેખાદેખીએ ને અનુષ્ઠાન કરવામાં આવે છે તેને અન્યોડ-
 ન્યાનુષ્ઠાન કહે છે. કાષ્ઠક છવ ભદ્રક પરિણામથી ધર્મ સંબંધી અન્યોડન્યાનુષ્ઠાન સેવીને
 પુણ્યશક્તિ પ્રાપ્તિ કરે છે. જિનેશ્વરની આગ્રાઓના હેતુઓને પરિપૂર્ણ જાણનાર જિનેશ્વરની
 આગ્રાએ ને ને ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો સેવે છે. અને ગુરૂની સેવાવડે ધર્મ ક્રિયાઓનાં રહસ્ય
 સમજતે વિધિપૂર્વક ને ને ધર્માનુષ્ઠાનોને ભવ્યજીવ સેવે છે તે તેને તદ્દેતુનું અનુષ્ઠાન પ્રાપ્ત થયું
 એમ અવબોધવું. તદ્દેતુ ક્રિયાનો કરનાર ભવ્યજીવ કર્મના હેતુઓને હેરે છે. અશ્વની એવા
 સિદ્ધ દ્રવ્યનું શ્વાતીત ધ્યાનના સેવનપ્રતિ લક્ષ રાખે છે. પરદ્રવ્યમાં મુખની આશા રાખતો
 નથી. પોતાના આત્મદ્રવ્યમાં સહજ મુખ છે અને તેને પ્રાપ્ત કરવું એજ ધર્મક્રિયાઓ કર-
 વાનો મુખ્યોદ્દેશ છે એમ અવબોધીને તદ્દેતુક્રિયાઓને સેવે છે. તદ્દેતુક્રિયા કરનાર યોગી
 પોતાના આત્માને અભેદપણે ધ્યાવે છે અને સ્વાત્મદ્રવ્યને દેખે છે. તદ્દેતુ ક્રિયામગ્ન યોગી
 શુદ્ધધ્યાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તદ્દેતુ ક્રિયા કરવાવાળો યોગી સાત નમ અને ચાર નિશે-
 પાથી આત્મદ્રવ્યનું સ્વરૂપબોધક ભવ્યજીવ પોતાના શુદ્ધગુણોને પ્રગટાવવા ને ને અનુષ્ઠાનો
 સેવે છે તે તદ્દેતુક્રિયાઓ અવબોધની. સત્પદપ્રશ્નવાદિ નવધારથી આત્મદ્રવ્યના ગુણુપધર્મોની
 ગાતા તદ્દેતુક્રિયાઓનાં રહસ્યોને અવબોધીને ચિત્તની તત્ક્ષીનતાએ ધર્માનુષ્ઠાનને સેવી પર-
 આત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે:-આત્માના નિજ પર્વાયમાં ચિત્તની રમણતા થવાથી વૈશયિક ચિકિત્સ

સંકલ્પે સ્વયમેવ શાન્ત ધાય છે અને આત્મા પરમાત્મ પરિણતિએ પરિણમતો નથી. આવી તદ્દેવ ક્રિયાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર જીવ સંવર અને નિર્નરાતત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે અને શુભ ધર્મપ્રવૃત્તિએ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્યનો બંધ કરે છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનની યોગ્યતા આત્માના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તતાં પ્રાપ્ત ધાય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનીયોગી હું કર્તા આદિ અકલ્પિતથી રહિત હોય છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદાસીન ભાવે અર્થાત્ રાગદ્વેષ રહિત પરિણામે સર્વને દેખે છે. તેને દુનિયાની વસ્તુઓમાં ઇશાનિષ્ટત્વ રહેતું નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનની પ્રાપ્તિવાળા જીવને સ્થિરા અને કાન્તા એ બે દૃષ્ટિયોની પ્રાપ્તિ ધાય છે. પોતાનો આત્મા તેને અમૃતસમાન લાગે છે અર્થાત્ ધર્માનુષ્ઠાનમાં આનંદપ્રાપ્તિનો પ્રકટ ભાવ ધાય છે. આત્મયોગની ઉચ્ચકોટીપર ચઢતાં અમૃતાનુષ્ઠાન કરનાર યોગીને પ્રમા અને પરા દૃષ્ટિ ખીલે છે અને તેથી તે સ્વયમેવ પરમાત્મરૂપ બને છે.

અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી ઉદ્યમાં આવેલાં કર્મને સમભાવે વેદીને ખપાવે છે પણ શુભાશુભ યોગે શુભાશુભ કર્મ વિપાકો ભોગવતાં હર્ષ શોક ધારણ કરતો નથી. અમૃતાનુષ્ઠાનકારક યોગી કર્મ ક્રિયાનો અન્ત કરે છે અને તેને માત્ર પોતાનો આત્માજ અમૃત સમાન લાગે છે. અમૃતાનુષ્ઠાનકારકને શુભ અને અશુભ ગતિ એ બે ગતિયો ટળે છે અને તે નક્કી સુ-ક્તિપદ પ્રાપ્ત કરે છે. અમૃત સ્વભાવ સુખ યોગે સાત ધાતુઓ ભેદાય છે અને તીર્થકરોને બાહ્યાવસ્થાથી માંસ રક્ત વગેરે શ્વેત પ્રકટે છે. જિનેશ્વરને અમૃતાનુષ્ઠાન યોગ પ્રમાણે આવી દયા તો બાહ્યથી એક ખેલની પેઠે ધાય છે. ગૃહાવાસમાં જિનેન્દ્રોને અનન્તાનુબંધિ-કપાયો નહિ હોવાથી તેઓ ભોગાવણી કર્મના ઉદ્યથી પુદ્ગલ ખેલને ખેલે છે તો પણ તેને સુખરૂપ ગણતા નથી. તેઓ ચિત્તમાં મેલ ઉત્પન્ન કરનાર એવાં ભોગાવણી કર્મો જાણીને તેનાં સુખ બુદ્ધિવડે રાગાદિક ભાવે પરિણામ પામતા નથી. અન્તર્દૃષ્ટિથી તેઓ ન્યારા રહે છે. ગૃહસ્થાવાસમાં અમૃતાનુષ્ઠાન મગ્ન તીર્થકરો આત્માનો આનન્દ કે જે ને આલ્હાદ સુખ આદિ પર્વાયોરૂપ બળે છે તે અનાદિકાલથી પોતાનામાં રહ્યો છે એમ અવધેધીને તેઓ આત્મદ્રવ્યના શુદ્ધ પર્વાયરૂપ આનન્દમાં ઝીલે છે. સંજવલ કપાય બપોરે બાકી રહે છે અને બપોરે અનન્તાનુબંધિ આદિ શેષ કપાયો ટળે છે ત્યારે જિનો સંયમ અંગીકાર કરે છે અને તેઓ અમૃતાનુષ્ઠાન સેવે છે. આત્મદ્રવ્યના શુણ્ણ પર્વાયોએ આત્મસ્વભાવ છે એમ નિશ્ચય કરીને તેને ધારણ કર અને પરપુદ્ગલાદિ દ્રવ્યોના પર્વાયો પરસ્વભાવ છે એમ જાણીને તેમાંથી ચિત્તને દુર કર કે જેથી અમૃતયોગાનુષ્ઠાન કે જે જ્ઞાનીઓને પ્રાપ્ત ધાય છે તેની તને પ્રાપ્તિ ધાય. પોતાના આત્માના સ્વભાવમાં રમણના કરવી એ બાવદયા છે. આત્મદ્રવ્યના સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવથી જે જે અસ્તિ પર્વાયરૂપ ધર્મો છે તેવું સંરક્ષણ કરવું. તેના ઉપર આવેલું કર્માવરણ દૂર કરવું એ માત્ર અનુકંપા છે. અમૃતાનુષ્ઠાન મોળીને માત્ર અનુકંપા પ્રગટે છે તેથી તે તનમાં રહેલા આત્મામાં સ્થિર થઈ રહે છે અને પરપુદ્ગલ ભાવમાં રાગદ્વેષ કરતો નથી. શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી મહારાજ પણ અધ્યાત્મ ગીતામાં અધ્યાત્મ યોગીને અમૃતાનુષ્ઠાન સંબોધતા છતાં કહે છે કે:—

સ્વગુણ રક્ષણા તેહ ધર્મ, સ્વગુણ વિષ્વંસના તે અધર્મ.

માત્ર અધ્યાત્મ અનુગત પ્રવૃત્તિ, તેહથી હોય સંસાર છિત્તિ ॥૧૧॥

પોતાના આત્માના શુણ્ણવું રક્ષણ કરવું તે ધર્મ છે અને આત્માના શુણ્ણોનો ધાત

કરવો તે અધર્મ છે. આવા બાવાધ્યાત્મની અનુગત અમૃતાનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિથી સંસારનો છેડ થાય છે. આવી બાવાધ્યાત્મગતામૃત ક્રિયાથી મુનિવરો અસ્પૃશ્ય કાળમાં સંસારમાંથી સર્વ પ્રકારના બંધનોથી મુક્ત થાય છે અને આત્મામાં રહેલા અપરંપાર આનન્દને પામે છે. અમૃતાનુષ્ઠાની યોગી શુદ્ધધ્યાનવડે પોતાના આત્મામાં સ્થિર થઈ જાય છે ત્યારે ક્ષાધિકભાવે આત્માની અનન્ત જ્ઞાન દ્રશ્ય આરિત્રાદિ લબ્ધિયોને પામી પરમાત્મા થાય છે.

શ્રી મહિયંદ્રજી મહારાજ અમૃતાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવીને તે અમૃતાનુષ્ઠાનમાં સ્થિર રહેવા માટે પોતાને શિખામણ આપે છે કે હે આત્મન! હોરા આત્માના શુદ્ધ ગુણ પર્યાયો હોરામાં છે, હોરા પાસે છે એમ જણીને બાહ્ય પુદ્ગલ પર્યાયોની સાધનાનો ત્યાગ કરે. કારણ કે પુદ્ગલ પર્યાયોને બેગા કરતાં અને તેમાં રાચતાં માચતાં હોર કલ્યાણ વધાવું નથી.

અમૃતાનુષ્ઠાન યોગથી આત્મા અને પરમાત્માની એકતા થાય છે અને ઘોર પરિપક્વ સહન કરતાં કોઈ જાતનું દુઃખ વેદાવું નથી. મગ્નસુકમાલ સ્વધિક્ષ સરિતા પ્રાંચસે શિથિલ વગિરેને જે ઘોર પરિપક્વ થયા અને તેમાં તેઓ સ્થિર રહ્યા તેનું કારણ એ હતું કે તેઓ અમૃતાનુષ્ઠાન યોગમાં સ્થિર થયા હતા. અમૃતાનુષ્ઠાન યોગી આત્માના ગુણ પર્યાયોનું ધ્યાન ધરીને ગુણરચનાને આરોહીતો આરોહીતો અનુક્રમે સર્વ કર્મ બધાવીને કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. કેવલજ્ઞાની થઈને ભવ્ય છવોને ધર્મ દેશના દેષ અધ્યાત્મિક કર્મોના છેવટે નાશ કરીને શિવપુર સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે શ્રી મહિયંદ્રજીએ ભવ્ય જીવેના કિતાબે 'પદ્યમાં રચ્યું' છે. શ્રી મહિયંદ્રજી કહે છે કે આ પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ જે બણે અને સાંભળે તેનો બાવાર્થ વિચારે અને તદ્દેનુ તથા અમૃતાનુષ્ઠાનને સેવે તે મંગલ સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી મહિયંદ્રજીએ ઉપરના પદ્યમાં પંચાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો બાવાર્થ વિચારીને પોતાની સ્થિતિને પ્રત્યેક મનુષ્યે વિચાર કરવો જોઈએ. વિષ ગરલ અને અચ્ચેડાન્યાનુષ્ઠાનનું સ્વરૂપ સમજીને તેનો વિવેક કરવો જોઈએ. વિષગરલાનુષ્ઠાનના પરિણામ પોતાના આત્મામાં વર્તે છે કે નહિ તેનો સ્વયમેવ પ્રત્યેક ભવ્ય મનુષ્યે વિચાર કરી લેવો. ભવ્યજીવેએ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં થતા ક્રોધ, માન, આયા, લોભ, નિન્દા, વિક્રધા, મિદ્યાત્વ વિચાર, આશા, ભય, ખેદ, અને દ્વેષના પરિણામોને વારવા. પ્રીતિ અને ભક્તિવડે કરેલાં ધર્માનુષ્ઠાનો પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરે છે. ગહરીલા પ્રવાહની જેમ ચિત્ત વિદેષતિ એ સેવાતાં ધર્માનુષ્ઠાનોથી જે ફળ મળવાનું છે તે મળતું નથી. ધર્માનુષ્ઠાનોનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ. પરંતુ ધર્માનુષ્ઠાનોમાં થતા એવા દોષોનો પરિહાર કરવો જોઈએ. જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો કરવામાં દોષો થાય છે તે માટે ધર્માનુષ્ઠાનો ન કરવાં એવો વિચાર કરીને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતા નથી તેના કરતાં જે મનુષ્યો ધર્માનુષ્ઠાનો સેવે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવતાં જે દોષો લાગે છે તેનો પરિહાર કરવા પ્રત્યન્ન કરે છે, દોષો ટાળવાનો ખપ કરે છે અને ધર્માનુષ્ઠાનો સેવવા અત્યંત રૂચિ તથા પ્રેરણા કરે છે તેવા મનુષ્યો ધર્મ તત્ત્વના વિશેષ પ્રકારે આરાધક છે. જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની ઇચ્છા ધારણ કરે છે પણ કર્મયોગે ધર્માનુષ્ઠાનને સેવી શકતો નથી તે મનુષ્ય ધર્મનો આરાધક છે પણ જે મનુષ્ય ધર્માનુષ્ઠાન કરવાની રૂચિ ધારણ કરતો નથી અને ધર્માનુષ્ઠાન સેવવાની પ્રવૃત્તિ પણ કરતો નથી તે વિરાધક છે પણ આરાધક નથી. જે મનુષ્ય યોગ્ય એવું ધર્માનુષ્ઠાન સેવે છે તેમાં જે કંઈ

દોષ લાગે છે તેની મનમાં દાંડ રાખે છે અને દોષોનો નાશ થાય એવી કાળજી રાખે છે તે મનુષ્ય આરાધક છે. ધર્માતુષ્ઠાન સેવનાર શ્રીવીતરાગ દેવની આગાનો વિચાર કરીને પરંભા પડતો નથી અર્થાત્ પારકી પંચાતો, ઝંખડા, ટંટા, બખેડા, નિન્દા, પારકાં મર્મ ખોલવાં વગેરે દોષોને સેવતો નથી અને આત્માના ગુણોનો ઉપયોગ રાખીને ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય છે તે મનુષ્ય ધર્મની ક્રિયાનો આરાધક અવબોધવો. ધર્માતુષ્ઠાનો સેવનારાઓએ કોઈની નિન્દા ન કરવી જોઈએ, તેમજ પોતાની બડાઈ ન કરવી જોઈએ. “ક્રિયાતું અજીરણ નિન્દા” એ કહેવતના સારને હૃદયમાં ધારણ કરવો જોઈએ. ધર્માતુષ્ઠાનવડે આત્મહિત કરવું જોઈએ, જે અતુષ્ઠાનો કરતાં હિંસા, જૂઠું, અસ્તેય, મૈથુન, વિશ્વાસઘાત, પ્રપંચ, દગાદટકા, ધૂર્તતા, પરજીવોને દુઃખવવા વગેરે દોષો યતાંજ વારવા જોઈએ. દેવ, ગુરૂ અને ધર્મનાં બ્યાવહારિક ધર્માતુષ્ઠાનો એકાગ્રચિત્ત-પ્રેમ-ભક્તિ અને ઉત્સાહ અને વિધિ પ્રમાણે કરવાં જોઈએ. ધર્માતુષ્ઠાનોમાં જે ગળીયા બળદ જેવા યજ્ઞ ગયા હોય છે તેઓ ધર્માતુષ્ઠાનોમાં પ્રવૃત્તિ કરતાં નથી. તેઓ આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવાને સમર્થ યતા નથી. બ્યાવહારિક ધર્મદષ્ટિએ અને આધ્યાત્મિક ધર્મદષ્ટિએ જે જે ધર્માતુષ્ઠાનો સેવવાં ઘટે તે વિવેકપુરસ્સરજ કરવા માટે શ્રી મણિવંદ્રજી મહારાજે અતુષ્ઠાનોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે તેનો ભાવ વિચાર કરીને થોડા અતુષ્ઠાનો સેવવાં જોઈએ.

વૈરાગ્ય ભાવના.

સ્મશાન ! બધંકર, શાંત, ગમગીન, ઉદાસિન, ધીર સ્થળ ! અનેક નેત્રોમાંથી નીકળતા હૃણ વારીથી બીજાંયેલ જાઓ ! અનેક જનોને સંસારની અસારતા જણાવી વૈરાગ્યવાળા કરનાર શાંત સ્થળ ! તારૂં ચિત્ર સંપૂર્ણપણે શી રીતે ચિત્રી શકે ?

અહીંયાં આવ્યાથી બધા એક સરખા યજ્ઞ જાય છે. રાય-રંક, પંડિત-સુર્ખ, સુદર-કદરૂપ, મોટા-નાના, બ્રાહ્મણ-શૂદ્ર, ખાલ-વૃદ્ધ, અંગ્રેજ-ગુજરાતી, અહીંયાં એક સરખાજ છે. નૈસર્ગિક-અનૈસર્ગિક અહિંતીરોહિત થાય છે. ગમે તો શાક્ય સિંહ કહો કે શંકરાચાર્ય કહો, ઈસુખ્રિસ્ત કહો કે રસો કહો, રાજારામ મોહનરાય કહો, આધ્યાત્મિક મસ્ત વૈરાગી કહો કે પ્રબળ ચક્રવર્તિ કહો પણ એવું શાંતિસામ્ય, સ્થાપનાર ખીંતું આ પૃથ્વી પર નથીજ.

આ બજારમાં સર્વની એકજ કિંમત છે. અતિ મહત્ અને અતિ થૂદ્ર, મહાકવિ કાલિદાસ ને આજના કવિશ્વરોમાં ખપાતા જે બદામના કવિશ્વરો અહીં એકજ કિંમતે વેચાય છે ને તેથીજ આ સ્થળ અર્થભાવ પૂર્ણ છે. ઉપદેશક-પવિત્ર છે. અહીં બેસીને જરા વિચાર કરવાથી મનુષ્ય મહાવતું અસારપણું સમજાય છે. અહંકારના સુરા થાય છે, સ્વાભિમાન સંકુચીત થાય છે, સ્વાર્થપરાયણતાની નીચતા જોઈ શકાય છે. સંસારની બાહ્ય વસ્તુની ને પુદ્ગલ માત્રની અનિશ્ચયતા પૂર્ણપણે અનુભવાય છે. ગમે તો આજે હો-દશ દીવસ પછી હો કે ત્યાર પછી હો, પણ સર્વને આવીને આ સ્મશાનની માટી યવુંજ પડશે. અતુલ-વીર્ય-વાન-અહંકારમાં ત્રણ જીવનને વૃણવત્ લેખવનાર પણ આ માટીમાં મળી ગયા છે. લક્ષા-વધિ તત્ત્વેષાઓ, ને સમરાંજણના કેસરિ-ચોહાઓ આ માટીમાં ગળી ગયા છે. પેસાને

મસળી નાંખનાર ને પોતાની મૂળને હમેશાં ટાઈટ રાખનાર ધણીઓ આ સ્મશાનમાં રમદોળાઈ બળી ગયા છે તો હું ને તમે તે શા વિસાતમાં ? જે રૂપની આગમાં પુષ્કળો બળ્યા છે, સૌંદર્ય તરંગમાં વિપુલ રાવણુવંશ તણાઈ ગયો છે, જે લાવણ્ય રજગુમાં જુલી-યસૂ સીઝરને બંધાવું પડ્યું હતું, જે પવિત્ર સૌકુમાર્યથી પાપી હૃદયમાં કાલાનલ બળ્યું હતું. તે સુંદરી દેવી વિલાસવતી, તે અનિર્વચનીયા આ માટીમાં મળી ગઈ છે. બળી ગઈ છે તો તમે ને હું તે શા હીસાબમાં ? કેટલા દહાડાને માટે આ સંસાર છે ? કેટલા દિવસને માટે આ જીવિત છે ? જીવિત, તે આ નદિપટમાંના જળ બિંબની પેઠે છે. હવામાં મળી જાય છે. પુત્ર કોટી યત્ને પણ દહિગોચર નહિજ થવાનું. આજે અહંકારમાં મસ્ત થઈ એક માણસ પોતાના બાંધને પગ નીચે છુંદે છે, પરંતુ કાલે એવો દિવસ આવશે કે તેને શિયાળ, કુતરાના પગ નીચે છુંદવામાં આવ્યા છતાં પણ કોઈ છોડાવવા જશે નહિ. ત્યારે શામાટે અહંકારી થાઓ છો ? શા માટે છળ પ્રપંચ ને દગા ફટકા આચરો છો ? શા માટે કુદ વિષયવાસનાના પાસમાં જકડાવ છો ? અહા ! આ ચૌદ રાજલોકમાં-આ અનંત વિશ્વમાં હું તે કોણ ? આ માટીના પુતળામાં અહંકાર શોભતો નથી. તેથીજ કહું છું કે આ સ્થળે આવ્યાથી સર્વ અહંકાર-વિધાનો, શોષણનો, ધનનો, શક્તિનો કે રૂપનો, સર્વ અહંકારના ચુરા થઈ જાય છે. માટેજ આ સ્થળ ઉપદેશક છે, પવિત્ર છે, શાંત છે.

વળી સ્વાર્થપરાયણતા અહીંની માટીથી પણ તુચ્છ છે એવો સ્મશાન બૂમિનો સત્ય ઉપદેશ છે. સામે અસીમ પાણી અનંત પ્રવાહમાં પ્રવાહીત થાય છે. પગ નીચે વિપુલ ધરિત્રી પડેલી છે. માથા ઉપર અનંત આકાશ ફેલાયેલું છે. તેમાં અસંખ્ય સૌરમંડળ-સંખ્યાબંધ ધૂમકેતુ, નાયતા ફરે છે. અંદર અનંત દુઃખ શાંતસાગર પ્રમાણે ફરે છે. જે તરફ નજર ફેંકીએ તે તરફ અનંત-હું કેટલો નાનો છું ? કેટલો સામાન્ય છું ? આ ચક્રને માટે કેટલાં પાપ ? કેટલો યત્ન-કેટલી ગડબડ ? વિષયો ! તે કેન્દ્ર ને કેન્દ્ર કરીને જે જીવન ગયું છે તે જીવનનું વળી મહત્ત્વપૂર્ણ ક્યાં ? ! ! એક એક માણસ લઈનેજ મનુષ્ય જાતિ ઉત્પન્ન થઈ છે, પરંતુ જાતિ માત્રજ મહત્ત્વ છે. ટીપુ ટીપુ પાણી લઈને સમુદ્ર-કણી કણી વરાળ લઈ મેઘ કણી કણી રેતી લઈ મરૂભૂમિ-નાના નાના નદીત્રાને આ છાયા પથ પરમાણુ પરમાણુથીજ આ અનંત વિશ્વ થયું છે. એકતાજ મહત્ત્વ છે, મનુષ્ય જાતિ મહત્ત્વ છે, મહત્ત્વ કાર્યમાં આત્મસમર્પણ કરવું એજ મહત્ત્વ છે. અવશ્ય મનુષ્યની પેઠે મનુષ્ય જાતિનો પણ નાશ છે એવું પ્રમાણ મળે છે કે ધણીક પ્રાચીન જાતી પૃથ્વીમાંથી લુપ્ત થઈ છે ને ધણીક નવી ઉત્પન્ન થઈ છે તોપણ જાણે અમરપટો લાવ્યા હોય તે પ્રમાણે અહંકાર-સ્વાર્થપરાયણતામાં પડેલો મનુષ્ય ધર્મમાં પ્રવૃત્ત થતો નથી, એ આશ્ચર્ય છે.

અહીં આવ્યાથી સર્વ વસ્તુની સમાધિ થાય છે. સાર, નરસ, સત્-અસત્, સર્વ આ રસ્તાથી સંસારને છોડી જાય છે. આ સુખની જગ્યા છે-અહીંયાં દુવાથી શોક તાપ જાય છે, જવાલા-યંત્રણા સર્વ જાતનું દુઃખ-આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક, અધિદૈવિક, સર્વ દુઃખ દૂર થાય છે. માટેજ આ સ્થળ સુખનું તેમજ દુખનું છે. અહિં જે આગ બળે છે તે આપા જન્મમાં હોતી નથી. તેમાં સૌંદર્ય બળે છે, પ્રેમ સળગે છે, સરળતા-કોમળતા બસ્તિમૂલત થાય છે, પવિત્રતા પ્રબળે છે, અને બળવા જેવું નથી તે પણ બળી ખાખ થાય છે અને તેની જોડે બીજાની આશા-ઉત્સાહ-પ્રફુલ્લતા-સુખ-ઉચ્ચાભિલાષ-માયા સર્વ લુપ્ત થાય છે.

આ સંસાર એક મોટી સ્થગિત શક્તિ છે. સર્વદા વહેતો કાળ સ્ત્રોત છે. દિવસે-દિવસે, ધડિયે-ધડિયે, પળે-પળે, સર્વને ખેંચીને વિસ્મૃતિના તલીએ નાંખે છે. આ અખિલ સંસારમાં યોડીવાર પહેલાં હવું તે હાલ નથી જાણતું. હમણાં જે છે, તે પછી રહેશે નહિ. અખિલ સંસાર શોધી વળે પણ તે મળશે નહિ ! તે ક્યાં જાય છે ? તે હું જાણતો નથી. તમે જાણો છો તેટલું જ હું જાણું છું ને તેથી વિશેષ કોઈ જાણતું નથી. સર્વ જાય છે. કોઈ રહેતું નથી. કીર્તિજ રહે છે. તે અક્ષય છે. કાલિદાસ ગયો છે તેની શકુંતલા છે, શેક્સપીયર ગયો છે તેની હેમલેટ છે. વૉશિંગ્ટન ગયો છે પણ અમેરિકામાં સ્વતંત્રતાની ધ્વજ હજી ઉડે છે. રસો મરણ પામ્યો છે પણ સામ્યતા શંખનો આજે પણ પૃથ્વીમાં અવાજ ધાય છે ! તેથી કીર્તિ રહે છે. વૉશિંગ્ટનનો સ્વદેશ પ્રેમ ને શેક્સપીયરનો ચરિત્ર દોષ તેમની સાથે ગયા છે પણ તેમણે લોકોનું જે મહુ કર્યું તે તેનો સુગંધ દહાડે દહાડે વધે છે. માટેજ બહુ જરો પણ બહુ-મલાઈ-રહી જશે. કોઈનું 'ધુર' ન ઇચ્છે-શુભતા ન ઇચ્છે-જગતની વ્યક્તિ માત્રની મીત્રતા ઇચ્છે-મહુ ઇચ્છે તે કર્તવ્ય છે.

આ સંસાર એક સ્થગિત શક્તિ છે. જે ચીતાનલ એમાં ગળે છે તેમાં સળગે એવો કોઈ પણ પદાર્થ નથી. સંસારમાં કંઈ જગાએ આગ નથી ? પેલાં નક્ષત્રો અધિકારમાં ચળકે છે. તે સર્વ આ વિશ્વ વ્યાપી મહા આગના તણખા માત્ર છે.

આ સંસારમાં કંઈ જગાએ આગ નથી ? નિર્મળ ચંદ્રિકામાં, પ્રકુલ મલિકામાં, કોઠિલ સ્વરમાં, પુષ્પના પરાગમાં, મૃદલ પવનમાં, પક્ષીના માળામાં, રમણીના સુખમાં, પુરુષની છાતીમાં, કંઈ જગાએ આગ નથી ? પ્રેમથી જળવું ? પ્રેમ કરશે ના. તોડતાં જળવું પડશે. પુત્રાદિ નહિ હોવાથી ગૃહશન્ય થઈ જળવું પડશે, હોવાથી પણ સંસાર જવાળાથી જળવું પડશે, ફક્ત મનુષ્યજ નહિ પણ સંસાર માત્ર બળે છે. પ્રકૃતી નિર્વાચનમાં બળે છે. ચૌવન નિર્વાચનમાં બળે છે. સામાજિક નિર્વાચનમાં બળે છે. એકમેનકા જીવમથી બળે છે. કોણ જળતો નથી. આ સંસારમાં આવીને સ્વસ્થ મનથી-અક્ષત શરીરથી કોણ ગયું છે ? વળી દુઃખના ઉપર દુઃખ એ છે કે આ સંસારમાં સુહૃદવતા નથી. સહાનુભૂતિ કે કરજી નથી. આ અનંત જીવો મહા અગ્નિમાં બળે છે. જડ પ્રકૃતી ફક્ત મસ્કરી કરે છે. ચંદ્રના સદા હસ્તા મોંપર કદિ શું વિષાદનું ચિન્હ જોયું છે ? નક્ષત્રોના હસ્તાના મૃદુકંપનમાં વધતા ઓછાપણું જોયું છે ? કલ્પલિની (નદિ) ના કલકલ અવાજમાં શું તાલબદ્ધ જોયું છે ? સંસારી બળે છે પણ પેલાં જુદો તો તાલીઓ ખાડી હસે છે ! પેલો હસવાનો અવાજ સાંભળો. હો-હો-હો !

સંસારના બહારથી દેખાતા સુખમાં-સુખના કેટલા અણુ માત્ર હોય છે તે તો ખતાવો ! સંસારમાં સુખ હવુંજ ક્યાં ?-એજ ક્યાં ? બાહ્યાવસ્થામાં પણ દુઃખ હવું. એક દિવસે માના બોળામાં બેસી નાની આંગળીઓ ચંદ્રને ' આવ આવ ' કહી બોલાવતો હતો, પણ તે આવતો નહોતો. " મનુષ્ય હૃદય સદા સર્વદા સૌંદર્યનું બીખારી છે. " ઉમ્મરના વધવા સાથે રૂચીમાં ફેરફાર થાય છે તે સત્ય છે. એકવાર ચંદ્રનેજ વધારે સુંદર જાણતો. ચંદ્રના કરતાં પણ વધુ સુંદર ચીજ આ દુનિયામાં છે એમ જાણતો પણ નહોતો. ઉંચા હાથે બોલાવતાં-ધારતો કે ચંદ્ર આવશે-બોલશે પણ આવ્યો નહિ. સારે પણ દુઃખ હવું. રોતાં રોતાં સુષ જતો. પાળેલી બીલાડીને રમવા બોલાવતાં તે પણ આઈ આઈ કરતી નાસી જતી સારે પણ દુઃખ હવું. ચોખા ખાવા આવતાં પક્ષીને રમવા બોલાવતાં તે પણ ઉડી જતાં સારે પણ દુઃખ-મનસ્વી રમતો રમતાં માઝે બધી રમત બોળામાં લઈ બાગી નાખી સારે પણ દુઃખ કોણ કહે છે કે નહોતું ? !

માનવી ! આ સંસારમાં-જ્ઞાની આત્મજ્ઞાની-વૈરાગી સિવાય કોણ સુખી છે ? તેઓ કેવી મસ્ત દશા અનુભવે છે ? સંસારના વિષયો-ઐશ્વર્ય સંપન્ન વૈભવો કે તરૂંપીઓને જેણે તૃણવત્ લેખવી-સંસારને નિઃસાર માન્યો તે સિવાય કોણ સુખી છે ? જેને આ રમશાનની માટીમાં ને રેતીના રજકણોમાં તદ્દત્થ ધવું બહું ગમે છે. મહેલ ને રમશાન સરખું છે તેવા જ્ઞાનમસ્ત-મહાત્માઓજ આ દુઃખમય સંસાર સાગરમાંના શાંતિના બેટપર આત્માનંદની ખુમારીમાં-નીડરપણે વિચરે છે. 'આહી બધું-દુઃખ-આધિઆધિ-કૌપાધિમયજ'.

કેટલા બધા સત્ત્વજ્ઞાની અજ્ઞાન મનુષ્યો બહુ જાણપણાનો દાવો કરે છે. * સર્વ કરતાં જે વધારે જાણે છે તે એટલુંજ જાણે છે કે તે કંઈજ જાણુનો નથી. " યુટન " જાણુનો હતો કે તે જ્ઞાનસાગરના કીનારા ઉપર ફકટકોઢાંજ એકડાં કરે છે પણ સત્ય ઢંકાયેલું રહી જાય છે. કપિશુર હોમર મુંડી અનાજને માટે દરવાજે દરવાજે બીખ માંગતો જેની જન્મજૂમી માટે આજ સાત જગ્યાઓ દાવો કરે છે. લોડે બાપર્ન રખડતો રવડતો પ્રદેશમાં-મસ-સંઢીમાં મરી ગયો. જેનો કીર્તિસ્થંભ સ્થાપવા માટે પાલ્લભિંટમાં તે દિવસ માંગિલક ગણાયો. આનંદધનજ મહારાજ કે જેઓનાં પદો આત્મજ્ઞાનીઓને કોહીનુરથી વધારે કોમતી યષ્ઠ પડમાં છે. આ બધા ઉપરથી એમજ અનુભવાય છે કે જ્યાં સુધી મનુષ્યનું અસ્તીત્વ હોય છે ત્યાં સુધી તેનો-મર્મ-સ્વરૂપ-કીમત સમજી શકાતું નથી. તેના અદ્રશ્ય યવા બાદજ ધણાંક હુદયો દુઃખી થાય છે. માટે આ સંસારમાં બાધ્યાવસ્થા-યુવાવસ્થા-વૃદ્ધાવસ્થા બધી અવસ્થાઓ દુઃખ ભરપુરજ છે. રાયપણમાં કે રંકપણમાં ને સંસારની દરેક સ્થિતિ દુઃખ દુઃખ ને દુઃખજ દગો-ચર યવાતું ને તે દર્શન કરતાં કરતાંજ આ રમશાનની માટી યવાતું એ નક્કીજ, તોપણ મનુષ્યો સંસારના કાષ્ટીક સુખવાળા વીધયોમાં હું-મારના જન્મકામાં બંધાઇને સત્ય ધર્મ માર્ગે ચુકી જાય છે પણ હીમથી બગી ફલ-ફૂલ-શોભા રહિત વૃક્ષની જેમ આ સંસાર ફક્ત ઉમો રહેશે ને તમે બધા જવાના માત્ર આત્મજ્ઞાનીઓ-મસ્ત અધ્યાત્મ જ્ઞાનીએ-સત્ય વૈરાગીઓના અલ્પજ્ઞતા પડખાની ગર્જના-જ્ઞાનસુગંધ ને બલાધ એજ રહેવાનાં. માટે રમશાન-માંથી આ સંસારની પુદ્ગલ માત્રની અસારતા-સમજી અનુભવી-સત્ય ધર્મ માર્ગમાં સતત ઉલમવંત ધવું એજ સારભૂત છે-આહી બધું રમશાનની માટી. હૈં શાંતિ. શાંતિ. શાંતિ.

સ્વીકાર અને અવલોકન.

શ્રી મુંબદ જૈન મહિલા સમાજનો રીપોર્ટ-તેના પ્રવર્તકો તરફથી પ્રાપ્ત થયો છે; જે નિદાગતાં માત્ર ત્રણ વર્ષની ટુંકી મુદતમાં શ્રી મુંબદમાં જૈન સમાજે નીમેલ સુપર-વાઈઝરોની દેખરેખ તમે તે સમાજ સારી રીતે આગળ વધતી જણાય છે. પંદર બહેનોની બતેલી અવસ્થાપક કમીટી તેનો વલિવટ ચલાવે છે. પ્રમુખ તરીકે મચદુર શેડ ત્રિમયંદ રાયચંદનાં વયોવૃદ્ધ અને સદ્ગુણી પુત્રી બેન શીવકાર બેન છે. જ્યો અને બહેન હીરા-કુંવર પાનાચંદ વગેરેની શુભેચ્છાથી રીપોર્ટવાળા વર્ષની આખરે તેમાં દાખલ થયેલ શ્રી સભાસદોની સંખ્યા ૨૩૪ ઉપર ગઇ છે જેમાં પેટ્રો, લાઈફ અને વાર્ષિક લવાજમ આપ-

નારાઓનો સમાવેશ થાય છે. આ સંખ્યા જૈનોની કોઈ પણ સંસ્થા કરતાં વધુ જણાય છે; ઇચ્છીશું કે તેથી પણ વધવા પામે અને સમાજ તરફથી ચાલુ અપાતાં બાપણોનો લાભ સ્ત્રી સમુદાય વધુ પ્રમાણમાં લે અને તેઓમાં સહજાનનો પ્રકાશ થાય. બાપણ સ્થળમાં હમેશાં ઘણી બહેનોને ઉભા રહેવું પડે છે અને જગ્યા મળતી નથી તેથી આ સમાજે મુબારકની જૈન બહેનોના સારો પ્રેમ મેળવ્યો જણાય છે. ગતવર્ષના સર્વે બાપણોમાં પ્રમુખ અને વક્તા સ્ત્રીઓજ છે એ પણ ખુશી થવા જોગ છે; પણ આરોગ્યતા અને વૈદકીને લગતા વિષયો તેના અનુભવીઓ તરફથી અપાય તો તે ઇચ્છવા જોગ છે.

સમાજે એક મહિલા પુસ્તકાલય ખોલેલ છે અને તેના લાભ ગયા વર્ષે ૧૨૭ બહેનોએ તો પુસ્તકો ઘેર વાંચના લઘુ જઠને લીધો છે. ખરેખર સગવડતા હોય તો સ્ત્રીઓમાં પણ વાંચનનો લાભ લેવાની જીજ્ઞાસા પ્રગટી છે એમ આ દૃષ્ટાંત કહી આપે છે. સ્ત્રી ઉપયોગી સંસ્થાઓ વધુ થાય અને તેઓમાં જ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ થાય તો પુરુષના અર્ધા અંગને જે પક્ષપાત લાગ્યો છે એમ કહેવાય છે તે નિર્મૂળ થાય અને ખરેખર તેમ થવા વિના આપણો સંસાર સુધરે તેમ નથી. સમાજનો સં. ૧૯૬૯ નો રીપોર્ટ અને હિસાબ તથા તેના બંધારણના નિયમો જે રીપોર્ટ સાથેજ આપવામાં આવ્યા છે તે અમે અમદાવાદમાં કેળવણી પામેલ જૈન બહેનો ઘણી છે તેઓને વાંચી જવા અને અમદાવાદ મધ્યે એક જૈનમહિલા સમાજ સ્થાપવાને બલામણુ કરીશું તો યોગ્યજ જણાશે. અમદાવાદ મધ્યે આપણી કોન્ફરન્સ મળી હતી જે વખતે મહિલા સમાજનો મેળાવડો થયો હતો અને કેટલુંક દ્રવ્ય પણ એકઠું થયેલું છે જે વપરાયા વિના પડેલું છે તે જો સમાજ સ્થાપન થાય તો ઉપયોગમાં આવી શકે. જુઓ સૌ. બહેન જમના બહેન અને તેઓની મંડળી શું શું કામો કરી રહ્યાં છે. બહેન મગન બેન વિધવાશ્રમ જેવાં ખાતાં ચલાવી રહ્યાં છે; તે તરફ ખ્યાલ કરી અમદાવાદની સુશિક્ષિત સજારીઓએ પોતાની ફરજથી પાછું પડવું જોઈતું નથી.

લાવનગર પાંજરાપોળ લોઢરીનો રીપોર્ટ તેના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. તે જોતાં રૂ. ૧૦૨૧૨૫) ની આવક થઈ હતી તેમાંથી રૂ. ૪૦૮૫૦) ઇનામમાં જતાં રૂ. ૬૧૨૭૫) નો વધારો થવા પામ્યો છે. રૂ. ૮૧૨૫) ઇનામ જીતી જનારાઓએ પાંજરાપોળને ભેટ આપ્યા છે. ખર્ચ અને કમીશન વગેરે જતાં ભાવનગર પાંજરાપોળને રૂ. ૬૨૬૩૪) અર્પણ થવા છે. કમીટી ઘણા સંભાવીત ગૃહસ્થોની જણાય છે. ત્યાંના નામદાર મહારાજ અને દીવાન સાહેબની અમીદદિયું અને શેઠ કુંવરજીભાઈના લાગવમવાળા સ્થળોએ જાતે પરીક્ષમણનું આ પરીણામ છે. જેઓ કુલર્ણ છે અને દ્રવ્ય મેળવવામાં જશકર્મવાળા છે તેઓ કોઈ પણ રીતે ગમે તે સંસ્થાને ચાહે તો દ્રવ્યવાન કરી શકે છે. ભાવનગર પાંજરાપોળનું વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૧૨૦૦૦) નું છે અને તે માટે મકાનોનું ભાડું તથા વ્યાપાર ઉપર લાગા અને વ્યાજ વગેરેથી ઉપજતી ગોઠવણ સારી કરી છે. આખા કાઠીઆવાડ માટે એક વેટનરી ડૉક્ટર રોકવાને આ પાંજરાપોળ નહીં કરે તો પશુઓના રક્ષણમાં ધણો વધારો થઈ શકે.

સુબધ જૈન વિદ્યાશાળાનો રીપોર્ટ—મજુર સંસ્થાનો સંવત ૧૯૬૯ ની સાલનો ૨૮ મો રીપોર્ટ તેના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે. તે જોતાં મી. સારાભાઈ મ. મોદી B. A. સેક્રેટરી થયા બાદ આવકમાં વધારો થયો છે તેમજ વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક જોડે અંગ્રેજોના

પણ અભ્યાસ કરાવવાની સગવડ થઇ છે. ધાર્મિકમાં સંસ્કૃત પણ ચાલે છે. મુંબાઈના શ્રીમં-
તોના તે તરફ પ્રેમ છે પણ તે પ્રમાણે પોતાના બાળકોને ધાર્મિક સંસ્કારો પાડવાનો
ઝોછો પ્રેમ છે એમ તે વિદ્યાશાળામાં શિક્ષણ લેતી અને હાજરી આપતી સંખ્યા ઉપરથી
જણાય છે. ખરેખર માખાપોની ઝોછી કાળજીના પરીણામે ધણી સંસ્થાઓમાં ખર્ચાતા
દ્રવ્યના પ્રમાણમાં સાબ લેવાતો નથી એમ તેના જવરયાપકોને બોલવું પડે છે. આવશ્યક
ક્રિયાઓ શીખવવાને દર શુકલ પંચમીએ પ્રતિક્રમણ કરાવાય છે તે રીતે અન્ય ક્રિયાઓ પણ
કરાવાય અને સૂત્રોતું રહસ્ય પણ સમજાવાય તો વધારે સારું. કેમકે પ્રતિક્રમણાદિક ક્રિયાઓ
કરનારા અને કરાવનારાઓની સંખ્યા દીનપરદીન ઘટતી જોવાય છે માટે દરેક વિદ્યાશાળાએ
તે તરફ લક્ષ આપવું આવશ્યક છે. એક સૂચના કરવાની જરૂર જણાય છે કે મહીનામાં
એક દિવસ ધાર્મિક ક્રિયાઓતું રહસ્ય અને સૂત્રોતું રહસ્ય વિદ્યાર્થીઓ ખરેખર સમજી શકે
તે માટે તેના અનુભવીઓ પાસે બોધ અપાવવાની ગોઠવણ કરવી.

x

x

x

x

પંચાંગ—શ્રી મુંબઈ માંગરોળ જૈનસભા તથા શ્રી મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજ
એ બન્ને સંસ્થાઓ તરફથી રંગીન કલરોમાં છાપેલ સુંદર પંચાંગો તેના સભાસભોને ભેટ
આપવામાં આવે છે તે મળ્યાં છે.

x

x

x

x

અહિંસા ધર્મગીતા નામનું ૧૩૨ પૃષ્ઠનું એક ઉત્તમ પુસ્તક તેના પ્રગટ કર્તા
નાનુ ચર્મા જોશી-પાત્રિક તરફથી મળ્યું છે જેમાં અહિંસા તત્ત્વનું જુદી જુદી રીતે સારું
પ્રતિપાદન કર્યું છે. વેદ, પુરાણ, આદીના શ્લોકો તેમાં આપવામાં આવ્યા છે તે સાથે પેટ-
ભરૂં અને મતલબીઓ તરફથી જે શ્લોકોના ખોટા અર્થ કરવામાં આવ્યા છે તેના ખરા
અર્થો શું છે તે સમજાવામાં આવેલ છે. તદુપરાંત જૈન, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તી, જરતોસ્ત અને
મુસ્લામ, ખ્રિસ્તી ધર્મનાં સૂત્રોમાં અહિંસાનું પ્રતિપાદન કરનારા અને હિંસાનો નિષેધ કરનારાં
વાલો ધણાં છે જેમાંનાં કેટલાંક રજુ કર્યાં છે. જે ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે હિંદુ ધર્મો
તો શું પણ બાઈબલ અને કુરાન પણ હિંસાનો નિષેધ કરે છે. આ પુસ્તકની કિંમત રૂ.
૧) રાખવામાં આવી છે તે ધણી છે. આવાં પુસ્તકો માત્ર નામની કિંમતે વેચાય તો તેનું
વાંચન મોટા પ્રમાણમાં થાય આ માટે અમે અમારા શ્રીમંત વર્ગનું લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ.

જાળવા જોગ.

મુંબાઈ પોર્ટ ટ્રસ્ટના પ્રમુખના બાપણ ઉપરથી જણાય છે કે સને ૧૯૦૫ ના અગા-
ઉના ત્રીસ વર્ષમાં મુંબાઈના બારાનો બાપાર ૪ કરોડ ૮૦ લાખ પૌંડનો હતો તે ૧૯૦૫ માં
વધીને ૬ કરોડ ૮૦ લાખ પૌંડનો થયો હતો, જે ૧૯૧૩ માં ૧૪ કરોડને ૨૫ લાખ
પૌંડનો થયો છે. ટ્રસ્ટની આવક ૧ લાખ ૩૪ હજાર પૌંડ ઉપરથી વધી ૬ લાખ પૌંડની
થઈ છે. નામદાર વાઇસરૉયે ૧૧. ૨૧ મી માર્ચે બોલી મુકલી નવી જાદો માટે પોર્ટ ટ્રસ્ટ
૧૦ કરોડ રૂપિયા ખર્ચ્યાં છે.

x

x

x

x

(૧) લંડનમાં પૌર્વાત્ય ભાષાઓનો અભ્યાસ—લંડન કાઉન્ટી કાઉન્સિલની કેળવણી કમિટીએ કાઉન્સિલને બલામણુ કરી છે કે, લંડન ઇન્ટીટ્યુટમાં પૂર્વ તરફની ભાષાઓના અભ્યાસ માટે એક શાળા સ્થાપવા માટે દર વર્ષે બે હજાર પૌંડની ગ્રાંટ આપવી. આ શાળાની કારોબારી કમિટીમાં કાઉન્સિલના પ્રતિનિધિઓ તરીકે લોર્ડ એમ્મસફર્ડ અને સર હેનરી કોટનને નીમવામાં આવ્યા છે.

(૨) પુરીમાં સંસ્કૃત કોલેજ—દરમંગાના મહારાજના પ્રમુખપદ નીચે પાંકીપુર ખાતે સંસ્કૃત કમિટીની એક બેઠક યર્ષ હતી તે વેળા સંસ્કૃત કેળવણી પાછળ દેખરેખ રાખવા માટે એક સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ અને ચાર ઇન્સ્પેક્ટરોની બનેલી એક બોર્ડની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. એ ઉપરાંત મુઝફરપુર અને પુરી ખાતે સંસ્કૃત કોલેજો સ્થાપવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. મુઝફરપુર ખાતે આયુર્વેદિક ઢગ પ્રમાણે વૈદકને લગતો એક પ્રૌફેસર પણ નીમવામાં આવશે. ઉપરાંત પ્રતિવર્ષ સંસ્કૃત પંડિતોનો પદ્વીદાન સમારંભ પણ કરવામાં આવશે.

(૩) હિંદી સરકારે એક ગણિતશાસ્ત્રની કરેલી કદર—મદ્રાસના આરાંના ટ્રસ્ટની ઓશીસમાં મીં એસ. રામાનુજ નામના શ. ૨૦ ના એક કલાકને ના. સરકારે હાલમાં ૨૫૦ પૌંડની સ્કોલરશિપ આપી, ગણિતના ચઢતા અભ્યાસ માટે કેબિજ મોકલવા સાફ પસંદ કર્યો છે. આ મદ્રાસીતું વય ફક્ત ૨૬ વર્ષનું છે. તે અજબ જેવી હિસાબી શક્તિ ધરાવે છે. સરકારે તેને કેમ પસંદ કર્યો તેને લગતી વિગત નળુવા જેવી છે. કેબ્રીં જની ટ્રીનીટી કોલેજ તરફથી નીકળતા મેગેઝીનમાં આવેલા ગણિતને લગતા કેટલાક ગુન્ય-વાડા બરેલા કાપડાઓ ઉઢેલીને તેણે તે કોલેજ ઉપર શોખને ખાતર મોકલી આપ્યા હતા. આ કાપડાઓ એવા હતા કે જે માટે કેટલાક વિદ્વાન ગણિતશાસ્ત્રીઓ પણ ગોથાં ખાતા એમ કહેવાય છે. કેમ્બ્રીજવાળા પ્રૌફેસર નેવિલનું ધ્યાન આ કાપડાઓ ઉઢેલનાર તરફ ખેંચાયું હતું તેથી હિંદી સરકારને સિશારસ કરવાથી આ ગૃહસ્થને ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે મોકલવામાં આવ્યો છે.

(૪) કલકત્તા યુનિવર્સિટીના નવા મદદનિશ હિંદી પ્રૌફેસરોઃ—કલકત્તા યુનિવર્સિટીની ગથ તા. ૭ મીએ મળેલી સભામાં દર મહિને રૂ. ૧૦,૦૦૦ ના ખર્ચે પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટશિપ માટે વિદ્યાર્થીઓ તૈયાર કરવા માટે ૨૭ દેશીઓની, મદદનિશ પ્રૌફેસરો તરીકે નિમણુંક કરવાની, સીડિકેટ કરેલી બલામણુ બહાલ રાખવાની, દરખાસ્ત વાઇસ ચાન્સેલર ઓન. સર આસુતોષ મુકરજીએ મુખી હતી જે વખત સભામાં જ્યુસાદાર વિવેચન થયાં હતાં. પ્રેસીડેન્ટી કોલેજના પ્રિન્સિપાલ મીં જેમ્સ તથા બીજા બે પ્રૌફેસરોએ આ પ્રશ્ન નાણાંને લગતો હોવાથી તેને વધુ વિચાર માટે મુલતવી રાખવાનો સુધારો મુક્યો હતો પરંતુ આખરે સિડિકેટની બલામણુ એવા ફેરફાર સાથે પસાર કરવામાં આવી હતી કે સિડિકેટ મુકવ્યા પ્રમાણે આ નિમણુંકો ૭ વર્ષને બદલે ૫ વર્ષે માટે કરવી.

(૫) કરાઈખાનામાંની ગાયો—સરઃ વસનજી ત્રિકમજી અને કરીઆણા બજાર, ખાંડ બજાર અને ધી બજારના કેટલાક વેપારીઓએ મ્યુનિસિપલ કમિશનર ઉપર એક અરજી કરીને જાણાવ્યું કે ધાર્મિક કારણોને લીધે કરાઈખાનામાંથી અમો ગાયો છોડાવીને પાંજરાપોળમાં મોકલીએ છીએ. આ માટે અમેને તે ગાયોની કિંમત ઉપરાંત એક ગાય દીઠ ૫ રૂપિયાનો કર મ્યુનિસિપલિટીને આપવો પડે છે. ૫ રૂપિયાનો આ કર બહુ મોટો છે અને અમો આશા રાખીએ છીએ કે આ કર કહાડી નાખવામાં આવશે કે જોથી વધુ ગાયો કપાતી અમો બચાવી શકીશું. મ્યુનિસિપલ કમિશન આ સંબંધી રેન્ડીંગ કમિટીને બધામણ કરે છે કે પાંજરાપોળની સર્ટિફિકેટ અથવા તો સામાવાળાઓની ઘટતી ખાત્રી કરી આપવામાં આવે કે આ છોડાવેલી ગાયો શહેરના ખીજા ભાગોમાં કાપી નાંખવામાં નહિ આવે તો તે કર પાછો આપવાની જોઈવણ કરતી.

નોટ (૧) લંડનમાં આ ઈન્સ્ટીટ્યુટ રથપાવાથી પૂર્વની બાપાનાં જાણકારો ત્યાં વધુ થવાથી પૂર્વ અને પશ્ચિમના વિદ્વાનોને વખત જતાં વિશેષ જોડાવાનો લાભ થવા સંભવ છે.

(૨) ખરેખર દરબંગા નરેશ વિદ્યા વૃદ્ધિ અર્થે સારી પ્રવૃત્તિ કરતા જણાય છે. જાણવા મુજબ સંસ્કૃત કોલેજની શરૂઆત આ પહેલ વહેલીજ છે અને તે ઉપયોગી થઈ પડશે; શ્રીજી બાપા નહિ 'સમજવાની અથવા સમજનારા ધટી પડવાથી ખરું રહસ્ય જાણવામાં બૂલો થતી જોવાય છે અને બાપાંતરો ઉપર પ્રેમ દોડે છે તેમ ન થવા બદલ સંસ્કૃત બાપાનો અત્યંત પ્રચાર થવાની આવશ્યકતા છે.

(૩) માણસોએ ઉદ્યમવંત રહેવાથી કેવી રીતે લાભ થાય છે. તે માટે તથા યોગ્યતાની કિંમત ગમે તે રીતે ધાય છેજ એની ખાત્રી માટે આ દટાંત કંઈ જોવું તેવું નથી. દરેક માણસે કાંઈ પણ એક કાર્યમાં પુરતું લક્ષ રાખી તે વિષયમાં પોતાની ચોખ્ખતા વધારવી જોઈએ.

(૪) નામદાર હોદી સરકારનું અર્થાત્ કલકત્તા યુનીવર્સિટીના સભ્યોનું 'આ પગથું' હોદી વિદ્વાનોની કદર કરવા માટે વખાણને પાત્ર છે, કારણ કે પ્રિન્સિપલ તરીકેની લાયકાત પુરવાર કરી આપવાનો ચાન્સ મળવાની ઉમેદ ધણી વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અભ્યાસમાં અટકી પડવાના બદલે આગળ વધશે.

(૫) મુખ્ય મંથે ધણી ગાયો કરાઈખાના હાથથી અને ખુદ કરાઈખાનામાંથી છોડાવાય છે તે જોતાં ૩૧. ૫) નો દર ગાય દીઠ બચાવ ધજોજ મોટો કહેવાશે. આ રીતે ખીજા જનાવરો માટે સર વસનજીએ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. તેમજ રેલવેમાં આવનાં જનાવરો કેવી દયાજનક સ્થિતિમાં આવે છે તેનો પણ તપાસ કરી બનતો બંદોબસ્ત કરાવવાની જરૂર છે.



દુઃખનો નાશ.

(લેખક:—શ્રી કવિસિંહ પ્રેમાનાથ, કપડવાળુ.)

દુઃખનો નાશ કરવા માટે બાહ્ય સાધનની અનુકૂળતા રચ્યા કરતાં જેમ અને તેમ આંતર સાધનનો વધુ ઉપયોગ કરવો. દુઃખનો નાશ કરવા માટે બહારનાં સાધન તે પૂર્ણ નથી. જગતનાં સ્થૂલ સાધન અપૂર્ણ છે તેથી તે દુઃખ માત્રનો નાશ કરવા સમર્થ નથી. વિવેકી પુરુષો તો પોતાને પ્રાપ્ત થતાં શારીરિક, માનસિક કે અસામાન્ય દુઃખનો આંતર સાધનવડેજ નાશ કરે છે. બાહ્ય સાધન તો સર્વદા મળી શકે તેમ હોતાં નથી અને આંતર સાધન તો સર્વદા આપણા કબજામાં હોય છે અર્થાત્ જે વખતે જ્યેષ્ઠ તે વખતે મળી શકે તેમ છે. જે ક્ષણે દુઃખ આવી પ્રાપ્ત થાય તે ક્ષણે બાહ્ય સાધન મેળવી દુઃખનો નાશ કરવો એ આગ લાગ્યા પછી કુરો ખોદવા બરાબર છે. બાહ્ય સાધનથી દુઃખ બહુ વિવંધ નાશ થાય છે. ત્યારે આંતર સાધનથી દુઃખનો સત્વર નાશ થાય છે. બાહ્ય સાધનથી કાંઈ દરેક દુઃખ દૂર થવાનો સંપૂર્ણ સંભવ નથી અને આંતર સાધન વડે તો ગમે તે પ્રકારનું દુઃખ દૂર થવા સંપૂર્ણ સંભવ છે. મનની અમુક પ્રકારની સ્થિતિ થવી તે દુઃખ અને મનની તે પ્રકારની સ્થિતિ ટાળવી તે સુખ. મનની તેવી સ્થિતિ બાહ્ય સાધનથીજ સર્વદા નાશ થઈ શકે એમ ચોક્કસ નથી. સુખને અર્થે આંતર સાધનનેજ ગ્રહણ કરી રાખવાં તેજ કૃતાર્થ છે. બહારથી સુખની અનેક સામગ્રી તૈયાર હોય પણ તેજ એકલી યથાર્થ સુખને આપી શકતી નથી. અંતરથીજ જ્યારે ગ્રહણ થાય છે ત્યારે સુખ વૃદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

જગતમાં અનેક મનુષ્યો દુઃખનો નાશ કરવાને માટે સ્થૂલ સાધનોની રચના કરે છે અને દુઃખતા અનેક પ્રસંગે તેઓ આ સ્થૂલ સાધનોથી દુઃખનો લય કરી શકતા નથી હોતા એવું માલમ પડે છે. જો કે આવી રીતે નાશ નથી કરી શકતા તોપણ સ્થૂલ સાધનોનેજ અનેક પ્રસંગે ઉપયોગમાં લે છે.

મનુષ્યો જ્યાં સુધી દુઃખનો નાશ કરવા સ્થૂલ સાધનનોજ ઉપયોગ કરશે ત્યાં સુધી દુઃખનો સંપૂર્ણ રીતે લય થશે નહિ.

શાસ્ત્ર અને સંતપુરુષો એમજ કહે છે કે દુઃખ માત્રનું મૂળ એ મન છે. મનજ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે અને એથી જો મન સુખ સ્વરૂપ થઈ રહે તો મનુષ્યને દુઃખની પ્રાપ્તિ સંભવતી નથી અર્થાત્ મન જો સુખ સ્વરૂપનેજ જુએ તો દુઃખ સંભવતું નથી. મનને આમ કરવામાં કેવળ આંતર સાધનજ ઉપયોગી છે તેથી આંતર સાધન સેવવાની પ્રત્યેક મનુષ્યને અગત્ય છે. આંતર સાધનવડે મનુષ્ય ગમે ત્યારે દુઃખનો નાશ કરી સુખ પ્રગટાવી શકે છે. આંતર સાધનથી દુઃખનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરવો એ સરળ અને સુગમ છે. સ્થૂલ સાધન વડે કરેલ પ્રયત્ન નિષ્ફળતાને દેવાવાળો નિવડે છે. જો કે આંતર સાધનો સિદ્ધ કરવાં કઠિન છે, પણ તેની સિદ્ધિ અનેક પ્રાયદા થાય છે માટે તે સિદ્ધ કરવાં અત્યંત ઉપયોગી છે. શારીરિક, માનસિક તેમ આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ અર્થે આંતર સાધનનેજ પ્રયોજો. સ્થૂલ સાધન કદાચ કોઈક પ્રસંગે સહજ દુઃખનો નાશ કરશે પણ સંપૂર્ણ રીતે નહિ. સ્થૂલ સાધનો વિશેષે કરીને ધનવાન તેમજ સત્તાવાનજ મેળવી શકવા સમર્થ થઈ શકે છે તેથી સામાન્યતઃ સર્વને તે

સિદ્ધ હોઈ શકતાં નથી અને આંતર સાધન તો સર્વ કોઈ ગરીબ કે રાજા સિદ્ધ કરી શકવા સમર્થ છે. દુઃખનો નાશ કરવામાં આંતર સાધનનેજ ખડગ સમાન માનો. જેને જેને બહારનાં રમ્ય સાધનથીજ દુઃખ ટાળવાનું નક્કી માનેલ છે તેવા મનુષ્યો જોઈએ તેવી રીતે દુઃખનો નાશ કરી શક્યા નથી અને જેને આંતર સાધનને સાધીને કાર્યમાં પ્રયોજ્યાં છે તેઓ તેમના કાર્યની સિદ્ધિ કરી શક્યા છે. સુખાભિલાષી બંધુઓ-આંતર સાધનવડે દુઃખનો નાશ કરવાનો અને સુખને મેળવવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય સિદ્ધ કરો. રમ્ય સાધનથી તાત્કાલિક દુઃખના નાશને જોઈ તેમાં મોહને ન પામો. એક મનુષ્યને એક વખતે વિશેષ ટાઢ પડી ત્યારે કહ્યું કે-આપણે તો આજે ધાસના જોડા પહેરી જમવા બેસીશું. કહો આથી તેને સદા ટાઢ વાયા વિના રહેવાની કે? નહિજ. તેને બદલે જો શરીરને કસરતથી કસ્યું હોત તો તેને ટાઢ ન લાગત. ઘાંખલા તરીકે-મનુર લોકો ગમે તેવી ટાઢના વખતમાં પણ ખુલ્લા મેદાનમાં પડ્યા રહે છે કારણ કે તેમને તેમના શરીરને પુષ્કળ કસેલ છે. ગરમ કપડા પહેરી અથવા તો સગડી આગળ બેસી રહી ટાઢ ખાળી શકાય તેમ છે, પણ સર્વ મનુષ્યને તે એક સરખી રીતે લાગુ પડે તેમ નથી. જો શરીરને યોગ્ય કસરતથી કસવામાં આવે તો ટાઢ ઝાણી લાગે અને કામમાં પણ કોઈ જાનની અટકામણુ ન નડે. હવે આ ઉપરથી સદૃશ સમજાવું હશે કે બાહ્યના રમ્ય સાધન કરતાં આંતરનું સાધન કેટલું ઉપયોગી છે. આજ પ્રમાણે શરીર નમજું હોય કે રોગવાળું હોય તેને દવાના રંગડાથી રોગની શાંતિ નખાણની શાંતિ કરાવી શું સદા તેમ થતું અટકીજ શકે? નહિજ. પણ જો આંતર સાધનને ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે એટલે કે જો યોગના અમુક સાધન જેવાં કે પ્રાણાયામ આદીને ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે અગર દીર્ઘ શ્વાસ પ્રશ્વાસની ક્રિયાથી તે ટાળવામાં આવશે તો ફરી થતું અટકશે. નખાણ સદાની નાશ થશે. રોગ પણ બનતા મુઠ્ઠી ઉપદ્રવ નહિ કરી શકે તેમજ તેથી મન શાંતિમાં રહેશે તે કદાચ વ્યાધિ થશે તોપણ તેની અસર વધુ લાગશે નહિ. કુર્બજ શરીર-વાળો કોઈ પણ કાર્ય નહિ કરી શકે પણ બળવાન શરીરવાળોજ ગમે તે કાર્ય કરી શકવા સમર્થ થઈ શકશે. આવીજ રીતે જગતનો મોટો ભાગ દ્રક્ષા બાહ્યના રમ્ય સાધન ઉપરજ આધાર રાખતો દ્રષ્ટિએ પડે છે. તેજ રીતે મન સુધારવાને પણ મનુષ્યો બાહ્ય સાધનનોજ ઉપયોગ કરે છે. પુસ્તક વાંચવાથીજ, સંગીતમાં રહેવાથીજ મન વ્યવસ્થિત રહે એવું કેટલાક માને છે પણ તેથીજ કોઈ મન વ્યવસ્થિત રહે એમ નથી. અનેક આંતર સાધન પ્રયોગથી પણ મનની અમુક ટેવો નષ્ટ કરી શકાય છે. જેવી રીતે એક મનુષ્યને શોકનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો છે હવે તેને આનંદ આપવાને વારસે એક ગાયકને બોલાવ્યો છે તો તે ગાયન ગાશે ત્યાં મુઠ્ઠી તો કદાચ તેને શોક ટળી આનંદ જેવું લાગશે પણ પછી પાછો શોકનો શોકજ. પણ જો તેના મનમાંજ તે આધ્યાત્મ વિચારના ઉચ્ચ વિચારના વિચારોને સેવતો હોય છે તો તેને શોક કોઈ પણ વખત અસર કરી શકતો નથી. તેનીજ રીતે બપ, ચિંતા, ઝાનની, વિદ્વજતા આદિની બાબતમાં પણ સમજવું, મનના વિકારો બહારના રમ્ય સાધનથી ટળતા નથી. કદાચ થોડાક પ્રસંગે તેમ માલમ પડે છે પણ સંપૂર્ણ સત્ય નહિજ. માટે વિકારોનો જન્મ કરવામાં ખરેખર ઉપયોગી સાધન તો સદ્ વિચારોજ છે. માટે દુઃખના નાશને અર્થેજ સદ્ વિચારોનું શાંતિ-પૈર્વ-ઉત્સાહથી પાલન કરો. સદ્ વિચારોને સેવી, તમારા પોતાના બળવડે, તમારા આંતર સાધનવડે, મનના વિકારોનો, દુઃખનો નાશ કરો. નિત્ય દુઃખ સ્વરૂપ, પ્રેમ સ્વરૂપ, આનંદ સ્વરૂપ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, અને પૂર્ણ સ્વરૂપ હું એવાજ વિચારોને

સેવો. એવીજ રીતે ઉત્તરિના વિચારોને સેવો અને તેજ પ્રમાણે તમારું વર્તન પણ શુદ્ધ રાખો. આત્મ સત્તા એ પરમાત્મા છે માટે પરમાત્મ તત્ત્વનીજ ભાવના તમારા હૃદયમાં રાખો. તેથી તમારા અનંત કર્મોનો પણ નાશ થશે અને એજ પ્રમાણેનુંજ વર્તન રાખવાથી અનેક દુઃખનો નાશ થશે. બધા ખરેખર રીતે દુઃખને વધારનાર બ્રાંતિ અને તર્કજ છે માટે તેવા ખોરા તરૂંને કદિ પણ મનમાં સ્થાન આપતા નહિ. અમુક યશ કે અમુકનું આમ યશ કે તેમ યશ એવા વિચાર તેજ બ્રાંતિ આવી બ્રાંતિતેજ મનમાં સ્થાન આપ્યાથી દુઃખની પ્રાપ્તિ થાય છે. આમ છે તો આ પ્રકારના સર્વ વિચારોને તજ દો.

પ્રિયવાંચક! તમારી શારીરિક, માનસિક તેમજ આધ્યાત્મિક ઉત્તરિ ખરેખર રીતે ખંદારના સ્વૃષ્ઠ સાધનતા સેવનથી નહિ પણ આંતર સાધનતા સેવનથીજ સિદ્ધ થાય તેમ છે. માટે તેનુંજ સેવન કરો અને ઇષ્ટીતાર્થને સિદ્ધ કરો.

જૈનોનું પદાર્થવિજ્ઞાન.

(લેખક:—મહુમ ઝરેરી માણેકલાલ ઘેલાભાઈ-વડોદરા).

જગતમાં ચાલતા અનેક ધર્મો અને શીશોસોશીઓમાં મનુષ્યને સુખ કેમ થાય અને તે હમેશા કાયમ શી રીતે રહે, તેને માટે જુદી જુદી રીતો જતાથી, તે પ્રમાણે ચાલવાથી જરૂર સુખ થશે, એવો સિદ્ધાંત જતાથી, તે સિદ્ધાંત પ્રમાણે વર્તનારને સુખ થયું છે, તેનાં દર્શનો પણ જતાઓ છે.

આ દર્શનોને જૈનો કયાનુયોગ અથવા કયાઓથી માણસને લાભ થયેલા તે જતાથી તે પ્રમાણે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વર્તન કરવાનું શીખવનાર ગણે છે. આવી કયાઓ દરેક ધર્મમાં હોય છે અને હોકા અદ્વાપૂર્વક વાંચે છે, અને સામાન્ય જુદાના હોકા ઉપર આ કયાઓ ધણી સારી અંસર કરે છે. આવી કયાઓમાં અત્રકારિક ભાષા હોય છે અને વંખતે પ્રસંગને દૃઢ કરવા લેખકો અતિશયોક્તિ લેખે છે અને તેથી કુજુદિમાનો અગર અત્રદ્વા-જુઓ આવી કયાઓને ગપાઈક કહી નિંદે છે, પણ જનસમુદ તેવી નિંદાની દરકાર કરતો નથી. દરેક ધર્મમાં આવી કયાઓ છે અને તેમાં પ્રમાણ તપાસતાં જેન ધર્મની કયાઓ જુદિગમ્ય અને પ્રાયઃ બધી સપ્રમાણ જેવી છે અને નીતિથી બરપુર છે.

હવે વર્તન કરવાનું, જે જતાવવામાં આવે છે તેને ચર્ચાનુયોગ કહે છે અને તેમાં ક્રિયાકાંડ આવેલાં હોય છે. દરેક ધર્મમાં આવા ક્રિયાકાંડ થોડે કે ઘણે અંશે હોય છે અને તે પ્રમાણે વર્તનારની જરૂર સદ્ગતિ યા મુક્તિ થાય અથવા બેહસ્ત મજે કે સ્વર્ગાદિ મજે એવું વર્ણવેલું હોય છે. આ ક્રિયાકાંડમાં વિચિત્રતા અને મિલ્નના હોવાથી જગતમાં અનેક જતાઓ અને લઙ્કાઓ થાય છે. અને જે કે મૂળ સુખ મેળવવાની ઇચ્છા બધાની એક સરખી હોવા છતાં તે મેળવવાની રીતમાં અપેક્ષાઓથી ફરક જણાવે હોવાથી ધર્મને કંગડો કોષ્ટથી ચુકતો નથી, એમ કરીને આગળ પણ ઘણા મહાત્માઓ જગતથી ઉદાસ થઈ એકાંત સેવન કરનાર થઈ ગયાના ઘણાઓ ઇતિહાસ અને કયાઓમાં મળી આવે છે. આ ચર્ચ-

કર્ણાતુયોગ અથવા ક્રિયાકાંડમાં પ્રવર્તનાર માણસો જેમ પોતાને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તન કરવામાં ખીજ કોઇ વિધ નાંખે અને તેથી પોતાને દુઃખ યાચ તેમજ ખીજના પ્રવર્તનમાં પોતે આડ, આવવાથી તેમને દુઃખ થશે, એમ માની પ્રવૃત્તિ કરે, તો જગતના લગભગ અડધોઅડધ કષ્ટઆઝોનો અને ખુતો મરડીનો નાશ થાય, પણ તેમ મનોવૃત્તિ ન રાખતાં પોતે કરે છે તેજ સત્ય અને ભગવાન કે ખુદાના ફરમાન પ્રમાણે છે; અને ખીજઓ કરે છે તે અઘાની અને ખુદાના કિંવા ઈશ્વરની કે આગમની આગ્રાથી વિરુદ્ધ આવનાર ગણાય છે. આ ક્રિયાઓને લાઘવે જુદા જુદા ધર્મવાળા તકરારો અને લડાઇઓ કરે છે, એટલુંજ નહિ પણ એક ધર્મને માનનારાઓમાં પણ મિનન મિનન મતો થઇ તેની શાખા પ્રશાખાઓ થઇ જગતમાં મનુષ્યો કુસંપનું ખીજ રોપી બેઠા છે.

ઇસુખ્રીસ્ત (ક્રાઇસ્ટ) ને માનનારા ક્રિશ્ચિયનો અને બુદ્ધ ભગવાનની આગ્રા પાળનાર બૌદ્ધોમાં પણ આવી ક્રિયાની ભાંજગડમાં અનેક મતો નીકળ્યા છે. આધાર્વર્તે તો આવા ક્રિયાના બેઠથી લગભગ નાશ પામવાની રિયતિ પર છે.

આ દોષથી જૈનધર્મ કાંઇ મુક્ત નથી. ભગવાન નિમિત્તચાત પુત્રને અથવા મહાવીરને દેવાધિદેવ માનનાર અને તેની આગ્રાને શિરસાવંધ ગણનાર જૈનધર્મીઓ પણ આ ક્રિયા કાંડની મારામારીમાં ઊભા બિલ થઇ ગયા છે અને ભગવાન મહાવીરનું પદાર્થ વિગાન સર્વોત્કૃષ્ટ છતાં અને તેનો ધર્મ માનનારને ખીજઓ કરતાં વિશેષ સરલપણે મુખની પ્રાપ્તિ યાચ એવું સિદ્ધ થયેલું છતાં આ ક્રિયાકાંડના ઝગડામાં જૈનો અંદર અંદર લડયા કરે છે અને તેથી અન્ય ધર્મીઓને જૈનધર્મ સમજાવવાનું અને તેમને જૈન બનાવવાનું કાર્ય કરી શકતા નથી.

આ ક્રિયાકાંડના ઝગડા પ્રથમ સ્થૂળ વાત પરથી યાચ છે અને પછી એવી મુદ્દમ વાતોપર લઇ જવામાં આવ્યા છે કે જ્યારે કોઇ અન્ય મતના વિદ્વાનો આવી વાતો સાંભળે છે ત્યારે આપણી (જૈનોની) મુખાંધ ઉપર હસે છે. અને જ્યારે તેમને આપણું પદાર્થ વિગાન જાણવામાં આવે છે ત્યારે આવા સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાન ભગવાનની તથા આચાર્યોની પ્રશંસા કરે છે. પોતે કરે છે તેજ ગચ્છની ક્રિયા સત્ય છે અને તેનાથીજ મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે એવો દુરાગ્રહ કરે છે. જેમ મને મારી મરજી પ્રમાણે ક્રિયા કરવાનો અને વર્તવાનો હક છે, તેમજ ખીજઓને પણ તેવો હક છે, તો પછી મારાથી જુદી રીતે ક્રિયા કરનાર અગર માનનાર મારા ધર્મબંધુ ઉપર ગુસ્સો કે તિરસ્કાર કરવાથી મને દોષ લાગશે અને મારું ધારેલું થશે નહિ તેથી દૂર ધ્યાન યવાથી હુંજ પાપનો કરનાર ચાઉં છું એમ સમજી વર્તવાની જરૂર છે.

દ્વાથી આવા વિષમર્મને પોતાના, પોતાનાથી જુદી ક્રિયા કરનારને પોતાને જે સત્ય લાગ્યું હોય તે સમજાવી પોતે જે ધર્મ માનતા હોય તે ધર્મમાં લાંબવો યા તેને ખરી માર્ગ સમજાવવો હોય તો જેમ પોતાના બાધને અથવા પુત્રને પ્રીતિપૂર્વક સમજાવવાનું કરે તેમ વર્તવાનું કરવાથી આપણા ધર્મની અને દેશની ઉન્નતિ યોગ્ય વખતમાં થાય તેમ છે. આમ થવાને માટે પ્રથમ દરેક ધર્મનું પદાર્થ વિગાન જાણવાની જરૂર છે અને તે જાણવાથી સમતા પ્રાપ્ત થતાં પોતાનો તેમજ પારકો ઉદ્ધાર કરવાની માણસમાં ધર્મિત આ-વવા સંભવ છે.

માટે મિત્રો, દેશ બાંધવો, ધર્મ બાંધવો તમે કાણુ છો તેનો વિચાર કરો અને તેની સાથે તમારા સંબંધમાં આવતી વસ્તુઓ શું છે, તે પણ વિચારો કે જ્યાં તમારા રાગદ્વેષ થઈશે. ખરેખરો વિચાર કરશો અને તે પ્રમાણે વર્તશો તો તમને મોક્ષનો આનંદ જીવતાં આ દેહમાંજ મળશે અને તમે અનેક પ્રાણીઓનું કલ્યાણ કરી શકશો.

ધર્મો અને શીશોસોશીઓમાં અમુક પ્રકારની ગણતરી કરવા માટે સંખ્યાઓ વગેરે હોય છે. આ બાબતમાં વાંધા ઉડતા નથી, કારણકે ગણીતનો વિષય પોતેજ પ્રમાણુ રૂપ છે. જૈન ધર્મમાં પૃથ્વી, સૂર્ય, ચંદ્ર, ચંદ્રો, નક્ષત્રો, વિમાનો વિગેરેનાં વર્ણન છે અને તેને અંગે ગણીતશાસ્ત્રનો ઉપયોગ થયો છે. અનેક વિષયોમાં ભ્રમતા મનને આ ગણીતના વિષયમાં રોક્યું હોય, તો તે સરળતાથી તદ્દાકાર થઈ જાય છે, અને પછી તેને આત્મામાં લગાડતાં કે જોડતાં તે સરળતાથી જોડાય છે. આ વિગેરે હેતુથી જૈનોમાં ગણીત સંબંધી શાસ્ત્રોનો પણ મોટો જથ્થો છે અને તેવા શાસ્ત્રોને ગણીતાનુયોગ કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે કયાનુયોગ-ચલ્લાનુયોગ-ગણીતાનુયોગનું ટુંકમાં વિવેચન કરી હવે આ લેખનો વિષય જે પદાર્થવિજ્ઞાન તે સંબંધી વિચાર કરતાં જોનો સમાવેશ દ્રવ્યાનુયોગમાં થાય છે તે યોગનું વર્ણન કરીએ છીએ. દ્રવ્યનો સામાન્યપણે અર્થ કહીએ તો પદાર્થ એવો થાય છે અને શાસ્ત્રીય રીતે અર્થ કરીએ તો ઉત્પાદ, વ્યય અને દ્રુવયુક્ત સવક્ષણ-વાળું દ્રવ્ય કહેવાય છે અથવા ગુણ અને પર્યાયવાળું દ્રવ્ય કહેવાય છે વિગેરે. દ્રવ્યની જુદે જુદે પ્રકારે જૈનોએ વ્યાખ્યાઓ કરી છે. આ વ્યાખ્યાઓ એટલી સરસ છે કે જે લક્ષણ-શાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવે છે તેને ગમે તે પ્રકારે તપાસતાં પણ અતિવ્યાપ્તિ અવ્યાપ્તિ અને અસંભવ વિગેરે દોષો લાગી શકતા નથી. હવે જૈનોમાં દ્રવ્યો કેટલાં માન્યાં છે તે જોઈએ.

બીજા ધર્મો કરતાં અને શીશોસોશીઓ કરતાં જૈનોનું પદાર્થવિજ્ઞાન કેટલું વધારે છે, તે કહેવા કરતાં, જૈનોની પદાર્થ સંબંધી સમજૂતી કેવા પ્રકારની છે તે દર્શાવું છે અને તે પરથી સરખામણી કરવાનું સહજ બની શકે તેમ છે.

જૈનો ૭ દ્રવ્યો અથવા પદાર્થોથી જગતની રચના અને જગતનો વહેવાર ચાલે છે એમ માને છે. આ ૭ પદાર્થો નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) ધર્મસ્તીકાય—આ પદાર્થ ચૈદ રાજલોક જેટલો મોટો છે અને તે આત્માને અને જડને ગતી કરવા સહાય આપે છે. ચૈદ રાજલોક એ જૈનોનું જગત છે.

(૨) અધર્મસ્તીકાય—આ પદાર્થ પણ તેટલોજ મોટો છે અને આત્માને અને જડને (પુદ્ગલને) સ્થિતિ કરવામાં સહાયક છે.

બીજા કોઈ પણ ધર્મમાં આ બે પદાર્થોની દરતી મને જણાઈ નથી. આ બે પદાર્થો એક એકથી વિરૂદ્ધ ધર્મવાળા હોવા છતાં અને એકજ સ્થળમાં રહેવા છતાં પોતાનું કામ કરે જાય છે, અને આ જગતમાં બંધારના સાચવનારા અને ખરેખરા ઉપયોગી છે. જો કે આપણે ઇંદ્રિયોથી દેખી શકતા કે જાણી શકતા નથી, પણ ચાલીઓને પ્રત્યક્ષ અને બીજા જ્ઞાને તેમના કાર્યથી પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં તે આવે એવા છેન્માત્ર વિચાર કરવાની તરતી ભેવી જોઈએ.

સર આઠમેક ન્યુટને ઝાડપરથી ડૂળને નીચે પડતું જોઈ તેના કારણની શોધ કરી—રોબર્ટ હૂકે એવીટી એટલે ગુરુત્વાકર્ષણ શક્તિની આકર્ષણ શક્તિની શોધ કરી જગત પર ઉપ-

કારે કર્યો છે; તેના પદેલાં ઘણા સૈદ્ધાંતો બદલે હમરો વર્ષ પેદેલાં આ બે પદાર્થોનું જ્ઞાન જૈનધર્મી મહાત્માઓને હતું એ નિર્વિવાદ વાત છે, અને તે તેમના અંધોત્તી જણાય છે.

આ પંક્તિ (૩) આકાશસ્થિતકાય નામનો પદાર્થ જૈનો તેમજ ખીજ બધા ધર્મવાળા માને છે અને એ આકાશમાં આખા જગતના પદાર્થો રહે છે અને ગતી કરે છે તથા સ્થિતિ કરે છે એવું ધણે ભાગે બધા માને છે. જૈનેતર વેદાદિક શાસ્ત્રો આકાશને પંચમૂલમાનું એક ભુત માને છે અને તેનું કાર્ય ઉપર બતાવ્યું તે પ્રમાણે અવકાશ આપવાનું છે. જૈનો આકાશના બે ભેદ માને છે. એટલે કે જોટલા ભાગમાં ઉપરના ધર્મસ્થિતકાય અને અધર્મસ્થિતકાય વ્યાપક છે અને જ્યાં આત્મા (જીવો) અને જડ દરી દરી રાકે છે તેટલા આકાશના ભાગને લોકાકાશ કહે છે અને બાકીના ભાગને અલોકાકાશ કહે છે. આ આકાશ અનંત છે.

આ આકાશ નામના પદાર્થ પંક્તિ જૈનોમાં પુદ્ગલસ્તીકાય જીવાસ્તીકાય અને કાળ નામના ત્રણ દ્રવ્યો છે. તેમાં આ દ્રવ્ય જગત તથા અદ્રવ્ય ચૈતન્યની રચના, ઉપરના બે દ્રવ્યથી થયેલી છે તેથી અનુક્રમ પ્રમાણે વર્ણન ન કરતાં કાળ, જીવ અને જીવે પુદ્ગલનું વર્ણન કર્યું છે.

કાળ—તમામ પ્રજા કાળને માને છે. વસ્તુતઃ કાળ એ પદાર્થ નથી, પણ લોકોએ પોતાની સગવડને માટે કુદરતી બનતા બનાવો પર તેની કલ્પના કરી છે. આ પૃથ્વીમાં સૂર્ય અને ચંદ્રના ઉદયથી થતા વિભાગને અમુક સંજા (દિવસની) આપી આ દિવસના પણ પછી વિભાગો કલ્પાવા અને દરેક પ્રજાએ પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર આ વિભાગોના અતિ સૂક્ષ્મ ભાગ અને અતિ મોટા ભાગ કલ્પી તેને સંજાઓ આપી આ બધી વાત કલ્પના રૂપ હોવાથી અથવા સંકેતીક હોવાથી આ કાળને ઉપચારિક દ્રવ્ય માનવામાં આવ્યું, પણ જોમ ખીજ દ્રવ્યો (પદાર્થો)ની પાછળ અસ્તીકાય શબ્દ વાપરવામાં આવે છે, તેમ આ કાળની પાછળ અસ્તીકાય શબ્દ વપરાયો નથી. ખીજ દર્શનકારોએ કાળના સંબંધમાં અતિ દીર્ઘ અને અતિ સૂક્ષ્મકાળની કલ્પના કરી છે, તેનાથી જૈનોની કલ્પના અતિશય સૂક્ષ્મ અને અતિશય દીર્ઘકાળની બાજતમાં પણ જૈનોએ કરેલી ગોદવણથી વધારે રચૂલ કિંવા વધારે સૂક્ષ્મકાળના વિભાગ કરી રાકાય એવી સ્થિતિ દેખાતી નથી મતઃપ્રજ કે આ ઉપચારીક પદાર્થ માટે પણ જૈન શાસ્ત્રોએ પુરતું વિવેચન કરેલું છે—

આત્મા અથવા જીવ—જોદો અને નાસ્તિકો સિવાય દુનિયાના તમામ ધર્મો અને પ્રીયોમોહીઓ આ પદાર્થનું અસ્તિત્વ સ્વીકારે છે. અને તે પણ આ દ્રવ્ય દેહથી ભિન્ન આપે ન દેખાય તેવું માને છે. વેદાંત માત્ર એક આત્મા (બ્રહ્મ) માને છે અને તેમ છતાં પણ જ્યાંસુધી સંપૂર્ણ (બ્રહ્મત્વ) જણવામાં ન આવે અથવા પ્રાપ્ત ન થાય, ત્યાંસુધી અનેક આત્મા માનનારની પેઠે જ વ્યક્તિઓને શાસ્ત્રદ્વારા બોધે છે. મતઃપ્રજ કે તેમને પણ જગતમાં રહી જગનની રીતે વર્તવું પડે છે.

અનતા-અનાત્મા કહેવાર જોદો પણ નિર્વાન પ્રાપ્તિ સુધી આત્માનું અસ્તિત્વ અને જન્માંતરમાં પ્રયત્ન પ્રયત્ન ઇચ્છાનુસાર દેહો ધારણ કરવાનું માને છે અને આ દેહોમાં કરેલાં કર્મો (શુભાશુભ) દેહ છુટ્યા પછી પણ જન્માંતરમાં ભોગવવાં પડે છે એવું કહે છે. બુદ્ધ બ્રમ્મચારી નેતુમાં બધાં એક પુરુષને બ્રહ્માધી વર્ણવેલો, તે કર્મ અવશેષ રહેલું તે છેવટના

બવમાં કાંટો વાગવા ૩૫ ૬૭ આપીને નાશ પામ્યું, એવી વાત બવાંતરમાં જનારા દેહધી બિન્ન એવા આત્માને સુચવે છે:—

‘જગવાનના પુત્ર જીસસ ક્રાઇસ્ટને માનનારા ક્રિશ્ચિયનો જેમણે પોતાના પ્રયાસથી-
ધનથી આજે જગતમાં સૌથી મોટી મનુષ્ય સંખ્યામાં ક્રાઇસ્ટનું શાસન ફેલાવ્યું છે, તેઓ
પણ આત્માને માને છે.

પેગંબર સાહેબ મહમદે પણ આત્માનું અસ્તિત્વ સ્વીકાર્યું છે. આમ આખી દુનિયા-
માં થોડા માણસો સિવાય બધા આત્માને માને છે, પણ આત્માની શક્તિમાં અને તેના
સ્વરૂપમાં બધા જુદા પડે છે. આત્મા ઇદ્રિયોથી પ્રત્યક્ષ નહિ હોવાથી જેની ધ્યાનમાં આવ્યું
તે પ્રમાણે તેણે આત્માનું વર્ણન કર્યું છે. આ બધા દર્શનકારોના વર્ણન અને તે સંબંધી
અર્થો કરતાં મોટા અંધ ધાય તેવું છે અને આ વિષય પર જુદા જુદા દર્શનકારોએ જે
લખ્યું છે તેની સાથે આ વિષય વાંચનાર મહાશય જૈન દર્શનમાં આત્મા નામના પદાર્થનું
વર્ણન સરખાવશે, તો ટુંકાણુમાં અને આત્માનો ખરેખરો અનુભવ કરી જૈનોએ વર્ણન
લખ્યું છે તે સત્ય છે એમ તેમની ખાત્રી થશે.

મનુષ્યમાં આત્મા માનનાર ક્રિશ્ચિયનો અને ઇસ્લામીઓ વિગેરે પણ સાયન્સથી યતી
શોધ પ્રમાણે પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ અને હેવટે પથ્થરમાં અને પૃથ્વીમાં આત્મા જેવું હોવાનું
જોઇ શકે છે. આ બધો ઉપકાર સાયન્સ અને પાશ્ચાત્ય શોધકોનો છે કે તેમણે વૈજ્ઞાની
સદીમાં પણ પ્રયોગોદ્વારા ઉપરની વસ્તુઓમાં ચૈતન્ય જીવ છે એવું સિદ્ધ કર્યું છે. પણ તે
પહેલાં માત્ર શાસ્ત્રને માનનારાજ આવા સુદૃઢ પ્રાણીઓની વાત માનતા અને તેમને બંધો-
વવાને પ્રયત્ન કરતા. મતલબ કે હાલમાં જે સાયન્સે શોધી કાઢ્યું છે તે જૈનોના આગમમાં
આજથી હજારો વર્ષ પહેલાં લખેલું જણાય છે.

દૂધ અને દહીંમાં યતા બેક્ટીયા (જીણા) જનુંતી શોધ નથી છે પણ આ દૂધમાં
જીંદી જીંદી વસ્તુઓ બેળવવાથી તથા અમુક વખત રાખવાથી તેમાં જનુંતો ઉત્પન્ન થાય
છે એમ જૈનો હજારો વર્ષ પહેલાંથી જાણે છે. દહીં અને ખીજ બદ્ધ પદાર્થોમાં ફેરલે
વખતે કયા સમયમાં જીવોત્પત્તિ થશે તેવું જ્ઞાન જેવું જૈનોને છે તેવું કોઈ પણ દર્શનમાં
તો શું પણ સાયન્સથી પણ હજી પ્રયોગ કરી સિદ્ધ કરાણું નથી. જેમ ખીજ મતના અંથોના
ભાષાન્તરો થઈ બહાર પડ્યા છે, તેમ જૈનોના આ અપૂર્વ જ્ઞાનના અંથોના ભાષાન્તરો યથા
નથી. તેથી આખા જગતના જીવોને જાણ થવા યોગ્ય બાબતો માત્ર થોડા લાખ જૈનોના
જાણવામાં આવી છે. ગમે તેવું સત્ય હોય પણ જ્યાં સુધી માણસના જાણવામાં ન આવે,
ત્યાં સુધી તે તેને અહણુ કરી શકતો નથી. આ જમાનો બોલે તેનાં બેર વેચાય એવો છે-
મતલબ કે જેમ બાઇબલના લગભગ ૯૦૦ ભાષામાં ભાષાન્તરો થયાં છે અને તેથી જેમણે
જેમણે તે ભાષાન્તરોનો લાભ લીધો છે તેમણે પોતાના કરતાં બાઇબલને શ્રેષ્ઠ ગણી ખ્રીસ્તી
મત અંગીકાર કર્યો છે. પરિણામે આજે આખી દુનિયામાં સૌથી વધારે માણસો ખ્રીસ્તી
ધર્મ પાળનાર થયાં છે.



તીર્થપ્રવાસ વર્ણન.

શ્રી ગીરનાર તીર્થ.

(લેખક:—વપ્રીય નંદલાલ લલ્લુભાઈ વડોદરા.)

યાત્રાથી આત્મિકલાભ—જે વખતે રેલવેની સવડ ન હતી અને યાત્રાળુઓ પગરસ્તે મુઠ્ઠાફરી કરતા હતા તેના કરતાં હાલમાં તીર્થના દર્શનનો લાભ સેનારની સંખ્યા ઘણી વધી છે. પણ જે વખતે રેલવેની સવડ નહતી અને યાત્રાળુઓ પગ રસ્તે જતાનો લાભ લેતા હતા, તે વખતના યાત્રાળુઓના વિચાર અને હાલના વખતમાંના યાત્રાળુઓના આશય એક સરખા છે કે તેમાં કંઈ ભિન્નતા છે, એ એક વિચાર કરવા જેવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. પૂર્વના તે કાળના માણસોનો આપણને સમાગમ થએલો નથી કે તેમના વિચારના માટે આપણને પ્રત્યક્ષ કંઈ જાન થાય, પણ પૂર્વાચાર્યોએ જે પ્રજ્ઞાવિકા ખાંધેલી જણાય છે તે ઉપરથી આપણને તે વખતની વસ્તુસ્થિતિનો કંઈ ખ્યાલ આવે છે.

પૂર્વના તે કાળમાં હાલના વખતની પેઠે એકથો માણસ કે એકાદ કુટુંબ યાત્રા માટે જવાને દિમ્મત કરી ચકતું નહિ, પણ ઘણો સમુદાય યાત્રા માટે તૈયાર થાય તે વખતે યાત્રા કરી શકતા હતા. એવો જે સમુદાય—સંઘ યાત્રા માટે તૈયાર થતો અને યાત્રાએ જતો હતો તે હાલમાં જેટલી દોડદોડી અને ટુંક વખતમાં યાત્રા કરી જલદી શુદ્ધ કાર્યમાં લપ ટાવાની ઝગાસા ધરાવતા નહતા એમ અનુમાન થઈ શકે છે, તે વખતમાં જેઓ પર મુખી યાત્રાએ જતા હતા તે ધરની ફીકર ધેર મુકી નિર્મિતાથી જતા, જ્યારે હાલના મુધરેલા જમાનામાં ધર મુકતી વખતેજ વખત મુકર કરવામાં આવે છે, આટલા ટુંક વખતમાં એમ યાત્રાએ જઈને પાછા આવીશું. પહેલાંના વખતમાં લાંબા કાળમાં જુદા જુદા તીર્થોની યાત્રા નિર્મિતાથી કરનાર ભાગ્યશાળી ગણાતા ત્યારે હાલના જમાનામાં થોડા વખતમાં ટાઇમ સર પાડી તીર્થોની યાત્રા કરનાર અને નિમેસે ટાઇમે તરત ધેર આવનાર દૃશિયારની કોડી-માં આવે છે.

પગ રસ્તે યાત્રા કરનાર ધણીમાએ જે વખત પ્રતિક્રમણ કરી સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરતા. એક વખત બોજન કરતા અને શઢગર્થ પાગતા અને રસ્તામાં જાન જોષ્ટિ કરી આત્મિક ઉન્નતિના રસ્તા શોધના, રસ્તામાં આવતા વિવિધ રથજોની મુલાકાત લેતા, અને જૈન મંદિરના દર્શનનો લાભ મેળવવા ઉપરાંત પુણ્યશાળી અને ગુણવંત માણસોની મુલાકાત અને સદવાચનો લાભ મેળવતા એટલુંજ નહિ પણ જૈનોમાં રવામી ભક્તિનો કેટલો મહીમા અને પાડખાવ છે, તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ થતો અને તેના પરિણામે પોતામાં એ કંઈ જાનનો બેદ હતવ્ય પયો દોષ તો તે મીઠ્યા છે, એનું જાન થતું.

દરે પુરાજાકાળને યાદ કરી વર્તમાનમાં થએલી સગવડોનો લાભ ન લેવો અને પુરાણી રીતેજ વર્તવાનું સર શખીએ તો જમાનાની પાછળ પડેલા ગણામંજી, ત્યારે દરે આપણે એટલું કરવાનું કે વર્તમાન સમયમાં રેલવે લીન્ટેરી થએલી સવડોનો લાભ લેવાની સાથે જમાનાને અનુમરતા આપણા વિચારોમાં ગ્રામ કેરી રીતે યાવ અને યાત્રાનો મધ્ય લાભ કેરી રીતે શેષ આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકીએ તે જોનું જોઈએ.

તીર્થકર ભગવંતના દહેરાસર અને પ્રતિમાજીના દર્શનનો લાભ તો જે ગામમાં આપણે રહેતા હોઈએ તે ગામમાં લેઈએ, અને યાત્રાએ જઈએ ત્યાં પણ દહેરાસર અને તીર્થકર ભગવંતની પ્રતિમાજીના દર્શનનો લાભ મળે ત્યારે યાત્રાએ જવાથી કંઈ વિશેષ લાભ લેવાય તોજ, આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કર્યો કહેવાય અને યાત્રાનો હેતુ સિદ્ધ થાય.

પ્રથમ તો યાત્રાજીએ પોતાના ઘરના કરતાં યાત્રા નિમિત્તે મુસાફરી શરૂ કરે ત્યારથી તે યાત્રા કરી પાછા આવે ત્યાં સુધીમાં કપાયની ન્યુતતા કરવા ખર્ચ કરવો જોઈએ, ઘર આગળ જોડલા પ્રમાણમાં કપાય-કોષ, માન, માયા, અને લોભ, વર્તતા હોય તેટલાજ અંશમાં તે કાયમ રહે અને યાત્રાના વખતમાં તે કમતી ન થાય તો પછી-યાત્રાજી તીર્થ જઈને વિશેષ ધર્મ આરાધન શી રીતે કરી શકે એ ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે તેથી યાત્રાજીએ કપાય જોછા કરી ઘર કરતાં વિશેષ પ્રમાણમાં ધર્મ આરાધનમાં કાળ જાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ.

તીર્થની ભૂમિનો મહિમા અને તીર્થાધિપતિના ગુણોનું શ્રવણ અને મનન અને તે ઉપરથી આપણે શું શીખવું જોઈએ એ બાબત યાત્રાજીએ ખાસ ધ્યાન આપવા જેવી છે-પ્રાચે ધણા ભાગે આ વાત તરફ યાત્રાજીએ લક્ષ આપતા જણાતા નથી. યાત્રાએ નિકળ્યા પછી કપાય નિંદા અને પ્રમાદ જે જોછા ન થાય તો પછી તેઓ તે ક્યારે જોછા કરશે માટે તે તરફ ખાસ લક્ષ રાખવા વિનંતિ છે.

યાત્રાના પ્રયાણની શરૂઆત જે રેલવેમાં કોષના નિમિત્તે ઉત્પન્ન થાય છે, ગાડીમાં ધણી ગીરદી હોય પ્રથમના બેસારૂઓ કબામાં દાખલ થવા દેવાની અને જગ્યા આપવાની આનાકાની કરે, તે વખતે તેમજ આપણે બેઠા પછી અને બેસવાની સવડ નહી છતાં ખીજ સ્ટેશનોએ નવીન બેસવા આવનારાઓની ધમાધમી એ પ્રસંગો અનુભવ કરે છે. કોષ ઉત્પન્ન થવાનો એ પ્રસંગ છે. એવે પ્રસંગે યાત્રાજીએ કોષ ઉત્પન્ન ન થવા દેવો અને પોતે ક્યાં જાય છે, તે લક્ષ્યખિંદુ મન ઉપરથી દૂર ન જવા દેવામાં આવે તો આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે નહીતો ધાંતીનો બળદ ઘેરનો ઘેર એ ન્યાય લાગુ પડે.

ટીકીટો કરાવવા પ્રસંગે જે છોકરાંઓને માટે રેલવેના કાયદથી ટીકીટની પુરી કિંવા અરધી માંડી લેવાની ઠરાવી છે. તે માંડીનો લાભ લેવાને કાયદા મુજબ હકદાર નહિ છતાં તેનો લાભ લેવાની ઇચ્છા લોભવશાત્ ઉત્પન્ન થતી જેવામાં આવે છે, યાત્રાજીએ એ વખતે ન્યાય માર્ગનું ઉલ્લંઘન નહિ કરતાં અને લોભને વચ નહિ ધતાં રીતસર વર્તવાને જરા પણ મન પાછું વાળવું નહિ જોઈએ. યાત્રાના વખતમાં જુડું બોલવાનો, અન્યાયથી ધન બચાવવાનો, અને જાનવરો અને ગરીબ માણસોને દુઃખ ન થાય તેવી રીતની પોતાની વર્તણૂક રાખવાનો પ્રયાસ કરવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. જે તે બાબત ખાસ ઉપયોગ રાખવામાં આવે તોજ કંઈ આત્મિક લાભ પ્રાપ્ત કરી આવે માટે એવા પ્રસંગે યાત્રાજીએ ખાસ ઉપયોગ રાખવો જોઈએ.

અનાદિકાળના વિરૂદ્ધ સ્વભાવથી આ યાત્રાના વખતમાં ઉપરની બાબતો ઉપર લક્ષ રાખ્યા છતાં પણ મુગની પ્રકૃતિ હૃદયમાં આવી જતી હતી તોપણ વખતો વખત તેના ઉપર લક્ષ રાખવામાં આવે તો કંઈ અંશે સુધારો થાય એમ અનુભવે જણાય છે.

અત્રેના નગરશેઠ કસ્તુરભાઈ મળીમાઈનું પરદેશગમન.

પાશ્ચિમાત્મ પ્રગતિના વિશેષ સંબંધમાં જ્યારથી આપણે આર્થાવર્ત-ભારતદેશ આબે ત્યારથી દેશાટન કરવું કે કેમ-પરદેશગમન કરવું કે કેમ એ સવાલ આપણી હિંદુ ગાંતિની અન્ય કોમોમાં વિશેષ ભાગે ચર્ચાવા લાગ્યો ત્યારે તે સવાલનું દેખાદેખી રૂપ આપણી પ્રયમની તે તરફની પ્રગતિ મંદ પડી ગયેલી હોવાથી થોડું ઘણું આપણી જૈન કોમમાં પણ પેહું બાકી જે બંધુઓએ આપણા ઐતિહાસિક વિષયનું અધ્યયન કર્યું છે તેઓ સારી પેઠે જાણે છે કે આપણા પૂર્વજો સમુદ્રવાટે વહાણોદ્વારા તેમજ જમીન માર્ગે લાખો માઈલના અંતરે પણ મુસાફરીઓ કરી છે. અને તેના વિશેષ પુરાવાના માટે અમે સર્વ જૈનબંધુઓને આપણા પરમોપકારી પરમ પૂજ્ય સાત્ત્વવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિહ બુદ્ધિસાગરસરિજીકૃત જૈનોની પ્રાચીન અર્વાચીન સ્થિતિ વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ. જૈન કોમ એ વેપારી કોમ છે. આપણા નેકનામદાર માણ વૉઇસરાય હોંડે કરજનના ચપ્પોમાં કહીએ તો “હિં-દુસ્તાનનો બહોળો વેપાર જૈનોના હાથમાં છે” આપણા ધણા પૂર્વજોએ મોટી મોટી અને લાંબી જગ્યાઓ, તેમજ જમીનમાં વેપારાર્થે મુસાફરીઓ કરી છે અને તેના સોંકડા દાખલા પણ હાલના સમયમાં આપણી દ્રષ્ટિમર્વાદ આગળ જે આપણે આપણા ઐતિહાસીક વિષયના વાંચનનું પરીક્ષણ કરીશું તો દ્રષ્ટિગોચર થશે. જ્યારથી આપણી તે તરફ પ્રગતિ થઈ ત્યારથી આપણી દરેક રીતે અધોગતિ રાહ પડી. આપણા અનુયાયીઓની સંખ્યા ઘટી તેમજ શારિરીક, માનસિક, અને આર્થિક સ્થિતિ પણ ઘટી છે, તેનું મુખ્ય કારણ પણ પરદેશગમનનો અભાવજ છે. દેશદેશના વેપાર વણજની ખુશીઓ, રીત રિવાજોનું અવલોકન, દુનિવડગાની ખીલવણી, અને ચારીરિક સંપત્તિની પ્રાપ્તિ વિગેરે સઘળું આપણે પરદેશગમનના અભાવે ગુમાવ્યું છે. એ જોઈ કોણે દીવગીરી નહિ થતી હોય!

ક્યાં પરદેશોની આપણી જાહોજલાલી ને ક્યાં હાલની આપણી સ્થિતિ? માટે પરદેશગમનને માટે એવો તે કયો અદ્વત્તમંદ દરો કે તે તરફ વિશ્વતા દર્શાવશે.

પરદેશગમનથી જે મુખની પરાકાષ્ટા-ગાનની અભિવૃદ્ધિ અને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તેનો આદર્શની આશ્ચ આપણી પ્રતાપિ બ્રિટિશ રાજેનશાહતનો દાખલો આપણી દ્રષ્ટિમર્વાદ આગળ મોજુદ છે.

પરદેશગમન એ મનુષ્યને પોતાની ઉત્તમિ માટે જરૂરનું છે એટલુંજ નહિ પરંતુ તે કોમની રેશની દુંડાણમાં કદાએ તો અર્ધની ઉત્તમિને માટે જરૂરનું છે. પરદેશગમનમાં સ્પર્ધા-સ્પર્ધાનો દોષ થવાનો સંભવ છે, પરંતુ જે તેનાથી (પરદેશગમનથી) થતા લાભનું કારણ આપણે વિચારીએ છીએ ત્યારે તે તેના કંઈ દિસામમાંજ નથી. પરદેશગમનમાં એક અમત્તની બીના ઉપર વિશેષ લક્ષ્ય આપવાનું છે અને તે આહારની ખાતર છે. પરંતુ જોઈ ધર્મચુરન છે જેમના ખોળાઓમાં ધર્મના પવિત્ર સંસ્કારોએ વાસ કરેલો છે એ પવિત્ર સંસ્કારો પરંપરાથી ઉતરી આવેલા છે તેઓ તો કદી સાત્ત્વથી મુખ્ય રીતે ખાલિત વસ્તુઓનો આધાર કરના નથી અને તે યાવત્ મરજ્યાંત તક પણ તેવી વસ્તુઓને અશક્તા પણ નથી. તેવા અમત્ત્ય આદારો નહિ વાપરવાનું કારણ સાત્ત્વવેત્તાઓએ જાણવું છે કે આપણામાં સત્ત્વ-રજ્જ-અને તમોમુજ રહેલા છે તેમાં જે અમત્ત્યનું મેવન છે તે રજ્જ અને

તમસ ગુણને પોષક છે તેમાં વિશેષ ભાગે રજસ ગુણને વધારે પોષક છે. તેથી જન્મ ઉત્ક્ર-
 ડામાં પડેલું રતન કંઈ શોભા આપી શકતું નથી તેમ શોભાના કામમાં પણ આવી શકતું
 નથી અને ક્રોધતામાં પણ દોડીતું ગણાય છે તેવી રીતે આ અખંડ આનંદમયી વિદ્યાનંદ
 રૂપ આત્માના સાત્વિક ગુણોનું-રજસ અને તમસના ગુણોથી અમક્ય આહારે આચ્છાદન
 થાય છે, માટેજ શાસ્ત્રકારે તેવી વસ્તુઓ ખાવાની ભાર મૂકીને મના કરી છે અને તેવા
 આહાર કરનારને બુદ્ધિભી છવ અને નરકના અધિકારી અને પાપના ભાગી અને અનંત
 સંસારી છવ ગણ્યા છે.

પરદેશગમનની આડે આવનાર બંધુઓનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પણ મારો વિચાર પ્રમાણે એ
 હોવો જોઈએ પરંતુ એ તો વાસ્તવિક છે અને આપણે ઉપર બતાવી પણ ગયા કે જેઓ
 ધર્મી છે તેઓ કદિ શાસ્ત્રથી મુખ્ય રીતે બાધિત વસ્તુઓનું ચઢાય તો દેશમાં હોય કે
 પરદેશમાં હોય કોણે ત્યાં હોય પણ સેવન કરતાજ નથી અને જેઓ ધર્મથી વિમુખ છે તેઓ
 તો દેશમાં હશે તોએ કરશે અને પરદેશમાં હશે તોએ કરશે માટે તે બિના પરદેશગમનની
 આડે લાવવી એ તદ્દન અશોભ્ય છે. યુરોપમાં વેછેરીઅતનો ઘણો ભાગ આપણા સંસર્ગથી
 વધતો જાય છે અને ભવિષ્યમાં વધશે એ નિઃશંક અને નિર્વિવાદ છે. માટે તેથી તો આપણે
 ખુશી થવા જેવું છે.

નગરશેઠ કરતુરબાઇએ પોતાના કુટુંબસહ વિલાયત તરફ પ્રવાણ કર્યું છે તેની તરફ અમે
 ઘણા માનની નજરથી જોઈએ છીએ અને તે વિશેષે કરીને તેટલાજ માટે કે તેઓ આપણી
 કોમના છવ તુલ્ય છે અને જ્યારે તેઓથીએ વિલાયત જવાનું પગરણ કર્યું છે એટલે હવે
 પરદેશગમન નહીં કરવું એ વિચારનું તો મૂળ આપણી કોમમાંથી હમેશને માટે નિરમૂળ
 યઇ જશે અને જે ઉત્સાહી બંધુઓ હુન્નરકળા માટે, વેપાર વજુજની ખીલવણી વિગેરે
 માટે પરદેશગમન કરવાનો ધિરાદો રાખતા હશે તેમને દરેકને હવે તક મળશે (એ જોઇ
 કોને આનંદ નહિ થતો હોય) તેમના વિદ્યવગીરીના માનમાં અત્રેના ઝોશવાળ સ્થાતિના
 સમસ્ત શ્રીડીઆ તરફથી તેમજ ખીજા કેટલાક લાગતા વળગતાઓ તરફથી તેમના પ્રત્યે
 પ્રેમની લાગણીથી અને તેઓની સુસાદરીની સફળ ઇચ્છવા સુચારકબાદો આપવા એક
 ઇવનીંગ પાર્ટી આપવામાં આવી હતી. તેમજ મુંબાઈમાં પણ તેઓથીના લાગતા વળગતાઓ
 તેમજ આપણી કોમના કેટલાક નેતાઓ તરફથી પણ તેમની સુસાદરીની સફળ ઇચ્છવા
 એક મીટીંગ મળી હતી. અમે પણ તેઓથીની સુસાદરી સુખશાંતિ ને સલાહ ભરી નીવડે
 એવું ઇચ્છીએ છીએ. અને શેઠશ્રીએ મેળવેલો તે દેશનો અનુભવ આપણી ઈતિહાસની
 આર્થિક, નૈતિક, અને સામાજિક સુધારણાની વૃદ્ધિ કરવામાં મદદગાર થાઓ એમ
 ઇચ્છીએ છીએ !

સત્યમાહી.



કાવ્યકુંજ.

એક દુઃખી બાળકનું મૃત્યુ શયન.

(લેખક મી. હરિ.)

અહો શાન્તી મધુર મીઠી શું રહી છે પ્રકાશી;
જાણે આખી સૂઈ બધી આ ઘેર નિદ્રામાં સુતી.
જાનું જ્યોતી નભ બણી જોઈ ધીમી ધીમી પ્રકાશે,
લીલા પીળા રંગ બેરંગી તેજ તેના જણાયે.
એવી વેળા બર નિદ્રામાં બાળ પેલું જણાય,
પાસે બેઠી શોક ભરેલી લલનાઓ જણાય.
નહિ ખોસે કોઈ જન ત્યાં સર્વ શાંતિ મહી છે,
જાણે બેઠા નિર્જન વનમાં પાસ કોઈ નહિ છે.
નારીમાં છે એક લલના માત તે બાળનીરે;
નયનમાંથી અશ્રુ ઘોષ જાય છે ચાલતુરે.
નહી જણાય પુરુષવર્ગ આટલી માંદગીમાં,
શું કરે ત્યાં એકલી નારી અશ્રુ કાઢ્યાં વિના હા ?

બાળક સુતો છે ભુલી સર્વ જનજન,

ન બોલે ન ચાલે કરે સૌકો પંપાળ.

રૂધિર માંસ ન જણાય છે શું ?

વધુ હાડપીંજર થયું હાથ ! પેલું ?

ખિચારી શોકના ભરિ અશ્રુ બાળી ના રહે,

ક્ષણે રેતાં ક્ષણે રેતાં વસ બીતું થઈ રહે !

ચિંતા તણને માતા ઉડે છે,

સુશ્રુષા મા બાળની કરે છે;

નથી પાસ કોડી ઓપધી માટે,

ગરીબી અવસ્થા હવે ખૂબ સામે !

* * * * *

ઘણા દિને વસા છે હા ! ગરીબી માંદગીનારે,
હજુ સાર થયું છે ના ખીચારા બાળ પેલાને.
સૌ કોઈ મુખે બોલે, ' હવે સાર નહિ યાશે,'
વચન તે સાંભળી માના હૃદયમાં જવાળા પ્રકાશે.
જઈ બેઠી અરે ! એકાન્ત હૃદયને મોકળું કરવા,
હૃદય ને મન તણા ઉભરા ચલા છે ત્યાં દવે દાસા.

અરર ! આપડાં, બાળડાં હવે,

જનનીને મુકી, ક્યાં તુરે જશે ?

નહિ યતો હુંથી જરા તું વેગજો,
 અરર હાય ! તું, જતો હવે રહ્યો ?
 બાળુડોં અહહા ! પ્રેમ છોડીને,
 માતને તથા ક્યાં હવે જશે ?
 હરિ કૃપાળુ તેં ચાને એ દીધો ?
 વાંક મુજ શું તેં હરી લીધો ?
 હું નિર્ધની તણું એ ધન જયરે,
 ક્યમ કરી જવાય, સદ્ગીમાં હવે ?
 પ્રાણ માહરો જીવન તે હતો,
 તે વિના વિશુ મુજ દેહ ના રહ્યો ?
 મધુર કુલકાં ! તું મિત્ર જાપ છે,
 કદી નહિ હવે તે સૌંચશે તને ?
 વિસરી શે જવું હાય ! બાપલાં,
 મુજ હૃદય તણી તું હતી આશા ? ”

કહીને હુંઠવેા મુકયો બિચારી બાળ માતાએ,
 અખંડ અશ્રુ વહે ચાલે, નયનમાં પૂર જોસેરે.
 સૌ ઉઠ્યાં ગયાં વેરાધ રહી તે માત એકલી,
 બિચારા બાળનો હાવાં પ્રભુ, વિષ્ણુ કાણુ છે બેલી ?
 સહજ નયન ઉઘાડે બાળ માતા સમીપે,
 ટગર ટગર જીવે કાંઈ મુખે ન બોલે.
 કરી ચિહ્ન કાંઈ હાયે : માતને તે જણાવે,
 “ મુજ જીવ હવે જશે, મુકી પીતર તું પાસે ?

‘ નહિ નહિ હા ! ધરતી, માત મહારો તું શોક,
 ‘ સૌ નિર્મયું છે જવાને, કાઠ્ય અશ્રુ ન થોક :
 ‘ રહી સ્વર્ગ વિશે હું વાટય ત્હારી મા જોવું,
 ‘ હજી મળી સૌ આપણુ પ્રેમમય ત્યાં રહીશું ! ’

કરી. નયન મીચે છે બાળ તે ધેનમારે,
 હૃદય ન શોક માતો. માત મુઝાધ મરે છે.
 નગર તણી ધડીમાં, ટકારો એક વાગે છે,
 સમય છે રાત્રીનો જ્યાનક ધોર બાસે છે.
 પ્રભુના પ્રેમમય પાદે નમીને બાળ છે બેઠો,
 મુખ તણા આસ વાટેથી, જીવ હા ! બાળતો ચાલ્યો !
 સુંદરી શીશ કુટી બેઠી કદખાંત, કરવા,
 નહિ જન કો પાસે નારને સન્ત કરવા ?

“ પ્રવાસીને પ્રશ્ન. ”

(લેખક—રતનલાલ નાગરદાસ. વક્તા બોરસદ.)

ગઝલ.

મુસાફર તું કરે મસ્તી, કહે ક્યાં સાંત પડવાનો ?
 ઉઠેલેલી બધી બાજી, નથી શું ? બંધ કરવાનો ?
 સમુદ્રો બહુ મથન કરતો, હજુ પણ માલ ભરવાનો ?
 બધો સોદો ખપાવીને, ફરી કહે ક્યાં ઉતરવાનો ?
 માથેક પ્રેમને છોડી, વિજુના સમ યાવાનો ?
 અગર મસ્તી અધુરીમાં, હતો શું તેમ રહેવાનો ?
 નથી યાકો નથી બેડો, હજુ ક્યાં ક્યાં તું જવાનો ?
 ફરી છે કુટશ અંકો, અદા શું ? ખેલ યાવાનો ?
 ફરીને ફેડ બાંધી લે, ક્યાં કમો ખપાવાનો ?
 સૂરો સંયમ સાધીલે, અમોલો માલ લેવાનો.

“ માફ કરજો. ”

(શિખરિણી.)

હુંટાબું વિધીએ, રસભર દંડ પાત્ર મુગને,
 ટળું ઓઠથીએ, અમૃત, ઘુંટકા રહેજ બરતે;
 નજરુંએ વિચે જરીય નર જાળયું ગરીબને,
 સખા ! પ્રેમી ! બહાસા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો !

નથી મ્હારે માટે પ્રણય સરિતે સ્નાન કરવાં,
 નથી મ્હારે માટે ઉરડર મળી ઐશ્ય બનવાં;
 નથી મ્હારે માટે જીવન રસ નિમ્બો જગદીશે,
 સખા ! પ્રેમી ! બહાસા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો !

મુમેચ્છા ત્હારી દું સમગ્ર મુગ માટે ઉજાતી,
 દયાની છોશોએ હવ મુગ માટે ઉપાતી;
 પ્રાપ્તો પ્રીતિના જગર તુજ ડોલે પ્રત્યક્ષે,
 સખા ! પ્રેમી ! મ્હારા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

અગ્નિયું દું થી ના, જખમ તુજને કારી પડશે,
 નિરાશામા ત્હારું જીવન સપણ બંધ નહશે !

યશે ખાર આપું, જગત નીરસને શુન્ય ટુળને !
સખા ! બહાલા ! પ્રેમી ! પ્રિય ! પ્રિય ! મને માફ કરજો.

૪

નકી શબ્દો મહારા જીગર કુમળું ટુળ ચીરશે !
અરે ! શબ્દો ખુની મરણ વશ અન્તેજ કરશે !
પ્રીતિનું પંખિડું પ્રણયહીન દેશે પ્રજ્વળશે !
અભાગી જે માટે, પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

૫

પ્રીતિ કાચે ત્હારી વિમલ પ્રીતડી રપટ દીસતી,
હડી શબ્દે, નેત્રે, અવયવ દરેકે ટપકતી;
હું માટે હોમ્યું છે, મુજ સહુ સખે તુચ્છ ગણીને !
અરે ! બહાલા ! મહારા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો !

૬

અભાગી હું ક્યાંથી ! હૃદય ધરવાને મળી ગઈ,
સરીતા પ્રીતિની રણમહી વહી ક્યાં ઉલટથી ?
મુકાથેસે હૈયે, જળ સહુ સખી ધૂળ ઉડશે,
સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

૭

અરે નિર્માયું આ કંમનસીય મહારા નંસિખમાં !
હડી આથા ત્હારી, વિદ્વળ કરીને ધાવ કરવા !
અરે ! પાપી મહારા કર, કતલ એ કાન્ત કરશે !
સખા ! પ્રેમી ! બહાલા ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજો.

૮

દિમાં છે વિશ્વેશે રૂદન કરવા નિત્ય સુળને !
પ્રભુની ઇચ્છા ને ઉર, વશ થવા યતન કરશે !
વિધિએ નિર્મ્યુના હસલું દિનભાગી હૃદયને !
સખા ! બહાલા ! પ્રિયતમ, મને માફ કરજો !

૯

મને દોરી જવા પ્રણય પથમાં, યતન ત્યજજો,
નહિ મહારાં કોઈ પંતિત પગલાં ત્યાંજ પડશે;
પ્રભુએ નિર્મેલા નિયમ વશ આપું જગત છે,
અને તેથી બહાલા ! પ્રિયતમ મને માફ કરજો.

૧૦

દયા વિશ્વે મહારી વિપરીત બની છે પ્રણયને,
હોઠો જાળગીએ હૃદય ડગલું નાજ બરશે;
વિધિના નિર્મેલા વિકટ પથ માંહે ગતિ યશે,
ત હુટે હુથીએ ! પ્રિયતમ મને માફ કરજો !

૧૧

મનુષ્યો વિશ્વે શું ! કરી જરી શકે આત્મજળથી !
વિધિ આવી આપે જન તણી, યતી તેમજ ગતિ !
ક્રોડે, નાચે, ખેસે, પરવશ બધાં છેજ પુતળાં,
રડી યાયું બહાલા ! પ્રિયતમ મને માફ કરજો !

૧૨

બને આ સહેજે તું, સુખકર પડે જેમ તુજને,
સુખેથી સ્હેવું એ પરમ પ્રભુ સેવા વિદિત છે,
કદુ પારો આખું, જગત કડવું ઝેર બનશે,
વિના ઇચ્છા મ્હારી, પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે !

૧૩

ત્યજું ત્હારે માટે સકળ ઉપભોગો જગતના—
ઉલ્લેસું હાથે હું ઉદ્ધિ જળ કાળાં અસિમ હાં !
પરંતુ તેથી શું ? તુજ દુઃખ સખે લેશ બનશે ?
અરે ખારા પ્રેમી ! પ્રિયતમ ! મને માફ કરજે.

૧૪

અહો ! આવી આગે, હૃદય તુજ શું તુચ્છ ગણશે ?
સખે શ્રદ્ધા મ્હારી અવર ભવ માંહે અમર છે.
વિના એ આશાના ! જગત દવમાં આશ્રય ખીજે,
મ્હારી એ આશા તે પ્રિયતમ મને માફ કરજે.

૧૫

“નિરાશા.”

માસિક સમાલોચના.

(લેખક:—એક જૈન મુનિ.)

ધન્વંતરી:—ધન્વન્તરિ વૈદ્યની પેઠે વિશ્વમાં આરોગ્યતાના વિચારો અને આચારોને દર્શાવનાર અનેક લેખોથી સુશોભિત ધન્વન્તરિ માસિક છે. જૈનધર્મના આચારોમાં નૈસર્ગિક આરોગ્યતાના હેતુઓ સમાવેશ છે એમ ધન્વન્તરિ માસિકે સામાન્ય લેખોવડે જાહેર કર્યું છે. ઔષધોપચાર વિના નૈસર્ગિકજીવન ગાળવાથી અનેક રોગો ઉદ્ભવતા નથી એમ વિજય ડિઃ ડિમવાલ વગાડીને ધન્વન્તરિએ આર્યલોકોને જણાવ્યું છે. અનેક પ્રકારના રોગો થવાના હેતુઓને પ્રદર્શિત કરીને જનસમાજને રોગના ભોગ ન થવાય એવા નિગમય નૈસર્ગિક ઉપાયો જણાવીને જનસમાજની સેવામાં ધન્વન્તરિ માસિકે પ્રથમ લાભ આપ્યો છે. શારીરિક પુષ્ટિનું પોષક અને રોગરૂપ ગંદકીનું શોષક ખરેખર ધન્વન્તરિ માસિક સૂર્યપ્રભાની પેઠે વિચાર પ્રભાને ધારણ કરી જગતના શારીરિક દિતમાં પ્રવૃત્ત થયું છે. ધન્વન્તરિ માસિકે બાધ્યાવરથાથી મનુષ્યોની શારીરિક નિરામય સ્થિતિ સંરક્ષાઈ રહે એવા લેખો લખીને પોતાની ઉત્તમતા જાગવી રાખી છે. ધન્વન્તરિ માસિકે નૈસર્ગિક જીવન ગાળવાના ઉપાયો દર્શાવવામાં શુર્ભ-રત્ના બુમિમાં પડેલ કરી છે એમ અપેક્ષાએ કથવામાં આવે તો તેમાં અતિથયોક્તિ નથી. ધન્વન્તરિ માસિક આ પ્રમાણે પ્રાચીન વૈદક શાસ્ત્રોના પ્રથમ નિરવધ રોગ નાશક ઉપચારોનો પ્રકાશ કરીને જગતમાં આદર્શભૂત માસિક બને એવી આશી: છે. વૈદક શાસ્ત્રોના સાર માફક ગુણુદૃષ્ટિએ પ્રથમકો, વાયકો અને શ્રોતાઓના હૃદયને આનન્દ સંતોષ આપે એવા સુવિચારોથી ધન્વન્તરિ માસિક અવકૃત થઈને ભવિષ્યની આર્ય પ્રજાની ઉન્નતિમાં મુલામ આપો. એવું ઇચ્છવામાં આવે છે.

મુચના.

માસિકમાં આવતા જુદી જુદી સહાઓવાળા સંપળા લેખો સાથે અમો સંમત છીએ અમર એ વિચારો અમારા છે એમ માનવું નહિ. લેખક પોતે તેના વિચારોને માટે જવાબદાર છે.

x x x x x

જે લેખક મહાકથોએ મત અંક વખતે તથા આ અંકમાં પ્રગટ કરવાને અમેને લેખો મોકલ્યા છે. પરંતુ સ્વયં સહાયને લેખને અમો તે સર્વ પ્રસિદ્ધ કરી શક્યા નથી. ધીમે ધીમે તેને પ્રગટ કરીશું.

બોર્ડીંગ પ્રકરણ.

- ૧૫-૦-૦ શ્રી. કેશવલાલ રીખભાઈ ૬. મનજી જગમજ
૧-૦-૦ બોર્ડીંગના એક દિનેન્દુ તરફથી.
શ્રી મુખામના મોતીના કાંટાના દરદીઓ તરફથી ૬. શેઠ હીરાચંદ ભાઈ નેમચંદ-
ભાઈ બા. દરમાસે કાપમ રૂ. ૧૫૦) બોર્ડીંગને પ્રદાના આપવાના હેતુના તે
મુખમ માસ.
૬. ઝવેરી વાડીલાલ વખતચંદને ત્યાંથી આવેલા તે.

૧૧-૦-૦

બોર્ડીંગને માસિક મદદ

- ૨-૦-૦ શેઠ કાળીદાસ ઉમાભાઈ બા. જે માસના.
૩-૦-૦ શ્રી. પ્રેમચંદ કેવળદાસ બા. માસ ત્રણના.
૧-૦-૦ શ્રી. દલસુખભાઈ હોટાલાલ બા. એક માસના.

૧-૦-૦

કપડાં.

શ્રી. શ્રી. અમેના ઝવેરી કેસરિજી વાડીલાલ તરફથી બોર્ડીંગના દસ ગરીબ વિદ્યાર્થી-
ને કીમત આશરે રૂ. ૩૦) ના કોટ કરાવવામાં આવ્યા છે તેમજ ટોપીઓ અપાવવામાં
આવી છે. ૬. ઝવેરી બુધાલાલ.

આમંત્રણ.

આઠ વર્ષમાં આ માસિકમાં સર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો
છે. ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા મુલલિત મુજોધપ્રદ કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો
અને લેખક લગીનીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. મોટા પ્રમાણમાં
લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી અંદર લેખો મળે તેમ મોકલવા ભક્ષામણ
છે. કારણ માસિક હવેથી નિયમિત પ્રગટ કરવાનો દ્રઢ સંકલ્પ છે.

છપાય છે ! દીવ્યજ્ઞાન સંગ્રહ ! છપાય છે !!

શ્રી દેવચંદ્રની ચોવીસી.

શ્રી દેવચંદ્રનું નામ જૈન આવખતે ઝેટલુ પરિચિત છે કે તેમના સબધમાં વિગેરે લખવાની જરૂર નથી. તે ૧૮ માં ચૈકાની આખમાં વિધમાન હતા, અને તેમણે લખેલા ગ્રન્થોના હાવમા બે સરકૃત ગ્રન્થો તથા ૧૦-૧૨ ગુજરાતી ગદ્ય તથા પદ્યના લખાણો મળી આવે છે તેઓમાંના ગુજરાતી બાસપરને કાનુ જેવો તો અસાધારણ હતો અને તેમણે ૫૬ દ્વય તથા અધ્યાત્મરિધા સબધીનું જ્ઞાન ઝેટલુ નિશાળ અને ઉંડું હતું કે તેમણે લખેલી વર્તમાન તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા અતીત તીર્થંકરોની ચોવીસી, તથા મહાવિદેહ જેમાં ખીગતતા વીથ નિહરમાન તીર્થંકરોની વીસી લોકોનું ધ્યાન ખેંચી રહી છે. આ ચોવીસીઓ તથા સીમીઓના બક્તિભાવ, જ્ઞાન, દ્વયાનુયોગ, હૃદયના ઉદ્ધારો વગેરે અતેક ખામતો મળાયેલી હોવાથી અમે વર્તમાન જન ચોવીસી જનસમાજ આગળ સખ્તી કિમતે મૂકવા ઉચિત ધાર્યું છે વગી ચોવીસીમા કેટલીક જહન બાખનો આવે છે, તે સામાન્ય જૈનો સમજી નકે નહિ તેવી તે પર રચેલી ગુજરાતી દીકા પશુ સાચે આપેલી છે. જે તેમણે પોતે જ જનહિતાર્થે રચેલી છે તે દીકા મૂળના આશયને બહુજ સારી રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તકના લગભગ મૈયન ૩૨ પેજના ૫૦૦ ઉપરાંત ૫૪૫ થશે અને તે જતાં આવા ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાનનો જૈન મતમાં દેશાવે ચાલ જોવા ઉચ્ચ હેતુથી તેની કિમત માત્ર નોંધની ૦-૬-૦ રાખી છે, જેથી દરેક જૈન, અમતે આશા છે કે, આહું પુસ્તક ખરીદી થી દેન” ચંદ્ર મહાગજની વાણીનો લાભ લેશે અને બક્તિ સાચે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્માનું કાપાણું કરી શકશે.

પુસ્તક મળાવનારે પોતાનું નામ ઠેકાણું તથા પ્રત વિગેરે લખી જણાવવું.

નાગોરીચરાહ, -અમદાવાદ.
તા. ૧૯-૩-૧૪.

} શંકરલાલ હાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.

સેટ આપવાની છે.

ના. ગ. ગેડ જગાભાઈ દ્વપતભાઈ બી. એ. તરફથી ‘જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ’ નામના પુસ્તકની ૩૦૦ નકસો, દરેક જૈન લાખચેરી, જૈનસાળા તથા પૂજ્ય મુનિ મહાગજને પોતાના ટપાલ ખરચથી સેટ આપવા માટે અમતે મળી છે. માટે જમને જોઇએ તેઓએ નીચેના ગ્રંથોથી પોસ્ટ કોર્ટ લખી મળાવી લેવી. હવે ફક્ત જુજ નકસો બાકી રહી છે.

વ્યવસ્થાપક “ભુદ્ધિપ્રભા.

૬. નાગોરીચરાહ - અમદાવાદ.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થેતુ



बुद्धिप्रभा.

LIGHT OF REASON.

કાવ્ય

દિવ્ય પદ્ય પ્રતિ સમરવાને, જન છવન ઉત્ત કરવાને,
ગાન સુધારસ રેતવવાને, મારદ રહાય દે 'બુદ્ધિપ્રભાને'

પુસ્તક ૬૬૬. જુલાઈ ૧૯૧૪ ધૌર સંવત ૨૪૪૦ અંક ૪ ધો.

પ્રસિદ્ધકર્તા-શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગ-
તરફથી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, સરકારી હાઈસ્કૂલ કાપડીઆ.

મુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ—પોસ્ટેજ સાથે રૂ ૧—૪—૦ સ્થાનિક ૧—૦—૦

અમદાવાદ

ધી "કાવ્યમંડળ" પ્રીન્ટિંગ પ્રેસમાં

પરીખ દેવીરાસ અતવાલે છાપ્યું

સ પાઠક -મણીલાલ મોહનલાલ.
પાદરાકર.

સુચના:-પાન વહેવાર સંયોજા
વ્યવસ્થાપકના સરનામે કરવો.

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. અધ્યાત્મ મુક્તિ ...	૧૦૧	જ્ઞાનદશા
૨. સનુવંતી અને ઉપયોગી શિક્ષા.	૧૦૭	પ્રેમ મિમાંસા
૩. માધ્યમિક દેશવર્ણી ...	૧૦૯	ગરીબી
૪. સ્ત્રીધાર અને અવયોગન ...	૧૧૪	પ્રભુ ચરણે લયલીન
૫. અદ્ય મિત્ર ...	૧૧૭	૮ વ્યવિતિ ...	૧૨૭
૬. જીવન મણિમાળા ...	૧૨૩	૯ મહાત્મા રવિસાગરજીના ચારિત્ર્ય ...	૧૩૦
૭. કાવ્ય કેન્દ્ર ...	૧૨૩ થી ૧૨૬	૧૦ પરથી ઉદ્ભવતા વિચાર ...	૧૩૦

લવાજમ.

હમારા આહુકો જોશે કે હમે ગત વર્ષમાં હમારાથી બનતું કરી વાંચકોને સર્વોત્તમ વાંચન પુર પાડ્યું છે. કદમાં લખાણોમાં ઘણાજ ફેરફાર કરવા છતાં પણ લવાજમ માત્ર એક રૂપીએજ રાખીને અમે નફા તરફ ન જોતાં કર્તવ્ય તરફ દ્રષ્ટિ રાખીને તે ચાલુ વર્ષમાં નવિન ફેરફારો કરી સામાજિક માસિકની હરોળમાં તેને સુકી વધુ એવા બળવવા નિશ્ચય કર્યો છે. માસિકની ઉત્તતિનો આધાર તેના વાંચકોની જીવન મદદ પર અવલંબે છે. માટે સર્વ સુચ આહુકોને વિનંતિ છે કે તેમણે ગત વર્ષનું લવાજમ વિના વિલંબે મોકલી આપવું અને આહુક તરીકે રહેવા ઇચ્છા ન હોય તો શરૂઆતથી જ અમાને લખી જણાવવું, જાહેર મર્યાદા સુકશાનમાં ન ઉતરે એ તરફ સર્વને દ્રષ્ટિપાત કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ છે.

તૈયાર છે !

મંગાવો !!

તૈયાર છે !!!

ડીમી ૧૦૧ ફોર્મ ૮૦૮ પાનાનો મહાન ગ્રંથ.

આનન્દધન પદ સાવાર્ય સંગ્રહ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના આધ્યાત્મિક, વૈરાગ્યશિક્ષક, ઉત્તમ રસધારાગા ૧૮ પદો કે જોનો બાવાર્ય સમજવા અનેક મનુષ્યોની તીવ્ર ઝિજ્ઞાસા હતી તે પદો વપર આચાર્ય શ્રદ્ધિ-માગરશક્તિ મદાગર રપટ રીતે વિસ્તારથી વિરેગન કરી જગામાં પૂર્ણ કરી છે. તે માથે શ્રીમદ્ ગુણિ પજુ ઉત્તમ રીતે રાખવા કર્યું છે ઉચ્ચ કાગળ, નિર્ભયમાગર પ્રેસની મુદ્રાણ ને મનોદર પાટી આકર્ષક જના દો. મા ૩ ૨-૦-૨.

૬. નાગોરીશરાહ.

અમદાવાદ.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂં બોડીંગ.

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પદુતરં શાન્તિગ્રહ્યોત્તમકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્ધમપદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હુ.]

તા. ૧૫ જુલાઈ સને ૧૯૧૪.

[અંક ૪ થો.]

*અધ્યાત્મ સ્તુતિ.

(વિવેચનકાર મુનિ બુદ્ધિઆગરસરિ—વિહાર સ્થળ—ભાલુસા.)

(થોથો.)

ઊઠો સવારે સામાયક લીધું, પળ વારણું નવી દીધુંજી;
-કાઠ્ઠો કૂતરો ઘરમાંહિ પેઠો, ઘો સઘલું તેણે પીધુંજી.

ઊઠોને વહુઅર આઠસ મૂકી, એ ઘર આપ સંભાળોજી;

નિજપતિને કહે વીરજિન પૂજી, સમકિતને અજુવાળોજી.

૧ :

વિવેચન—શુભ વિચારણા રૂપ શ્વશ્રુ પોતાની સુમતિ રૂપ વધૂને ક્યે છે કે તેમે પ્રાતઃ-
કાળમાં મિથ્યાત્વ રૂપ નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને સમભાવ રૂપ સામાયિક અંગીકાર કર્યું એ ઉત્તમ
કાર્ય કર્યું કારણકે સમભાવ એજ મુક્તિની નિસરણી છે. સેયંવરો વા આસંઘરો વા,
બુદ્ધો વા અહવ અશ્વો વા, સમભાવ ભાવી અપ્પા, લહહં મુલ્લં ન સંદેહો ॥
શ્રેતાંબર હોય, દિગંબર હોય, બુદ્ધ હોય, વેદાન્તી આદિ ગમે તે ધર્મી હોય પરંતુ યદિ
સમભાવ વડે પોતાના આત્માને ભાવીને સમતાભાવે પરિણમે તો મુક્ત થાય એમાં કિંચિત્
સંદેહ નથી. સર્વ જીવો પર રાગદ્વેષના અભાવે સમભાવ ધારણ કરવો એ બોધ્યા કરતાં,

આ અધ્યાત્મ યોચના કરતાં શ્રી ભાવપ્રભસુરિ પુનઃપ્રીયા ગચ્છના હતા. તેમણે અંગ્રી-
સસ રચ્યો છે. તે કંઈ સાક્ષમાં થયા તે રસગી પ્રસન્નિ વાંચ્યા વિના નકરી કરી શકાય તેમ
નથી. પ્રાચ: તેઓ અદારમા સૈકામાં ચચેલા લાગે છે. તેમના ગુરુ નામ મહિમાપ્રભસુરિ છે. શ્રી
ભાવપ્રભસુરિએ અન્ય કંઈ રચના કરી છે કે કેમ તેનો પરિપૂર્ણ તપાસ કર્યા વિના ચોક્કસ કંઈ
કહી શકાય તેમ નથી. અન્ય બધુંજો આ સંબંધી સાહિત્યક્ષેત્રમાં પ્રસાર પાડશે તો તેઓને
ધન્યવાદ ધરશે.

વિચાર્યા કરતાં અનન્ત ઘણું કાર્ય મુશ્કેલ છે. જો સમો સત્ત્વભૂત સુ તસે સુધાવરે સુધા, તસ્સ સામાદ્યં હોઈ રૂઢ કેવલીમાસિયં ॥ ૧ ॥ જે આત્મા સર્વ પ્રાણીઓમાં સમ-ભાવ વડે પરિણામ પામીને સમીભૂત થએલ છે. ત્રસ અને સ્થાવર જીવોમાં રાગદ્વેષના પરિણામ વિના સમભાવે વર્તે છે તેને કેવળા અર્થાત્ સર્વજ્ઞ ભાષિત સામાયિક હોય છે. સમ-ભાવ રૂપ સામાયિક બે ધડી પર્યન્તનું વ્યવહારની અપેક્ષાએ લેઈ રાકાય છે. સુવિચારણા કહે છે કે સમભાવ રૂપ સામાયિક લેઈને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ ધરને સંવર રૂપ તાણુ દેવું જોઈએ પણ હે સુમતિ વધૂ! ત્હેં સમભાવ રૂપ સામાયિક લેઈને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ ધરને સંવર રૂપ તાણુ દીધું નહિ તેથી મિથ્યાત્વ રૂપ વા આશ્રવરૂપ વા મોહ રૂપ કાળો કૃતરો ધરમાં પેસી ગયો અને તેણે સ્થિરતા રૂપ સઘળું ધી પી લીધું. સારાંશ કે સામાયિકમાં સંવર રૂપ બારણું દીધા વિના બેસવામાં આવ્યું તેથી સામાયિક પરિણામે આત્મામાં સ્થિરતા રૂપ ધૃત જે કંઈ પ્રકટાવ્યું હતું તે મોહ અર્થાત્ આશ્રવ રૂપ કાળો કૃતરો પેસીને પી ગયો. માટે સુવિચારણા રૂપ સાચુ કયે છે કે એ સુમતિ રૂપ વધૂ! હવે તમે આલસ્યનો ત્યાગ કરીને ઉઠો અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ રૂપ ધરને સંભાળો. આલસ્યાદિ પ્રમાદના વશમાં પડી રહેવાથી આત્મગૃહની સફલ ઋદ્ધિ લુપ્ત થાય છે માટે આત્મોપયોગે જગત્તે સ્વધરતું રક્ષણ કરો. શુભવિચારણા પોતાની સુમતિ વધૂને કયે છે કે તું પોતાના આત્મચતિને કે વીરપ્રભુને પૂજીને સમ્યક્ત્વ અનુવાળવાને કહે. શ્રી વીરરાગ દેવના ગુણોની બહુ માન ભક્તિ પરિણતિએ ગુણોની પ્રાપ્તિ અર્થે શ્રી વીરપ્રભુને પૂજવાથી મિથ્યાત્વ પરિણતિને નાશ થાય છે અને સમ્યક્ત્વની નિર્ભંગતા થાય છે. અતએવ આત્મા બ્યારે વીરપ્રભુના ગુણોમાં લયલીન થઈને શ્રી વીરપ્રભુનું પૂજન કરે છે ત્યારે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરીને આત્મા પરમાત્મા થાય છે. શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર કયે છે કે: સ્વામો ગુણ જોલસી સ્વામાંને જે મજે દર્શન શુદ્ધતા તેહપામે, જ્ઞાનચારિત્ર તપચાર્યં હ્રદાસથી કર્મ જીતે વહે મુક્તિ ધામે. શ્રી વીર પ્રભુના ગુણો જોગળીને ગુણોની સાધ્ય દૃષ્ટિએ જે વીરપ્રભુને સેવે છે તે દર્શનની શુદ્ધતા પ્રાપ્ત કરે છે. વીરપ્રભુને સેવીને સમ્યક્ત્વ પામ્યા પશ્ચાત્ જ્ઞાનચારિત્ર તપ અને વીર્યો-હાસથી અષ્ટ કર્મને છૂટી તેનો ક્ષય કરીને પરમમુક્તિ સ્થાનમાં સાદિ અનન્તા ભાંગે રહે છે. શુભ વિચારણા રૂપ સાચુ કહે છે કે આવી મોક્ષ દશાની પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર પ્રભુપૂજા છે. માટે તમે તમારા આત્મરૂપ સ્વામીને કહો કે તેઓ શ્રી વીરપ્રભુને પૂજી સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ કરે.

વલે વીલાહે હાહપ હાહવાવી, ઉત્તરે ડોસવિ ફોહીજી ।

ચંચલ હૈયાં વારયાં રહે, વ્રાક માંગી માલ વ્રોહીજી ॥

તે વિના રૈટીઓ નવ લે, મૌન મલો કેને કહીયેજી ।

ઋપમાદિક ચઢવીંશ તીથેકર, જપીં તો સુખ લહીંજી ॥ ૨ ॥

વિવેચન—કામરૂપ મોટા જિજ્ઞાસે ઝડપ ઝડપાવીને અર્થાત્ કુટીને બ્રહ્મચર્યની નવવાડ રૂપ સર્વ ઉત્તરેડો ફેડી નાખી—અથવા મોહરૂપ મોટા જિજ્ઞાસાએ જ્ઞાન્ત્યાદિક દશવિધ ધર્મ-પંચમહાવનરૂપ ધર્મ-સત્તર પ્રકારે સંયમના બેદરૂપ સર્વ ઉત્તરેડોને પોતાની ગતિના ઝડપે ફેડી નાખી—મોહરૂપ જિજ્ઞાસાની ઝડપથી જ્ઞાન્ત્યાદિક દશવિધ ધર્મ વગેરે ધર્મની ઉત્તરેડો ભાગી જાય છે. શુભ વિચારણા કહે છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ આત્મ ધરમાં આ પ્રમાણે સ્થિતિ થઈ રહી છે. પાંચ ઇન્દ્રિયોની ત્રેવીંશ વિવિધમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે તેનું મુખ્ય કારણ મનના

ચંચલ અધ્યવસાયોરૂપ હોયું અર્થાત્ સંતાનો વાર્ધી રહેતાં નથી તેઓ ચંચલ થઈને ત્રેવીસ વિપ્લવો પ્રતિ દોડે છે. તેઓ ધણું વાર્ધી છતાં તાજામાં રહેતાં નથી અને ચળવિચળતાને કરી રહ્યાં છે અથવા મન વચન અને કાયાના ચંચલ યોગરૂપ બન્યાંઓ-સંતાનો આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ધરમાં પરભાવરૂપ તોફાન મચાવી રહ્યાં છે. તેઓને વારવામાં આવે છે છતાં તેઓ વાર્ધી વારી શક્તાં નથી અને ધમામરતી કરીને ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયાની ક્રિયા રૂપ ત્રાકને તોડી નાંખી અને ઉપયોગરૂપ માળા અથવા પરિણામની શુદ્ધતારૂપ માળાને તોડી નાખી ક્રિયારૂપ ત્રાક અને ઉપયોગ અથવા શુદ્ધ પરિણામરૂપ માળા વિના ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયો ચાલી શકતો નથી અને ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયો ચાલ્યા વિના આત્મશુભોનું જીવન વડી શકતું નથી અને તેથી આત્માનો આનન્દ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયાની પ્રવૃત્તિમાં ક્રિયાની આવશ્યકતા છે. **અનુપયોગો દ્રવ્યમ્**-ઉપયોગ વિનાની દ્રવ્ય ક્રિયા સફળ નથી માટે ઉપયોગરૂપ માળાની આવશ્યકતા છે. ઉપયોગ પૂર્વક ક્રિયા કરવાથી ચારિત્રરૂપ રેંટીયાથી સ્વેદ મુક્તિરૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે-દ્રવ્ય ક્રિયા જ્યાં હોય છે ત્યાં ઉપયોગ હોતો નથી. ધર્મક્રિયા અને ઉપયોગ એ બંને સાથે હોય છે તો ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયો સમ્યક્ પ્રવર્તે છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ધરમાં ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયો ચાલતો નથી તેથી તે વાતને અન્યની આગળ કહેવાથી શું તાત્પર્યાર્થ તેના કરતાં મૈન રહેવું તે સારૂ છે. આવી વાતો અન્ય કોને કહીએ. અન્યાર્થમાં અવબોધવાનું કે-ચારિત્ર ધર્મરૂપ રેંટીયાની ત્રાક અને માળ ભાગી જવાથી આત્મ ધર્મનો વ્યાપાર ચાલી શકતો નથી-ત્રાકરૂપ ધર્મક્રિયા અને માળરૂપ શુદ્ધોપયોગ એ બે સમ્યક્ પ્રવર્તે છે તો જે સિદ્ધાંતોમાં “**જં સમ્મતં પાસ-હતં મોળં પાસહજં મોળં પાસહતં સમ્મતં પાસહ**” ઇત્યાદિવડે જે બંદે મૈનપણું કે જે મુનિનો ધર્મ છે તે પ્રવર્તે છે. અપ્રમત દશામાં શુદ્ધ નિશ્ચય નયની દ્રષ્ટિએ જે મૈનપણું તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે અને જે નૈશ્વચિકનય સમ્યક્ત્વ તે મૈનપણું કહેવાય છે. આવું મૈનપણું સમ્યક્ ક્રિયા અને સમ્યક્ત્વપૂર્વક શુદ્ધોપયોગથી મુનિને અપ્રમત ભાવે છે. ચારિત્ર ક્રિયારૂપ ત્રાક અને શુદ્ધોપયોગરૂપ માળા ભાગી જવાથી જે ભક્ષો મૈન ભાવ હતો તે ટળી જવાથી તે વાત કોઈને કહેવાથી કંઈ વળી શકે તેમ નથી. ચારિત્ર ક્રિયા અને શુદ્ધોપયોગે અપ્રમત દશામાં જે મૈનભાવ હોય છે તેથી અનુત્તર દેવતાનાં મુખનું અતિક્રમણ થાય છે. એવું બહું મૈનપણું જે પ્રાપ્ત કરે છે તેનો અનુભવ તેને આવે છે તેથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશ ધરમાં જે મુખ પ્રગટે છે તેની વાત અન્યોની આગળ કેવી રીતે કહી શકીએ, અથવા તેવું અપ્રમત દશાનું મૈનપણું ચારિત્રરૂપ રેંટીયાની પ્રવૃત્તિ વિના ન હોવાથી તે વાત કોને કહેવી ? અર્થાત્ તેના કરતાં તેવા મૈનભાવ સંબંધી યોગ્ય જ્ઞાની વિના તે વાત ન કહેવી ને ભલી છે અર્થાત્ મૈનપણું દ્રવ્ય અને ભાવથી ધારણ કરવું તે બહું છે. શુભ વિચારણા આ પ્રમાણે આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ધરમાં બનનાર વૃત્તાંતને જાહેર કરીને સુમતિને કહે છે કે-હે સુમતે ! મુનિભાવે જે બહું મૈનપણું છે તેને દ્રવ્ય અને ભાવથી પ્રાપ્ત કરીને હૃદયમાં ઋપભાદિ ચોવીશ તીર્થકરોનો દ્રવ્ય અને ભાવથી જન્ય જનવામાં આવે તો સ્વાભાવિક આત્મમુખને પ્રાપ્ત કરી શકીએ. ચોવીસ તીર્થકરોના જન્યથી હૃદયની શુદ્ધિ થાય છે અને નૈશ્વચિકનય સમ્યક્ત્વની નિર્મળતા થાય છે અને તેવું પરિણામે વાસ્તવિક અનન્ત સુખરૂપ જલ પ્રકટે છે. ઋપભાદિક ચોવીસ તીર્થકરોના આત્માઓની શુદ્ધિ તરફ લક્ષ રાખવું અને તેઓને હૃદયમાં સ્થાપન કરીને નામ પૂર્વક તેમના ભાવ નિદેશના સ્વરૂપમાં લયલીન

થઈ જવું એ ભાવ જન્ય છે એવા ભાવ જન્યથી અનન્ત ભવનાં કર્મ નષ્ટ થાય છે અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોથી કર્મની સર્વ વર્ગભૂષાઓ ટળી જાય છે. હે સુમતે! ત્યારે આ પ્રમાણે પ્રથમ સામાયિકની શુદ્ધિ કરીને ચોવીશ તીર્થકરોનો જન્ય જન્યનો જોઈએ. જે આત્માની શગદેય રૂપ વિષમતા છે તેનો નાશ કરવાથી સમભાવરૂપ સામાયિકની પ્રાપ્તિ થાય છે. આવી સામાયિક દશાની પ્રાપ્તિ થતાં ચોવીશ તીર્થકરોના રત્નરૂપ પ્રતિ હય લાગે છે અને તેથી ચોવીશ તીર્થકરોનો સહેજે જન્ય જન્યવાનો ભાવ પ્રગટ થાય છે અને તેથી વાસ્તવિક આત્મસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. શુભ વિચાર આ પ્રમાણે સુખનિતે અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ આત્મધરતું યજ્ઞાંત જણાવીને હવે આત્મધરની શુદ્ધિ કરવાને નીચે પ્રમાણે આજ્ઞા કરાખે છે.

ઘર વાસીદું કરોતે વહુઅર, ટાલોને ડજી સાલોજી ।

ચોરટો એક કરે છે દેરુ (ચોરી), ઓરહે ચોને તાલુજી ॥

લઘકે પ્રાહુણા ચાર આઝ્યા છે, તે ડમા નવ રાસોજી ।

શિવપદ સુખ અનન્તા લહીય, જો જિનવાળીં ચાલોજી ॥ ૩ ॥

વિવેચન—હે સુમતિ વધૂ! તમે આત્મારૂપ ગૃહનું વાસીદું કરો. પ્રતિક્રમણ ક્રિયાવડે વાસીદું કરતાં અતિચારરૂપ મલીનતાને દૂર કરી શકાય છે. જાણ ધરનું સાવરણીથી વાસિદું કરતાં તેમાંથી કચરો દૂર કરી શકાય છે. ધરમાં દરરોજ સાવરણીથી વાસિદું કાઢી શકાય છે. આત્મારૂપ ધરને સાફ કરવાને બે વખતની સંધ્યાના પ્રતિક્રમણરૂપી સાવરણીની જરૂર સ્વીકારાય છે. બે વખતની પ્રતિક્રમણરૂપ સાવરણીવડે ધરના અતિચાર દોષાદિ કચરો કાઢવાની જરૂર છે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં ભરાઈ રહેલો અટક્રમ દલિરૂપ ઉઝીસાસો, કાન્તે, કચરો, દૂર કરો. ભાવ કર્મ વડે દ્રવ્ય કર્મ લાગે છે અને દ્રવ્ય કર્મવડે આત્માને ભાવ કર્મ લાગે છે. દ્રવ્ય કર્મ અને ભાવ કર્મરૂપ કચરાથી આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશની નિર્મળતાનું આચ્છાદન થયું છે અને તેથી ઈર્ષ્ય ખેડેરના જેવું આત્મરૂપ ધર લાગે છે. ધરમાં દરરોજ કૃષ્ણલેસ્મા, કાપોતલેસ્મા અને નીલલેખ્યાદિક કચરો આવે છે. આત્મારૂપ ધરમાં આર્તધ્યાન અને દૈન્ય ધ્યાનરૂપ અને તેથી ગ્રહાના કર્મરૂપ કચરો આવે છે અને તેથી ધરની ધરીનતામાં શુદ્ધિ થાય છે. મન, વચન અને કાયાવડે ગ્રહણ કરતાં યૌગિક કર્મરૂપ કચરાથી આત્મારૂપ ધરની શોભાની હીનતા થાય છે. મિથ્યાત્વ અવિરતિ કપાય અને યોગવડે આત્મા રૂપ ધરમાં કર્મરૂપ કચરો આવે છે. સુખતિ, આવશ્યક રૂપ સાવરણીથી આત્મારૂપ ધરમાં અનન્તકાળથી એકલા થએલ કર્મરૂપ કચરાને દૂર કરી શકે છે માટે શુભવિચારણા કયે છે કે હે વધૂ! તમે આત્મરૂપ ધરનું વાસીદું કરીને ધરને સાફ કરો અને કચરાને દૂર નાખી દો. આત્મારૂપ ધરને દરરોજ બે વખત પ્રતિક્રમણ રૂપી સાવરણીથી સાફ કરવાની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે તે આ વિષયથી સિદ્ધ થાય છે. દૈવસિક, રાત્રિક, પાક્ષિક, આતુર્માસિક અને સાંવસરિક પ્રતિક્રમણ કરીને આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ ધરમાં લાગેલા કર્મરૂપ કચરાને કાઢી નાખવાની જરૂર છે. સન્વરસવિદેવસિમ દુષ્ણિતિઝ દુઃમાસિઝ દુષ્ણિ-
ટીઝ તસ્સ મિચ્છામિ દુષ્ણદમ્ ઇત્યાદિ પ્રતિક્રમણ મુદ્રાવડે આત્માના પ્રાયશિષ્તાદિ પરિણામે આત્મા રૂપ ધરમાં લાગેલ કર્મ કચરાને દરરોજ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો અને આત્મા રૂપ ધરની સ્વચ્છતા કરવી. સુવિચારણા કયે છે કે હે સુમતિ વધૂ! તું ધરની બરાબર સંભાળ રાખ. મોદ પરિણુનિરૂપ વિભાવ ચોરટા ચોરી કરીને આત્માની જ્ઞાનવર્દન

આરિત્રરૂપ ઋદ્ધિને હુટી લે છે માટે તમે આત્માના સ્વભાવરૂપ ઓરડાને સંવરરૂપ તાણુ દો. આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવ રૂપ ઓરડામાં અનંતધણી ઋદ્ધિ રહેલી છે, તેને સંવર રૂપ તાણુ દેતાં તેમાં મોહ રૂપ ઓરડાનો પ્રવેશ થઈ શકશે નહિ. આત્માના સ્વભાવ રૂપ ધર્મધનનો મોહ રૂપ ઓર ઓરી કરે છે અને તેથી આત્મધર્મનો નાશ થાય છે માટે મોહરૂપ ઓરડાનો પ્રવેશ નિવારવા સંવરરૂપ તાણુ દેવાની જરૂર છે. સર્વ જીવોની આત્મરૂપ ધર્મરૂપ ધનની ઓરી કરનાર મોહ ઓર છે. આત્માના સમભાવનું રક્ષણ કરવા માટે સંવરની આવશ્યકતા છે. સમભાવરૂપ સામાયિકમાં સ્થિરતા ધારણુ કરવા માટે આત્મ સ્વભાવરૂપ ઓરડે હે સુમતે તમે સંવરભાવનું તાણુ દો. સુવિચારણા પુનઃ સુમતિને કહે છે કે હે સુમતે! આત્મારૂપ ધરમાં લગ્નકા મારતા ચાર કપાયરૂપ પરાણા (પ્રાદુર્ભાવ) આવે છે માટે તેને આત્મારૂપ ધરમાં આવવા ન દો અને તેમજ તેઓને સત્તાની અપેક્ષાએ ઉભા પણુ રહેવા ન દો. ચાર કપાયોને વારવાથી અને તેઓનો મૂલ થકી ક્ષય કરતાં આત્માની જ્ઞાનાદિક શક્તિઓનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર પશુઓ જેવા લાગે છે કારણુ કે અજ્ઞાન દશામાં પશુઓની પેઠે અજ્ઞાનીને પોતાનો સત્કાર કરાવે છે. પણુ એ ચારથીજ આત્મા ચોરાશીલક્ષ યોનિમાં જન્મજરા મરણવડે પરિભ્રમણુ કરે છે. સુમતિનો પતિ જે અન્તરાત્મા છે તેને કોસલાવીને તેને હગનાર ચાર કપાયો છે. ચાર કપાયો ઉદયમાં આવીને આત્માને અનન્તગણું દુઃખ આપે છે. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશો એ ચાર કપાયો નાં દલિકો સત્તા થકી બન્ધમાં હોય છે તોપણુ મહાદુઃખને દેવાવાળાં પરિણામે થાય છે. સમભાવરૂપ સામાયિકમાં રહેનાર સાધુએ એ ચાર કપાયોને ઉભા પણુ ન રાખવા જોઈએ. જ્યાં સુધી ચાર કપાયને ત્યાગવાને ખરેખરો આત્મભાવ પ્રગટ થતો નથી અને તેનો પરિહાર કરવા હૃદયમાં દાઝ ઉદ્ભવતી નથી ત્યાં સુધી એ ચાર કપાયોનું સામ્રાજ્ય મન્દ પડ્યું નથી. સુવિચારણા કહે છે કે હે સુમતિ! તું આત્મારૂપ ગૃધ્રના ખુણેખોચરે પણુ એક ક્ષણુ માત્ર એ ચાર કપાયો ન રહે તેમ પ્રવૃત્તિ કર. જો તેઓને એક ક્ષણુ માત્ર વાર પણુ ઉભા રહેવા દીધા તો કરોડો વર્ષ સુધી પોતાની સત્તા ચલાવે એવું સંસ્કાર બળ પ્રગટ કરશે માટે મારું વચન શ્રવણુ કરીને કાણે કાણે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ધરમાં દટિ દેતી રહે અને કોઈ કપાય ગમે તેવું કારણુ પામીને એક ક્ષણુ માત્ર પણુ વાસો ન કરે એવો તીક્ષ્ણ ઉપયોગ રાખ. આત્માના પ્રદેશોમાં કોઈ પણુ કપાયનો વિભાવ સંસ્કાર ન પડે એવો ઉપયોગ રાખ અને કદાપિ કોઈ કપાયનો પ્રવેશ થયો એમ લાગે તો તુર્ત તેને દૂર કર અને પ્રતિક્રમણુ ભાવવડે તેના સંસ્કારને પણુ મૂળમાંથી બાળી નાખ, નહિ તો તેઓ મારવાડ ભૂમિમાં તીડનાં ઈંડાંની પેઠે રહી જતાં ચોમાસા જેવો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં પરાધર્મની સંખ્યામાં પ્રગટી નીકળશે. આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોમાં ચાર કપાયની કોઈ પણુ પ્રકૃતિ ન રહેતી જોઈએ. ચાર કપાયના સંસ્કારો અન્ય જીવમાં તીડનાં ઈંડાંની પેઠે કારણુ સામગ્રી પામી પ્રગટી નીકળે છે અને આત્માના સમભાવ રૂપ ધર્મનો નાશ કર્યા વિના રહેતા નથી. આ પ્રમાણે સુવિચારણારૂપ સામુ પોતાની સુમતિરૂપ નધૂને શિખામણુ આપીને તેને આત્માના સુખનો સ્વાદ પ્રાપ્ત કરાવવા માટે કહે છે કે જો તું જિનેશ્વર પ્રભુની વાણી શ્રવણુ કરીશ તો મોક્ષનાં સુખ પામીશ. શ્રી વીતરાગ સર્વજની વાણી શ્રવણુ કરવાથી ત્હને ઇન્દ્રિયાતીત આત્મસુખનો અનુભવ આવશે અને પરિણામે આત્માનું સુખ પ્રગટાવીને તેને સ્વાદીય માટે તું જરોરજ આવશ્યક કર્મજ્ય રૂપે શ્રી જિનવાણીનું શ્રવણુ કર. શ્રી જિનવાણીનું શ્રવણુ, મનન

અને નિદિધ્યાસન કરતાં મોહાદિક ચોરને છતવાના ઉપાયોનું જ્ઞાન થશે અને આત્મારૂપ મૃદની નિર્મળતાનું પ્રાકટ્ય થશે. સુવિચારણા આ પ્રમાણે સુમતિને શિખામણ આપીને હવે આત્મગુણ સંબંધી જે કંઈ વિશેષ જ્ઞાતવ્ય છે તથા કર્તવ્ય છે તેનો વિવેક દર્શાવવાને તીચે પ્રમાણે સંબોધે છે:—

ધરનો સ્વર્ણો કોઠ સળે છે, વહુ તુમે મનમાં લાવોજી ।

પ્રમાદ પલંગે પ્રીતમ પોઢ્યા, પ્રેમ કરીને જગાવોજી ॥

ભાવસૂરિ કહે નહિ એ કથલો, અધ્યાતમ ઉપયોગીજી ।

સિદ્ધાચીદેવી સાનિધ્ય કરેવી, સાધે તે પદ મોગીજી ॥ ૪ ॥

વિવેચન—આત્મા રૂપ ધરનો આયુષ્ય રૂપ એક ખુણા છે તેને કાળરૂપ કોળ ખણે છે એ વાતને હે સુમતિ વધુ તમે મનમાં લાવો. આત્માએ મનુષ્ય ગતિમાં અમુક વર્ષ સુધીનું આયુષ્ય બાંધ્યું છે. અંજલિમાં રહેલા જળની પેઠે કાણે કાણે આયુષ્ય ઘટે છે. સાગરોપમ અને પશ્ચોપમનાં આયુષ્ય પણ ખૂટે છે. આજકાલ કરતાં આયુષ્ય ખૂટી જાય છે. એવી કોઈ ખુટી નથી કે જેના બક્ષણથી અમર રહી શકાય. ગામ યાને શહેરની વસ્તી કરતાં શ્મશાનમાં બાળકાઓની વસ્તીતો આંકડો મોટો હોય છે. કાચારૂપ ધરનો ખુણા કાણે કાણે કાળરૂપ કોળ ખણ્યા કરે છે તેથી તે અન્તે નષ્ટ થયા વિના તો રહેનાર નથી. કાચારૂપ મહેલ કાચા ચણુનરનો છે તેનો નાશ થયા વિના રહેતો નથી. માટીની કાચા અન્તે રાખ થઈને માટીમાં મળી જાય છે અને તેનાં ધરનાર કરવામાં આવે છે અને તેમાં તેના વંશજો રહે છે. જે વીર હાકે પૃથ્વીને અને પર્યંતને કંપાયમાન કરતા હતા તેઓના શરીરની માટી વગેરે અનેક પર્યાયો થઈ ગયા, જે ધરને કાણે કાણે કાળરૂપ કોળ ખોદતો હોય તો તે અન્તે પડયા વિના રહેતું નથી. અરે પામર પ્રાણી તું મનમાં ચેત. ઈન્દ્ર, ચન્દ્ર અને નાગેન્દ્રોની કાચા પણ આ વિશ્વમાં અમર રહી નથી તો પશ્ચાત્ અન્ય સામાન્ય જીવોની તો શી વાત કરની. હે સુમતે ! તું કાચારૂપ મહેલમાં પ્રમાદરૂપ પલંગમાં મોહભાવે સુઈ રહેલા આત્મસ્વામીને જાગ્રત કર ! નિદ્રા, વિપય, વિક્ષયા આદિ પ્રમાદોમાં લયલીન થવાથી આત્મસુખની ગંધ પણ અનુભવાની નથી. ઉલટી દુઃખની પરંપરાની વૃદ્ધિ થાય છે. ત્હારા આત્મસ્વામી અનાદિકાળથી પ્રમાદ પલંગમાં પોતી રહ્યા છે તેથી ધરનો ખુણા કોળ ખણે છે તેની પણ તેમને માહુમ પડતી નથી અને તેથી આત્મસ્વામીના લાભમાં કેટલી બધી હાનિ થાય છે તે ત્હારા વિના અન્યની આગળ હું શું જણાવું. પ્રમાદરૂપ પલંગમાં પોડયા આદિ આત્મસ્વરૂપનું બાન રહેતું નથી. આત્મસ્વામી પોતાનું બાન બૂલીને ધોર નિદ્રામાં ઉઘે છે ત્યારે તેમની ઋદ્ધિનો નાશ થાય છે. સર્વનો નાશ કરનારી નિદ્રા છે. જે મનુષ્ય નિદ્રાને વશ થાય છે તેની ઋદ્ધિનો સર્વથા પ્રકારે નાશ થઈ જાય તોપણ તે ધોર નિદ્રામાં ધોરતો હોવાથી કંઈ પણ અવગોધી શકતો નથી. આત્મા જે જાગ્રત થાય તો તે પોતાની ઋદ્ધિનો નાશ થવા ન દે. આત્માના જ્ઞાનદર્શન સારિત્ર અને વીર્યાદિ ગુણોનો આવિર્ભાવ કરવો હોય તો નિદ્રાનો પરિહાર કર્યા વિના છટકો નથી. સુવિચારણા કયે છે કે જતન પત્ની પોતાના સ્વામીને જાગ્રત કરે છે અને તેની ઉત્તિમાં સપ્તયોગનિનો નિશ્ચય કરે છે. આત્મસ્વામીને જાગ્રત કરવા એ ત્હારી ફરજ છે માટે હે સુમતે ! તું મિટ્ટ શબ્દો કથીને જાગ્રત કર કારણકે હવે જાગ્રત કર્યા વિના તેના અને નાશ ઉદારનો અન્ય માર્ગ નથી. હે સુમતે ! તારા સ્વામીને પ્રેમબદી દષ્ટિથી જગાડનાં તારા ઉપર ગુરૂએ થવાના નથી. જે સ્ત્રીનો પોતાના સ્વામીપર વિશુદ્ધ પ્રેમ હોય છે

તેના ઉપર તેના સ્વામી ગુરુસે થતા નથી. આત્મસ્વામી જ્યારે જન્યત થશે ત્યારે આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં કોઈની પ્રવેશ કરવાની હિમ્મત ચાલી શકશે નહિ અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ગૃહથી શોભામાં અનંતગુણી વૃદ્ધિ થશે એવું તું નિશ્ચય અવબોધ. ભાવપ્રભસરિ કહે છે કે એ કથલો-કુથલો નથી અર્થાત્ નકામી અર્થ વિનાની કથની નથી પરંતુ અધ્યાત્મ જ્ઞાનને ઉપયોગી એવી આત્મ તત્ત્વ વિચારણાની વાત છે તેનો અનુભવ કરવાથી તેનો સાર ગ્રહી શકાશે. આત્મજ્ઞાન અને આત્મ ચારિત્રને ઉપયોગી એવી આ અધ્યાત્મ વાણી છે. શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાધિકાદેવી, આત્માની પરમાત્મ દશા કરવામાં સહાય કરનારી છે. જે પ્રકારના શ્રીવીતરાગે ધર્મ કથ્યા છે. શ્રુત ધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મ. પ્રથમ શ્રુત ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પશ્ચાત્ ચારિત્ર ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. જિનવર પ્રણીત સિદ્ધાંતોને શ્રુત કહેવામાં આવે છે. શ્રુત જ્ઞાનને એક સિદ્ધાધિકા દેવીની ઉપમા આપવામાં આવે છે. સિદ્ધાધિકા દેવી શ્રી તીર્થંકરની અધિષ્ઠાત્રી દેવી છે તે બન્ધ છવોને જૈનધર્મની આરાધના કરતાં સહાય આપે છે તદ્દત્ શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાધિકા દેવી અધ્યાત્મ જ્ઞાન પરિણુતિમાં સહાય કરનારી છે. શ્રુતજ્ઞાનના પકન, પાકન, મનન, સ્મરણ અને નિદિધ્યાસનથી અધ્યાત્મ પરિણુતિની શુદ્ધિ અને તેની વૃદ્ધિ થાય છે. અધ્યાત્મ જ્ઞાન અને અધ્યાત્મ ચારિત્ર પરિણુમે પરિણુમ પામતાં ઉન્નત્યવેશ્યાની વૃદ્ધિ થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાધિકા દેવીની આરાધના કરતાં અધ્યાત્મ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી અષ્ટ કર્મથી રહિત એવું સિદ્ધપદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે અને તેથી સિદ્ધનાં અનન્ત સુખ વેદી શકાય છે. અતએવ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાધિકા દેવીની આરાધના કરવાની ખાસ જરૂર છે. આ પ્રમાણે ભાવસરિ અધ્યાત્મની યોયો કહે છે. પ્રથમ સ્તુતિમાં એક એક જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરવામાં આવે છે. ખીછ યોયમાં સર્વ તીર્થંકરો, ત્રીછમાં જિન વાણી અને ચોથીમાં શાસન રક્ષક દેવી એ પ્રમાણે અત્ર યોયોમાં રચના અવલોકવામાં આવે છે. આત્મ તત્ત્વજ્ઞાનપ્રદ અધ્યાત્મ યોયોમાં કહેલી અધ્યાત્મજ્ઞાન વ્યાખ્યા વારંવાર મનન સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે. ચાર યોયોમાં કહેલા ભાવને જે બન્ધ છવો સમજે છે અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ ધરુની ઉત્તમતા કરવા પ્રયત્ન કરે છે તે બન્ધ છવો સંસારની આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિથી મુક્ત થઈને પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ૐ શાન્તિઃ ૩

ઋતુવંતી સ્ત્રીને ઉપયોગી શિક્ષા.

(લેખકઃ—શાહ ભોગીલાલ સાંકળચંદ. માણસા.)

જો પુષ્કયવાહં જાણિલળ-નહુ સંકલ્પ નિયચિત્તે ।

છિવલ્પ મંડગાઈ તથ્થય દોસા વહુ હુંતિ

॥ ૧ ॥

લચ્છી નાસઈ દૂરે, રોગાયંકા ઈવંતિ અગવરયં ।

ઘર દેવયાઓ મુશંતિ, તં ગેહં જે ન વર્જંતિ

॥ ૨ ॥

જઈ કહવિ બળામોગા, પુરિસા છિવંતિ તિય મહિલાઈ ।

પહાયસ્સ હોઈ સુદ્ધિ, ઈય મળિયં જો ઈસ સથ્થેસુ

॥ ૩ ॥

વિહિજિણ ભવણેગ, ઘરપડિમા પૂઠળં મળેદ્દ્યાયં ।

પુષ્કવર્દ્દે દ્વિચ્ચીસુ, પડિસિદ્ધં પુઠ્ઠવસૂરિદિં ॥ ૪ ॥

આલોચણે ન પઢ્ઢ, પુષ્કવર્દ્દે જંકરેદ્દ સાનિયમા ।

નિચ્ચિયમુત્તં અન્નં, નોગળદ્દ તિદિં દિવસેદિં ॥ ૫ ॥

લોણલો ઉત્તરિણં, એવં વિહદં સળં સમુદિઠં ।

જો મળદ્દ ન દોસો, સિદ્ધાંતં વિરાહગો સોઝ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ—જે સ્ત્રી ઋતુવંતી જાણીને પોતાના મનમાં ન શંકાય અને ઘરનાં વાસણોને સ્પર્શે તો તેને ધણા દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. તેના ઘરમાંથી લક્ષ્મી દૂર નાસે છે અને રોગ આતંક વિગેરે દરરોજ ઉત્પન્ન થાય છે. જે સ્ત્રી ઘરમાં છેટે બેસતી નથી તેનું ઘર દેવતાઓ મુકે છે. જે પુરો અનુપયોગથી અથવા અજાણપણે જ્યારે ઋતુવંતી સ્ત્રીને અડકે છે તો તેઓની સ્નાન કરે છે તે શુદ્ધિ થાય છે એમ જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કથ્યું છે. જન મંદિરમાં જઈ, ઘરમાં પ્રતિમાને પૂજવું, અને સત્રાયનુ ગણવું ઇત્યાદિ ઋતુવંતી સ્ત્રીઓને પૂર્વાચાર્યોએ નિષેધ કર્યો છે. જ્યારે ઋતુવંતી સ્ત્રી હોય ત્યારે તેને આલોચનાનું તપ લેખે ગણાય નહિ. નિત્યનાં આવશ્યક સત્ર વિગેરે ૩ દિવસ સુધી ગણી શકે નહિ. લૌકિક ને લોકોત્તર શાસ્ત્રમાં આ પ્રમાણે દેખાડ્યું છે. કોઈ એમ કહે કે ઋતુવંતી સ્ત્રીને દોષ ન લાગે તો તે સિદ્ધાન્તનો વિરાધક છે તે જાણવું. ઋતુવંતી સ્ત્રીના પડછાયો સુકવવા મુકેલા અડદના પાપડ ઉપર પડે છે તો તેથી પાપડનો જગાડો થાય છે. આ ઉપરથી સમજવાનું કે જે વખતે સ્ત્રીને ઋતુ કાળ હોય છે તે વખતે તેના શરીરના આહુરેણુમાં વિચિત્ર પ્રકારનો ફેરફાર થાય છે તેની બોજન વિગેરે વસ્તુઓ ઉપર ખરાબ અસર થાય છે. શાસ્ત્રકારો જે આસને સ્ત્રી બેસી હોય છે તે આસને બ્રહ્મચારી પુરુષને બેઠા સુધી બેસવાની ના પાડે છે. જ્યારે ઋતુવંતી સ્ત્રી હોય છે ત્યારે તેની છાયામાં તથા તેના શરીરમાં બ્રહ્મચર્ય વગેરેને હાની પહોંચે તેવા આહુરેણુઓ હોય છે અને તેની અસર જે પદાર્થને અડકવામાં આવે છે તેના ઉપર ખરાબ અસર થાય છે. માટે ઋતુવંતી સ્ત્રીઓને માટે નીચે લખેલા નિયમો ઉપયોગી થઈ પડશે.

૧. કોઈ પણ ધાતુના વાસણમાં જમવું નહિ.

૨. પોતાના જમણા સિવાય અન્ય વાસણ માંગવું નહિ.

૩. રૂઠ્ઠ અગર રડવા કુટવાની દિવામાં બાગ લેવો નહિ.

૪. અન્ય મનુષ્યોને અડકવું નહિ.

૫. ઋતુવંતી સ્ત્રીએ વાપરેલી જગ્યા ઝામઝામી છાંટવી ને છાણથી લીધવી.

૬. પોતે જમનાં એટું મુકવું નહિ.

૭. ચોથે દિવસે પ્રદર પૂર્ણ થતાં નાલીને શુદ્ધ જનનું ને વજ્ર વગેરેની શુદ્ધિ કરવી.

ઈત્યાદિ આચારો જાળવવાથી સ્ત્ર અને પરઆત્માની શુદ્ધિ થાય છે. મતિની નિર્મળતા રહે છે. મનની અશુદ્ધિ કરનારા આહુરેણુઓની અસર અન્ન મનુષ્ય ઉપર થતી નથી. ઋતુવંતી સ્ત્રીએ આ પ્રમાણે ધર્મ પાળતાં વ્યવહાર આચારની શુદ્ધિ થાય છે અને તેથી ધર્મ માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

માધ્યમિક કેળવણી.

(અનુસંધાન ગતિકે પૃષ્ઠ ૮૭ થી.)

(લેખક:—માસ્તર ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ, ગોધાવી.)

વાચનથી શરૂ થઈ ભાષાન્તરથી પાઠ પૂર્ણ થતો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ફ્રેન્ચ કહે છે કે:—“No lesson in French which is confined to translation and reading is worth much, if it is not followed up by actual conversation.” ભાષાન્તર અને વાચનમાં પરિસંમાપ્ત થતો હોય તેવો ફ્રેન્ચ ભાષાનો કોઈ પણ પાઠ જે વાસ્તવિક વાતચિત વડે અનુસરતો ન હોય તો તે વિશેષ કિંમતી થઈ શકતો નથી. સાદામાં સાદું ‘affirmative’ સ્વીકારવાચક વાક્યને પ્રશ્નાર્થ વાક્યમાં ફેરવી શકાય છે, અગર તે વાક્ય કોઈ પણ પ્રકારના પ્રશ્નોત્તર માટે હકીકત પૂરી પાડે છે, કે જે હકીકત વાક્યનું રૂપ જરા બદલાતાં વિદ્યાર્થીને શબ્દોના અર્થ અને ઉપયોગ સમજવાની દરમ્યાન પડે છે. વિદ્યાર્થી જ્યાં સુધી શબ્દને યથાર્થ સમજે નહિ અને વાક્યમાં તેનો વાસ્તવિક ઉપયોગ કરી શકે નહિ ત્યાં સુધી તેની પ્રગતિ સંતોષકારક થતી નથી. ક્વીક કહે છે કે:—Half the knowledge with twice the power of applying it, is better than twice the knowledge with half the power of application.” Quick.

અર્ધા શબ્દોનું જ્ઞાન અને તેનો ઉપયોગ કરવાની બમણી શક્તિએ બમણા શબ્દોનું જ્ઞાન અને તેમનો ઉપયોગ કરવાની અર્ધી શક્તિ કરતાં વધારે સાફ છે. સાદામાં સાદા વાક્ય પર પ્રશ્નો કરવાથી વિદ્યાર્થી તેના દરેક ભાગ-શબ્દને જુદા જુદા સંબંધમાં જલદી સમજી શકે છે અને તેનો ઉપયોગ સરળતાથી કરી શકે છે.

પ્રસ્તુત અને અન્ય ઉદાહરણ વડે વિષયના જ્ઞાન ઉપરાંત પદ્ધતિની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે. છતાં કેટલાક શિક્ષકો શિક્ષણ પદ્ધતિ કે નિયમોના જ્ઞાનની અગત્ય સ્વીકારતા નથી. તેઓ શિષ્યવચાના વિષયને તૈયાર કરવાની કે તેનો વિચાર કરવાની અગત્ય ધારતા નથી. આનું પરિણામ એ થાય છે કે વિષયનું જ્ઞાન હોવા છતાં અસરકારક શિક્ષણ આપવામાં તેઓ નિષ્ફળ થાય છે. વ્યવહારમાં શિક્ષકને કોઈ જ્ઞાનના જરૂરના ઉપયોગ કરવાનો હોતો નથી. ધણુંબધું આસપાસના સંયોગોના પ્રમાણમાં સામાન્ય અને જરૂરી બાબતોનું જ્ઞાન તેને વિશેષ ઉપયોગી થઈ પડે છે. વ્યવહારમાં આપણે જોઈએ છીએ કે જ્યારે કોઈ મનુષ્યને ટ્રામવેનું બાકું આપવાનું હોય ત્યારે ઝેન્ટ તોટ કે સોનાની લગડી વિશેષ ઉપયોગી થઈ પાડતી નથી. પરંતુ છુટક-પરચુરણ પૈસાજ વિશેષ ઉપયોગી થાય છે. શિક્ષણના ધંધામાં પણ તેવીજ રીતે જ્ઞાનના જરૂર કરતાં લાઝુ પડે તેવા વિષયના સામાન્ય જ્ઞાનની અને તેની શિક્ષણ પદ્ધતિની વિશેષ અગત્ય છે. ભૂમિતિ કે ત્રિકોણ મિતિનું જ્ઞાન હોવાથી કોઈ વ્યવહારિક કે દર્શાવ અપૂર્ણાક કે એવાજ ખીજ દાખલાની રીતો અને દારણો જાણ્યા વિના તે વિષય સારી રીતે શીખવી શકાતો નથી. અંજલત ભૂમિતિ અને ત્રિકોણ મિતિનું જ્ઞાન તર્કશક્તિને બળવાન કરે છે અને પ્રસ્તુત વિષયના જ્ઞાન વિનાના શિક્ષકો કરતાં તેને અપૂર્ણાક કે તેવાજ વિષયની શિક્ષણ પદ્ધતિ અને રીતો જાણવાને સમજવાને સારી રીતે લાયક કરે છે. છતાં આથી પદ્ધતિના જ્ઞાનની અગત્ય કોઈ ઓછી થતી નથી. આથી સ્પષ્ટ

થાય છે કે વિષયનું જ્ઞાન યોગ્ય કે પુરતા પ્રમાણમાં હોવું જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ તેને લગતી હકીકત પૈકી કઈ કઈ અને કેટલી આખતોની આવશ્યકતા છે તેનું તથા તે કેવા રૂપમાં રજુ કરવી જોઈએ તેનો તેણે નિર્ણય કરવો જોઈએ. વળી આ ઉપરાંત અમુક વિષયના શિક્ષણ માટે યોગ્યતાથી જાણીતી પદ્ધતિઓ પૈકી કઈ કઈ ઉત્તમ છે અને તે વિશે કેળવણીનાં સુધારકોનો શ્રો અભિપ્રાય છે તે તેણે જાણવું જોઈએ. ટેન્કર્ટસ કહે છે કે: "Drawing a bow at random is not a good practice for a teacher" અમુક ઉદ્દેશના નિર્ણય વિના શિક્ષણ આપ્યા કરવું એ શિક્ષક માટે યોગ્ય પદ્ધતિ નથી. આંત્રું છતાં પણ આપણ સર્વેને જેમ વિદિત છે તેમ આપણે આવી જ રીતે ઉદ્દેશનો નિર્દેશ કર્યા વિના શિક્ષણ આપીએ છીએ. શિક્ષણ આપવાની અગત્ય બાબતે આપણે વિષય matter અને તેની પદ્ધતિ method નો નિર્ણય કરીએ છીએ. પરંતુ આ એક ગંભીર ભુલ છે. વાસ્તવે પદ્ધતિનું જ્ઞાન હોવા ઉપરાંત, દિન પ્રતિદિન કેળવણીના વિષયમાં જે જે પ્રગતિ અને સુધારો વધારો થતો હોય તેથી શિક્ષકે બેનસીબ રહેવું ન જોઈએ. જમાનાની હરોળમાં રહેવાને માટે તેણે કેળવણીના શાસ્ત્ર અને શિલ્પશીતનું અધ્યયન કરવું જોઈએ. પેટી કહે છે કે: "જેઓને અમુક ધંધાની કે વિષયની પ્રગતિ કરવી હોય તેમણે પરસ્પર જ્ઞાનની આપ લે કરવી જોઈએ. તે કહે છે કે લોકોની યુદ્ધિ અને યત્નો છુટાછવાયા જ્ઞાનની ચીજુગારી જેવા છે, કે જે એકત્રતા વિના જલદી ઓલવાઈ જાય છે, પરંતુ જો તેમને એકત્ર કરવામાં આવે તો તે પુષ્કળ પ્રકાર અને ગરમી આપી શકે છે. આ રૂપ આજ-કેળવણીના વિષયને સારી રીતે લાગુ પડી શકે છે." તે આગળ, વધતાં જણાવે છે કે "હાલની મનુષ્યની સ્થિતિ, અદ્ય સમય પર યુદ્ધ થયું હોય તેવા એક રણક્ષેત્ર જેવી છે; કે જ્યાં હાથ પગ આદિ અવયવો અહિં તહિં વેરાયેલા દૃષ્ટિએ પડે છે, પરંતુ તે એકત્રતા વિના કે તેમને સજીવન રાખનાર જીવ વિના નિષ્ફળ થાય છે અને ઉલટા હવાને વિકૃત કરે છે. આ પ્રમાણે ધણી યુદ્ધિ અને ચતુરાઈ ફનીઆમાં અહિં તહિં પ્રસરાએલી આપણને દૃષ્ટિગોચર થાય છે કે જે યુદ્ધિમાંની ધણીખરી અગત્યની જે સિદ્ધ થયું હોય તેને પુનઃ સાધિત કરવામાં રોકાઈ હોય છે, અગર જેની શોધ થઈ હોય તેની પુનઃ શોધ કરવાનાં શુભવાકામાં પડેલી હોય છે. આ સિવાયની કેટલીક શક્તિઓ તો અન્ય મનુષ્યો સહેલાઈથી જ આપી શકે તેવી સુચનાના અભાવે મુરકેલીઓમાં સગળડ દબાઈ ગઈ હોય છે. તે જણાવે છે કે મને અચંબો લાગે છે કે આવી જ રીતે કેટલાક જીવાન શિક્ષકો તેમનો અને તેમના વિદ્યાર્થીનો સમય આવી વિચિત્ર અને મુરકેલીબરેલી સ્થિતિમાં નિષ્ફળ ગુમાવે છે. પરંપરાગત જ્ઞાનના સંકલ્પનો લાભ લેવો એ હિતકારક છે. જેઓ આ પ્રમાણે ઉપલબ્ધ થતા જ્ઞાનનો લાભ લેતા નથી તેઓ એક ઉપયોગી સાધન ગુમાવે છે. આ પ્રમાણે જોતાં એ સ્પષ્ટ થાય છે કે દરેક શિક્ષકે કેળવણીની શિલ્પશીતનું અધ્યયન કરવું જોઈએ. જેકોટોટ કહે છે કે:—Teachers like every one else who undertakes skilled labour, should be trained before they seek an engagement. Jacotot.

જે કોઈ મનુષ્ય ચતુરાઈ બરેલા કાર્યની જોખમદારી ભારે લે છે તેને તે કાર્યમાં જોડાતાં પહેલાં તાલીમ લેવાની વરદ પડે છે તેમ શિક્ષકે પણ કાર્યમાં જોડાતાં પહેલાં તાલીમ લેવી જોઈએ. મી. કવીઃ પણ તેવી જ રીતે શિક્ષકો માટે કેળવણીની અગત્ય સ્વીકારે છે અને કહે છે કે પેટીએ દર્શાવેલા વિચારો તે જમાનામાં નહિ પરંતુ આજ જમાનામાં પણ સારી

રીતે લાગુ પડે છે કે:-Business of education should not be committed to the worst and unworthiest of men, but that it be seriously studied and practised by the best and ablest persons. કેળવણીનો ધંધો સૌથી ખરાબ અને સૌથી નાલાયક માણસને સોંપવામાં આવવો ન જોઈએ. પરંતુ ઉત્તમ અને સર્વથી વિશેષ શક્તિમાન મનુષ્યોએ તેને ઉડા અભ્યાસ કરી મહાવરો પાડવો જોઈએ. પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન રિચ કહે છે કે:-

There is in the teacher's profession, the same difference which is observable in all other human employments between the skilled and unskilled practitioner and that this difference depends in a large measure on a knowledge of the best rules and methods which have to be used and of the principles which underlie and justify those rules. Fitch.

જેવી રીતે મનુષ્ય જાતના અન્ય સર્વે ઉદ્યોગોમાં કુશળ અને અકુશળ કારીગર વચ્ચે ભેદ હોય છે તેવી રીતે શિક્ષકના ધંધામાં પણ તેવો ભેદ દૃષ્ટિએ પડે છે; અને આ ભેદ ધણે અંશે જે ઉત્તમ નિયમો અને પદ્ધતિઓનો શિક્ષણમાં ઉપયોગ કરવો પડે છે તેના અને જે તત્ત્વો ઉપર તે નિયમોનો આધાર હોય તેના જ્ઞાન ઉપર આધાર રાખે છે.

આ રીતે જોતાં શિક્ષણકળા અને શાસ્ત્રનું જ્ઞાન શિક્ષકને અતિ ઉપયોગી છે; છતાં એકલું શિક્ષણનાં મૂળતત્ત્વોનું જ્ઞાન પૂરતું થતું નથી. દરેક શિક્ષકને શિક્ષણનો વ્યવહાર અનુભવ હોવો જોઈએ. મહાવરા વિનાનું માત્ર નિયમો અને પદ્ધતિનું જ્ઞાન વ્યવહાર રીતે ઉપયોગી થઈ શકતું નથી. એવી કહેવત છે કે:-'All is but lip wisdom that wants in experience' "અનુભવ વિનાનું" સાતુર્ય એ મિથ્યા વાક્યાતુર્ય છે." ઘણા મહાવરાથી સરજતા અને ચાલાકી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. મહાવરા વિના પદ્ધતિનું જ્ઞાન નિરૂપયોગી થાય છે. જ્ઞાન સાથેના મહાવરા અનુભવ ગણાય છે, અને એવા અનુભવી-શિક્ષકો ઉત્તમ શિક્ષકો નિર્ણય છે. જેમ કેઈ મનુષ્ય ગમે તેટલો નૌકાશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે પરંતુ જ્યાં સુધી તે સમુદ્રપ્રમાણ ન કરે ત્યાંસુધી તેને તે જ્ઞાન ઉપયોગી થઈ શકતું નથી. તેમ શિક્ષક પણ જ્યાં સુધી શિક્ષણનાં મૂળતત્ત્વો અને પદ્ધતિનું અધ્યયન કરી તેમને વ્યવહારમાં ન ચૂકે ત્યાં સુધી શિક્ષણનાં સૂત્રો અને પદ્ધતિનું જ્ઞાન તેને વિશેષ ઉપયોગી થઈ શકે નહિ. આથી શિક્ષણના વિષયમાં વિષય matter અને પદ્ધતિ method ના જ્ઞાન સાથે મહાવરા practice ના જ્ઞાનની સમાન અગત્ય સિદ્ધ થાય છે. શુદ્ધિપૂર્વકના મહાવરાના ઉદ્દેશથીજ શિક્ષક પદ્ધતિ અને નિયમોનું અધ્યયન કરે છે. આથી જો સ્પષ્ટ થાય છે કે શિક્ષકે સાધ્ય નથી તમ ન થતાં તે વડે સાધ્યને સિદ્ધ કરવાનો ઉદ્દેશ રાખવો જોઈએ. શિક્ષકને વાસ્તવે વર્ગની સાથે કામ લેવાનું હોય છે. વર્ગની આગળ રજુ કરવા યોગ્ય શું છે અને શું નથી તે નક્કી કરવાને અને ત્યાં જળાતી મુશ્કેલીઓનો વ્યવહાર રીતે શરૂઆત આણવાને તેને તેના જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે. જરૂર પે તે જગ્યાનો સંગ્રહ કરવાને શિક્ષણના વિષય અને પદ્ધતિનું જ્ઞાન તે પ્રાપ્ત કરતો નથી. પદ્ધતિનો વ્યવહાર અનુભવ મહાવરા વડેજ થાય છે, માટે પદ્ધતિના જ્ઞાન સાથે મહાવરાની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે, છતાં આ પરથી કટક્ત એવું અનુમાન કરે છે કે માત્ર મહાવરા વડેજ સાદું શિક્ષણ આપી શકાય. પરંતુ તે માન્યતા ભૂલભરેલી છે. પદ્ધતિનું જ્ઞાન માર્ગદર્શક ભોમીઆની ગરજ સારું છે. માર્ગદર્શક ભોમીઆની

મુવના વિના અગત્યવા પંથે અધ્યાપનું પડે છે. અને પૂર્વોક્ત રીતે એક પ્રધારની કંટાળા ભરેલી ઝેડમાં શિક્ષક પડે છે. પ્રસિદ્ધ વિકાન રીય કહે છે કે—‘ઉંઘામાં ઉંઘી અને નિયામાં નિયી જિન્ન બિન્ન દરજ્જા. અને નામધારક શાળાઓ જોવાનો મારે પ્રસંગ હતો અને તે સર્વમાં એક પ્રસંગે મને સર્વથી વિશેષ અસર કરી તે પ્રસંગ એ હતો કે અશિક્ષિત untrained શિક્ષકો કે જેઓએ તેમના ધંધાના શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પર આસ લક્ષ આપ્યું ન હોય તેમની દેખરેખ નીચેની દરેક શાળા વિરમયજનક રીતે એકસરખા પ્રધારની મને માનુમ પડી હતી; કારણકે અજ્ઞાન જેવું કંટાળાભરેલું બીજું કંઈ પણ હોતું નથી. આગળ વધતાં તે જણાવે છે કે—

It is among those who have received no professional preparation that one finds the same stupid traditional methods &c. “જેઓએ ધંધાની કંઈ પણ કેળવણી લીધેલી ન હોય તેવા શિક્ષકોમાં તેવીજ અપ્રાપ્તિભરેલી રૂઢીની પદ્ધતિ નજરે પડે છે. શિષ્યને વિષયનું શિક્ષણ આપવાને બદલે અમુક પાઠ રીખી લાવવાને કહેવાની ટેવ તેમનામાં પ્રચલિત હોય એમ જણાય છે. ત્યાં શિક્ષક ઓરડાના એક છેડે ખુરશી પર અરેલીને બેઠેલો અને એક પછી એક એકાદ બે વિદ્યાર્થીને પાઠ આપવા માટે બોલાવતો દૃષ્ટિએ પડે છે કે જ્યારે પાઠ તૈયાર કરવામાં રોકાયેલા બાકીનાઓ સ્વેચ્છા-નુસારે નવચીરે કંઈ જાણે છે.” પ્રસ્તુત બાબતને કેટલાક અનિશ્ચયોક્તિ ભરેલી માને પરંતુ વાસ્તવે તેમાં અતિશયોક્તિ જેવું કંઈ પણ નથી. અનુભવી શિક્ષકને આ બાબત સારી રીતે અનુભવ ગમ્ય છે. જેઓને વર્ગમાં કામ કરતાં અશિક્ષિત શિક્ષકોને જોવાનો પ્રસંગ મળ્યો હશે તેમને પ્રસ્તુત હકીકતનું સત્ય સ્પષ્ટ સમજશે. ઘણા શિક્ષકો વ્યક્તિ પરત્વે લક્ષ આપવા દેરાય છે, કે જોના પરિણામે વર્ગની સમુદાય તરીકે ઉપેક્ષા થાય છે. લેન્ડન કહે છે કે—

To give a backward boy every encouragement, consistent with the welfare of the rest is right; but to take up a large amount of time, trying again and again to make him understand something while the others remain idle, is to forget what class teaching should really be. ‘વર્ગમાંના બાકીનાના હિતને બાધ ન આવે તેમ મંદ વિદ્યાર્થીને દરેક પ્રધારનું ઉત્તરન આપવું એ વ્યાજબી છે; પરંતુ તેને કોઈ વિષયની સમજુતી આપવાને પુનઃ પુનઃ વતન કરવામાં ઘણો સમય ગાળવો અને બાકીનાઓને મુશ્કેલ બેસાડી રાખવા એ વાસ્તવિક રીતે વર્ગનું શિક્ષણ કેવું હોઈ શકે તે વિસ્મૃત કરવા બરાબર છે.’ ગલિન આદિ વિષયો ગ્રીખવાનાં શિક્ષકો પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને સૂચના કરના કોઈ કોઈ સમયે દૃષ્ટિએ પડે છે. આથી શિક્ષકનો ઘણો સમય દરેક વિદ્યાર્થી પાછળ પથક પથક લક્ષ આપવામાં ગામ્યો જાય છે. આ દરમીયાનમાં આખા વર્ગમાંના દરેક તેના વારાની રાહ જોઈ મુશ્કેલ બેસી રહે છે, અગર ગરબડ કરી વર્ગની વ્યવસ્થાને ખલેલ પડેગાં છે. બાળાના વિષયના શિક્ષણમાં વાચન આપવાને દરેક વિદ્યાર્થીને તેની યોગ્ય જગ્યાએ ઉભા રહેવા દેવાને બદલે શિક્ષક પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને પોતાની પાસે બોલાવે છે. આથી શિક્ષકની દૃષ્ટિ દરેક વિદ્યાર્થી તરફ ન જતાં તે અમુક વિદ્યાર્થી પ્રતિજ આકર્ષાય છે, અને પરિણામે વર્ગનું લક્ષ પાઠવામાં રોકાવાને બદલે ચંચળ રહે છે, અને વ્યવસ્થાને હાનિ પહોંચે છે. કેટલાક પ્રસંગોમાં શિક્ષક વિદ્યાર્થીના બપકાદાર પોષાક કે તેની રિયનિયી આકર્ષાર્થી વર્ગના બોલે તે વિદ્યાર્થી પર લક્ષ આપવાને મેગાય છે એથી ઉત્પટ્ટું હંસિવ્યાર અને શિક્ષિત શિક્ષકની અસર

વિદ્યાર્થીઓની ઉદ્યોગની ટેવ, ચિત્તની એકાગ્રતા અને બુદ્ધિની સુક્ષ્મતાથી સ્પષ્ટ થાય છે. તે સહેલાઈથી વિદ્યાર્થીના મનને આકર્ષી વર્ગની વ્યવસ્થા સમી શકે છે.

“ The work of every skilled teacher bears the impress of his own individuality. ” —*London.*

મી. લેન્ડન કહે છે કે અમુક વ્યક્તિ તરીકેની લગભગ દરેક કુશળ શિક્ષકના કામની છાંપ પડે છે. તેનું જ્ઞાન માનસિક ટેવો, બુદ્ધિની વિચિત્રતા તેને અમુક ધોરણે શિક્ષણ આપવાને પ્રેરે છે અને તેના કામને અન્યના કામથી જુદું પાડે છે. કેળવણીએ શિક્ષક શિક્ષણ પદ્ધતિ વિશે વિચાર કરી ઉત્તમ પદ્ધતિનો પ્રયોગ કરે છે. તેને સ્વાભાવિક રીતેજ ઉત્તમ પદ્ધતિ માટે સ્ફુરણ થાય છે. અને તેનું કાર્ય નિયમસરનું હોય છે. ડૉ. ફીચ કહે છે કે:—

“ In teaching the freshest and most ingenious methods originate with those men and women who have read and thought most about the rational of their art. ” —*Fitch.*

‘શિક્ષણમાં સૌથી નવીન અને સૌથી વિશેષ ચતુરાઈ ભરેલી પદ્ધતિ જે મનુષ્યોએ તેમના ધંધાના બુદ્ધિ વિષયક વિષયનો સૌથી વિશેષ અભ્યાસ કર્યો હોય તેવા મનુષ્યો પાસેથીજ ઉદ્ભવે છે.’ શિક્ષિત મનુષ્યો હમેશાં જીજ્ઞાસુ રહે છે. પ્રસ્તુત જીજ્ઞાસા તેમને તેમની ખામીઓ દૂર કરવાને પ્રેરે છે. તેઓ વિષયને લગતી ઉપયોગી હકીકતનો નત્યેા મેળવી તેને યોગ્ય રૂપમાં તૈયાર કરે છે અને ઉત્તમ પદ્ધતિના અને દષ્ટાંતોના પ્રયોગ વડે શિક્ષણ રસિક અને સરળ કરી વર્ગનું ધ્યાન ખેંચી શકે છે. ડૉ. ફીચ કહે છે કે:—

The most original methods of procedure, the most fruitful new speculations come precisely from men who have best studied the philosophy of their own special subject and who know best what has been thought and done by other workers in the same field. —*Fitch.*

મુખ્યત્વે કરીને જેઓએ તેમના ખાસ વિષયની શીલસુરીનું અધ્યયન કર્યું હોય અને તે વિષય સંબંધે અન્ય પુરૂષોએ જે વિચાર્યું હોય અગર કર્યું હોય તેનું જેઓ ઉત્તમ જ્ઞાન ધરાવતા હોય તેવા પુરૂષોજ ઉત્તમ પદ્ધતિની યોજના કરી શકે છે અને સૌથી વિશેષ જીજ્ઞાસુક નવાં અનુમાનો ખાંધી શકે છે. હૈરેસમેન ટ્રેધનીંગ સંસ્થાની અગત્ય વિશે ખોલતાં લખે છે કે:—

I believe training schools to be a new instrumentality in the advancement of the race. I believe that without them free schools themselves would be shorn of their strength and their healing power, and would at length become mere charity schools and die out in fact and in form. Neither the art of printing, nor the trial by jury, nor a free press, nor free suffrage, can long exist to any beneficial and salutary purpose without schools for the training of teachers; for, if the character and the qualifications of teachers be allowed to degenerate the free schools become pauper schools and the pauper schools will produce pauper souls and the free press will become a false

and licentious press and ignorant voters will become venal voters and through the medium and guise of republican forms an oligarchy of profligate and seditious men will govern the land &c.

—Horace Mon.

‘હું માનું છું કે દ્રેષનીંગ સંસ્થા પ્રજાવર્ગની ઉન્નતિનું એક નવું સાધન છે, અને તેમના વિના જાહેર શાળાઓનું બળ અને સુધારક (કેળવવાની) શક્તિ નાશ પામે છે. તેઓ આખરે માત્ર ધર્માદા શાળાઓ થઈ પડે છે, અને વાસ્તવે તેઓ અવનતિને પામે છે. શિક્ષકોને દ્રેષનીંગ-કેળવણી આપનારી શાળાઓ વિના મુદ્રણકળા કે પંચ (ગ્યુરી) દ્વારા તપાસણી કે છાપખાનાની છુટ, કે સ્વતંત્ર મત આપવાની સત્તા ધણા સમય સુધી લાભપ્રદ કે આવકારદાયક સ્થિતિમાં રહી શકતાં નથી; કારણ કે જે શિક્ષકના વર્તન અને યોગ્યતાનો દરજ્જો ઘટવા દેવામાં આવે તો જાહેર શાળાઓ માત્ર ગરીબો માટેનીજ શાળાઓ થઈ પડે અને તેની કંગાલ શાળાઓ કંગાલ પુરોજન નિષ્કર્મવે અને નિરંકુશ મુદ્રા યંત્રાલય અધિભારિત અને ગ્રંથ છાપખાનું થઈ પડે અને અજ્ઞાન મત આપનારાઓ ભાડુની મત આપનારાઓ નિવડે અને લોક નિયુક્ત સત્તાના રૂપમાં અને સાધન દ્વારા અધમ અને દુરાચારી યોગ્ય મનુષ્યોનીજ દેશપર સત્તા આવે એટલુંજ નહિ નીતિ અને ધર્મની અંતિમ ફેનેદ માટે જ્યાં સુધી સારી સંસ્થાદ્વારા મનુષ્યોમાં જ્ઞાન ન પ્રસરે ત્યાં સુધી રાક જોવી પડે.’ આ પ્રમાણે જોતાં ધંધાના શિક્ષણની અગત્ય સિદ્ધ થાય છે, છતાં આપણી આંગણ ગુરુદાની શાળાઓ માટે તેની કાંઈ અગત્ય મનાતી હોય એમ દર્શિગોચર થતું નથી. (અપૂર્ણ.)

સ્વીકાર અને અવલોકન.

સ્વરાજ અંતે સંદુરસ્થિ (પ્રકાશક જીવદા જ્ઞાન પ્રસારક ફંડ મુંબઈ, ૫૯ ૩૨-વિના મત્સ્ય) આ નાનકડા પણ ઉપયોગી પુસ્તકની એક લાખ નકલો પ્રગટ કરી ભેટ આપવામાં આવી છે. આ માસિકના વાંચકોને પણ અગાધિના અંક સાથે ભેટ આપવામાં આવેલ છે. જે દરેક વાંચકે સંપૂર્ણ વાંચ્યું હશે; કેમકે વનસ્પતી આહારી પણ તેનું જ્ઞાન મેળવે તો માંસાહારી પ્રજામાં માંસાહારથી થતા ગેરફાયદા અને હાનિ સમજતવવાને એક ઉપદેશકનું કામ કરવાને શક્તિવાન થઈ શકે તેમ છે. મજદુર ફંડના રીપોર્ટ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે તેને યોગ્ય સમયમાં ધર્મ કાર્ય કર્યું છે. અને તે માટે હજી બહોળું શ્રેય પડ્યું છે. જેને પહોંચી વળવાને ઘણી સડાવની જરૂર છે.

સુમતિ અને ચારિત્રરાજનો સુખદાયક સંવાદ (પ્રકાશક સાળુંદ મુવકોદમ-મંડળ, ૫૯ ૧૩૬ મત્સ્ય અમત્સ્ય) આ પુસ્તકમાં (૧) શ્રી પાર્શ્વેશ્વર સ્તવન, (૨) પાંચવસ્ત્ર સ્તવન, (૩) સુમતિ અને ચારિત્રરાજનો સુખદાયક સંવાદ, (૪) અમૃતવેલીની સત્રાવ, (૫) વૈરાગ્યસાર, (૬) ગોડશોકોમાંથી ઉદ્ભવેલા પ્રત્યેત્તરો, (૭) ઉપદેશ તરંગિણીમાંથી ઉદ્ભવેલા પ્રત્યેત્તરો, (૮) વિવિધ પ્રત્યેત્તરો, (૯) જીવદા અથવા અનુકંપાદાન; એમ નવ વિષયો મુનિ શ્રી કુર્મવિજયજીએ લખેલા પ્રગટ કર્યા છે. લખાણ ઉત્તમ અને ઉપયોગી છે. સંવાદ ચારિત્રવાન મહાપુરોષોને ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે, તેજ રીતે દીક્ષાના બાવિક મહાનુભાવને પણ

અર્થત લાભ કર્તા છે. કોઈના ઉપર ખાસ કાંઈ પણ લખવા કરતાં આ રીતે લખવાની પદ્ધતિ વિદ્વાન મુનિરાજે પૈપ્પી થોડાકેજ થકણ કરી જણાવ છે, કે જે પૈપ્પી મુનિરાજ કંપૂરવિજયજી પણ સારો ભાગ આપે છે. મુનિજનોનો એજ માર્ગ હોવો ઘટે છે કે, જેમ વાણી વડે પ્રભુ મહાવિરની વાણીનો ભોધ અપાય છે તેમ લેખિની દ્વારા પણ આપવો; અને તદ્દરીતે પોતાના આત્માને પણ નિર્મલ બનાવવો; કેમકે ગમે તેટલી વિદ્વાતા સંપાદન કરાય પણ “અપરાધી શું પણ નવી ચિત્તથક્રી, ચિત્તવિષે પ્રતિકૂલ” એવી દશા પ્રાપ્ત કરાય ત્યારેજ આત્મ કથ્યાણુ છે.

*

*

*

*

*

*

પ્રાચીન શ્વેતામ્બર અર્વાચીન દિગમ્બર-(પ્રગટ કર્તા ભાઈ હંચંદ જૂરાભાઈ, પૃષ્ઠ ૧૨૮)-દિગમ્બર લેખક મી. પાંડતેના લેખના ઉત્તર રૂપે આ નામનો લેખ મુનિ શ્રી વિદ્યાવિજયે કેટલાક દલીલાસીદ્ધ મુદ્દાઓ સાથે લખેલો છે અને તે પુસ્તકના રૂપે પ્રગટ કરી જૈન સાસન પત્રના પ્રાહકોને ભેટ અપાયો છે. જૈનોને વાંચવા યોગ્ય છે.

*

*

*

*

*

*

ઝોધવજી રામજી ચરિત્ર-મહુવા પાંજરાપોળની સારી વ્યવસ્થા કરવા અને દ્રવ્ય મેળવી સમય પ્રમાણે ઉપયોગ કરવાને માટે જાણીતા થયેલા પશુરક્ષાના હિમાયતી આ ગૃહસ્થતું ચરિત્ર અને તેમનાં કામો તથા અભિપ્રાયો પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરેલ છે.

*

*

*

*

*

*

સાર્વ ધર્મ-(પ્રસિદ્ધ કર્તા શ્રી તત્ત્વપ્રકાશિની સભા. છટાવા, પૃષ્ઠ ૫૬)-આ નાનકડું પણ ઉત્તમ પુસ્તક દિગમ્બર પંડીત ગોપાલદાસજી બરૈયાએ હિંદીમાં લખેલું છે. આ પુસ્તક દરેક વાંચવા યોગ્ય છે કેમકે જૈન ધર્મ એ સાર્વ ધર્મ હોવાનો કઈ રીતીએ યોગ્યતાવાળો છે તે બતાવી આપવા મી. બરૈયાની કલમે ન્યાયનો સારો દેખાવ આપ્યો છે. જીવ, અજીવ, પુન્ય, પાપ, કર્મ અને કર્મપ્રકૃતિ, ઇશ્વર, જગત, જૈનધર્મ, સાધુધર્મ, ગૃહસ્થધર્મ, સમ્યક્ત્વ અને મોક્ષ દત્તાદિ વિષે વિવેચન સાદું કરેલું છે. કેટલાકમાં દિગમ્બર આન્યતા મુજબ વિવેચન થયું છે, પણ જૈન અને જૈનેતરોને જૈન ધર્મને અને ધર્મના તત્ત્વોને જાણવા માટે હુંકમાં પણ જાણવા ભેગ છે. હવે શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર પંડીતો વચ્ચે હરીફાઈ યુક્ત ‘સાર્વધર્મ’ અથવા જૈનધર્મ એ જગત વ્યાપી ધર્મ થવાને સંપૂર્ણ છે એમ વધારે વિસ્તારથી બતાવી આપવાને એક સર્વમાન્ય અથવા વિશેષમાન્ય નિબંધ તૈયાર કરાવવાની જરૂર છે. અને તેને ઘણી ભાષાઓમાં પ્રગટ કરવાથી ખાતરી છે કે વખત જતાં, જૈનધર્મ રાષ્ટ્રિય ધર્મનું માન એક વખત ફરીથી પ્રાપ્ત કરશે.

*

*

*

*

*

*

શ્રી જીવદયા જ્ઞાન પ્રસારક ફંડ-મજકુર ફંડનો સને ૧૯૧૩ નો રીપોર્ટ શેઠ લક્ષ્મીભાઈ શુક્લાબચંદે પ્રગટ કર્યો છે તે ૯૬ પ્રશ્નો હોઈ ઘણી ઉપયોગી હકીકતોથી ભરેલો છે. જે માર્ગે જૈન કોન્ફરન્સોએ જીવદયા મીશન પાછલા વર્ષોમાં શરૂ કરેલ હતું તેજ માર્ગે અને તેથી કેટલીક રીતે વધારે પ્રમાણમાં શેઠ લક્ષ્મીભાઈએ કોન્ફરન્સોની સુસ્તીના વખતમાં પોતે કોઈ પણ પ્રકારની ચોક્કસ મદદ-આવક કે ફંડ-ચીના ઉપાડી લઈ જે કાર્ય બજાવતા જાય છે તે માટે તેઓશ્રી જેટલા ધન્યવાદને પાત્ર છે તેજ પ્રમાણે તે સંસ્થા મદદને પાત્ર છે.

મજકુર ફંડે અહિંસા સંબંધીનું લીટરેચર ત્રણ વર્ષની થોડી સુદતમાં ઘણુંજ ફેલાવ્યું છે. ખરી રીતે ખોરાક માટે નિર્દોષ જીવનવેરોનો લોગ લેવાય છે તે કોઈપણ રીતે વ્યાજબી

નથી તે સાખીન કરવા માટે આ ફાંડની સ્થાપના થઇ છે અને તેણે તે માંગે મોટા પ્રમાણમાં કામ કર્યું છે.

ઉપધારી જનવરોના ઉપધારને ધ્યાનમાં લઇ તેનું સંરક્ષણ કરવું જોઇએ તે બદલે અજ્ઞાનતાએ મનુષ્યોના હાથેજ દરરોજ જુદા જુદા સ્થળે લાખોની સંખ્યામાં તે પ્રાણીઓનો કચડાણ નીકળી જાય છે. એ દિંદની હુદ્ડામાં વધારો કરનાર છે, અને એમ જાણવા છતાં રસેઈન્દ્રિના શોણ્વીઓ તેના કારણીક થાય છે એ થોડું અશ્વસજનક નથી. હુધાળાં પ્રાણીઓની ઘટતી સંખ્યાથી હુધ, ધી વગેરેમાં બેળસેળ થવાની ખૂબ હવે છાની રહી નથી; મનુષ્યો તેથી નિર્બેળ થાય છે તથા માંસાહારથી પણ અનેક દરદો થઈ દુઃખ બોગવે છે એ અશ્વસજનક છે.

માંસાહારીઓને માંસના ખોરાકથી થતા ખર્ચ, દરદો અને અન્યથા શકના ખોરાકથી થતા કાયદા, કરકસર અને તંદુરસ્તી વિશે જ્ઞાન આપનાર ૨૪૮૪૦ પુસ્તક વિજ્ઞાપતથી મંગાવવામાં આવેલાં છે. તથા ૨૧૯૦૦૦) જુદી જુદી ભાષામાં ફાંડ તરફથી ગતવર્ષમાં બહાર પાડવામાં આવેલ છે. ૬૪૪૩૦ હેન્ડબીક્કો અને ૩૨૦૦૦ ચિત્રો પણ પ્રગટ કર્યા છે. સર્વ સાહિત્ય વિના મૂલ્યે જનસમાજ વચ્ચે ફેલાવેલું છે. તેમજ વર્તમાનપત્રો આરક્ષે, સમાજો મારફતે, ઉપદેશકો મારફતે પણ સારો પ્રયત્ન થયો છે, તે સર્વેની વિગતે નોંધ રીપોર્ટમાં જણાય છે. ફાંડના સહાયકોએ આવા ઉત્તમ કાર્યને કરેલી મદદ માટે ખુબ પુન્ય વિખાનું કર્યું છે, અને તે પ્રમાણે ચાલુ મદદ આપી, અપાવી વધુ પુન્ય મેળવવાને ચુકરો નહિ એમ ધમ્મીએ છીએ.

દિંદમાં ૧૫ સરેરાશો ઉવદયાના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરનારી છે. જ્યારે કામ કરનારી પાંજરાયોગ આદિ સરેરાશો તો ઘણી છે તે સર્વેની એક કૉન્ફરન્સ થવાની હમો જરૂર જોઈએ છીએ. આશા છે કે આ ફાંડના વ્યવસ્થાપક તે હિલચાલ શરૂ કરશે.

વેછેરીયન ખોરાક પુરો પાડવા એક ફેરોરાની યોજના તૈયાર થઈ છે. માત્ર કેટલાક સંજોગો વચ્ચે તેનો અમલ થોડોક વખત મુલતવી રહેા છે પણ વ્યવસ્થાપકે તે ખોરાકના ઇન્છકોને ઘેરબેઠે બાણાં પુરાં પાડવાની મુંઝવિ મધ્યે ગોઠવણ ચાલુ રાખી છે એ કાર્ય ધણું વખાણને પાત્ર છે.

કેળવણી સંપાદન કરના યુવકોમાં મેટ્રીક અને કોલેજીયન વર્ગમાં તેમજ ખાસ કાઝરો વચ્ચે ઇનામી હરીફાઈના નિજાંધો લખાવવાનું કામ પણ આગામી વર્ષે કરતાં સારા પ્રમાણમાં સેવાયું છે. હજુ પણ નવી યોજનાઓ તૈયાર છે. ગત વર્ષમાં દશ હજાર જેટલી રકમની મદદ મળી છે. જ્યારે ખર્ચ પણ તેજ પ્રમાણમાં થયો છે. આટલી મદદ સીલક રાખી મુકવાના કરતાં ખર્ચ કરવાની પદ્ધતિનેજ આભારી છે. આ ફાંડના હેતુની અને કાર્ય પદ્ધતિની દરેક પત્રોએ, માસિકોએ, ઉત્તમ નોંધ સાથે પ્રકાશ કરી છે. જેમાં 'ધી ટાઈમ્સ', 'ધી બ્રાન્ડે ગેઝેટ', આદિ ઇંગ્લીશ પત્રો તથા 'સાંજવર્તમાન' 'જામેજમશેદ' 'મ્યુનિસિપલ' આદિ પારસી માસિકીના પત્રો પણ છે.

ગત વર્ષમાં હમો આ ફાંડ તરફથી એક માસિકની જરૂર ખતાવી છે. તે તરફ યરીથી ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. જેમ અને ત્યાં મુખી એકાદ માસિકમાં અમુક પૃષ્ઠ રોષ્ટી દરેક મહિનાની હિલચાલ અને ખનના ખનાવો તથા પરિણામ પ્રગટ કરવાની જરૂર છે. કેમકે વાર્ષિક રીપોર્ટમાં તે હકીકતો જાણવા કરતાં દરમિદિને જાણવાથી કાર્યવાહકોને વિશેષ દ્રવ્યની સદાય મળશે એમ અમારું માનવું છે.

અક્ષય મિલન.

(હંફી વાની...)

“ત્રિભુવનમાંની અશક્યમાં અશક્ય વસ્તુને જે સહેલાઈથી શક્ય બનાવી શકે છે તે “પ્રેમ” છે!”

“અંકા હો અકબર”ના બીયણ નાદથી આખું સમરાંગણ ધ્રુવ રહ્યું છે. દિલ્હીમાં વીરસ ઉભરાવી નાંખનાર સમયોચિત વાજતો ટૂંકટૂં નાદથી વાગી રહ્યાં છે. પ્રેમ આજે પ્રખર સૂર્યના તમ તેજમાં નક્કરો પ્રભાણે ચમકી રહેલી ત્રણ લાખ તરવારવાળી યુવન સેના અને બીજી આજુએ ફક્ત ત્રણ હજાર આર્ય વીરો.

કાજળ કંપાવી નાંખનાર-સોહીના કુવારા ઉઠાડનાર-ચીલડાં માકલ મૈનકોના શિર ઉઠાડનાર-સ્વર્ગમાંની વારાંગનાઓને બહેનની પરીઓને ભેટવા ધુન્ધનાર, યોદ્ધાઓના નિપાત-થી યુદ્ધભૂમિને ઢાંકી નાંખનાર આ પ્રખર યુદ્ધ એક અખંડ દિવસ ને સત્રહર ચાલુ રહ્યું. અનંત લહરિઓવાળા મહાસાગરમાંની એક વિરલ લહરિ જેવા હિંદુ મૈત્ર્યે હજી જન્મ પાળી પાછી પાની કરી નથી. પીપળાના વૃક્ષ માકલ દૃષ્ટિએ તે સ્થિર છે. એક હાર કપાઈ જતાં બીજી પાછળની સૈનિકોની હાર તુલ્લજ રણભૂમિ વિભૂષિત કરે છે. પણ આમ ક્યાં સુધી ટકશે? અગણિત યોદ્ધાઓ મામે આ મુડીબર યોદ્ધાઓ ક્યાં સુધી ઝુકશે?

હિંદુ મેનામાં ભંગાણુ પડવાની હવે અષ્ટ તૈયારી જણાવા લાગી. આર્ય સેનાનો ભંગ થતાની સાથેજ આ ભરતખંડની જયધ્વજ પણ ધૂળમાં રંગોળાવાની-અને આજના આ અપ્તાચળ પર બિગળમાન થતા સહસ્ત્રરશ્મિ મર્યાનારાયણની સાથેજ ભારતનો ગૌરવ સૂર્ય પણ ચિરકાળીન અમ્તગત થવાનો એ પણ સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યું. હા! સમય! વિકટ પ્રસંગ! પ્રભુ! ભારતની વહારે ધા.

“હરહર બાબ મહાદેવ!” પ્રિય વાંચક! ફક્ત પાંત્રીસજ અનુચરો સાથે લઇને, ભરતખંડની અધિષ્ઠાત્રી દેવીનું વરદ ખડ્ગ-તલવાર-તદન નમે પણ અતિ પ્રચંડ તરવાર પોતાના વજ્ર જેવા લોખંડી હાથમાં લઈ શત્રુ મેના પર શાર્દૂલ મારક ટુટી પડનાર આ અતુલ તેજસ્વી-પરાક્રમશાળી તરણુ ત્રણ છે! તેની કંઈ ખબર છે કે? કોના અવર્ણનીય પ્રતાપથી આ અગણિત યવન સેના-સમ્પત વાવાઝોડાથી હાલી ઉડેલા અરણ્ય જેવી અકિંચ વ્યાકુળ બની ગઈ છે? તે કહી શકો છો કે? કોની વજ્ર કડોર બીયણ ગર્જનાથી ત્રણ લાખ યવન કંઈમાંથી નીકળતા “અંકા હો અકબર”ના અવાજે દબાઈ જાય છે? અને બકરા પર ટુટી પડતા વાઘ પ્રભાણે શત્રુ મેનામાં છિન્નમિન્નાવસ્થા કરી મુકનાર આ કોણ કેસરી વીર છે તે જાણો છો? તે દિવસનો આર્ય ભૂમિનો મર્યાનારાયણ પોતાના સહસ્ત્ર રક્તકિરણ સ્પર્શથી ક્યા વીરતી રક્તમંડિત તરવારને આગિચાંદ દબને અસ્તાચળ પર વિશ્રાંતિ લેવા ગયો તે જાણો છો?

માત્ર મુડીબર સૈન્યથી પ્રચંડ ત્રણ લાખ યવન સેનાને હંપવનાર-વિજયી વીર-કાંચી ગળતો સેનાપતિ-ભરતખંડના ઇતિહાસમાંનો ધ્રુવ નક્કર! આ જ તે-સલિનમિંહ!

પ્રકરણ ૨ જી.

આજ કાંચીનગર નિવાસીઓનો આનંદ માથો સમાથો જતો નથી. નગરના રાજમાર્ગે ધ્વજન પંતાકાથી અને શીતળ જળ-કુમ્ભોથી રળિયામણા કરી મેઝ્યા છે. સફેદ હવેલીઓના દારમાં ફેળના થાંભલાને શીતળ જળના કોસ કુંભ? કોઈ દ્વારે અરોહપક્ષવનાં તોરણ તો કોઈ દ્વારે પુષ્પમાળાઓ ઝુંલી રહી છે. નોખતખાંનાઓ પોતાના અવાજથી સમયની માંગ લિફ્તા દર્શાવી રહ્યાં છે. મેઘાની બારીઓ ને અગાસીઓ કમલનયનીઓનાં કુતૂહલ પૂર્ણ નેત્રાથી ઉભરાઈ રહી છે. અસંખ્ય દિપમાળાઓ નક્ષત્ર જેવી ચમકી રહી છે, અને એટલામાં તો આહા! અસંખ્ય પુરોના બ્યધ્વનિ અને કોમળ કંઠમાંથી નીકળતા મૃદુલ અવાજોના મિશ્રણથી ગગનમંડળ બેઘઈ જતું હોય તેમ જણાયું.

એક જાતિવંત પણ પ્રચંડકાય સુન્દર અથ પર વીરોચિત દબ પ્રમાણે સ્વાર થઈ નગરના સિંહદ્વારે થઈ પ્રસન્ન મુદ્રાથી પ્રવેશ કરનાર આ વીર પુંગવ લલિતસિંહની તેજે-મય દિવ્ય ધૌતિ જુઓ. લક્ષાવધિ યવન સેનાને પોતાના બાહુમળયીજ મ્હાત કરી શત્રુના લોહીથી તરબોળ થઈ રહેલી-રક્તખયિત પોતાની પ્રિય તરવાર કાંચી રાજના ચરણ કમલમાં અર્પણ કરવા તે ઉત્સાહ ભેર ગય છે. ને તેને માટેજ આજનો આ અવસર-ઉત્સવ-છે. વિજયવંત લલિતસિંહને કાંચીનગરની પ્રગ્ન ઉત્સાહભેર નગર પ્રવેશ કરાવે છે.

પરંતુ સેનાપતિના સ્વાગતાયે જે ઉત્સવ ને આડંબર આવી રહ્યો હતો, તે તરફ તેનું મુદ્દલ લક્ષ નથી. ગચ્ચીઓ ગવાક્ષોને બારીઓપરથી જે પુરનારીઓ તેનાપર અવિરામ પુષ્પ ટ્રટ્ટિ કરતી હતી. તેના તરફ લલિતસિંહ ટ્રટ્ટિપાત પણ કરતો નહતો. પ્રખર તાપથી તપેલા અરણ્યમાંથી તરસથી વ્યાકુલ થયેલો-સરોવર પ્રતિ દોડતો જતો 'પ્રવાચી' રસને દોડતાં પોતાના માથા પર ખરી પડતાં વૃક્ષરાષ્ટ્રનાં મુકાં પાંદડાંની શું તિલમાત્ર પણ દરકાર કરે છે? જેનું હૃદય, કોઈ 'ચીજ' માટે અધીર બની ગયું છે, એવા વીર લલિતસિંહને, પોતાના પર વરસી રહેલાં આ અતૂલ માન સન્માન, મુકાં પાંદડાં જેવાં નીરસ, તુચ્છ, અને કોડીનાં જ લાગતાં હતાં.

આલતાં આલતાં છેવટે લલિતસિંહનો થોડો બ્યારે અંતઃપુર પ્રાસાદ સામે આવી પહોંચ્યો, ત્યારે તેણે તેની લગામ ખેંચી પકડી, કે તુર્તજ તે જાતિવંત અથ ક્ષણભર ઉભો રહ્યો. લલિતસિંહે તૃણાકુલ-નેત્રે એક ક્ષણભરજ તે પ્રાસાદના ગવાક્ષ તરફ ટ્રટ્ટિ ફેંકી. લગભગથી આરક્ત-વ્યાકુલ બનેલાં જે સિનગ્ધ વિસ્મય પૂર્ણ દોચનીયાં પોતાની તરફ અગ્નિ વરસાવી રહ્યાં છે અને અનિંદ, કોમલ, કરકમળથી પોતાના પર ફેંકાયેલી-પ્રેમ-પુષ્પમાળા, પોતાના પગપર થઈને ભોંયપર પડેલી છે, એમ લલિતસિંહે સ્પષ્ટ જોયું-અનુભવ્યું. તુર્તજ તરણ સેનાપતિએ પોતાના થોડાપરથી કુદી પડી, જમીનપર પડેલી-નિશ્ચેષ્ટ મુકમાર બાલાં જેવી "અનાદાને" પુષ્પ" જેવી તે પુષ્પમાળા બહુ માનપૂર્વક ઉપાડી લીધી, અને પ્રથમ મસ્તકે ચડાવી પછી પોતાની દટારીના માથે ભેરવી, અને પુનઃ એકવાર કૃતાર્થ-કૃતમતા ભરેલી ટ્રટ્ટિથી ઉંચું જોયું, પણ તે વખતે ગવાક્ષનાં દાર આકાશમાંથી ડોપીયાં કરતો એ હરિણ નેત્રવાળો અંદ્ર તો સ્મારનોએ અદ્રખ થઈ ગયો હતો.

એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખી લલિતસિંહે પોતાનો થોડો દોડાવ્યો ને કાંચી નૃપ સમક્ષ હાજર થયો, ને રાજ-તથા પ્રજા તરફનાં બહુ માન સાથે-કુલાતી છાતીએ વિદાય થયો.

આજે તેણે સુખ, આબાદી, માન, ને કીર્તિના શિખરે પોતાનું સિંહાસન માંડ્યું હતું.

પ્રકરણ ૩ જી.

લક્ષ્મીવધિ શત્રુઓની, ભયંકર તરંગો સામે જે વીર વળે જોવો મળ્યો હતો બની ઉભો રહ્યો હતો, તેજ વીરપુંગવ-તેજ લલિતસિંહ માત્ર એજ હરિણ સદૃશ ચક્રિત નેત્ર દ્રષ્ટિથી પરાજીત બની ગયો છે. એકાદ દુર્ભેદ પાપાણ્ડુર્ગમાં ક્યારે રાખી મુશ્યું હોય તેમ સેનાપતિ લલિતસિંહે ધૈર્ય શીર્ષને પોતાના હૃદયમાં સુરક્ષિત રાખ્યું હતું; પરંતુ ગાંધ કાલ સાયંકાળે, એ કૃષ્ણવર્ણ નેત્રોની, સલગળ, સસંભ્રમ દ્રષ્ટિએ, તે દુર્ગના તટપર ગંગાજલસ્ત આઘાત કરવાથી, આઠસા દિવસ રક્ષણ કરેલું ધૈર્ય એક ક્ષણ માત્રમાં ધૂળમાં મળી ગયું. પ્રસન્નતાની જગ્યા વ્યાકુલતાએ લીધી, શાંતિની જગ્યાએ વિરહવ્યથા આવી બેઠી, ને ધૈર્યને ખદસે આતુરતા આવી બિભી. હા ! પ્રેમ ત્હારી એટલા એવીજ છે.

મોટા કૃષ્ણવર્ણે ઝભો ધારણ કરી, કમરમાં કઠારી ખોસી, આપણો તરણ લલિતસિંહ, રાત્રિ પડવાની રાહ જોતો પોતાની ગચ્છીપર આંટા મારી રહ્યો છે. મનોગન સુન્દરીના મિસન માટે, તેની સાથેના વાર્તાવાચ માટે, લગ્ન માટેના લક્ષ્મીવધિ સંકલ્પ વિકલ્પમાં દુગ્ધમાં ખાતો આપણો તરણ સરદાર, સામે ચમકી રહેલા અનંત દીવાઓથી પોતાની તન્ત્રમાંથી ગળાઈ ઉઠ્યો, ને રાજમહેલમાંના અંતઃપુરોધાનની ભીંત નહક દોડી ગયો ને જેમ એક શાદુલ હરિણપર કુદકો મારે તેમ કોટ પર કુદકો મારી તે પર ચઢી ગયો અને ઉધાનની અંદર ઉતરી વિગ્ધવંત-પ્રસન્ન મુદ્રાથી ઉભો રહ્યો.

“ભુવનવિગ્ધી વીર લલિત ! એક ચોર પ્રભાણેજ આરી છપીથી, રાજ્યભૂવનમાં, રાત્રિના સમયે પ્રવેશ કરવો તને છાજે છે ? નહિ ! જા ! પાછો વળ !”

વાંચકદેવ ! જુઓ ! પેલા સામેના બકુલ વૃક્ષ નીચે, કામળ તણ શૈયા ઉપર, સંધ્યા-તારાની મારક, શીતળ મંદ સુવાસ આસ્વાદન કરતી પેલી સૈંદર્ભની પુતળા કોણું છે ? તેના ખોળામાં પુષ્પો પડ્યાં છે ને તેજ પુષ્પોની તે સુન્દર માળા ગુંથી રહી છે. બાળા ! મુઝી દે, એ 'કંઠાળા બરેલું' કામ મુઝી દે, ત્હારી એકાદી પરિચારીકા ઘણી ખુશીથી તે માલા ગુંથશે. પણ ના ! પ્રિયજન માટેની માળામાં એકલાં પુષ્પોજ ગુંથાતાં નથી. તે પુષ્પોને ગુંથવા હૃદયનો તાર તે બિચારી દાસી જ્યાંથી લાવે ! અહા ! ગુંથતાં ગુંથતાં તે બાલા અચકી ! ને પોતાની કામલ કરંગુલી પકડી નીચું જોઈ રહી છે !

અહા ! શું સુન્દર સ્વરૂપ ? કેવું નિર્ભય લાવણ્ય ? કેવું વિનિત લાવણ્યું સુખકમલ ? કેવું અનિર્વચનીય યૌવન ? વાંચક બન્ધુ ભગિની ! તમારી કલ્પનામાં તે રૂપરાશી મૂર્તિ ખડી થઈ શકે છે ? મંત્રબલથી પરિવેષિત કરેલી કલમ સિવાય આ મનોરમ-નિર્દોષ પુતળાનું સાક્ષાત્કાર વર્ણન કરી કલમ આપી શકશે ? કલ્પી શકો છો ? એ કોણ છે.

એજ કાંચી રાજ્યકન્યા વિન્દુમાલા ! અત્યારે તે પોતાના કાર્યમાં શિથિલ છે, ને તેની ઉદાસિન દ્રષ્ટિ, કોઈ પણ દૂર અતિ દૂરના ચિંતન સામ્રાજ્યમાં ભ્રમણ કરી રહી છે. રાજ-નંદિની વિન્દુ-માલા કોઈ પણ જાનના ઉંડા વિચારમાં લીન છે, તક્લીન છે. તે શું વિચાર કરે છે ? કોણ કહી શકે ?

રાજકુમારીના એકાંત હૃદયમંદિરમાં, ઓજ આ નિઃસ્તબ્ધ, શાંત સાયંકાળે કોઈ પણ એક પરમાર્થ્ય દેવતાની આરતી ઉતરી રહી છે, ત્યાં જુઓ ! પૂજનના સુગંધી ધૂપ ધુમાડા જોવો એક દોષે નિઃશ્વાસ સાયંકાળના વાયુમાં મળી ગયો, અને સુકમાર પુષ્પ પાંખડીઓ

જેવાં જે અશ્રુબિંદુ તે અગ્નિ દેવતાનાં ચરણ તરૂ પર સરકી પડ્યાં, ને તેને રનાન કરાવવા લાગ્યાં. દ્રષ્ટિથી કુંકુમ તિલક પોતાના નાભિકમલ નિવાસી આરાધ્ય દેવતાના કપાલ પ્રદેશ પર અંકિત થયું; ને આ,—

આવા માનસિક કલ્પના તરંગમાં તંદ્રીન થવાના રમ્ય સમયેજ, એકા એક રાજ્ય કન્યાની પાછળથી, એક પુરુષે ગંભીર પ્રેમાવેગભર, કંપીત, રૂદ્ધ સ્વરે ધીમેથી હાંક-મારી “રાજકુંભારી—”

એકાએક આ પૌરુષ અવાગથી રાજકન્યા એક હરિણની માફક ભયભીત બની. ચમકીને મોટી ચીસ પાડી ઉઠી. એકદમ ચારે બાજુનાં પહેરેગીરે એકદમ દોડી આવ્યાં ને તત્કાળ અંપરંશિને બંદિવાન કર્યો—અતુલ્ય બળવાન્યે. પ્રેમ દેવીનો નિઃસીમ ભક્ત, પ્રેમ દેવતાના મંદિરના પગથીયાં પરજ, સેવાભક્તિના વિચારોમાંજ મગ્ન થનાંજ પરવશ થયો. પ્રેમ! ત્હારી શાંતિ ન્યારી છે? પ્રેમનો માર્ગ કંટકમય છે.

પ્રથમ ચીસ પાડતાંની સાથેજ રાજકન્યા મૂર્ચ્છિત થઈ પડી હતી તે હવે શુદ્ધિપર આવવા લાગી. જ્યુ જુવે છે તો પોતાનો પ્રિય લલિત! સિપાઈઓના હાથમાં બંદિવાન થઈ નીચું નેતો ઝીલો છે.

“હા! પ્રીય લલિત?”—એટલું બોલી પુનઃ રાજકન્યા મૂર્ચ્છિત થઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૪ થું.

આજે કાંચી રાજનના ભવ્ય ન્યાયમંદિરમાં બેસુમાર ગઈ થઈ છે. પ્રધાનો, અમલદારો, નગરના શેઠ સાહુકારો અને ઈતર મંડળથી ન્યાયમંદિર ઉભરાઈ રહ્યું છે. કાંચીરાજ અતિશય ક્રોધી મુદ્રાથી, બન્દીવાન તરૂણ સેનાપતિ લલિતસિંહ તરફ શાફેલવત્ દ્રષ્ટિથી જોઈ નેત્રોમાં આગ વરસાવી રહ્યા છે. એક દિવસ પહેલાં જે લલિતસિંહને રાજ્યએ અપૂર્વ માનપાનથી નવાબ્યો હતો તેજ આ લલિતસિંહ, તેજ આ કાંચીરાજ ને તેજ આ કાંચી નગર! પણ કેટલો બધો દેરશ્ચર! સમય!

“લલિત તું અપરાધિ છું? શુનોહ કયુલ કરે છે? ત્હારા શુનાહનું તને લાગે છે?” પ્રચંડ તરવાર સામે દ્રષ્ટિ કરતાં કરતાં રાજ્યએ પ્રશ્ન કર્યા!

“મહારાજ! નિર્દોષ છું, પણ જગતની નજરે દોષિત છું, નિરપરાધિ છું, જે શુનાહ છું, રાજકન્યાને લાંબા સમયથી ચા—”

“બસ કર!” પ્રેમાભક્ત લલિતને વચમાંજ અટકાવી કુદમુદ્રાથી રાજ્યએ આદેશ કર્યો “રાત્રે-રૂપી રીતે-નગર આગાએ-રાજકુંભારી પર બળનગર કરી અંતપુરોધાનમાં પ્રવેશ કરવા માટે તને શિરચ્છેદ—”

“ક્ષમા મહારાજ! ક્ષમા, તેની સેવાઓ-તારૂપ્યને વશદારી લક્ષમાં જો ને તેને ક્ષમા કરો.” પુરજનોએ આજીજ કરી.

“સજાગી ઉઠો તેની સેવાઓ-રસાતાળ જીવ તેલું તારૂપ્ય ને ધૂળ પડે તેની વશદારીમાં! જેણે પોતાની રાજનનિંદ્રા પર કુદૃષ્ટિ કરી તેને ક્ષમા કેરી? આવા શુનાહોની જબરજસ્ત કુકો મ્હારા દયાના દીપને ઓલવી નાંખે છે. લલિત! આજ ક્ષણે ત્હારું મંરતક ધડથી વેગળું કરી નાંખન પણ સધજાની આજીજ તને બચાવે છે. જા! ત્હારું કાળું કર! મ્હારો દેશ છોડી જા!”

ગરીબ બિચારા લલિત ! ત્હારી શી દયા ? પ્રેમ કરવા જતાં જસાઇ ગયો. ચન્દ્રને અકકવા જતાં દાંડ્યો-અમૃત પીવા જતાં મૃત્યુ મળ્યું. હાય ! કમનસીબ લલિત. પરમાત્મા તને શુભ ભુદ્ધિ આપે.

ગયો ! લલિતસિંહ ગયો ! પોતાનીજ પ્રણયીનીની ગંભીર ભુલનો ખણી થઈ પડેલો-ભમહટ્ટ્ય લલિત-કાંચી નગરનો સેનાપતિ આજ કાંચી નગર છોડી ગયો. રાજ્યની સીમા ઓળંગતાં તે મનમાંજ બમડ્યો-“દેવી ! જાઉં છું. સદાને માટે જાઉં છું. જગતમાંથી સત્ય, સદાનુભુતિ, દયા, માયા, આશા ને પ્રેમનો આજે કોપ થયો. આજથી સમગ્ર મનુષ્ય જાતિનો હું. શત્રુ બન્યો.” આ વખતે તેની આંખોમાંથી અમિ ઝરતો હતો. પોતાનું પ્રિય જન્મસ્થાન ત્યાગ કરવું પડે છે તેથી કે પોતાની પ્રાણથી અધિક રાજકન્યાનો ચિરવિરહ થવાથી તેના નેત્રમાંથી ખરી પડતાં અશ્રુ જોનાર આજ તેના અન્ધ સિવાય આ અરણ્યમાં ખીનું કોણ છે ? કેટલાંય પ્રેમી હૃદયો અજોચર રહી આખ અશ્રુ વેરતાં હશે ? કોણ જાણે !

તે દિવસથી તે એક મોટા અરણ્યમાં રહેવા લાગ્યો, ને એક લૂંટારાની ટોળીનો તે નાયક બન્યો. પ્રેમનો ભિખારી જગતનો લૂંટારો બન્યો ! કેવળ પ્રેમ માટે અરણ્યવાસ ને લૂંટનો ધંધો તેણે સ્વીકાર્યો.

પ્રિય વાંચક ! આવી સ્થિતિમાં તારા મારા જેવા એકાદ સામાન્ય માણસે શું કશું હોત ! હદખાર થઈને કાંતો એકાદી નોકરી શોધી કહાડી હોત ચાતો એકાદ માસિક ચાતો વર્તમાનપત્ર કાઢ્યું હોત. આ સ્થિતિમાં થોડું ઘણું કષ્ટ પડત-પણ નવલકથા માટે સુલભ ને પૃથ્વી પર દુર્લભ એવા સેનાપતિ લલિતસિંહ જેવા વીર એવું કરી બેસી રહેતા નથી.

તેના લોકો જે વખતે મુખમાં હોય છે ત્યારે એક નિઃશ્વાસ નાંખવાની સાથેજ અખિલ વિશ્વ પર ઉપકાર કરી શકે છે. અને તેમની મનોવાંચના તિલમાત્ર વિશ્વ થવાનો સાથેજ તેઓ લાલ નેત્ર કરી આવેગથી બોલે છે કે-“રાક્ષસી પૃથ્વી, સમાજ પિશાચ, તમારી છાતી પર પગ મુકી હું આ ખદલ સખત વૈર લઇશ.” એવું બોલીને તેજ ક્ષણે તે લૂંટારા-ખાર-વટીઆનો ધંધો શરૂ કરે છે. એક ઈંગ્લીશ કાવ્યોમાં પણ જડી આવે છે, ને તેજ રીત આપણા રાજપૂત લોકોમાં પણ પ્રચલિત હતી. આજ રીત આપણા લલિતસિંહે પણ સ્વીકારી. તે ખડારવટે નીકળ્યો. મનુષ્ય જાતિનો દુશ્મન બન્યો.

તેણે સમગ્ર દેશમાં ત્રાસ ત્રાસ ને હાહાકાર વર્નાવી મૂક્યો. અમલદારો, શેડીઆઓ, સરદારોને પકડી પકડીને રંગડવા લાગ્યો. તેને કોઈ શોધી કે પકડી શક્યું નહિ. તેની પ્રયત્ન ટોળી મુસાફરોને રંગડતી, રાજ્યના ખજાના લૂંટતી, રાજની સ્વારીનાં મુકામે આગ લગાડતી, ને દ્રવ્ય માત્ર ગરીબ ગુરખાને વહેંચી દેતી હતી. તેઓ અનાયના સહાયક-ગરીબોના બેલી ને નિરાશીતોના આશ્રયસ્ત્રુત હતા; ને માત્ર ધીમંત ઉચ્ચકુલોત્પન્ન ને રાજપદાર્ય નિયુક્ત અધિકારીઓનેજ માત્ર તેઓ કાલાન્તક જેવા લાગતા. દેશને બચાવનારજ લલિત ! આજ દેશનો પક્કો વૈરી બન્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

ધોર અરણ્ય પ્રદેશ, નીખિડ વૃક્ષરાશ્ય ને વેલડીઓએ ઘટ બનેલો વનપ્રદેશ, કેવો બિહામણો લાગે છે. સૂર્ય લગભગ અસ્ત પામવાની તૈયારી પરજ હતો. પણ આ અનેક વેલી વિલસીન વૃક્ષોનાં ઝુંડનાં ઝુંડયા ધીમં બનેલો વનમાં જાણે રાત્રીજ પડી હોય તેવું જણાયું.

હતું. કંવચિત્ કંવચિત્ વનચરેના આવતા બિહામણા અવાજ સિવાય અરણ્યમાં સ્થશાનવત્
સાંતિ-બિહામણી લાગે તેવી શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. આવે સમયે એક તરણુ ‘પ્રવાસી’
અનળપ્રયા રસ્તે ખીસકુલ એકલોજ ચાલ્યો જતો હતો. તેનું સુકુમાર શરીર અમથી તદન
થાકી ગય હતું જણાતું હતું. પરંતુ કોઈ પણ સ્થળે વિશ્રાંતી ન લેતાં એકદમ આગળ ને
આગળ તે વધ્યો જતો હતો. તેની કમરે લટકી રહેલી તરવારનો ભાર પણ સહન કરવાને
તે અશક્ત હોય તેમ જણાતું હતું. વનપ્રદેશમાં જરા પણ ખેડખડાટ કે અવાજ થતાંજ,
ભયભીત હૃદયે હરિણ જેવી કાવરી બાવરી નગરે તે ચારે બાજુ જોવા મંડી જતો. પરંતુ
રાત્રિનો અધંકાર ધસારાળું ધ ચાલ્યો આવતો હોવા છતાં અને તે અરણ્ય પ્રદેશ પ્રવાસીને
તદન અપરિચિત હોવા છતાં પણ દ્રઢ નિશ્ચયથી તે આગળ વધ્યોજ જતો હતો. દ્રઢ નિશ્ચય-
વાળા, આતુર માણસો ભય અને વિધોને ગણકારતાજ નથી.

બારવડીઆઓએ આવી પોતાના સરદારને ખબર આપી કે “સાહેબ, એક અગ્નિ
શિકાર હાથ આવ્યો છે. તેના માથા પર મંડિલ, અંગ પર રાજવેષ અને કમરે રત્નજડિત
તલવાર છે.”

સરદાર બોલ્યો, “ઓહો! ત્યારે તે શિકાર મહારોજ! તમે બધા અહિંજ રહો!”
પ્રવાસી પોતાને માર્ગે ચાલતાં એકાએક તેને ખમ્ ખમ્ એવો અવાજ સુકા પાંદડા-
માંથી આવતો સાંભળી ભયભીત બનીને ચારે તરફ જોવા લાગ્યો.

એટલામાં એકાએક એક દિશામાંથી અતિ વેગથી એક તિર આવીને તેની છાતીમાંથી
આરપાર નીકળી ગયું. અને “ઓ મારે” એટલાજ સમ્મદ બોલી પ્રવાસી ભોંય પર ટુટી પડ્યો.

લૂંટારાનો સરદાર પાસે આવીને ધુટણીએ પડ્યો ને નીચે નમીને ધાયજ થયલા મનુ-
ષ્યના ચહેરા તરફ જોવા લાગ્યો. જમીન પર આસનમરણુ-મરણોન્મુખ પડેલા પ્રવાસીએ તે
સરદારનો હાથ પોતાના સુકોમળ હાથમાં પકડીને-અત્યંત કોમળ પણ ક્ષિણ સ્વરથી એક
વાર હાંક મારી. “લલિત—”

તે ક્ષણે સરદારના હૃદયના હજારો ટુકડા ધઈ ગયા. ઉતરી ગયલા ચહેરે-આકુળઆકુળ
સ્વરે તે ચીસ પાડી ઉઠ્યો:—“રાજકુમારી વિદ્યુ-માલે!”

થોડી વારમાંજ લૂંટારાઓ આવી પહોંચ્યા, ને જુલે છે તો શિકારને શિકારી બેઠું જણ
છેવટના સ્ખલિંગનમાં અરસ્પરસ મજબુત બાથ ભીડી એક ઠેકાણે મરેલાં પડ્યાં હતાં.

એક દિવસ સાયંકાળે રાજકુમારીએ પોતાના અંતપુરના ઉપવનમાં અનળપુણે લલિ-
તસિંહપર રાજ દંડનો પ્રહાર કરાવ્યો હતો, ખીજા એક દિવસે સાયંકાળેજ વનમાં લલિત-
સિંહે અનળપુણમાંજ પોતેજ રાજકન્યા પર શર પ્રહાર કર્યો.

જેની ખાતર પોતે સર્વેસવ ત્યાગ કરી વનવાસ સ્વીકાર્યો, તેજ મનોગત જીવન મિત્રનું
મૃત્યુ પોતાનેજ હાથે? આ જોતાંજ પ્રેમોન્મત્-લલિત રાજકુમારી વિદ્યુ-માલાના દેહપર
પોતાનો દેહ નાંખી મરણ પામ્યો ને જે ઠેકાણે-પ્રીતીની પીડા-પ્રતારણા-રાગ-દ્વેશ બંધન-કે
દુખનો છોટા પણ નથી, તેવા અલૌકિક પ્રેમ પ્રદેશમાં “અક્ષય નિલન”-કરવા ચાલ્યો ગયો.
ધન્ય એ અલૌકિક અક્ષય પ્રેમને!

જીવન મણિમાલા.

૧ આત્મવચક જેવો ખીન્ને કોઈ મૂર્ખ નથી.

૨ સુવર્તન અને સદ્ગુણ એ સુન્દર લતાને સુવર્તન ડાળી સુન્દર સુન્દર મહોર આપે છે.

૩ વિશ્વમાં કહીણમાં કહીણ વાત “ પોતાને આગખવું ” એ છે, કોઈ પણ બાબત કરવામાં કલાકોના કલાકો ગાળી કાઢવા પહેલાં તે કામ હાથ ધરવા જેવું છે કે નહિ, તે બદલ વિચાર કરવામાં યોડી મિનિટો ખર્ચની ઉત્તમ છે.

૪ આપણા સંકટને આપણનાં રોદણાં રડતાં બેસી રહેવું ન જોઈએ અને જે તમારાથી કોઈ પણ રીતે નિવારણ થઈ શકે તેવું ન હોય, તે બદલ શોક કરવો નહિ.

૫ ગેરસમજ એ વસ્ત્રમાં પહેલું ક્ષુદ્ર છીંદ્ર છે. જે તુર્તજ શાંધવામાં આવે તો માત્ર સોયનોશથીજ સરે છે. તેમજ યોડી સમજીતીથી મહેનતની પ્રથમજ ગેરસમજ દુર કરી શકાય છે.

૬ આજસ એ એનથી નિરાંતે પ્રવાસ કરનાર મુસાફર છે, તેને ગરીબીએ ઝટપટ આવી મજે છે.

૭ શિક્ષણમાં કેવળ જ્ઞાન સંપાદનનોજ અંતર્ભાવ થાય છે એમ નથી. આપણે અને જગત એ બેમાં એકતાનતા ઉત્પન્ન કરીને, તે કાયમ રાખવાનું કાર્યક્ષમ એવું મનઃમામર્થ્યની પણ તેમાં ગણના કરવી જોઈએ.

૮ ક્યોગી જેવું વિશ્વાસનું બસ નહિ.

૯ વિશ્વમાં દરેક પર બંધુબાવ-તે પ્રેમ દ્રષ્ટિ ગણનાગ્નો મોઢીપણુ દુસ્મન હોઈ શકેજ નહિ.

૧૦ “ ખાવા માટે જીવવું ! ” કે “ જીવવા માટે ખાવું ” તેનો વિચાર કરો.”

૧૧ જીવી જાણતાં આવડતું હોય તેણે મરી જાણતાં શીખવું જોઈએ કારણ પહેલા કરતાં ખીન્નું વધુ મહત્વનું છે.

૧૨ હું અને મહાત્મા એમ બોલવાને ધોરવા કરતાં આપણે ને આપણું એમ બોલવું ને ધારવું એ બહુ સુન્દર ને વિચારણીય છે.

૧૩ લક્ષ્મી કમાઈ જાણનાર કરતાં ખરચી જાણનાર વિરલા છે. કારણ હજારો માણસ કમાય છે, પણ ખરે રસ્તે તેનો સદુપયોગ વિરલાઓજ કરે છે.

રસખાલ.

કાવ્ય કુંજ.

જ્ઞાન દશા!

શ્લોકી પ્રાપ્તિ હેતુ જળ જૂ પર કુછબી હોં કર્તવ્ય નહિ;
અભિલાષાસે' રમ્ય વસ્તુ જળ કોઈ હો સ્મર્તવ્ય નહિ;
રત્નખચિત પ્રાસાદ જ્યાર, લઘુ પર્ણકુટીમે' ભેદ નહિ,
અતિ દુઃસહ દુઃખ સહેને પરબી મનમે' હો નિર્વેદ નહિ. ૧
પ્રિય પદાર્થ પર પ્રેમ જ્યાર અપ્રિય પર કષ્ટ કોધ નહિ;
દુર્લભ અપકારીસે બી જળ લેના હો પ્રતિ શોધ નહિ;

મનકો ફાણુભરે છોડ ન શકતા હો જળ ઉજવવ બોધ કહી,
 આત્મા કે અતિરીક્ત કીમતી કરતા હો 'અનુરોધ નહિ. ૨

રસનાકો જળ સમ લગતે હો વિપ-ઝોર કટુતામય નિમ્ન,
 સ્વચ્છ પૂત માનસમે' પડતા હો ન મલિનતાકા પ્રતિબિમ્બ;
 ત્રિપદ ભૂમિ પર જળ વહતી હો નહિ સ્વચ્છ જીવન ધાગ,
 આત્મા જળ અવગત હોતા હો અન્તઃસ્થિત સખસે ન્યારા. ૩

એક સમાન દેખ પડતી તે પાવમડી ધનધોર ઘટા,
 ઝોર અન્દ્રકી કિરણુ-પૂર્ણ જળ શરદ નીશાકી સ્વચ્છ છટા;
 કોકિલકી કલ ઝોર અમંગલ કાકદંદ કાકકંશ નાદ,
 શ્રુતિ પથમાં જળ કરે શકતા હો નહિ સ્વસ્થભી હર્ષ વિપાદ ! ૪

ગ્રીષ્મ કાલકી ધૂપ ઝોર વહ શિશિર નિશાકા નિખિક તુષાર,
 સહકર-લી મનમે' ન આ સકે ઉષ્ણ-શીતકા જશ વિચાર;
 મુક્ત જીવ ઉસ અવસર જસકા અનુભવ હે' કરતે રહેતે !
 શાસ્ત્ર-મર્મ-વેત્તા વિદ્વજન "ગ્નાન દશા" ઉસકો કહેતે ! ૫

સરસ્વતી.

પ્રેમ મિમાંસા.

અરે પ્રીતિ પ્રીતિ જગત્ જન જેને કહી મરે,
 તપાસી જોતાં તો મતલબ તણી વાતજ હરે;
 રતિ પ્રતિ કિંવા પ્રણય રસકે ઐક્યજ કહો,
 આહા ! સ્વાર્થી સ્વાર્થી જગત્સહિ તેના અનુભવો. ૧

રે ! રે ! પ્રેમી ! રસીક ઉરની શોધમાં જો હશે તું,
 તો તે જો જો, કુમુદ શશિમાં, પ્રેમની દિવ્યતા તું;
 જે પ્રીતિથી 'જીવન' સઘળું અર્પેતું હા ! પતંગ,
 તેવો થાજે તવ પ્રણયનો ઉજવલો દિવ્ય રંગ. ૨

અરે ! સંસારે તો ગુણની જુગતનાના નહિ' દીડી,
 અને મોહા સર્વ વિભવ સુખ કાલા યશમહિં,
 ભલે એ બોળાઓ ભ્રમમહિં સમજે ભટકતા,
 અમારે ઉરે તો નકી કરી મુઝ્યા પામર ગધા. ૩

રે ! રે ! રનેહિ ! શશિની જુગતો દોંધી પ્રેમી ચક્રારે,
 નેના રાન્ધુ' અંટલ તપસી સૂર્યના પ્રેમ જોરે;
 વજ્રે વેલી રૂપાલી, તરને નિજ સર્વસ્વ દેઈ,
 આહા ! એતો જન હર્યને ગીખવે દિવ્ય કાંઈ. ૪

‘રસકુટિર’

ગરીબી.

ગઝલ.

ગરીબી બે હમારે તો, મુઆરક તે હન્ને અમને;
 ન પરવા છે અમીરીની, અમીરી દીલ અમારાને.
 નમે શુ માથુ પૈસાને ? ચરે કેસે ચલવીએ !
 નમે માથુ અમીરાને ? જુદો છે તાર તો દિલનો !
 થશે શુ હાથ હા અમથી ? ખુશામદનાં ગીતો ગાશુ ?
 બહેતર તે પહેલાં હબના શન ખંડ તો થાતા.
 તહી નમશે ખુદા વિના બરેહું તોરથી આ સર;
 ન ગાશે કોઈનાં ગીતો, ખુશામદનાં હલ્લા મ્હારી.
 બસે લોકો જુએ અહમમાં, કંઈ મુખાઈતો અંશ;
 અમેને મુખનામાં, મુક્તિની બાસે છપી રહી,
 ચણાવી મહેલને ઉંચા, થતા શાને તહમે મગર;
 સહુને હાથ તણની હા ! જમીને છેલ્લું સુવાનું.
 ખમનાઓ બરીને તો બસે આનંદમાં મ્હાલો;
 સહુ ઉપર નફી થાશે, કળર તો ખાક પથ્થરની !
 અહીં કરીએ નઝર જગનાં ચળકતા સુખની ઉપર;
 ખરંતા તારલા સમ તે થશે નાખુદ ઝટ ચળકી.
 સુખે હસતા, દુખે રડતા, તમે પામર અમીરો છે;
 સુખે હમે હમે હસતા, કહો તમથી ન શું ઐશ ?
 હમે ના કળક કરીએ, મહેલોને ઉડાવાની ?
 હમારે કાજ ફરતે, કહાવ્યો મહેલ ફતીયાંનો !
 હમારે આંગણે સચિતા, શશિ, તારા, કરે દીવા;
 શીજો મુરબી બર્ષો વાયુ, પ્રમુતા મંત્ર કુદે છે !
 ખમનાઓ ન ચળ લક્ષિમ તણા ભરતા હમે કોદી;
 વીધી આપે સહુ માગ્યુ, પછી પરવા શી લક્ષિમની ?
 તમે પૈસા તણા બેરે, ઉચુ મુખ રાખીને ફરતા;
 અલખની ધૂની ગજવીને, અમે તહમને નહી ગણીએ ?
 બસે ગાડી અને વાડી—માલોની માલેશી તમને;
 ગળાં રહેશે ગરીબોનાં—મળેલી હોય તેથી શું ?
 ઝળકતા સ્વાંગ ઉપરનાં બીતર છે જુકનો દરીઓ;
 દગા ને ઇસ્ક્યાહના હજાહળ ઝેરથી ભરીઓ.

બહેતર શાંતિ સંતોષે અદ્ભુત ઇન્સાફથી રહીએ;
 મીનારા પોલી કીર્તિના નથી તો શું હતી પરવા ?
 ગરીબી આવીથી રાજ, રહી સંતોષથી ફરીએ;
 ગરીબી જે હમારે તો, મુઆરક તે હતો હમને ?

“રસકૃદિર”

“રસખાલ”

પ્રભુ ચરણે લયલીન !

પ્રભુ ચરણે લયલીન ! અમર મન—

હન ચરણે લયલીન !

પ્રભુતા ભર એ પ્રભુના કૃપને !

અનંત ઉચ્ચ શુણ્ણકર અનૂપને !

સેવતા ટાળે ભવ કૃપને !

પરમ સમાધિ સ્મારતાં દે—એ !

પ્રભુ ચરણે લયલીન !

આમિ ભર એ પ્રભુની આંખડિઓ !

કર પદલવની મૃદુ પાંખડિઓ !

હનનત-કિન્નવળ દિલ ડાંખળાઓ !

એથી મોલો મન અમરો—એ !

પ્રભુ ચરણે લયલીન !

ઉપસર્ગો અનુભૂત સદ્વા તડે !

કપાય ત્હોય ન હૃદય વલા રે !

શુક્લ ધ્યાનમાં પ્રભુ રહ્યા રે !

કેવળ જ્ઞાન ધરે—એ વહાલા !

પ્રભુ ચરણે લયલીન !

કરામતક વત્ વિશ્વ નિહાળે !

અનંત જ્ઞાને જગ અજગવાળે

દહ ઉપદેશ ભવિઝન તારે !

નિર્ધર થઈ વિચરતા—એ !

પ્રભુ ચરણે લયલીન !

અનિશ્ચય દિવ્ય થકી શોભતા !

જ્ઞાનામૃત રસ પીતા—પાતા !

તારી અનંતા આપ તરંતા !

વહાલા ! હૃદય નિચાસી ! મુગ્ધ એ !

પ્રભુ ચરણે લયલીન ! અમર મન !

પ્રભુ ચરણે તલ્લિન !!!

“રસકૃદિર”

“રસખાલ”

જયંતિ.

શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબની માણસામાં ઉજવાયેલી જ્યંતિ.

માણસા—તા. ૧૯ મી જુન સને ૧૯૧૪ શુક્રવારના રોજ સવારના આઠ વાગે શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબની જ્યંતિ ઉજવવા એક સભા ઉપાશ્રયમાં શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિધ સુરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ બુદ્ધિસાગરજીના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. તેમાં જૈન અને જૈનેતર ગૃહસ્થોએ સારી હાજરી આપી હતી. પ્રથમ મંગલાચરણ તરીકે શા. પાનાચંદ જેએએ એક કવીતા ગાઈ હતી. તેની અંદર શ્રીમદ્ના ગુણાનુવાદ કરવામાં આવ્યા હતા. જે સાંભળ્યાથી શ્રોતાઓને આનંદ થયો હતો. બાદ વકીલ મનસુખરામ મુળચંદે શ્રીમદ્ના જીવનની રૂપરેખા કહી બતાવી હતી. તેમણે કહ્યું હતું કે જ્યંતિઓ ધર્મવીર, રણવીર ને ધર્મવીરની ઉજવાય છે અને આજે આપણે એક ધર્મવીરની જ્યંતિ ઉજવવા લેગા. થયા હીએ કે જે ધર્મવીરે ગુજરાત દેશમાં જૈનધર્મની જાહેરાતવાળી પ્રવર્તારી હતી. જેમનું જીવન હરકોઈને દ્રષ્ટાન્તરૂપ હતું તથા આચાર વિચારમાં સર્વોત્કૃષ્ટ હતું. ત્યાર બાદ શેઠ હાથીલાલ મુળચંદે તેમના નિબંધમાં શ્રીમદ્ના જીવનની ટુંક કથા અને તેમણે જૈન કામ ઉપર કરેલા ‘ઉપકારોત્ત’ સ્મરણ કરાવ્યું હતું. બાદ શાહ બોગીલાલ સાકરચંદે ‘શ્રીમદ્ રવિસાગરજીના જીવનચરિત્રમાંથી નીકળતો સાર’ તે નામનો નિબંધ વાંચી બતાવ્યો હતો. તેમાં શ્રીમદે કરેલાં કેટલાંક ઉપયોગી કાર્યો અને તેમનું નિર્મળ ચારિત્ર તથા તેમના અનેક ગુણોનું સારી રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું હતું. બાદ શેઠ વીરચંદ કૃશ્નાજીએ પણ શ્રીમદ્ના ગુણો સંબંધી કેટલુંક વીવેચન કર્યા બાદ માણસાના સંધને દરવર્ષે જ્યંતિ ઉજવાય તથા રવિસાગરજી પાઠશાળા જે બંધ પડી છે તે ચાલુ કરવાને મુશ્કેલી કરી હતી. બાદ કાકી-આવાડમાં આવેલા પડધરી ગામના એક કવી કાલીદાસભાઈએ શ્રીમદ્ના ગુણાનુવાદ કરનાર એક કાવ્ય વાંચ્યું હતું ને કેટલુંક અસરકારક વિવેચન કર્યું હતું. ત્યારબાદ શાહ કેશવલાલ નગીનદાસે શ્રીમદ્ની સ્તુતિનું કાવ્ય ગાઈ બતાવ્યું હતું કે જેથી શ્રોતાઓમાં શાંતિ આપી હતી. બાદ યોડુંક વીવેચન કર્યા પછાત શેઠ મજીતલાલ જેએએ પણ શ્રીમદ્ના ગુણોનું કેટલુંક વર્ણન કર્યું હતું. ત્યારબાદ પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ સાહેબે શ્રીમદ્ તેમસાગરજી મહારાજે ક્રિયાદ્વાર કેવી રીતે કર્યો, શીશીલાચાર કેવી રીતે વાળ્યો, સંવેગી માર્ગ કેવી રીતે દીપાવ્યો તથા ચારિત્રમાં કેવાં કળ્યા સહન કર્યાં ઇત્યાદિ વિષયો ઉપર વિવેચન કર્યા બાદ શ્રીમદ્ નેમ-સાગરજી મહારાજના પદને દીપાવનાર પદ્ધતિ શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજના ગુણોનું વર્ણન કર્યું હતું. તેમાં શ્રીમદ્ રવિસાગરજી મહારાજ સાહેબે આચાર, ઉપદેશવડે ગુજરાત દેશના જૈનો ઉપર અતુલ્ય ઉપકાર કર્યો છે. તેનું સાક્ષ્ય ચિત્ર ખડું કર્યું હતું ને શ્રોતાઓના મન ઉપર સારી અસર થઈ હતી. બાદ કામ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું. તેજ દિવસે બપોરે પ્રાંતીજાળા શેઠ મગનલાલ ગોવર્ધનરામ તરફથી નવાણું પ્રકારની પૂજા ભણાવવામાં આવી હતી. સાધુઓમાંથી શ્રી રંગસાગરજી, કીર્તિસાગરજી, વૃદ્ધિસાગરજી, શ્રી રીદ્ધિસાગરજી, દેવેન્દ્ર-સાગરજી, નવસાગરજી ને સાધ્વીઓમાં લાભશીઠ, સુમતીશ્રીજી આદી ૬ સાધ્વીઓએ હાજરી આપી હતી, અને બંને વખતે પ્રભાવના કરવામાં આવી હતી.

મહેસાણામાં શ્રીમદ્ મુનિરાજ શ્રી રવિસાગરજી મહારાજની જયંતિ—

તા. ૧૯-૬-૧૪ ના રોજ શ્રીમદ્ મુનિરાજ શ્રી રવિસાગરજી મહારાજનો ૨૪મુંગમનનો વાર્ષિક દિવસ હોવાથી તેમની જયંતિ ઉજવવાનો મેળાવડો શહેરના ઉપાશ્રયના બંધ મકાનમાં સાંજના ચાર વાગે થયો હતો. ઉપાશ્રયના મકાનને ધ્વજ, પતાકા વિગેરેથી સારી રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો. અને ચાર વાગે ઉપાશ્રય માણસોના ટોળાથી ચિત્ર ભરાઈ ગયો હતો. અત્રેની આઠ દશ સાધ્વીજીઓએ પણ આ મેળાવડામાં ભાગ લીધો હતો. મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજી, લલિતવિજયજી વિગેરે ૧૪ મુનિરાજોએ પધારી મેળાવડાની શોભામાં અનહદ વધારો કર્યો હતો. ઠરેલો કાર્યક્રમ મુનિરાજ અને ગૃહસ્થોમાં વહેંચવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ હારમોનિયમ વિગેરે વાજાઓથી મહારાજશ્રીના ગુણાનુવાદનું મંગલાચરણ થયા બાદ નોંધણી કામદાર મી. હમનલાલ મોતીચંદે મુનિરાજ શ્રી કનકવિજયજી મહારાજને પ્રમુખસ્થાને બિરાજવા માટે દરબારત મુખી હતી. જેને શ્રી સુખસાગરજી લાય-એરીના આસીસ્ટન્ટ સેક્રેટરી મી. બકુલચંદ દોલતચંદ પાટણવાળાએ અનુમોદન આપતાં સર્વાનુમતે તાળીઓના અવાજ વચ્ચે મુનિરાજ કનકવિજયજી મહારાજ પ્રમુખસ્થાને બિરાજવા હતા.

ત્યારબાદ મી. બકુલચંદ દોલતચંદે શ્રીમદ્ રવિસાગર મહારાજનું દુઃકમાં જીવન વૃત્તાંત કહી બતાવી તેઓશ્રીની ક્રિયા શક્તિ, અધ્યાત્મ જ્ઞાન તથા ગુણોનું યથાશક્તિ વર્ણન કરી જયંતિ જેવા ઉત્સવ પ્રસંગે લોકોએ જનહિતનાં કરવા લાયક કામો, જયંતિના હેતુઓ અને તેમાંથી મળતા ફાયદા વિગેરે વિષે અસરકારક શબ્દોમાં વિવેચન કર્યું હતું. તે પછી મી. કાલ્યાભાઈ નયુબાઈએ જયંતિ ઉજવવાની જરૂર માટે તથા મી. માણેકલાલ કાળીદાસે અને મારતર ભગવાન લાલભાઈએ જયંતિના ફાયદા વિષે વિવેચન કર્યું હતું.

આ પ્રમાણે વક્તાઓ તરફથી બોલાયા બાદ પ્રમુખ સાહેબની સુચનાથી મુનિરાજ શ્રી લલિતવિજયજી મહારાજે ઉત્તમ પુરુષોનાં ચરિત્રો સાંભળવાની જરૂરીઆત, તેમાંથી શ્રાવ્ય કરવા લાયક ગુણો અને જયંતિ ઉજવવાની ખાસ જરૂરીઆત એ સંબંધી પોતાના ઉત્તમ વિચારો શ્રોતાઓને જણાવ્યા હતા.

છેવટે આ જયંતિના ધાર્મિક પ્રસંગે પોતાના અમૂલ્ય વખતનો ભાગ આપી પંચારંગના મુનિરાજો, સાધ્વીજીઓ, સદગૃહસ્થો અને બહેનોનો મી. બકુલચંદે ઉપકાર માન્યો હતો અને મહાત્માશ્રીની “જય” બોલાવી મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો. આ પ્રસંગે પતાસાની પ્રભાવના પણ કરવામાં આવી હતી.

પાટણમાં રવિસાગરજી મહારાજની જયંતિ—પાટણ ખાતે સાગરના ઉપાશ્રયમાં પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજના પ્રમુખપણા નીચે તા. ૧૯-૬-૧૪ ના દિવસે સવારના ઉજવવામાં આવી હતી. તે પ્રસંગે ધણી સભાસદોએ હાજરી આપી હતી. કાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીએ મહંમ મહાત્માશ્રીનું જીવન ચરિત્ર ધણીજ સરસ રીતે કહી સંભળાવ્યું હતું. બપોરના ટાઈમે પંચાસરા પાર્થનાથના દહેરે સંઘ તરફથી પુજા ઘણા હાઠ સાથે ભણાવવામાં આવી હતી, તેમજ આંગી રચાવી બાવના બેસારી હતી, તથા મહંમ મહાત્માશ્રીની પાદુકાએ પણ આંગી રચાવી હતી, અને મનીયાતી પાકાના દહેરાસરજીમાં પણ ઘણાજ આદ્યરની સાથે પુજા રચાવી હતી.

મુનિ મહારાજ રવિસાગરજીની અમદાવાદમાં ઉજવાયેલી જ્યંતિ—તા. ૧૯
 મી ને શુક્રવારે આમલી પોળના ઉપાશ્રયમાં પૂજ્ય મુનિ મહારાજ રવિસાગરજીની જ્યંતિ
 ઉજવવા માટે એક સભા મળી હતી. સભામાં આશરે ૨૦૦ માણસોએ હાજરી આપી
 હતી. સભાના વિદ્યાર્થીઓ મંગલાચરણ કરી રજા બાદ ઝવેરી કેશવજીના ઉમાબાઈની દર-
 ખાસ્તથી અને ઝવેરી લાલભાઈ સુતીલાલના ટેકાથી ઝવેરી મોહનજીના મગનજીએ પ્રમુખપદ
 સ્વીકાર્યું હતું. શરૂઆતમાં મારત્તર હોમનજીએ પૂજ્ય મુનિ મહારાજ રવિસાગરજીનું જીવન
 ચરિત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું. તેમણે જણાવ્યું હતું કે રવિસાગરજીનું સંસારીપણામાં સ્વયંદ
 નામ હતું, તેમનો જન્મ ગામ પાલીમાં સંવત ૧૮૭૬ માં થયો હતો. તેઓએ ૩૨
 વર્ષની ઉંમરે મુનિ મહારાજ નેમસાગરજીના ઉપદેશથી અમદાવાદ મુકામે દીક્ષા લીધી હતી.
 તેમણે ધણું ઉત્તમ ચરિત્ર પાળી ગામે ગામ વિહાર કરી અને ઉપદેશ આપી જૈન ધર્મનો
 ઉદ્ધાર કરવા માટે સખત પ્રયત્નો કર્યા હતા. તેઓશ્રીએ મેસાણા, પાટણ, પાલણપુર, સાણંદ,
 સુરત, અમદાવાદ, લોમડી, પેથાપુર, વિરમગામ વિગેરે સ્થળોએ ચોમાસું કર્યું હતું. ત્યાર
 બાદ દોસી મણીલાલ નથુભાઈશ્રી. ઝો. એ પૂજ્ય મુનિરાજનું જીવન ચરિત્ર શું શીખવે છે તે
 વિશે ધણું સારૂ અને અસરકારક બાપણ આપ્યું હતું, તેમણે જણાવ્યું હતું કે આ જ્યંતિ
 ઉજવવાનો પ્રસંશનીય રીવાજ જગતના ધણા સુધરેલા ભાગોપર દૃષ્ટિગોચર થાય છે, અને
 આપણી જૈન કોમમાં પણ ચોમાસા સમયથી આ રીવાજ દાખલ થયો છે. જ્યંતિ ઉજવાથી
 ધણા ફાયદા થાય છે. મહાત્મા પુરોના જીવન ચરિત્રો ભવિષ્યની પ્રગતિ માટે ધણા અનુ-
 કરણીય-દૃષ્ટાંતરૂપે થઈ પડે છે. પૂજ્ય મુનિ મહારાજ રવિસાગરજી પોને વિનયી તથા શાન્ત
 સ્વભાવના હતા. તેઓએ એક ધણું ઉત્તમ ચરિત્ર પાળ્યું હતું. તેમનો પ્રભાવ ઘણો હતો.
 પોતાના જ્ઞાનનો ધણો જ સારો ઉપયોગ કર્યો હતો. બીજું તેમણે જણાવ્યું હતું કે શુભા-
 નુદૃષ્ટિ એ એક ઉત્તમ ગુણ છે. તે આપણે મહાન પુરોના જીવન ચરિત્રોમાંથી શુભ
 શ્રદ્ધા કરવો જોઈએ. ત્યારબાદ મુગચંદ આશારામ વૈરાટીએ જણાવ્યું કે આવા મહાત્માનાં
 જીવન ચરિત્રો ફક્ત સાંભળવાથી કંઈ જોઈએ તેટલો લાભ થતો નથી પરંતુ તે મહાત્માઓ
 જેવા આપણે કેવી રીતે બની શકીશું અને તેવા બનવાને સતત પ્રયત્નો કરવો જોઈએ.
 ત્યારબાદ મહેતા મગનજીના માધવજીએ મહાત્મા પુરોના જીવન ચરિત્રોથી થતા ફાયદા
 વિશે ગરમ તિર્થંકર મહાવીર સ્વામી, હેમચંદ્રાચાર્ય, તે સિવાય સોફિસ્ટિસ, રામ, સીતા, દમયંતી
 વિગેરેના દાખલા આપી અસરકારક બાપણ કર્યું હતું. ત્યારબાદ પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું
 હતું કે મારે મુનિરાજ રવિસાગરજી સાથે ૩૧ વર્ષનો લાંબો અનુભવ થયો હતો. તેઓ
 સ્વભાવે શાન્ત તથા શુદ્ધ સંયમ વતધારી હતા. અને જૈન ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવાને ધણે
 કેટલાં વિહારો કરતા હતા. ત્યારબાદ સંઘવી સોમચંદ પીતામ્બર તથા શાહ આશારામ
 જગનજીએ સભાની પૂર્ણાહુતિમાં રવિસાગરજી યશોગાન ગાયું હતું અને છેવટે બોર્ડિંગના
 મુખી-ન્ટેન્ડન્ટ શંકરજીના ડાહ્યાભાઈએ પધારેલા સદૃશ્યરથોનો આભાર માન્યા બાદ મેળાવડો
 બરખાસ્ત કરવામાં આવ્યો હતો.



મહાત્મા રવિસાગરજીના ચારિત્ર્ય ઉપરથી ઉદ્ભવતા વિચાર.

(લેખક:-શંકરલાલ ડાભાભાઈ કાપડીઆ.)

મહાત્મા રવિસાગરજીનું ચારિત્ર્ય અવશોકતાં આપણને સ્પષ્ટ સમગ્રય છે કે તેઓશ્રી ખરેખર પવિત્ર સંયમપાળક હતા. દુનિયામાં વૈરાગ્ય ત્રણ પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે. (૧) મોહ-ગર્ભીત, (૨) દુઃખ ગર્ભીત અને (૩) જ્ઞાન ગર્ભીત. તેમાં જે જ્ઞાન ગર્ભીત વૈરાગ્ય છે તે સૌથી ઉત્તમ છે. શ્રીમદ્ રવિસાગરજીને જ્ઞાન ગર્ભીત વૈરાગ્ય થયો હતો. સંસારની વિચિત્ર દશાનું સ્વરૂપ તેમણે પોતાના જ્ઞાનથી અને પોતાની દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી અવશોકકું હતું. આજ કાલ જે કેટલાક આજીવિકાના દુઃખે કે અમુક અમુક જાતની સંસારી ઉપાધિમાંથી મુક્ત થવા માટે યા નહિ તો અમુક પ્રકારની લાલસાઓ તૃપ્ત કરવા માટે વૈરાગ્ય ધારણ કરે છે પરંતુ તેની રીતે મહાત્મા રવિસાગરજીના સંબંધમાં નહોતું. તેમનું લક્ષ્યિંદુ તો ફક્ત આત્મિક દશા પ્રાપ્ત કરવા તરફજ પ્રયાણ કરવાનું હતું. દિક્ષા આપવાના સંબંધમાં આ મહાત્માના વિચારો ખરેખર પ્રશંસનીય હતા તે તેમના ચારિત્ર ઉપરથી સ્પષ્ટ સમગ્રય છે. શ્રીમદ્ રવિસાગરજી પ્રથમ ખાતરી કર્યા બાદ દિક્ષા લેવા આવનારને દિક્ષા આપતા નહોતા. પ્રથમ થોડો વખત તેને પોતાની પાસે રાખીને તેનાં આચરણ, શ્રદ્ધા, સ્વભાવ વિગેરે તપાસીને પછી દિક્ષા આપતા હતા. એક વખતે એક આવકે રવિસાગરજી પાસે દિક્ષાની માગણી કરી, તેથી તેને પોતાની પાસે થોડા દિવસ રાખ્યો, પરંતુ તેઓશ્રીને માલમ પડ્યું કે આ પુરૂષ દિક્ષા લેવાને યોગ્ય નથી તેથી તેને દિક્ષા આપી નહિ. ધન્ય છે આવા મહાત્માને! આજ તો “બાવો બોહો જાપે ને જે આવે તે ખપે.” ખરેખર દિક્ષા આપવાના સંબંધમાં આવા મહાત્માઓનું જે અનુકરણ કરવામાં આવે તો સાસનનો કેવો ઉદ્ધોત થાય. પરંતુ જ્યાં માન મરતાન થઈ જરતું હોય, લોભ લાલચ છોડતું હોય નહિ અને અદેખાઈ કેડો મુકે નહિ એવું વાનાવરણ જ્યાં છવાઈ રહ્યું હોય ત્યાં પાત્રાપાત્ર જોવાની તો પછી જરૂર ક્યાં રહી. દિક્ષા આપવાની પ્રશંસનીય ટેવને માટે શ્રીમદ્ રવિસાગરજીને સહસ્ત્ર કોટી ધન્યવાદ ધરે છે.

ખીજું સાગરગજીના સાધુઓ કેવી રીતે શુદ્ધ ચારિત્ર પાળતા તથા કેટલો બધો સાસન ઉપર તેમનો ભક્તિરાગ હતો તે મહાત્મા રવિસાગરજીના તેમ તેમની પહેલાંના સાધુઓનાં ચારિત્ર નીરીક્ષણ કરવાથી સ્હેજ સમગ્રય તેમ છે. જે જે સ્થળે તેઓ પિહાર કરતા ત્યાં જ્ઞાનદ્વિધ કરતા અને ધર્મોપદેશના દેખ આવક આવિકાઓ તેમજ અન્ય મતાવલંબીઓને સાસનરાગી બનાવતા. તે ભાવસાગરજીએ ઉદેપુરના મહારાણા ભીમસિંહને પ્રતિબોધ્યા તે ઉપરથી સહજ સમગ્રય તેમ છે. “હાથ કંકણને આરશીની જરૂર નથી” તેમ તે વિષયમાં વધુ કહેવાની હું કંઈ જરૂર જોતો નથી.

ખીજી એ બાબત પણ માદ રાખવા જેવી છે કે આવકોનો તેમના ઉપર કેવો વિશ્વાસ હતો અને તેમના ઉપદેશ ઉપર તેમની કેવી શ્રદ્ધા હતી. તે વિષે સંવત ૧૯૧૪-૧૫ ની સાક્ષમાં જ્યારે પોતે વિરમગામ પિહાર કર્યો તે વખતે ત્યાં ધણા દિવસથી દેવદ્રવ્યનો ઘોટાળો ચાલતો હતો તે પોતે દૂર કર્યો. આ ઉપરથી આપણને ખાતરી થાય છે કે તેમના ઉપદેશથી માનવજાતિ ઉપર સારી છાપ પડતી હતી.

કોઈ એમ પૂછે કે તેનું શું કારણ હતું? તો તેનો જવાબ એટલોજ કે તેમનું શુદ્ધ ચારિત્ર અને સદ્ગુણ ગર્ભીત ઉપદેશ. જ્યાં જ્યાં પોતે વિચરતા ત્યાં ત્યાં સાસનની ઉત્પતિ

થતી. અન્ય મતવાળાઓમાં પણ તેઓથીની છાપ પડતી હતી. ખીજું શ્રીમદ્ રવિસાગરજીનું ચારિત્ર્ય નિરીક્ષણ કરતાં એમ માલમ પડે છે કે તેમની પાસે વિના પ્રયાસે અને અંતઃકરણના પ્રેમથી ઘણા દિક્ષા લેવા ઉત્સુક થતા. તેનું કારણ શું? તેનું કારણ એટલુંજ કે તેમના હૃદયની નિર્મળતા, સાસન ઉપર અથાગ પ્રીતિ, અને માન પાન પામવાની દુરેચ્છા રહિત સરળ સ્વભાવની પરિણતી તેજ છે. દિક્ષા એ શાંતિનો વિષય છે અને જે શિષ્યોને ગુરુઓ પાસેથી પુરતા પ્રમાણમાં શાંતિ ન મળે તો તેઓ કદી દિક્ષા લેવાને ઉત્સુક થાય નહિ.

. વળી ખીજું તેઓથીના ચારિત્ર્યમાંથી એ નિરીક્ષણ થાય છે. કે, તેઓથી કોઇ પણ સ્થળે લાંબો વખત નહિ રહેતાં ઘણા વિહારો કરતા. છેવટ સુધીની અવસ્થામાં પણ પોતે વિહારો કરવા ચુક્યા નથી, કારણ કે તેઓ પોતે એમ સમજતા હતા કે સાસનની ઉન્નતિ વિહારે કરી ઘણા છવોને પ્રતિભોધવાથીજ થવાની છે. અમુક દેશમાં કે અમુક પ્રદેશમાં રહી ઉપદેશ કરવાથી સાસનની ઉન્નતિ થવાની નથી. વળી વિકટ જેવા સ્થળોએ તેમ જ્યાં ઘણા પ્રકારની અગવડો પડે તેવા પ્રદેશમાં પણ તેઓથીએ સાસનની ઉન્નતિને માટે વિહારો કર્યા છે. તે પણ તેઓથીના ચારિત્ર્ય ઉપરથી રહેજ સમજાય તેમ છે. આ શું બતાવી આપે છે? તેઓથીની સાસનની વૃદ્ધિ કરવાની તીવ્ર અભિલાષા અને વિષય વિમુક્તતા. કારણ કે જ્યાં સુધી ઈંદ્રાવાદિ વિષયની પ્રબળતા હોય, માનની બેડીમાં જકડાયા હોય, અભિમાનના શિખરે નિરાજતા હોય, શિથિલાચારે ભજ્યા હોય ત્યાં સુધી આવી રીતના કિંચ વિહારો થઈ શકે નહિ તો પછી પરની ઉન્નતિની તો વાતજ શી? જ્યાં સુધી વિષય કયાવાદિની વિમુક્તતા થઈ નથી ત્યાં સુધી પરના કલ્યાણની તો વાત દુર રહી પણ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકાતું નથી. જે પુરૂષો પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકે છે તેજ પુરૂષો પરની ઉન્નતિ કરી શકે છે. ઇંગ્રેજોમાં પણ કહેવત છે કે, "Charity begins at home."

"પહેલું ઘર ને પછી બહાર" આ પ્રસંગે જે આપણે એક નાનકડું દ્રષ્ટાંત લેઈશું તો તે પ્રસ્તુત વિષયને લેઈને અયોગ્ય નહિ ગણી શકાય. એક શેઠને બે મુનિમ હતા. એક દિવસ પછી તે શેઠે બે મુનિમની પરીક્ષા લેવા બંનેને પૂછ્યું કે હે મુનિમો!

કદાચ એમ ધારો કે તમારાં ને અમારાં ઘર જોડે હોય અને તમારું ને મારું ઘર બંને સળગતાં હોય તો તમે પ્રથમ કોણું ઘર હોલવો. તે બે પૈકી એકે કહ્યું કે શેઠ તમારું ને મારું ઘર સાથે જળતાં હોય તો પહેલું તમારું હોલવું ને પછી મારું હોલવું. સારે ખીલએ કહ્યું કે શેઠ, હું તો પહેલાં મારું હોલવું ને પછી તમારું હોલવું. આથી શેઠે ખીલ મુનિમને ગુમાસ્તી સંખ્યો ને પ્રથમનાને રજા આપી. કારણ કે શેઠે વિચાર્યું કે જે માણસો પોતાનું સુધારી શકતા નથી તે કંઈ પારકાનું એય કરી શકતા નથી. તેનીજ રીતે જે પુરૂષો પોતાના આત્માનુંજ બચું નથી કરી શકતા તેઓ પારકાનું શું બચું કરી શકવાના છે. શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને હૃદય નિર્મળ હોવા વિના બાહ્યાડંબર અને વાક્યાતુર્યથી કંઈ વળતું નથી તેથી તેની છાપ જોઈએ તેવા પ્રમાણમાં પડતી નથી. પછી તે દારે તેટલી મોટી પદવી ધરાવે, દાવ તેટલું જ્ઞાન ધરાવે પણ જ્યાં સુધી હૃદયની નિર્મળતા નથી, માનનો મનમાંથી ધ્વંસ થયો નથી, કોઈ ઈર્ષ્યા આદિનું સામ્રાજ્ય ટક્યું નથી ત્યાં સુધી કંઈ સ્વપરની શુદ્ધિ થાય નહિ. આત્માની વિશુદ્ધતા-પવિત્રતા થવા સિવાય પરની ઉન્નતિ કરવાની આશા રાખવી એ હવામાં ફિલ્લા બાંધવા સમાન છે. મનની પવિત્રતા હોય તો તે ટાંકી રહેતી નથી કારણ કે તેનાં કિરણો સંબંધમાં આવનારાઓના અંતઃકરણમાં આતપ્રોત રૂપે કુદરતી રીતેજ છત્તાઈ રહે છે. આનો પ્રલભ દ્રવ્યલો આપણા મહાત્મા રવિસાગરજીનો છે કે જેઓની પાસે ઘણા દિક્ષીત

થવા આવતા. સંધમાં પણ તેઓશ્રીનું ઘણું વજન પડતું. અન્ય ધર્મીઓ પણ જેમણે માનની લાગણીથી પ્રેક્ષતા હતા. તેમના શુદ્ધ ચારિત્ર્યના પ્રભાવે ત્રત નિયમાદિનું સારી રીતે પોષણ થતું. તેમનો અમૃતમય ઉપદેશ શ્રાવક, શ્રાવકીઓ સાંતનાથી સાંભળતાં, તેમ તેઓશ્રીનાં વચ્ચેના તેઓ અધર ઝીલી લેતાં. તેમ તે મુજબ વર્તન પણ કરતા હતા, તે તેમના ચારિત્ર્ય ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે. ખીજું આ મહાત્માને સમયને અનુકૂળતા ધારી ક્રિયાનો ઉદ્ધાર કરવાની ઘણી જરૂર લાગી તેથી તેમણે ક્રિયા ઉદ્ધાર કરવામાં પોતાના આત્માનો ઘણોજ ભોગ આપ્યો અને પોતાનું પુરૂષાર્થ તેમાં ધણુંજ રેડ્યું. એ તો ખુલ્લું છે કે જ્યારે જ્યારે મહાત્માઓનો આ વસ્તુધરા ઉપર જન્મ થાય છે ત્યારે ત્યારે સમયને અનુકૂળ કંઈ વસ્તુની જરૂર છે તે પોતાના જ્ઞાન સોચનથી જોઈ તે તે વસ્તુને અથાગ મહેનતે અને હૃદયગીના જોખમે પણ અમલમાં લાવવાને ચુકતા નથી એવું આપણે પુરાતન ઇતિહાસ અવલોકન કરીશું તો તેના આપણને સદૃશ દાખલા આપણી દૃષ્ટિ મર્યાદા આગળ મોજુદ થશે. તેવીજ રીતે આ મહાત્માને લાગ્યું કે હાલમાં ચારિત્ર્યને અંગે શિથિલતા બહુ છે માટે પ્રથમ તેનો ઉદ્ધાર કરવાની જરૂર છે તેથી તેમણે ક્રિયા ઉદ્ધાર કરી જૈન સાસનમાં થયેલા મહાત્માઓની નામ માલના મણકામાં પોતાના નામનો મણકો પરીવી અમરનામ સંપાદન કર્યું. વળી આ મહાત્મા ક્ષમાશીલ પણ બહુ હતા. એક વખત વિગ્નપુરમાં પોતે સ્થડીલ જવા ગયા હતા. તે મુસલમાનોની ઘેરોથી દુર ખેડા હતા છતાં કેટલાક બાળમંદ અંગની મુસલમાનોનાં છોકરાંએ કાંકરી ચારો કરી સાપુ મહારાજને ઘણાજ હેરાન કર્યા હતા. આ વાત મહારાજને જાણ થતાં તેમણે તે લોકોને શિક્ષા કરવાને પ્રવૃત્તિ કરવા માંડી પણ આ મહાત્માએ તે પ્રવૃત્તિ અટકાવી એટલુંજ નહિ પણ તે બાળ છોકરા પર દયા ચિત્તવશ લાગ્યા. ધન્ય છે આવા મહાત્માને. ખરેખર તેમના ચારિત્રની ઉત્તમતા બતાવવાને આ એકજ દાખલો પુરતો છે. તેઓના એલા પૈડા મુનિ મહારાજ સુખસાગરજી જેઓ હમણાં થોડા વખત પર દેવલોક પામ્યા છે તેમના વડા શિષ્ય યુદ્ધિતિધાન, યુદ્ધિસાગરજી સુરિજી મહારાજ છે જેઓ હાલ માણસામાં બિરાજે છે તેઓ બાળ બ્રહ્મચારી છે. તેમના જ્ઞાનની ગૌરવતા, યુદ્ધિ ચાતુર્યતા, વાકપટુતા ધણાંજ પ્રશંસનીય છે. તેમજ તેઓશ્રીમાં સમયને જ્વલંબણું ધણું દિસે છે. તેઓનું જેઓએ વ્યાખ્યાન સાંભળ્યું હશે યા તેઓનો જેઓએ જાતે અનુભવ કર્યો હશે તેઓને તેમની વિદ્વતાની ખાતરી થઈ હશે તથા તેમની જૈન કોમ પ્રત્યેની તીવ્ર લાગણી તેમજ સાસનો-નનતિનાં તીવ્રેચ્છનાં બિંદુઓ તેમના રોમેરોમ સ્પર્શ રહેલાં અનુભવના વગર રહ્યા નહિ હશે. વળી જેવા પોતે વિદ્વાન છે તેવા પોતે શીલતાથી કવીત્રો પણ બનાવી શકે છે તે તેમના કુંક મમયમાં બનાવેલા બજન પદ સંગ્રહ બાગ સાત ઉપરથી રહેજ સમજાશે. આ ઉપરથી તેઓ સાદેજની કવીત્રશક્તિ પણ કંઈ અમલ્ય તરેહની છે એમ કહ્યા સિવાય ચાલતું નથી. જેવા પોતે કવિત્ર બનાવી શકે છે તેવા લેખક પણ છે તે તેઓના સ્થાપિત અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રકટ થએલ ૩૦ ગ્રંથો ઉપરથી વાંચક ટાંદને તેનો રહેજ ખ્યાલ આવશે. વળી તેઓ જૈનોના સામાજિક સુધારણાના પણ ખરેખરો હિમાયતિ છે એટલુંજ નહિ પણ તેના સાથી છે. આ મુનિશ્રીએ જૈન કોમની જે સેવા બજાવી છે તે બજાવે છે તે વિષે જે કે બોલવા બેસીએ તો ધણું બોલાય તેમ છે.”

છેવટ શ્રી વીર પરમાત્મા પ્રત્યે અર્જ કંઈ હું કે હે દયાળુ પ્રભો ! જૈન કોમમાં આવા હબ્બરો વિર રતો પાકો, સાસનનો ઉદ્ધાત થાઓ, જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાઓ. એવું ધન્યો વિરમું હું.

બોર્ડીંગ પ્રકરણ.

૨૫-૦-૦ ઝવેરી મોહનલાલ મગનલાલ બા. જડેન જયાવતીનો વિવાહ શેઠ સારાભાઈ મગનભાઈ હડીમંગુનો પુત્ર શેઠ સુદેન્દ્ર સાથે કર્યો તેની ખુશાલીમાં આપ્યા.

૫-૦-૦ જડેન ચંપા હીરાચંદ બા. કેરીઓ લાવવા માટે.

૭૫-૦-૦ ચતુરદાસ પુરશોત્તમદાસ બા. નવ વર્ષે સુધી આપવાના કહ્યા હતા તે પૈકી ચોથા વરસના

૧૫-૦-૦ શેઠ ચુનીલાલ પાનાચંદ ઝવેરી. સુ. ખુવા.

૧૨૦-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે.

૪-૦-૦ શા. કેશવલાલ મગનલાલ બા. ચાર માસના.

૧૨-૦-૦ ઝવેરી ચંદુલાલ લલ્લુભાઈ બા. છ માસના.

૮-૦-૦ વકીલ વેવચંદભાઈ ઉમેદચંદ બા. ચાર માસના.

૨૦-૦-૦ ખાડીના મહાજન તરફથી હ માસતર ગટાભાઈ ઉમેદભાઈ બા. બે માસના.

૬-૦-૦ ઝવેરી બાપાલાલ નહાલચંદ બા. છ માસના.

૬-૦-૦ ઝવેરી પુરશોત્તમ અમીચંદ બા છ માસના.

૨૦-૦-૦ ઝવેરી કેશવલાલ લલ્લુભાઈ રામચંદ બા ચાર માસના.

૪-૦-૦ શા. ડાહ્યાભાઈ છોટાલાલ બા. ચાર માસના

૩૦-૦-૦ શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ લગુભાઈ બા ત્રણ માસના.

૨-૦-૦ શેઠ કાળીદાસ ઉમાભાઈ બા બે માસના.

૧૦૮-૦-૦

જમણુ.

અનેના ઝવેરીના મહાજન તરફથી વિદ્યાર્થીઓને જમણુ આપવામા આવ્યું હતું.

આમંત્રણ.

ચાલુ વર્ષમાં આ માસિકમા સર્વોત્તમ વિષયો આપવા હમે નિશ્ચય કર્યો છે ઉચ્ચ વિષયના લેખો તથા મુક્તિનંદુમોધપદ કાવ્યો લખી મોકલવા લેખકો અને લેખક લગીનીઓને ખાસ આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. મોટા પ્રમાણમા લેખો આવે છે, માટે તારીખ પહેલી અંદર લેખો મળે તેમ મોકલવા લવામણુ છે.

विषयानुक्रमसूचिका.

विषय.	पृष्ठ.	विषय.
१ मूलन वरं सुधारक १७७		७ आत्मा : आशा : अमे
२ नैतिक दृष्टिसे भारतवर्षसुं प्राकृतिक ज्ञान १८८		८. पदनाम
३ (मथुन त्यागऽप) अन्तर्य मत ... २००		८. दित्य प्रेम अने द्वा धर्म
४ सुष २०३		१०. रवीन्द्र अने नवोदय

॥ १८८ ॥ १७७ ॥ १८८ ॥ २०० ॥ २०३ ॥ १७७ ॥ १८८ ॥ २०० ॥ २०३ ॥

काहे वधी भगवी लेवी

महात्मा जेकाळ

३ नागरीसराद—अमरावती

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દાવિધાનકે પદુતરં શાન્તિગ્રહયોતકમ્ ।

સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥

મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદધર્મપ્રદમ્ ।

લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

[૬૦.]

તા. ૧૫ ઓક્ટોબર, સને ૧૯૧૪.

[અંક ૭ મો.

નૂતન વર્ષ સુવારક.

મંદાકાન્તા.

ભાતુ ઉગ્યો પૂરવમાં નભ રક્ત ભાસે,
આનંદ આજ પ્રીયવર ! સર્વે પ્રકાશે;
ગતવર્ષ આજથી સૌ વિસ્મૃત થાવે,
જાણે નવુંજ જન્મ્યું સૌ કોઇ આજે !
ગતવર્ષ આખું આજે નયને તરે છે,
ને એક જેવી શુભાશુભ કરણી કરે છે !
જે શુભ કાર્યો ગતવર્ષ માંહી કર્યાંતાં,
સંભાળતા હૃદય આ હવે કર્યાંતાં ! !
ને છે હૃદય સૌ દુઃખથી દ્રવે આ,
જાણી અશુભ કર્યો ગતવર્ષમાંના !

(હરિગીત).

પ્રીયવર તમે સૌ પામજો તમ હૃદયમાં આનંદ આ,
ને અશુભ કર્મ થાય ઓછાં શુભ કર્મથી અહા !
હા ! એમ કરતાં ઉલટું નજરે પડેને આપના,
કરજો પ્રીયવર તમે આજે પ્રસ્તાવ કેરી સ્થાપના !
એ સ્થાપનાથી શુદ્ધ બનીને હૃદય તમ નીહાળજો,
આનંદ આનંદ જે રથજે જોશે તમે ત્યાં ભાળશે.
સંકલ્પ કરી તમ હૃદયમાં ન્યાયો તથા પયે વળો,
ને શેષ તમ છંદગી અહા બહુ મુખને પ્રેમે વહો !
ધન અને સંતતિ તથા ઝરે છંદગી તમ વહો,
અનુકૂળતા સૌ રીતે આનંદથી હરનીશ લહો.
નવીન વર્ષ પ્રેમથી 'પ્રીયવર તમે આજે લહો,
કુમુમાંગલી આ કેશરીનો' સાલ સુવારક અહો !

વૈદિક દૃષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન.

(લેખક:-વૈદ્ય વિદ્યાપુર.)

(૧)

આપણે એમ જાણીએ છીએ કે પાશ્ચાત સાયન્સના ભાવે-કુદરતનું જ્ઞાન મેળવીએ છીએ અને તેનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ તેમજ પાશ્ચાત દેશવાસીઓ પ્રાકૃતિક જ્ઞાનના ભાવે ઉચ્ચ શ્રેણીપર ચડેલા છે, પણ પાશ્ચાત સાયન્સથી પ્રકૃતિનાં મૂળતત્ત્વ પંચોતેર જાનેલ છે તો આપણા પ્રાજ્ઞપુરુષોએ પંચભૂત જાનેલાં છે. પાશ્ચાત સાયન્સનાં પંચોતેર તત્ત્વ પદાર્થનાં પરમાણુઓ ભ્રમતાં રહે છે તથા તે પરમાણુ વા અણુઓના ઘોંટાટીક વા રસાયનીક પ્રતી-વર્તન થઇ પદાર્થોનાં રૂપાન્તર થાય છે એટલે ઉદ્ભવ અને લય થતો ગણાય છે. સાયન્સમાં પદાર્થને અમર કહેલ છે. પદાર્થોનો કોઇ કાળે નાશ થતો નથી, પણ તેનું રૂપાન્તર થાય છે. જે રૂપાન્તર નજરે નોંધીએ છીએ તેને ઉદ્ભવ રૂપાન્તર થયો એમ કહીએ છીએ અને જે નજરે નોંધવામાં નથી આવતું તેને લયનું રૂપાન્તર થયું એમ ગણીએ છીએ. સાયન્સની રીતીએ જ્યારે મૂળતત્ત્વીક પદાર્થો પરમાણુની દશામાં હોય ત્યારે જોઇ શકાતા નથી. પંચોતેર તત્ત્વ સાયન્સે ગણેલ છે તે તત્ત્વોનાં જુદાં જુદાં પરમાણુ ભ્રમતાં રહે છે અને પોતાના જાતિચુંબનાં બીજાં પરમાણુઓ મળવાથી જે તે પદાર્થોનાં પરમાણુ અણુઓના રૂપમાં આવી તથા એવાં અનેકા અનેક અણુઓનાં સંમેલન થઈ મૂળતત્ત્વ ૭૫ થી ખગોળ ભૂગોળના સઘળા પદાર્થ બનેલા છે એમ જડ જ્ઞાનના ભાવે જાણીએ છીએ. કાર્બન, હાઇડ્રોજન, ઓક્સિજન, નાઇટ્રોજન, પોટાશીયમ, સોડીયમ, તામ્રરોપ્ય, લોહ, મગ્ન વિગેરે પંચોતેર તત્ત્વ નેચરર-નાં સૂક્ષ્મ તથા સ્થૂલ અણુઓથી બનેલાં છે અને તે મૂળતત્ત્વીક પદાર્થોના ઝોઝા વત્તા ભાગો-ખગોળ ભૂગોળના દરેક પદાર્થમાં રહેલા છે. કેટલાક પદાર્થમાં પોટાશીયમનો ભાગ હોય છે તો કેટલાકમાં કાર્બનનો ભાગ હોય છે. કોઇક પદાર્થ ઓક્સિજન અને હાઇડ્રોજનથી બનેલ હોય છે જેમ પાણી, તો કેટલાકમાં ઓક્સિજન કાર્બન અને નાઇટ્રોજનનાદિ હોય છે. જેમ વાયુ તો કેટલાંકમાં લોહ-તામ્ર-ઓક્સિજન. ધણાં મૂળતત્ત્વીક પદાર્થથી બનેલ હોય છે. જેમ સૂર્ય-આ રસાયન-રીતી અનુસાર જેના બુદ્ધિથી પણ વિભાગ ન થઇ શકે તેને પરમાણુ કહે છે. આ પરમાણુ-ઓના મળતા ગુણોના ગાઢા સંમેલનથી દરેક સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ પદાર્થ બનેલ છે. લોહ એક મૂળતત્ત્વ પદાર્થ છે. તેના ભાગ આપણા શરીરમાં રક્તના રાતા રંગકણમાં મળી આવે છે. પૃથ્વીમાં હીરાકસ્તી, સોવનમાકિસક, રોપ્યમાકિસક, તથા વનસ્પતિ અને આકાશમાં વિચરતાં અણુઓમાં લોહનાં પણ અણુઓ છે; આવાંજ ખારા ગુણનાં અણુઓ આંગણી, ચીત્રોમામાં, લીંબુ, યૃષ્ટકી, વિગેરેમાં અમ્લ ગુણનાં અણુઓ ઝોઝાં વધતાં હોય તે પ્રમાણે તેનું વિશી-ષ્ટત્વ ગુરુત્વ પણ હોય. પોટાશીયમને માટે પણ તેમ જાણવું. આપણે દેશી જવખાર કાઢીએ છીએ તે પણ એક પોટાશીયમજ છે. આ ક્ષારરૂપ પોટાશ દરેક વનસ્પતિમાંથી નીકળે છે માટે દરેક વનસ્પતિના ક્ષાર પણ પોટાશીયમમાંજ ગણાય, તેમજ પોટાશીયમનો કેટલોક ભાગ પૃથ્વીમાંથી નીકળતા ક્ષારોમાં પણ મળી આવે છે તેવીજ રીતે સોડીયમનો ભાગ-પણ પૃથ્વીમાંથી મળે, તેમજ વનસ્પતિમાંથી પણ મળી આવે છે. કાર્બનનો ભાગ સાકર, ધરતો

ધુસ, વાયુ, હીરા વિગેરેમાં છે. આમ આધુનિક સાયન્સથી સિદ્ધ થતાં આપણું પ્રાચીન શાસ્ત્રોમાં આવે શોધ નથી એમ જાણી આપણી વૃત્તિઓની તે તરફ રૂચી થતી નથી. આ ઉપરથી આપણા પ્રાચીન પ્રાણપુરુષોએ પ્રાકૃતિક જ્ઞાનનો કંઈ શોધ કર્યો નથી એમ માની પરવિધાના સિદ્ધાંતો ગ્રહણ કરીએ છીએ એમાં આપણી યુદ્ધિનીજ ઓછાશ છે. જે કે પાશ્ચાત શોધ પ્રસક્ત પ્રમાણથી સિદ્ધિદાયક તેમજ શુદ્ધ અને સરળ ઉપયોગી થઈ પડે એવી છે એમ મનાય તોપણ તેમાં અંતીમ પરીણામ દુઃખદાઈ થઈ પડે છે. દાખલા તરીકે દંત-કથામાં એવી વાત પ્રચલીત છે કે, પૂર્વે હિંદુસ્તાનમાં ગળાનું વાગેતર વિશેષ થતું અને તેથી દેશી પરદેશી દરેક લોકને એના ઉપયોગની જરૂર હોવાથી હિંદના કૃષિકારો કેટલોક પૈસા ગળાના વાગેતરથી પેદા કરી પોતાનો નીર્વાહ ચલાવતા તથા તેમના ખેતરોમાં કેટલાક ગરીબ મજૂરો દામે જઈ પોતાનો નીર્વાહ કરતા. તેમાં સાયન્સથી ગળાના પરમાણુઓનું સ્વરૂપ સમજી એટલે ઉપર જણાવેલ તત્વો પૈકી કયા તત્વના અણુથી ગળા જેવો પદાર્થ બને છે તેનો નિર્ણય કરી ખનીજ દ્રવ્યોના મીશ્રણથી કૃત્રિમ ગળા થવા લાગી અને તેથી વાગેતર કરનાર કૃષિકાર તથા તેમના મજૂર વર્ગને ગળાથી થતા વાગેતરના ઉદોગથી થતા નીર્વાહમાં ખામી આવી અને લોકો જીખના દુઃખમાં પડવા લાગ્યા, તેમજ પદાર્થ વિદ્યાના બધે મોટાં મોટાં યંત્રોના સાધનથી લાંબે જથ્થે દરેક વસ્તુ તૈયાર થવા લાગી, તેથી શ્રીમંતોના ઘરોમાં અઢ-જક દ્રવ્ય ભેગુ થવા લાગ્યું. પણ ગરીબોની પોતાના દુનનર ઉદોગના નાશથી અત્યંત દુર્દશા દિનપ્રતિદિન થવા લાગી કારણ મોટાં અને યાંત્રિક કારખાનાં થવાથી મજૂરી કરનાર માણસોનો ખર્ચ ઓછો થવા લાગ્યો. દુનનર કારીગરી આદિ ઉદોગો જે જાતમહેનતના હતા તેનો નાશ થયો; મતલબ કે રસાયનશાસ્ત્ર કરતાં તો આપણા પ્રાચીન પ્રાણ પુરુષોએ જગતના કસ્યાણુ નિમિત્તે જે યત્ન કરેલા છે તે સ્તુતીપાત્ર છે. ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે સાયન્સથી અમુક જાતનાં તત્વજ્ઞ પ્રાધ્યાન છે તો આપણા પ્રાણ પુરુષોએ કુદરતનું વીરરણ કંઈ જુદું કરેલું છે; અને તે જ્ઞાનમાં સુધારો વધારો કરવો પણ આવશ્યક છે. તેમ કેટલીક વિશેષ શોધની પણ જરૂર છે. જે તે થતી રહે તો આપણી પ્રાકૃતિક વિદ્યા છૂલું છતાં ઉપયોગમાં આવે અને તેથી દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામતી જાય ત્યારે આપણે અન્ય આશયની જરૂર રહે નહિ. આ વાત અનુભવીઓએ લક્ષમાં લેવા જેવી છે. આપણે જેને પ્રકૃતિ કહીએ છીએ. વસ્તુતઃ અનાદી છે તેનું રૂપાન્તર થાય છે એટલે વિકૃત પરીણામને પામે છે અથવા અવિકૃત પરીણામ પામે છે. દુધનું દહીં થાય અને તેમાંથી ફરી દુધ ન થાય તે વિકૃત પરીણામ કહેવાય. પાણીથી બરફ થાય અને તે બરફથી પાણું પાણી થાય તેને અવિકૃત પરીણામ કહે છે. જેને સાયન્સની રીતીથી પદાર્થોનું ભૌતિક અને રાસાયનીક પરીવર્તન થયું ગણે છે. અણુ અને પરમાણુથી જગતના સઘળા પદાર્થ બનેલા છે અને સઘળા મૂળતત્ત્વીક પદાર્થોનું મૂળતત્ત્વ એક વાયુજ છે એમ સાયન્સથી જાણવામાં આવે છે, પણ તે વાયુને આકાશાદિ અવકાશ આપી સંધરે છે તથા આકાશાદિને પ્રકૃતિ અવકાશ આપી સંધરે છે તેથી સઘળા પદાર્થો ખીજરૂપ શક્તિથી પ્રકૃતિમાં રહે છે. પ્રકૃતિ સદા સ્વરૂપે બ્રહ્મની સત્તાને લેઈ સતરૂપ છે તેથી પ્રકૃતિને અમરત્વ થટે છે. તેનાં રૂપાન્તર થાય છે એટલે વિસ્તૃત પરીણામને પામે છે તથા સંકોચને પામે છે એટલે સ્પષ્ટ રૂપે પ્રતીત થાય છે અને સુક્રમરૂપે રહે છે તેથી પ્રકૃતિ જુગોળ ખગોળના સઘળા પદાર્થોનું ઉપાદાન ગણાય છે.

(મૈથુન ત્યાગરૂપ) બ્રહ્મચર્ય વ્રત.)

(લેખક:—પાનાચંદ જેવંદ માણિકપર.)

હરિગીત. (ચાલ).

- કુમારિકા વળી ભાડુતિ વેરયા વિગેરે જાણીએ,
 વિધવા પરત્ની અંગતા શું વિપય ચિત્ત ન આણીએ;
 નવ નિરખીએ વિકાર નજરે શીમલ વ્રતને આદરે,
 તે સુગત જન જગમાં અહોનિશ ધર્મધ્વજ ધારણ કરે. ૧
- બ્રહ્મચારી નર ગુણવાન ત્યાગે સકળ નારી નેહરે,
 સંતોષી શ્રાવક નિજ પ્રીયા નવ અન્યમાં ધ્વજા કરે;
 નર જન્મ શુભન જાણીએ શીવસંપત્તિ વેગે વરે,
 તે સુગત જન જગમાં અહોનિશ ધર્મધ્વજ ધારણ કરે. ૨
- મન વચન કાયા યોગથી નવ રાત્રીએ રાખા કઢી,
 વૈરાગ્યમાં મન વાળતાં થાએ જીવોની સદ્ગતી;
 વ્રતમાંહિ સહુ શીરદાર એવું વ્રત અનુપમ જાણીએ,
 સાધક બનો તેના ખરેખર મુક્તિદાયક માનીએ. ૩
- અલખ શક્તિ આત્મા કેરી પ્રેમથી પ્રગટાવિએ,
 સમવકત્ય ઉજવળ થાય રૂઢી ભક્તિ ચિત્તમાં લાવિએ;
 કંઠર્ષ કેરા દર્ષને હણુવા મુનિ ઉદય કરે,
 ચુકે નહિ નિજ ધ્યાન માંહિ અચળ મેરૂની પરે. ૪
- જે જે ઉપાયે કામ જાગે તે થકી દૂરે રહે,
 નારીતણા નખરે ન ચુકે બ્રહ્મમંદિ સ્થીરતા ધરે;
 નિજ નારીથી પણ સુગત જન વિવેકથી વરતે સદા,
 ટાળે ધિરજથી સર્વથા જે કામ કેરી આપદા. ૫
- જે સ્નાન મજ્જન પરપુરુષનું ૧સત્યવરતી નવ કરે,
 પરપુરુષને વળી તેલ મર્દન અંગ ભુપણ નવ ધરે;
 પરપુરુષ સાથે નવ નવા ખેલે કરી ખેલે નહી,
 પરપુરુષ કેરા બાળને નવ રૂકંચુકી ઓળે સહી. ૬
- પરપુરુષ કેરા પાય અંપન નવ કરે વ્રત ધારીણી,
 પરપુરુષ કેરા હાથનું તબોળ વરજે ચલક્ષણી;
 નિજ નાથ વિશુ પરપુરુષ સાથે પંથમાં ચાલે નહી,
 નિજ જેઠ સસરા અન્યથી નવ મશકરી કરીએ સહી. ૭
- એકાન્તમાં પરપુરુષ સાથે વાત નવ કરીએ તિહાં,
 દષ્ટિ તણો મેળાપ થાએ એમ નવ વરતે જીહાં;

- સકેતમાં વાતો કરે નિર્લજ્જપણે ભટકે નહિ,
 અહમચારીણી અહ પાળતાં મુરકેલીઓ મોટી કહી. ૮
- પરપુરુષ સુતો હોય ત્યાં નિજ અંગ વચ્ચે ઢાંકવું,
 પર દેખતાં આજસ વિચરે અંગ ખુલ્લું મુકવું (નહી);
 શુભ અવયવ શરીરના ખુલ્લા કદી કરવા નહી,
 અણુજાણુ ઘરમાં એકલા નવકો દિવસ જતું મહી. ૯
- નવ પિયરમાં રહેલું અતિ રહેલું પતિના સંગમાં,
 પાળે શીયળવ્રત એમ આવિકા અતિ ઉમંગમાં;
 સતીઓ તણાં વ્રત સાચવીને આવિકાઓ જે હવિ,
 અપવાદને દૂરે કરી ઉઘોત કર થાએ સહિ. ૧૦
- નવવાડ પાળે નીરમલી ત્યાં કામ હામ નવિ ધરે,
 તે વીર માનવ પ્રાણી નીર્લજ્જ કામ સહેજે વશ કરે;
 ચિંતામણી સમ પામી નરભવ વ્યર્થ નવ જાયે અરે,
 તે સુજન જગમાં સદા શુભ અચળ કીરતીને વરે. ૧૧
- સતીઓ અને સતીઓ કસોટીમાં કરી કંચન પરે,
 અમિ સંયોગે હેમવત નિજ જીવનને નિર્મલ ધરે;
 પોતે વર્ધા શીવ સંપદા જગમાં યશસ્વી થઇ ખરે,
 તે સુજન જન જગમાં અહોનિશ ધર્મધ્વજ ધારણ કરે. ૧૨
- સ્ત્રી નપુંસક પશુ વિનાના સ્થાનકે અહ પાળવું,
 નારી કથાઓ કામ પ્રગટે તેમ ચિત્ત ન વાળવું;
 નારી તણા આસન મહિ અહમચારી તો બેઝે નહી,
 નવ નિરખે અગોપાંગ નારીનાં સરાગે તે સહી. ૧૩
- જ્યાં ભીંત અંતર દંપતી ત્યાં કામ ક્રીડામય થતાં,
 અહમચારી નર તે સ્થાનથી વેગે કરી દૂરે જતાં;
 પ્રૂર્વે ક્યારે સંયોગ નારીના હૃદય લાવે નહી,
 નવ સરસ ભોજન ખાય જેથી કામ નવ જાગે સહી. ૧૪
- જે મીત ભોજન આદરે નવ શરીરની શોભા ધરે,
 જે નિજ પરાયું પારખે આનંદ નિજમાંહી ધરે;
 જે ધ્યેય ધ્યાતા ધ્યાનમાંહિ મગ્નતા જે આદરે,
 તેવા નરો આગે બિચારો કામ તેતો શું કરે. ૧૫
- નિશ્ચય થકી ચેતન પુરુષને પરપરિણતી ત્યાગીએ,
 નિજપર તણું જે જ્ઞાન તેને ઘટ મહિ ઉતરાવીએ;
 પર પુરુષો હું ભોગલું જગ એકમાં ભમતા અરે,
 વિદ્યામયી શું રાચવું વિચાર ચેતન શું કરે. ૧૬
- મૈથુન નિશ્ચય ભોગ પુરુષ તે છુને ઘટવું નથી,
 નિજ પરિણતીમાં નાથ રહેવું એમ કહું હું સત્યથી;

પગમા પડી મુઝાય નર બ્રહ્માડમા ભુલો પડ્યો,
 ક્યા સોસતુ જાઈ બારણુ જ્યા મોહ દાનાનગ નડ્યો. ૧૭
 રે રે અતુષમ માનની ચીતામણી કરમા પડ્યો,
 ભુલ્યો ખજેખર બાન ભોળા ચક્રિ ગતીમા રડવડ્યો,
 ગુભ ગરણુ ગુરુર આદરી શીખ હીતને મુશુની અરે,
 હા મધ તુ સમગ્રશ ત્યારે દીન્ય અજનની પડે ૧૮

(વ્યવહાર નિશ્ચય મૈથુન ત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્યવ્રત.)

ખટરસ તણા ભોજન કરીને દામ ડગર દાખીઓ,
 વારાગનાને હાન ભારે તેહ તપમી નન ચળ્યો,
 સ્યુળભદ્ર જય અણુગાર તુગ સમ અન્ય નીચુનને નથી,
 ધન્ય ધન્ય બ્રહ્મચારી મુનિશ્વર નમન કરીએ પ્રેમથી ૧૯
 શ્રેષ્ઠીના ઘેર ઉઠીઆ પગ નદનો વસુનેના
 મુખ ભોમ સરવે પરહગીને સેજ મથુન રોવના,
 યાવગ્રા હડ તપ આરે શીર સુદરીના ગરણે,
 મૈથુન ત્યાગે પ્રાણીયા હુ જાઉં તેહના વારો ૨૦
 દેવકીનો લતુનદન કૃષ્ણ બધન ધન્યરે,
 ગજેમતિના નાથ પામે સજમી કાઠમગ ધરે,
 હા મનદે અગાર દાગ તુ બધી અણુગારે,
 મથુન ત્યાગે પ્રાણીયા હુ જાઉં તેહને વારણે ૨૧
 સન્નત ડુમારે સમજતા નિજ દેહની મમતા તગ,
 વિકરાગ વ્યાધિ પામતા પશુ સમગ સુરવિરતા સહ,
 સમજનતા વળી દેવને તે બાન રોગના દારણે,
 મૈથુન ત્યાગે પ્રાણીયા હુ જાઉં તેહને વારણે ૨૨
 વર્ષ દાદશ કઠીણુ તપમ્યા ચરમ ગ્રામર જગ જયો,
 અધકાર પડે દૂર થતા ઉવોત જાન તણો થયો,
 મૂકાવિયા મૈથુનથી ભવિ ગ્રામ પ્રાણુને,
 મૈથુન ત્યાગે જે નરા હુ જાઉં તેહને વારો ૨૩
 બ્રહ્મચર્ય મહિમા નિજ મતિ અતુસાર દીવો પ્રેમથી,
 તમ મનન નાચન એક ચિત્તે માલજે જે મ્નેહવી,
 કરશે અમન નરનારી કડા સાશિત પામશે,
 શીર સુદરી રસિયા બને જ્યા પ્રેમ અમિહડ જામશે. , ૨૪
 આચાર્ય શ્રીમદ્વોગધારક બુદ્ધિસાગરને નમું,
 તસ શીખ્ય પાનાચદ આનંદ બ્રહ્મધારને સ્તનુ,
 અહનિશ સુખના કારણે બ્રહ્મચારીનતને આદરે,
 જગ બધનો તોડી હહીલા મુક્તિપદ વેગે વરે. ૨૫

સુખ.

(લેખક:—નાગરદાસ નરોત્તમદાસ સંઘવી. સુ. આમોદ.)

હુંકીનાં સુખ દુઃખનું સમતોલ્ય રાખવામાં મનુષ્યના પ્રયત્નો કેટલે અંશે ફતેહ પામ્યાં છે:—તેના ઇતિહાસનું દિગ્દર્શન કરતાં અંગ્રેજ કવી ગોલ્ડ સ્મીથ કહે છે.

Vain very vain, my weary search to find,
That bliss which only centres in the mind.
Still to ourselves in every place consigned;
Our own felicity we make or find.

“ જે સુખનું મધ્યબિંદુ આપણા મનમાંજ છે તેને માટે શોધ કરી ફેલ છે, અરે તદ્દન ફેલ છે.”

“ જે સ્થિતિમાં આપણે હોઈએ તે સ્થિતિમાં આપણે આપણાં સુખ પેદા કરી શકીએ છીએ; અને શોધી શકીએ છીએ.”

આત્મિયસત્તાનું જ્ઞાન આપવાને માટે અસંખ્ય ધર્માત્માઓનો અગાધ પ્રયત્ન હોવા છતાં મનુષ્યો આટલાં બધાં શંકાકીય અને વહેમી શા માટે રહે છે ?

ખરી રીતે દુનિયા ચમત્કારને મહાન માને છે. સામાન્ય મનુષ્ય દૃષ્ટિથી વધારે બળ માણુમ પડતા હરેક કૃત્યમાં કાંઈક ચમત્કાર છે; એમ દરેક માણુસ માને છે.

એવા ચમત્કારોની કલ્પનાઓને અનુસરવાથી આપણને બેઠતાં સુખ મળશે એમ માનીને દુનિયામાં પોતાની માલ્લી જેમ તેમ ધકેલે જાય છે.

પૈસા પેદા કરવાની, માન મેળવવાની, સ્ત્રીપુત્રાદિક કુટુંબીયો મેળવવાની વગેરે સ્વાર્થિ આશાઓમાં બધું બુલી જવાય છે. આ આશાઓની છાયા તે વસ્તુઓ બધારે આવી મળે અને સુખ આપે છે તેવા કરતાં વધારે સુખદાયક માણુમ પડે છે. તે તે વસ્તુઓમાં પણ અનેક પ્રકારના ચમત્કાર દૃષ્ટિએ પડે છે.

જેમની પાસે પૈસા ઓછા હોય છે, તેઓ એમ માને છે કે પૈસાવાળાઓને કેવાએ પ્રકારનાં સુખ હશે. છોકરાં વગરનાં, છોકરાં વાળાઓમાં પણ એમજ માને છે. માન મેળવવાની આશા વાળાઓ બધાં ત્યાં ઝંપલાઈ પડતાં બીજકુલ કર ખાતા નથી. આવાં બધાં માણુસોને એકજ રસ્તે ન્યાય મળે છે. “માગે ઉસસે માગે ત્યાગે ઉસકી આગે.”

બ્યવહારમાં હિમાં ચતાં અને પ્રસંગે ચારી પડતાં દુઃખોની જાળમાંથી દીવાસો મેળવવા; ધાર્મિક ત્રતાચરણની માર્ગરેતે સુખ મેળવવા ઘણાં મનુષ્યો ચાકના રાખે છે. માનસીક સદ્ગુણો સીવાયનાં ત્રતાચરણથી, શરિર ઉપર બહુ માદી અસર પેદા થાય છે. આ રસ્તે સુખને બદલે દુઃખ વધુ પડે છે. આતે ચમત્કારને તાબે થાય છે. ભારી ઉપર બધી આશાઓની દોરી લંબાઈ છે.

પરોપકાર ઠારા માનસીક અને શારીરિક સુખ મળે છે. કારણ કે “Mercy is double blessing, it blesseth him that giveth and him that receiveth.”

દયા, (પરોપકાર કરવાની લાગણી) કરનાર અને મેળવનાર જન્મે સરખી રીતે સુખદાયક છે.

ધન એ સહેલામાં સહેલું પરોપકાર કરવાનું છે. કારણ કે શારીરિક પરિશ્રમ કરવાને માટે હમેશાની ટેવની જરૂર છે અને માનસીક પરિશ્રમ ઉણવવાને જ્ઞાનની જરૂર છે.

“ To live and not to live is to live in debt. ”

‘ પ્રેમ વિનાનું’ હવતર, એ મત્સુ સમાન છે. ‘ પ્રેમપૂર્વક’ હવતું એ ‘ સુખ ’ છે. પ્રેમ રહીત હવતું તેજ ‘ દુઃખ ’ છે. સ્ત્રી પુત્રાદિકમાં પ્રેમ સ્વાભાવિક હોય છે; પરંતુ ‘ ઘસુધેવ કુટુંબકમ્ ’ (આખી દુનિયાને કુટુંબ સમાન માનવી.) એવુંજ નામ પ્રેમ છે.

સારે રસ્તે રહીને વ્યવહારિક સુખાદિ મેળવવાને તૃપ્ત રહેવું, નહિ તો ‘ જગતની પાડી અને ઉધતાનો પાડો, ’ કારણ કે:—

આસ્તે ભગઆસીનસ્યોર્ધ્વસ્તિષ્ઠતિ તિષ્ઠતઃ ।

શેતે નિવશ્વમાનસ્યચરાતિ ચરતો ભગઃ ॥

(વેતરેય બ્રાહ્મણ-સપ્તમ પંક્તિકા.)

એડેલાનું નસીખ એસી જાય છે, ઉભા થયેલાનું ઉતું થાય છે, સુતેલાનું મુર્ખ જાય છે અને ચાલનારનું નશીખ આવે છે.

કાર્ય વ્યવસ્થા અને નિયમિતપણું એ બે વ્યવહારિક સુખનાં મુખ્ય સાધનો છે.

સુખ દુઃખ વાસ્તવિક રૂપે માત્ર મનની કલ્પનાઓજ છે. કારણ કે ‘ One man's meat is another's poison ’ એક માણસનું સુખ બીજાને દુઃખરૂપ થઇ પડે છે. મનની કલ્પનાની દોરી હાથમાં રાખી રહેવું એમાંજ મનુષ્ય હાંદગી સાર્થક થાય છે.

શાન્તિ હલ્લે રાખીને, બ્રાન્તિ હીણ કરી મન;

દુનિયાની ઉતકાંતિમાં, અર્પણ કરવું તન.

સુખ દુઃખ માપ સમાન છે, મન કલ્પીત સૌ સાથ;

તરંગના અકળાટથી, ભરવી નહિ કંઈ બાથ. ૧

પ્રભુમાં શ્રદ્ધા રાખવી, સૌ પ્રાણી પર પ્રીત;

વ્યવહારે વર્તો સદા, દીલથી રાખી હીત. ૨

ધર્મ માત્ર છે નીતિમાં, ધર્મોધી સૌ ધર્મ;

મર્મ રહમજવાં જગતનાં, ત્યાગી આત્મિય ગર્વ.

કૃતિ જગતની જોધને, કરવાં કૃત્ય દરેક;

એજ નીતિની રીત છે, નાગરની રીત એક.

ક્રોધ કરનારની સામે ક્રોધ કરવો નહિ, ગાળ આપનારને પણ “ બહું ” શાઓ, એમ કહેવું, ચક્ષુ, કર્ણ, નાસિકા, ગિવ્હા, ત્વચા, મન અને બુદ્ધિ એ સપ્તદ્વારોથી નીકળતી એવી વાણી વડે જૂઠું બોલવું નહિ.

(મનુસ્મૃતિ.)

પ્રસંગ પ્રમાણેજ વચન કહેવું. સદ્ભાવ પ્રમાણેજ પ્રિય કાર્ય કરવું, અને પોતાની શક્તિ પ્રમાણેજ ક્રોધ કરવો, એટલાં વાનાં જે પુરૂષ જાણે છે તે પાંડિત છે. (હિતોપદેશ.)

કામ ક્રોધ તથા લોભ એ ત્રણ પ્રકારનાં નરકનાં દાર છે; અને તે દાર આત્માનો નાશ (ખરાખી) કરનાર છે, માટે એ ત્રણનો ત્યાગ કરવો, એ ત્રણ નર્ક દ્વારોથી છૂટો પડેલો માણસ પોતાના કલ્યાણનું સાધન કરી શકે છે, અને તેથી પરમ ગતિને પામે છે.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

જિથ્વાં વચન બોલવાનું છોડી દેવું, વિના ભાગેજ બીજાનું બહું કરવું, અને કામને, ક્રોધને તથા દ્વેષને આધિન થઈને ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ.

(વનપર્વ.)

॥ સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિચોનમઃ

ધર્મવૃદ્ધિનું કારણ.

(લેખક મુનિ અહતસાગર.)

જ્ઞાતા સુમ પાકે જતો ! આ સાર રાહત અનાદિ અનંત સંસાર સાગર મધ્યે પરિભ્રમણ કરનારા જીવાત્માઓને જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ વિગેરે નાના પ્રકારના કષ્ટોથી બચાવનાર ફક્ત એક ધર્મ સિવાય અન્ય કોઈ પણ અવલોકાતું નથી. એમ સર્વ દર્શનના સિદ્ધાન્તો મુક્ત કંઠે કહે છે.

બાન્ધવો ! એ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે અવબોધાય છે કે ધર્મ એ શબ્દ તો દુનિયામાં મનુષ્ય માત્રને માન્ય છેજ પરંતુ માન્યતાની પૃથક્ પૃથક્તાના લીધે ધર્મની પૃથક્તા અવલોકાય છે. પ્રભુના પ્રેમી ભક્તો ધર્મ એ શબ્દ કેવો મજાનો છે કે જેના ઉચ્ચાર તથા શ્રવણ માત્રથીજ આનંદ આનંદ ઉદ્ભવે છે તો પશ્ચાત્ તેની શુદ્ધ શ્રદ્ધાપૂર્વક આરાધન કરનારને નિરંતર પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

પ્યારા આત્મ હિતેચ્છુઓ ! ઉપરોક્ત પરમાનંદને અર્પણ કરનારો એવો જે ધર્મ તેનું મૂળ તો પરિપૂર્ણ દયાજ છે. ઉક્તં જ અહિંસા પરમો ધર્મઃ પરમધર્મ તેનુંજ નામ કે જેમાં જીવદાત બીજકુલ નથી તેમજ દુનિયાના તમામ ધર્મો દયાનો આશ્રય કરીનેજ રહ્યા છે. જેમકે:-

કૃપાનદો મહા વીરે સર્વધર્મા સ્તૂળાકુરાઃ

તસ્યાં શોપમુપેતાયાં કિયન્નન્દન્તિતે ચિરમ્ ॥ ૧ ॥

આ રૂપી મહાન સરિતાના કિનારા પર સર્વે ધર્મરૂપી તુણાંકુરો લીલાલહેર ઉડાવી રહેલા છે તે કૃપાનદી શોષઈ ગયે તેઓ લાંબો કાળ આનંદ ક્યાંથી ભોગવી શકે ? તરમાત કારણાત્ દયા સિવાય ધર્મ મેળવી શકતો નથી અને સર્વોંશે ધર્મ મેળવ્યા સિવાય કોઈ પણ કાળે અક્ષય પદની પ્રાપ્તિ થતી નથી જેથી કરીને અક્ષરપદના ઇચ્છકજનોએ નિરંતર સર્વોત્કૃષ્ટ દયાનું પૂરણ પ્યારથી સેવન કરવું ખાસ જરૂરનું છે. આ અખિલ સંસારમાં ચાલતા સર્વ મતાવલંબીજનો ઉપરોક્ત દયાનો અમલ કરે છે ખરા, તત્રાપિ દયાના સ્વરૂપને યથાયોગ્ય નહિ જાણવાથી તેઓ પૂર્ણોંશે દયા પાળવાને ભાગ્યશાળી બની શકતા નથી અને સર્વોંશે દયાના આરાધન સિવાય તેઓને યથાતથ્ય ધર્મનો લાભ મળી શકતો નથી !

ઉપરોક્ત ધર્મનું ખાસ મૂળ જે દયા તેનો સર્વોંશે સ્વિકારતો ફક્ત જૈન મતાવલંબી જનોએજ કર્યો છે એમ કહેતાં જરા માત્ર પણ અતિશયોક્તિ નહિજ ગણાય.

કારણ દયાની ખાતર નેમતાથ પ્રભુએ રાજ્યમતિનો ત્યાગ કર્યો, ધર્મ રૂપી અણુગારે પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો, ને મેઘરથ રાજ્યએ દેહનો ત્યાગ કર્યો, એ શું કોઈના જાણવા બહાર છે ? એવી અપૂર્વ દયાના સિદ્ધાન્તથી સર્વે દર્શનોમાં જૈન દર્શન મુખ્ય ગણાય છે. મારે દયાનો ઉપયોગ કરવાની ખાસ જરૂર છે.

યથા કોઈ ઘટાર્થી જન ઘટ બનાવવાની ખાતર મૃતિકા, ચક્ર, દડ આદિ સમગ્ર સામગ્રીઓ એકત્ર કરે અને ઘટ બનાવે તત્રાપિ તેમાં એકાદ પણ ચિજ અપૂર્ણ રહે તો ઘટ બરોબર બની શકે નહિ, તેમજ સર્વોંશે દયાને આરાધી શકાય તોજ અખંડાનંદને સમર્પનાર

અપૂર્વ ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય. અન્યથા દયામાં જેમ જેમ ન્યૂનતા તેમ તેમ ધર્મમાં પણ ન્યૂનતા આવશ્યક થાય.

સર્વ મતાવલંબી જનોને દયા માન્ય છે સહિ, તત્ત્રાપિ સર્વે જનોની માન્યતાના ભિન્ન-પણાને લીધે શ્રેષ્ઠતાપૂર્વક દયાનો સર્વાંશે ખરો ઉપયોગ તેઓ કરી શકતા નથી. ઉદાહરણ તરીકે કેટલાક મતાવલંબી જનોની એવા પ્રકારની માન્યતા છે કે, પશુઓ નાના પ્રકારના દુઃખોથી પીડાય છે માટે તેઓનો વધ કરવો જોઈ તેઓ પશુ જન્મના દુઃખમાંથી મુક્ત થાય. એવા પ્રકારની માન્યતાને લીધે હર્ષપૂર્વક પશુવધ કરી તેઓ તેમાંજ દયા માને છે. અન્ય કેટલાક જનોની માન્યતા એવા પ્રકારની છે કે યાવત્ પર્યન્ત પશુઓ તન્દુસ્ત હોય તાવત્ પર્યન્ત તેમની દયા પાળવી પરંતુ બ્યારે તે વ્યાધિચક્ત બની જુદા જુદા પ્રકારની પીડાઓ અનુભવતા હોય ત્યારે તેમનો વધ કરી તેમને થતી પીડાઓમાંથી મુક્ત કરવા તેમાંજ દયા છે.

વળી કેટલાક મનુષ્યોની એવા પ્રકારની પણ માન્યતા છે કે મોટા તથા નાના જે જે પ્રાણીઓ મનુષ્યોને તકલીફ આપે છે જેમકે જુ, ચાંચડ, માંકડ, મચ્છર, ડાંસ એ નાનાં તથા ઉંદર, વીંછી, સર્પ, ઘો આદિ મોટા તેનો સંહાર કરવો એજ દયા. પુનઃ કેટલાક ધર્માધ જનો હસ્તિ, અશ્વ, મહિષ, અજ આદિ પશુઓનો યશનિમિત્તે નાશ કરી તેમાંજ ધર્મધુરંધરતા માને છે.

આગળ ચાલતાં કેટલાક જનોની એવા પ્રકારની પણ માન્યતા છે કે કેટલાક પ્રાણીઓ અતિ સૂક્ષ્મ છે જે આપણી દ્રષ્ટિએ અવલોકી પણ શકાતા નથી તેઓની જરા માત્ર પણ કાળજી કરવી આપણે જરૂરની નથી. યક્ત દ્રષ્ટિએ જણાતા મોટા મોટા જીવોની દયા પાળવી એજ ખરી દયા.

ઉપરોક્ત પ્રકારે ભિન્ન ભિન્નપણે અન્ય મતાવલંબીજનો દયાનો સ્વેચ્છાનુસારે ઉપયોગ કરે છે તત્ત્રાપિ તેઓ સર્વજ પ્રભુએ કથિત-સ્વદયા, પરદયા, દ્રવ્યદયા, ભાવદયા, નિશ્ચયદયા, વ્યવહારદયા, સ્વરૂપદયા, અનુગ્રહદયા આદિ અનેક પ્રકાર દયાના છે જે ઘણાજ વિસ્તાર પૂર્વક જૈન સિદ્ધાન્તોમાં વર્ણવેલા છે તે પ્રમાણે વર્તી ખરી દયાના ખરા સ્વરૂપને નયશૈલીપૂર્વક સમજવા અધિકારી બની શકતા નથી. તેમજ દયાના સ્વરૂપને જાણ્યા સિવાય તેની આરાધના પણ તેઓથી બની શકતી નથી કારણ તેઓની મતિમાં અમાન દશાએ પૂર્ણ જોર શોરથી વાસ કર્યો છે અને પૂર્વોક્ત કથિત અજ્ઞાન દશાના જાળમાં ભ્રમિત થએલી છે મતિ જેની એવા મતાવલંબી જનોનો મત કદાપિ કાળે પણ શુદ્ધ ગણાયજ નહિ. પરંતુ પરિપૂર્ણ રીતે આત્મપદાર્થનું આત્મસ્વરૂપ જણાવવાપૂર્વક, સર્વાંશે દયાનું સ્વરૂપ કાર્ધ પણ દર્શને વર્ણવ્યું હોય તો તે જૈન દર્શનજ છે, કે જે ભાગ્યેજ સાક્ષર જનોના જણવા બહાર હશે ! જેથી કરીને જૈન ધર્મ સર્વોદ્દૃષ્ટ ગણાય છે તે સર્વથા રીતે સત્ય છે.

પૂર્વકથિત સર્વથા પ્રકારે સત્ય એવો જે જૈનધર્મ તેના ચાર ભેદ છે, જેમકે આચાર ધર્મ, દયાધર્મ, ક્રિયાધર્મ, વસ્તુધર્માદિએ ઉપરોક્ત ધર્મના જે ચાર ભેદો કહ્યા તેનાં દાન, શીલ, તપ, બ્રામ એ ચાર કારણો શાસ્ત્રકાર પ્રભુએ કથન કર્યો છે. તેમાં પણ દાન દેવાની ખાતર ધન બળની જરૂર ન પડે છે, અને શીલ પાળવા માટે મન બળની અપેક્ષા રહે છે. તેમજ તપના માટે શારીરિક જગની ખાસ અગત્ય છે. હવે આગળ ચાલતાં બ્રાવને માટે તો ખાસ સમ્યક્ જ્ઞાનજોગ્ય જોઈએ, કારણ સમ્યક્ જ્ઞાનથીજ ભાવ ધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે, અને એ જે ભાવધર્મ છે તે દાન, શીલ, તપ એ ત્રણે કરતાં અધિકાધિક છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરનાં

જણાય છે કે ભાવધર્મનું કારણ જ્ઞાનજન છે અને તે જ્ઞાનજનથી સકળ અગત્યર વસ્તુ ધર્મનો અવબોધ થઈ શકે છે. એવા પ્રકારના જ્ઞાન થકી જે આત્મોન્નતિ વા આત્મ સંરક્ષણ થાય છે, તે પહેલા ત્રણ એટલે દાન, શીલ, તપવડે થઈ શકતું નથી તેનું સજન કારણ એ છે જે તપ, નિરોધ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સમભંગી, પશુદ્વ્ય વિચાર, ઇત્યાદિ પદાર્થોનું, અવબોધન જ્ઞાન મિત્રાય પામી શકતું નથી અને ઉપરોક્ત પદાર્થોના અવબોધ સિવાય આત્મપદાર્થ જોળખી શકાતો નથી, તેમજ આત્મપદાર્થને જોળખ્યા સિવાય દાન, શીલ, તપ એ આત્મ મુખ આપી શકતાં નથી માટે ભાવધર્મ જે જ્ઞાન થકી થાય છે તે ઉપરોક્ત ત્રણ કરતાં શ્રેષ્ઠ કહેવા છે. તેમજ શાસ્ત્રકાર મહારાજની દશવૈકલિક સૂત્રમાં કહે છે કે, પદ્મમં નાળું તત્તોદયા પ્રથમ જ્ઞાનને પશ્ચાત્ દયા અત્રે પણ જ્ઞાનને એટલે ભાવધર્મને પ્રથમ પદ અર્પેલ છે. તેમજ પંચમીના સ્તવનમાં પણ કહ્યું છે કે, પહેલું જ્ઞાન ને પછી ક્રિયા, નહિ દોષ જ્ઞાન સમાનરે, અહીંયાં પણ જ્ઞાન એટલે ભાવધર્મને મુખ્ય કહેલ છે. તેનું ખરું કારણ એજ છે કે જ્ઞાન વિનાની જે જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વે દુક્ત કહેરાઈ પ છે. કેમકે ક્રિયા જે છે તેતો જ્ઞાન મહારાજનીની દાસી છે. જ્ઞાનવાન પુરુષની કરેલી અલ્પક્રિયા પણ મહાન ફલને અર્પણ કરનારી થાય છે તેટલા માટે ઉત્તરાધ્યન સૂત્રમાં પણ શાસ્ત્રકારે જણાવ્યું છે જે જ્ઞાનવાન દોષ તેને મુનિ કહેવો. તેના ઉપરથી પણ જ્ઞાનનું અત્યુત્કૃષ્ટ મહાત્મ્ય જણાય છે. પુનઃ વળી શ્રીમહાનિશીય સૂત્રમાં પણ જ્ઞાનને અપ્રતિપાતી વર્ણવ્યું છે. આગળ ચાલતાં શ્રીમદ્દેવી માતાને હસ્તિ રક્ષે જેમાં કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું તથા છ ખંડાધિપતિ ભરત મહારાજને આરિસા-બુવનમાં કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તેનું મજા કારણ પણ જ્ઞાનજ હતું. એવી રીતે જ્ઞાનરૂપી નેત્ર પ્રકટ થયાં છે જેને એવા મુનિ મહારાજઓને વંદન પુનઃ પુનઃ થાઓ એમ ઉપદેશ માળામાં પણ કહ્યું છે. જ્ઞાનના પૂર્ણ પ્રતાપથી દેવાચાર્ય શ્રીમાન મત્રવાદી પ્રમુખ મહાત્માઓએ બૌદ્ધાદિક અન્ય મનાવલખી જતોને છતી જગતમાં મરોવાદ લઈ શક્યા છે. જે જે અંશે જ્ઞાનની તીક્ષ્ણતા તે તે અંશે ચારિત્રનું અજપણું જણવું.

જે નિશચિત કર્મોનો કરોડો વર્ષ પર્યન્ત પણ દાન, શીલ, તપથી ટાપ થઈ શકતો નથી તેનો જ્ઞાનથી એક શ્વાસોશ્વાસમાં નાશ થઈ જાય છે તેટલા માટે ક્રિયા ગુરને પીપ-લાના પાન સદૃશ કલા છે અને જ્ઞાની ગુરને સમુદ્ર સમાન દલા છે. સમ્યક્તપણું જ્ઞાન વિના ટકી શકતું નથી તેમજ જ્ઞાન સિવાય દયાનો માર્ગ પણ સમજાતો નથી. શાસ્ત્રોક્ત સમસ્ત ક્રિયાઓનું મૂળ શ્રદ્ધા છે અને તે શ્રદ્ધાનું કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

હુનિયાના સમય પદાર્થને સમગ્રવનાર એવું જે જ્ઞાન તેના શાસ્ત્રકારે પાંચ બેદ વર્ણવ્યા છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ-ઉપરોક્ત જ્ઞાનના પાંચ બેદમાંથી દ્વિતીય બેદ જે શ્રુત છે તે સર્વથી અધિકોપયોગી છે. કારણ તે પદાર્થ માત્રનું પ્રકાશક છે. સ્વમન તથા પરમન જન્મેને પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારું પણ શ્રુત જ્ઞાનજ છે. અજ્ઞાનરૂપ અધિકારનો નાશ કરવાને માટે તો દિનકર સમાન તથા દુખમ દાળરૂપ રત્નનીને વિષે તો દીપક સમાન શ્રુતજ્ઞાન છે. બાકીનાં ચાર જ્ઞાનનું કારણ પણ તે પોતેજ છે. રિતરાગ પ્રતુએ શ્રુતજ્ઞાનને સંવ્યવ-હારક કહ્યું છે. હિંસ, સમુદેશ, આજ્ઞા દમ્બાદિક વ્યવહારના લાભ શ્રુતજ્ઞાનથી થાય છે. વળી સ્વસ્વરૂપ તથા પરસ્વરૂપની સમગ્રજી પપ્પ શ્રુતજ્ઞાનથીજ થાય છે. બાકીના ચાર જ્ઞા-

નના પ્રભાવથી જાણેલું સ્વરૂપ તે પણ શ્રુતજ્ઞાનથીજ કથી શકાય છે. માટે મત્યાદિક ચાર જ્ઞાન સ્થાપવા યોગ છે પરંતુ તેનાથી અન્ય જીવોને ઉપદેશ આપી ઉપકાર કરી શકાતો નથી. ઉપદેશ-આપવાના માટે તો શ્રુતજ્ઞાન જે છે તેજ મહાન ઉપકારી છે એવા શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે જેથી કરીને શ્રુતજ્ઞાન ખાસ મોટું નિમિત્ત કારણ છે. શ્રુતજ્ઞાનનું નિરંતર શ્રવણ કરવાથી જીવાત્માને શુદ્ધ સ્વરૂપ, વિશુદ્ધ, શ્રદ્ધાન ઉદ્ભવે છે. જેનાથી શુદ્ધાત્માનું આચરણ, આસેવન તથા અનુભવ ઉત્પન્ન થાય છે તેજ પરમપદની પ્રાપ્તિ અવગોચરી. શ્રુતજ્ઞાન શ્રવણના પ્રભાવ થકી જીવાત્મા ધર્મ વિશેષે અવગોચરી શકે છે અને ધર્મતા અવગોચર થકી વિવેક પ્રગટે છે તે જ્ઞાનગળથીજ અંતે મોક્ષ મેળવી શકાય છે માટે સર્વે આત્મહિતેચ્છુ જનોએ નિરંતર શ્રુતજ્ઞાનનો શુદ્ધ ભાવથી આદર કરવો. ચતુર્ગતિમાં પરિભ્રમણ કરતા જીવાત્માઓને શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ઘણીજ કઠીણ છે. શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી પૂર્વે શ્રીગીતમ સ્વામી, સુધર્મા સ્વામી, જગ્યા સ્વામી, વિગેરે ઘણા મહાત્માઓ સંસાર સાગરને તરી ગયા છે. વર્તમાનકાલે મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિશે વિચરતા શ્રી મંધરાદિક જનવરોના સદુપદેશને શ્રવણ કરીને ઘણા જીવો તરે છે. ભવિષ્યકાળે શ્રીપદ્માભ વિગેરે તિર્થંકરોની વાણીને શ્રવણ કરીને શ્રીધર્મચર્યા વિગેરે ઘણા જીવાત્માઓ તરસે તેમજ આ ભરતક્ષેત્રમાં હાલ પણ જે જીવાત્માઓ શુદ્ધભાવથી શ્રુતજ્ઞાનને સાંભળશે, ભણશે, અન્તઃકરણથી તેના ઉપર શ્રદ્ધા કરશે તે સુલભગોચરી થશે, અને હજુ (હધુ) કર્મી થઈ પરંપરાએ મુક્તિ મેળવવા ભાગ્યશાળી બની શકશે. એવા શ્રુતજ્ઞાનનું મૂલ દ્વાદશાંગી છે તેમજ તે શ્રુતજ્ઞાનના, વાંચના, ધૃતિ, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા આદિ ઘણા ભેદ છે તેમાં પણ ચર્મકથાના ચાર ભેદો શ્રી ઉવાર્ધ સૂત્રમાં કથન કર્યા છે તે આ પ્રમાણે છે:—આક્ષેપિણી, વિક્ષેપિણી, નિર્વેદિની અને સંવેદિની. હવે જે થકી એક તત્ત્વમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેને આક્ષેપિણી કહીએ, જેનાવડે મિથ્યાત્વની નિવૃત્તિ થાય તેને વિક્ષેપિણી કહીએ, જેના શ્રવણથી મોક્ષની અભિલાષા ઉત્પન્ન થાય તેને નિર્વેદિની કહીએ; અને જે થકી વૈરાગ્ય ભાવની ઉત્પત્તિ થાય તેને સંવેદિની કહીએ. એવું પરમ પરાપકારી શ્રુતજ્ઞાન ચાર પ્રકારની ધર્મકથા સંયુક્ત ત્રણ ગદના મધ્યભાગમાં દેવોએ રચેલા સિંહાસન ઉપર તથા અશોક વૃક્ષની હેઠળ બિરાજમાન થઈ એક યોગનના પ્રમાણવાળા સમોવસરણની મધ્યે બાર જાતની પ્રખ્યાતા સન્નુષ્ટ દેવાધિદેવ શ્રી તિર્થંકર પ્રભુ સંસારી જીવાત્માઓના હિતના માટે કથન કરે છે અને તેના શ્રવણ માત્રથી શ્રીગણધર મહારાજાઓ દ્વાદશાંગીની રચના કરે છે તે ખાસ સ્પષ્ટ તરીકે ગણાય છે. ઉપરોક્ત રીતે દરેક જીવેશ્વર પ્રભુના સાસનમાં જાણવું. તેમજ વળી શ્રીજનરાજ પ્રભુના સાસનમાં પ્રત્યેક સુધ, દ્વાદશ પૂર્વધર અને દશ પૂર્વધર સુધીનો મહાન જ્ઞાનવાન પુરોહ જે જે નિર્ણયોની રચના કરે છે તેને પણ ચત્ત્ર સંગ્રહ હોવાથી દ્વાદશાંગીના બારમા દષ્ટિવાદમાં તેનો અન્તરભાવ થાય છે. વર્તમાન, પરમકૃપાળુ, દિનબધુ, દિનાનાથ શ્રીમાન મહાવીર પ્રભુના ચાલતા સાસનમાં જે પીસ્તાલીશ જનાગમો છે તે સર્વે શ્રીશ્રુતજ્ઞાનનાંજ ભેદ છે એમ અવગોચરું. અન્ય પણ અક્ષર-અનક્ષરાદિક દ્વાદ અને પર્વાય-પર્વાયસ-માસાદિક વીસભેદ પણ તેનાજ છે. વર્તમાન દુષ્પ્રમ પંચમ કાળમાં ફક્ત શ્રુતજ્ઞાનજ પ્રકટ પડે છે. કારણ મતીજ્ઞાન છે પરંતુ તેવો શ્રુતજ્ઞાનજ છે કેમકે શ્રુતજ્ઞાનનું જે સમવાયી કારણ તે મતીજ્ઞાન છે, અને કારણથી કાર્યની તો અભિજ્ઞતા છે, કિન્તુ! બિન્નપણું નથી. અન્ય અવધિ, મનઃપર્વવ અને કેવળ એ ત્રણ જ્ઞાન તો વર્તમાન સમયમાં ક્ષેત્ર કાલાદિક ભેદને અનુ-

સરીને વીર પ્રભુના સાસનમાં તેનો વિચ્છેદ થયો છે. ફક્ત મતિશ્રુતરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રસાર હાથમાં અત્રે વિદ્યમાન છે. પૂર્વકથિત શ્રુતજ્ઞાનના ઉદ્દેશ-સમુદ્દેશ, અનુગ્રા અને અનુયોગ એ આર પ્રકાર શાસ્ત્રકારે જણાવ્યા છે તેમાં સામાન્યપણે જે કથન કરવું તેનું નામ ઉદ્દેશ, વિશેષપણે કથન કરવું તેનું નામ સમુદ્દેશ, આગ્રા આપવી તથા અનુમોદન કરવું તેનું નામ અનુગ્રા; અને પ્રશ્ન, પૂછા, પ્રાર્થના પ્રમુખ કરવું તેનું નામ અનુયોગ મહાન પુરૂષોએ કહ્યો છે. ઉપરોક્ત સકળ કારણોને લીધે વ્યાખ્યાન કથન કરવામાં પણ ફક્ત શ્રુતજ્ઞાનજ ઉપયોગી છે તત્રાપિ અન્ય નથી. તેથી કરીને વર્તમાનકાળમાં શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ કરવું ખાસ જરૂર છે તેના માટે ઠેકાણે ઠેકાણે પાઠશાળાઓ, બોર્ડિંગો ને ગુરૂકુળો સ્થાપવાની ખાસ જરૂર છે. એ જ્ઞાન વૃદ્ધિને માટે અને જ્ઞાન સંરક્ષણના માટે ઠેકાણે ઠેકાણે જ્ઞાન ભંડારો તૈયાર થવા જોઈએ છે. ઉપરોક્ત પ્રમાણે જો ભવ્યાત્મા પોતાની મનોબળ વૃત્તિને તથા ધન બળ શક્તિને તેમજ શારીરિક શક્તિને જ્ઞાનવૃદ્ધિ તથા જ્ઞાન સંરક્ષણમાં વાપરે છે તે હવાત્માજ ખરેખરી રીતે ધર્મનું સંરક્ષણ તથા વૃદ્ધિ કરવાપૂર્વક ધર્મનો આરાધક બની આત્મ કલ્યાણ કરવા ભાગ્યશાળી બની શકે છે. કારણ કે આ ઠેકાણે જ્ઞાન જે છે તે કારણ છે અને ધર્મ કાર્યરૂપ છે અને કારણ કાર્યની અભિનતા છે, માટે જ્ઞાનના ઉપર વધારે લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. હવે દાખલા તરિકે જેમ નૃપતિ તથા પ્રધાન ઉભય પ્રજાની વૃદ્ધિના માટે તેમજ સંરક્ષણની ખાતર તૈયાર રહે છે અને બન્ને પ્રજાને ખૂબ પ્રેમથી પાળે છે તેમજ અત્રે દાદશાંગીરૂપ શ્રુતજ્ઞાનમાં જે મૂળ સૂત્રો છે તે રાજ સમાન છે અને તેના અર્થરૂપ દીકા ભાખ્ય ચુર્ણપ્રિમુખ પ્રધાન તુલ્ય છે તેથી સૂત્ર અને દીકા એ સર્વ ધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણને માટેજ ખાસ છે અને તે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે તેથી શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણના માટે ભવ્યાત્માઓએ જરા માત્ર પણ વિચાર કરવો જરૂરનો નથી. જેમ બને તેમ જલદી કટીબદ્ધ થઈ તનમત અને ધનવડે શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવી જરૂરની છે કારણ એના જેવું અન્ય કોઈ પણ ધર્મવૃદ્ધિ કરવાનું અત્યુત્તમ સાધન નથી.

વાણી સામર્થ્ય.

(લેખક:—શંકરલાલ મગનલાલ વ્યાસ મુન્ડાલ.)

यथा चित्तं तथा वाचो यथा वाचस्तथा क्रिया ।

चित्ते वाचि क्रियायां च साधुनामेक रुपता ॥

ભાવાર્થ:—જેવું ચિત્ત તેવી વાણી, ને જેવી વાણી તેવી ક્રિયા. ચિત્તમાં, વાચામાં ને ક્રિયામાં સાધુઓનું એકરૂપપણું છે, અર્થાત્ સજ્જનો દંભ કપટાદિથી રહીત હોય છે.

ખાણથી કે ફરસીથી કાપી નાખેલું વન પુનરપિ નવપશ્ચવ થાય છે; પણ નીંદારૂપ વાણીથી છેદાયેલું મન કદી પ્રસન્ન થતું નથી. અર્થાત્ વાણીનો ધારણોત્તો નથી. ચિદુર-નીતિ, કુદરતે આપણને જે અમૂલ્ય ચીજો વિના મૂલ્યે બક્ષીસ આપી છે તેમાં વાણી-ત્રાસા પણ એક છે. આ સઘળી ચીજોનો ઉપયોગ બરાબર કરતાં આવડે તે વિચારવાને મન આપ્યું છે કે જે વડે તેનો સદુપયોગ કરવાને જોઈતા વિચારો જડી આવે છે. વધીક કે બંરિસ્ટ

જેમ કાચદાના પુસ્તકના આધારે મહાન કાર્યોમાં રતેહમંદ નિવડી શકે છે; તેમજ કુદરતે બક્ષેલી ચીજોનો ખરાબર ઉપયોગ કરવાને શુદ્ધ મનની સલાહ વડે વિજ્ઞાપી નિવડી શકાય છે. જે કાચદાના પુસ્તકમાં જે વડે વિજ્ઞાપી નિવડાય તે લખાણ ન હોય ને તેને બદલે બીજુંનું તેથી ઉચ્છદ્ધ પુસ્તક હાથ ધર્યું હોય તો તેનો અભ્યાસી કદી વિજ્ઞાપી નિવડતો નથી પણ ઉચ્છદ્ધ પુસ્તક પસ્તાવાને કારણ થઈ પડે છે, તેમજ શુદ્ધ અંતઃકરણ કે જેને માટે નિર્વિકારી બાળક મગરૂરી ધરાવે છે તેની સલાહ વડે ભયંકર કાર્યો પણ નિર્વિધિ પસાર કરી શકાય છે પણ નાદુરસ્ત તકતામાં જેવાથી જેમ શુદ્ધપણે જેઈ શકાતું નથી તેમ હુણ્ણરૂપી મેલનું પણ જેના પર ફરી વળેલું છે એવી મનરૂપી આરસીમાં જેવા કિંવા સલાહ પૂછવાથી કદી જોઈતી માહિતી સંપૂર્ણપણે મેળવી શકાતી નથી માટે પહેલાં તો આરસી પરનો મેલ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો ફિતકર છે. જ્યારે આ મેલને જેમ જેમ ઓછો થયેલો ત્હમે જોશે ત્હમે ત્હમે ત્હમારા નિર્ભય અંતઃકરણ રૂપી ચમત્કૃતિદર્શક દર્પણ વડે ત્હમારા ભવિષ્યના હવાલો નજરે જેવા વા સાંભળવા જેટલા નિર્વિકારી ત્હમે થશે ત્હારે ત્હને ઉપયોગ ત્હમારે પોતે કરવો એ તો વારજ નહિ લાગવાની !

જે એમજ છે તો કુદરતી બક્ષીસોનો ક્યે રસ્તે સદુપયોગ કરી શકાય તે વિચારવાને ત્હમે બુદ્ધી જવાના નથી. સાથે એ પણ વિચારવાનું નહિ ભુલો કે કઈ વાણી આપણને શ્રેયસ્કર નિવડે છે, અને કઈ વાણી આપણને નુકશાનકર્તા હોય છે ! કારણ કે વાણી પણ એક કુદરતી બક્ષિસ છે ને તેનો પણ બે રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે પણ જે વિકાસો તેઓના આન્તરમનને પૃષ્ઠી તે પ્રમાણે વર્ત્યા હતા ને તેમાં રતેહમંદ નિવડ્યા હતા તેમના શબ્દો ટાંડી સેખને આગળ ચલાવીશું.

પ્રત્યેક મનુષ્યને બે પ્રકારની કેળવણી મળે છે, પહેલું અન્ય જનો તેને બહારી ગણાવીને કેળવે છે અને બીજી ઘણી અગત્યની એ છે કે મનુષ્ય પોતે-પોતાની જાતને મુખારે છે અને કેળવણી આપે છે તે.

ગિબન.

સારા કાર્યો પર પ્રીતિ રાખવા કરતાં જાતેજ સારા જીવનના મંથરપ થવું એ વધારે સારું છે.

ફેનેલન.

એકબાઈ એ સર્વ વિકારમાં અત્યન્ત નીચ અને નિંદ્ય છે.

બેકન.

આત્મસ્તુતિ કરવા માટે એકજ રીત છે ને તે એકે જે ગુણ આપણમાં છે તેનેજ અન્યમાં જોઈ તેનાં વખાણ કરવાં એટલે ક્યાં પ્રમાણે પોતાની સ્તુતિ થશે અને ખરાબ દેખાશે નહિ.

બેકન.

એકજ ચીજનો બે રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે. એક રીત એવી હોય છે કે તે ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે છે ને તેજ ચીજનો બીજી રીતે ઉપયોગ કરતાં તે ઘણી નુકશાન કર્તા નીવડતી જણાય છે. ત્હેવીજ રીતે વાણીનું પણ સમજાવું.

જે મનુષ્યોમાં સ્વજાતિ રાજી કરવાની અને જેની સાથે વાન કરે ત્હને પ્રેમ મેળવી લેવાની બારે યુક્તિ હોય છે તે માણસ તે વડે જગજાન યાય છે. લૉર્ડ ચેમ્બર ડીક્લ.

જે ત્હારાં કાર્યો નિર્વિધિ પસાર કરવાને ત્હમે ચલાવવા દોન તો જેવા વડે તે પૂર્ણ થવાનાં છે તેની સ્તુતિપાત્ર વાણીને ઉપયોગ કરો. તેમ કરવાથી ત્હમે ત્હમારા કાર્યમાં અવરયે રતેહમંદ નિવડોશો અને તેથી ઉચ્છદ્ધ નીંદ્ય યુક્ત વાણીથી બારે સંકટમાં આવી પડશો.

મહાત્મા જીહારનાથ.

જે વાણી નિઃસ્વાર્થપણે દાંભીકતાના ડોળ સિવાય બોલાયલી હોય છે. તે શ્રોતાના-
હૃદયને પીગળાવી નાખવાને કદી સુકૃતીજ નથી. સ્વાર્થ સાધવાને પણ કદી સખ્યતાની હદ
ઓળંગી જઈ અસુકૃતી માત્ર નીંદાજ કરવા મંડી પડવું નહિ. તેમજ માત્ર વખાણ કરવા
પણ મંડી પડવું નહિ. કદી એમ પણ બને કે જેને માટે તમે વખાણ કરો છો તે ત્હમ્હારી
વાર્તા સાંભળનારને અપ્રિય હોવાને કારણે રૂપ પણ હોય ! ત્હને માટે પહેલાં ત્હને જેને
વાર્તા કહેવા ધારો છો ને જે વિચારો દર્શાવવા ઇચ્છા રાખો છો તે બાબત ઉપર શ્રોતાના
વિચાર કિંવા અભિપ્રાય જાણી લીધા પછીજ તેના વિચારને મળવું ને ત્હની બાબતનેજ મળતા
શબ્દોમાં ત્હમ્હારી હકીકત જણાવો.

વાર્તા શ્રવણ કરતી વખત ત્હને એમજ થવું જોઈએ કે આ બોલાના શબ્દો મ્હારા
પક્ષને મળતા છે, અથવા મ્હારા જેવાજ છે !!!

સારા બોલ બોલવાથી દરેક મનુષ્યો પ્રસન્ન થાય છે. માટે હમેશાં મનહર બોલવું
કેમકે મિટ વચન સરખો એકે ઉત્તમ વક્તીકરણ મંત્ર નથી. **હિતોપદેશ.**

અવસર ઉપર યોગ્ય શબ્દો વાપરી સ્હામાનું મન રંજન કરી લે તેજ સુસુદ્ધિવંત. કૃષ્ણીર,
જે તું મહાજન મંડળની મહેરબાની મેળવવા સ્હાતો હોય તો સુંદર બોલતાં શીખ.
શુક્રાર્ય.

એજન જીભથી બોલાયલા શબ્દો વડે ત્હમે શત્રુતાઈના બાવવાળા જણાઓ છો ને એજ
જીભ વડે બોલાયલા શબ્દો વડે ત્હમે ખરેખરા પ્રેમીની ગરજ સારો છો, ને જેની સાથે ત્હમે
વાર્તાલાપ કરો છો તે ત્હમને ખરા હિતૈષી ધારી તન, મન ને ધન વડે ઉપયોગી થઈ પડશે.

આ વિષે જે લખતા ધાડું છું તે પૈકી ઘણુંક આગળ લખાઈ ગયું છે તે તે આપના
સ્મરણમાં સ્પર્ધા કરેજ છે પણ તે વિચારોને જાગૃત કરી પ્રત્યેક કાર્યારંભ અગાઉ ઓછામાં
ઓછી પાંચ મીનીટ પણ ત્હમારો નિર્મળ અંતઃકરણની સલાહ પૂછવાને રોકી, પછી શબ્દો-
ચ્ચાર કરવાનો મંત્ર શિખવી આ લેખને પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. **અસ્તુ.**

દરેક માણસે પોતેજ પોતાની જાતને કેળવવા પ્રયાસમાં રહેવું જોઈએ. શ્રેયો કે શિક્ષા
તો માત્ર આધારરૂપ છે. કામ તો એવું પોતાનુંજ હશે તો ફળ મળશે. અણીના સમય પર
ધારેલો હેતુ પાર પાડવાને માટે પૂર્ણ જ્ઞેસમાં પોતાની મજનશક્તિ વાપરવાની શક્તિ જ્યાં
સુધી નથી ત્યાં સુધી માણસ કેળવાવું કહેવાયજ નહિ ! **રુનિયલ વેલ્સ્ટર.**

આસ્થા ! આશા ! અને દાન !!

અરે આ સંસારે, નદિ નદિ દયા, સહાનુભૂતીના !

અહંકારે પુરા ! વીરજ જનસેવાની કૃતીના !!

અરે ! સ્વાર્થા સ્વાર્થા, જગત જન સૌ સાનું કરતા !

નથી દેહાં કોઈ, અનપ, જન સેવાથી ભરતા !!

દયા તો સ્વર્ગની દેવી, દયા દેવ બનાવતી;

દયા તો સ્વર્ગની કુંચી, નવે નિધ અપાવતી ! **પાદરાકર.**

વરસાદ રહી મરો, પૂણ સત અડ અધારી હતી. નદીના પુલપર શાનસો હતો, પણ
પુલની વચમાં ચાલતુ માણસ કાનસ નહતુ આવે ત્યારે દેખાતું. એ પુલપર એક ગરીબ

અંગ ડાસો ધીમે ધીમે ચાલતો હતો. તેની બંગલમાં જેવી તેવી એક સારંગી હતી, અને અંગપર પુરાં પાધરાં વસ્ત્ર પણ ન હોવાથી તે ધ્રુજતો હતો. પુલપરથી તે મોટાં સુંદર મકાનવાળી એક શેરીમાં આવ્યો. ઉંચે બારીઓમાંથી, રેશની અને મોન્શોખમાં-પેડેલાં પેસાદાર માણસોના આનંદી સ્વર અને ગાયન સંભળાતાં હતાં. એ બારીઓ તરફ યોડીવાર જોઈ રહી, ડાસાએ પોતાનું દીન વદન નીચું નમાવ્યું, અને એક ખુણાના અંધારમાં જઈ બાંધેલી નીક આગળ ઉભો રહ્યો. પછી તેણે પોતાની બોખરી સારંગી વગાડવા માંડી. પૈસાની તેને જરૂર હતી, અને ગાયન સિવાય કશાંથીનું તેની પાસે કંઈ સાધન નહતું. જુવાનીમાં તે એક નાટક મંડળમાં હતો. એટલે ગાઈ વગાડી સાફ જાણતો હતો, પણ હાલ તેની સારંગી સારી નહોતી, અને આજે તેનું મન છેક દુઃખી અને ઉદાસ હતું, એટલે ગાયનમાં તેનું મન બહુ વાર રહ્યું નહિ. તેની સારંગી ધીમી અને ખેસર બોલવા લાગી, અને તેની આંખમાંથી રહી રહીને એક એક મોટું દીપ્ત ટપકવા માંડ્યું. એવામાં એક પાસથી ત્રણ યુગસુરત અને જુવાન છોકરાઓ દોડતા, એક બીજાની સાથે ગમત કરતા, ને હસતા હસતા આવ્યા. એમાંના વચલાની અડફટમાં પેસો ડાસો આવી ગંબડી પડ્યો, અને તેની સારંગી નીકમાં પડી ભાગી ગઈ, ડાસો ડસકાં ખાવા લાગ્યો, તે સાંભરી પેસે છોકરે તેને ઉદાસો ને માફ માંગી. ડાસો એકથી બીજા તરફ જોવા લાગ્યો ને ચીતવ્યો થયેલા જેવો દેખાવા લાગ્યો, પણ કેટલીક વારે એના મુખમાંથી, મારી છોકરી, મારી સારંગી છોકરી એવા શબ્દો નિશ્વાસ માફક નીકળ્યા. ત્રણે છોકરાઓ એની આસપાસ વીટળાઈ વળ્યા, અને યોડીવારમાં નરમાશથી બધી હકીકત જાણી લીધી. એ ડાસાની એકની એક છોકરી ક્ષમના આગરે મરવા પડી હતી, અને તેની પાસે જવાને રસ્તા ખરસ માટે પણ ડાસા પાસે એક પાછ પણ ન હતી. દીકરીની હાથમાં ડાસાએ ત્રણ ઉપવાસ કર્યા હતા, અને આજે છેક લાચાર બની, દીકરી પાસે જવાના પૈસા મેળવવા સાર સારંગી વગાડી બીજા માંગવાનો, નીચ ઉઘમ તેણે માંડ્યો, ત્યાં તે સારંગી ગઈ.

હવે યુદ્ધાના મનની વેદના તથા શરીરની સ્થિતિ જોઈ ત્રણે વિચારમાં પડ્યા. ધડીક વારમાં સૌથી મોટાએ પોતાની સારંગી છોડી સુર મેળવવા માંડ્યો. એટલે પેલાં બે જણા એનો મનમુખો સમજી ગયા. એકે પોતાના હાથમાં યુદ્ધાની ટોપી લીધી, અને બીજાએ પોતાનો કંક, સારંગી સાથે મેળવ્યો કે ગાયન શરૂ થયું. ત્રણે જુવાનોએ નાની ઉંમરમાં ગાયનનો અભ્યાસ કરી સારી કુશળતા મેળવી હતી. આ છોકરાઓ આમ શા માટે કરે છે, તેનો પેસો યુદ્ધા ન સમજ્યો પણ એમના મનોહર ગાયનથી એનું દુઃખ ધીમે ધીમે પાછું હટ્યું, અને મન ગાયનમાં લીન થવા લાગ્યું. યોડી વારમાં તે ઠંકાણે લોકોની તથા માડી-જોની મોટી ઠંક બાઝી, અને યુદ્ધાની ટોપી સોનાનાં અને રૂપાનાં નાણાંથી ભરાઈ-જલકાઈ ગઈ. એ જુવાનોની ત્રણે ટોપીઓ પણ ભરાઈ ગઈ.

મોટા છોકરાએ સારંગી બંધ કરી. ત્રણે મળી યુદ્ધા પાસે ગયા અને એના ગળવામાં ટોપીઓ બોબે બોબે ખાલી કરવા મંડ્યા, એ જોઈ ડાસો દીંગ થઈ ગયો. છોકરાઓએ પુક ફેરવી જવા માંડ્યું, એટલે મોટાને પાછળથી ઝાલી, ડાસો બોલી ઉઠ્યો. બાધ તમારું નામ ? જરાક ખંચાઈ તેણે ગંભીરતાથી જવાબ આપ્યો. 'આરથા.'

ડાસાની આંખ બીજા તરફ વળી ભાઈ તમારું ? 'આરથા.'

ડાસાએ ગભરાઈ ત્રીજા તરફ જોયું અને પુછ્યું-તમારું ? 'દાન !'

ડોસો પગે પડી બોલ્યો, મારી છોકરીનો જન આપનાર ભાગ્યશાળીઓ તમારાં જરાં નામ તો કહેતા જવ! હું કેનો આભાર માનું ?

સાથી મોટા છોકરાના મોં પર રહેજ હસતું જણાયું ! આજં થતાં વાદળાંવાળા આકાશ તરફ, તેનો જમણો હાથ ઉઘો થયો, અને પ્રસન્ન કંઠે તે બોલ્યો : “આભાર તે દયાળુ પ્રભુનો.”

ત્રણે બુવાનો ઉજરાતા આનંદ સાથે વેગથી દોડી ગયા. કેવા ખુશમુરત છોકરાઓ ! શું સુંદર ગાયન ? પેલી સ્ત્રી તો નાટકવાળાઓ કરતાંએ અગ્રી થઈ ગઈ. વિગેરે વચનો બોલી શોખીન નરનારીઓ વીખરાયાં, ગાડીઓ ચાલી ગઈ, અને શેરી પાછી હતી તેવી થઈ ગઈ. ત્યાર પછી થોડી વારે વાદળાંમાંથી નીકળતા ચન્દને અજવાળે પેસો છુટ્ટા નદીનો પુલ ઝાળંગી ગયો !

અંગ્રેજી વિવાધી વિલુપિત થયલા, પોત્રીશન ને દેશનમાં ફસાયલા કેટલાક અકલ્યાજ ભારતના વિવાદીઓ, આ છોકરાઓની વિવેક વિનય કૃતજ્ઞતા ને સદૃઢભવાળી દયા આપણા આર્યાવર્તમાં બતાવવા બહાર પડે ! રાષ્ટ્રના થાંભલારૂપ એવા કર્તવ્યનિષ્ઠ બુવાનો હમારી કામમાં ને દેશમાં ધણા ને સત્વર પાકો એજ દેખા. હૈં શાંતિ ૩.

રસકટિર.

“રસખાલ.”

વચનામૃત.

(લેખક:—યોગનિષ્ઠ સુનિ બુદ્ધિસાગરજી સરિ.)

૧. સર્વ ધાર્મિક શાસ્ત્રોનું મનન સ્મરણ કરીને તેનો હેય-મેય અને ઉપાદેય બુદ્ધિથી વિવેક કરવાની જરૂર છે. અમુક એક શાસ્ત્રને સામાન્યપણે વાંચીને કોઈ ભતનો મન બાંધતાં પૂરે ઉપર લખેલી સ્ત્રવનાને ધ્યાનમાં લેવી.
૨. કોઈ બાબતનો જ્યાં સુધી પોતાને પરિપૂર્ણ અનુભવ ન થાય ત્યાં સુધી તે બાબત સંબંધી અમુક નિમ્મય જત બાંધવો એ ગંભીર ભૂલ છે.
૩. કોઈ ભતનો ત્યાગ વા આદર કરતાં પૂરે તે ભતની આદેયના અને હેયતા સંબંધી નયો અને પ્રમાણોથી પરિપૂર્ણ વિચાર કરવો કે જેથી વર્તમાનમાં તથા ભવિષ્યમાં ભત ફેરવવાની જરૂર ન પડે.
૪. કોઈથી ધમધમાયમાન બનેલો કોઈ વસ્તુ સંબંધી સત્ય વિચારી શકતો નથી અને બોલી શકતો નથી. માન-માયા અને લોભના આવેશમાં આવેલો મનુષ્ય સત્ય વિચારી શકતો નથી અને સત્ય પ્રાયઃ બોલી શકતો નથી. પક્ષપાત, દક્ષિણ, અદમ્યમત્વ, ધર્મ, દેવ, વૈર, સ્વાર્થ, આદ્યા, મૂઢતા, સંકુચિત દષ્ટિ, પરવશતા, બીતિ, પરતેજમાં અંતર્ગત જતું અને આમદ દત્તિયાદિ યોગે સત્યનો પરિપૂર્ણ વિચાર થઈ શકતો નથી અને પરિપૂર્ણ સત્ય બોલી શકતું નથી.
૫. રાગ, યુર, અધિકારી વગેરે મનુષ્યોને સમયજતાએ એવવા. તેમની સાથે પ્રસંગ પામીને સંભાળણું કરવું અને નમ્રતાથી વર્તવું.
૬. કોઈની હદબહાર સ્તુતિ કરવી નહિ. તેમજ કોઈની નિન્દા કરવી નહિ. કોઈના સંબંધી એવો અંબિપ્રાય ન બાંધવો જે ભવિષ્યમાં ફેરવવો પડે.

૭. જેના આચારો અને વિચારોમાં મન્દચીર્ય, મતિદોષભ્રમ, સ્વાર્થ, કલુંદ્રુતિદોષ, પરવિચારમાં અંગત ઈર્ષ્ય અને આનુષાંગીના મનુષ્ય વિચારોના પ્રવાહમાં પ્રવહિત ઇત્યાદિ વડે કષ્ટે કષ્ટે ફેરફાર થતો હોય તેના વચનનો અને આચારોનો કદી વિશ્વાસ ન રાખવો. એવા મનુષ્યોની પ્રતિજ્ઞાના વિશ્વાસે ખંધાવું નહિ કારણ કે કોઈ વખત તેવા મનુષ્યો સર્પની પેઠે ભયાવહ થાય છે.
૮. પોતાના પરિચયમાં આવતાર મનુષ્યોની સ્થિતિ, રીતિ, નીતિ અને પ્રીતિનો અનુભવ પામીને તેઓને કંઈ કહેવું વા તેઓની સાથે વ્યવહાર રાખવો.
૯. આત્માનું હિત કરવાનાં સાધનો ક્યાં ક્યાં છે અને સામાં વિદ્ધિ ક્યાં ક્યાં છે તેનો પરિપૂર્ણ વિચાર અને આત્મખલનો નિશ્ચય કરીને સ્વહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરવી.
૧૦. પોતાની આમતાનો જેને વિશ્વાસ ન હોય તેને જે કંઈ કંઈવું તે અરણ્ય રૂઢન સમાન છે.
૧૧. જે મનુષ્ય ઘડ હોય અને જે જાગત તેને પ્રિય ન લાગતી હોય તેવી જાગતનું તેની આગળ વર્ણન કરવું એ અરણ્ય રૂઢન સમાન છે.
૧૨. જે મનુષ્ય જેટલું યુદ્ધિમાં શ્રાધ્ધ કરી શકે તેના કરતાં અધિક દેવું એ તેનું નાશકારક અર્થલું છે.
૧૩. મનુષ્ય પોતાના અનુભવ પ્રમાણે સર્વને દેખે છે પણ સર્વના અનુભવોની સાથે સ્વાનુભવનો મુકાબલો કરીને સર્વને દેખે તો તે સ્વપરનું શ્રેયઃ કરવાને વિશેષ યોગ્ય થઈ શકે.
૧૪. પોતાની આનુષાંગીએ હિત ચિન્તકો કોણ કોણ છે અને શત્રુઓ કયા છે. તેનો સમ્યગ્ વિચાર કરવો.
૧૫. કયા કયા પ્રભાદો કેવા સંયોગોમાં ક્યારે નડે છે અને તેનો ક્યારે ક્યાં કારણોએ નાશ થાય તેનો વિચાર કરીને અપ્રમત રહેવા પ્રવૃત્તિ કરવી.
૧૬. પોતાની સ્થિતિનો ખ્યાલ કરવો અને પશ્ચાત્ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવી. પોતાના આત્માની શુદ્ધતા અને ઉચ્ચતા તરફ સદા લક્ષ્ય દેવું.
૧૭. ધર્મ વિના નીતિનો સિદ્ધાંત આકારના હવાઈ કિલ્લાની પેઠે અવબોધવો. જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં અવસ્થ નીતિ છે.
૧૮. સહેજે કોઈ વસ્તુ ગમે હુઝ સમાન બાજુની. જે વસ્તુ માગીને લેવી તે પાણી ખરોબર છે અને જે ખેતીને લેવું તે રૂધિર ખરોબર છે.
૧૯. શકેને શકે હરાવી શકે છે. સજ્જનોએ શક મનુષ્યોથી ચેતતા રહેવું.
૨૦. કદી કોઈના ખુરામાં ઉભા ન રહેવું પરંતુ કોઈના બસામાં ઉભા રહેવું, ખુરામાં ઉભા રહેવું એ કંઈ મહત્ત્વ કાર્ય નથી પણ બસામાં ઉભા રહેવું એ કર્તવ્ય છે.
૨૧. અનેક પ્રકારના પરિપક્ષો અને દુઃખો સમભાવે સહન કરવાથી જ્ઞાનની પકવતા થાય છે. દુઃખમાં આત્માની શુદ્ધ દશા દર્શાવનાર જ્ઞાન એજ ખરું જ્ઞાન છે. શતાવેદનીયમાં ટકી રહેનાર જ્ઞાન પુષ્પ સમાન છે. દુઃખ રૂપ તાપ પડતાં તે દરમાઈ જન્ય છે.
૨૨. આત્મજ્ઞાનની પરિપક્વતા થતાં સાંસારિક દુઃખોમાં આત્મા સમભાવે રહી શકે છે અને દુઃખને વેદવામાં પાછો પડતો નથી.
૨૩. અન્ય જીવો પર જ્યાં મુઠ્ઠી પોતાની કરણ ન થાય ત્યાં મુઠ્ઠી પોતાના કરતાં ઉચ્ચ મહાત્માઓની કરણની અસર આકર્ષવાને પોતાનો આત્મા સમર્થ ન થાય તે બનવા યોગ્ય છે.

૨૪. કોઈની સાથે ગમે તે બાળતામાં સ્પર્ધા કરતાં ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, નિન્દા આદિ દોષોના દાસ ન બનવું પડે તેનો ખાસ ઉપયોગ રાખવો. રત્નોગુણી અને તમોગુણી મનુષ્યો પરસ્પર સ્પર્ધામાં એક ખીજના શત્રુઓ બને છે.
૨૫. પોતાની ઉચ્ચતા અને અન્ય મનુષ્યોને નીચ માનવાની બુદ્ધિ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી પરમાત્મજ્ઞાન અને આત્મજ્ઞાન સેંકડો ગાઉ દૂર રહે છે. અન્ય મનુષ્યોને નીચ દેખવા એજ પોતાની નીચતા જણાવવાનું લક્ષણ છે.

દિવ્ય પ્રેમ અને દયા ધર્મ !

વર્ષાઋતુની સંધ્યાકાળ ! વનપ્રદેશ લીલા ગાલિયાથી સુંદર બની રહ્યા છે. રંગબેરંગી પુષ્પો વળી તે સુંદરતામાં વધારો કરી રહ્યાં છે. હમણાંજ એક આપટું પડી વરસાદ બંધ પડ્યો છે. પવનથી હાલી ઉડતાં વૃક્ષો-પક્ષિગણથી સજીવન બની ગયાં છે. નજીકમાંજ એક નાનકડું સરોવર જળથી ઉભરાઈ ગયું છે. પણ હવે પવન જરા બંધ પડ્યો, સૂર્ય પ્રકાશ-અજવાળું જરા જરા જણાતું હતું. તે સમયે એક લાલિત્ય ભર-સુંદર હંસ યુગલ સરોવરના સામે તિરેથી ઠરસાબંધ ચાલ્યું આવતું જણાયું; ને લગભગ આ કિનારે આવી અટક્યું. શોભાયમાન વન પ્રદેશને આ હંસને હંસિના યુગલે હજારો ગણો વધુ શોભાયમાન કરી મૂક્યો. અહા ! કુદરત:—

કુતૂહલથી અમરસના બિંદુ ઝરશે,
અને દેવિ વાતો ચકલી મૃગલીક્યાં કહી જશે;
કુમારી કન્યા એ કુદરત તને ત્યાં પરણશે,
અને બન્ને વચ્ચે રશિર કિરણો દેંક વહેશે.

(કલાપી).

આવા સુમધુર સમયે એક શિકારી શરસંધાન કરેલા ધનુષ્ય સાથે આતુર નયને-ને ધડકતી છાતીએ તે સરોવરને કિનારે આવી ઉભો. શું શિકારીને આ વખતેજ શિકારને શોખ થઈ આવ્યો !

આજે કેશરી સવારનો કંઈક ચિન્તામાં પડ્યો જણાય છે. નાનાં બાળકો કંઈનાં હતાં. તેમની દયા લાગીને તેની ખતિએ વાસી રોટલાના હુકડા આપી જેમ તેમ છાનાં રાખ્યાં, ને તે ધણીધણીઆણીને તો અગીઆરશજ દરતી પડી હતી. પોતાનું તો ફીક પણ આ નાનાં નાનાં-ગભરૂ-બાળકોને સાંજે શું ખવરાવવું ! નથી ઘરમાં અનાજનો દાણો-કે નથી એક પે ખાવા પીવા. શું કરવું. ધણી તર્કવિતર્ક ને અતે કેશરીએ પોતાનાં ધનુષ્ય બાણ હાથમાં લીધાં. બોંબ ઉઝી ચડાવીને કચ્છો માર્યો ને વનમાં જવા નીકળ્યો. શિકાર કરી લાવી બાળ બચ્ચાં, ને પોતાનું પેટ ભરવા તેણે મનસુઝો કર્યો ! અને જંગલમાં નીકળી પડ્યો, શિકારની શોધમાં તે જંગલમાં ઘણો રખડ્યો પણ શીકાર મળ્યો નહિ. છેવટ રખડતાં રખડતાં દૂરથી તે હંસ યુગલને જોઈ તેમનો શિકાર કરવાની લાલચને યોભાવી રાક્યો નહિ.

હવે તેણે બાણ ચલાવ્યું જે જરાબર હંસ યુગલને અનુકૂળીને તે દેંકડું ને તુલત જીન-રાના બહાર પાણીમાં તે હંસો-ડોક નાખી બોંબ ટુટી પડ્યો-ગત પ્રાણ થયો. આંસુ સારતી-તરકડતી હંસીને મુકીને દિવ્ય લોકમાં ચાલ્યો ગયો.

પોતાના સદૃશ શ્રમને સાર્યક માનના શિકારીએ હવે જરા મોં મજાકવ્યું.

પણ એટલામાં તો, હંસી તે શિકારીના પગ પાસે ખીલકુલ ધારતી વિના ધસી આવીને જાણે કંઈ અરજ કરતી હોય તેમ ઉચ્ચ મોં કરી આંસુ ખેરવવા લાગી. તેનું દયામણું મોં ને આંસુ ભરી આંખો શિકારીને જાણે એમ ન સુચવતી હોય કે-“મારા સ્વામીને મારી નાંખ્યો ને મને શામાટે જીવતી રાખી ? માટે મને પણ મારી નાંખ !” ખીચારી વાચા વિનાની હંસી હવે તાર કોણ સાથી ! હવે કોણ તારી સાથે ઉચ્ચી ડોક રાખી ફરશે ? આજ તારી જોડ છુટી ગઈ ! તું આજ નિરાધાર થઈ ગઈ ! આ હૃદય દ્રાવક દ્રશ્ય જોઈ શિકારીના મનમાં દયાનો સંચાર થયો-અરે શિકારી તો શું ! પણ પથ્થરની છાતીવાળા માનવીને પણ દયા ઉપજાવે-અરે હૃદય પીગળાવે તેવું એ દરજ્જાનનક દ્રશ્ય ! હતું.

મહે' ભુલ કરી-પાપી પેટને ખાતર એક કુદરતના બાલકનો-જીવતા પ્રાણીનો-નાશ કર્યો ! તેને મારી નાંખ્યું ! અરેરે ! આપણને એક કાંચે વાગતાં કેવું દરદ થાય છે ! તો આંખું તિક્ષણ બાણ-તે ખીચારા કોમળ હંસને વાગતાં તેને કેવી પીડા થઈ હશે ! ને આં વિચારે તેને એક કંપારી છુટી-અરેરે ! ખીચારા નિરપરાધિને મહે' મારી નાંખ્યું ! મારા બાળકો માટે-વાચા વિનાનું-સુન્દર પક્ષી-આ હંસીના આધારને મહે' છુટવી લીધું ! હાય ! મહે' ખોટું કર્યુ-મહે' પાપ કર્યું ! અરેરે ! ભુલ થઈ !

દયામણા મહે'વાળી હંસીની નીડરતા સ્થિતિએ શિકારીના હૃદયમાં દયા ઉત્પન્ન કરી હતી, ને હવે તે પરતાતો હતો. તેની ભુળ ઉડી ગઈ, ને તેને બદલે દુઃખ આવી ખેડું.

પણ એટલામાં ફરીને હંસીએ ઉચ્ચ જોઈ ફરીયાદ કરી. જે પોતાના સ્વામીના ખૂનને માટે ઈન્સાફ માગવા લાગી. પોતાના પ્રેમપાત્ર-પ્રાણાધારનો વિના વાંકે નાશ કરવા માટે-પોતાને ગયલી-કદી ન પુરાય તેવી ખોટને માટે-ગુનેહગારની પાસેજ તે ન્યાય માગવા લાગી, ને તે ખીચારી વાચા વિનાની હંસી-નિરાશ-દુઃખી-મૃતપ્રાય હંસી ઉચ્ચ ડોક રાખી શિકારી સામે જોઈ રહી.

હવે શિકારીથી રહેવાયું નહિ. પોતાના પ્રેમી પ્રીયતમ માટે તકષપતી, વ્યાકુળ થતી, આંસુ વરસાવતી હંસીની દયામણી મુગએ તેને વ્યાકુળ બનાવી મેલ્યો ને પોતે કરેલું પાપ તેને ફાલી ખાવા લાગ્યું, ને જો બનતું હોય તો હંસને આ દુનીયામાં પાછો લાવી આપીને હંસીને સુખી કરવાના વિચારો કરવા લાગ્યો. પણ વ્યર્થ-તે હંસ ! હંસીનો પ્રીયતમ ! હવે પાછો કેમ આવે ! તે તો ગયો તે ગયોજ !

હવે હંસીથી પણ ધિરજ ધરાઈ નહિ. તે વધુ ને વધુ નિડર બનતી ગઈ. મનુષ્ય બનતીથી ડરી બાગી જનાર આ પક્ષી-શિકારી જેવા ધાતકી-પોતાના પતિનાજ ખૂની પાસે નીડરતાથી જોઈ રહી અને જરા વધુ નજીક આવી, પાસે પહેલા એક પથ્થરપર પોતાનું માથું પટકી મરી ગઈ-પોતાનો પ્રાણ ત્યાગ કર્યો.

પૂર્ણ પશ્ચાતાપ વચ્ચે આંસુ વરસાવતા શિકારીએ જોયું કે તે દિવ્ય પ્રેમવાળા-પતિ ત્રિયોગી-હંસી પોતાના સ્વામીના અક્ષય મિત્રન માટે સ્થાવરીએ સ્વર્ગ સંચરી હતી.

અરેરે ! દિવ્ય પ્રેમવાળા-દેવી ! તને કોણ પક્ષી કહેશે ! આવો ઉત્કટ પતિ પ્રેમ ! માનવ ! જાતિનાથી પણ વધારે ઉંચા દરજ્જાનો પતિ પ્રેમ તને ધન્ય છે !

પતિ પાછળ સતિ થયેલી આ હંસી જોઈ શિકારીના પગ ભાંગી ગયા, તે મોટેથી રડી પડ્યો. હંસ ને હંસીનાં બેડ રાગ તેણે એકાં કર્યો, અને ધ્રુજતા હાથે ને ધડકતી છાતીએ બેડને આગિ સંસ્કાર કર્યો અને પોતાનાં ધનુષ્ય બાણ ફર ફેંકી દઈ બોલ્યો:-

“ દિવ્ય પ્રેમવાળા પક્ષીઓ ! ભત દયાનો પાક આ અધમને તમે આજ શિખવાડ્યો છે ! ઉચ્ચ પ્રેમનું જ્વાળામયમાન દર્શાત તમે આજ મને અને આખી આલમને પુર પાડ્યું છે. આજથી આ ધનુષ્ય બાણને ને આ પાપી ધંધાને છેલ્લા પ્રાણામ છે. આ જીવનમાં હવે હું શિકાર કરીશ નહિ. ”

ખાલી હાથે શિકારી પોતાની હુપડી તરફ પાછો વળ્યો, તો પોતાનાં બાજકો અને પત્ની ધસધસાટ ઉઘ્રતાં હતી. તે રાત્રી તે બીવકુલ ઉઘી રાઓ નહિ. માત્ર પાછલી રાત્રે જરા નીંદા આવતાંજ તેણે સ્વપ્નામાં પોતાને સુખી થયેલો જોયો. તે તુર્તજ ઉઠ્યો તો સર્વે ઉઘે આબો હતો. પોતે સ્વચ્છ થઈ પ્રાર્થના કરવા બેઠા ને પશ્ચાતાપથી પોતાનું પાપ ધોવા લાગ્યો—

હા ! પરતાવો વિપ્લવ ઝરણું, સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં હુળ્મકી દઈને, પૂણ્યશાળી બને છે !

કેશરીએ ઘણી રીતે પોતાની, પોતાના કર્મની, ને પોતાની કૃતીની નીન્દા કરી અને પોતાનું શું થશે તેની ચિન્તામાં તે પડ્યો. પોતાનાં બાજકગર્ભ, પોતાનો ઉદર નિર્વાહનો વ્યવસાય, અને ગાંધ દાસે બનેલો કરણજનક બનાવ-હંસ અને હંસી એ બધું તેની દૃષ્ટિ મર્યાદામાં તરવરી ઉડ્યાં. કંઈક નિશ્ચયવાળો થઈ તે પુત્ર : ધનુષ્ય બાણ પિતા ખાલી હાથેજ નહિ કરીનારે આવ્યો. હંસ અને હંસીની સિતા ઉપરની રાખ થોડી ઓછી થયેલી પણ ગત કાળની સ્મૃતી આપતી હતી. પણ તેણે પોતાની અજ્ઞપમ્પી વચ્ચે શું જોયું ? કોઈ મહા તેજવાળી, સંસારથી વીરક્ત, સાધુ વ્યક્તિ ધ્યાનસ્થ દશામાં તે ચિતા નજીકજ નેત્ર મીચી ઉભી છે. તે મહાત્માના વિશાળ કપાળ ઉપરથીજ તેઓ યુદ્ધિના સમુદ્ર સરખા-શાન્ત, અને પરોપકારી દયાળુ જણાઈ આવતા હતા. કેશરી તેમને પગે પડ્યો, ને મહાત્માએ ધ્યાનમુક્ત થઈ તેને “ ધર્મવાળ ” એવો આગીવાંદ આપ્યો ત્યારેજ તેણે તેમના ચરણ યુગલ સુકંધા.

કેશરીએ પોતાનું કંઈ કરેલું સર્વે જતાંત તેમને નિવેદન કર્યું. ગુરૂએ પણ તેને અગાધ પાત્ર જોઇ દયા ધર્મને ઉપદેશ કર્યો. દિવ્ય પ્રેમ બાજકો હંસ હંસીએ દયાનો સંચાર કરાવી હિંસાથી વીરમવા નેટ્યો ઉપદેશ તો આપ્યો હતોજ. હવે યુદ્ધિના નિધાન એવા ગુરૂ મહારાજ તેને સ્વૃગ અને સુદમ રીતે દયા ધર્મ તેને સમજાવી શ્રાવકનાં જીવ તેને આપ્યાં, ને ગુરૂ બીજે સ્થળે ચાલ્યા ગયા.

“ આ શું કેશરીજ ! ના ! ના ! ક્યાં શિકારી કેશરી અને ક્યાં આ સાધુતાવાળી સામ્ય મુદ્રાવાળો પરમ દયાળુ મહાત્મા ? વાચક ! સંકલ્પ વિકલ્પ ત્યાગી દે ! તે કેશરીજ છે. દયાના પ્રભાવથી તે અતુલ લક્ષ્મિનો ભોક્તા થયો છે. ખારજન ધારી શ્રાવક થવાથી તે કેવો શોભે છે. સાંભળો તે કંઈક બોલે છે :—

પુષ્પ પાંખડિ જ્યાં ફુલાય,
ત્યાં જીવવરની નહિ આગાપ;
સર્વ જીવનું ઇન્છો સુખ;
શ્રી મહાવીરની શિક્ષા મુખ્ય !

દયા છે સ્વર્ગની દેવી !—દયા દેવ બનાવતી !

દયા નર્કથી ઉઠારી ! મુક્તિ રાજ્ય અપાવતી !

ધન્ય છે. એ દિવ્ય પ્રેમવાળાં હંસ યુગલને, દયાળુ કેશરીને અને એવા યુદ્ધિન-ધાન ગુરૂમહારાજને !

સ્વક્રાંતર.

રસબાહ.

સ્વીકાર અને અવલોકન.

જૈન વસોસીયસન ઑફ ઇન્ડીઆનો રીપોર્ટ (સં. ૧૯૬૯) ન્યારે મુંબઈમાં કાંઈ પણ સંસ્થા નૈનોતું હીત જાળવવાને હસ્તીમાં ન્હોતી તે સમયે મુંબઈ નદિ પણ સમગ્ર હોદના નૈનોના લાભાર્થે આ એસોસીએશને જુદી જુદી બાબતોમાં ઘણુંજ સાઈ કામ કર્યા બાદ કેટલાક વર્ગો નિદ્રા પ્રાપ્ત કરી હતી. પણ જે વર્ષથી કેટલાક ગૃહસ્થોના પ્રયત્ને કરી જાગૃત થઈ છે-‘પંચાયત ફંડ’ ખાતે રૂ. ૨૫૦૦૦) જેવી સારી રકમ હયાત છે તેના વ્યાજમાંથી વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપો આપવામાં આવી છે, તેમજ કૌનશરન્સના અંગે નીરાશીત ખાતા મારફતે નીરાશીતોને મદદ આપવામાં આવી છે. પાલીતાણા અને જુનાગઢના સભ્ય કર્તા-કુમારોના વિશાલ ગમન પ્રસંગે, તથા બાર્ડ મકનજી જે. મહેતા, જારીસ્ટરની પરીકા પસાર કરી આવ્યા તે પ્રસંગે સન્માનાર્થે જ્વળ મેળાવકા કરવામાં આવ્યા છે. મુંબઈ જતાં મોટા રેલવે પુલો ઉપર મુનિ મહારાજનાં ચાલવું પડે છે જે માટે પ્રથમથી પરવાના મેળવવા પડે છે તેમાં જોઈતી સગવડતા માટે પત્ર વ્યવહાર ચલાવી લગભગ ૭૦ સાધુઓને પુલો ઉપરથી જવા આવવાને છુટ બી. બી. એન્ડ સી. આઇ. રેલવેના એજન્ટ તરફથી મેળવવામાં આવી છે. રીપોર્ટવાળા વર્ષમાં મુખ્ય કામો આટલાં છે.

વિદ્યાભ્યાસ ખાતે રૂ. ૫૦૦) અને નીરાશીતને મદદ ખાતે રૂ. ૮૦૦) ખરચાયા છે તથા ઑરીસ ખર્ચ માટે રૂ. ૮૦૦) ખરચાયા છે ન્યારે પુસ્તકોદાર અને જીર્ણોદાર ખાતે ફંડ પણ કામ થયું નથી. નવીન વર્ષમાં થવાની ઉમેદ જતાવવામાં આવી છે, પણ ફંડ યોગના હજુ બહાર પડી જોવાઈ નથી. તો પણ ‘જાગેસો પાવે’ અને ‘હવેસો ખુવે’ એ ન્યાયે એસોસીએશન જાગૃત થઈ તો એટલું પણ કાર્ય થયું છે. સન્માસોની સંખ્યા ૩૦) જોટલી છે, જે એસોસીએશનના વિશાળ હેતુઓ અને તેવાં નજીવા લગાજીત તરફ જોતાં ઘણીજ નજીવી છે. રીપોર્ટમાં ઇચ્છવા મુજબ ૩૦૦ તો ગું પણ ૩૦૦૦ ની સંખ્યા થવી એ મુંબઈ અને દેશ પરદેશના જૈનો જોતાં અસંખ્ય નથી. ‘અસંખ્યમાં અસંખ્ય વસ્તુ પ્રેમથી રક્ષ્ય જને છે’ એ નિયમે માત્ર પ્રેમની પ્રથમ જરૂર છે. પ્રેમની ખામીએ કામ થયું નથી, પ્રેમથી અનંત ગણું થાય છે. અદી અસંશનો શબ્દ ‘પ્રેમ’ ન્યાયે જોડાયો ત્યાં ખોટા પાર અને છુટ્ટો એટલે થયેલી મહેનત ખરબાદ. આ રીત જૈનો માટે તો અત્યારે સર્વ કંઠાળે પોતાનું જોર જમાવી બેઠી છે. કૌનશરન્સ દેવીને પણ પ્રેમ વિના સ્થિર થયું પડ્યું છે. પ્રેમથી મૈત્રી નબી રહે છે ને તેના વિના અસંતોષ વધતાં લગાજ-દંડા ઇત્યાદિ થાય છે. ગમે તે હો પણ પ્રેમપૂર્વક આ એસોસીએશનને નૈયમન કૌન્સિલની મુખર્ષિ ઇલાકાની “જાગે પ્રેસીન્સી એસોસીએશન” જેવી બનાવવા માને કૌનશરન્સની ઑરીસ તેનેજ બનાવવાની જરૂર છે. શક્તિનો વ્યવ જુદા જુદા નામે જુદી રીતે થતાં ગમે તેવો પણ બાકાત માણસ પણ કંટાળી જાય તેમાં પણ હાલના સમયમાં પરમાર્થ ટિનિએ-પ્રેમપૂર્વક કામ કરનારાની તો ઘણીજ આબન જોવાય છે. જો કૌનશરન્સ મેળવવામાં આવે અને કૌનશરન્સનું ચાલુ કામ કરનાર એસોસીએશનને મુક્ત કરવામાં આવે તથા તેના ઑરીસ ખર્ચ માટે લગાજમના જે વર્ગો છે તેમાં દરેક ગામના ગૃહસ્થોને જોડવામાં આવે તો ઑરીસ ખર્ચ માટે જુદા ફંડની આવશ્યકતા રહે નહિ અને ચાર આના

૬૩ જેવું ઝાણી મહેનતે સારી આવક કરી શકે તેવી યોજનાવાળું કાંઈ પણ ૬૩ હોય તો કોન્ફરન્સ કરવાનાં કેળવણી ઇત્યાદિ કામો ઘણી સરેલાઈથી પાર પડી શકે.

જોન્ડ અને નોટા જે ગૃહસ્થોના નામ ઉપર છે તેમાં ખાલી પડેલ નામો વગર હીસે ઉમેરવાની આવશ્યકતા છે તેમજ વ્યાજ વખતસર મેળવવામાં આવ્યું જણાવું નથી તે માટે કમીટીએ સાવચેતી રાખવાની નજર છે. એસોસીએશનના અંગે 'મુંબઈ સમાચાર' નો અગ્ર લેખ જે એજ રીપોર્ટમાં પ્રકટ પણ થયો છે તે તરફ સમગ્ર જૈન સમાજનું ધ્યાન ખેંચવું વ્યાજબી જણાય છે.

*

*

*

*

શ્રી મુંબઈ માંગરોલ જૈનસભા—રીપોર્ટ (સં. ૧૯૬૯) મુંબાઈના જૈન માટે કેળવણી સંબંધી જગૃતી આણનાર અને તેને લગતાં કામો જનવનાર આ સભાનો ૨૨ મો રીપોર્ટ જોતાં તેના ઉત્તમ બંધારણને લઈ ધીમે ધીમે તે આગળ વધતી જાય છે એમ જણાય છે. નહવું ૬૩ છતાં સખી ગૃહસ્થોના પ્રેમે સભાસદોની સંખ્યા હીક હોવાથી લવા-જમની આવક તથા ખીછ મદદ સારી હોવાથી તેને ઉપાર્થમાં કાર્યો નબી રહ્યાં છે. જે કે કમીટીની ઉમેદ પ્રમાણે કરવાનાં કામો માટે વધારે ૬૩ની અને સભાસદોમાં વધારો થવાની નજર છે. નામમાં વિશાળતા થયા બાદ માંગરોળવાસી બંધુઓના પ્રમાણમાં અન્ય ગામોના રહીશોનું પ્રમાણ મોટું છે ખરું પણ પેટન અને લાઇટ વર્ગ જેવા ઉપલા વર્ગમાં માંગરોળના વતનીઓનાં નામો જોવાય છે જે માટે અન્ય શ્રીમંત વર્ગ પોતાની ઉદારતા બતાવવાની આવશ્યકતા છે.

સભા—શ્રી અને કન્યા શિક્ષણશાળા ચલાવે છે. મુંબઈ જૈન મહિલા સમાજનો પણ વહીવટ ચલાવે છે અને બાપણુ એણીવડે જૈનોનો ઉત્સાહ વધારવાનું ઉત્તમ કાર્ય જનવે છે. વાર્ષિક ખર્ચ લગભગ રૂ. ૩૦૦૦ ઉપર થાય છે. જે ૬૩ વધારવાનો લોભ ન રાખતાં વિના શકોએ ઉદાર દીલના સભાસદો ઉપર આધાર સખી ખરચાય છે. રીપોર્ટમાં જણાવ્યું છે કે લવાજમ, ખાસ મદદ, સરકારી ગ્રાન્ટ એ બધી આવક ખરચાતાં વટાવ ખાતામાંથી રૂ. ૫૫૦. આ વર્ષે લેવા પડ્યા છે અર્થાત્ ૨૦૬૩-૮-૦ વટાવ ખાતે શીલક હતા તે ઘટી ૧૫૦૮-૧૫-૧૧ રહ્યા છે. ખર્ચનું નસીબ મોટું છે. આ વર્ષે સખી ગૃહસ્થોની મદદે ખોટ પુરી પડશે એમ ઇચ્છીશું.

તણ પેટન સભાસદોની ઓછા પેન્ટ છખીઓ ગત વર્ષમાં સભાએ ખુશી મુકી છે તેવી રીતે અન્ય લાયક ગૃહસ્થોની દર કરવાનું કાર્ય સભા પ્રસંગ આવે ચુકથી નથી એમ રીપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે.

સભાની આગળ વધતી ઇચ્છાઓ અને મુંબાઈના જૈનો માટેની જરૂરીઆતો વિષે રીપોર્ટના ૫૯ ૧૪-૧૫ મે અસરકારક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે અને સભાની નજીક આવતી ૨૫) મા વર્ષની જ્યુબીલી વખતે એક ખાસ મકાનની ખોટ પુરી પાડવાની વીનંતી કરવામાં આવી છે અને તે ધરીત જણાય છે.

*

*

*

*

*

સ્ત્રીઓ અને કન્યા શિક્ષણશાળા—(મુંબઈ) નો રીપોર્ટ આ વર્ષે ખાસ જુદો (સને ૧૯૧૩-૧૪ નો) પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. આ કાર્યની ૧૫૦ માટે મી. ઉ. દો. ખરોડીયા જેઓ ઓ. સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ છે તેઓની સભા આભારી જણાય છે. ધીમે ધીમે તેને સરકારી ગ્રાન્ટ મેળવતી કરી છે. મ્યુનિસિપલ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મી. અંબરીઆ M. A. એ

પરીક્ષા લેઇ ધણી સારો અભીપ્રાય આપ્યો છે તેમ ઉત્તમ રીતે સૂચનાઓ પણ કરી છે. એન્સુકેશન બોર્ડ તરફની પરીક્ષામાં શાળાની બાળાઓ તથા બાઇઓએ બાગ લઇ ધનામો મેળવ્યાં છે. શાળામાં ધાર્મિક, વ્યવહારીક, અને શિવણ ભરતનું શિક્ષણ અપાય છે. ચાલુ વર્ષથી પાંચમું ધોરણ વધ્યું છે અને તેમાં અંગ્રેજી શિક્ષણ પણ અપાય છે. સંગીતની પણ ગોઠવણ છે. નોઈન્ટ સ્ટુડન્ટ કમીટીના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે જ્યારે ધાર્મિક માટે ખાસ અભ્યાસક્રમ ગોઠવી કાઢવામાં આવ્યો છે જે રીપોર્ટમાં પણ આપવામાં આવ્યો છે. ઘર કામ પણ શાળાના અભ્યાસ સાથે શીખે તે માટેની યોજના દાખલ કરવામાં આવી છે અને તે માટે મી. બરોડીયા જાણુવે છે કે, આતું શિક્ષણ અકાદમીયામાં બે વખત અપાય છે. ખાસ બુક છપાવામાં આવી છે તેમાં તેઓ ઘેર રસોઈ વગેરે જે કામ કરે તે માટે માખાપ તરફથી અભીપ્રાય લખી મંગાવવામાં આવે છે અને તેમાં માફસ આપવામાં આવે છે. આથી વિદ્યાર્થીઓ સ્પર્ધામાં ઘરકામ સાફ કરતાં શીખશે. ત્રીમાસિક ધનામો, રૅફરેન્સીયો, ઉત્તેજનાથે ડા. ધો. ફંડના વ્યાજમાંથી અપાય છે. વાર્ષિક ધનામની સગવડ માટે ફરીયાદ કરવામાં આવી છે પણ શ્રીમંતો પાસેથી તથા ધાર્મિક ખાતાંઓના પડેલા પૈસામાંથી શરૂપે જ્યાં સુધી એક બિલ્ડીંગ ન બંધાવાય ત્યાં સુધી તે જૂમ ચાલુ રહેવાની ઇચ્છીશું કે સભાના આગેવાન સભાસદો એ માટે પ્રયાસ કરતા રહેશે. ધનામના મેળાવણ પ્રસંગે બેન જમનાબેન સક્રિય એ પ્રમુખપદેથી કરેલું વિવેચન બહુ મનનીય છે. ઇચ્છીશું કે શિક્ષણથી તેમના જેવી અનેક બહેનો ઉત્તમ ગૃહણીઓ તરીકે બહાર આવે.

ખરૂં છે કે, “અજ્ઞાનતા મહા ભયંકર છે, અતિ ભયંકર છે; સર્વ રોગનું, સર્વ આપત્તિનું, સર્વ દુઃખનું એજ મૂળ છે.” માટે અજ્ઞાનતા દૂર કરો—તે માટેના યોગ્ય ઉપાયોને યથાશક્તિ સહાય આપો.

જે પોતાનો સ્વાર્થ છોડીને પરાપકાર કરે છે તે સત્યરૂપ કહેવાય છે, જે સ્વાર્થને ધક્કો ન લાગે તેવી રીતે પરાપકાર કરે છે તે મધ્યમ પુરૂષ કહેવાય છે. જે સ્વાર્થને માટે ખીળના કત્યાણુનો નાશ કરે છે તે મનુષ્યોમાં રાક્ષસ સમાન કહેવાય છે. અર્થાત્ અધમ છે, અને જે વૃથા ખીળના કત્યાણુનો નાશ કરે છે તે કોણુ? એ અમ જાણુતા નથી, અર્થાત્ તે તો અતિશય નિંદન છે.

(નીનિશતક).

‘જીવાનાં રક્ષણ’ એટલું એ દેહાણે આઠ પુણ્ય કલાં છે, તેમાં પ્રથમ પુણ્યમાં હિંસા ન કરવી, દ્વિતિય પુણ્યમાં ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, તૃતિય પુણ્યમાં સર્વ જીવપર દયા કરવી, એ સુજળ અનુક્રમે આઠ પુણ્ય બનાવ્યાં છે, કે જેના પાળવાથી દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન થાય છે.

(માર્કડ પૂરાણ.)

જે મનુષ્ય પરજીને માતા સમાન, પરદગ્યતે દેહાં સમાન, અને સર્વ પ્રાણીને પોતા સમાન જુએ છે, તેજ ખરેખર જુએ છે.

(ચાણાક્ય નીતિ.)

નિરંતર ક્રોધથી દૂર રહીને તપની રક્ષા કરવી, ઈર્ષ્યાથી દૂર રહીને લક્ષ્મીની રક્ષા કરવી, માન અપમાનથી દૂર રહી વિદ્યાની રક્ષા કરવી, અને પ્રમાદથી દૂર રહીને આત્માની રક્ષા કરવી.

(શાન્તિપર્વ.)

જે પરજીને વિરક્તતાવાળો છે, પારજી વસ્તુની જેને સૂઝા નથી, પાખંડ તથા દ્રેવથી જે રહિત છે, તેણે પણ લોકને જીત્યા છે. વળી જેને સત્ય એજ વ્રત છે, ગરીબ ઉપર મદા દયા છે, અને કામ તથા ક્રોધ વશ થયેલા છે. તેણે પણ ત્રણે લોકને જીત્યા છે એમ સમજવું.

(મહાનિર્વાણ.)

એક આર્ય મહિલાની જીવન કથા.

(કેશરી, શાસ્ત્રોપાન-અમદાવાદ.)

પ્રથમ અંક.

(લેખક-મી. હરિ. અમદાવાદ.)

“સ્વાં પ્રસૂતિં ચરિત્રં ચ કુટુમાત્માનમેવ ચ ।

સ્વં ચ ધર્મં પ્રયત્નેન જાયાં રક્ષન્ હિ રક્ષતિ ॥”

(પોતાની સ્ત્રીનું આરિ ગીતે રક્ષણ કરવાથી પોતાના અંતાનની, અગ્નિની, કુળની, પોતાની અને પોતાના ધર્મની આ ધાય છે.)

આકાશ અધિકાન્મય થઈ ગયું છે. સત્રીનો વખત છે. નભમંડળમાં તારાઓ કે અંદ-
માનો ખીવકુલ ભામ જણાતો નથી. ભાદરવા મામના શુકલપક્ષની પંચમી છે. અત્યારે
રાત્રીના આઠ સાડાઆઠનો મુખાર થયો છે. અધારમય આકાશમાંથી મેઘરાજ પોતાની
પ્રીય ભૂમિકાને આજ આજ વરમાદના છાંટથી સંતુષ્ટ કરે છે. પવનની લહેરો શીતળ
અને મધુરી વાય છે. સર્વજ્ઞ જનમયુહ પોતપોતાના મુઠ તરફ વળે છે, અને કેટલાંક તો
ખીજાનામાં પડવાની તૈયારીમાં છે; કેટલાંક પોતાની પાસે સધડી લઈ તાપવા લાગ્યા છે,
અને ગામગણા હાંકે છે. આ સમયે વ્રજનગરના એક નાના પણ સારી રીતે શણગારેલા
મકાનમાં એક લાવણ્યમય સુંદરી અટારીના કોરને અદેલીને ઉપરનું વામ્ય બોલતી હતી છે.

આ સુંદરીનું વય સત્તર અથવા વર્ષનું જણાતું હતું. તેણી શરીરે પાતળી અને ઉચી
લાગતી હતી. સગીરનો રંગ ધડે વર્ણો પણ શીટો જણાતો હતો. તોપણ તેનો અદેગ
સુંદર અને આકર્ષક હતો. આ સમયે તેણીએ મનમનનો છાપેયો સાથ પહેર્યો હતો અને
ગરમ ફલાલીનનો કમખો કમીને પહેર્યો હતો. આજુબાજુમાં મંગલમુચક ધણેણાં મિત્રા
કાંઈ જણાતું નહોતું. તેણીનું નામ મનોરમા હતું. ઉપરનો શ્લોક જે વખતે મનોરમા બોલી
તે વખતે ધરમાં તે એકલી હોય તેમ લાગતું હતું. તેણીએ ધીમે ધીમે નીચા માટે ખીજ
શ્લોક બોલવા માથા:—

“યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ ।

યત્રૈતાસ્તુ ન પૂજ્યન્તે સ્વાસ્તિ ત્રાફલાઃ ક્રિયાઃ ॥”

(જે કુળમાં સ્ત્રીઓનું મન્માન થાય છે તે કુળમાં દેવતાઓ પ્રચલ્ન રહે છે, અને
જ્યાં તેઓનું મન્માન થતું નથી તે કુળમાં થતી ખીજ સર્વ શુભ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ થાય છે.)

આ શ્લોક બોલતાં બોલતાં તેણીની આંખમાં આવણુ ભાદરવો આવવા લાગ્યો અને
તેણીની અદેખાઈ કરવામાં મથાયુ હોય તેમ મેઘરાજ પણ વધારે જોમથી પડવા લાગ્યા.
તેનાથી વધારે બોલાયું નહિ અને એક ઉડા નિશ્વાસ નાંખી તે અગરીમાં નીચે બેસી અને
અજુગણવા લાગી.—

“હે હૃદય ! મેં હાડે શું બગાડ્યું છે ? અને શા માટે આ પ્રભાણે વીતાડે છે ?
અરેરે ! મેં પુર્વજન્મમાં શાં પાપ કર્યાં હશે ? કેનાં બાળકે ધાવનાં વડોડ્યાં હશે ? કેને વીયોગ

“આજે અહિંમાં કેમ આવી છું? તને ખબર નથી કે જ્યાં હું હોઉં ત્યાં તારે આવવાની મના છે. માટે અહીંથી જા અને તારું કામ કર.”

મનોરમા—બહાલા ! મને આમ શા માટે તરછોડો છો? મેં આપનું શું બગાડ્યું છે? તમે કહો તેમ વસંતલાલ હું બ'ધાઉં છું. મને ક્ષમા કરો. હું આપની મારી માણું છે.

વસંતલાલ—No, no, I do not want you. Go and do as you like; and I warn you hence forth not to meddle with my affairs.

મનોરમા—My dear, do not be angry with me. Show me my faults and I am willing to suffer the punishments you desire to inflict upon me. Now you are a worthy pleader and have a great influence every-where; if I am to defend myself against you, I am sure I shall be defeated.

વસંતલાલ—As.....for you faults I am not willing to show them to you at present, you will know them by and by, but do not show me your face until I desire it.

મનોરમા—હાય ! નશીબ ! જસ ત્યારે મને તમે ધિક્કારશેજા ! ફરી-મારો દિવસ મુઘરવાનો નહિજા ! બહાલા ! આમ છેક નિર્દય ના થાવ. મને ક્ષમા આપો ! હું તમારું શરણ છું. હું તમારી ગાય છું. મને મારો યા ઉગારો. હવે હું અહીંયાથી આપની રમ સિવાય જીવશ નહિ. આપને મારો સ્વીકાર ન કરવો હોય તો મને અહીંયાજા મારી નાંખો. અને પછી જાવ.

વસંતલાલ—હાં હાં. આ શું બોલે છે? હમણાં જ પછી થઈ પડશે. નહિ તો.....

શોભના આ વખતે બારણા પાછળ ઉભી ઉભી સાંભળતી હતી તે આવી બોલવાં લાગી:-

“નહિ તો હમણાં મારી નાખું છું” આ તે શું કહેવાય ! પરણ્યા તો બધાએ છે. તમારા ભાઈ શું મને પરણી નથી લાવ્યા? હવે મને કેમ તરછોડતાં નથી? ના, બા, ના ! આ વસંતભાઈ, તેમાં વળી વકીલ સાહેબ થયા એટલે બાધડીને તે બોલાવાય? બોલાવીએ તો આજકં જતી રહે ! હોય ભાઈ હોય ! આજે આવેજા વખત છે. બેન મનોરમા ! તુંજા આવી છે. શું કરવા આવી ઓશીયાળી કરે છે? કુંવો હવાડો મજે છે કે નહિ? નહિ તો કરને ડોરમાં ફરિયાદ, જખમારીને વસંતભાઈ નમીને આવશે અને આજકં એમની જશે. આવી નમાલી શું રહી છે? આ તો જુવો ! ભાઈને સમજાવીએ તો ભાઈ છાપરે ચઢે છે. ‘મીયા પડે પંજુ તંગડી તો ઉંચી રહે ને.’”

એવામાં શોભનાનો પતિ સુંદરલાલ ગદારથી આવ્યો. ઘરમાં પોતાની સ્ત્રીને બોલતી, વસંતલાલને તેના સામું બેઠેને બેઠેલો અને મનોરમાને ડમ્મકા ભરતી જોઈ, તે બધો તાલ સમજી ગયો અને આ વખતે સારી અસર થશે એમ જાણી બોલ્યો:-

“ભાઈ વસંતલાલ ! આ શું કહેવાય ? જિયારાં મનોરમા આંખમાંથી આંસુ ટેકે છે. તમારાં બાંભી તેમની વકીલાત કરે છે, અને તમે જડજા છો. વકીલાતમાં કાંઈ ખામી દેખાય છે નહિ તો તમને અસર થયા સિવાય રહે નહિ. હવે આ આજતોના શા નિર્ણય કર્યો? હવે હવે આવી ગઈ માટે માતો અને આ અમારાં દુઃખી મનોરમા બેનને સુખી કરો.”

વસંતલાલ જાણે ઉંડા વીચારમાંથી જાગ્યો હોય તેમ આમ તેમ જોવા લાગ્યો અને થોડીવાર પછી સુંદરલાલ તરફ ફરી બોલ્યો:-માફ મન તો થઈ હોય છે પણ શું કંઈ કે

માતાજીની મને બહુ ખીંક લાગે છે. પણ...હું તમને વચન આપું છું કે તમારાં બાલીને હું બોલાવીશ, પણ હાથ નહિ, હવે થયું.”

આ સાંભળી મનોરમા અને શોભના ઉઠી ચાલતાં થયાં અને સુંદરલાલ તથા વસંતલાલ એકલાં રહ્યાં. તે પણ પોતાની ગાંધી પુરી થએ વિખુટાં પડ્યાં.

દ્વીતીય ખંડ.

આજે વસંતલાલને વચન આપે એકાદ વરસ વહી ગયું છે. વસંતલાલ તેના ધંધામાં પડ્યો અને વાત વિસારે પડી. સુંદરલાલ, ‘લાગ આવ્યા સિવાય બોલીશ નહિ’ એમ કહેવા લાગ્યો. શોભના અને મનોરમા એક બીજાને મળતાં પણ આ બાબતમાં તો કંઈ કરી શક્યાં નહિ, પણ શોભના મનોરમાને આશ્વાસન દેતી હતી. મનોરમા દિવસે દિવસે સુકાવા લાગી. તેણીનું શરીર હાડખીજરજર રહ્યું. માંસ કે લોહીનું એક ખીન્દુ પણ જણાતું નહોતું. તેમાં વળી ઉપવાસ, આદિ વ્રત કરવા લાગી. શોભનાને લાગ્યું કે મનોરમા હવે આ સ્થિતિમાં થોડા દિવસની મહેમાન છે. માટે જેમ અને તેમ જાલદી તેણીનું નક્કી કર્યું જોઈએ. પણ તેણીનાથી કંઈ બની શક્યું નહિ.

એક દિવસ મનોરમા પોતાના મકાનના જરખામાં ઉભી ઉભી ઉંડા વિચારમાં હોય તેમ જણાતું હતું. પડોશીનો એક છોકરો અભ્યાસ કરતો હતો અને ઉતાવળે વાંચતો હતો. અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, ગુજરાતી વિગેરે અભ્યાસ કરતાં કરતાં ગુજરાતી એક કાવ્ય મોટેથી લલ-હારવા લાગ્યો. જેમ જેમ તેના સ્વર મનોરમાને ધારે પડ્યા તેમ તેમ તેણીની આંખોમાંથી અથ્રુ વધારે ને વધારે જોસથી વહેવા લાગ્યાં અને તે ગાન સાંભળવામાં એટલી તો એ તક્લીન થઈ ગઈ હતી કે પોતાની પાછળ હાથમાં સાળુ ને પોલકાં લઈને દ્રાણુ ઉભું છે તેનું તેણીને ખીલકુલ ભાન નહતું.

વાંચનાર ! આલોં આપણે પણ તે ગાન શ્રવણ કરીએ. (તેના લેખક સ્વર્ગસ્થ ગોવર્ધનલાલ માધવલાલ ત્રીપાડી છે.)

(હરિગીત.).

“ સુજ વ્રતમાં નથી કે નવાઇ, શીત્રાય પણ હું શું કહું ?
પૂછ્યું તથાપિ તમેજ તો હું નકાર પણ શી રીતે ભાણું ?
સુજ જેવું વ્રત ઘણાંકનું શુભુશો પુછ્યે આદિશમો,
પરદેશી સજ્જન હોઈએ ગાળેજ જીવન કલેશમાં ?
નરબંત સુખી હશે અહીં કદી મદાલતી સ્વજંદથી,
પણ નારીને શેવા વિના નહિ કર્મમાં ખીન્નું કંઈ.”

* * *
સંસાર માંહિ પ્રવાણુ કાજળ માન્ય એતન સૂર્ય છે;

એ એકધીન ભલાં પ્રવાશે વળી કહ્યું એવું યે.

એ મિત્રતાનો હેતુ, પણ રસ ઐક્ય વણુ નહિં મિત્રતા,

નહિં મહે ઉર પારો વિચુણુ ચિત્ત સ્થળી પર સ્થિરતા.

રસ ઐક્ય વિણુ મન ઐક્ય નહિ એ સૂત્ર શીખવ્યું તે દિને,

મન ઐક્ય વિણુ નહિ મિત્રતા પ્રભવે, શરૂ, કો રીતે ?

‘વિગેરે’ દડીયો જેમ જેમ ગવાતી ગઇ તેમ તેમ સુંદરીનું હૃદય વધારે ને વધારે ભરાઇ ગયું. તેણીની આંખમાંથી ચોધાર અનુપ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો. તેણી મનમાં જોલી:—“હાય ! હિન્દુતણા લક્ષ્મી, લક્ષ્મી ન લેખો જાણતી.” અરેરે ! હે વિશ્વેશ્વર ! હે જગન્નિયંતા પ્રભુ ! મ્હારી અનાથથી વધારે ધાવ અને મને આ ખારા ઝેર જેવા સમુદ્રપી સંસારમાંથી બચાવો ! હે પ્રભુ ! મેં પૂર્વે એવાં શાં પાપ કર્યાં હતાં જેથી મને તેવો બદલો આ ભરમાં મળે છે ? હે કરુણાસાગર દેવ ! મ્હારું રક્ષણ કરો. હું અનાથ રંક છું. મ્હારું આ જગતમાં આપના સિવાય કોઇ અન્ય સંબંધી નથી. હાય ! હાય ! હે વિભુ ! મ્હારું શું થશે ?... હવે તો જે થવાનું હશે તે થશે પણ ચાલુ છવ બે ઘડી વિશ્રાંતિ લઉં.”

ઉપરના શબ્દો જોલી જેવી તે પાછી ફરે છે કે તરતજ તેણીની નજર શોભના ઉપર પડી. તેણીને જ્ઞેતાંજ તે શરમાઈ ગઈ. તેણીનો મ્હેરો આશીર્વાળા જેવો થઇ ગયો, અને વધારે વખત તેણીના સામું નહિ જોવાવાથી તેણીના ખબા ઉપર તેનું મસ્તક નાંખી ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવા લાગી. શોભનાએ તેને થોડી વખત તેવીજ સ્થિતિમાં રહેવા દઇ પછી તેણીનું મન શાંત કર્યું.

આવી રાત્રીઓ અને આવા દિવસો દિનપરદિન ચાલ્યા જવા લાગ્યા પણ મનોરમાનું કાંઇ પણ હીત સચવાયું નહિ. પાપાણુ હૃદયી વસંતલાલ કાંઈ કરી શક્યો નહિ, આખરે એમ બન્નું કે સુંદરલાલના ધણા સમજાવાથી વસંતલાલે તેણીને દર માસે દશ રૂપિયા આપવાના ઠરાવ્યા પણ તેણીનો ખીજ કાંઈ પ્રકારનો સંબંધ રાખવાની આખખી ના જણાવી.

* * * * *

આજે વસંતલાલ કાંઈ ખુશ મીનજમાં હોય તેમ જણાય છે. પોતાની ખુરશી ઉપર તે બેઠો છે. ટેબલ ઉપર શ્રીફના ચોકડા પડ્યા છે. નીચે ગાદી ઉપર ચાર ગુમાસ્તા ધમધાકાર કામ કરે છે. અસીસોનો આજે રાફડો ફાટ્યો હોય તેમ એક પછી એક આવે છે અને મનનું સમાધાન થયે જાય છે. આજ ધણો વખત થયાં વસંતલાલને આવાજ તડાકા પડતા હતા. પ્રેક્ટીસ ધણી વધી ગઈ હતી. રૂપિયાની હોજો ઉછળતી હતી. આવા પાંચ સાત વરસના અરસામાં તેણે રૂપિયા દશ લાખ એકઠા કર્યા હતા પણ આનો ઉપયોગ કરનાર ફરજ નહિ હોવાથી તેને કાંઈ ખેદ થતો હતો.

હવે સુંદરલાલને પણ સારી કમાણી થઇ હતી. તે પણ બે પૈસે સુખી હતો અને મનોરમાને પોતાથી બનતી મદદ તે કરતો હતો. જ્યારે વસંતલાલ પોતાની આશીસના કામથી પરવાર્યો ત્યારે તે સુંદરલાલને ઘેર ગયો અને અરસપરસ સુખી સમાચાર પૂછીને બેઠો કે તરતજ શોભનાએ વાત ઉપાડી.

“વસંતભાઈ, હવે કાંઈ મનોરમાનું ધારો. ખીચારી આમને આમ મરી જશે. તમે આવા નિર્દય શું થયા છો ? માજી પણ જુદાવસ્થામાં હુખી ચાલે છે તો તેમને પણ સમજાવો. મનોરમા તમને ધરમાં બહુ ઉપયોગી થશે.”

વસંતલાલ—હા ! પણ...શું કરું ? મ્હારું કંઈ ચાલતું નથી. હશે આજે હું ઘેર જઈ કે મારી સાથે સુંદરભાઈને મોકલજો. તે માજીને સમજાવશે અને આજેજ તેનો કંઈ ઠરાવ કરીશું. પછી છે કંઈ ?

સુંદરલાલ—તમારી વાત તો સત્તરજાના પણ બોલ્યું પાગો ત્યારે, નહિ તો ધૂળ ઉપર લીપણ !

શોભના—જવ ત્યારે કરો કંકુના. આવો તમોને માંદો કરી ચોખા ચોડું.

વસંતલાલ—ભાભી ! જવા દો એ મશ્કરી.

સુંદરલાલ ને વસંતલાલ બન્ને ઘેર ગયા અને માછને સમજાવ્યાં અને કલાક માથા-કુંટ કરી ત્યારે માછ કંઈ પીંગળ્યાં અને બોલ્યાં.

“સુંદરભાઈ ! તમારી આટલી બધી ધન્ય છે તો બોલાવો તેને. પણ જોજો ! કંઈ કરે નહિ.”

સુંદરલાલ—કાઠી ! એ શું બોલ્યાં ? એવું તે તે કરે ?

મનોરમા હાથમાં બાળક તેડીતે ખારીએ ઉભી છે ! આજે તેણીને વસંતલાલ સાથે સમાગમ થયે એ વરસ થવા આવ્યાં છે. તે અરસામાં તેણીને ચાર માસનું બાળક છે. પોતાના ગયા દીનો વિશે તેણી વિચાર કરે છે અને હાલ સ્થિતિ સરખાવતાંજ મનમાંજ હશે છે. બાળક તેણીને ગળીપચી કરી રહ્યો છે, અને મા નહિ બોલતાં રેવા માંડે છે. મનોરમા વિચારમાં એટલી બધી નિમમ થયેલી છે કે બાળકને રોતી સાંભળતી નથી, તેમજ પોતાની પાછળ પોતાનો પ્રિયતમ ક્યારનો ઉભો છે અને બાળક તેણીની પાસેથી ખેંચી લે છે તેની જગ્યાએ ખખર પડતી નથી. આખરે વસંતલાલ બોલ્યાં—

“પ્રિયા શા વિચારમાં છો ?”

મનોરમા ચમકી પાછળ જોયું તો બાળક પોતાની પાસેથી પ્રિયતમે ખેંચી લીધું છે અને રોતું છાનું રાખ્યું છે. બોલતાં તેણીનો કંઈ મુકયો પણ મુશ્કેલીએ બોલી. “બહાલા ! મને ક્ષમા કરો. આપનું આગમન મેં જાણ્યું નથી. હું મ્હારા ગત દીવસો સંભારી વિચાર કરતી હતી કે આ દીવસો હજી નજરો કે કેમ ?”

“એવું તને શું કારણ મળ્યું કે આટલું બધું તને વીચાર કરવાનું સુજી આવ્યું. હજી તું મ્હારામાં વિશ્વાસ લાવતી નથી પણ ખરેખર માનજો કે હવે હું સદા ત્હારોજ છું.”

“પ્રાણ સદા એવી પ્રીતિ નીભાવજો.”

આવા ધણીએ પ્રસંગો બનતા સાસુજી વડુને જોઈ માંડાં ઘેલાં બની જતાં પણ વડુની આ પ્રમાણે વીચાર કરવાની ટેવથી કંટાળતા વસંતલાલ મનોરમામાં લડું બની ગયો હતો. હવે વડુનાં માન વધ્યાં હતાં. શોભનાને આશીષ દેતી મનોરમા હમેશાં પોતાના કામકાજમાં પ્રવૃત્તિ ધ્યાન આપી શૂદ્ર સંસાર ચલાવતી હતી. આ વખતે સઘળે આનંદ આનંદ અને કલોલ ભાસતું હતું.

પણ આ સુખ મનોરમાને ઝાલ્યું નહિ. તેણીની ધીજી પ્રચ્છન્ન વેળા તેને ધણું કટ વેડવું પડ્યું અને તે ઉઘસામાંથી તે શરીરને ઉઠીજ નહિ. દિવસે દિવસે તે ક્ષીણ થતી ચાલી. પોતાનામાં કોઈપણ જાતની શક્તિ રહી નહિ અને સદા માંદીજ રહેવા લાગી. શોભના તથા મનોરમાની સાસુજી તેણીની પાસે ને પાસે રહેતાં હતાં પણ અકસોસ ! તે વધારે સુખ ભોગવવા રહી નહિ.

એક દિવસે વસંતલાલ, સુંદરલાલ, શોભના અને સાસુજી રક્ષમણી મનોરમાની પથારી પાસે બેઠાં હતાં. સર્વે શોકમાં હતાં. વસંત ધણોજ દીલગીર હતો. પાસે બાળક રમતો હતો. બાળકને જોઈ મનોરમાની આંખમાંથી આંસુ આવ્યાં. શોભનાને પાસે બોલાવી બાળકને સાચવવા વિનંતિ કરી. અને કહ્યું “બેન ! હું જાઉં છું, બાળક ત્હારો છે, તેને સાચવજો. મને કરેલા ઉપકારમાં એક ઉપકારનો વધારો કરજો.” વસંતલાલના સાસુ જોયું. સૌ સમજી ગયાં. સૌ હાથમાં. વસંત એકસો રહ્યો. પ્રીયા પાસે ગયો. છાતી ઉપર હાથ મુક્યો. મનોરમા

વિગેરે કડીયો જેમ જેમ ગવાતી ગઈ તેમ તેમ સુંદરીનું હૃદય વધારે ને વધારે ભરાઈ ગયું. તેણીની આંખમાંથી ચોધાર અશ્રુપ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો. તેણી મનમાં જ બોલી:-“ હામ ! હિન્દુતણા લલાટ, લખ્યા ન લેખો જાણતી. ’ અરેરે ! હે વિશ્વેશ્વર ! હે જગન્નિયંતા પ્રભુ ! મહારી અનાથથી વધારે ધાવ અને મને આ ખારા ઝેર જેવા સમુદ્રરૂપી સંસારમાંથી ખચાવો ! હે પ્રભુ ! મેં પૂર્વે એવાં શાં પાપ કર્યાં હતાં જેથી મને તેવો બદલો આ ભયમાં મળે છે ? હે કરુણાસાગર દેવ ! મહારૂં રક્ષણ કરો. હું અનાથ રંક છું. મહારૂં આ જગતમાં આપના સિવાય કોઈ અન્ય સંબંધી નથી. હામ ! હામ ! હે વિભુ ! મહારૂં શું થશે ?... હવે તો જે થવાનું હશે તે થશે પણ ચાલુ થવ બે ઘડી વિશ્રાંતિ લઉં. ”

ઉપરના શબ્દો બોલી જેવી તે પાછી ફરે છે કે તરતજ તેણીની નજર શોભના ઉપર પડી. તેણીને જ્ઞેતાંજ તે શરમાઈ ગઈ. તેણીનો મહેરો ઓશીવાળા જેવો થઈ ગયો, અને વધારે વખત તેણીના સામું નહિ જોવાવાથી તેણીના ખભા ઉપર તેનું મરતક નાંખી ધ્રુસકે ધ્રુસકે રોવા લાગી. શોભનાએ તેને થોડી વખત તેવીજ સ્થિતિમાં રહેવા દઈ પછી તેણીનું મન શાંત કર્યું.

આવી રાત્રીઓ અને આવા દિવસો દિનપરદિન ચાલ્યા જવા લાગ્યા પણ મનોરમાનું કાંઈ પણ હીત સચવાયું નહિ. પાપાણુ હૃદયી વસંતલાલ કાંઈ કરી શક્યો નહિ. આખરે એમ બન્નું કે સુંદરલાલના ઘણા સમજાવાથી વસંતલાલે તેણીને દર માસે દશ રૂપિયા આપવાના ઠરાવ્યા પણ તેણીનો ખીજ કોઈ પ્રકારનો સંબંધ રાખવાની ઓખળી ના જણાવી.

* * * * *

આજે વસંતલાલ કાંઈ ખુશ મીનજમાં હોય તેમ જણાય છે. પોતાની ખુરશી ઉપર તે બેઠો છે. ટેબલ ઉપર વીક્રના ચોકડા પડ્યા છે. નીચે ગાદી ઉપર ચાર ગુમાસ્તા ધમધાકાર કામ કરે છે. અસીસોનો આજે રાફડો ફાટ્યો હોય તેમ એક પછી એક આવે છે અને મનનું સમાધાન થયે જાય છે. આજ ઘણો વખત થયાં વસંતલાલને આવાજ તડાકા પડતા હતા. ગ્રેકટીસ ઘણી વધી ગઈ હતી. રૂપિયાની છોળા ઉછળતી હતી. આવા પાંચ સાત વરસના અરસામાં તેણે રૂપિયા દશ લાખ એકઠા કર્યા હતા પણ આનો ઉપયોગ કરનાર ફરજ નહિ હોવાથી તેને કાંઈ ખેદ થતો હતો.

હવે સુંદરલાલને પણ સારી કમાણી થઈ હતી. તે પણ બે પૈસે સુખી હતો અને મનોરમાને પોતાથી બનતી મદદ તે કરતો હતો. જ્યારે વસંતલાલ પોતાની ઓશીસના કામથી પરવાર્યો ત્યારે તે સુંદરલાલને ઘેર ગયો અને અરસપરસ સુખી સમાચાર પૂછીને બેઠો કે તરતજ શોભનાએ વાત ઉપાડી.

“ વસંતભાઈ, હવે કાંઈ મનોરમાનું ધારો. ખીચારી આમને આમ મરી જશે. તમે આવા નિર્દય શું થયા છો ? માથું પણ ટક્કાવરથામાં ડુબી થાય છે તો તેમને પણ સમજવો. મનોરમા તમને ઘરમાં બહુ ઉપયોગી થશે. ”

વસંતલાલ—હા ! પણ...શું કરું ? મહારૂં કંઈ ચાલતું નથી. હશે આજે હું ઘેર બેઠું કે મારી સાથે સુંદરભાઈને મોકલજો. તે માથાને સમજવશે અને આજેજ તેનો કંઈ ઠરાવ કેરીશું. પછી છે કંઈ ?

સુંદરલાલ—તમારી વાત તો સત્તરઆના પણ બોલ્યું પાળો ત્યારે, નહિ તો ધૂન ઉપર લીંપણ !

શોભના—જાવ ત્યારે કરો કંકુના. આવો તમોને ચાંદસો કરી ચોખા ચોડું.

વસંતલાલ—માલી ! જવા દો એ મરકરી.

સુદરલાલ ને વસંતલાલ બન્ને ઘેર ગયા અને માછીને સમગ્રવ્યાં અને કલાક માથા-કુટ કરી ત્યારે માછ કંઈ પીંગળ્યાં અને બોલ્યાં.

“સુદરભાઈ ! તમારી આટલી બધી ધન્ય છે તો બોલાવો તેને. પણ જોગે ! કંઈ કરે નહિ.”

સુદરલાલ—કાકી ! એ શું બોલ્યાં ? એવું તે તે કરે ?

મનોરમા હાથમાં બાળક તેડીતે બારીએ ઉભી છે ! આજે તેણીને વસંતલાલ સાથે સમાંગમ થયે ભે વરસ થવા આવ્યાં છે. તે અરસામાં તેણીને ચાર માસનું બાળક છે. પોતાના ગયા દિનો વિશે તેણી વિચાર કરે છે અને હાલ સ્થિતિ સરખાવતાં જ મનમાં જ હશે છે. બાળક તેણીને ગળીપચી કરી રહ્યો છે, અને મા નહિ બોલતાં રોવા માંડે છે. મનોરમા વિચારમાં એટલી બધી નિમગ્ન થયેલી છે કે બાળકને રોતી સાંભળતી નથી, તેમજ પોતાની પાછળ પોતાનો પ્રિયતમ ઉધારનો ઉભો છે અને બાળક તેણીની પાસેથી ખેંચી લે છે તેની જગ્યાએ ખબર પડતી નથી. આખરે વસંતલાલ બોલ્યાં—

“પ્રિયા શા વિચારમાં છો ?”

મનોરમા ચમકી પાછળ જોયું તો બાળક પોતાની પાસેથી પ્રિયતમે ખેંચી લીધું છે અને રોવું છાનું રાખ્યું છે. બોલતાં તેણીનો કંઈ મુકાબો પણ મુશ્કેલીએ બોલી. “હાલા ! મને ક્ષમા કરો. આપનું આગમન મેં જાણ્યું નથી. હું મહારા ગત દીવસો સંભારી વિચાર કરતી હતી કે આ દીવસો હજી નજીક કે કેમ ?”

“એવું તને શું કારણ મળ્યું કે આટલું બધું તને વિચાર કરવાનું મુશ્કેલ આવ્યું. હજી તું મહારામાં વિધાસ લાવતી નથી પણ ખરેખર માનજે કે હવે હું સદા તારોજ છું.”

“પ્રાણ સદા એવી પ્રીતિ નીભાવજો.”

આવા ધણીએ પ્રસંગે બનતા સાસુજી વડુને જોઈ માંડાં ઘેસાં બની જતાં પણ વડુની આ પ્રમાણે વીચાર કરવાની ટેવથી કંટાળતા વસંતલાલ મનોરમામાં લટુ બની ગયો હતો. હવે વડુનો માન વધ્યો હતો. શોભનાને આશીષ દેતી મનોરમા હમેશાં પોતાના કામકાજમાં પ્રણીત ધ્યાન આપી શુદ્ધ સંસાર ચલાવતી હતી. આ વખતે સઘળે આનંદ આનંદ અને ક્ષોભ બાસતું હતું.

પણ આ સુખ મનોરમાને જાણ્યું નહિ. તેણીની બીજી પ્રસૂતિ વેળા તેને ધણું કષ્ટ વેઠવું પડ્યું અને તે ઉઘલામાંથી તે શરીરે ઉઠી જ નહિ. દિવસે દિવસે તે ક્ષીણ થતી ચાલી. પોતાનામાં કોઈપણ જાતની શક્તિ રહી નહિ અને સદા માંદીજ રહેવા લાગી. શોભના તથા મનોરમાની સાસુજી તેણીની પાસે ને પાસે રહેતાં હતાં પણ અકસોસ ! તે વધારે સુખ ભોગવવા રહી નહિ.

એક દિવસે વસંતલાલ, સુદરલાલ, શોભના અને સાસુજી રૂઢમણી મનોરમાની પથારી પાસે બેઠાં હતાં. સર્વે શોકમાં હતાં. વસંત ધણીજ દીલગીર હતો. પાસે બાળક રમતો હતો. બાળકને જોઈ મનોરમાની આંખમાંથી આંસુ આવ્યાં. શોભનાને પાસે બોલાવી બાળકને સાચવવા વિનંતિ કરી. અને કહ્યું “બેન ! હું જાઉં છું, બાળક તારો છે, તેને સાચવજો. મને કરેલા ઉપકારમાં એક ઉપકારનો વધારો કરજો.” વસંતલાલના સામું જોયું. સૌ સમજી ગયાં. સૌ ઉઠ્યાં. વસંત એકસો રહ્યો. પ્રીયા પાસે ગયો. છાતી ઉપર હાથ મુક્યો. મનોરમા

બોલી:-ઢાલા ! હવે હું બે ઘડીની મેમાન છું. મારા શરીરમાં કંઈ છેજ નહિ. બોળકને શોર્ભાને સોંપજે. મારા ગળાનો શોક કરશો નહિ. સૌ કોઈ જમાનું છે. કંદાય પરણે તો બાળકને હુખ ના થાય તેમ કરજે. માતાજીને મારા પ્રણામ કહેશો. ઢાલા ! દીર્ઘાયુષ બોળવી સુખી થજો ! પ્રભુ આપનું કલ્યાણ કરે ! આત્રો ! ભેટા. મને છેલ્લી વખતનું આલિંગન લેવા દો. અન્તે એક ખીજના આલિંગનમાં દૃઢ થયાં. વસંતની આંખમાંથી ચોધાર અશ્રુ વહેવા લાગ્યાં, તેનાથી કંઈ બોલાયું નહિ. મનોરમાનો અમર આત્મા તેણીનું સ્થૂક શરીર વસંતલાલના હાથમાં રાખી ક્યારેએ ચાલ્યો ગયો હતો. વસંતલાલ બહુ યત્ને બોલ્યો. “વાલી ! છેક નિર્દય થા નહિ. બાળકની દયા ખા” પણ કોણ સાંભળે ! મનોરમા ચાલી ગઇ. વસંત રોતો રહ્યો.

ન્યોંથક ! ચાલો આપણે પણ તેના અશ્રુ સાથે થોડાં કાઢી પ્રેમનો પ્રવાહ ચલાવીએ !!

આરોગ્ય.

(લેખક:-સ્વર્ગાધિ ડી. ૭૦ શાહ, માણેકપુર.)

આરોગ્ય એજ મનુષ્યનું સુખરૂપ જીવન, આરોગ્ય એજ સદ્ધર્મ અને આરોગ્ય એજ ખર્ચ ધન સમજી પ્રથમ તે ત્રણેની ધ્વજી રાખનારે આરોગ્ય મેળવવા જરૂર પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પૃથ્વીનું જીવન પાણી, પાણીનું જીવન પવન અને મનુષ્યનું જીવન શુદ્ધ હવા છે.

વીર્ય એ મનુષ્ય ધમારતનો મુળ પાયો છે. માટે પ્રયત્નવડે પણ તેને સાચવવા કાળજી રાખવી.

મગજમાં અણુઓની વૃદ્ધિ થવાથી માનસિક શક્તિ વધે છે, અને તે માનસિક શક્તિનો આરોગ્યતા સાથે સંબંધ છે.

હંડા પાણીએ નહાવું એ ગરમ પાણીએ નહાવા કરતાં વધારે શુભકારી છે, પણ તે તન્દુરસ્ત માણસને માટેજ સમજવું.

દરેક મનુષ્યની નાડી એક મીનીટમાં ૭૦ વખત ધડકે છે, તેથી વધુ ઓછી ધડકે તો તેના શરીરની ખીમારી જાણવી.

ભાંગ આદિ કેટલાક માદક પદાર્થો ખોરાકના ઉપયોગમાં લેવાથી શરીરમાં અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે.

ઝાડો, મૂત્ર, છીંક, બગાસુ વિગેરે કુદરતી હાજતોને રોકવાથી, મસ્તક પીડા, કબજીઆંત, અજીણ, અરૂચી, શરીરનું બારેપણું, સુસ્તી વિગેરે વ્યાધીઓ લાગુ પડે છે.

દારૂ, ગોંજ આદિ સેવનથી ગમે તેવો શાણો મનુષ્ય પણ પોતાની સ્વભાવિક વૃત્તિઓ અને ધર્મ કર્તવ્ય ભૂલી જઈ પશુવત આચરણ કરે છે.

મનુષ્ય છતાં પશુપણામાં ગણાવા ન માગતા હો તો મૈથુન સેવનમાં નિયમીત રહો.

વીર્ય એ આ શરીરનું બહીષ્ટ તત્ત્વ તથા મૂલ્યવાન અને અપ્રાપ્તિય ઉમદા પદાર્થ છે. છતાં તેને નહીં ખાખતમાં ગુમાવી દો છો એજ તમારી આરોગ્યતાના નાશનો ઉપાય છે.

આપણને કોઈ પણ વ્યસન વળગી પડતું નથી પરંતુ તેનેજ આપણે જોર જીલ્લમથી વળગી પડીએ છીએ.

વારંવાર સ્ત્રી સેવનથી મજબૂતનું તથા સ્નાયુઓને સમ્પત્તિ ધંકે લાગે છે, અને સ્મરણ શક્તિ નાશ પામી યુવાનીમાં જીવાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે.

દંદ્રિય નિગ્રહ કરનારાઓજ ખર્ચ આરોગ્ય મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય છે.

બજાતી લાસની ધૂમાડી લેવી નહિ અને સ્મશાન ભૂમિ ગામથી જોડેલી અને તેડેલી દૂર રાખવી.

નહાતી વખતે પ્રથમ માથું પલાળવું તે પણ હંડા પાણીએથીજ પલાળી પછી ગરમ પાણીથી શરીર નહાવું.

બોર્ડિંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

૨૫-૦-૦ બહેન રતન શેઠ હિમાબાઈ હરીસગના દીકરી હે પોતે નાગોરીશગઢ અમદાવાદ.

૧૦-૦-૦ મકાલી છગનલાલ નચુભાઈ તરફથી શેઠ સુનીલાલ દોનતરામ

અમદાવાદ. ડોશીવાણની પોળ

૩૫-૦-૦

મામિક મદદ ખાતે.

૨૦-૦-૦ ખાડીના મહાજન તરફથી હે શેઠ ગટાભાઈ ઉમેદભાઈ બા મામ જુલાઈ અને અગષ્ટની મદદના

ગામ આકોલા (જલ્દે વરાડ) થી નીચે મુજબ આવેલા હે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ.

૩૦-૦-૦ રા રા સાકરચંદ હકમચંદ એક વરસના

૨૪-૦-૦ રા રા હગોવિંદ વિક્રમદામ ”

૨૪-૦-૦ રા રા સુનીલાલ ડોસનચંદ ”

૧૨-૦-૦ રા મ. સુનીલાલ બાબાબીદાસ ”

૧૨-૦-૦ રા રા ચંદુલાલ જુલમલ ”

૨૪-૦-૦ રા રા કમલદાસ આપશી ”

૨૪-૦-૦ રા રા કાન્તીલાલ છોટાલાલ ”

૧૨-૦-૦ મ રા મગજદામ હરીચંદ ”

૧૨-૦-૦ રા રા સુનીલાલ પુનમલ ”

૨૦૬ •

જમણા—બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી હે માણેશ્વાન મગનલાલ સમ આ સર્જનની પરીક્ષામાં પામ થયા તેની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણા આપ્યું હતું

મિટિંગ—બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થી હે માણેશ્વાન મગનલાલ સમ આ સર્જનની પરીક્ષામાં પામ થયા તે નિમિત્તે વિદ્યાર્થી ર્જની એક મીટિંગ મળી હતી જેની અદર પરીપત્રી દયાણ જવેરી લ તુભાઈ રાયચંદે તથા વખીન વેનચંદાઈ કમેચંદે હાજરી આપી હતી મીટિંગમાં પ્રમુખજી જવેરી લલુભાઈ ગચંદને આપનામાં આપ્યું હતું શરૂઆતમાં ભાષણો થયા બા પ્રમુખના હક્કે હે માણેશ્વાનને વિદ્યાર્થી વર્ગ તરફથી માન પત્ર તથા ચાંદીનું દનાવર પોત તથા ડીરા (રંગી) એનાયત કરવામાં આવ્યા પાદ મિટિંગ અરખાસ્ત થઈ હતી

વિષયાનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. શાવક	૨૨૯	પ્રેમ
૨. બુદ્ધિમાનસક	૨૩૦	પ્રભુજીના પગલે
૩. ૨૪૪૧ માં વર્ષે શ્રીમહાવીરના ચરણે	૨૩૧	ગઝલ
૪. કોધ	૨૩૩	પ્રેમ મુગ્ધ ક્રમર
૫. ન્હાનાં મોટાં કર્તવ્યો	૨૩૬	૧૦. આદ્ય પ્રવચન માતા	૨૪૦
૬. માતા પિતાની બક્તિ	૨૩૯	૧૧. સમાચાર	૨૪૪
૭. અનૌક્રિક શુદ્ધિઓ	૨૪૪	૧૨. રણકરી	૨૪૫
૮. અમલદારી ક્ષીર	૨૪૫	૧૩. જાહેર અમરતુ ધર્મી	૨૪૬
૯. કાવ્યકુંજ	૨૪૬ થી ૨૫૦	૧૪. અણુમલ-મોતી	૨૪૮
છવન સન્દેશ	૧૫. આનંદી સ્વભાવ	૨૪૯

સુધારો.

(૧) સપ્ટેમ્બરના અંકમાં પૃષ્ઠ ૧૬૯ મે સમાચારનામાં.....સદ્ગત બહેન મોંધીના નિમિત્તે.....ના બદલે બહેન મોંધીના લક્ષના શુભ પ્રસંગ નિમિત્તે.....એમ વાંચવું. (બહેન મોંધી હયાત છે.)

ભેટ આપવાની છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીવિત ચોવીશી બાળાવબોધ સહિતની બીજી આવૃત્તિની ૧૦૦ પુકો અત્રેના સુરદામ શેઠની યોગવાળા શેઠ લખમીચંદ લલ્લુભાઈ તરફથી દરેક લેન પાઠશાળાઓ, લાયબ્રેરીઓ તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજોને ભેટ આપવાની છે. બહાર ગામથી મંગાવનારે રૂ. ૦-૦-૧-૦ ની ટીકીટ ટપાલ અર્થે અદ્દાબ છોડે. સદરહુ પુસ્તક રોયલ બત્રીસ પેણ પડપ પૃષ્ઠનું પાકા વોરવાગે શ્રી ચેરતથી મને નર કીમત ૦-૬-૦ છે.

ત નાશ પામી પુસ્તકનીમા જલાસ
હમિદિય નિચેદ કરનારાઓના ખ.
બમતી લાસની ધમાડી લેરી નહિ અંગે
ન્હાતી વખતે પ્રથમ માથુ પનાજનું
ગ્રીથી ગરારે ન્હાતું

લખો:-“બુદ્ધિપ્રભા” ઓફીસ.

૬. નાગેરી સરાહ-અમદાવાદ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्ममदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

वर्ष ६ हुं.]

ता. १५ नवेम्बर, सने १९१४.

[अंक ८ भा.

श्रावक.*

दक्ष क्लेश व्यवहारी, श्रावक दक्ष क्लेश व्यवहारी;	
समयग अलिहारी, श्रावक दक्ष क्लेश व्यवहारी.	
व्यवहारे व्यवहारभारे, सर्व कार्य हुंशियारी;	
भग्न न भोवे पातभारे, मनने आजु भारी.	श्रावक. १
अकविशती शुल क्लेशे, श्रावकना अधिकारी;	
सत्तरशुल भावे धरेरे, पूर्णपणे ते वियारी.	श्रावक. २
नित्यनियम करणी करेरे, उधे नियमानुसारी;	
शरीर संरक्षा करेरे, भानपान कभवारी.	श्रावक. ३
प्रत्ययर्थने पाणतोरे, देश यश सुवियारी;	
शरीर रोग धीर्यनीरे, रक्षा करे शुलधारी.	श्रावक. ४
न्यायाल्लत धन संअडरे, प्रभाषिकता प्यारी;	
प्रत पय्यभाषुने आदरेरे, गम भावे मन भारी.	श्रावक. ५
देव गुरु भक्ति करेरे, अहं धर्म वधारी;	
यथाशक्ति व्यायामयारे, पोषे तनु आविकारी.	श्रावक. ६
हवा हवायी जणवेरे, देह धर्म धरनारी;	
मुष्करी नियमो धलारे, आदरतो नयकारी.	श्रावक. ७
विरतिशुलने आदरेरे, यथाशक्ति निर्धारि;	
सर्वनम सापेक्षयीरे, धातो धर्म विहारी.	श्रावक. ८
साधुनी संगति करेरे, सर्व शुषुनी म्यारी;	
बुद्धिसागर धर्मभारे, श्रावक पूर्णायारी.	श्रावक. ९

* आ पत्र अभास, मासिकना अमुक शुभेच्छक उपर परमपूज्य परमोपभारी शास्त्र विशारद लेनायार्थ, योगनिष्ठ बुद्धिसागरश्च स्मरिष्ये लभेद उतो ते तेजोअे अभास उपर मोडलवायी ते अने सदुपदेशसूचक होवायी प्रसिद्ध क्यो छ.

बुद्धिसागराष्टक.

संघवीः—केशवदास नागञ्ज-साधु'द.

आनन्दयि जनने नीतिभोध द्वारे,
 संसार संसृति विक्षिप्त भवि उद्दारे;
 द्वैतस्य धाम पद साधक, मोहकारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. १
 सिंधु समान जनरंजन देहशान्ति,
 तारेशरूपशम अंग सुरंग कान्ति;
 आभोदपुरित अहोनिश आ महारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. २
 हेली विद्यरित महाअरिवर्गपुंज,
 नित्ये निवासी गतराग विवासकुंज;
 योगासमाधि शिथिलीकृत कामसारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. ३
 विद्याविमोह विविधामुह मोहितांगी,
 नैनैश्वरा स्मरण रंग विवास रंगी;
 भाया विमोह विधुता वनिता विसारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. ४
 भूर्ति मनोहरमयी अभूतानु वाष्पी,
 उद्देशना समय रंजित लोक जलुपी;
 तारिणी तारुणी कटाक्ष इलाविहारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. ५
 त्रिगुणगुप्त गुणगुह्यन जल धारी,
 संसार सार प्रविसार विकारहारी;
 त्यागी, विरागी, त्रिमलाकृति उप धारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. ६
 वीरेशवेशधृत, देश विहारकारी,
 नेत्रायलोचन यतां सकलार्थकारी;
 आनन्द रंग जन अंग ह्ये प्रसारी,
 श्री बुद्धिसागर पदाब्ज नमुं भवारि. ७
 भाषान्तरे तप प्रपूरित संयमासि,
 लुभाष्ट माह-मह-शोक, कथायवारी;
 वंदे समान वदतां विनति उच्चारि,
 देजे दयाणु दरशाव प्रभावकारी. ८

૨૪૪૧ મા વર્ષે શ્રીમહાવીરના ચરણે.

(લેખક:—કેશવલાલ નાગજી-સાણંદ.)

ગયાં ચાલી વર્ષો બહુજ તુજ નિર્વાણ દિનથી,
અને એ બૂંસાણા રમરણપટથી સર્વ વિભવો;
સમુદ્ધોષો તારા ભરતભૂમિ આકાંત કરીને,
વિજેતા એકાંતે, વિરમી દૂર વ્યોમે લીન થયા. ૧

ઉગતા સૂર્યોની વિમલચુતિ આરોગ્ય ભરતી,
અશક્તા આજે તે થઈ સમય-શસ્ત્રાહત બની;
બધાં સૃષ્ટિસ્ત્રવો, પ્રતિકૂલ ન અન્યોન્ય કદીએ,
બની, સર્વોત્કૃષ્ટેતકમણ કરનારા વિપથ લે. ૨

કરોડો જૈનોના પદ મહીતલાધાત કરતા,
હજુ આવે તેના ગંભીર ભણકારા હૃદયમાં;
હવે તો ધાન્યે મૃગ્યકલસમ બૂ અદ્યજ દિસે,
જમાનાના કાર્યો ધડી ધડી રૂપાંતરમય બને. ૩

ધનાડ્યોની ગઈ લક્ષ્મી,
બજાડ્યોનું ગયું બલ;
ખોદાઓનું ગયું જ્ઞાન,
આતાઓની ગઈ શ્રુતિ. ૪

હતા જ્ઞાનીઓના સમૂહ અવનિમાં વિચરતા,
પ્રખોધી બીજને સુપથ તુજ સત્શાસનતણા;
બતાવેલું માની સરલહૃદયે ભદ્રિકજનો,
મૂકી આચારોમાં ઝટિતિ શિવગામી થઈ જતા. ૫

અધૂના અત્તાની કપટસ્વરૂપે કોવિદ બને,
ન લે શાસ્ત્રાર્યોના અમિત ઉદરે જેહ નિવસે;
સ્વયં અંધા દોરે જનસમૂહના અંગ સધળા,
સદંશોના ભાગી ભૂમિપર રહ્યા કોઈ વિરલા. ૬

ગૃહી ખોદાઓના શ્રુતિવિપયને શ્રાવક સદા,
બને દીકાકારો મદ્યી સદસન્નિર્ણયપરા;
ન જુએ પોતાનું હિતઅહિત, છોડે નહિ અર્થ્ય;
કરે-ખોલે-ચિંતે નિજમતતણું પોપક બંધુ. ૭

હતા સીધા માર્ગો સરલ તવ વકત્રોદ્ગત બધા,
સ્વીકારી સૌ હવે વ્યવહારાતિવિષે મિશ્ર કરતા;
ક્રિયાઓની જાગો જુદી જુદી વધી પાછલ વૃથા,
નિમિત્તો ધારીને વિવિધ અપવાદી ચરિતના. ૮

વધ્યો તેથી, હાર્દો અણુસમજ, આડંબર અતિ,
મમત્વેથી ખડો વિવિધ રૂપના વ્યાપિત થયા;
ગુમાથી ધર્મેથી પરિણમિતતા રાષ્ટ્રરૂપની,
જુઓને આજે આ પરિસ્થિતિ બની શોક પ્રસૂતા. ૫
વધી ધીમે ધીમે સ્વમનગ્રહતા સાધક વિશે,
પ્રચારે યત્નોને સુદૃઢ કરવા પક્ષ નિજનો;
નિહાળી સર્વે આ પકિતજન ધર્મેન્નિમુખ બને,
અને કોઈ-બીજા ગુરૂગતિ, થઈ આહૂત, ગ્રહે. ૧૦

વ્યકિતગત થવા માંડી,
વિશાક્ષ ગુરૂભાવના;
ધર્મની ભાવના કેરા,
અંકોડાઓ પડે ઢીલા. ૧૧

ગણો ધમાધમે ધર્મ,
વિચારોમાં પુરાતની;
અર્વાચીનો સ્વીકારે છે
ધર્મ એ તો ધમાધમ. ૧૨

સ્વકીર્તિ કાર્યને પોષે,
ખડે અન્યોન્ય સાધકો;
પ્રવર્તે દ્રક્ષા એ રીતે,
ભક્ત આગા વશીભૂત. ૧૩

અનુત્પાદ બની નષ્ટ,
થાય છે દ્રવ્ય લક્ષધા;
પ્રયોગે છે વિવાદોમાં,
વિદ્વાનો તર્ક શક્તિને. ૧૪

અશુશ્રોત વહે જોઈ,
છિન્નભિન્ન થતી સ્થિતિ;
પૂર્વ કીર્તિતણા ઓષ,
નામ માત્ર રહ્યા ટકી. ૧૫

હેમચંદ્ર—હરિભદ્ર,—
પશોવિજય વાદિઓ;
પુનઃજન્મી થશે ક્યારે,
પુનરુદ્ધારકારક. ૧૬

ઉગે આજે સદસાંશુ,
ગતકાલતમાપહા;
વિકાસિત કરો ભવ્ય,—
પદ્મોને પ્રતિભા ધરી. ૧૭

મહાવીર મહાવીર !
 પીરતા બક્ષજે મને;
 યથાશક્તિ સ્વયં સેવા,
 પ્રતિગ્રા-પ્રેમ ઉદ્ભવે.

૧૮

નવલા વર્ષના લહાણાં,
 નવ સૂર્ય પ્રકાશમાં;
 તન-પ્રાણ અને લક્ષ્મી,
 સમર્પુ તુજ પાદમાં.

૧૯

સત્સંસ્કાર વહે સદૈવ નીતિના જૈનીય જાતિવિષે,
 માર્ગો કલ્પિત સર્વ ઉન્મૂલ થઇ કલેશો બધાએ શમે;
 હાઈ શાસન આ અપાર જગમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહે,
 ધૃષ્ટા કેવલ ઉપજે હૃદય એ આ નવ્ય સંવત્સરે.

૨૦

સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગર સૂરિભ્યો નમઃ

ક્રોધ.

લેખક:—મુનિ અણ્ણતસાગરજી-વિજયપુર.

મહાન પુરુષોએ એમ કથન કર્યું છે કે ક્રોધ એ એક ચંડાળ છે. આ કથન સામાન્ય બુદ્ધિવાળા જીવાત્માઓના સમજવામાં એકદમ આવી શકે તેમ નથી તત્ત્રાપિ મહને પોતાને તો અનુભવ થયો છે કે એક સમયને વિષે હું મનોહર માળવ દેશમાં ગમન કરતો હતો ત્યારે તત્ત્ર નર્મદાજીના કાંઠા ઉપર આવેલા એક વિશાળ દેવાલયમાં એક મહાત્મા મહારા જોવામાં આવ્યા. ઉપરોક્ત દેવાલયમાં પૂર્વે કથન કરાએલા મહાન પુરુષની મુલાકાતે મહાર્ ગમન થયું તેજ અરસામાં અન્ય કેટલાક સાધુઓનું પણ તત્ત્રાગમન થયું હતું. તસ્મિન સમયે એક બ્રાહ્મણ સ્નાન કરી પિતાંજર ધારણ કરી હાથમાં દેવપૂજ્યતો કેટલોક સામાન લઈ એક સાંકડા રસ્તામાંથી પસાર થતો અમારા જોવામાં આવ્યો. દેવયોગે ત્યાં એવું બન્યું કે સામી બાજુથી એક ચંડાલણી તે બ્રાહ્મણના સન્મુખ આવી. તેને જોઈ બ્રાહ્મણે કહ્યું કે અરે ઓ ચંડાલણી ! તું બાજુ થઈ જા ? કારણ હું બ્રાહ્મણ છું તેમજ વળી દેવપૂજ્યથે ગમન કરું છું માટે તારો પડછાયો લેવો તે મહને યોગ્ય નથી. હવે ચંડાલની જાત સામાન્યપણે પણ જરા ટિખળા તો હોય છેજ ? તેમાં વળી બટ મહારાજને એ હુકમ ફરમાવ્યો. તે સાંભળી ચંડાલણીએ જવાબ આપ્યો, હું આ આખો માર્ગ તમારો છે ? કે જેથી તમે આટલો બધો હુકમ ચલાવો છો ? જનામાના બોલ્યા ચાલ્યા સિવાય જવું હોય તો ચાલ્યા જાઓ ? આ રસ્તો પડ્યો છે. હું તો કાંઈ બાજુ ખસવાની નથી કારણ રસ્તો સરકારી છે તેમાં તમારો તથા મહારો સરખોજ હક છે. તેમ તમે પણ માણસ છો ને હું પણ માણસ છું. તમે તમારા કાર્યના માટે ગમન કરો છો અને હું મહારા કામે જાઉં છું. હું ક્યાં તમને અડકી છું જેથી તમે આટલા બધા મીઠાજવૂંક બોલો છો. ઉપરોક્ત ચંડાલણીનું

પેદા કરનાર કોધનું સેવન કરવાથી ઉપરોક્ત સર્વે ગુણો નષ્ટ થઈ જાય છે, તેમજ સ્વહિતથી સુકાવનારો એવો જે કોધ રિપુ તેને સદા સર્વદા દૂરજ રાખવો એ જ્ઞાન પામ્યાનું ખાસ પહેલું લક્ષણ છે. ઉપર પ્રમાણે શાસ્ત્રકારોએ કોધને ઘણાજ તિરસ્કાર આદિ પદ્ધતિઓમાં ગણિ કાઢ્યો છે, છતાં પણ તેના જે બેદ પુનઃ જ્ઞાનીજનોએ પાડ્યા છે. પ્રશસ્ત કોધ તથા અપ્ર-શસ્ત કોધ. એ બંને પ્રકારના કોધનું સ્વરૂપ સમજી અમુક પ્રકારની હદ સુધી જેની યોગ્યતા-પૂર્વક જરૂર જણાય છે તેવા પ્રકારના કોધને એકદમ ધિક્કારવો તે યોગ્યતાભર્યું ન કહેવાય. કારણ કે અનુભવ પરથી એમ અવગોચર છે કે જ્યારે આપણે કોઈ પણ મનુષ્યને બાજબી તથા પ્રમાણિકપણે કોઈ પણ પ્રકારના કાર્યને કરતો અવલોકીએ છીએ ત્યારે શું સ્વાભાવિક રીતે આપણને આનન્દ પ્રાપ્ત થયા સિવાય રહે છે ખરો ? નહિજ. તેવીજ રીતે નાલાયક વિદ્યાસધાતી અને દુષ્ટ જનોના તરફથી જુદું તેમજ જુલમભરેલું કોઈ પણ કાર્ય આપણે અવલોકીએ છીએ ત્યારે શું સ્વાભાવિક રીતે આપણી લાગણી તથા દીલ દુઃખાદ્ય ગુસ્સો નથી ઉપજતો ? ઉપજે છેજ. ઉપરોક્ત અનુભવ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે જે સકારણથી ઉત્પન્ન થતો કોધ અમુક હદ સુધી જરૂરનો છે, તેમજ કંઈકને કંઈક પણ ઉપયોગનો છે. આપણે વિચાર કરો કે એક નિર્દોષ અને અવાચક એવી ગાય કે જે જીંદગી પર્યન્ત જગ-તના ઉપયોગમાં આવે છે અને મુલા ખાદ પણ જેનાં ચર્મ તથા અસ્થિ ઉપયોગમાં આવે છે તેને કોઈ અનાયં દુષ્ટ હજીવા તૈયાર થયો હોય તે અવલોકીશું તમારા હૃદયમાં તે ગાયને બચાવવા માટે વિચાર નહિ થાય ? અને જ્યારે તે દુષ્ટને તમે મનાઈ કરશો અને તે નહિ માને ત્યારે શું તમોને કોધ નહિ થાય ? થશેજ. અને ગમે તે ઉપાયે બનતા સુધી તે નિરાપરાધિ ગાયને બચાવશોજ. આપણાં બાળ બચ્ચાં તથા આપણા હાથ નીચેનાં માણસો આપણા કુળનાં રીતરીવાજથી ઉલટાં ચાલતાં હોય અને તે ભલમનસાઈથી સમજતાં ન હોય તો શું તે પ્રત્યે તમે ગુસ્સો નહિ કરો ? અને જે કદાપિ તેમ કોધથી કરી ખમોશ રહેશો તો તેઓ વધારે ને વધારે નાલાયક બનશે તેના શું તમે કારણભૂત નહિ બનો ? વિચાર કરો કે આપણાં બચ્ચાં પોતાની અજ્ઞાનતાથી ઝેરનો પ્યાલો પીવા તૈયાર થયાં હોય તેને પ્રથમ શાન્તતાથી સમજાવવા છતાં તેઓ ન માને તો પશ્ચાત્ત શું કોધ કરી એરે જુલમપૂર્વક તે પ્યાલો તેઓના હાથમાંથી તરો છીનારી હોય નહિ ? અને જે કદાચિત્ તે પ્યાલો છીનારી હોય નહિ એ તો અજ્ઞાન બચ્ચાં તમારા દેખતાં તેનું પાન કરે અને મરણ પામે તો કેનાં બચ્ચાં જાય ? તમારો પોતાનોજ. તેમજ આપણાં નાનાં તથા મોટાં સખન્ધી જનો બિમાર હોય અને તેઓ દવાનો ઉપયોગ કરે નહિ ત્યારે શું આપણે જરા ભાર દઈને ધમકાવતા નથી ? તેમજ બજારમાં આપણે ચાલતા હોમએ અને તેવા સમયમાં જ્ઞાનાદિક કરડવા તથા ગાય બેંસાદિક મારવા આપણા ઉપર ધસી આવે ત્યારે શું તેમાંથી બચવાને માટે આપણે ઉપર ઉપરથી પણ ગુસ્સો દર્શાવતા નથી ? ત્યારે અત્રે આપણે કેવા પ્રકારના કોધને દૂર કરવો બોધ્યો ? એ સવાલ ઉદ્ભવે છે. તેના સમાધાનમાં જણાવવાનું જે કોધ માત્રનો ત્યાગ તો કરવાનો છે. પરન્તુ પ્રથમ જે બુદ્ધિને ખોટે માર્ગે યોજવાથી માઠું પરિણામ પ્રાપ્ત થાય છે તે તથા હદ પાર અને મર્યાદા ઉપરા-ન્તના કોધના સેવન થકી આપણે ઘણુંજ ખમવું પડે છે. એવા પ્રકારના કોધને જ્ઞાનીજ-નોએ અતિ નિષેધ્યો છે તથા નરકનું દ્વાર કહી સંબોધ્યો છે અને કહ્યું છે કે ક્રોધેન સત્કર્મ લયં પ્રિયાતિ એટલે કોધને ધારણ કરવાથી સારા કાર્યો કર્યોનો પણ નાશ

ચાપ છે. તરખાત્ દારખાત્ જાની જતોએ આપણને એમ કરમાવ્યું છે કે કોઈ દુષ્ટ જનના દુષ્ટ કાર્યને અવતોષી તેના ઉપર ક્રોધ ન કરતાં ક્ષમાને ધારણ કરવી. અને તેમ કરવાથી દુષ્ટ જનનું દુષ્ટપણું આપણને કંઈ પણ હરકત કરવા બાગ્યશાળી બની ચાકું નથી. જેમકે:-

ક્ષમાઘનુઃ કરે વસ્ય દુર્જનઃ કિં કરિષ્યતિ ।

અત્રુણે પતિવોવન્દિઃ સ્વયમેવ પ્રશામ્યતિ ॥ ૧ ॥

તુલ્યરહિત જમીનમાં પડેલો અગ્નિ સ્વયમેવ શાન્ત બની જાય છે, તથાપિ જેમ તેનાથી કંઈ પણ નુકસાન થતું નથી તેમ જો પુરોના હસ્તમાં ક્ષમારૂપી ધનુષ શોભી રતું છે. તે પુરૂષને દુર્જનો તરફથી જરા માત્ર પણ નુકસાન થતું નથી. ઉપરોક્ત કથનથી એમ નહિ સમજતું કે ખોટું, નીચ, અને નાલાયક કોઈ કરનારના ઉપર પણ ક્ષમાજ કરવી, અને સર્વથા ક્રોધ નહિજ કરવો. કારણ કે એમ કરવાથી તો દુષ્ટજનો ઉલ્લાસ સંગ્રમ જતોને પીડા આપી હેરાન કરે. માટે જરા માત્ર તો રૂપાળ સમજો જરૂર છે. કેમકે દાક્ષિણ્ય સ્વજનેદયાપર જને શાઠ્ય સદા દુર્જને તેમજ પુનઃ શઠં પ્રતિ શાઠ્યકુર્યાત્-ઉપરોક્ત મૂલને અમલમાં મૂકી દુર્જનનોને મર્યાદા ઉત્પન્ન કરતા અદાવવાની ખાતર ઉપરથી દેખાડવા પુરતો ક્રોધ યાને રૂપાળ ધારણ કરવો તથાપિ હદ ઓળંગી મર્યાદા બદલ ક્રોધને દહાપિ કાઠે પણ જરા દેવો નહિ, તેમજ તેનાથી કોઈ પણ પ્રકારનું પાપકર્મ કરતું નહિ. અને તેને પણા લાંબા વખત સુધી મનમાં રહેવા માટે જગ્યા આપવી નહિ ઉપરોક્ત પ્રશ્નના ક્રોધને લાધને થમજી અગવન્ત શ્રી મહાવીર-વર્ધમાન સ્વામિના બે શિષ્યો અગવન્તે મનાઈ ઠર્યા છતાં પણ ગૌરાલક્ષ્મી સામે વાદમાં ઉતર્યા તેઓને ગૌરાલે તેજ્ઞેશ્વરના બળથી ખાલી બરમ કરી નાખ્યા છતાં પણ આરાધિક થયા છે. તેમજ વન્દસ્વામી તથા નમુચી પ્રજાનનો નિમિષ પણ જગજગદેર છે. તે ઉપરથી સાર મદલ્ય એજ કરવાનો છે કે પરમાર્થ બુદ્ધિથી કારણચાત્ ક્રોધ રોચન ચાપ છતાં તન્મય બની જતું નહિ. અને આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાની ખાતર જેમ અને તેમ ક્રોધને ત્યાગવા પ્રયત્ન કરવો. એવો સ્વાદુવાદ વાદીનો મત છે તે સર્વથા જયવન્તો વર્તો.

મુશનાઃ-આ લેખ વ્યવહારદષ્ટિની અપેક્ષાએ લખ્યો છે.

ન્હાનાં મોટાં કર્તવ્યા.

માણસ સાથે હસીને મીઠાશયી શાંતિપૂર્વક વાત કરવી. એવા યોગ નાના મોટા સર્વ મનુષ્યોને વારંવાર આવે છેજ. તેનો ઉપયોગ યથાયોગ્ય રીતે કરવો તેજ સહર્તન છે. એવા પ્રસંગો અલ્પ આવે છે ને તેમાં કંઈ ઘણું મહત્ત્વ સમાયેલું હોતું નથી પરંતુ તેમાંની અડચણોને હીધે તેની યોગ્યતા વૃદ્ધિગત થાય છે. ખીજાઓને માટે અડચણ વેઠી લેવી, કિંવા ખીજાઓના સુખ માટે પોતાના સુખનો ગુપ્ત રીતે ભોગ આપવો એવું નામ મોટાપણું કહી શકાય. એકાદ હમાલને બોલો બચકવામાં રહાયણૂત થવું ને તેને હાથ આપવો. એકાદ રડતા બાળકને છાનો રાખવાની કોશીલ કરવી. એકાદ વખત આપણું નુકશાન થયું છતાં પણ ન ડગમગવું. કામ-કોષાદિકના સખ્ત આવેશ આવે તોપણ તેને ન ગાંઠવું. ગમે તે થાય-આકાશ પાતાળ એક થાય તોપણ-સત્યનો ત્યાગ ન કરવો. પોતાનું માન-દ્રવ્ય અને શારીરિક કષ્ટના ભોગે પણ ફરજથી વિમુખ ન થવું એવુંજ નામ મોટાપણું ! તેનુંજ નામ પ્રજ્ઞતા !

અલગત તેમ કરવામાં શ્રમ પડે છે, કષ્ટ પડે છે, પોતાનાં સુખ સગર અને દ્રવ્યતા સ્થૂલ ભોગ આપવા પડે છે પણ આ જગતમાં શ્રમ સિવાય સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ કદાપી પણ થતીજ નથી. અને કષ્ટ સિવાય મોટાઈ કદી પણ મળવાનીજ નથી. કારણુ શ્રમ એ કાર્ય સિદ્ધિનું મૂળ છે. અને કષ્ટ એ મોટાઈનું મૂલ્ય છે. ને મૂલ્ય આપ્યા વિના માલ મળતોજ નથી. આ નિયમ અખિલ વિશ્વમાં અપ્રતિબદ્ધ ચાલી રહ્યો છે. એટલાજ માટે આપણાં નિત્ય કૃત્યોમાં પણ પગલે પગલે શ્રમ કરીને અને કષ્ટ સેવીને પણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએજ.

રાજા હરિશ્ચંદ્રે સત્યને ખાતર વિશ્વામિત્રને રાજ્ય ન આપ્યું હોતં ને માત્ર જરા બુદ્ધિ બોલ્યા હત તો કોઈ મારી નાખનાર નહતું. રામચંદ્રજીએ પિતૃ આત્મા ખાતર વનવાસ ન સ્વિકારતાં રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું હોત તો તેમને કોઈ કાઢી સુકનાર નહતું. દેવતાઈ વિલાસ વૈભવનો ત્યાગ કરી દિક્ષા ન લેતાં મહાવીર સ્વામી ભગવાન સંસારમાંજ રહ્યા હોત તે બચંકર પરિસદ ન સહન કર્યા હોત તો તેમને કોઈ પુછનાર નહતું. સ્યુલિભંદ્ર, ધન્ના, શાસિભદ્ર ને ગજસુક્રમાલ જેવાં શ્રાવક રતો જો પરિસદ સહન ન કરતાં નિરાંતે દિવ્ય વિલાસો ભોગવ્યા કરત તો તેમને કંઈ દુઃખ નહતાં પણ ? ફરજ ને ઇષ્ટ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ માટે તો તેઓને તે કરવાની ખાસ આવશ્યકતા હતીજ. શ્રમ ન લેવાય તો સિદ્ધિ ક્યાંથી ? માટેજ શ્રમ-કષ્ટ-આત્મજોગને સહન કરવું એ જોએ શાણા અને સુમ છે તેમની નજરમાં આપણે માટેનો સારો અભિપ્રાય મેળવવો એ કંઈ બહુ કઠીણ નથી. કારણુ તેઓને સારા-સાર વિચાર હોય છે, અને તેમનાં મન મોટાંજ રહે છે. ચોર કે હુંડારા હોય છે તેમનામાં પણ ખરા બોલાનું વજન વધારે હોય છે. માટે આપણે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં હોઈએ, ગમે ત્યાં હોઈએ, ગમે તેની સાથે હોઈએ પણ આપણે તો આપણા મનોદેવતાની અનુસા પ્રમાણે નીતિથીજ વર્તવું જોઈએ એવું પરિણામ શ્રેષ્ઠ આવ્યા સિવાય રહેવાનુંજ નથી. લલિતમાન કે બળવાન અગર પંડિત સાથે મૃદુતાથી માયાણુપણે ને સત્યતાથી વર્તવું અને ગંરીબ, હલકા, અબણ, કંગાલ કે નયગા સાથે તેથી વિરૂદ્ધ વર્તવું એ કર્તવ્યથી વિમુખ થવા સરખું બદ્ધે કર્તવ્યનું ખુન કરવા સરખુંજ સમજવું. નાનામાં નાનું કુતરું કે બીલાડું, બાળક કે પંખી કહો તેની સાથે તેને પરિતાપ ઉપજવે તેવી રીતે વર્તવાનો, તેને નુકશાન થાય તેવી રીતે વર્તવાનો ચાતો નીતિ નિયમથી ઉલટી રીતે વર્તવાનો તેમને શા હક છે વાર ? અમે તો એટલ સુધી વધીને કહીશું કે—

“ પુષ્પ પાંખડી જ્યાં દુભાય !
 જનવરની ત્યાં નહિ આગાય !
 સર્વ જીવનું દષ્ટિહો સુખ !
 મહા વીરની શીક્ષા સુખ્ય ! ”

અહા ! કેવી વિશાળ દ્રષ્ટિવાળી નીતિનિયમથી ભરપુર શીખામણ ? જ્યારે પુષ્પ પાંખડીને દુભવનાનો નિષેધ કરવામાં આવે છે તો મનુષ્ય, પશુ, પંખીને દુઃખ દેવાનો નિષેધ આપોઆપ જ થઈ જાય છે. પશુ કે પશુ જેવા મનુષ્ય આપણી સાથે નીતિથી ન વર્તે માટે આપણે પણ તેના જેવું વર્તન તેના પ્રત્યે રાખવું એ અયોગ્ય છે, કારણ સારાસાર વિચાર કરવાની શક્તિ આપણામાં છે જે તેનામાં નથી તેથીજ મનુષ્યો પશુથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. માટે અન્ય પ્રત્યેની આપણી ફરજ યથાતથ્ય રીતે જાળવવી એજ સદ્વર્તન યાને કર્તવ્ય ગણાય. એ સિદ્ધાંતો સિવાય કદી પણ સિદ્ધિ છેજ નહિ. પોતાના પણને માટે, દેશને માટે કે પોતાના રાજ્યના ખચાવને ખાતર હજારો શરાઓ શીર હસ્તાં હસ્તાં કપાવે છે ! શું તેઓને પોતાના જીવન વહાલાં નથી ? છેજ ! પણ યશ ને સિદ્ધિ પ્રાપ્તિ તેમના જીવન કરતાં વધુ મોંઘી છે ને સિદ્ધિનું મૂલ્ય ! પ્રાણહાન તથા પ્રાણસંશયવાળા શ્રમજ છે. એ મૂલ્યથી તેઓ યશ પ્રાપ્ત કરે છે-કહો કે ખરીદે છે. તેવીજ રીતે સદ્વર્તનશાળી યશ માટે ને ફરજ જાળવવા માટે પ્રત્યેકે નાનાં મોટાં કર્તવ્યો અવશ્ય કરવાંજ જોઈએ ને તે કર્તવ્યોના પરિપાલન માટે શ્રમ ને કષ્ટ વેઠવાંજ જોઈએ. કારણ કર્તવ્ય પરિપાલનનું મૂલ્ય શ્રમ ને કષ્ટજ છે.

આ સઘળાનો આરંભ ખીજ સદ્ગુણોની માફકજ નાનાથીજ થાય છે. માર્કિસસ ઓફ વસેસ્ટર નામના ઇંગ્લિશ સરદારે આરંભમાં ચુલાપર ઉઠાવવા મુકેલા પાણીના વાસણ-પરનું ઢાંકણ-અંદરના બાકી ઉછળતું જોયું. તે પર પુષ્કળ મોટા માણસોએ પુષ્કળ વિચારો કર્યા અને પરિણામે હાલમાં અસ્તિત્વ ધરાવતાં પ્રબળ રાક્ષસી વરાળયંત્રો, ઇન્જનો મોજીદ છે. આજ પ્રકારે માનસિક શક્તિની વૃદ્ધિનો પણ છે.

આપણા ધરના નાના માણસે કિંવા ચાકરે આપણી અવગા કરી હોય તે સહન કરી જવાની ટેવ પાડવી એજ મોટાં મોટાં અપમાન સહન કરવાના સામર્થ્યનું ખીજ છે. તે ખીજ સંભાળવું જોઈએ. સહજ ક્રોધ આવવા મોડતાંજ દશગણી દરેક કામ કરવાની ટેવ પાડવી એ ભવિષ્યનાં અનેક ક્રોધનાં પરિણામથી થનારા અનર્થ અટકાવવાનું ખીજ ગણી શકાય. આપણા દુર્ગુણો આપણાથી સ્તબ્ધ છે. તે ત્યાગ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો જોઈએ અને તે માટે આપણને જે મૂલ્ય ખર્ચવું પડે તે ખર્ચવુંજ જોઈએ-એકદમ ખર્ચવું જોઈએ. તેજ પ્રમાણે કર્તવ્યથી વીમૂખ કરનાર વિચારો-કાર્યો-ને સાધનોને ઠેકાણે કર્તવ્ય પ્રતિપાલન કરવામાં મદદ કરનાર વિચારો-કાર્યો-ને સાધનો સંમૂલ્યમાં એ કર્તવ્ય પ્રતિપાલનનાં સામર્થ્યનાં ખીજ સમજવાં ને તે ખીજ ગમે તે મૂલ્યે પણ તાળડોતોળ ખરીદવાંજ જોઈએ.

ખીજનાં કૃત્યો-જોઈએ તે પરથી આપણે તેના વર્તન સંબંધી અભિપ્રાય બાંધીએ છીએ, તેજ પ્રમાણે આપણાં કૃત્યો ઉપરથી આપણા વર્તન સંબંધી લોકોનો અભિપ્રાય બંધાવાનો છે. તે હમેશાં લક્ષ્યમાં રાખવુંજ જોઈએ. પછી બસે તે રાજ્યનો અભિપ્રાય હોવા રહેનો હો. મોટા પડિતનો હો કે અક્ષર શત્રુનો હોય ! સારાને સાફ કહેવું ને ખોટાને ખોટું કહેવું એ ધણું કરીને સર્વ માન્ય નિયમ છે માટે આપણા માટેનો અભિપ્રાય સારો કરાવવા માટેજ આપણાં કૃત્યો શ્રેષ્ઠ રાખી ઉત્તમ વર્તન વર્તવા પગડે પગડે પ્રયત્નવાન થવું એજ કર્તવ્ય ગણાય.

માતા પિતાની ભક્તિ.

(લેખક:—શાહ દલસુખભાઈ ગિરધરલાલ માણેકપુર.)

॥ ન માતુઃ પરદેવતમ્ ॥

અવગુણ એકે નવ ગણ્યા, પ્રીતે પાળ્યાં લાડ;
માત પિતાને પાળવાં, પછી તેમાં શેા પાડ.

* * * * *

ખરા દિલની ખાંતથી, પ્રીતે માત પિતાય;
કરે ચાકરી આકરી, ભવમાં કેમ જૂલાય.

* * * * *

માબાપની સુશુષ્કા એ બ્રહ્મચારીના જીવનનો એક ભાગ હોવો જોઈએ, ધરમાં તે મા અને બાપના આનંદ તથા સ્થાવરું કારણ હોવો જોઈએ; અને તેણે તેઓએ આપેલા શરીર ધરી તેમની સેવા કરવી જોઈએ.

(હિન્દુ-આધિક્ષિકદસ.)

* * * * *

વિવેકી વાચકવૃંદ ! આપણને ઉત્પન્ન કરી, પોતે ધણા પ્રકારનાં કષ્ટો સહન કરીને સુખી જીવંતીમાં મૂકનાર આપણાં પૂજ્ય માતપિતાઓ જ છે. માતપિતાઓ પોતાની બાલ્ય-વસ્થાથી તે વૃદ્ધાવસ્થા પર્યંત પોતાના પુત્રો પર જેવો નિર્ભર પ્રેમી રહે-ભાવ રાખે છે, તેવો ખીજા કોઈનો અંશ માત્ર પણ હોતો નથી; તેથી તેઓની સેવા-ભક્તિ કરી તેમને સુખી કરવાને આપણે ગમે તેટલા પ્રયત્ન કરીએ તોપણ તેમના અમુલ્ય આભારનો બદલો કોઈ કાળે વળવાને સમર્થ જોઈ નહિ અને થશે પણ નહિ. માતાપિતાના જેવો હૃદયનો પ્રેમ અંકુર કુદરતે ખીજા કોઈને સમર્પ્યો નથી. આપણે જ્યારથી તેઓના ઉદરે જન્મ ધારણ કર્યો ત્યારથીજ, આપણા માટે તેઓ ધણી જાતનાં દુઃખો સહન કરતાં આવ્યાં છે, અને જીવંતી સુધી પોતાના બાળકોની લાગણી માટે સહન કર્યાંજ કરે છે. તેમાંથી તેઓ કોઈ કાળે મુક્ત થતાં નથી, તેથી તેઓનો બદલો વાળવાને માટે આપણે હમેશાં તન, મન અને ધનથી ખરા અંતઃકરણથી તેઓની ભક્તિ કરી પૂજ્ય ભાવે માનની લાગણીથી વતેવું જોઈએ, આપણને જેઓએ ઉત્પન્ન કર્યાં; ઉત્પન્ન કર્યા પછી ઉછેરવામાં દુર્ગંધાદિકના દુઃખો પ્રેમની લાગણીને લઈ સહન કર્યાં, ભીનેથી સુકે સુવાડી પોતે ભીનામાં સૂતાં, બાળકના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થયાં. ઉમ્મર વધતાં વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાને પુરતી મહેનત લઈ આગળ જતાં પોતે ધણાં કષ્ટો સહન કરીને પ્રાપ્ત કરેલી મિલકત આપણા સુખને માટે વગર આત્માકાની-એ પ્રેમથી સોંપી તે માતાપિતાઓ પ્રત્યે આપણો સ્વાર્થ સંઘાઈ ગયો એટલે તિરસ્કારની નજરે જોવું અને તેઓની લાગણી દુઃખાય તેવું વર્તન રાખવું તે કેટલું બધું ધિક્કારપાત્ર અને અજ્ઞાનતાનો નમુનો છે, તે સુર વાંચકો જ ખ્યાલ કરી શકશે ? તેઓએ આપણા પર કરેલા ઉપકારનો બદલો આ ભવમાં તો શું પરન્તુ ખીજા ભવોમાં પણ પૂર્ણ થઈ શકે તેમ નથી. આપણને સુખો આપવાને માટે જેણે પોતાનાં સઘળાં સુખોનો ત્યાગ કર્યો છે તે જેવો તેવો પશુપક્ષર કહેવાયજ નહિ, આપણને ખરું સુખ આપનાર તેજ છે; તેને માટે આહમ્મસ

બોસ્થએ કહ્યું છે કે “મનુષ્ય યા પશુ પક્ષીની જાતને મોટામાં મોટું સુખ બાલ્યાવસ્થાથીજ આપનાર પોતાનાં માતા અને પિતા છે” માટે હમેશાં ધુભેચ્છા રાખવી કે “માનો વર્ધોઃ પિતરં મોક્ષ માતરમ્” હે દર્શિ ! અમારાં માતાપિતાને તું મારીશ નહિ.” કારણ કે “માતૃહીનાનાં ન કિં ચિત્સુખમસ્તિ”

અનુઓ ! આપણાં પૂજ્ય માઆપો એ સ્થિતિ દાતા, જન્મદાતા, અન્નદાતા, આરોગ્યદાતા, અને મોક્ષદાતા હોવાથી તેઓ બીજા સર્વની અનંતગણી ભક્તિને લાયક છે, કેમકે તેઓનો પ્રેમ આપણા પર અવર્ણનિય છે. દુનિયામાં સર્વ વંદન કરતાં પ્રથમ વંદન પણ સર્વ તેનેજ કરે છે. ત્યારથીજ વંદનની શરૂઆત થાય છે; એમ કહીએ તો વાસ્તવિક છે. દુનિયામાં આપણી હાજરી હોવી તે એ જન્મે પવિત્ર મૂર્તિઓનોજ પ્રતાપ છે. સઘળી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિજ માઆપથી છે. ઋષભદેવથી તે મહાવીર પર્વત તીર્થંકરો, ભરત જેવા ચક્રવર્તીઓ, વિક્રમ, ગોજ, શાલિવાહન વિગેરે પરદુઃખભંજન રાજાઓ માધ, કાલિદાસ વ્યાસ વિગેરે કવિરાજો, રામ, પરશુરામ વિગેરે દેવાંશી પુરુષો, ધન્વંતરી, વાગ્મદેવ, ચરક વિગેરે વૈદ્યા, ન્યૂટન, ભાસ્કરાચાર્ય વિગેરે ગણિતશાસ્ત્રીઓ, વસિષ્ઠ, કપિલ અને ગૌતમ વિગેરે મહાત્માઓ યા ધર્માત્માઓ તથા જગતમાં આજે મહાન્ પદે ગણાતા ધર્મસ્થાપકો, વિજેતાઓ અને શોધકોની હયાતી એ નિર્વંશ નામો (માતા-પિતા) નેજ આભારી છે, જગતમાંની બધી વિદ્યા, શોધો, કારીગરી, કળો, તત્ત્વો, સાધનો, કાયદાઓ વિગેરેમાં માઆપજ પ્રથમ દરજ્જે છે. એ જન્મેજ આપ્યા જગત માટે કહીએ તો જગત જનની છે, માઆપોએ સંતાન સુખવાળા થવું, એ પણ એમનાજ અનેક સત્કર્મોનું ફળ છે, એ જળને માટે તેઓએ આ ભવ અને પરભવમાં અનેક સત્કર્મો કર્યો હશે. અનેક મુશ્કેલીઓ ઉઠાવી હશે, આ જન્મે કે પૂરવ જન્મે ઘણાં વૃત, દાન, દયા, સંતોષ વિગેરેમાં મસ્ત રહ્યાં હશે, એ સર્વના ફળ તરીકે સંસાર સુખમાં સંતાન એ એક મુખપ્રાપ્તિજ ગણાય છે. આથી તે પણ આપણે તેમનાજ આભારી છીએ; જો કે સંતાનની ઉત્પત્તિ સુખદાયક છે કે, દુઃખદાયક છે, તેનો નિશ્ચય નથી. ઘણાપ્રસંગો સંતાનોથી મુખને બદલે અત્યંત દુઃખને પ્રાપ્ત થાય છે. તે માઆપો જાણે છે, છતાં પણ તે નિઃસ્વાર્થ માતાપિતાઓ પોતાની દરજ્જ, સંતતિની ખાતર અત્યંત દુઃખ વેદીને બળવે છે, અને પ્રજા પ્રાપ્તિને માટે પોતાનાં અહોભાગ્ય સમજે છે તે સંતાન પ્રાપ્તિની દરજ્જ માઆપોને બીજી બધી દરજ્જ કરતાં ઘણીજ ક્ષિણ્પટ, જોખમ ભરેલી અને ગ્લાનિયથી ભરપૂર છે, માટે તે દરજ્જ બળવનાર બન્ને પ્રેમી મૂર્તિઓ સદા સર્વદા વંદનિય, અર્ચનિય અને પૂજનિય છે.

યં માતાપિતરૌ હેશં સદેહે સંભવે નૃણાં ॥

ન તસ્ય નિષ્કૃતિઃ શક્યા કર્તુઃ વર્ષશતૈરપિ ॥ ૧ ॥

બાળકના જન્મ સમયે માતાપિતા જે ક્લેશ સહન કરે છે તેનો બદલો પુત્રથી સો વર્ષે પણ વાળી શકાય તેમ નથી. માટે

માતરં પિતરં ચૈવ સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષદેવતામ્ ॥

મત્વા ગૃહી નિષેવેત સદા સર્વપ્રયત્નતઃ ॥ ૨ ॥

ગૃહસ્થ મનુષ્યે પિતા અને માતાને સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ દેવતા સ્વરૂપ માનીને સર્વ પ્રયત્નથી સર્વદા તેમની સેવા કરવી.

માતા અને પિતાએ આપણા માટે અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો સહન કર્યા છે તેથી તેમની ખરા જીવંતી સેવા-ભક્તિ કર્યા સિવાય તે ઋણુમાંથી આપણે કદાપિ કાળે મુક્ત થવાના નથી. તેઓનો આપણુપર અપાર ઉપકાર ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થવા સાથે શરૂ થાય છે; ગર્ભાવસ્થામાં પણ માતાએને આપણા સંરક્ષણ માટે અનેક જાતનાં પથ્ય પાળવાં પડે છે, અનેક પ્રકારનાં મુખ તજ દેવાં પડે છે. સંતાન નિરોગી, નિર્મળ, નિષ્કલંક, સંપૂર્ણ બુદ્ધિશાળી અને ધર્મશાળી થાય; તે માટે તેને પોષણકારક અનેક જાતના ખોરાક દુઃખ વેડીને પણ ખાય છે. શુદ્ધ બાજીમાં ધ્યાન રખાય છે, સત્કર્મો કરાય છે, તથા બધી વખત આનંદમાં, ધર્મધ્યાનમાં, સદાયરણુ અને શુભ સંકલ્પોમાં ગળાય છે. એ દરેક કાર્યમાં માતાપિતા અનેક શ્રમ વેડી પળે પળે તનથી, મનથી અને ધનથી મદદ કરવામાં જરા પણ તક જવા દેતાં નથી. એ પ્રમાણે સંતાનોના મુખની ખાતર આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ સંતોષમાં રહી સહે છે. તેથી એ નિઃસ્વાર્થ પ્રેમની ખરેખરી બલિદારીજ છે. તે પ્રેમનો બદલો આપણાથી કોઈ ઉપાયે પણ વાળી શકાશે નહિ. વળી જન્મની પહેલી પળે અનેક આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિમાં અનંતગણો વધારો થાય છે. અને આપણા પરના અપાર ઉપકારોમાં મોટામાં મોટો જયો ત્યાંથી બળે છે. બાળકની ખટખટ, મૂંઝ, વિષ્ટા, ઝોરી, અછબડા, ધન-રાવણુ, ખાવા પીવાની સખત પથ્ય, સુવાડવાનાં દુઃખો, બાળકના વિચિત્ર રોગો અને સાચવવા સંભાળવાની પ્રીડા વગેરે ઉપાધિનો યોડા રોજમાં પાર રહેતો નથી. આ ઉપાધિ જેણે અનુભવી છે, તેજ જરોખર જણી શકે છે. આ સમયે આ ઉપાધિથી કંટાળી માખાપ તેને જંગલમાં મૂકી આવે, અથવા અનેક ખાતાં નીચે બાળકને મારી નાંખવાનું કરે તો ખુશીથી કરી શકે તેમ છે, એ સમયે બાળક જીવે યા ન જીવે તેનો તમામ આધાર એ માખાપ ઉપરજ છે. આ પ્રમાણે સંતાન ઉત્પત્તિ પહેલાં પોતે ધણુંજ ન શિકરો, સ્વતંત્ર, નિરખાધિ-મય તથા આનંદમસ્ત હતાં, અને હવે પૂર્ણ વ્યવસ્થામાં વધી ગયાં છતાં પણ માખાપ કોઈ પોતાનાં બાળક પ્રત્યે નાની વયમાં અસંતોષ જાહેર કરી જરા પણ દુઃખી થવા દેતાં નથી. પરન્તુ તેને જીવવાને માટે અનેક દુઃખોને સહન કરીને પોતાના બહોળા મુખનો ભોગ આપે છે. પોતે બંધનમાં રહ્યાં ને પાળી પોપી પોતાની જાત વેચીને મોટાં કરે છે તે કેટલો બધો સ્નેહભાવ કહેવાય? એક કવિએ કહ્યું છે કે—

જો આખા જગતમાં જગે જગ રહે,
ન માખાપ સમ પ્યાર ક્યાં પણ જડે;
બહુ હેત આવે અને તે ટળે.
પરન્તુ ન એ હેત ટાલું પડે;
ઓ માતા ! ઓ માતા ! બહાણ ઓ તાત !
ન તમ પ્યાર જેવો જગમાં જણાત ! ! !

* * * * *

માતાપિતાનું હેત તો અઘોરિકજ છે, પોતાના બાળકો પર જે અનહદ પ્રેમ રાખે છે, તેના જેટલો બીજા કોઈ પર રાખતાં નથી. ઘરમાં ગમે તેટલી લક્ષ્મી અને રાજ્યમુખ ભોગ-વવાનું હોય તોપણ પુત્ર સિવાય તે સદળાને તથા પોતાના જન્મને વૃથા ગણે છે, અને જ્યારે બાળક અવતરે છે ત્યારેજ પોતાના જન્મનું સાર્થક થયેલું સમજી ધણા પ્રકારની

હાડમારી ખમવા છતાં તેની લાલનપાલન કરી બરદાસ હોય છે. તે વખતે માઆપ સમજે છે કે, ધણાં સંતાનો મોટાં થયા પછી માઆપને દુઃખી કરે છે, ક્ષણે ક્ષણે માઆપને વઢી વડુનેજ દેખે છે, ભરણપોષણ કરતા નથી, તેમજ ઘડપણમાં ચાકરી કરવાને બદલે અનેક ઉપાધિમાં નાખી હેરાન હેરાન કરે છે. ધણા પુત્રો એવા બ્યભિચારી-દુરાચારી થાય છે કે, પોતે કેદમાં જઈ વા બીજી રીતે માતાપિતાની આબરૂના, ધનના ને પ્રતિષ્ઠાના કાંકરા કરે છે, અને આ સંતાન વખતે તેમાંનું પણ એકાદ હોય, એ વિગેરે ધણું સમજે છે. છતાં તે અવગણે તરફ નહિ જોતાં પૂર્ણ પ્રેમ, પૂર્ણ શ્રમ, અને પૂર્ણ ઉમંગથી લાલનપાલન કરી પોતાની ફરજ કેવળ નિઃસ્વાર્થે તથા કેવળ પરમાર્થે બજાવે છે. જન્મથી પાંચ વરસ સુધીની ઉપાધિ સર્વ કરતાં વધુ છે, અને તેટલી મુદતની ૪૨જ બજાવવાની માતાપિતાઓને ધણી વિષમ અને કડીલુ છે. આવા નિઃસ્વાર્થપિણાને લીધે તેમનો ઉપકાર અવલુંનિય, અનુપમ અને અમાપ છે. તેથી તેઓ સર્વ ઠેકાણે, સર્વ કામમાં, સર્વ સંજોગમાં અને સર્વ સ્થિતિમાં પરમ પૂજ્ય છે. હવે આપણે છ સાત વરસની ઉમ્મર બાળકની થયા પછીની સ્થિતિ પર આવીએ તો તે વખતે માતાપિતા એજ આપણા ખરા મહેતાજી અથવા માસ્તર છે. જુઓ કે સ્કૂલના મહેતાજી તો એક વરસમાં ત્રણ માસ બે વેકેશનના, પર દિવસ રવિવારના, ૨૬ દિવસ અડધા બુધવારના, ચાળીશથી પચાશ દિવસ તહેવારના એમ આઠ માસ જતાં માત્ર ચાર માસજ સ્કૂલ ચલાવે છે તેમાં પણ માંદગી, વિવાહ, કારજ વિગેરે અવસર, ગૃહ પ્રસંગ, પરગામ ગમન ઇત્યાદિના ઝોઝામાં ઝોઝા પંદર દિવસ બાદ ગણતાં સાઠત્રણ માસ નક્કી રહે છે. હવે આ સાઠત્રણ માસમાં રોજ માત્ર પાંચ કે છ કલાક ભણાવવું, તેથી આખા વર્ષમાં માત્ર વીશથી બીસ દિવસ અખંડ (ચોવીશ કલાકનો દિવસ ગણતાં) મહેતાજીના સંસર્ગમાં બાળક રહે છે. તે વીશ બીસ દિવસમાં કલાકે કલાકે વિચિત્ર વિચારનો ખાસીયત શિક્ષક આવે તે પણ પગારદાર, સ્વાર્થી, ઉપરની ટાપડીપવાળો, ભય ત્રાસના જોરવાળો હોય તો તે બાળકના ભવિષ્યની, વ્યવહારની અને જીંદગીની તમામ ચિંતા માથે રાખનારો નજ હોય તો પછી બાળકનું વર્તન કેવું બંધાય તે વિચારવા જેવું છે. જેની પાસે બાળકોનાં મન કચવાય, જેને બાળક ભણે યા ન ભણે, સુધરે યા ગગડે તેની સાથે કંઈ સેવા દેવા ન હોય, કદાચ હોય તો પરિક્ષામાં કેમ વધુ પાસ થાય તેને માટે યંત્રની માફક અમુક પુસ્તકો ગોખાવવામાંજ સાર્થક માનતો હોય, જે પોતે પણ કોંઈ, વ્યસની, દુરાચારી હોય, ત્યાં સ્કૂલમાંની બાળકની હાજરી અને બહુતર એક કારસ રૂપ, એક વેડ જેવું હોય તેમાં શું નવાઈ ? માત્ર વીશ બીસ દિવસ કામ કરીને એક વર્ષનો પગાર લેનાર વેળીઆ માસ્તરો ક્યાં ? અને અખંડ પરિશ્રમથી ચોવીશ ચોવીશ કલાક કામ લેનાર ને દેનાર, અખંડ પ્રસંગમાંજ રહેનાર, પોતાના જીવતરથી અધિક ગણીને ખર્ચ તત્ત્વ સંપૂર્ણપણે આપનાર, પરમ પૂજ્ય સદ્વર્તનશાળી આપણાં માતાપિતાઓ ક્યાં ? વળી માઆપ જુઓ સ્કૂલ આવે કે ન આવે, સ્કૂલમાં વેકેશન હો, તહેવાર હો કે ગમે તે છૂટી હો, તોપણ પોતાના બાળકને માટે બાંધેલી ધરણી નિશાળ સદા સર્વદા ખુલ્લીજ રાખે છે. તેવી આપણા પ્રત્યે ઉપકાર દૃષ્ટિ રાખીને વ્યવહારનું અને અન્ય શિક્ષણ યોગ્ય રીતે હમેશાં આપ્યાજ કરે છે, તે માતાપિતાનો ઉપકાર આપણાથી બુલાવજ શી રીતે ? તે વિચારવાનું છે.

વાંચકો ! બાળક માંદ હોય, વિવાહ, કારજદિક અવસર હોય તોપણ માઆપે ખોસેલી ધરણી સ્કૂલમાં બાળક ગેરહાજર રહેતું નથી. તેમજ માઆપને પણ ખરા શિક્ષક-તરીકેની

હમેશાં નિયમિત નોકરી આપવી પડે છે. જો કે ત્યાં રીતસર હાજરી પૂરાતી નથી, દંડ થતો નથી, શી લેવાતી નથી, અમુક જાતનો સરસામાન કે પુસ્તકો જોઈતાં નથી. નિશાળમાં જેમ ભણતાં ભણતાં ક્યારે છૂટી મળે, ક્યારે રજના દિવસો આવે કે ઘેર જઈને ખેતી રહીએ. તેવી અનેક પ્રકારની લાગણી રહ્યાં કરે છે, તેવું આ માઆપરૂપી શિક્ષકની ધર નિશાળમાં જરા પણ હોતું નથી. પણ સદા ત્યાં રહેવાનું જ મન વધે છે. તેથી ધર તો ખરેખર આનંદના ખેંગીચારૂપ નિશાળ છે. ત્યાં રહેવામાં ભય થતો નથી, મન બિલકુલ ક્યવાતું નથી અને કોઈ પણ જાતની છૂટી જોઈતી નથી. પૃથ્વીની છેડોજ બાળકને ધર છે. આવી ધરરૂપ નિશાળમાં માઆપ માસ્તરરૂપ, પોતાના બાળકને ઉત્તમ સહુગુણી પુત્ર કરવા, અત્યંત વિદ્યાવાન, કવિ, શાહુકાર, પેશોકારી કે હુન્નરી કરવા હસાડી રમાડીને અહોનીશ પોતાની પાસેનો વિદ્યા, કળા, ધન અને અકલરૂપ તમામ ખજાનો જરા પણ સંકોચ વગર આપી દેવામાં લગારે ન્યૂનતા રાખતાં નથી. ધરની, વ્યવહારની તમામ ક્રિયા આખેહુણ રીતે દેખાડે છે. લગન, લૌકિક આચારશિક્ષના પ્રસંગોમાં તેમજ પોતાના આખા નિત્ય કર્મ-રૂપ ઉત્તમ આચરણોથી એવું શિક્ષણ આપે છે કે, તેથી બાળક ઉત્તમ સુપુરૂપ થાય છે. ધરમાં અપાતા તમામ શિક્ષણ ઉપરાંત વળી માઆપરૂપ માસ્તર સ્કૂલમાં બાળક સુધરે છે કે નહિ, નખજો થંતો જાય છે કે સખજો થતો જાય છે. પાસ થશે કે નાપાસ થશે તેની પણ પૂરતી ચિંતા રાખે છે. અને તેના માટે પેલા સ્કૂલના કામ ચલાવે માસ્તર (શિક્ષકને) બધાંમણુ પણ કરે છે. પરંતુ માઆપરૂપ માસ્તરને બધાંમણુ કરવા કોઈ ગયા હોય એવું સાંભળ્યું કે જોઈતું નથી. આમ દરેક રીતે માઆપ બાળકને પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક ગણીને પોતાની બધી શક્તિ, આચરણ, વ્યવહાર, કળા, કારીગરી, આવડત, ચતુરાઈ અને સહુગુણ પ્રત્યક્ષ તથા પેરોક્ષરૂપે અનુપમ શિક્ષણદ્વારા આપે છે. તેની બેરોજરી કરવાને કોઈ પણ સ્કૂલ, કોલેજ, ગુરૂકુલ કે બોર્ડિંગ સમર્થ નથી. વર્ષમાં માત્ર વીશ બાવીસજ બાળક સ્કૂલમાં રહે છે ને તે પણ અમુક વર્ષોની વય થયા સુધીજ ! ત્યારે માઆપે કને તો જન્મથી તે છ'દગી પર્યંત જ્યાં સુધી તે હયાતી ધરાવતાં હોય ત્યાં સુધી પાસે રહે છે. અને પેલી સ્કૂલ કોલેજ છોડ્યા પછી પણ ધરરૂપ નિશાળનું શિક્ષણ તો ચાલુજ રાખે છે. કારણ કે માતાપિતા તે વખતે સમજે છે કે:-

માતા રિપુઃ પિતા શત્રુર્વાલોં ચાશ્વ્યાં ન પાઠયતે ॥

સમા મધ્યે ન શોભત, હંસ મધ્યે વકો યથા ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:-જે માતા અને પિતા બાળકને ભણાવતાં નથી, તે બાળકને શત્રુરૂપ છે. કેમકે હંસના સમાજમાં બગલો ન શોભે, તેમ સજ્જનોની સભામાં તેવો બાળક શોભતો નથી. વળી માતાપિતાનું કર્તવ્ય છે કે:-

લાલ્યેત્પંચ વર્ષાણિ, દશ વર્ષાણિ તાઢયેત્ ॥

પ્રાપ્તે તુ પોઢષ્ટે વર્ષે, પુત્રે મિત્રત્વમાચરેત્ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:-પુત્રને પાંચ વરસ સુધી લાડ લડાવવાં, દશ વરસનો થતાં સુધી તાડન કરવું, અને સોળ વરસનો થતાં તેની સાથે મિત્રભાવથી વર્તવું; કારણ કે જેમ માતાપિતા આપણા પ્રત્યે શુભેચ્છા રાખે છે તેની પેઠેજ તેમની સંધર્મી આશા પૂર્ણ કરવી તેને માટે સાચામાં કહ્યું છે કે:-

આશંસતે હિ પુત્રેષુ, પિતા માતા ચ ભારત ।

યશઃ કીર્તિગૈશ્વર્યં, પ્રજા ધર્મ તથૈવ ચ ॥

તયોરાજાન્તુ સફલાંયઃ કરોતિ સ ધર્મવિત્ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—પિતા અને માતા પુત્રને વિશે યથા, કીર્તિ, શૈશ્વર્ય, પ્રજા, સંતાન અને ધર્મની આશા કરે છે, માટે જે મનુષ્ય પિતા માતાની તે આશા સફળ કરે છે તેજ ધર્મને જાણનારો છે. (અપૂર્ણ.)

અલૌકિક ગુફાઓ.

(૧)

અમેરીકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં આવેલ કેટલી પ્રાંતમાં “મૅમોથ” નામની ધણી પ્રાચીન વખતની એક ચમત્કારી અલૌકિક ગુફા છે. તેના જેટલી મોટી વિસ્તારવાળી ગુફા આ જગતમાં ખીજ કોઇ ઠેકાણે હજી સુધી કોઇના હેખવામાં આવી નથી. અત્યાર સુધીમાં તે ગુફા સંબંધી જે જે તપાસ કરવામાં આવી છે, તે ઉપરથી જણાઇ આવે છે કે તે આશરે દશ ગાઉ ઉપરાંત લાંબી છે પરંતુ પૃથ્વીની માંહે નીચાણમાં કેટલી ઉંડી છે તે હજી સુધી કોઈના જાણવામાં આવ્યું નથી, તે ગુફામાં ઘણા અધકાર હોવાના લીધે જોવા જવાની ઇચ્છા રાખનાર અંદર મોટી ખતી પ્રગટાવીને સાથે લઇ જવાની જરૂર પડે છે. તે ગુફામાં માંહે થોડુંએક ગયા પછી એકે અદ્ભુત ચમત્કાર જોવામાં આવે છે, એક તરફ વિલક્ષણ આકારના ચક્રિત કરનારા ઉત્તમ પ્રકારના થાંભલાઓથી ભરપૂર મોટાં દીવાનખાના જેવા ઝોરડા માણમ પડી આવે છે, અને ખીજ બાજુએ રત્નજડિત દેવળોના ગભારા સરખા ઝોરડાઓથી તેના તેજના લીધે આંખો સ્થિર ખતી જાય છે. આ ગુફાની ખાંધણી ચક્રવ્યૂહ પ્રમાણે છે. અને તેના જુદા જુદા ભાગોનાં નામ જુદાં જુદાં પાકવામાં આવ્યાં છે. તેમાં એકનું નામ “સાક્ષી ધુમ્મટ” છે. તે જોતાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. કારણકે આ ધુમ્મટ આશરે ચારશોને ત્રીશ કુટની ઉંચાઈમાં હોવાના લીધે તેને જોવા સારૂ ગમે તેટલી મોટી મશાલ સળગાવી હોય તો પણ તે ધુમ્મટની ટોચ સુધી ઉંચે નજર જઇ શકતી નથી, વળી આ ગુફામાં એક “સ્ટાઇકસ” નામની મોટી નદી વહ્યા કરે છે, તેને ક્રીક દંત કથાઓમાં ઇલ્લોક અથવા નરકમાં કદાપલી એક નદીનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. તેજ નામ આ નદીને પણ આપવામાં આવેલ છે. તે નદી ઘણી જગ્યાએ આંડીઅવળી વહેતી હોવાના સખએ બચકર જણાઈ આવે છે. તેથી તેના પાણીમાં સધળે ઠેકાણે ચક્રચક્રાદ થઈ જાય છે, ત્યાંથી આગળ જતાં એક “મૃત સમુદ્ર” નામનું ઘણું અને ચમત્કારી તળાવ રસ્તામાં આવે છે, આ આખી ગુફા કોઈનાથી પુરી જોઇ શકાતી નથી, પરંતુ તેનો થોડો ઘણો ભાગ જોતાં પણ ચાર પાંચ દિવસ લાગી જાય છે.

(૨)

ઇટાલી દેશમાં બાર્કેનો નામે શહેરથી ચાર ગાઉ પર આવેલા સાક્ષા નામના ગામની નજીક ઘણા દરદોને નાશ કરનારી એક ચમત્કારી ગુફા છે. તે ગુફામાં ઘણી જગ્યાએ બાહીક નાનાં બાકાં છે તે બાકાંમાંથી માદા તથા ધાગણ માસમાં કોઈ પણ માણસને ન કરડે તેવા

વગર એરના વિવિધ રંગના મોઢા સાપો બહાર નીકળે છે, તે વખતે એ ગુફાની અંદર વિસ્ફોટક, રક્તપિત્તવાળાં અર્ધાગવાયુથી જેના હાથપગ રહી ગયા હોય તે, ગરમીથી પીડાતાં, રાક્ષ અને સોજના દરદીઓ તથા ભગંદર વગેરે રોગોથી પીડાતા માણસો ત્યાં જઈને ખેસે કે સુધ જાય એટલે તરત ફેટલાક સાથે બાકાંમાંથી બહાર નીકળી દરદી માણસના સઘળા અંગપર લપેટાઈ જઈને પોતાની લાંબી જીભો બહાર કાઢી બધા રોગવાળા ભાગોપર ચાટવા લાગી જાય છે, તેથી તેના લીધે દરદીને ધણોજ પસીના વળે છે. એ મુજબ દરદી બે ત્રણ દિવસ કલાક બપે કલાક ગુફામાં જઈને ખેસે અને સર્પો તેને ચાટી લે, એટલે આખા જન્મતું તે દરદ મટી જાય છે. આ ગુફામાં જે જે બાકાં છે તેમાંથી હમેશાં ઝીણો અને કોઈ વખત બારે અવાજ જોરથી આવ્યા કરે છે: “દરદા નારા કરવાને માટે કેવો કુદરતનો ચમત્કારી પ્રભાવ !” એવું કહેવાય છે કે, રામનના એક સઘળા અંગે સડી ગયેલા રક્તપિત્તવાળા દરદીએ આપઘાત કરવા નિમિત્તે પ્રવેશ કરતાં સાંભળે થઈ જવાને લીધે આ ગુફાને પ્રસિદ્ધિમાં આણી હતી; અને તના પ્રતાપે હજારો દરદીઓ પોતાના અમાધ્ય દરદોથી મુક્ત, આજે પણ થાય છે.

ચમત્કારી ફકીર.

દશ મહિના જમીનમાં દટાઈ રહેનાર ફકીરની નજરે જોયેલી

એક ખેરી અને અદ્ભુત વાત.

ઈસ્વી સન ૧૮૩૮ માં મી. નવરોજીજી ફરદુનજી બ્યારે પંજાબ તરફની મુસાફરીએ ગયા હતા, ત્યારે તેમણે મહારાજ રણજીતસિંહની સમક્ષ લાહોરના દરબારમાં એક ચમત્કારી ફકીરને જોયો હતો. તેનો હેવાલ તેઓ નીચે પ્રમાણે આપે છે.

એ ફકીર એક મહિનાથી તે બે વરસની લાંબી મુદત સુધી જમીનમાં દટાઈ રહેતો હતો, અને તેમાંથી પાછો જીવતો બહાર નીકળતો. એ વાતની ત્રણ ચાર વખત લાહોરમાં અજમાએશ થઈ હતી. એ ફકીર એવો નવાઈ સરખો ખેલ દેખાડવા પહેલાં પોતાની સઘળી તૈયારી કર્યા પછી, એક દિવસે મહારાજ રણજીતસિંહ તથા તેમના દરબારના નામીયા અમલદારો, એ અચરત સરખો તમાસો જોવાને આવ્યા હતા, તેઓની સામે એ ફકીર દટાએસો હતો. તેની ઉપજ-નીપજ આ પ્રમાણે થઈ હતી, કે તે ધણીએ દાટયાની પહેલાં પોતાના નાકનાં નસકોરાં તેમજ કાન અને શરીર પરના ખીન્ન હેઠો કે જે રસ્તેથી હવા આવજવ કરી શકે તે સઘળામાં મીણુ દાખીને બંધ કર્યાં, પણ તેણે પોતાનું મોઢું ઉઘાડું રાખ્યું હતું, અને પોતાની જીભને વાંકી વાળીને પોતાનું ગળું પણ બંધ કર્યું. પછી તેને ઉંચકીને એક કોથળામાં નાંખીને તેનું મોઢું ધીવી લઈ તે ઉપર મહારાજએ પોતાની મહોર દાખીને તે કોથળાને એક દેવદારની પેટીમાં મૂકીને તેને તાણું મારી તે ઉપર પણ મહારાજએ પોતાની મહોર દાખી અને જમીનમાં ખાડો ખોદીને તેમાં તે પેટી મૂકી, તે ખાડાને મોઢું નાંખીને પૂરી નાંખ્યો. પછી તે ઉપર તરતજ સર્વના દેખતાં જવના દાણાની રોપણી ટીધી, તથા આસપાસ ચોટી કરવા સાડ પહેરો મેર્યો. એ રીતે આશરે દશ મહાસ સુધી એ ફકીરને બોંબમાં દાટી રાખ્યા પછી મહારાજ પોતે તે જગ્યા ઉપર તેને બહાર

કાઢવા માટે ગયા. તે વેળાએ તેમની સંગાથે ઇન્દારનો રેસીડન્ટ સર સીંઠ એમનું વેડ હતો; તેઓની નજરે પેલી જમીન ખોદીને તેમાંથી પેલા ફકીરની પેટી બહાર કાઢીને તેનું તાણું ઉઘાડ્યું, તો તેના પર મહારાજે જે મહેરો દાખી હતી તે અનામત જ્ઞેવામાં આવી. તે મહેરો મહારાજાએ પોતાને હાથે તોડીને તે ફકીરને દસ મહિને તેમાંથી બહાર કાઢ્યો, ત્યારે તેની નાડી સર વેડે પોતે જોઈ, તથા તેનું પેટ તપાસ્યું તે પરથી જ્ઞેવામાં આવ્યું કે તેનો દમ બંધાય ગયો હતો, તથા નાડી ચાલતી નહોતી; તેમજ તેના પ્રાણ હોય એવું પણ માણસ પડ્યું નહિ. પછી એક જણે તેના મોંઘામાં આંગળી ઘાલીને તેની જીભ બેવડ વાળીને વાંટી કરેલી હતી તે સીધી કરી, તે વેળાએ તેનું કપાળ અતિશય ગરમ થએલું હતું, પણ તેના શરીરના ખીજા ભાગે શિતળ હતા. પછી તેના શરીર પર ગરમ પાણી રેડ્યું તથા તેના કપાળ ઉપર એક હતી રોટલી મૂકી, અને તેના નાક તથા કાંનમાંથી મીણ કાઢ્યું, ત્યારે આશરે બે કલાકની વચમાં તે ફકીર પાછો આગળની પેઠે હોંશિયાર થઈને ઉભો થયો, તે જોઈ સર્વ લોક ભારે અચંબો પામ્યા; કારણકે કોઈને પણ આવી રીતે દસ મહિના સુધી મોંઘમાં દટાય રહેવા છતાં પાછો જીવતો નીકળશે એવી ખિલકુલ આશા નહોતી. એ ફકીર આશરે ત્રીસ વરસની ઉંમરનો એક રૂપાળા અને સોહામણા ચહેરાનો હતો, અને તે કહેતો હતો કે ગમે તેટલી લાંબી મુદત સુધી તેની રીતે મોંઘમાં રહી શકું છું. જેટલી મુદત તે મોંઘમાં રહી શકે છે ત્યાંસુધી તેના વાળ તથા નખ વધતા નથી, અને એવી હાલતમાં જે વેળાએ પડી રહે છે, તે વેળાએ તે ઘણાંએક સારાં સ્વપ્નાં જુએ છે, તથા તેના વખતમાં કરો ખોરાક કે પાણી તેનાં ખાવા પીવામાં આવતું નથી. વળી એ પરીક્ષા થઈ તેની પહેલાં ઠાંકરે એકરી ગારેબીએ ફકીરને બરોબર તપાસ્યો હતો. તેથી તે ઘણો અચરજમાં પડ્યો હતો કે એ ફકીરે અજપાણી તથા શ્વાસ વિના શી રીતે એટલા બધા દિવસ ગુજાર્યા હશે; તેમાં પણ વળી અજ પાણી સિવાય તો થોડું ધણું નબી શકે, પરંતુ હવા સિવાય તો મનુષ્યથી એક ઘડી પણ જીવી શકાય નહિ; તો એ ફકીરનો જીવ શી રીતે ટાંચા સાથે હયાતી રહ્યો હશે તે અમતકારી માહાત્મ્ય કોઈના પણ જાણવામાં આવી શક્યુંજ નહિ.

કાવ્યકુંજ.

જીવન-સન્દેશ.

[હરિગીત]

આવ્યા અહિં શા કામથી, શા પ્રેમથી, શા અર્થથી ?
આવ્યા અહિં શા સારથી, -શા નેમથી, શા કર્મથી ?
આવ્યાજ હા ! વિદારવા હુએ કટુ દિન રંકનાં—
આવ્યા નહીં કર્તવ્યથી ! કરવા જતોની સેવના !
સત્કીર્તિ જાંખી સુગંધવિણુ સુમનો સહુ પ્રસરાવતાં,
માધુર્યવિણુ બ્રમરો કદિ મધુસ્વાદ એ ના ચાખતાં;
પ્રભુ પ્રેમીઓ પ્રભુમય બની આનન્દમાં સૌ નાચતા,
બ્રુ પ્રેમિઓ દીનમય બની જન સેવમાં સૌ અર્પતા.

૧ આહ્યા નથી, સેવ્યા નથી, જાણ્યા નથી પોતાસમા,
 દીન રંકમાં દીધાં નથી—લીધાં નથી આશ્વાસનો;
 જીવ્યા ભલે, ખેલ્યા ભલે,—આરામને નીચ ઝેશમાં,
 પણ દુખીની સેવા વિના આયુષ્યની મીઠાશ ક્યાં ? ૩
 જાણો કુરાન, સ્મૃતિભલે જોવા ચહો તે સૌ જુવો,
 ભૂ પ્રેમીઓ ને સેવકો પરમાર્થમાં સ્વાર્થજ જુવે;
 દીન પોષવા, દીન સેવવા, અધારને ઉઠાસવા,
 કલ્યાણીઓ સૌ યુગમાં નીજ આત્મને હોમાવતા. ૪
 પરમાર્થમાં આનન્દ લે, કર્તવ્યમાં મંડ્યા રહે,
 જન સેવમાં સત્સંગનો ઉત્સવ લઈ સૌ પ્રીતિયે;
 દીન સેવના ખંતે કરી તાર્યા કદિ કો દુખીને,
 દેશસેવા—દેવસેવા સૌ ઝેજ છે ! હા ઝેજ છે. ૫
 જ્યારે રૂવે પામીવ્યથા, દુખીધણા યોધારથી,
 જ્યારે ગરે રોગી ખતી, રકો ધણા ખાધાવિના;
 જ્યારે ઝુરે ગરિઓ ભણા ગરિખાઈમાં પૈસાવિના,
 એ દીનની દીનતામહી સેવાતણી મીઠાશ છે. ૬
 આહો ભણા સૌ દીનને, સૌ ભાઈને, સૌ કાઠને,
 પ્રેમે ગ્રહો સૌ સેવના—દીન સેવના ઉમંગથી;
 ઉદ્ધારજો, સંસ્કારજો, જીવાડજો, લે આત્મમાં,
 પીડિતો ધણાં, રહતાં દુખે, વિકાપમાં દીન ગાળતાં. ૭
 આવ્યા અહિં ઉદ્ધારવા, ચિકિત્સાવવા સૌ રંકને,
 આવ્યા અહિં દેવાહૃદય, અતિપ્રેમથી સૌ કાઠને;
 આવ્યા અહિં દીપ જ્ઞાનનો દીનો વિષે પ્રકટાવવા,
 જન્મ્યા ઉઠાડીને કષ્ટજતા ભાણુઓ આશ્વાસવા. ૮
 આવ્યા નહીં જુલાવવા સ્નાદો કદુ દીન રંકનો,
 ચાહી અને સેવી હદે છાતી પરે સૌ રાખવા;
 નિવૃત્તિ કે પ્રવૃત્તિ હો, સકામ કે નિષ્કામ હો !
 હો દુખ કે સુખ હો ભલે સ્વકર્મમાં સૌ સુખ છે. ૯
 આવાસ છે પ્રભુવ્યક્તિનો સૌ દીનજનના આત્મમાં,
 પૂજનય છે પ્રભુ શ્રુતિ સર્વે રંકના આરાધને;
 સૌ દેશસેવા—દેવ સેવા ઝેજ છે ! હા ! ઝેજ છે !
 કલ્યાણીઓ સૌ યુગમાં દીન આત્મને ઉદ્ધારવા. ૧૦
 જીવન તણા કલ્યાણના સન્દેશ આ પ્રેરાય છે !
 દીનરંકની આશિષથી દીન હૃદય આ પૂજનય છે !
 સુખીરહો ! સંતોષ લ્યો ! પ્રભુ પ્રેમમાં પેર્યા રહો !
 સૌ આત્મમાં નીજને જુવો ને પ્રેમથી આહ્યા કરો.

પ્રેમ.

(લેખક:-શાહ માણેકલાલ વાડીલાલ મુ. સાબરમતી.)
 આપું જગત તે સ્વર્ગને, મૃત્યુ અને પાતાંલ સૌ;
 તે પ્રેમનાં ઝાલાં મહિં, શુદ્ધતા છે જીલવા સહ.
 સૌ રાગને સૌ રંક વળી સૌ, જોગીને જોગી - બધા;
 તે પ્રેમના ઝરણા મહિં, આંતર છે ન્હાવા સદા.
 હા થી ઝો ના કુંભતું, અંકુશ તો અંકુશ છે;
 બહાંડ સર્વ તાણું ખરે, અંકુશ એકજ પ્રેમ છે.
 એ પ્રેમની ખાતર ખરે, દેતી સતિ પ્રાણહુતિ;
 એ પ્રેમની ખાતર ખરે, બહુકો જતા બહેલા મરી.
 એ પ્રેમની ખાતર પતંગ, દીવા મહિં જોને બળે;
 એ પ્રેમ ખાતર હાથીઓ જો, જાળમાં જલદી પડે.
 એ પ્રેમ ખાતર જો મુગોએ, તીરને વલ્લી ગણી;
 એ પ્રેમની ખાતર અલિ, અરવિંદમાં જતા મરી.
 એ પ્રેમની ખાતર ઘણાં, કદની ધરી નીકળા ગયાં;
 એ પ્રેમની આગળ નહિં, માણિક્યને મોતી વધ્યાં.

પ્રભુજીના પગલે !

(લેખક:-મી. હરી અમંદાવાદ.)

ચાલો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

દોડો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

ખેલો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

ખેલો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

હસો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

રડો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

હોડો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

ખેલો, બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

સુવો, -બહાલાં ! પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

છોડો સંસાર પ્રભુ પગલે,

લીઝો સંન્યસ્ત પ્રભુ પગલે,

કરો આત્મોદાર પ્રભુ પગલે,

પ્રભુજીના પગલે પગલે !

ગદ્યલ.

(લેખક:—આત્મના. મુ. સાણંદ.)

કહું તું માન માનીતું,	અરે ઝો ? આત્મના સંગી;	
કહું તું માન સંતોતું,	અરે ઝો ! આત્મના રંગી.	૧
અમે તો સંતના શરણે,	રહીને આત્મ તારીશું;	
હૃદય ધ્રુવ વશી એવી,	છુપાવું પણ છુપે નહિ તે.	૨
નમું બહાલા ગુરૂ પ્રેમે,	મહા સદ્ગુણથી ભરિયા;	
ખતું સવક તમારો હું,	નથી તાર્યા વિના આરો.	૩
હૃદયની વાત સહુ જાણે,	ગુરૂ સર્વ મ્હારી તે;	
દયા દ્રષ્ટિ ગુરૂ આણી,	ક્ષમા અપરાધ સહુ કરજો.	૪
અરે ઝો તત્ત્વના સંગી,	અમોને તત્ત્વ આપીને;	
ઉગારો દુઃખ અગ્નિથી,	ગુરૂ જ્ઞાનથી મ્હારા.	૫
તમે તો જ્ઞાનમાં રમતા,	અમે અજ્ઞાનમાં ભમતા;	
ઉઘાડો જ્ઞાન ચક્ષુને,	પુણ્યદિ જ્ઞાનથી મ્હારા.	૬

પ્રેમ મુગ્ધ અમર.

લેખક:—મહેતા મગનલાલ માધવજી જૈનભોડાંગ-અમદાવાદ.

ભાનુ તણી ધવલ જ્યોત થકી વિકાસી,	
એકો હતો કમલીની. અલિ રાહ જોતી;	
આવ્યો મધુપ તહિં એક નીશા ભરેલ,	
એકો જઈ કમલ ઉદરમાં છકેલ.	૧
ભેટ રમે ગમત ગોઠી કરીજ ભૂંગે,	
ચુંબી લઇ નીરખતો વીકસીત નયને;	
ધીમે ધીમે સદર પૂર્ણ કીધી રવિએ,	
અતે છુપ્યો સરકી અસ્ત ગીરિની પુકે.	૨
સંકોચી લીધી નીજ પાંખડીએ ત્વરાથી,	
જાણે નલિની અલિને નીજ હુંક દેતી;	
ભૂં-ભૂં તણું મધુર ગાન અલિ ચલાવે,	
ને તાજ દઇ નલિની. હર્ષ થકી સુણે તે.	૩
રાત્રિ વીતી થઇ જશે ખીલતું પ્રભાત,	
ને સૂર્ય પૂર્ણ નભમાં કરશે પ્રકાશ;	
માર્તંડના કિરણથી ખીલશેજ બહાલી,	
ત્યારે વિમુક્ત ખની જઇશ પ્રિયા કનેથી.	૪
આવા વિચાર રચતો; નીજ આત્મ સાથે,	
બોગી રમે અમીત હર્ષથી પ્રેમ પાત્રે;	

આવી ગયો કમળ તે કુર એક હસ્તી,
હા ! હા !! થયો જમર તે પરલોક વાસી. ૫
આશા રૂપી કમળ વિશ્વસરે વસે છે,
ને માનવી મધુકરે કમળે ફસે છે;
છુટવા વિચાર કરતા શુભ કાર્ય સર્વ,
માતંગ કાળ હતો બધી આશ તેવે. ૬
બોળા ! કરી ક્ષણિક વૈભવને દૂરે તું,
સતકાર્ય માળ મણકા ગણી રાત દી તું;
કીરતાર કિર્તન મહિં પ્રભુતા ગણી તું,
આરોહ જે ઉદય પર્વત શૃંગ ઉચ્ચ. ૭

સદ્ગુરુ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિમ્બોનમઃ

અષ્ટ પ્રવચન માતા.

(લેખક:—મુનિશ્રી અણ્ણતસાગરજી—વિગપુર.)

ચરમજનરાજ શ્રીમજી ભગવંત શ્રી મહાવીર પ્રભુજીએ લબ્યાત્માઓના કલ્યાણાર્થે શ્રી ઉત્તરાધ્યન સૂત્રના ચક્રિવીસમા અધ્યયન મધ્યે અષ્ટ પ્રવચનમાતા (સંયમનીજનેતા) તું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે તેનું અત્રે યદ્ કિંચિત્ મમમત્યાનુસારે કથન કરવા આ લેખ લખવા પ્રવૃત્તિ કરું છું અને શરૂઆતમાં સર્વે પાઠક જનોને જણાવું છું કે હંસવત્ શુભ આહક બની શુભનેજ ગ્રહણ કરશો.

હવે લેખ શરૂ કરતાં પ્રથમ શાસ્ત્રકાર મહારાજ અષ્ટ પ્રવચન માતાનાં નામ કથન કરે છે. પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિએ અષ્ટ ભેદનાં પ્રથમ સમિતિનું નામ તથા વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે.

૧ ધર્મિસમિતિ તેના ચાર ભેદ વિર પરમાત્માએ જણાવ્યા છે ૧ અવક્ષંબન થકી ધર્મી. ૨ કાળથકી ધર્મી. ૩ માર્ગથકી ધર્મી, ૪ યત્ન થકી ધર્મી એવં ચતુર્ધા. તસ્મિન્નપિ અવક્ષંબન ધર્મીના ત્રણ ભેદ શાસ્ત્રકારે કથન કર્યા છે. જ્ઞાનાવક્ષંબન. ૧ દર્શનાવક્ષંબન. ૨ ચારિત્રાવક્ષંબન ૩ ઇતિ. કાલથકી ધર્મી તે જે સમયે જે કાલ વર્તેતો હોય તે. માર્ગ થકી ધર્મી તે કુપંચને ત્યાગ કરવો. યત્નાથકી ધર્મી તેના ચાર ભેદ વર્ણવ્યા છે. તથ્યા, દ્રવ્ય. ૧ ક્ષેત્ર. ૨ કાલ ૩ અને ભાવ ૪ એવં. હવે દ્રવ્યથકી યત્ના તે વસ તથા સ્થાવર સર્વ પ્રકારના માટે દ્રષ્ટિનો સદુપયોગ કરીને ગમના ગમન કરવું. ક્ષેત્ર થકી યત્ના તે સાડા ત્રણ હાથ જમીન પ્રમાણે દૃષ્ટિ નાંખી ચાલવું, પરંતુ આહુઅવળ જોતાં જોતાં ગમનાગમન કરવું નહિ. કદાપી કોઇ પદાર્થ જોવાની જરૂર પડે તો ઉભા રહીને જોવું, પણ ચાલતાં ચાલતાં નહિ, કાલ થકી યત્નાતે દિવસે ગમનાગમન કરવું તેપણ ઉપરોક્તરીત્યા. પરંતુ રાત્ર ગમન કરવું નહિ. કદાપિ રાત્રે ગમના ગમન કરવાની જરૂર પડે તો જમીન પૂંજ્યા સિવાય પગ મૂકવો નહિ. રાત્રિમાં-વડીનીત, લઘુનિત તથા વાયણા. પડિયચ્છણા વિનય વૈમાવચ્ચાદિક કારણોના લીધે ગમના ગમન કરવું પડે તો ખાસ પગ તથા જમીન પૂંજ્યા સિવાય ગમના ગમન કરવું

નહિ. બાવથકી યત્નાતે શબ્દ. ૧ રૂપ, ૨ રસ, ૩ ગંધ, ૪ સ્પર્શ. ૫ વાયણા, ૬ પુષ્ણા, ૭ પરિચટણા, ૮ અણુપેકા, ૯ ધર્મકથા, ૧૦ એ દશ બોલતું સેવન કરતાં થકાં ગમતા ગમન કરવું. ઉપરોક્ત પ્રમાણે પ્રથમ ધર્મા સમિતિને જે બાવ્યાત્માઓ પરિપૂર્ણ પ્યારથી, આદરે છે તે જીવાત્માઓ સંસાર સમુદ્રનો પારપામી પરમ પદના અધિકારી બને છે. એમ શાસનપતિ દેવ શ્રી વર્ધમાન સ્વામીનું કરમાન છે.

તેમજ પુનઃ શ્રી દશવૈકલીક સૂત્રમાં શય્યાંભવ સૂત્રી મહારાજ કથન કરે છે કે, જયંચરે જયંચીદે, જયંમાસેજયંસય, જયંમુંજંતો માસંતો, પાવકમ્મં નવંધઈ ॥ ૧ ॥ યત્ના પૂર્વક ગમતા ગમન કરતાં થકાં તથા બેસતાં ઉઠતાં અને સૂતાં થકાં તેમજ યત્ના સહિત ખાતાં પીતાં અને બોલતાં થકાં પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી. માટે સર્વે સુખાર્થી જંતોએ સદા ધર્માસમિતિનો આદર કરવો. યત્ના સંયુક્ત કાર્ય કરતાં કદાપિ જીવનઘાત થાય તોપણ તેને સાત્તાકાર આરાધક કહે છે, અને યત્ના રહિતપણે વર્તતાં કસ્મિન્નપિ સમયે જીવનઘાત ન થાય તોપણ તે વિરોધકજ છે. એમ ખાસ બાર દહને ગાનીજંતોએ કથન કર્યું છે. ઉદાહરણઃ જેમકે પરમ પવિત્ર સુનિમહારાજજી સચિત્ત જળથી ભરેલી નદી ઉતરે છે ત્યારે શું અપકાયણી વિરાધના નહિ થતી હોય ? થાય છેજ; છતાં પણ આરાધક છે એમ કહેવાનું પ્રયોજન શું ? તો એજ કે યત્ના સંયુક્ત. અને યત્ના રહિત એવા અંગારમદકા આર્ય પોતાના પગતળે અંગારા ક્યાર્યા છતાં પણ તેવજીને વિરોધક કહ્યા છે. માટે વીર પ્રભુના વીર બાળકોએ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ ધર્મા સમિતિનો ત્યાગ કરવો નહિ.

હવે આગળ ચાલતાં દ્વિતિય ભાષા સમિતિ અને તેના ચાર ભેદનું આખ્યાન શાસ્ત્રકારે આ પ્રમાણે કથ્યું છે. દ્રવ્યકી ભાષા સમિતિ ૧ ક્ષેત્રકી ભાષા સમિતિ, ૨ કાલકી ભાષાસમિતિ, ૩ અને બાવથકી ભાષાસમિતિ, એવં ચતુર્ધા. પુનઃ દ્રવ્યકી ભાષાસમિતિમાં અષ્ટ પ્રકારની ભાષા સર્વથા બોલવી નહિ, તથા. કઠોરકારી, ૧ કરકસદકારી, ૨ છેદકારી, ૩ ભેદકારી, ૪ મર્મકારી, ૫ મોસાકારી, ૬ સાવચકારી, ૭ નિશ્ચયકારી, ૮ ઇતિ. હવે ભાષા સમિતિનો ધારક જીવાત્મા ભાષા બોલે તે કેવી રીતે બોલે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરતાં જણાવ્યું છે જે અષ્ટપ્રકારની ભાષાનો ત્યાગ કરીને બોલે તથા. ક્રોધકારી ૧ માનકારી, ૨ માયાકારી. ૩ લોભકારી. ૪ રાગકારી, ૫ દ્વેષકારી, ૬ હાસ્યકારી, અને ભયકારી, ૮ એવું સર્વે ગણી કુલ સોળે પ્રકારની સાવચભાષાનો ત્યાગ કરી, નિર્વંધ અને શત્રુભાષા નિરંતર જે જીવાત્મા બોલે છે તેને ભાષાસમિતિનો આરાધક કહ્યો છે. ક્ષેત્રકી ભાષાસમિતિનો ધારણ કરનાર જીવાત્મા રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં કાંઈ પણ બોલે નહિ. કાલકી ભાષાસમિતિમાં પ્રવંતનાર બાવ્યાત્મા એક પહોરરાત્રી ગયાં પશ્ચાત્ મોટા અવાજથી બોલે નહિ. બાવ થકી ભાષા સમિતિને સેવનાર પ્રાણી સંદોહિત ઉપયોગપૂર્વક નિરવધ ભાષા પરિપૂર્ણ વિચાર કરીને બોલે. ઉપરોક્ત રીત્યા જે જીવાત્મા પોતાની ભાષાનો સદુપયોગ કરે છે તે ચતુર્ગતિરૂપ સંસારનો અંત કરવા ભાગ્યશાળી બને છે. અને વળી શાસ્ત્રકાર કથન કરે છે કે ભાષા સમિતિ સહિત ભાષણ કરનાર અહર્નિશ બોલે તો પણ મુનીશ્વર છે અને ભાષા સમિતિ વિના નિરંતર મૌનપણું ધારી રહે તોપણ તે સુનિ-ગુણરહીત છે. માટે અપૂર્વ મનુષ્યાવતાર પ્રાપ્ત થયે છતાં પોતે પોતાની ભાષાનો દુરુપયોગ ન કરતાં સદા સર્વદા સત્ય અને નિર્વંધ તે પણ જેમ અને તેમ સ્વસ્થ બોલાય તેમ વર્તવું. પરંતુ પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ અસત્ય

બાપા બોલી પોતાના પવિત્ર મુખને દોષિત કરવું એ સજ્જન પુરુષોને શોભાપાત્ર નથી. એમ જ્ઞાની પ્રભુએ મુક્ત કંઠે કથ્યું છે. ઉદાહરણ તરીકે સત્ય બાપા પણ વિના-વિચારે બોલવાથી મહાન આપત્તિ આપનારી બને છે તો પશ્ચાત્ અસત્યની તો વાતજ શું ? જેમ કે સર્વ સંપત્તિઓએ કરી સંયુક્ત મોહનપુર નામનું પ્રાચીન કાળમાં એક અતિ મનોહર નગર હતું. તત્ર મણિસેન નામે એક લક્ષ્મીપતી ધન્ય ધાન્યવડે કરી સંયુક્તવાસ કરતો હતો. એક દીવસ રાત્રીના સમયમાં તે પોતે સ્વપત્નિ સાથે સુખશય્યામાં સંસાર સુષોને અનુભવતો હતો.

તેવા સમયમાં અકસ્માત કેટલાક નિશાયરો એકઠા થઈ તે મણિસેનનું ઘર હુટવા માટે આવી ચડ્યા. ખબર મળતાંની સાથે પતિ પત્નિ એકદમ ચમકી ઉઠ્યાં અને જીવતા બચીશું તો લક્ષ્મી પુનઃ મેળવીશું એમ ધારી ખાનગી જગ્યામાં બંને અલગ અલગ છુપાઈ બેઠાં. પશ્ચાત્ નિશાયરો નિદરપણે તેના ઘરમાં ભરાઈ ગયા અને તેનું સર્વસ્વ હરણ કરી જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. તે સમયે મણિસેન ખાનગી રીતે જોઈ રહ્યો હતો તેથી તેના મનમાં વિચારો ઉદ્ભવવા લાગ્યા કે અરે ! આ ચંડાળો મારી સધળી લક્ષ્મી હરણ કરી ચાલ્યા જવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે, તેઓ ચાલ્યા જશે. પશ્ચાત્ સવારે હું ખાઈશું શું, માટે થોડું પણ તેઓ મુઠી જાય તો ઠીક. પરંતુ ચોર લોકોના હૃદયમાં દયા ક્યાંથી હોય કે તેની ધારણા પ્રમાણે વર્તે. તેઓ તો ચાલવા લાગ્યા ત્યારે મણિસેનથી બોલ્યા સિવાય રહેવાયું નહિ તેથી બોલ્યો કે અરે ચોરી જતો ! તમે મહાર્જ સર્વસ્વ હરણ કરી ચાલ્યા જાઓ છો, પણ હું સવારે ખાઈશું શું. માટે થોડું પણ દ્રવ્ય અત્રે રાખતાં જાઓ તો તમારો મોટો ઉપકાર. તેનાં વાક્યો શ્રવણ કરતાની સાથેજ નિર્દય ચોર જતોએ વિચાર કર્યો જે આ ઘરનો માલિક જંગમ છે અને આપણ સર્વેને તેણે જોયા છે માટે સવારના પ્રહરમાં તે આપણને પકડાવશે. માટે આપણે અત્યારેજ તેને પકડી મારી નાખો એમ બોલતાંની સાથેજ એક ચોરે મણિસેનને પોતાની સમશેરને સ્વાધીન કર્યો. અંત સમયમાં મણિસેન પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો કે હું બોલ્યો ન હોત તો મહારી આ દશ થાત નહિ. અને જો હું જીવતો હોત તો ગમે તેમ કરીને પણ હું મહારો સંસાર ચલાવત. પરંતુ બોલવાથી આ દશ થઈ માટે ખરેખર બોલવાનાં કાયદોજ નથી; એમ વિચાર કરતાં કરતાં તેના ધ્યાણે અન્યગતિમાં ગમન કર્યું. તે પોતાના પુન્યોદયના બળથી મદનસેન નામના જૂપતિને ઘેર મદન-કુમારપણે ઉત્પન્ન થયો. પરંતુ પૂર્વસંસ્કારના લીધે તેણે જન્મતાની સાથેજ જ્ઞાન અવસ્થાનો સ્વીકાર કર્યો, નૃપતિ તરફથી નાના પ્રકારના ઉપાયો કરવામાં આવ્યા, છતાં કુંવર જરા માત્ર પણ બોલે નહિ. કારણ બોલવાનાં કળ પૂર્વભવમાં અનુભવ્યાં છે, માટે-પશ્ચાત્ ના છલાજ બની રાજાએ તે કુંવરને મુંગો છે એમ જાણી પોતાના બંગીયામાં એક આરામભુવન બનાવી તેની અંદર રાખ્યો. પાસમાં કેટલાક પહેરાગીરો સંભાળના માટે યા જે દિવસે કુંવર કંઈક પણ બોલતો થાય તે દીવસે અને જલદી ખબર આપવી એવી બલામણુ કરી રાખવામાં આવ્યા હતા. પશ્ચાત્ એક દીવસ કુંવર મહેલના ગોખમાં બેઠો હતો, તે અરસામાં ગોખ પાસમાં આવેલ એક પીંપળના વૃક્ષમાં એક પોપટ આવી ભરાઈ બેઠો. તેના પાછળ એક પારંધી હતો તે પોપટને હુલેવા લાગ્યો, પરંતુ પોપટનો તથા પીંપળના પત્રોનો એક રંગ હોવાથી તેને તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ તે સમયમાં પોપટ જરા બોલ્યો તેના શબ્દ સાંભળતાની સાથેજ પારંધીએ ગલોલ મારી પોપટને નીચે પાડ્યો. તે પડતા પોપટને દેખી રાજકુંવર જરા માત્ર બોલ્યો-કે હાં ઝોર બોલ ! ! ઉપરોક્ત રાંજકુંવરનું બોલવું સાંભળી

એક સીપાઇએ વિચાર કર્યો કે કુંવરજીને ને બોલતાં આવડેયું; માટે રાજાજીને વધામણી સંવેની પહેલાં હું આપું, જેથી મહને મોડું ધનામ મળે. એમ ધારી વૃપતિ પાસે આવી હથોક્ત જણાવી, તેથી વૃપતિ એકદમ કુંવરની મુલાકાતે આવ્યો. નાના પ્રકારે કુંવરને બોલાવવા માંડ્યો તથાપિ કુંવર જરા માત્ર પણ શબ્દ ઉચ્ચારતો નથી ત્યારે રાજાએ વિચાર કર્યો જે મહારો કુંવર મૂઝો છે તેથી આ સિપાઇએ મહારી મસ્કરી કરી અને મહને નાહક અન્ન દોડાવ્યો. તેના બદલામાં તેને શિક્ષા કરવી જોઈએ એમ વિચારી સિપાઇને સત્તર નેતર મારવાનો હુકમ કર્યો. તે શિક્ષા પેલા સિપાઇને કુંવરની સન્મુખ ખડો કરી રાજાના અન્ય નોકરોએ શરૂ કરી; જેથી સીપાઇ રૂદન કરવા લાગ્યો. કારણકે પ્રાણી માત્રને સુખ પ્રિય છે; કિન્તુ હુખથી દુનિયાના પ્રાણી માત્ર ત્રાસ પામે છે. ઉપરોક્ત રીતે રૂદન કરતા સીપાઇને જોઈ પુનઃ રાજકુંવર જરા માત્ર બોલ્યો કે હાં જોર બોલ !! તેના શબ્દને શ્રવણ કરી પાસમાં બેઠેલા વૃપતિએ કહ્યું, બહાલા પુત્ર ! તને બોલતાં ઘણું સરસ આવડે છે, છતાં તું કેમ મૌનાવરથાતું સેવન કરે છે અને તારા મધુર શબ્દોદ્ધારા અમોને આનંદ કેમ આપતો નથી, તેનું શું કારણ છે ! બંધુ ! અમારા ઉપર પ્રેમદ્રષ્ટી કરી જલદી તે જણાવ અને અમારી સાથે બોલ. પૂર્વકથીત વૃપ વાક્યોને શ્રવણ કરી સ્મિત હાસ્યપૂર્વક કુંવર કથન કરવા લાગ્યો:-હે પીતાશ્રી ! જે માણસો બોલે છે તેની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની થાય છે તે આ પાસમાં ઉભેલા સીપાઇદ્વારા જાણી શકશો. કારણકે તે મહારી સેવામાં હાજર રહેતાં મઝા ઉડાવતો હતો, પણ તમારી પાસે વધામણી આપવા આવ્યો ને બોલ્યો-તો શિક્ષાને પાત્ર બન્યો. તેમજ આ નજીકના પીંપળ ઉપર એક પોપટનું પણ બન્યું છે; જે તે પોપટ બોલ્યો ન હોત તો તેનું મરણ થાત નહિ. તેમજ પોતે પોતાની પૂર્વ વાત પણ કથન કરી કે હું વૃપતિ ! જે હું પણ બોલ્યો ન હોત તો ચોર લોડોના હાથે મારો પણ દેહાન્ત થાત નહિ. ઉપરોક્ત સર્વ કારણો હું મહારા હૃદયમાં પુનઃ પુનઃ વિચારું છું અને બોલવામાં કાંઈ પણ સાર નથી એમ સંમતું મહેં મૌનાવરથાનેજ શ્રેષ્ઠ માની અંગીકાર કરી છે. ઉપરોક્ત દ્રષ્ટાન્ત ઉપરથી સર્વ જનોના સમજવામાં આવ્યું હશે-કે સાચું બોલવામાં પણ નાના પ્રકારની આપસિયો સમાએલી છે. તો પશ્ચાત્ અસત્ય ભાષણમાં તો આ ભવ અને પરભવમાં દુઃખોનાંજ વાદળો ઘવાય તેમાં આશ્ચર્ય શું ? તસ્માત્ દુઃખોમાંથી મુક્ત થવા ઇચ્છનારા જીવાત્માઓએ શુદ્ધ ભાવથી વીર કથીત-ભાષા સમિતિનું સેવન કરવું ખાસ જરૂરનું છે—

વૃત્તિમં એપણા સમિતિ તેના ચાર ભેદ છે. તે દ્રવ્ય એપણા ૧, ક્ષેત્રએપણા ૨ કાલ એપણા ૩, ભાવ એપણા ૪, એ પ્રમાણે શાસ્ત્રકારે કથન કર્યા છે. તસ્મિન્નપિ દ્રવ્ય એપણા તે બેતાલીસ દોષને દૂર કરી આહાર પાણીનો સ્વીકાર કરવો. પુનઃ પાંચ દોષ ટાળી તેનું સેવન કરવું. ક્ષેત્ર એપણા તે છે. કોશર્થી દૂર વિશેષ દૂર આહાર પાણી માટે ગમન કરવું નહિ, તેમજ લઇ જવો પણ નહિ. કાલ એપણા તે પહેલા પહોરનો લાવી રાખેલાં આહાર પાણી ચતુર્થ પહોરે વાપરવાં નહિ. ક્ષેત્રચક્રી ગામ નગરમાં ઉતરવું તો રસ્તામાં પરકવવું નહિ. અને જંગલમાં ઉતરવું તો રસ્તામાં પરકવવું નહિ. કાલચક્રી દિવસે ઉપયોગપૂર્વક જોઈને પરકવવું. અને રાત્રે, દિવસે જોઈ રાખેલી જમીન પર પૂંછને પરકવવું. ભાવચક્રી બાહરે જતાં ત્રણવાર આવરસહિ તથા આવતાં નિરસહિ તેમજ પરકવતાં અણુજાણુદ જરૂરગણો, અને પરકવ્યા બાદ ત્રણ વખત વોસિરે, વોસિરે, કહી ઉપયોગપૂર્વક પરકવવું. ઉપરોક્ત પંચ સમિ-

તિને આદરવાથી સંયમ ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમજ ત્રણ ગુણિને પાળવાથી મોક્ષ મેળવી શકાય છે. તથા. પ્રથમ મનોગુણિ તે સારંભ ૧ સમારંભ ૨ આરંભ થકી મનને ગોપરી રાખવું. ગુણચક્રી નીર્જરા ગુણને અર્થે તેમજ વચન ગુણિ તથા કાર્ય ગુણિ પણ સમજવી. એમ અષ્ટ પ્રવચન માતાને જાણીને તેમજ પાળીને અનંત પ્રાણી સંસાર સાગરનો પાર પામ્યા છે. સંખ્યાતા પાર પામે છે. અને અનંતા પાર પામશે. એમ જાણી આ અષ્ટ પ્રવચન માતા ધારશે, પાળશે, તે જીવાત્માઓ પોતપોતાના આત્માનું તથા અન્ય જીવાત્માઓનું ભણું કરવા ભાગ્યશાળી બનશે. ઇતિ.

સમાચાર.

કાઠિયાવાડમાં જૈનશાળાની સ્થાપના.

રાજકોટવાળા બારદત્તધારી શા. જ્યેષ્ઠભાઈ ગોપાળજીના પ્રયાસથી ઉમરાળાવાળા શા. સોમચંદ ગીલાભાઈએ અગીયાર સહેરામાં જૈનશાળા સ્થાપી છે. તે પૈકીના “ખસ” ગામે તારીખ ૨૩-૬-૧૪ ના રોજ સ્થાપેલી જૈનશાળાની ત્રીમાસિક પરીક્ષાનો મેલાવડો તા. ૨૩-૬-૧૪ ના રોજ એકત્ર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ટુંક મુદતમાં ઘણો સારો અભ્યાસ વધેલો જોઈ મજકુર ગામના આગેવાનોએ મોટી ઉમરના પુરોધાને અભ્યાસ કરવાને એક ધાર્મિક મીતમંડળ સ્થાપ્યું છે. અને મજકુર ‘ખસ’ ગામની શ્રાવીકાઓએ શ. ૨૦) મુંબઈના સ્વધર્મીએ શ. ૧૦) ને બોટાદના ગાંધી ચત્રભુજ રતનજીએ શ. ૧૦) આ જૈનશાળાને મદદ મોકલેલ છે. તેમજ આ જૈનશાળાના પ્રમુખ શા. મોહનલાલ મોતીચંદ અને મેમ્બરો શા. જગજીવન ઘેલા, શેક મુળચંદ જવેરચંદ, શા. શીવલાલ નાનચંદ તથા વસાણી પુરોધોત્તમ નાનચંદ વગેરેએ આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધાથી ઘણું ઉત્તેજન મળ્યું છે. તેથી તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ઉક્ત બારદત્ત ધારી જ્યેષ્ઠભાઈએ મહુવામાં પણ તા. ૧૦-૬-૧૪ ના રોજ જૈનશાળા સ્થાપી છે. તેની પરીક્ષાનો મેલાવડો તા. ૧૯-૧૦-૧૪ ના રોજ એકત્ર થયો હતો. તેનું પ્રમુખસ્થાન મહુવા મ્યુનીસીપાલ ખાતાના સેક્રેટરી લાલજી હીરજીને આપવામાં આવ્યું હતું. પરીક્ષાનું કાર્ય શરૂ થતાં ટુંક મુદતમાં ઘણો સારો અભ્યાસ વધેલો તથા ધર્મનો ઉદય થયેલો જોઈ આગેવાન શ્રાવકોને ઘણાજ હર્ષ થતાં એકખરડો કરી દઈ આ શાળાને મદદ કરી હતી. ત્યારબાદ અત્રેના મોટી વજરાજ ધારશી તરફથી જરમન સીલવરના વાસણો તથા આ જૈનશાળાના સેક્રેટરી ઓધવજી રામજી તરફથી પુસ્તકો અને ઉરજીવાળા ચત્રભુજ ગલા તરફથી શા. હનન કક્ષ મારફતે આવેલા શા. ૧૦) નાં પુસ્તકોનાં ધનામ તથા શા. ૫ ના પતાસાં પ્રમુખના સ્વહસ્તે વહેંચવામાં આવ્યાં હતાં. મોસુક સેક્રેટરી ઓધવજી રામજીની ખંત ને આગેવાની તથા માસ્તર ઉજ્જમસી નાનચંદની લાગણીવાળી મહેનતનું આવું ઉત્તમ પરીણામ જેવામાં આવ્યાથી સતોષ જાહેર કરી મોસુક જ્યેષ્ઠભાઈ તથા સોમચંદભાઈ આવા ધર્મનાં ઉદ્યોત અર્થે નિઃસ્વાર્થ સત્કાર્યો કરવા દીર્ઘાયુષ અને નિરોગી જીવંતી ભોગવે એમકંઈથી પ્રમુખનો ઉપકાર માની મેલાવડો વીસરજન થયો હતો. આવી રીતે દરેક સ્વધર્મી એ મદદ કરી પોતાથી બનતું કરશે તોજ ધર્મનો ઉદય થશે.

રણુકારો.

(લેખક:—રતનલાલ નાગરદાસ વક્તા. બોરસદ.)

રણુકારો નહીં એકનો, બક્તિ, જ્ઞાન, ગણાય;
સત્ય પ્રેમ ને ટેકથી, વિવિધ પ્રકાર મનાય.

વક્તા

એક વખત આચાર્યસરી બુદ્ધિસાગરજીએ કહ્યું હતું કે:—રણુકારો એવો બળવતાં શીખો કે જેનો અવાજ યુગના યુગો પાછળની પ્રગતિને દ્રષ્ટાંતરૂપ થવાને વારસામાં મહે.

આત્મબંધુઓ ! એમ ન સમજશો કે આ રણુકારો તે થાળીનો ખડખડાટ, એમ ના ધારણ કે આ રણુકારો તે તપેલા કે તાંબાકુંડીનો અવાજ, પણ આ રણુકારો તો કોઈ જુદોજ છે, તેની મગ્નનો બહાર તો કોઈ ઝીરજ છે અને તેની ખુખીનો ખ્યાલ તેથી અલૌકિક છે. રણુકારો એક પ્રકારનો હોતોજ નથી; તેના વિવિધ પ્રકાર મનાય છે. જેમાં જેની પ્રવીણતા કે સંપૂર્ણતા અને તેમાંજ તેને અજબ ખુખીની લહેજત પડે છે. જેમાં જેઓ કુશળ હોય છે તેનું દીવ્ય અને ચળકતું ઝળકતું તેજ હજારો વરસો પાછળની પ્રગતિને દાખલા કે દ્રષ્ટાંતરૂપ થવા વારસામાં આવતું જાય છે.

સાચો રણુકારો તો સત્યનો કે એક ઉત્તમ રાજવંશી છતાં વનવગડાનાં અસહ્ય દુઃખો ભોગવતાં અને પોતાની સતી સાધ્વી દમયંતીથી વિયોગ પામતાં પણ સત્યવાદી હરીશ્વરે તેને છોડ્યું નહોતું. ખરો રણુકારો તો જ્ઞાનનો કે જેને લીધે મહારાજ હેમચંદ્ર આચાર્ય કુમારપાળ જેવા રાજાને પ્રતિભોધી જૈન સાહિત્ય અને સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં વધારો કરી અમરત્વ પામી ગયા.

રણુકારો તો તેનું નામ કે જે દરેકના જીવનમાં નવીન જુસ્સો રેડે અને તેવાજ ટેકના રણુકારાને આંટા ટેકીલા ને પ્રતાપી પ્રતાપનાં ગીતો આજે પણ ગુર્જરીપ્રજામાં ઘેર ઘેર ગવાય છે.

જ્ઞાનમંદિરમાં બક્તિરસના ધંટનો રણુકારો નરસિંહ મહેતા અને મીરાંબાઈને પ્રભુપદ પાત્ર બનાવી ગયો છે. ખંત અને આત્મશક્તિના રણુકારાથી નેપોલીયન અને શીવાજી મહાનપુરુષોના ઇતીહાસમાં છપાઈ ગયા. એવો દિવ્ય રણુકારો બળવતાં શી રીતે શીખાય, તે તરફ આપનું લક્ષ ઝારે દોરાય, આપણને તેમાં સંપૂર્ણ રસ ક્યારે જામે ? તો પ્રથમ તો એટલુંજ થયે છે કે બાળપણમાં માતાપિતાની સુસંસ્કારીક કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. અમુક વખતે અને અમુક સ્થિતિમાં તેના વીચારો સદૃઢ બનવા જોઈએ.

એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે મહાન થવાનો રણુકારો બળવવાને સારૂ વિચારો પણ મહાન અને મક્કમ કરવાની ખાસ જરૂર છે, અને તેવાજ વીચારો પરિપક્વ થયા પછી આપણને ગમે તે દીશામાં દોડવાને અને અડગ રણુકારો બળવાને સાહસ થઈ પડે છે. રણુકારાના એ હૃદયમાં કોઈ જુદા રૂપે રણુગા ફુટે છે.

માતૃ સેવા અને સ્વદેશ પ્રીતિનો રણુગો પણ આજો પ્રશંસનીય નથી. તેને બરાબર પોષવામાં આવે તો આપણે માથે આવેલી જવાબદારીઓનાં એક મહાન જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતાં વાર લાગે નહિ.

સાથે સાથે કૃતવ્યપરાયણતાનો, રણુકારો તેની બનિષ્પત્તી પ્રગ્નને માટે હબારો વરસો મુધીના વખતને ગબવી મુકે એ નિઃસંશય છે. પરમાત્મા પ્રત્યેનો પ્રેમનો રણુકારો પણ સર્વાંસે માનનિય છે. જેનાવડે જન્મોજન્મનાં અભેદ બાંધનો સહેજમાં તૂટે છે તેજ પ્રેમના નાવમાં ખેડેલા મહા વીરો ભવસાગર તરી ઉતરવાને સમર્થ છે. જેના હૃદયમાં એક દીવ્ય શક્તિ સમાઈ છે તે તેવી હબારો પ્રતિભાઓને ખેંચી લાવવાને શક્તિમાન છે. તેજ પ્રભુપદ પાત્ર છે, તેજ વંદનિય અને સર્વ જગતને પુજ્યતીય છે. તેને મારા પૂત: પૂત: નમસ્કાર હો.

જાહેર સ્વચ્છં. ધર્તીંગ.

(લખનાર:—વઝીર વેલચંદ ઉમેદચંદ. અમદાવાદ.)

કલ્યાણમલ શેઠ નવાનવા શહેર જેવા અમદાવાદમાં પોતાના વતન જોધપુરથી આવેલા છે. તેઓ અમદાવાદ શહેરનાં વખાણ કરવા લાગ્યા “ અમદાવાદ શહેર કેવું મનનું છે ! લોકો શું માયાળુ ! હું તો ખાણેએકમાં ગયો કે ‘ શેઠ, પધારો ! આપને શું જોઈએ છે ? રેશમી ઘોલીઆં જોઈએ છે ? ખેસ જોઈએ છે ? રેશમી કાપડ જોઈએ છે ? કીનખાપ જોઈએ છે ? આપને જે જોઈએ તે ચાલો આપને સાથે આવી અપાવું ” એવું કહેતા કેટલાક લોક વગર ખોલાવે મારી પાસે આવવા લાગ્યા. કેવા પરગણુ ! હું તદનાં અનુસર્યો; છતાં પરદેશી માણસ ખીચારો શંકાં મારશે તેમ ધારી વણ માગ્યે પોતાની મેજે, મદદ આપવા તૈયાર થઈ ગયા. કેવા પરમાર્થી ! ” આમ તેઓ કહે છે તેટલામાં ટપાલવાળો પેપર ફેંકી ગયો. તે ખોલ્યું. તેમાં મુખ્ય ભાગે મોટા અક્ષરે “ જાતિ ભાઈઓને અઘોરિક બક્ષીશ ” તેવા મથાળા હેજળ લેખ માલુમ પડ્યો. શેઠનું ધ્યાન ખેંચાયું, અને અને તે વાંચવા વિનંતી કરી. મેં તે નીચે પ્રમાણે વાંચ્યો:—

“ વીસમી સદીમાં માનસીક વધારે જોળાને લીધે, ખેસો શ્વેવાની ટેવને લીધે, કેટલાક લોકોનાં શરીર નબળાં પડી જાય છે. ધાતુ ક્ષિણ થાય છે, યાદશક્તિ ઘટે છે. કામ કરવા ઉપર તિરસ્કાર પેદા થાય છે, ઝાડાની કબજીયત થાય છે. કમરમાં દુખાવો થાય છે. આંખોમાં પાણી નીતરે છે—આમ થાય છે, ત્યારે દરદીઓ દાકતરો પાસે જાય છે. અને દારૂથી મીઠીત બાટલાનાં પાણી પી શરીરને ખરાબ કરે છે, અથવા લે બાણ વેદો પાસે જઈ પારા કે હડતાલની ભસ્મ લઈ શરીરને ખીલકુલ નિરમાલ્ય કરી નાંખે છે. આથી ઉદેપુર, વિકાનેર, ઈંદોર, જેપુર વગેરેના પ્રખ્યાત રાજ્યવૈદ પ્રજ્ઞકુમાર મીત્ર આવા દરદની અક્સીર દવાની શોધમાં ફરતા હતા. આશુગિરિરાજ વનસ્પતિ માટે પ્રખ્યાત હોવાથી પોતે ત્યાં પધાર્યા અને ત્યાં સંશોધન કરતા હતા, તેવામાં ત્યાં ફરતો ફરતો દૂર જંગલમાં નીકળી ગયા. આગળ ચાલતાં એક શુક્રા આવી. તેમાં પોતે દાખલ થયા અને જુએ છે તો મહાન યોગીરાજ સમાધિમાં ખેડેલા છે. વૈદરાજ પણ ત્યાં ખેડા. યોડો સમય વ્યતિત થયા બાદ સમાધિ પૂર્ણ થતાં યોગીરાજ જગૃત થયા. વૈદરાજે સાદાંગ નમસ્કાર કર્યા અને યોગીરાજની સેવા કરી તેમને સંપ્રદ કર્યા. અને આવવાનું પ્રયોજન પુછતાં વૈદરાજે પોતાની હકીકત નિવેદન કરી. યોગીરાજ તેમના ઉપર પ્રસન્ન થઈ અમત્કારિક ચંદ્રિકા નામની વનસ્પતિ તેમને બતાવીને કહ્યું કે આ ચીજ તેવા દરદ માટે અમુલ્ય છે. વૈદરાજે તે વનસ્પતિ ઝાળખી લીધી.

અને અમને જણાવ્યું કે સદરહુ ચીજ યોગીરાજ પાસેથી પ્રસાદ તરીકે અમને મળેલી હોવાથી મનુષ્ય જાતિના કલ્યાણાર્થે મદત આપવા ધારીએ છીએ. આ પ્રમાણે આ વનસ્પતિ અમને મળી છે. અને તેની સાથે બીજી દવાઓ મીશ્રિત કર્યાથી દવા અપૂર્વે થાય છે તેવી અમોએ ખાત્રી કરી છે. અને રાજ, મહારાજ, જડજો, વકીલો, દાકતરો વિગેરેનાં પ્રમાણ પત્રકો અમને મળેલાં છે. અમોએ પણ સદરહુ દવા મનુષ્ય ભાઈઓના કલ્યાણાર્થે મદત આપવા યોજેલું છે. અને એક માણસ માટે એક તોલો બસ થાય છે; માટે જોમને જરૂર હોય તેમણે પોતાનું ઠેકાણું સારા હસ્તે અમને લખી જણાવવું. ભરતસેન મહાન આપવા-લય, કાલબાહેવી રોડની ૫૦૦૩૬૯ મુંબઈ. કલ્યાણમલ આ સાંભળી હજી થઈ ગયા. જાતના વાણીયા અને તે પણ મારવાડી એટલે મદત મળે છે તેમ જાણી તેમનું મન લલચાવ્યું. આવી આખોતમાં ઘણા લોકોનું બને છે તેમ તેઓ પણ કહેવા લાગ્યા કે મને પણ કમ-તાકાત માણસ પડે છે, કોઈ કોઈ વખત ચકરી આવે છે, અને લૂખ જરાંજરા લાગતી નથી (જમ્યા પછી રેલવેની ડ્રોપથી ભોજનને ઇન્સાફ મળે છે. તેથી આ દવા મોકલવા મારા માટે તમો લખો. મારા અતિથિ એટલે મારાથી ના કહેવાઈ નહીં. તેથી તે દવા મોકલવા મેં તરતજ કાર્ડ લખ્યું. ત્રીજે દીવસે પાકીટ મળ્યું; ખોલતાં, કેટલાંક છાપેલાં સર્ટિફિકેટો, દવાની યાદી અને એક કાગળ મળ્યો. કાગળ નીચે પ્રમાણે હતો.

સાહેબ,-

આપનો પત્ર મળ્યો. તે મુજબ દવાની યાદી આ સાથે મોકલી છે. તે પ્રમાણે દવા બનરમાંથી લાવજો. તેમાં ચમકારિક ચંદ્રિકા મીશ્ર કરવાની છે. તેનો જથ્થો અમને મળ્યો હતો ને તેની માગણી ઉપરા ઉપરી આવવાથી ખુટી ગયો છે. તેની અસરથી સમગ્ર પ્રજા એકી અવાજે વખાણ કરે છે. કમનસીબે તેનો જીજ્ઞાસુ અમારી પાસે રહ્યો છે અને માગણીઓ ઘણીજ આવે છે, તેથી અમોએ એમ ધાર્યું છે કે જે માણસ શ. ૫) ખર્ચા શકે તેને તેનો લાભ આપવો. સાચેનાં સર્ટિફિકેટોથી માણસ પડશે કે તે દવા અલૌકિક છે."

આ પત્ર વાંચી અમારા મારવાડી ભાઈઓ જરા નિરાશ તો થયા, પણ સર્ટિફિકેટો, તથા જાહેરખબર તથા પત્રમાં તેનાં વખાણ વાંચી તેઓ તેના ઉપર એટલા તો શીદ થઈ ગયા હતા કે પાંચ રૂપિયા ખર્ચવા તેઓ તૈયાર થઈ ગયા. પણ હું તો બહુ ધર્તીંગ સમજતો હતો એટલે તેમને યોલાવ્યા અને કહ્યું હું કાગળ લખું છું તેનો જવાબ આપવા દો. પછી મેં નીચે પ્રમાણે કાગળ લખ્યો.

"ધારા સાહેબ,"

આપનો પત્ર આવ્યો; દવાની યાદી આવી અને જો કે માગણી નહોતી છતાં સર્ટિ-ફિકેટો પણ આવ્યાં. આપે જણાવેલ પ્રખ્યાત પ્રશ્નકુમાર વૈદ અમારા જણવામાં નથી. મારા બેધપુરના મીત્ર મારે ત્યાં ફાલ છે. તેમના જણવામાં પણ તે નથી. પણ તેમાં કંઈ નહીં. અમારા જણવામાં ન પણ આવે. કારણ વિદ્વાન માણસોથી ઘણા લોકો માહીતગાર હોતા નથી તેવું ઘણી વખત બને છે. અને અમારા બેધપુરના મીત્ર તેમને ન જોળખતા હોય તેમાં પણ આશ્ચર્ય કંઈ નથી. કારણ વિદ્વાનની કીમત પોતાના દેશમાં થતી નથી એટલે મારા મીત્ર તેમને ન જોળખે તેમ બનવા બેગ છે. આધુરાજ ઉપર ઘણીજ આશ્ચ-ર્યકારક વનસ્પતિઓ ઉત્પન્ન થાય છે; એટલે આવી દવા ત્યાં થાય તેમાં પણ નવાઈ નથી.

આપ પરમાર્થ કરો છે તે ધણીજ ખુશીની વાત છે. અમારા મીત્રનો પણ આવા પરમાર્થને મદદ કરવાનો ધરાદો છે. આપની પાસે ચમત્કારિક ચંદ્રિકાનો જથ્થો ખુદીગયાના સમાચાર સાંભળી ઘણાજ દીલગીર થયા છીએ. આવું અમારા મીત્રના દેશની નજીક છે; તેથી તેમનો વિચાર આ દવાની શોધ કરાવી આપને મોકલવાનો છે, પરંતુ એક દવા ઘણા નામથી ઓળખાય છે; તેથી તે નામથી વખતે ત્યા મશહૂર હશે નહીં. માટે આપ જરા નમુના તરીકે મોકલશો તો તે નમુનાથી મારા મીત્ર તેનું સંશોધન કરાવી પરમાર્થમાં ભાગ લેશે”

* * * * *

આ પત્ર પહોંચ્યાને છ સાત દિવસ થઇ ગયા, પણ હજી જવાબ આવ્યો નહીં. મારા મીત્ર દરેક ટપાલે રાહ જોતા પણ આશા રખાયેલ જવાબ આવ્યો નહીં. છેવટે ગઈ કાલે નાનું પાકીટ ભુક પોસ્ટથી આવ્યું. તે ભારત ક્ષેત્ર મહાન ઔપધાય તરફથી આવેલું માલુમ પડ્યું. તે ઉધાડ્યું તો તેમાં સફેદ બૂકી માલુમ પડી. સારા સારા વૈદો પાસે તેની તપાસ કરાવવા મોકલી અને તેના પરિણામે એમ સિદ્ધ થયું કે તે કંઈજ નહીં પણ ધોળા મુસળી હતી!

અળમૂલ-મોતી.

(લેખક:-શા. નાથાલાલ ચકુભાઈ-અમદાવાદ.)

(૧) સોખત-જ્યાં મુઘી બને, ત્યાં મુઘી તમારા પોતાના કરતાં વધારે સારા આદ-મીની (સોખત) સંગત કરવી. જે તમને નહારા આદમીના સહવાસમાં આવવું પડે; તો યાદ રાખજો કે તમે પોતે, ઉઘોગ અને જાતી મહેનત કરી તેના ઉપરી બનવા આહો, તે કરતાં તમે તેને મુધારવાની તજવીજ કરશો, અને માયા મહેરબાની રાખશો તો તમને, તે પોતાના કરતાં વધારે માનની નજરથી જોશે.

(૨) દુનિયામાં પાંચ વસ્તુ સારી છે.

(૧) (બાદશાહી) જે તેમાં ઈન્સાફ ના હોય તો પાણી વગરનાં વાદળોં બરાબર છે. (૨) ફકીરી-જે મજે તે પર સંતોષ ન કરે તો પાણી વગરના કુવા બરાબર છે. (૩) જુવાની-જેમાં વિદ્યા ના હોય તો દીવા વગરના ધર સમાન છે. (૪) ખુબસુરત સ્ત્રી-તેમાં શરમ ન હોય તો મીઠા વગરની ચોટલી પેડે છે. (૫) શ્રીમંતાઈ-જેમાં સખાવત ન હોય તો, તે ફળ વગરના ઝાડ જેવી છે.

(૩) ચાર વસ્તુ જીંદગીનો ઉત્તમ રસ્તો છે.

(૧) બલી વાતચીત. (૨) સારાં કામકાજ. (૩) સારો મનસ્ખો. (૪) સારી સંગત.

(૪) જે મનુષ્ય દુરાચરણથી બેખબર છે તે અવસ્થા દુરાચરણમાં સપડાઈ જશે.

(૫) જે સ્ત્રી પાછી ફરી, તે આગળ આવશે નહિ. એટલે આખર ગયા પછી મળશે નહિ.

(૬) મનુષ્યોને બે કાન અને એક જીભ એટલા માટે છે કે થોડું બોલી વધારે સાંભળવું.

(૭) બે માહીતગાર આદમી ઘંટીના પડ સમાન છે.

(૮) જે મનુષ્ય પોતાનું બહું ચઢાતો હોય તેને પોતાના અખત્યારને પોતાના કાધુમાં રાખવા.

- (૯) જે વસ્તુ તમને કંટાળા રૂપ છે તેનાથી હમેશાં દૂર રહો.
- (૧૦) તેજ મનુષ્ય વધારે પુદ્ધિમાન છે, કે જે પોતાની નહારી ટેવને હમેશાં સુધારે રહે છે.
- (૧૧) મનુષ્યોને નહારાં કામથી રોકી સારાં કામોની શિખામણુ દેવી એ માણસાઇ છે.
- (૧૨) દુઃખો અને સંકટોને હમેશાં સંતોષથી ઝિજ્ઞાસા રહેવું.
- (૧૩) ગુન્હેગારોની દોસ્તીથી, નહારાં કર્મ કરનારાઓના પક્ષથી, શુભમગારોને સહાય કરવાથી હમેશાં બચતા રહેવું.
- (૧૪) અભિમાનીનું માથું હમેશાં નીચું રહે છે.
- (૧૫) દુનિયા અને સ્વર્ગની સર્વ ભલાઇ ક્રૂર વિધાથી છે; સર્વ ખરાબીયો મુખાધી છે.
- (૧૬) શુભમગારોની પાસે બેસવા કરતાં મુઠાં પાસે બેસવું વધારે સાફ છે.

“આનંદી સ્વભાવ.”

(લેખક. જમનાદાસ વીઠ્ઠલ. સુ. માણસા.)

“મોટા વિશાળ કુળ વડે શું! સ્વભાવ જેનો, સારો હોય તેજ સારો. સુગંધી-વાળાં પુષ્પોમાં શું કીડા ઊત્પન્ન થતા નથી? અર્થાત્ સારા કુળમાં પણ કુટ સ્વભાવવાળા દુર્વ્યસનીઓ પણ પેદા થાય છે.”
વિવેક સાગર.

મનુષ્યો પુદ્ધિ બળથી જેટલી ક્ષેત્ર મેળવે છે તેટલી ક્ષેત્ર આનંદી સ્વભાવથી પણ મેળવી શકે છે. આ વાત સત્ય હોય વા નહોય પણ મનુષ્યની જીંદગીનું સુખ,—સુખ અને દુઃખ વખતના રહેતા સ્વભાવ ઉપર—ધીરજ અને તેની આસપાસનાઓ તરફના વિચારો ઉપર રહે છે—આધાર રાખે છે. મહાન નર ખોટા કહે છે કે: “ખીનઓનું સુખ શોધતાં આપણને પોતાનું સુખ મળે છે.” દરેક વ્યક્તિમાં સ્વભાવનું અધારણ હોય છે. અને તેમાં કોઈ મોટા મનના પુરોગામીઓનું એવું અદ્ય અધારણ હોય છે કે ગમે તેવી ખરાબમાં ખરાબ ખીનમાં તેઓ સાફ શોધી કાઢે છે. આકાશ વાદલાઓથી ઘેરાઈ ગમે તેવું કાળું હોય તોપણ તેઓ ગમે ત્યાંથી પ્રકાશ શોધી કાઢે છે. તેમનું કૃત્ય જો જુરં થાય તોપણ તેઓ સારાને માટે ખરાબ થયું હશે એમ વિચાર કરી પોતાના દિલમાં સંતોષવાળી આનંદી રહે છે.

મનુષ્ય વ્યક્તિમાં કંઈ પણ ગુણ હોય તો તે સ્વમેળેજ પ્રગટે છે. અન્યની ખટપટ કરવાથી કદી પણ પ્રકાશમાન થતો નથી. કસ્તૂરીની વાસ અને સાકરની મીઠાસ કોઈના કહેવાથી સમજાતી નથી. આનંદી સ્વભાવ પણ એક ગુણ છે. અને તે પણ હાંગની વાસ છુપી ન રહેતાં જેમ ઉઘાડી પડી જાય છે તેમ આનંદી વા હસમુખો સ્વભાવ છૂપે રહેતો નથી.

બો કંઈ નબળા તેમજ વગર વિચારના હોતા નથી. કોઈ પણ વાત સંદેશાધી સમજ નામ એવો સ્વભાવ ધણું કરીને હસમુખો, ખાર વધારનારો, આશાવંતો અને ભરંસાને પાત્ર હોય છે. સ્વામ અંગ્રિમાં પણ નીતિની રેશનીને શોધી કાઢે છે તે હલો તેમજ લાંબી નજરવાળો મનુષ્ય કહેવાય છે; વળી તે સ્વભાવવાળો મનુષ્ય ચાલુ દુઃખમાં આવતા દુઃખને જુવે છે તેમજ સુખમાં સુખને જુવે છે. મહાન જાનસંસ્થામાં પણ પોતાનું સુધરવાનું જુવે છે. શોક અને વિપત્તિમાં, હિમ્મત અને જ્ઞાનથી સૌથી શ્રેષ્ઠ વ્યવહારીક હક્કાપણ મેળવે છે.

સ્વભાવે આનંદી રહેલું એ જન્મથીજ મળેલી ટેવ હોય છે અને તે પણ ખીજા ગુણોની માફક કેળવીને ખીલાની શકાય છે. જીવન શ્રેષ્ઠ કરવું અથવા ખરાબ કરવું એ સ્વહસ્તમાં છે તો તેમાંથી ખુશાલી કે કંગાલીયાતપણું મેળવવું એપણે આપણી સ્વજનત ઉપર આધાર છે. જીવન સર્વદા ખન્ને બાજુએ દોરાયલું રહે છે. ‘સાઈડ’ અને ‘નરસુ’ આ બન્ને બાજુઓ (sides) સ્વધમ્મજાથી ઝીકતો ઉપયોગ થાય છે. તેને પસંદ કરતાં આપણે આપણી સમજશક્તિ અનુભવીએ છીએ. તેમાં સારી બાજુએ દોરાતાં સુખ મળે છે, અને ખરાબ બાજુએ દોરાતાં દુઃખના ભોક્તા થઈ પડીએ છીએ. ત્યારે આ ઉપરથી ચોખ્ખું વિદિત થશે કે આપણે આપણી મેળે ખુશાલી અથવા કંગાલીયાતપણું મેળવીએ છીએ. ખરાબ બાજુએ દોર્યા કરતાં સારી વલણ તરફ દોરીએ તો મનને ખુશાલીમાં મગ્ન થવાની ટેવ પાડી શકીએ છીએ. વાદળોએને જોઈને તેની પછાડે છુપાઈ રહેલો સૂર્ય-પ્રકાશ જેમ આપણે જૂલવો જોઈતો નથી તેમ દુઃખ જોઈને દિલગીર નહિ થતાં તેની પાછળ રહેલા કુખનો વિચાર કરવો. તે પછાડા દુઃખમાં કંઈ પણ હક્કાપણવાળો અર્થ સમાવશે હશે એમ ધારી આનંદી સ્વભાવે રહેલું-વર્તેલું જોઈએ.

આનંદી સ્વભાવ આપણે જીવન પસાર કરવાનું એક મોટું મૂલ્ય છે તેમજ આપણી ચાલચલગત રૂપી દિવાલનો એક બચાવરૂપી કોટ છે. ઉદાર વૃત્તિ, બલાઈ અને સદ્ગુણો ખીલવવાને પણ તે સરસ છે. સખાવતનો સાધી છે. ધીરજનો ધરનાર છે. દયાનો સાગર છે. નીતિથી મનને કૌવલ આપનાર દવા છે. દાકતર મારસલે કહ્યું છે કે:—‘સૌથી. સરસ, આનંદી સ્વભાવ એજ કોરડીબાલ (દાર) દવા છે.’ તેમજ સોસોમન પણ કહે છે કે: “ખુશાલી ભરેલું દિલ દવાના જેવો ગુણુ કરે છે.”

જાવા હસમુખા સ્વભાવના કેટલાક દાખલા લઈશું.

મહાન પુરુષોનાં જીવન ચરિત્રો ઉપરથી પણ આપણને જણાય છે કે સૌથી વિશેષ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો હસમુખા અને સંતોષી હોય છે. નામ, લક્ષ્મી કે સત્તાનો તેઓ લોભ કરતાં નથી. મહાન ‘કવિ’ ‘શ્રેક્ષ્મણીયર’ તેમજ અન્ય કવિઓના પુસ્તકોમાં પણ નિર્મલ હસમુખાપણાની કામ કામ ગવાઈ આપણને બાસ થાય છે. ‘મીદટન’ પણ એક પાશ્ચાત્ય કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ મોગવે છે. હનિયાની ઘણી જાનસંસ્થા અને વેદનાઓમાંથી તેને પસાર પડેલ છે. અંધાપો તેની ઉપર અચાનક આવી પડેલ હતો. તેના મિત્રો તેને ત્યજી (૫) તેના દિલ્લે ધણી ખરાબ આવ્યા હતા; છતાં પણ તેણે પોતાના દિલને તોડી (૭) એ માહીતગમ્યુઓ સ્વભાવ ન હોડતાં પોતાના કામમાં આનંદીપણે રહી આગળ (૮) જે મનુષ્ય ફર રોકોટ નો સ્વભાવ એવો માયાળું અને આનંદી હતો કે તેને કાણમાં રાખવા.

‘આઈસેકમ્યુટન’ નો એક વધુ દાખલો બોધ લેવા લાયક છે.

(અપૂર્ણ.)

બોડીંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

- ૪-૧-૦ ઝવેરી ચીમનલાલ બાપાલાલ નહાલચંદ. અમદાવાદ-હોરીયા પોળ.
- ૫-૦-૦ રા. રા. સાંકળચંદ મહાસુખરામના રમણચંદ. શેઠ પ્રેમચંદ કેવળદાસ.
અમદાવાદ-ધાંચીની પોળ.
- ૧-૦-૦ મી. મુંડા તરફથી દોરી મણીલાલ માધવજી. વિજયપુર.
- ૬૦૦-૦-૦ રા. રા. મુખમના મોતીના કાંઠાના દુરડી સાહેબો તરફથી હ. શેઠ હીરાચંદ નેમચંદ.
આ. સંવત ૧૯૭૧ ના માહ વદી ૧ થી તે વૈશાખ વદી ૦))
સુધી માસ આરતી મદદના હ. ઝવેરી ચીમનલાલ સારાભાઈ.
મુંબાઈ.
- ૫૧-૦-૦ રા. રા. જમનાદાસ મંજુલાલની વીધવા ઓરત બાઈ પાર્વતી તરફથી હ. વકીલ
હાલ્લાભાઈ રવજીભાઈ. અમદાવાદ-હુણસાવાડા.
- ૨૫-૦-૦ રા. રા. જમનલાલ સવચંદ હ. જગાભાઈ. અમદાવાદ-ઝવેરીવાડો.

માસિક મદદ આતે.

- ૧-૦-૦ રા. રા. વકીલ મણીલાલ મોહનલાલ અમદાવાદ-રાજ મહેતાની પોળમાં લક્ષ્મી
નારાયણની પોળ.
- ૧૪-૦-૦ રા. રા. જમનાદાસ સવચંદ આ. માસ માર્ચથી તે ઓગસ્ટ સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-રાધણ પોળ.
- ૩૦-૦-૦ રા. રા. શ્રીયુત શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ ભંયુભાઈ બી. એ. આ. માસ
જુલાઈથી સપ્ટેમ્બર સુધીની મદદના માસિક રૂ. ૧૦) લેખે. અમદાવાદ.
- ૫-૦-૦ રા. રા. પ્રેમચંદ કેવળદાસ માસ એપ્રિલથી તે ઓગસ્ટ સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-ગુસાપારેખની પોળ.
- ૮-૦-૦ રા. રા. ચીમનલાલ પોપટલાલ આ. માસ જાન્યુઆરીથી ઓગસ્ટ સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-શંતાસાની પોળ.
- ૧-૦-૦ રા. રા. વાડીલાલ પ્રેમચંદ આ. માસ ઓક્ટોબરની મદદના.
અમદાવાદ-પાંજરાપોળ.
- ૧૨-૦-૦ રા. રા. સોમાભાઈ બહેચરદાસ આ. જાન્યુઆરીથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.
અમદાવાદ-મીરજાપુર.

જમણ.

- રા. રા. ગંભીર ચુનીલાલને ત્યાંથી વિદ્યાર્થીઓને જમણ આપવામાં આવ્યું હતું.
તેમના તરફથી જમણ પેટ રૂ. ૨૪-૭-૬ મોકલવામાં આવ્યા હતા.
- તા. ૬. —આ મદદ સિવાય ચુસ્તકો સામાન વિગેરે જે મદદ આવી છે તે હવે
પછીના અંકમાં દાખલ કરીશું.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય:	પૃષ્ઠ.
૧. સંયમરૂપી તંબુ. ૨૧૧	૮. કાવ્યકુંજ ૨૭૯થી ૨૮૪
૨. વૈદિક દ્રષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન. ૨૧૨	કળાને!
૩. નિરોગી અને સુદૃઢ કેમ થવું?... ૨૧૭	...	કુલ જગત કાલ ક્રમેણ છે.
૪. શ્રી અંતરીક્ષ પ્રાર્થનાથ તીર્થ ... ૨૧૮	...	જીવન-ગીત.
૫. દાન ૨૧૯	અકાર્ય પ્રેમ માટે કાંઈ.
૬. આત્મસ્વરૂપ શી રીતે પ્રગટ થાય? ૨૭૧	...	પગદને કોઈ નવ માને.
૭. સુવિચાર નિર્ઝર ૨૭૫	૯. સમાચાર. ૨૮૫
		૧૦. શ્રી મહાવીરજીન વિદ્યાલય. ૨૮૬

ખેદજનક મૃત્યુ.

અત્રેના ઝોશવાળા શાંતિના વાડીવાળા શેઠ પુરુષોત્તમભાઈ મગનભાઈ દહીસંગ તા. ૨૧-૧૨-૧૨ ના રોજ રાત્રિના ઐક વાગે ઐકાઐક છાતીના દર્દથી ૬૭ વર્ષની વયે પંચતવ પામ્યા છે જે ધણુંજ માહું થયું છે.

મહુમ સ્વભાવે શાંત અને મીલનસાર હતા. તેઓ દરરોજ પૂજા સામાયિક વિગેરે ધર્મ કાર્યો કરતા હતા. તેઓની વેપારમાં કુશળતા ધણી સારી હતી. પોતાનું ખીઝનેસ (વેપાર) ખીલવવા પોતે વિવાદત ગમ્યા હતા અર્થાત્ વેપારમાં તેઓ ધણા કુશળ હતા. તેઓ સ્ટોરનું મોટું ખીઝનેસ કરતા હતા, તેમ તેઓ કાયર ઇન્સ્યુરન્સ કંપનીના એજન્ટ પણ હતા.

તેમનાં છેવટનાં લગ્ન આપણા મહુમ સરદાર શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈની દીકરી ડાહી ઉર્ફે લીલાં ખેન વેરે થયાં હતાં. તેઓને આ ૩૨ વર્ષની જુવાન વયે વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થએલું જેઠાઓ ધણા દીલગીર છીએ. તેમને ચાર દીકરા તથા બે પુત્રીઓ છે. શેઠ પુરુષોત્તમભાઈને સંગીત કળાનો પણ સારો શોખ હતો. અમદાવાદની જૈન કોન્સરન્સ વખતે તેઓએ પોતાની જાત મહેનતનો તેમજ દ્રવ્ય સંબંધી સારો ભોગ આપ્યો હતો. તેમના જેટ જાતા શેઠ દલપતભાઈ મગનભાઈ કે જેઓએ ધાર્મિક તેમજ સંસ્કૃત વિષય માટે પાઠશાળા ખોલી છે તેમજ જેઓ ધર્મનિષ્ઠ હતા. તેમજ સ્ટોરનું તેમજ વિમા કંપનીનું મોટા પાયાપર ખીઝનેસ કરતા તેમનો તા. ૧૩-૧૧-૧૪ ના રોજ દેહોત્સર્ગ થયો હતો, જેથી તેમના કુટુંબની દીલગીરીનો પાર રહ્યો નહોતો, તેટલામાં શેઠ પુરુષોત્તમભાઈના આ ઐકાઐક મરણથી તેમના કુટુંબને ઐક અસહકારી જખમ લાગ્યો છે. તેમના અમર આત્માઓને શાંતિ મળે અને તેમના કુટુંબને દિવાસો મળે એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થાએ છીએ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।

सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥

मिथ्यामार्गनिर्वर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।

लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

वर्ष ६ ई.]

ता. १५ दीसेम्बर, सन् १९२४.

[अंक ६ भा.]

सद्गुरु श्रीमद् बुद्धिसागर सूरिभ्योनमः

संयमरूपी तंबु.

(सेपक:-भुनि अजितसागर-बाडोल.)

सर्वे આત્મ હિતેન્ધુ સજ્જન જનોએ સ્વહિતાયે સંયમરૂપી તંબુને બરોબર સંભાળી તેની અંદર વસવાની ખાસ જરૂર છે. સરકારી કામદારો તથા લક્ષ્મીવાન જનો બ્યારે દેશ-ટણાથે ગમન કરે છે ત્યારે રસ્તામાં ટાઢ તડકાના બચાવના માટે તેમજ જંગલી જનાવરો પોતાના ઉપર બુલ્લમ ન ગુબરે તેટલા સાફ તંબુ સાથે લઈ જાય છે. પશ્ચાત્ સ્વેચ્છા પ્રમાણે માર્ગે ચાલતાં તંબુ ખડો કરી મુકામ કરે છે. તંબુ ખડો કરવા માટે પ્રથમ મધ્ય ભાગમાં એક મોઢિ સ્થંભ ઉભો કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ કેટલાક તણાવા બેંચાવામાં આવે છે અને તેને જમીનમાં ખૂંટીયો બેસારી તે સાથે બાંધવામાં આવે છે. જે તણાવા તથા ખૂંટીયો નરમ રાખવામાં આવે તો તંબુ નરમ પડી જાય અને પ્રતિકૂળ ઊંચો તરફથી નાનો પ્રકારના ઉપદ્રવ થવા પામે છે. તેવીજ રીતે વીરપ્રભુના વીર કામદાર સાહેબોએ તથા શાનાદિક લક્ષ્મીધારક શ્રીમંત જનોએ મોક્ષ માર્ગ પ્રત્યે ગમન કરતાં અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ પરિપહરણ ટાઢ તડકો તથા ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આદિ જંગલી જનાવરોના બુલ્લમી બુલ્લમથી બચવાની ખાતર પોતાની સાથે મજબુત સંયમરૂપી તંબુ રાખી તેની અંદરજ મુકામ કરવો જોઈએ. એ સંયમરૂપી તંબુનો સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ મોઢો મધ્ય સ્થંભ છે અને તેની બસો ને બાવન ખૂંટીયો તથા સતરસો ને બ્યાસી તણાવા છે. તે આ પ્રમાણે પહેલું મહાવ્રત સર્વથા પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ તેના ચાર તણાવા:-હ્રુધા, બાદર, વ્રસ ને રથાવર; એ ચાર. ખીલું મહાવ્રત સર્વથા ધ્યાવાદનો ત્યાગ તેના તણાવા ચાર:-ક્રોધ, લોભ, જય, હાંસી; એ ચાર. ત્રીજું મહાવ્રત સર્વથા ચેરીનો ત્યાગ તેના તણાવા છ:-અદ્ય, બહુ, અહુ, રપૂત, સચિત, અચિત; એ છ. ચોથું મહાવ્રત સર્વથા સ્ત્રી ત્યાગ તેના તણાવા ત્રણ:-મનુષ્ય, તિર્થથ, દેવ, એ ત્રણ. પાંચમું મહાવ્રત સર્વથા પરિગ્રહ ત્યાગ તેના તણાવા છ:-અદ્ય, બહુ, અહુ, રપૂત,

સચિત્, અચિત્; એ છ. છહું સત્રીભોજન તેના તણાવી ચાર:-અન્ન, પાણી, સુખડી, મુખ-વાસ; એ ચાર. એ રીતે સર્વ મળીને સત્તાવીસ થયા. તેમાં પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ એ છ મેળવતાં તેત્રીસ થયા. તેને દિવસ, રાત્રિ, એકસો સભા મધ્યે, સુતો; તેમજ જાગતો એ છએ ગુણુતાં એકસો અઠાણું થયા. તેમાં દિવસ, રાત્રિ, એકસો, સભામધ્યે, સુતો, અને જાગતો એ છ બોલને ત્રણ યોગથી મન વચન અને કાયાવડે ગુણુતાં અઠાર થાય, તેને ત્રણ કરણુ કર-કરાવું ને અનુભોદું એ વડે ગુણુતાં ચોપન થાય. તે ઉપરાંત એકસોને અઠાણુમાં ચોપન મેળવતાં બસોને બાવન થયા, એ સંયમરૂપ તંબુની ખૂટિયો જાણવી. તેમજ ઉપરાંત ચોપનને પૂર્વકથિત તેત્રીસવડે ગુણુતાં સતરસે ને બ્યારી થાય. એ સંયમરૂપ તંબુના તણાવા જાણવા. એ તણાવાની અંદરનો કોઈ પણ તણાવો ટૂટે તો સંયમરૂપ તંબુ ખંડિત થાય અને તેમ થવાથી સંયમ માર્ગમાં નાના પ્રકારનાં વિધો આવી નહે, જેથી મુખે કરી મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કરી શકાય નહિ. માટે સર્વ સુખાર્થિ જનોએ એટલું જરૂર યાદ રાખવું કે પૂર્વકથિત સંયમ તંબુની કાગજપૂર્વક સંભાળ રાખ્યા સિવાય આત્મકલ્યાણ થનાર નથી.

*વૈદક દ્રષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન.

(લેખક:-વૈદ. વિદ્યાકર.)

(અનુસંધાન અંક સાતમાના પાને ૧૯૯ થી.)

પ્રકૃતિલક્ષણ—પ્રકૃતિને કુદરત, શક્તિ, સ્વભાવ, સત્તા, તુચ્છ, અજ્ઞ, દ્રવ, ગુણ, ચોની વિગેરે નામથી ગણે છે. અવ્યક્ત એટલે શૂન્યખિન્દુરૂપે રહેનારી અને વ્યક્તરૂપે પરિણામ પામનારી. વ્યાપ સક્રિય અને વિસ્તૃતપણે કાર્ય કરણુ બાવે રહેનાર આણું પર-માણુઓના સમુદય સાત્વિક, રાજસુ અને તામસુ તેઓની સમ વા વિષમ અવસ્થા જાતિ ક્રિયા અને ગુણ જેમાં પતીત થાય. તેની બૂતાદિ જેનાં પરિણામ છે અને તેથી ખગોળ, બૃગોળ, પૃથ્વી, મહાદિ સુક્ષ્મ અને સ્પૃશ્ય જે કંઈદ્રષ્ટિગોચર થાય વા મનસુદ્ધિથી અનુભવાય.

* જૈન દ્રષ્ટિ આ સંબંધમાં શું કહે છે તે યત્નિચિત વિચારીએ. તત્ત્વજ્ઞાનના અ-બ્યાપીઓને આ ઉપરથી સત્યનું તોજન કરવાની ઘણી અનુકુળતા પડશે.

૧. વૈદક દ્રષ્ટિ કહે છે કે “શબ્દ એ આકાશનો ગુણ છે.” હવે આમાં કેટલે અંશે સત્યતા છે તે આપણે વિચારીએ.

આકાશના ગુણો:—૧ અરૂપી, (૨) અચેતન, (૩) આક્રમ્ય. (૪) અવગાહના ધન છે. અને—

પુદ્ગલના ગુણો:—(૧) રૂપી, (૨) અચેતન, (૩) સક્રિય, (૪) મિશ્રણ વિખરણ રૂપ પુરણુ ગણન.

વળી આકાશના પદાર્થો (એટલે જે પ્રકૃતિનાં રૂપાંતરો-વિકૃત અવિકૃત પરિણામ પામે છે તે) (૧) ખંધ, (૨) દેશ, (૩) પ્રદેશ, (૪) અશુર લધુ.

પુદ્ગલના પદાર્થો:—(૧) વર્ણ, (૨) ગંધ, (૩) રસ, અને (૪) સ્પર્શ.

તે સ્થાવર જંગમરૂપ. જે જાણીયું તથા જાણવામાં આવે છે અને હવે પ્રાણી જાણશે તે જે અહરૂપ નહિ તે. જે ચીતનથી, અહ્યાશ્રીત, દ્રવ્ય, જેય, ભોગ્ય, પરિણામી, પરીક્ષિત, દેશકાળ વિનાની, દેશકાળ જેનાં કાર્ય તમપ્રકાશ, જળ વિગેરે તમામ દ્રવ્યનું ઉપાદાન. પંચ-જૂત, પંચ તન્માત્રા, પંચવિપયનો સમુદ, દ્રવ્યગુણ અને ગતિનો સમુદ. જીવોની દ્રષ્ટિથી વ્યાપક અને અહ્યાની અપેક્ષાથી મધ્યમ. નિત્ય પરીક્ષિત, જાત, સ્વપ્ન, સંપિત્તું, ઉપાદાન, ક્રીડણ, વિદ્યુત, ગુરૂત્વ, લઘુત્વ, નામ, રૂપ વિગેરે જેનાં કાર્ય પરિણામ છે. જીવદૃષ્ટિની વિષય જ્યાં જ્યાં મન, બુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય પહેંચે ત્યાં ત્યાં સુધી તેજ સત્તાહીન પણ અહ્યાની સમસત્તાથી સંતાવાળી, સાવચવતું ઉપાદાન, નીરાવચવ જેવી પ્રકાશ, શબ્દ, સ્પર્શરૂપ રસ, ગંધાદિ જેનો પરીણામ છે. જેનાં કાર્યરૂપ પદાર્થ પરસ્પરની અસરને ત્યાગ, ગ્રહણ કરનાર. લઘા: (જેમ પ્રકાશમાં તમ અર્થ થત્યુ જેવું જાણાય છે તેમ અહ્યાન્તર્ગત રહેનારી.) જેય, અગ્નિન્ત, દ્રવ્યગુણ કર્મ; એ ત્રણેના ભેદ અને સંબંધ એ તમામ જેનાં કાર્ય પરિણામ છે. વિકાર ગુણની જનની કાર્ય કારણ કૃતત્વનો હેતુ, અનીણાઈ જે અહ્યાથી વિલક્ષણ છે તે.

મૂળ પ્રકૃતિ, જેનાં નામ ઉપર આપનામાં આવ્યાં છે તે અવ્યક્ત. ત્રણ ગુણોની સમાવૃત્તિ

ઉપર મુજબ આકાશ અને પુદ્ગલ તદન બિન્ન દ્રવ્યો છે. તેમ જાનેના ગુણ પચાયો પણ બિન્ન છે. આકાશ અરૂપી છે. પુદ્ગલ રૂપી છે અને જે શબ્દ છે તે પુદ્ગલિક છે. કારણ કે:—

સદંધયાર ડલ્લોઝ, પમા છાયા તવે હિઆ ।

વણનંધ રસા ફાસા, પુગલાણં તુ લલ્લવણં ॥

અર્થ:—શબ્દ, અંધકાર, રત્નાદિકનો પ્રકાશ, ચંદ્ર વિગેરેની કાંતિ, છાયા, તડકો, અંધવા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ પુદ્ગલોનું લક્ષણ છે.

આવી રીતે બિન્ન બિન્ન દ્રવ્યો હોવા છતાં અને દરેકના બિન્ન બિન્ન ગુણો પચાયો હોવા છતાં “ શબ્દ ” ને આકાશનો ગુણ માનવો એ ધોળે દિવસે દિવો લેધ કુવામાં પડવા જેવું છે. એવું જૈન દ્રષ્ટિ શી રીતે સ્વીકારી શકે? સામાન્ય બુદ્ધિમાં પણ ઉતરી શકતું નથી.

(૨) વળી પ્રકૃતિને સઘળાં દ્રવ્યોનું ખીજરૂપ ગણી સઘળાં દ્રવ્યોને આધેય અને પ્રકૃતિને આધારભૂત માને છે. તેનો પણ જૈન દ્રષ્ટિ અસ્વિકાર કરે છે.

કારણ કે જૈન દ્રષ્ટિ આકાશને ક્ષેત્રી માને છે અર્થાત્ સર્વે દ્રવ્યોનો સમાવેશ આકાશ દ્રવ્યમાં થાય છે અને સર્વે દ્રવ્યો આધેય છે અને આકાશ સર્વનો આધાર છે. કારણ કે સર્વે દ્રવ્યો આકાશમાં, સમાય છે.

(૩) “ આકાશ સિવાય સ્થૂલ થતાં અણુઓને અવકાશ અથવા ગતિ મળે નહિ તથા તેની પહેલી જરૂર પડી વાયુ ઉત્પન્ન થતાં તેનો ગુણ પણ સ્પર્શ સાથે ઉત્પન્ન થયો વિગેરે વિગેરે.....” જે માને છે અર્થાત્ અમુક દ્રવ્ય પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું અને અમુકને અમુકની જરૂર પડી. એટલે, પછી અમુક દ્રવ્ય ઉત્પન્ન થયું જે સ્વીકારે છે તે પણ જૈન દ્રષ્ટિએ અમાન્ય છે. કારણ કે જે દ્રવ્ય છે તે સત્ છે અને સત્ છે તે નિત્ય છે, અનાદિ છે. લેખમાં પણ તે પ્રમાણે સ્વીકારેલ છે. હવે વિચારો કે અમુક પછી અમુક થયું હોય તો તેમાં, પ્રથમનીજ અનાદિ ગણાય અને ત્યાર બાદ અન્યની આદિ ગણાય. પરંતુ દ્રવ્ય માત્ર અનાદિ છે. તો પછી અમુક પ્રથમ થયું અને અમુક પછી થયું. એ કેમ માની શકાય? અન્યથા જેવી વાત, એ, છે કે પ્રકૃતિનાં પરમાણુને સત્ કહી એવી રીતની શી રીતે પ્રસ્પષ્ટ કરી છે ?

તેથી ત્રણ ગુણોનાં સુક્ષ્મ સ્વભાવવાળી જે વિષભાવરથા થઈ તેને શાસ્ત્રીય સંગ્રાએ મહત્ત્વ પેદા થયું—ગણ્યું, અને તેથી કંઈક ત્રિગુણાત્મક વિશેષ થતી અવસ્થા એનેજ અહંકાર સંગ્રા આપી. તે અહંકારથી તેવાજ ગુણોના સ્વભાવવાળું આકાશ પ્રકૃતિના સુક્ષ્મરૂપે ઉત્પન્ન થયું અને તેથી શબ્દની ઉત્પત્તિ થઈ. શબ્દ તેનો ગુણ છે. આકાશથી કંઈક સ્પૃશ્યરૂપનાનો વાયુ ઉત્પન્ન થયો. (જગતના સ્થાવર જંગમ પદાર્થોનાં અણુ, અતીવ સુક્ષ્મભાવસ્થામાં હોય અને જેની ગતિ વિગેરે કંઈ પણ જ્વહાર ન થાય, તેવા અણુઓની સમ અવસ્થાને મૂળ-પ્રકૃતિ કહે છે, અને તે જ્યારે સ્પૃશ્ય રૂપમાં આવતું જાય, અને સૃષ્ટિકર્મ ચાલુ થાય, ત્યારેજ સ્પૃશ્ય પ્રકૃતિ આપણી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.) આકાશ સિવાય સ્પૃશ્ય થતાં અણુઓને અવકાશ અથવા ગતિ મળે નહિ, તેથી તેની પહેલી જરૂર પડી હશે. વાયુ ઉત્પન્ન થતાં

(૪) વળી અંક સાતમાના પાને ૧૯૯ માં ૩૩મી લીટીમાં લખ્યું છે કે “પ્રકૃતિ સદા સ્વરૂપે બ્રહ્મની સત્તાને લેઈ સત્ રૂપ છે તેથી પ્રકૃતિને અમરત્વ ધટે છે” આ પણ જૈન દ્રષ્ટિ પ્રમાણે સમીચીન નથી. કારણ કે, પ્રકૃતિ—પા તો કર્મોનો સમૂહજો નાશ કર્યા પછી આત્મા પરબ્રહ્મ રૂપે થાય છે તો પછી બ્રહ્મ પ્રકૃતિ સાથે કંઈ રીતની સત્તા રાખે છે તે શુદ્ધિમાં પણ બેસતી વાત નથી.

પ્રકૃતિમાં આત્મા હતો અર્થાત્ આત્મા જ્યારે દેહી એટલે આ સંસારમાં હતો ત્યારે તો પ્રકૃતિ ઉપર તેની સત્તા હતી એ માનવું વાસ્તવિક મણારો પરંતુ જ્યારે પ્રકૃતિને ત્યજીને પરબ્રહ્મ રૂપે થયો ત્યાર પછી તે પ્રકૃતિ સાથે કેવી રીતની, શા માટે, શા આશયથી સત્તાનો સંબંધ રાખે છે એ સમજાતું નથી. વખેલું કોઈ પાણું જમતો ફનિયામાં પણ જોવામાં આવતો નથી તો પછી પ્રકૃતિને ત્યજી પ્રકૃતિ સાથે સત્તાનો સંબંધ રાખનાર બ્રહ્મ કેવો તે પણ એક અજબબ જોવી વાત છે !

(૫) વળી “વાયુનો ગુણ સ્પર્શ ગણે છે” આ પણ એક હસવાજોવી વાત છે કારણ કે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ અને વનસ્પતિ એ એકંદ્રિય સંસારી દેહી જીવો છે અને તેને સાયન્સ પણ હાલ સ્વીકારવા લાગ્યું છે. જે ચૈતન્ય લક્ષણવાન છે તે જીવ કહેવાય છે. અને જીવનો ગુણ—અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર અને અનંતવીર્ય છે તેમ જીવ દ્રવ્યના પર્માણુના ગુણ—

અવ્યાબાધ—અનવગાહ, અમુતિક, અને અગુર લધુ છે અને પુદ્ગલ દ્રવ્યના ગુણ તથા પર્માણુ આગળ દેહા છે. તેમાં સ્પર્શ ગુણ છે તે પુદ્ગલનો છે છતાં પુદ્ગલના ગુણો પેદાના એક ગુણને વાયુ જીવ દ્રવ્યનો મુખ્ય ગુણ તરીકે ગણ્યો છે તે પણ અપુક્ત છે અને ન્યાય પુરઃસર નથી.

આ સિવાય બીજી કેટલીક બાબતમાં પણ જૈન દ્રષ્ટિથી વિરૂદ્ધતા આવે છે. તત્ત્વભિ-લાપીએને સત્યાસત્યનું તોલન કરવા અને અમુક દ્રષ્ટિ અમુકમાં થી રીતે માને છે અને તેમાં આપણી દ્રષ્ટિએ શો તફાવત છે તેનું તોલન કરવાના આશયથી અને તાત્પર્યની સિદ્ધિને માટે આ શ્રેષ્ઠને અત્રે સ્થાન આપ્યું છે. જૈન બધુંજોએ હંસવત્ તેમાંથી સાર બહણ કરવો એ પ્રગટકર્તાનો આશય છે. જૈન ધર્મમાં પ્રાકૃતિક જ્ઞાનને માટે ધણુંજ ઉત્તમ પ્રકારનું દ્રવ્યાનું-યોગના વિષયમાં વર્ણન આપ્યું છે. અમેને આશા છે કે જૈન વિદ્વાન બધુંજો તથા પૂજ્ય વિદ્વાન મુનિરાજો તે બાબતનો શોધ કરી લેખ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરશે અને આધુનિક વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર ઉપર એજવાળું પાડશે.

તેનો ગુણ પણ સ્પર્શ સાથે ઉત્પન્ન થયો અને આકાશ તથા તેના ગુણનો અનુપ્રવેશ થઇ વાયુ શબ્દ તથા સ્પર્શ ગુણવાળો થયો. આના અંદર સૃષ્ટિના ઉદ્ભવનાં પરમાણુ વિશેષ સ્પૃશ્ણ અવસ્થામાં આવ્યાં. વાયુથી અગ્નિ એટલે તેની ઉત્પત્તિ વાયુના વિકૃત પરીણામથી થઇ, તેનો પોતાનો રૂપ ગુણ પણ તેના સાથે ઉત્પન્ન થયો અને પૃથ્વીના અણુઓમાં પણ આના અંદર વિશેષ સ્પૃશ્ણ રૂપમાં આવ્યાં. તેમજ આ જૂતમાં ઉપજા જૂતોનો પણ અનુપ્રવેશ થયો એટલે આકાશ અને વાયુ મળવાથી શબ્દ સ્પર્શરૂપ આ ત્રણ ગુણ ઓમાં મળ્યાં. જેમ સૂર્ય અગ્નિનો ગોળો છે પણ પૃથ્વીના અણુઓ તેના અંદર ગાદા જુથમાં રહેલાં છે. તેજનું વિકૃત પરીણામ થઈ જળ ઉત્પન્ન થયું અને તેના અંદર રસ ગુણ પોતાનો અને ઉપજા જૂતોના. અનુપ્રવેશીક ગુણ શબ્દ સ્પર્શરૂપ મળી ચાર ગુણ જળમાં આવ્યા. જળનું વિકૃત પરીણામ થઈ પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ સાથે પોતાનો ગંધ ગુણ અને ઉપજા જૂતોના અનુપ્રવેશીક ચાર ગુણ મળી પાંચ ગુણ પૃથ્વીમાં આવ્યા, તેમજ સંકાયરૂપે જે અણુઓ સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિરૂપે, તે સ્પૃશ્ણ પ્રકૃતિરૂપે પ્રતીત થયા. પંચ જૂતોની ઉત્પત્તિ સાથે તેનાં રૂપ અને રસનો પોતાના સ્વભાવની શક્તિ પ્રમાણે જે તે જૂતના અંદર ઉદ્ભવ થયેલ. ઉપજાં ચાર જૂતોના કાર્યરૂપ પૃથ્વીમાં પડ રસ પણ ઉદ્ભવ પામ્યા; તેમજ સ્થાવર જંગમ વિગેરે સર્વ પદાર્થ આ પંચ જૂતથી બન્યા છે એમ શાસ્ત્રથી જાણીએ છીએ. સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, પૃથ્વી, ચાર પ્રકારનાં પ્રાણી વિગેરે સ્થાવર જંગમ જે કાંઈ પ્રતીત થાય છે તે પ્રકૃતિ, અને જુતોનું વિકૃત પરિણામ છે. આપણા પ્રાણ પુરુષોએ દરેક પદાર્થના ગુણદોષને શાસ્ત્રોમાં જાણાવ્યા છે. જેમ આકાશ પોતે નિરવય અને પરમાણુઓને ગતિ તથા અવકાશ આપનાર શબ્દનું જ્ઞાન કરાવનાર, દીશાઓનું ઉત્પત્તિ સ્થાન, સ્થાવર જંગમ દરેક દ્રવને સ્થિતિ અને ગતિનું સહાયક. દેહસાં, મગજ, હૃદય, ઉદર, લોહી ફરવાની ધમનીઓ વિગેરેમાં અવકાશ આપી, પ્રાણોની સ્પૃશ્ણ ઓક્સિજનની લોહીના ફરવાની ધમનીઓ જાનેદ્રિયો (જ્ઞાનતંતુઓ), કર્મેન્દ્રિયો (ગતિતંતુઓ)ના વ્યવહારની ક્રિયાને અવકાશ આપનાર એક ઉપયોગી નકર તત્વ છે. તેવીજ રીતે અન્ય જૂતો પણ એવા અનેક ગુણોથી યુક્ત હોવાથી ઉપયોગમાં આવી પ્રાણીઓનું જીવન સચવાય છે. આપણા આધુનિક પુસ્તકોમાં દ્રવમાત્રના ગુણદોષનું વર્ણન છે છતાં પણ આ લેખમાં કહેવાનો હેતુ એ છે કે પાશ્ચાત્ય વિદ્યા જેમ, પંચ તત્વથી દ્રવ માત્રની ઉત્પત્તિ માને છે તે આપણામાં પંચજૂત દરેક પદાર્થનું ઉત્પત્તિ સ્થાન માનવામાં આવે છે; તેમજ પંચ જૂતોના પડ રસ દરેક પદાર્થમાં રહેલા હોય છે. આધુનિક વિદ્યા અમુક પદાર્થમાં સેંકડે અમુક ટકા કાર્બન તથા નાઇટ્રોજન વિગેરે છે એમ સિદ્ધ કરે છે તે આપણા પૂર્વાચાર્ય પણ રસ અને તેનો અનુરસ અમુક પ્રમાણથી ગણતા. જેમ સુંઠ તીખી લાગે છે અને પાછળથી ગળી લાગે છે; ત્યાં તીખાશ મૂળ રસ, ગળપણ અનુરસ. એટલે તેના અંદર મીઠા થયેલા રસ. આ બંને રસોના મીઠાણરૂપ સુંઠ છે. આ ગળપણ તથા તીખાશનું પૃથક્કરણ કરતાં આપણે શીખવું એછાએ.

આપણા જ્ઞેઓ પડરસ જેવા કે મધુર, અમ્લ, કટુ, કષાય, તીક્ષ્ણ, લવણ, એમ પડરસ જે માનેલા તે પૈકી જે મનુષ્યના શરીર ઉપર વિચાર કરીશું તે લોહી, પિત્ત, કફ, વીર્ય, વિગેરે કટુ, મીઠું, ખાર, લાગે છે; તેમજ વનસ્પતિઓમાં સાકર મીઠું, મરી તીખું, લીંબુ ખારું, સેંધવ ખારું, આમળાં તુરાં (કષાય), ચરીઆત કટુ હોય છે. આ આપણે જાણી શકીએ છીએ. વળી હોઝરીમાં-હાઇડ્રોએમીક-એસીડ જેને કાર્બીકઅસિડ કહે છે

૩. ફરવામાં, અંગમુદ્દેનત કરવામાં, અગર છોકરાં સાથે બાગબગીચામાં, ખુલ્લી હવામાં ફરવામાં એક કલાક ગાળવો.

૪. સ્વચ્છ હવા મળે તેવી બોળીમાં સાત કલાક બરાબર નિદ્રા લેવી.

૫. પીવું હોય તેટલું પાણી જમતાં જમતાં વચ્ચે પીવું.

૬. શત્રુ વિષે અગર ખીન્ન કોઈ વિષે પણ મનમાં દ્વેશ મત્સર વિગેરે વિકારોથી મગજને નોકમો ત્રાસ ન આપવો અને તેમને ક્ષમા કરી અપરાધ વિસરી જવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૭. હમેશાં કોઈ પણ કામમાં રોકાયલા રહેવું. ખરેખર જુવો તો આ જગત ધણું જ આનંદદાયક ને રમણીય છે તેથી પણ તે અધિક રમણીય આપણે તેને બનાવવું જોઈએ, અને તેમ કરવાની આપણામાં શક્તિ છે એવો દ્રઢ વિશ્વાસ આપણામાં હોવો જોઈએ.

‘ઉપરના નિયમોનું’ યથાર્થ પરિપાલન અવશ્ય આપણને નિરોગી ને સુદૃઢ બનાવશેજો. નિરોગી શરીર હોય તો જનસેવા, પરોપકાર, ધર્મસાધના અને આત્મસાધના થઈ શકે છે માટે પ્રત્યેક બંધુઓએ તે તરફ લક્ષ આપવું ઉચિત છે.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ.

(લેખક:—શા. બહેચરદાસ હલવદાસ. વડોદરા.)

આ તીર્થ ખાનદેશ જિલ્લામાં છે. સુરતથી તાપતીવેલી રેલવે લાઈન જાય છે. તેમાં થંધોને જવાય છે અને મુંબાઈથી બુદ્ધાવળ લાઈન જાય છે તેમાં પણ જવાય છે. સુરતથી સવારના ૮ વાગે એક ટ્રેન ઉપડે છે અને બીજી બગેરના ૪ વાગે ઉપડે છે. સુરતથી અકોલા સ્ટેશનની ડીકીટ લેવી, તેનું નુર રૂ. ૩-૫-૦ પડે છે. ટ્રેન અડધી આગે છે, સ્ટેશનો ઉપર પણ ધણો વખત ઉભી રહે છે. વચમાં અમલનેરનું મોટું સ્ટેશન આવે છે. પંછી આગળ જતાં જળગામ જંકશન આવે છે. મુંબાઈથી આવતી ટ્રેન આ સ્થળે મળે છે. ત્યાર પછી બુદ્ધાવળનું જંકશન આવે છે. ત્યાં ઉતરવું પડે છે અને ત્યાંથી નાગપુરની લાઈનમાં બેસી અકોલા સ્ટેશને ઉતરાય છે. સુરતથી ૪ ની ટ્રેનમાં એકલા પેસેન્જર બીજા દિવસે સાંજના ૫ વાગે પહોંચે છે. અકોલા મોટું શહેર છે. ત્યાં ધણું જીવો તથા મીઠો છે. આ દેશમાં કપાસનો પાક ધણો થાય છે તેથી વેપારનું મથક છે. ગામમાં ઠેની ધર્મશાળા તથા ઉપાશ્રમ પણ છે. ધર્મશાળામાં આદેશ્વર બગવાનનું દેહેરાસર તથા કુવો છે. ધર્મશાળા ને દેહેરાસર નવું બંધાયેલું છે. ઉતરવાની સવડ સારી છે. વાસણ, ગોદડાં ને હના પાણીની સવડ છે. ગામ સ્ટેશનથી ૧ માઈલ દુર છે. અહીંથી શ્રી અંતરિક્ષજી ૪૦ માઈલ દુર છે. અને ગાડા રસ્તે પાકી સડક છે. બાડાનાં ગાડાં જોઈએ તે વખતે મળે છે. ગાડાનું ભાડુ રૂ. ૬ અગર ૭ લે છે. અને ૪ માણસ બેસાડે છે. ગાડાં બીજાની મારફતે કરે તો તેની દલાલી રૂ. ૦-૪-૦ થયે છે. ગાડાં રાતનાં આવે છે. દિવસે કોઈ જોડતા નથી. સાંજના દીવા વખતે ગાડાં જોડે છે તે સવારમાં ૬ વાગે વચમાં ૨૦ માઈલ ઉપર પાયુર ગામ છે ત્યાં છોડે છે. સડક ઉપર ઠેની ધર્મશાળા છે તેમાં કુવો છે. ધર્મશાળામાં એક પરદેશી ભૂયો રહે છે. તે વાસણ ગોદડાં વિગેરે આપે છે તથા સીધું સામાન પણ રાખે છે. ગામ

બહુ મોટું નથી પણ પોરટ ઓશીસ અને ટેલીઆઠ ઓશીસ છે. નજીકના ખેતરોમાં શેરડી, કેળાં, શાક, બાજી વિગેરે થાય છે તે જોઈએ તેને મળે છે. ત્યાં આખો દિવસ રહેતું પડે છે અને ત્યાંથી સાંજના દીવા વખતે પાછાં ગાડાં જોડે છે તે સવારમાં ૬ વાગે ગામ શિરપુર (અંતરિક્ષ) પહોંચાય છે.

ગામ શિરપુરમાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથનું દેહેરાસર છે. જોડે ધર્મશાળા છે અને કુવે છે. ફરતી ખુશી જગ્યા અને ચારે બાજુ કોટ છે. આગળ એક મોટો દરવાજો છે. દેહેરાસર ઘણું જીનું, મજબુત ને ઓર ફેશનનું છે. ત્રણ બાજુ રવેશ, પથ્થરના થાંભલા અને ઉપર અગાશી છે. તે એક ઉપરનો મજલો ને તેની નીચે બે માળ જમીન અંદર ભોંયરા તરીકે ઉપર છે તેટલાજ છે. ત્રણ બાજુ મકાન ને આગળ કોટ છે. તેમાં દરવાજો તે નાની બારી જવડો છે. ચોક્કમાંથી દેહેરાસરમાં જવાય છે. ચઢવાને ત્રણ પગથીયાં છે. તે પગથીયાં ઉપર અસલી જીના સિકાના રૂપીયા જડેલા છે. ત્યાંથી ઉપરના માળમાં દિગમ્બરની પ્રતિમાઓ છે તેમાં બાજુની ભૂતિમાં નાનું બારણું છે. તેમાં પગથીયાં ઉતરીને નીચે ભોંયરામાં જવાય છે. તે ભોંયરાનો માળ પણ ઉંચો છે. તે ભોંયરામાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા ઘણીજ પ્રાચીન અને ચમત્કારી અલૌકિક ભોંયરાના દિવાલના ગોખલામાં ખીરાજમાન છે. આ પ્રતિમાજી શામ રંગની માથે નવમુખીની નાગની કણાતું છત્ર છે અને બેઠકથી અરધો આંગળ ઉંચી અંદર છે. પંછડી દીવાલથી પણ અલગ છે તેથી અંગલોહણ નીચે તથા પુડે થાય છે, આ ભોંયરાની નીચે બીજો એક માળ પણ તેવડોજ છે. તેમાં માની ભદ્રજીની મૂર્તિ છે. આ મૂર્તિને તેજ સિંદુર ચડે છે. મૂર્તિપર સિંદુર ચઢતાં ચઢતાં ઘણું વરસે સિંદુરનો જડો થર થઈ મૂર્તિથી અલગ પડી બોમળા નીકળીને આંગીની પેડે મૂર્તિના અંગોના આકારના નીકળેલા બોમળાનો એક ઢગલો સંગ્રહ કરી રાખેલો. પાસે જોવામાં આવે છે તે ઉપરથી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે આ કેટલા વરસે થઈને આટલું સિંદુર ચઢ્યું હશે. સારાંશ કે તીર્થની પ્રાચીનતાની સાખીતી થાય છે. (અપૂર્ણ.)

દાન.

જે ઘરમાં દાન થતું નથી તે ઘર નથી. પછી તેમાં નિત્ય સેવાનું ગમે તેટલું ડોળ જોવામાં આવતું હોય, અને પ્રાર્થનાઓનો ઘોંઘાટ ગમે એટલો ગાજતો હોય.

દાન વિનાની શ્રદ્ધાને પોકળ પવિત્રતા સમજવી. તે એક કુલ વગરના વાંઝીયા વક્ષ જોવી છે.

જે મનુષ્ય પ્રભુ પ્રતિ પ્રેમ દર્શાવે છે-પણ જોને પોતાના ભાઈ-બીજા મનુષ્ય પ્રતિ ખીલકુલ પ્રેમ નથી તે દાંભીક ધુતારો છે.

શુદ્ધ સ્વર્ણવૃત્તિને પાપ તથા દુષ્ટતાનું લક્ષણ ગણીને પરહરવી, અને પોતાના ઘરને દાન તથા પ્રેમનું ભવન બનાવવું.

ગરીબોને તું જે કંઈ આપ ! તે અહંકાર ને ગર્વથી ના આપ ! તેઓ જાણે નીચ, નતિશ્રદ્ધ ને કેવળ ધિક્કાર કે દયાપાત્ર હોય એમ માનીને તેમનો તિરસ્કાર ન કર.

ગરીબ ને ગરબવાન મનુષ્યને માન આપવું, અને તેની સેવા પુરુષદાયી છે. તે તારો અધિકાર વધારે છે એમ સમજવું.

કેમકે દાન-સેનારનું કલ્યાણ કરે છે, તે સાથે દાન દેનારનું સોગણું કલ્યાણ કર્યા વના રહેતું નથી. સેનારના હાથમાં રૂપું આવે છે પણ ઘાતાને તો તેના હાથમાં સોનું કે હીરાજ મળે છે.

જ્યારે જ્યારે ગરીબ મનુષ્યો તમારી પાસે આવીને આશ્રય માગે, અન્નની આશા કરે ત્યારે તેમને સંતોષવા. તમારાં દાર બંધ દેખી અગર તમારો અભાવ જોઇ તેઓ ખીન્ન થઇ પાછા કરે તેમ ન થવું જોઇએ.

યાત્રક ગમે તેટલો નીચ ને કંગાલ હોય, પ્રજા તમારે તેને આવકાર આપવો, તે જે કંઈ કહેવા માંગતો હોય તે સઘળું સાંભળવું અને પછી શાંત તથા દયાળુ વૃત્તિથી તેની હકીકતના ગુણદોષનો વિચાર કરવો.

જો તે દાનને પાત્ર હોય તો તે હર્ષપૂર્વક ને પૂજ્યભાવથી અન્ન વસ્ત્રાદિ આપવાં.

જ્યારે તમે તમારા કુટુંબ માટે મહિનાનું અનાજ ખરીદો ત્યારે બીજાકા માટે પણ ઘાળ ચોખા આદિ ખરીદી તેમને માટે એલાપદાં રાખવાં.

તમારાં જીનાં વસ્ત્ર ને જીર્ણ વસ્તુઓ જુદી રાખવી અને તે ગરીબોને આપવી કે નકામી ગણી કારેલી વસ્તુઓના સદુપયોગ થાય.

તમારી શક્તિ અનુસાર દર માસે ગરીબોને કંઈક આપો. એાછી બને તો એાછી પણ ગરીબોના હક્ક હીનવી સેવાનો તમોને અધિકાર નથી.

આ વાત લક્ષમાં રાખો કે તમારું દ્રવ્ય તે તમારી મીલકત નથી કે તમો તમારી મરજી માફક વાપરો. એ તો વિધિએ પોતાના હેતુઓ ખર લાવવા તમોને સેવિકો માત્ર પવિત્ર જીવો છે.

દાનદારા ધણાક લોકોપયોગી કરવાના પ્રસંગો છે.

જીખ્યાને અન્ન, તરસ્વાને પાણી, નવસ્થાને વસ્ત્ર, માંદાની સારવાર, ધર વગરનાને રહેવા ધર, મૃત્યુએ વિયોગી નિરાશીત કરેલાને દલાસો, વિધવા ને નિરાધાર બાળકનું દુઃખ નિવારણ, સાધનહિન વિદ્યાર્થીને પુસ્તકાદિ મદદ, ઔપધરાગાઓ, વિદ્યાલયો, દેવાલયો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં અને ચાલુ રાખવાં એ સર્વ ધર્મકાર્યો છે. તે બજાવવાના જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે તત્પર રહેવું.

જ્યારે દેશમાં દુકાળ પડે અથવા મરડા કે એથી રોગ પ્રસારે અગર આગ લાગે, અગર તમારા કે અન્ય દેશના લોકો પર આક્રમ્ત આવી પડે અને તેનાથી વિનાશ, જીખમરો ને સંકટ નીપજે તે વેળા તમારે સત્વર મદદ આપવી અને દુઃખનિવારણ માટે દોડી જવું એ કર્તવ્ય છે.

ઉન્દાગામાં સૂર્ય ધણે તથે છે ત્યારે તરસ્વા માટે ચિતળ જળની જોગવાઈ કરવી ને આકેસો મુસાફર તથા કષ્ટાવસો મજુર તમારા દારે આવે ત્યારે તેને વિસામો, આરામ અને દયાના ઝરામાંથી વહેતું સ્વચ્છ પાણી સદા મળે તેવું કરવું.

શીયાળાની ઠંડકતી દંડીથી હેરાન થતા રંક ને ચીથરેલાલ લોકોને ગરમાવો આપવો.

વિચાર જન્ય દાન કરીને આજ્ઞા અને દારિદ્ર્યને ઉત્તેજન આપવું નહીં. માત્ર સુખાત્રનેજ આશ્રય આપવો.

લોકો તમારી વાહ વાહ બોલે ને પ્રશંસા કરે એમ દોષ વગાડીને દાન કરવું તે ખોટું. જે અંધ આપો તે ગુસ્તપણે અને નમ્રભાવે આપવું ને તેમાં કીર્તિની આશા રાખવી નહીં.

ખરૂં દાન હાથથી નહીં પણ હૈયાથીજ થાય છે. તેનો મહિમા આપવાના કૃત્યથી નહિ પણ મનના સંકલ્પથી છે. વગર હૈયાની મોટી મોટી સખાવતો કરતાં, રંક વિધવાની મુઠી ચપટી વધારે ઉત્તમ છે.

જાત અને જીવન, દેહ અને આત્મા પરહિતાર્યે અર્પણ કરી દેનાર, અને જનમંડળની અખંડ સેવા કરવાનું મત સ્વીકારનાર વિરલ પુરુષોને ધન્ય છે. તેઓનું આ લોક ને પરલોકમાં કલ્યાણ થશે.

તમારા હૃદયને ઉન્નત, ઉત્તમ, નીતિવાળા, ને ધાર્મિક વિચારોનું દાન તમો કરી શકો તો કેવું સારું ?

આત્મ સ્વરૂપ શી રીતે પ્રગટ થાય ?

(વકીલ. નંદલાલ લક્ષ્મીભાઈ-વડોદરા.)

પાતક પંચ પત્થાલતાં, પ્રગટે આત્મ સ્વરૂપ.

શ્રી વિરચિન્યજીત અષ્ટપ્રકારી પૂજ.

આત્મ સ્વરૂપ રમણે રમે, મન મોહનમેરે;

મ કરે જુઠ ઢફાળ, મન મોહનમેરે.

શ્રી વિરચિન્યજીત નવાણું પ્રકારની પૂજ.

આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની જગ્યાસા ધરાવનારે પ્રથમ આત્માની ઝોળખાણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આત્મા છે કે નહિ અને છે તો તેનું લક્ષણ શાઆકારે કેવું બતાવ્યું છે તે જાણવું જોઈએ. આત્મા એક છે કે અનેક છે, નિત્ય છે કે અનિત્ય છે તે પણ સમજવું જોઈએ ઇત્યાદિ. આત્માના ઝોળખાણ સંબંધી વાતો આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કરતા પહેલાં સમ્યક્રીતે જાણવાથી અને તેની શ્રદ્ધા કરવાથી આગળનો પ્રયાસ સરળ થશે.

જૈન દર્શનમાં આ જગતમાં નવ તત્વ છે એમ બતાવ્યું છે. ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ ધુણ, ૪ પાપ, ૫ આશ્રવ, ૬ સંચર, ૭ નીર્જરા, ૮ અંધ અને ૯ મોક્ષ. તેમાં પણ સુખ્ય બે તત્વ જીવ અને અજીવ છે. આકીના સાત ગૌણ છે, અને તે એ એમાં તેનો સમાવેશ શાય છે.

નવતત્વ પ્રકરણમાં જીવનું લક્ષણ એવું બતાવ્યું છે કે, જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે. આ જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય, એ આત્માની શક્તિ છે. આત્મા કહો મા જીવ કહો એ બે પર્યાયવાચક છે, એ નામથી આપણે જે તત્વને ઓળખીએ છીએ તે એકજ છે.

આત્મા—જીવ—અતંત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર યુક્ત છે. તેની અતુલ શક્તિ છે, અને અણાહારી તેનો સ્વભાવ છે. તે કર્મરૂપી મળથી મલીન થઈ ગયો છે, તે મળને દૂર કરી મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કરવાની આપણી મુખ્ય દરજ્જા છે.

આપણુ દરેકનો આત્મા પૃથક પૃથક એટલે જુદો જુદો છે, જગતના તમામ જીવોનો આત્મા એક છે. એવી માન્યતા જૈન દર્શનની નથી. દરેક આત્માનું મૂળ સામાન્ય સ્વરૂપ-જાતી—એક છે, એ અપેક્ષાએ આત્મા એક છે પણ દરેક વ્યક્તિ જુદો જુદો છે, અને તે દરેકનો આત્મા જુદો જુદો છે, એજ વાત ન્યાય તથા યુક્તિથી પ્રતીપાદિત થાય છે. અને તે સત્ય છે એમ શ્રદ્ધા થાય છે. એમ જો માનવામાં ન આવે તો તેમાં કેટલો વ્યાધાત લાગે છે. દરેક વ્યક્તિનો આત્મા જુદો જુદો છે એ વાત જો સત્ય ન હોય તો પછી એક જીવે કરેલા શુભાશુભ કર્મના ફળની પ્રાપ્તિનો લાભ સામાન્ય રીતે સર્વને સરખો મળવો જોઈએ પણ તેમ થતું નથી. જો દરેકનો આત્મા એક હોય, તો પછી એક માણસ બદ-માથી કરે, પાપ કરે, સ્વચ્છંદે ગમે તે રીતે વર્તે, તો પણ તેને પોતાનાં નહારાં આચરણથી ખોટાં કર્મ બંધાશે, અને તેનાં વિપાક પોતાને ભોગવવાં પડશે, એવી બ્હીક રાખવાનું કારણ રહેશે નહિ, કેમકે દરેકનો આત્મા એક માનવામાં આવે તો એકે કરેલા નહારાં આચરણના પાપ ફળના ભોક્તા જગતના તમામ જીવો થાય એટલે મૂળ પાપાચરણ કરનારના ભાગમાં બહુ થોડું પાપ સીલીક રહે, અથવા એક માણસ સારી રીતે ખાય પીયે અને પુણ્યલીક સુખમાં લપલીન રહે અને બીજો માણસ ધર્મસાધનમાં તત્પર રહી અનેક પ્રકારે ધર્મ સાધન કરે, તેના ફળનો ભાગીદાર ધર્મ સાધન કરતો નથી અને દુનિયાના વ્યવહારિક સુખમાં આનંદ માને છે, તે થાય એટલે તેને ધર્મ સાધન કરવાની જરૂર રહેશે નહિ. ન્યાય બુદ્ધિથી અને શાંત રીતે વિચાર કરતાં આ વાતના વાસ્તવિકપણું સંબંધે આપણને અનેક તર્કવિતર્ક કરવાને જગ્યા મળે છે, અને આખરે એજ શ્રદ્ધા થાય છે કે 'દરેકના જીવ જુદો જુદો છે, અનેક છે.

આત્મા—જીવ—નિત્ય છે કે અનિત્ય છે, એ વાત પણ વિચાર કરવા અને સમજવા જેવી છે. જીવને કોઈએ નવીન બનાવ્યો છે, અથવા રસાયન ક્રિયાથી જેમ નવીન પદાર્થ બને છે, તેમ કંઈ વસ્તુના સંયોગથી નવીન ઉત્પન્ન થયો છે, અથવા તે પ્રથમથી અનાદિથી છે, એ પ્રશ્નો સહજક ઉત્પન્ન થવા જેવા છે, અને થાય છે. આના ખુલાસાને માટે મન-કલ્પીત કલ્પનાઓ કરતાં અગાઉ આ વિષયના અભ્યાસને માટે જેમણે આખી 'જીવગી' અર્પણ કરેલી હતી એવા મહાત્મા પુરૂષો શું કહી ગયા છે, તેમણે એ વિષયના પ્રતીપાદ-નાર્થે સાધક, બાધક શું શું કારણો બતાવ્યાં છે, તે વાંચવા અને તેનો અભ્યાસ કરવાની અને તેના વાસ્તવિકપણું સંબંધે નિઃપક્ષપાત વિચાર કરવાની પ્રથમ જરૂર છે. તેમ કરવાથી આપણો કેટલોક વખત બચવાની સાથે એ વિષે વિચાર કરવાની લાઘવ હાથમાં આવશે.

આત્મા નિત્ય-અનાદિ—છે કે એ તેને કોઈએ બનાવેલો નથી. એ ક્યારથી છે એની કલ્પના થઈ શકતી નથી, દેવ, મનુષ્ય, તીર્થંક, અને નરક ગતી એ એના પર્યાય છે, જગતમાં જીવો જન્મે છે, તે કંઈ નવીન ઉત્પન્ન થઈને જન્મતા નથી. પૂર્વભવમાં તે જ્યાં ઉત્પન્ન થયેલો હશે તે ઠેકાણે તેમણે પોતાનું આયુષ્ય પુરૂ કર્યું એટલે તેમણે તે ભવમાં જો ભાવિ આયુષ્ય બાંધેલું તે આધારે તે આ ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ ભવમાં જન્મતાની સાથે

તેને પોતાની માતાને સ્તનપાન-ધાવવા-ની વાસના ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેના પૂર્વભવના અભ્યાસથી જ થાય છે, એ કળા અહીં કોઈએ તેને શીખવી નથી, પણ સ્વભાવથી જ તેને તે ક્રિયા આવડે છે. દ્રવ્ય થકી આત્મા નિત્ય છે, અને પર્યાય થકી તે અનિત્ય છે. માણસ, જનાવર વગેરે મરણ પામે છે, ત્યારે તે આ ભવ આશ્રી પ્રાપ્ત કરેલું શરીર તેનો જ ત્યાગ કરે છે, તેનો પોતાનો નાશ થતો નથી. આ ભવમાં તે આવતા ભવની ગતિ અને આપુષ ખાંધે છે-મુકરર કરે છે તેથી આ ભવનું આપુષ પુર કરી આ ભવમાં પ્રાપ્ત કરેલું શરીર છોડે છે કે તુરત આવતા ભવમાં ઉત્પન્ન થવાની મુકરર કરેલી જગ્યાએ તે ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વભવ અને પુનરભવ માનવાથી એ વાતનો જલદી નિકાલ થાય છે. પૂર્વભવ હતો એ વાતની પ્રતીતિ એટલા ઉપરથી થાય છે કે દરેક જીવ જન્મે છે, તે વખતેથી કોઈ સુખી તો કોઈ દુઃખી, કોઈ કાળા રંગથી તો કોઈ સફેદ રંગથી, કોઈનું શરીર સર્વાંગ સુંદર હોય છે તો કોઈને કોઈ અંગની ખોડ હોય છે. જેમ આંધળું-જીલું કોઈ નિરોગી હોય છે તો કોઈ રોગી હોય છે, કોઈ અધ્યાયુધી હોય છે તો જન્મતાની સાથે મરણ પામે છે, કોઈ થોડા દિવસ જીવી મરણ પામે છે અને દીર્ઘ આયુષવાળા વધુ જીવે છે. એમ દરેક જીવ ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિવાળા હોય છે. જો જીવ નવીનજન ઉત્પન્ન થયો હોય તો પછી દરેક જીવ ઉત્પન્ન થતી વખતે એકસરખા હોવા જોઈએ, તેમાં કોઈ જાતનો તફાવત હોવો નહિ જોઈએ. પણ તફાવત તો આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ, એ જ તફાવત માલુમ પડે છે, તે તફાવતનું મૂળ કારણ દરેક જીવે પૂર્વભવે ખાંધેલાં શુભાશુભ કર્મ છે, અને તે કર્મની ફળ પ્રાપ્તિ અનુસારે આ ભવમાં તેવા તેવા નિમિત્તોને પામી સુખ દુઃખ ભોગવે છે, એ કર્મ તેણે કંઈ જન્મતાની સાથે જ કરેલાં હોતાં નથી, તે પૂર્વભવનાં કરેલાં હોવાં જોઈએ, અને તે ઉપરથી પૂર્વભવ હતો એમ આપણને શ્રદ્ધા થાય છે. તેવી જ રીતે જો પુનરભવ જો માનવામાં ન આવે તો પછી આ ભવમાં જીવે શુભાશુભ કર્મ કરે છે, તે નિષ્ફળ જાય; કેમકે તેના ફળ વિવાક ભોગવવા પડે નહિ; અને કરેલાં કર્મના ફળવિવાક જો ભોગવવા ન હોય તો પછી ઈશ્વર ભક્તિ, આત્મસંયમ, તપશ્ચર્યાદિ કરવામાં જ કંઈ શ્રમ પડે છે, તેથી શો ફાયદો? કંઈ જ નહિ. તેમજ હિંસા, જીલ્ડ, ચોરી, પરદારાગમન, સમ વ્યસન સેવનાર ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં અનાચરણ સેવનારને શીક્ષા ક્યાં થવાની હતી, જો તેમને શીક્ષા જ થવાની ન હોય તો પછી સહ અસહ આચરણના ભેદ પ્રાપ્તવાથી કંઈ ફાયદો નથી, અને તેના કડાકડામાં પડવાનું કંઈ કારણ રહે નહિ. એક જ માખાપથી જન્મેલી પ્રજામાં એક ગરીબ થાય છે એક પૈસાદાર થાય છે. એક રોગી હોય છે એક નિરોગી હોય છે. એક રાજા થાય છે બીજા સેવક બને છે. એક સદ્ગુણી નીવડે છે બીજો દુર્ગુણી નીકળે છે. એક નીરવ્યસની થાય છે બીજો વ્યસની થાય છે. ઇત્યાદિ જે ભેદ જોવામાં આવે છે, તેના કારણનો અભ્યાસ કરવાથી પૂર્વભવ અને શુભાશુભ કર્મસંયમ સિવાય બીજું કંઈ જ માલુમ પડશે નહિ. આત્મા એક દ્રવ્ય છે, તે નિત્ય છે, અને જીલ્ડી જીલ્ડી ગતિમાં જીલ્ડ જીલ્ડ પ્રકારનાં શરીર ધારણ કરવાને પ્રેરાય છે, તે અનિત્ય છે, જેમ સોનું એક દ્રવ્ય છે, અને તેના જે દાગીના વાંટી, કંઠી, દોરો, વેદ, અછોડો, કડાં-સાંકળાં, ઇત્યાદિ બનાવવામાં આવે છે, તે પર્યાય છે, તે દાગીનાનો નાશ કરી તેને ગાળી નાખવામાં આવે છે, ત્યારે દ્રવ્ય રૂપે સોનું કાયમ રહે છે, તેનો નાશ થતો નથી. વળી તે સોનાના ફરી દાગીના બનાવવામાં આવે છે, તો તે સોના

નામથી નહિ ઓળખાતાં પર્યાય રૂપે જે દાગીના બન્યા છે તે દાગીનાના નામથી ઓળખાય છે. તેમ પર્યાય રૂપે ધારણ કરેલું શરીર આયુષ્ય પૂર્ણ થયે તે છોડીને જીવ આલ્મો જાય છે, અને શરીર સડી જાય છે, કે તેને દાડી કે ખાગીદેવામાં આવે છે, તેના નાશ થાય છે, પણ તેથી જીવદ્રવ્યનો નાશ થતો નથી. તે જીવ ફરી પાછો જ્યાં જે ગતિમાં નવીન ભવ ધારણ કરે છે ત્યાં તે ગતિ આશ્રી તેતું જે નામ પાડવામાં આવે છે, તે નામે ને તે રૂપે તે ઓળખાય છે, જીવદ્રવ્ય તો તેતું તેજ કાયમ રહે છે. એમ અપેક્ષાપૂર્વક જીવ આત્મા-નિત્યાનિત્ય છે.

મૂળ દ્રવ્ય થકી આત્મા અનાદિ અને નિત્ય છે, એમ થકા થયા પછી આત્મા મૂળથી કર્મ મળસહીત હતો કે નિર્મળ હતો, અને પાછળથી કર્મ લાગ્યાં? આ પ્રશ્ન તત્વજ્ઞાનુ-ઓને સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થાય તેમ છે. જેવી રીતે આત્મા-જીવ અનાદિ છે, તેવીજ રીતે કર્મ પણ અનાદિ છે. પ્રથમ જીવ હતો અને પાછળથી કર્મ ઉત્પન્ન થયાં ને તે જીવને વળગ્યાં એમ જો કલ્પના કરીએ તો તેમાં ઘણા ઘણા તર્કવિતર્ક ઉત્પન્ન થાય છે. જો જગતમાં પ્રથમ જીવ-નિર્મળ આત્મા એકલોજ હતો અને કર્મ પાછળથી ઉત્પન્ન થયાં એમ માનીએ તો તે કર્મને કોણે બનાવ્યાં, બનાવવાનું પ્રયોજન શું? અને નિર્મળ-અરૂપી એવા આત્માને તે લાગ્યાં શી રીતે? આત્મા એકલો નિર્મળ હતો, તો આત્મા તો અરૂપી છે, તે શરીરના આશ્રય સિવાય એકલો ક્યાં રહેતો હતો અને તે શી રીતે રહી શકે? આ વાતો એટલી બધી ગુંચવણ બરેલી છે કે તેનો સહજ રીતે નિકાલ આપણે પોતાની મેળે પોતાની સ્વઅકલ્પથી કરી શકીએ તેમ નથી. માટે દરેક દર્શનવાળાઓએ બહુ બહુ પ્રયત્નો કરેલા છે, અને યુક્તિ પ્રયુક્તિથી કેઈ વાત માનવા જેવી છે તેને માટે પોતાથી થાય તેટલો નિર્ણય કરવાની બહેનત કરેલી હોય છે. જૈન દર્શનમાં પણ એ સંબંધે સિદ્ધાંતોમાં તથા બીજા ઘણા ગ્રંથોમાં ઉદાપોહ કરેલો છે. તે વ્રાંચવાની અને તેનો અભ્યાસ કરવાનીજ બહામણ કરી કારણાતું બહુ લંબાણ નહિ કરતાં તેમણે છેવટે શું માનેલું છે તેટલુંજ આપણે અહીં જાણવાને પ્રયત્ન કરીશું. જૈન શાસ્ત્રકારોની એવી માન્યતા છે કે જીવ અને કર્મ એ જાને અનાદિ છે. જીવ ને કર્મ ક્યારે લાગ્યું તેનો કાગ નિશ્ચીત થઈ શકે તેમ નથી. જેમ સોનાની ખાણમાંથી સોનું કાઢવામાં આવે છે, તે સોનું ચોખું સોનું હોતું નથી, પણ માટીથી તે મિશ્રીત હોય છે, એ માટી અને સોનાનો સંયોગ ક્યારે થયો એ રસાયન શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓથી મુકરર થઈ શકે તેમ નથી, તે તો ફક્ત એવા માટી મિશ્રીત કાઢેલા સોનાને રસાયન પ્રયોગથી શુદ્ધ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, અને તે પ્રયત્નને અંતે સોનાને લાગેલો કચરો કાઢી નાખીને સોનાને શુદ્ધ બનાવે છે. તેવી રીતે અનાદિ કાળનો આત્મા કર્મમિશ્રીત છે. સમયે સમયે જુના કર્મ ખપાવે છે અને મિથ્યાત્વ અવિરતી કષાય અને યોગથી નવીન કર્મ ગ્રહણ કરે છે. એમ અનંત સંસારમાં તે બવબ્રમણ કરે છે. જેમ રસાયણ વિદ્યા જાણનારાઓ રસાયણ પ્રયોગથી સોનાને શુદ્ધ કરે છે, તેમ ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ અનાદિ કર્મ મળથી મલીન થયેલા આત્માને શુદ્ધ કરવા સારૂ પૂર્વસંચીત કર્મોને ૧૨ પ્રકારની નિર્જંકથી ખપાવવા અને સંવર તત્વના આશ્રયથી અને સંવર ભાવથી નવીન કર્મ આવતાં ચેકવાનો પ્રયાસ કરે છે. પરીણામે આત્માને નિર્મળ બનાવે છે, પોતાનું સ્વસ્વરૂપ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે. સંપૂર્ણ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય તો બવબ્રમણતા મટી જઈ આત્મા મોક્ષ-સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાના ઉપાયની શોધ કરવાનો ઉપાય શોધતી વખતે બીજી કેટલીક વાતોનો તે પહેલાં વિચાર કરવો પડશે. જીવને જે કર્મ વળગેલાં છે, તે કર્મોના કર્તા કોણ ? અને તેનો ભોક્તા કોણ ? એ બે વાતોનો સાથે સાથે વિચાર કરવાથી આપણને કેટલીક મદદ મળશે.

કેટલાક દર્શનમાં જોમ માનવામાં આવેલું છે કે, દરેક જીવ પોતાની મરજીથી-પોતાની સત્તાથી જગતમાં કંઈ પણ કરી શકતો નથી. તે જે જે શુભાશુભ કર્મ કરે છે, તે ધર્મ-રત્નની મરજી તેની પ્રેરણા પ્રમાણે કરે છે. ધર્મિયની મરજી તેની પ્રેરણા કે ધર્મજ્ઞ સિવાય માણસ કંઈ પણ કરવા અસક્ત છે. આ વાતનો ન્યાય અને યુક્તિપુરઃસર વિચાર કરતાં તે અસત્ય દેરે છે. (અપૂર્ણ.)

સુવિચાર નિર્દેશ.

(લેખક:-સદ્ગત ડી. જી. શાહ-માણેકપુર.)

(૧) યુવાવસ્થાથીજ ધર્મપરાયણ થવું જોઈએ, કેમકે એ ખરેખર અનિત્યજ છે, વળી કોઈપણ જાણતું નથી કે આજે કોતું મૃત્યું થશે. * * * જેનાં મન અને વાણી સર્વદા સારી રીતે વશ હોય છે, અને જે સત્ય, દાન તથા તપનું પાલન કરે છે, તેવા સર્વ મનુષ્યો પરમ પદને પ્રાપ્ત થાય છે.

(મહાભારત.)

(૨) અપમાન ખમનારો માણસ સુખથી મુકે છે. સુખથી જાગે છે. અને ભોક્ષામાં સુખથી ફરે છે, ત્યારે અપમાન આપનારો મનુષ્ય પોતે સર્વ વાતે દુઃખી થઈ વિનાશને પામે છે.

(મનુસ્મૃતિ.)

(૩) વાઘણની પેઠે તિરસ્કાર કરતું ઘડપણ પાસેજ રહે છે, શત્રુઓની પેઠે શેગો સર્વદા દેહને પ્રકાર કરે છે અને કુટેલા ઘડામાંથી ઝરી જતા જળની પેઠે આયુષ્ય નષ્ટથાય છે, તો પણ ભોક્ વિરૂદ્ધ મનુષ્યો કાર્યો કરે છે, એ આશ્ચર્ય છે ? (વૈરાગ્યશતક.)

(૪) હે પુરૂષોમાં ઉત્તમ ? સુખને તથા દુઃખને સમાન ગણનારા જે ધીર પુરૂષને ઇન્દ્રિયોથી થતા વિષય સંબંધી આદિ અનર્થો આત્મ નિષ્ઠામાંથી ચલિત કરી શકતા નથી, તે પુરૂષો મોક્ષને માટે યોગ્ય થાય છે.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

(૫) જેમ મલયાચલના સંગથી વાંસ ચંદનરૂપ થતો નથી, તેમ અન્તરમાં બુદ્ધિ વિનાના મનુષ્યોને ઉપદેશ લાગતો નથી. જેમ દુધ અને ધીનું મૂળમાં સિંચન કરવા છતાં પણ સીમડાના ઝાડમાં મધુરતા આવતી નથી, તેમ બહુ પ્રકારથી ઉપદેશ આપ્યા છતાં પણ દુર્લભ પુરૂષમાં સાધુતા આવતી નથી.

(આણક્ય નીતિ.)

(૬) વીસ ઓંગળ પહોળું અને ત્રીસ ઓંગળ લાંબુ વસ્ત્ર લઈ તેને બેવડું કરી તેનાથી પાણી ઝાળીને પીવું, તે તે વસ્ત્રમાં રહેલા જીવોને ફૂવા વિગેરેમાં નાંખવા. આવી રીતે કરીને જે માણસ પાણી પીએ તે ઉત્તમ ગતિને પામે છે.

(વિષ્ણુ પુરાણ.)

(૭) ઘણા ધનનો ભાગ થવા છતાં પણ જે હર્ષ પામતો નથી, અને દુઃખના સમયમાં મુંઝાતો નથી, તેમજ સુખ તથા દુઃખની મિશ્ર અવસ્થામાં પણ તેનીજ સ્થિરતા રાખે છે, તેજ સર્વોત્તમ પુરૂષ છે.

(શાન્તિપર્વ.)

(૮) આલસ્યજન મનુષ્યોના શરીરમાં રહેલો મોટો યત્ન છે; ઉદ્યોગ જેવો બીજો કામ પણ મનુષ્ય નથી. માટે ઉદ્યોગ કરનાર પુરુષ કુળી થતો નથી. પુરુષને રજા મળતું તે કામને વચ છે અને બુદ્ધિ કર્મોનુસારી છે તથાપિ વિદ્વાન માણસે વિચારીને કામ કરતું જોઈએ.

(ભનુંહરિ.)

(૯) જે વાંચ્ય અપ્રિય છતાં પણ દિલકારી હોય તે - પરિણામે સુખને આપનાર થાય. * * * વિદ્વાન સાથે ગુપ્ત વાત કરવી, શક્તિવાન પાસે કાર્ય કરાવવું, સ્નેહિત સ્વયં નીતિ અતીતિનો વિચાર કરવો, અને મૂખ મનુષ્યનો સર્વદા ત્યાગ કરવો. (દિતોપદેશ.)

(૧૦) પોતાનો યશ, પરાક્રમ, ગુપ્ત રાખવાને કહેલી વાત, ઉપકાર માટે કરેલું કામ, એટલાં વાનાં ધર્મને ભણનાર મનુષ્યે બીજાની આગળ જણાવવાં નહિ. (મહાનિર્વાણ.)

(૧૧) પ્રત્યક્ષ કારણોથી કંઈ ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી, કિંતુ પૂર્વ જન્મમાં કરેલાં કર્મથી ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. કર્મ સિવાય બીજી કંઈ પણ વસ્તુ રજા આપવાને સક્તિમાન નથી થતી, આગો વિદ્વાનોએ નિશ્ચય કર્યો છે. x x x મનુષ્યો પૂર્વ જન્મમાં જેવાં કર્મ કરે છે, તેવાં કર્મ ફોલોનો ઉપભોગ કરવા યોગ્ય તેની બુદ્ધિ થાય છે. (શુક્તીતિ.)

(૧૨) જે મનુષ્ય ધર્મનો તથા અર્થનો પરિત્યાગ કરીને કનિષ્ઠયને આધીન થાય છે. તે વરદાથી શોભા, પ્રાણ, ધન અને સ્ત્રીથી રહિત થાય છે, લોભ બુદ્ધિને દબે છે, બુદ્ધિ દણ્ડવાથી સન્નત દાખાય છે, અને સન્નત દણ્ડવાથી ધર્મનો નાશ થાય છે. (ઉદ્યોગપર્વ.)

(૧૩) બોલનારાએ કહ્યું કે “મારી પાસે નિષ્પત્તે હરે તેની સ્ત્રી, અનુકૂળ મિત્ર, સારા સંબંધી, નમ્રતા તથા વિનયયુક્ત વાણીવાળા પરિજ્ઞાનો અને મર્જના કરતા દરિન તથા અચળ પેદાશો છે.” ત્યારે કવિદાસ કવિએ કહ્યું કે “આંખ મીઝાયા પછી તેમાંનું કંઈ પણ નથી.” (ભોજ પ્રવચન.)

(૧૪) જે અનિશ્ચયો નિશ્ચય, તથા ચેતનનો ચેતન છે, અને સર્વ પ્રાણીઓને તેમના કામને રજા આપે છે. તેનો જે ધીર મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં અનુભવ કરે છે તેને નિરંતર ભણવાને છે. (યજુર્વેદ-કોષપનિષદ.)

અનાદિ છે. જન્મમાં કદાચ પુરુષો નિંદા કરો, સ્તુતિ કરો, લક્ષ્મી બને આગો વા જાઓ, સોનાની આણમાંથી યુગાન્તરે થાઓ પરંતુ ધીર પુરુષો ન્યાય માર્ગથી એક પગલું પણ ખાટીથી તે મિશ્રોત હોય. (નીતિશાનક.)

સાત્ત્વના અભ્યાસીઓથી સુકરર થ. એટલું એવું કૃત્ય ન કરેલું, તેમ બીજાને ધન સાથે સોનાને રક્ષાવન પ્રયોગથી શુદ્ધ કરવાને દ્રવ્ય દલકારથી ન જોડાવવો, તેમજ સાત્ત્વો કયરો કદી નાખીને સોનાને શુદ્ધ બનાવે છે, તે કારણનાર વાણી કદી ન દેખાડી. કર્મમિતીન છે. સમયે સમયે જુના કર્મ ખપાવે છે અને નિર્જનતા. (દ્વિતીયતા.)

ધોમથી નીતિ કર્મ મદબ કરે છે. એમ અનંત સંસારમાં તે જન્મીને કરે છે, નિર્જન છતાં પણ વિવા ભણનારુએ રક્ષાપણ પ્રયોગથી સોનાને શુદ્ધ કરે છે, વિના પહે રાત કરે છે, અભ્યાસીઓ અનાદિ કર્મ મળથી મળીન ધરેલા આત્માને શુદ્ધ કરે છે, વિના પહે રાત કરે છે. (વિદુરનીતિ.)

૧૨ પ્રકારની નિર્જનથી અપારથ અને સંવર તત્ત્વના અપારથની આપનાં રોકવાનો પ્રયામ કરે છે. પરિણામે આત્માને નિર્જન બનાવે છે, જેનાં જે તું તત્ત્વની આત્મ રક્ષા પ્રમદ કરે છે. સંપૂર્ણ આત્મ રક્ષા પ્રમદ થાય તો તું તારી જીવનની કામ (સિદ્ધિ ઉપવન)

... (૧૬) પોતાનું બહુ થવાથી અતિશય રાજી થવું નહિ, અર્થાત્ કુલાઈ જવું નહિ, તથા જીવું થવાથી તપી જવું નહિ. પૈસા ધરી જવાથી મોહવશ થવું નહિ. તથા ધર્મને તજી દેવો નહિ. (વનપર્વ.)

... (૨૦) મન, વચન અને શરીરથી સર્વ ક્રિયા વડે સર્વ પ્રાણીઓને ક્લેશ ઉત્પન્ન ન કરવા એનું નામજ યોગીઓએ અહિંસા કહેલ છે. (યાજ્ઞવલ્ક્ય સંહિતા.)

... (૨૧) ધીરજ, ક્ષમા, દમ, ચોરી ન કરવી, વિના માગ્યેજ ખીજાનું બહુ કરવું, પવિત્રતા; ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, શુદ્ધિ, સત્ય, અને અક્રોધપણું એ દશ ધર્મનાં લક્ષણ છે. * * * આપાના વાંજ ધોળા થવાથી વૃદ્ધ થવાનું નથી, પરંતુ યુવાન હોવા છતાં પણ જે ધણો વિદ્વાન ગુણી હોય તે મનુષ્યને દેવતાઓ વૃદ્ધ કહે છે. (મનુસ્મૃતિ.)

... (૨૨) જે ધન ધર્મપૂર્વક મેળવેલું હોય તેજ ખર્ચ ધન છે, અને અધર્મથી મેળવ્યું હોય તે ધનને ધિષ્ઠાર છે; કારણ કે ધર્મ એજ આ લોકમાં સાચું ધન હોવાથી ધનતા હોખને લીધે ઉત્તમ ધર્મનો નાશ કરવો નહિ. (મહાભારત.)

... (૨૩) જે પુરૂષ શાસ્ત્રવિધિને છોડી દઈ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે. તે પુરૂષ સિદ્ધિને પામતો નથી, સુખને પામતો નથી અને પરમગતિને પણ પામતો નથી.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

... (૨૪) જગતમાં પારથીઓ, તૃણ ખાઈ જીવનાર, મૃગના વિના કારણે વૈરી થાય છે, દામરો, જળથી જીવનારા માછલાંના વિના કારણે વૈરી થાય છે અને દુર્જનો, સંતોષી સુખજનોના વિના કારણે વૈરી થાય છે. (નીતિશતક.)

... (૨૫) પ્રાણીઓને જેમ દુઃખો અણધારી આવે છે, તેમજ સુખો પણ અણધારીજ આવે છે; કારણ દૈવજ તેમાં મુખ્ય કારણ છે. x x x કોઈ કોઈનો શત્રુ નથી અને કોઈ કોઈનો મિત્ર પણ નથી. વ્યવહાર કરીને સૌ રાજ કિંવા મિત્ર થાય છે. (હિતોપદેશ.)

... (૨૬) ખીજાની કાર્તિકી અગ્નિથી બળી જતા દુર્જનો તેના જેવી પદ્ધતિ પામવાને તો અચકાઈ હોય છે. એટલે નિંદા કરીને સંતોષ પામે છે. x x x સુખની ઇચ્છાવાળોએ વિદ્યોપચારે છોડી દેવો, અને વિદ્યાની ઇચ્છાવાળોએ સુખનો ત્યાગ કરવો; સુખની ઇચ્છાવાળોને વિદ્યા ક્યાંથી, અને વિદ્યાથીને સુખ ક્યાંથી ? (ચાણક્યનીતિ.)

... (૨૭) જેઓ કુદિવાન, ધૈર્યવાન, પ્રાણીઓ પર દયાળુ તથા ઇચ્છા અને દ્વેષરહિત છે, તેઓજ સંતુષ્ટ અને લોકના સાક્ષી છે. વિદ્યાની સમાન ચક્ષુ નથી, સત્યના સમાન તર્ક નથી, વિંધ્યાસક્તિ જેવું દુઃખ નથી, અને દાન તથા પરાપકાર જેવું ખીજું પુન્ય નથી. (વનપર્વ.)

... (૨૮) ભોગ તો ભોગવાયા નહિ, પણ અમે કાળથી ભોગવાઈ ગયા; તપ તપાયું નહિ; પંજુ અમેજ દુઃખથી તવાઈ ગયા, કાળ તો ન ગયો પણ અમેજ ધરણ થઈ ગયા, અને તૃષ્ણા તો જીવું ન યઈ પણ અમેજ જીવું (વૃદ્ધ) થઈ ગયા. (વૈરાગ્યશતક.)

... (૨૯) ધીર પુરૂષે સત્ય, ક્રોધ તથા પ્રિય લાગે એવું વચન બોલવું, અને પોતાની મહોદાઈ તથા પોરકી નિન્દાનો પરિત્યાગ કરવો. (મહાનિર્વાણ.)

(૩૦) વિપત્તિમાં ધૈર્ય, અઘ્નીમાં ક્ષમા, સભામાં વાક્યાતુર્ય, યુદ્ધમાં પરાક્રમ, યશમાં પ્રીતિ, અને સાચમાં વ્યસન એ ઘણું કરીને મહાજનોમાં સ્વાભાવિક ગુણ હોય છે. x x x

મનુષ્યે વિજ્ઞાન, શૌર્ય, વૈભવ, તથા ઘેટ ગુણે સહિત ક્ષણ માત્ર પણ જે પ્રસિદ્ધિપણે જીવાય તેનેજ સુસ પુરુષો આ લોકમાં જીવવું કહે છે. (વિષ્ણુશર્મા.)

(૩૧) કોઈ પ્રાણીની હિંસા ન કરતાં મિત્રતાથી વર્તવું, આ અસ્થિર જીવનને માટે કોઈની સાથે વૈર ન કરવું, પારકાં દુર્વચન સહન કરવાં, પરન્તુ કોઈનું અપમાન કરવું નહિ, આપણા પર ક્રોધ કરે તેનું ભણું કરવું, અને વૈરીનું પણ રૂંડું બોલવું. * * * જે કાર્ય કલ્યાણકારી હોય તે આજેજ શરૂ કરો, સમયની વાટ જોશો નહિ; કેમકે ધારણું કાર્ય થઈ રહ્યું ન હોય એટલામાંજ મનુષ્યનું મૃત્યુ આવે છે. (શાન્તિપર્વ.)

(૩૨) પરાપવાદી, ખાદ્યસ્વાદિયા પુરુષો જેમ અન્યમાં દોષદષ્ટિનું નિર્દેશન કરતા તત્પર જેવામાં આવે છે, તેમ તે પુરુષમાં આવાસ કરતા શુભ સદ્ગુણોની વાતે કહાડવા સરખી પણ ધ્વજા રાખતા નથી. (હંસગીતા.)

(૩૩) ભોગ વિલાસની ઈચ્છા નિવૃત્ત થઈ, પુરુષત્વનું અભિમાન ગળા ગયું, સમોવડિયા તો ક્યારનાય દેવલોક પહોંચ્યા, સંબંધી પણ પોતાની દશાને પામ્યા, લોકડીને ટકે પરાણે ધામે રહીને ઉઠાય બેસાય છે; અને આંખે અધારાં આવે છે, એવી દયા પ્રાપ્ત થઈ તો પણ અહો ? આ નીચ દેહ તો હજી પણ મરણના ભયથી થરથરી નય છે. (ભર્તૃહરિ.)

(૩૪) મનુષ્યે પૂર્વજન્મમાં જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તે કર્મના પાર પાકાદય પ્રમાણે તેની બુદ્ધિ થાય છે. અને તેના ભાગ્ય પ્રમાણેજ તેને રહાય કરનારાઓ પણ મળી આવે છે. * * * આ વિશ્વમાં પરાક્રમના બળથી, નીતિના બળથી અને સંપત્તિથી પણ પક્ષીઓ પણ વશ થાય છે, ત્યારે મનુષ્યને વશ કરવાં તેમાં તે આશ્ચર્ય શું છે ? (શુક નીતિ.)

(૩૫) સંસારમાં ક્ષમાજી અર્થ વર્ણીકરણ છે, કેવળ એકલો ધર્મજી સર્વ મંગળનો દાતા છે, એકલી ક્ષમાજી સર્વ શાન્તિ કરવાવાળી છે, એકલી વિદ્યાજી સર્વ તપ્તિ કરવાવાળી છે, અને એકલી અહિંસાજી અનેક સુખોનું મુળ છે. (વિદુર નીતિ.)

(૩૬) જેના પર કરેલો ઉપકાર વૃથા જતો નથી, તેમજ પૂર્વે કરેલા ઉપકારથી વિશેષ ઉપકાર જે કરે છે, તેજ ખરો પુરુષ છે. (આદિપર્વ.)

(૩૭) સજ્જનોએ હસતાં હસતાં બોલેલું વચન પણ પાંચરપર કોતરેલા અક્ષર સમાન છે અને દુર્જનોએ સોગત ખાઈને કહેલું વચન પણ જળમાં લખેલા અક્ષર સરખું છે. આપવું, અપાવવું તથા મધુર વાણી બોલવી, એ ત્રણે ગુણ કોઈ વિરલા સજ્જનમાંજ હોય છે. (સલા તરંગ.)

(૩૮) જેમ આત સુંદર શરીરમાં માખીઓના સમુદાય આળાં (વૃણ) ગોતે છે, તેમ દુર્જનો રમણીય ધર્મકાર્યોમાં દોષજી ગોતે છે. જેમ રમણીય રાજ્યભુવનમાં ટોડી દર શોધે છે, તેવીજ દુર્જનોની પ્રકૃતિ હોય છે. તેઓ કદોં ગુણને શોધતાજ નથી. (કલ્પતરુ.)

(૩૯) કોઈના અમૃત રસ પીને ગર્વ કરતી નથી, પરન્તુ દેહકાં ગારવાણું પાણી પીને વધારે ઠંડું થાય છે. (રતનાવળી.)

(૪૦) પ્રમાણિક માણસ ગમે તેવો ગર્વજી હોય તો પણ તેની ગર્વોપાદ છતાં મનુષ્યોમાં તે રાજા જેવો છે. (માધકવિ.)

કાવ્યકુંજ.

કલીને !

(લેખક-કલ્યાણ-વડોદરા.)

ડોલી રહી તો, મધુર કંઠાઓ ! પૂર્ણ ડોલીજ રહેને !
 મીઠી મીઠી, કુસુમ કળા તું ! ખૂબ ખીલીજ લે'ને !
 તારો દૈવિ-વિરલ રસ તે, વ્યર્થ જવા ન દેને !
 સિંચેલી તે મધુર સુરભિ, માળાને અર્પિ દેને !!
 એ સુગન્ધો, રસ, મધુ, કળા, પૂર્ણ છેના હજીએ !
 ખીણએલી રસીક તુજમાં, સૌ ખીણઈ રહ્યાં છે !
 યોડા કાળે જગત વનમાં—પૂર્ણ વિકસીત થાતાં !
 ઉભરાતાં કંઈ અજન્મ રસધી, વિશ્વ આકર્ષા લેશે !
 x x x x x x
 માળા આવ્યો લલિત કલીકા-ચુટવાને ત્હને તો !
 નિર્માયું એ સકળ જગતે-કોણ વારી શકે એ !
 ના નિશ્ચિંતે, ઝુલી શકીશ તું-એકલો આંહી ખીલી !
 ગું-ગું-કરતા રસીક ભરમા-હુંટશે. રજ નવેલી !
 એથી તો છે સુખદ તુજને, માળા પાસે જવાતું !
 ખીલ્યું-ઝુલ્યું-સકળ તુજ સૌ ત્યાં જવામાં થવાતું !
 અંશુમાળા પ્રખર કીરણો-બાળશે કે તહી તો-
 ભૂમિ શીરે જરૂર પડવું-એજ નિર્માયું વિશ્વે !
 કાંતો જાળે પ્રભુ શિર-દર્ધ વિશ્વને ખોધ ચાડ !
 હોજો ત્હારું-મધુર કંઠાઓ-વિશ્વ “કલ્યાણ” વાડ !

કુલ જગત કાલ ફરાલ છે.

(લેખક-મુનિ અજીતસાગરજી. મુ. વિદ્યાપુર)

હરિગીત-છંદ.

જે રાયની દશ દીશમાં આસા ખરોખર ચાલતી,
 ચતુરંગી સેના સજ્જ થઈ અરિ સૈન્ય જીતવા મહાલતી;
 એ રાયના સેના સહિત અવજો સુષ્પા બેહાલ છે,
 ઉર માંહી જીવડા જાણીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧.
 નિત્ય ધારતા મણિ યુક્ત શિરપર મુલ્યવાળા તાજને,
 કંઈ છોક થાતાં બોલતા ખમ્મા ધણી મહારાજને;
 છડીદાર-તાજ-સહિત એવા મરિ ગયા જૂંપાલ છે,
 ઉર જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨

વિણ વાંક—ચામી—પુરૂષ પર બહુ જીલમને વરતાવતા,
 અન્યાય ન્યાય ન જાણતા વિજયી ધ્વજ ફરકાવતા;
 એ વીજયધ્વજ ત્યાગી કરી મરી ચાલીઆ નરપાલ છે,
 ઉર જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૩
 જરીઆતી વસ્ત્રો ઝગઝગે કુંડળ કરજીમાં તગતગે,
 ઉર હાર કિમત કરોડના તેની ઘુતી અતિ ચગચગે;
 એ હાર વસ્ત્રો કુંડળો તથા ચાલિઆ પરશાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૪
 ઘોડાલમાં—મલવાન કીંમતવાન અશ્વો હણહણે,
 ઉમદા રથો પર ધૂધરાના શબ્દ સુંદર ધણધણે,
 તેજ ચાલીઆ રથ અથ નર અહીં રહી ગઈ ઘોડાલ છે.
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૫
 મખમલ તણી શય્યા વિશે જઈ પ્રેમદા સહ પોદતા,
 ઉત્તમ મનોરથ ભોગવી શાલો દુશાલો ઝોદતા;
 એ પ્રમદા રહી આંહી શય્યા સાથ રહી દુશાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૬
 કે સુંદરી મન્મથભરી—મુખકાન્તિએ વિધુ લજવતી,
 મારી નયન પર પુરૂષને રરતે જતાં રસ જગવતી;
 ગજગામતી યૌવન ભરી થઈ ભરમ તેની ન બાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૭
 હસતાં શુભાખી ગાલ પર ખાડા ઉભય પડતા હતા,
 અતર ભરેલે ચોટલે જન ભ્રમર લોભાતા હતા;
 બન્ને નૂપુર ઝણકાર રવ જાણે વદંત મરાલ છે,
 એવી ત્રીયા ચાલી ગઈ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૮
 કુલ કંઠ તે કોકીલ સમા જેના મનોહર લાગતા,
 કટિ મધ્ય સિંહ સમાનું દૃશ જેના સ્મરદ દીપતા હતા;
 સમશાન મૃત થઈ ચાલી તે જેને ઉરે મણિમાળ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૯
 કોપેયની સાડી સિંચા—પીળા શુભાખી રંગની,
 પ્હેરી મહીયર મલકતી આશા ભરેલ અનંગની;
 ચતુરા બળી ગઈ ગ્હે વિરે બરિ લટક ચટક રતિ ચાલ છે,
 જીવ જાણી એ મન માની એ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૦
 નિજ દેખતાં ચાલ્યા ગયા સરખી ઉમરના રનેહીઓ,
 મૃત્યુ રેવી દાવાનલે દાઝી મુવા કે રેહીઓ;
 ચાલ્યા ગયા પૂર્વજ ધણા ક્યાં નામ દામ જ હાલ છે,
 જીવ જાણીએ મન માનીએ કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૧
 પર નારીઓ પર પ્રેમ વાળા કુટિલજન વ્યભિચારીઓ,
 અથવા વિપય આધિન થઈ વરનાર અતિથય નારીઓ;

- આયુષ્ય એનાં ક્ષિણ થયાં જ્યમ તેલ દહતિ મથાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૨
- કાને બરાવી કલમ બની અધિકારી જે કોરટ જતાં,
નિર્દોષીને દોષી કરી મનમાં મર્ગન થાતા હતા;
દોષી કરણ નિર્દોષીને અંતે થયા કંગાલ છે;
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૩
- જન કેક કરા શેર-કાઢે એક મોટી મીલ જે,
પૈસા ખૂરણ બેળા કરી કરતા ત્રીયાનાં વીલ તે;
બળા ખાખ સાક થઈ ગયા કહેતા હવે ક્યાં માલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૪
- મુનિરાજ બની કઈ મુનિપેર દીલમાં અદેખાં આણુતા,
વીતરાગે પંથે ચાલીને વીતરાગતા નહી જાણુતા;
એવા મુનિની થઈ સ્થિતિ અમિ વિષે જેમ રાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૫
- નદીપુર જેવું તેવું આ યૌવન તણું પણ પુર છે,
અંતે જવું છે ઉડી જેવાં આકાશનાં તૂર છે;
તન ધન તથા સર્ગો તણા નભ વાદળોં સમ તાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૬
- વોંદળાં વીપેતી વીજલી ક્ષણવાર થઈ વણ સાય છે,
તેમ માનવીનો દેહ પણ ઉપજી અને કરમાય છે;
સમજ્યા વિના એ વાત જન કરતા કરમ વિકાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૭
- દીકરો કદી ભરી જાય પાછળ તાત પોક પુકારતો,
અથવા વધુ ભરી જાય તો કરી રૂદન પછીથી વિસારતો;
જાણે નહી પણ આપણે ગાજી રહ્યા શીર કાળ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૮
- સરવર તણી પાળે ઉગ્યાં જે જાડ તેની પાસ જઈ,
સંધ્યા સમે અવલોકશે તો પંખીડાં જોશે તહાં;
એ પંખીડાં ઉડી જશે સુની પડે ત્યાં પાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૧૯
- મુવા પછી મળવું નથી કોટી ઉપાયે કોઢને,
તો કોણ કોણું સંબંધી છે ? જનગણ જરા લે જોડને;
આ કાળ રૂપી સીંહ છે બહુ દુર જમડી લાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૦
- કે નારીનાં-કે નરતણાં-કે પંખીનાં કે પણ તણાં,
સંહારી-પેટવિદારી-ચૂસ્યાં રૂધીર બહુજ બીહામણાં;
એ અર્થે એની જમડી છે લાલ જાત કરાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે.

નદી નાવમાં ખેડા જઈ કે નારી નર આવી મહ્યાં,
 સામા તરે પોઆ પછી નિજ આંત્રમે સરવે વહ્યાં;
 સંસાર રૂપ નદી નાવમાં રહેવા તણે ક્યાં સ્વાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૨
 હળીએ તથા મળીએ વળી કરીએ બધાથી વાતડી,
 કંકાસ-પણ કરીએ નહી રાખે ઘરે કોઇ રાતડી;
 જીવ મંદિરે જાવું-જરૂર-જવાથી ભાગ્ય વિશાળ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૩
 સુત દાર યાર અપાર ધન તથા જન્ય જીવડો એકલો,
 યમ પાતનામાં ભાગવે દારણ દુઃખ નહીં એકલો!
 પશ્ચાત્ત કર્મ વિચારતો નિશ્વાસ તો કુહવાલ છે,
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ છે. ૨૪
 સૌ પ્રાણીપર ધરો દયા-નિષ્કરતા-અલગી કરો,
 પર ભવ તણું બાધું સજી સાચે પંથે જીવ સંચરો;
 દીનને કરો કંઈ દાન-પ્રભુ ભજતે સુનંદ ભાલ છે,
 કહે અજીતસાગર મોતીડાં લે વીણી જીવ મરાલ છે! ૨૫

જીવન ગીત.

લેખક:-મહેતા મગનલાલ માધવજી. જૈન બોર્ડિંગ. અમદાવાદ.

તું ગજાગળા સ્વર થકી, નવ એમ કહેતો,
 કે જીંદગી જીવન આ, સૌ સ્વપ્ન માયા;
 માલીક આ શરીરનો, તજી જન્ય ચાલી,
 તે વસ્તુ સ્થિતિ દરેજ રહે ન તેવી. ૧
 છે જીંદગી જરૂર આ વળી સત્ય વસ્તુ,
 તે કષ્ટસ્થાન નથી અંત કથીત તહેનો;
 “રે માટીના મનુજ! માટી મહિ” જવાનું,
 એ વાક્ય છે શરીરનું નથી આવમાનું. ૨
 નહિ જ્ઞાની કે વિવિધ ભોગ વિલાસ વસ્તુ,
 છે આપણો જીવન માર્ગ કે અંત નક્કી;
 પહેરી મહીયર મલકતાં આંસુ ભરેલ અનંગની;
 અતુરા બળી ગઈ રહે વિષે ભરિ લટક ચટક રતિ. ૩
 જીવ જાણી લે મન માની લે કુલ જગત કાલ ફરાલ
 નિજ દેખતાં ચાલ્યા ગયા સરખા ઉમરના રનેહીએ
 મૃત્યુ રૂપી દાવાનલે દાઝી મુવા કે દેહીએ;
 ચાલ્યા ગયા પૂર્વજ ઘણા ક્યાં નામ દામ જ હા ૪
 જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ ફરાલ
 પર નારીએ પર પ્રેમ વાળા કુટિલજન બ્યભિર
 અથવા વિષય આધિન થઈ વરનાર અતિશય “શરીર” એ “તજ”નું કર્મ છે.

જેજો વિહાર કરતો, બની શુષ્ક બીર,
 પણ ધુમજે રણ મહિં બની ધુર પુરો.
 આધાર તું ભવિષ્યનો કરતો કદી ના,
 ને ભુતને કદીય ચીન્તીય તું જરીના;
 ચાલુ સમય સમજીને અતિ લાભકારી,
 કરજો મહાન યત્નો પ્રભુ હેય બેસી.
 સુયવે મહાન નરનાં સુચરિત્ર સુધર્મા;
 કે જીંદગી સફલ-સાર્થ, બની શકે છે;
 જ્યારે મહાન વીર્યરે, પરલોક માર્ગે,
 તે મુક્તા પદરી કાંઈની વાલુકાએ.
 સંસાર સાગર તણી સફરે ચઢેલ,
 નીર્ભાંગી કે પુરપતું, નૌકા સહેલ;
 અવળા ખરાબ પથમાં ચઢીને ખરાબે,
 તે ભાગતું અટકશે, પગલાં પ્રભાવે.
 ચાલો હકી કટી કરી, કરીએ પ્રયાસ,
 હા ! ખંતને ધીરજને, મળશે કંનામ;
 યા હોમથી પડવું આત્મ વિકાસ માટે,
 રે ! ધારીને, વિજય કિંચિત કાલ અતે.

અકાર્ય પ્રેમ માટે ફાંફાં.

(લેખક:—મયૂર. અમદાવાદ.)

મર્થે ગુમાવે, વ્યર્થે ગુમાવે વખત વળી પોતાનો,
 રાતોમાં સૌ સુખ સમજીને અનેક આશા રચતો—

માનવ કેવી લુલ ખાતો. (૨)

ચકોરું શશીની સામેરે તલસી તલસી જોતું
 શશીને મનતો વિસાત નહિ પણ ચકોરું ઢરખાતું—

માનવ કેવી લુલ કરતું (૨).

અસત્ય ને કદી પ્રેમ હોય પણ, તોય તે અધરીત કરતો,
 સ્વચ્છદે વર્તીને માણસ પર શીક્ષા નવ સુણતો—

માણસ તે કેવો મુખો (૨).

અયુક્તમાં હોલુપ બનીને પર નિંદા મેળવતો,
 નહિ અર્થે સરે પોતાનો પરનો, પાછળથી પરતાતો—

આહા ! તે દોઢ ડહોલો (૨).

સત્વ વિનાનું વલણ હોય પણ તેને નવ પરિહરતો,
 આસપાસનું બાન લુહીને મુગજલ માટે મરતો—

કેવો ! અક્લનો અધો (૨).

જુજી નજવી વસ્તુઓની લાલચમાં લપટાતો,
લાલચમાં લપટાઇ પોતે, અયોગ્ય કાર્યો કરતો—

કેવો ! લાલચનો લકડો (૨).

લપટાતા હુશુભમાં જોઆ, ખીલને લપટાવે
મુસાખતનો સ્વાદ લહે તો પળમાં સૌ સમજાયે—

સોખત તેવાં ફળ પામે (૨).

શાણ્ણને શીખામણુ જોઇએ પણ સસમને સોદાં,
જરાક બોધિ વિચાર કરીને, શાણુ તો સુધરતા,—

છે બુદ્ધિના તે બળીઆ (૨).

પ્રગટને કોઈ નવ માને.*

(પંડીતે ખેલ બગાડ્યો આ જીવનો તો પંડીતે ખેલ બગાડ્યો એ શબ્દ.)

પ્રગટને કોઈ નવ માને, હો બાધ રે મારા પ્રગટને કોઈ નવ માને;
સો પાછળથી ગુણ ગાઇ વખાણે, ઝો બાધરે મારા પ્રગટને કોઈ નવ માને. ॥૨૬॥

પ્રગટ મીરાંની પ્રભુતા ન માના, ઝેર પાયું તો કુંભેસણે;

પ્રગટ નરસિંયાને ન્યાતબહાર મુક્યો, હવે શ્રાદ્ધ મોસાણુ ગાઇને વખાણે. બા. ૫૧૪
સોળ કળાએ જ્યારે કૃશ કહેવાતા, ત્યારે ઝોધવજી અકરૂર રસ માણે;

મોટા તે રૂપીઓએ મર્મ ન જાણ્યો, હવે ગોપીયોને વેદમાં વખાણે. બાધરે મારા. ॥૨૬॥
સો જનનદે સ્વામી પ્રગટ છતાં, લોક ધુળ નાખી મારતા પાણે;

પ્રગટ હતા ત્યારે પતીત ન આવી, હવે કીરતી ગાઇને વખાણે. બાધરે મારા. ॥૩॥

પ્રગટ રામે જુવો પથર તાર્યા, એવી વાત સૌ કોઇ જાણે;

દાસ મોહન કહે પ્રગટ સમજ્યાવિના, મોક્ષ ન મળે કોઇ ટાણે. બાધરે મારા. ॥૪॥

* આ પદ મોહનદાસ નામના એક અન્ય દર્શની ભગતે બનાવેલું છે, જે એક મીઠ તરફથી પ્રાપ્ત થયું છે. મોહનદાસ અધ્યાત્મ દષ્ટિવાળા હતા. તેઓએ તથાપ્રકારે ઘણાં પદ બનાવ્યાં છે. આ પદ પોતાને જે અમુક મહાત્મામાં પોતાને ગુણોનો સમુદ જણાતો હોય અને અન્ય-કેટલાક જનોને અવળી દષ્ટિવડે—અજ્ઞાન યોગે—તેઓની હયાતીમાં દોષો જણાતા હોય, પણ તે પુરૂષની હયાતી બાદ તેના ગુણો જાણી પ્રાર્થના, પ્રસંશો, ઇત્યાદિ કરતા હોય, તેવા લોકો પોતાની સમક્ષ જોઇ તેઓને મુખ્ય ઇત્યાદિ શબ્દોવડે નિંદવા કરતાં, કશુભાવ લાવી જગતની વીચીત્રતા એવીજ છે એમ જણાવવાને આ પદમય ઉદ્દગાર કહાડ્યા જણાય છે.

આ પદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રામ-કૃશ્ન-નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ, ઇત્યાદિના પ્રગટ સમય કરતાં પાછળના સમયમાં પ્રસંશકો વધારે જણાયા છે. એ મુજબ મોહનદાસને પણ કોઇ મહાત્માના અંગે પોતાને અનુભવ થયો હોય અને તેથી જન-સ્વભાવની વીચીત્રતા જોઈ આ રીતે પદમય ઉદ્દગાર કહાડ્યા હોય એમ જણાય છે. જનદર્શનમાં પણ તેવો પ્રકાર અનુભવાય છે. જામણા તરીકે થીમદ આનંદધનજી આદિ ઘણા મહાત્માઓનું સત્ત્વ સ્વરૂપ પાછળની દુનીઆ વધારે જોઈ શકી છે. વર્તમાનમાં પણ તેવો પ્રકાર કેટલાકોના અંગે બનતો હશે એમ કહીએ તો તેમાં ખોટું શું છે ? કારણ જનસ્વભાવનું તેવો વીચીત્ર છે.

૧. નરસિંહ મહેતા. ૨. મોસાણાનું પદ.

સમાચાર.

કપડવણુજ શહેરના મહુમ નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઈની મીલકતનો કુલ વહીવટ તેમના સુપુત્ર શેઠ જેશીંગભાઈ ઉમ્મર લાયક થવાથી તા. ૪-૧૨-૧૪ ના રોજ જે નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓને હાથ હતો તે તેમને સોંપવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રસંગે શેઠશ્રીના સગાસનેહી વિગેરે તરફથી આનંદની ઉર્મી પ્રગટ કરવાના હેતુ-હુત ગાર્ડનપાર્ટી તથા ડીનરપાર્ટી કરવામાં આવી હતી. તા. ૬-૧૨-૧૪ ના રોજ શેઠના પીતાશ્રીના મહુમમાં મા. શેઠ જમનાદાસ કરમચંદ કે જેઓ તેમના ટ્રસ્ટના વાલી હતા તેમ શેઠના કુટુંબ પ્રત્યે સદા તેઓ અપ્રતિમ સ્નેહની લાગણી દર્શાવતા અને શેઠને તેમજ તેમના પીતાશ્રીને પુત્રવત્ ગણી દરેક પ્રકારે તેમના કામમાં મદદ કરતા. તેમના તરફથી અંતીસરીઆ દરવાજે શેઠાણી જડાવના ખંગલામાં એક ગાર્ડનપાર્ટી આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે આંબલીઆરાના દરબાર સાહેબ તથા શહેરના તમામ શરીફ, અગ્રજનો, સરકારી અમલદારો, તેમના નાતના ગૃહસ્થો તથા બહાર ગામથી પધારેલા ગૃહસ્થો વિગેરે મજી ધણા સદ્ગૃહસ્થોએ હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં રા. રા. શંકરલાલ દ્વારકાંદાસે શેઠશ્રીની મુબારકબાદીને માટે એક પેમ્ફલેટ અમુક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી વાંચી ખતાવ્યું હતું જે નીચે મુજબ હતું.

“તા. ૪-૧૨-૧૪ ના રોજ મરહુમ શેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઈની મીલકતનો વહીવટ જે આજ સુધી નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓ પાસે હતો તે મીલકતનો કુલ વહીવટ તેમના સુપુત્ર શેઠ જેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈ લાયક ઉમરના થવાથી તેમને નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી હસ્તગત કરવામાં આવ્યો તે શુભ પ્રસંગે શેઠ શ્રીચુતને ઇચ્છેલી મુબારકબાદી.”

મુઝા-મહાશયો, આજે આનંદીત અને માંગલીક પ્રસંગે આપ સર્વેને અત્રે એકત્ર મળેલા જોઈ મને ધણો જ હર્ષ થાય છે. આપણે સધળા કપડવણુજના નગરશેઠના કુટુંબથી જાણીતા છીએ, તેમજ નગરશેઠના કુટુંબીઓ આપણી જે નગર સેવા આજ સુધી ખળવતા આવ્યા છે, અને જાળવે છે, તે પધારેલા કોઇ સદ્ગૃહસ્થોથી અજાણુ નહિ હશે.

આજે તેજ કુટુંબના નખીરા, શેઠ જેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઈની લાયક ઉમર થવાથી તેમની મીલકતનો કુલ વહીવટ, તેમને નામદાર બ્રીટીશ સરકાર તરફથી તેમજ તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી મળવાનો શુભ પ્રસંગ છે જે શુભ પ્રસંગ ઉજવવાને આપણે સર્વે અત્રે એકત્ર મળ્યા છીએ તે જોઈ કોને આનંદ નહિ થતો હોય ?

આપણા નગરશેઠના કુટુંબનાં મહુમ શેઠાણી માણેકબાઈના નામથી ચાલતું સદાવત તેમજ તેમણે કોમના તથા જનસમૂહના બધા અર્થે ખંધાવેલ ધર્મશાળાઓ, દેરાશરો, ઉપાશ્રયો આદિ બાળેજ કોષથી અજાણુ હશે.

શેઠ જેશીંગભાઈ સ્વભાવે ઉદાર અને ઉમદા અંતઃકરણના છે. તેમજ પોતે લક્ષ્મીવંત છતાં તેમનામાં જે સાદાઈનો, તેમજ નિરભિમાનીપણનો શુણ્ણ પ્રત્યક્ષ જણાઈ આવે છે તે

ખરેખર' પ્રસંશનીય છે અને તે ગુણો ભવિષ્યમાં તેમનામાં કાયમ રહેશે એવી આશા રાખું છું.

તેઓએ ઈંગ્લીશમાં સાફ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે તેમજ તેઓ જે પોતાની કલમને કસે તો ભવિષ્યમાં એક સારા લેખક નિવડી શકે તેમ છે. તેમને “ સાહિત્ય ” નો ઘણો જ્ઞાન છે અને પ્રસંગવશાત્ તેમાં પોતે પોતાથી બનતી શક્તિનો ફાળો પણ આપે છે.

આવા એક આપણા નગરશેઠના કુટુંબના આબુપણુરૂપ શેઠ જેશીંગભાઈ પોતાને મળેલી મીલકતનું સાર્થક કરી પોતાની લક્ષ્મીનો, બુદ્ધિનો અને જ્ઞાનનો સડુપયોગ કરી દિનપ્રતિદિન તેનો વધારો કરી તેમના કુટુંબને દીપાવો એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થું છું.

શેઠ જેશીંગભાઈ આપણી અત્રેની મ્યુનીસીપાલીટીના મેમ્બર છે તેમજ મરહુમ શેઠાણી માણેકબાઈના ટ્રસ્ટના વહીવટમાં પણ હાલ નીમાયા છે. આથી તેમની લોકપ્રીયતા અને કોમ પ્રીયતા આપણને આદર્શની પેઠે જણાઈ આવે છે.

શેઠશ્રીની મીલકતનો વહીવટ જ્યારે નામદાર સરકારને સોંપવામાં આવ્યો ત્યારે નામદાર સરકાર તરફથી તેમની મીલકતનો વહીવટ કરવાને ટ્રસ્ટી તરીકે શેઠશ્રીનાં માતૃશ્રી શેઠાણી બાઈ ભુરી તથા તેમના પિતાશ્રીના મામા શેઠ જમનાદાસ કરમચંદ તથા તેમના સસરા શંકરલાલ છોટાલાલ અમીન અને સરકાર તરફથી ડેપ્યુટી નાજર તરીકે પ્રથમ રા. રા. ત્રિજલાલભાઈ નથુભાઈ, ત્યારબાદ નંદલાલ તારાચંદ અને ત્યારબાદ રા. રા. લક્ષુભાઈ ચંદુલાલ ઠાકોર જે હાલ છે તેમને નીમવામાં આવ્યાં હતા.

શેઠશ્રી સગીર અવસ્થામાં તેમની મીલકતના ટ્રસ્ટીઓએ તથા નામદાર સરકારે તેમની મીલકતનું સંરક્ષણ કરવા જે વખત અને મહેનતનો ભોગ આપ્યો છે તેના માટે શેઠ તેઓના હમેશને માટે આભારી છે. આ પ્રસંગે હું શેઠ શ્રીયુત પ્રત્યે એ શબ્દ બોલવાની રજા લઉં છું તે એ કે, જેવી રીતે આપના પરહિતેવધુ ટ્રસ્ટીઓએ જે જાત મહેનતનો ભોગ આપી આપની મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કર્યું છે તેવી રીતે આપ આપને મળેલી મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરી તેમાં વધારો કરી ઉપરના વહીવટને શોભાવી આપના કુળની મોટપમાં અને યશમાં વૃદ્ધિ કરશો.

શેઠના ઇષ્ટ મીત્ર શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસે શેઠના આ ઉત્સાહના પ્રસંગે જે આનંદની ઉર્મી પ્રગટ કરી “ મીજલસ ” તથા “ ડીનર પાર્ટી ” આપવા દર્શાવી પોતાની મીત્ર તરીકેની ઉમદા દરજ્જા બજાવી છે તેમજ અત્રે સર્વે સુમ. સદગૃહસ્થોએ પધારી શેઠશ્રીના આનંદમાં ભાગ લીધો છે તેના માટે સર્વનો અંતઃકરણથી આભાર માનું છું.

છેવટ પ્રભુ કૃપાએ શેઠશ્રી દીર્ઘાયુષી થાઓ અને તેમના યશકીર્તિ અને વૈભવમાં સદોદિત વૃદ્ધિ થાઓ અને સદા દેશ સેવા અને ધર્મ સેવામાં ઉત્સુક રહેવાને તેમનામાં ઉત્સાહ બળ પેરાઓ એવું ઇચ્છી તેમને દરેક પ્રકારે મુખ્યારકબાદી આપી વિરમું છું.

પેન્શન યોજના રજા બાદ શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસે શેઠને મુખ્યારકબાદ ઇચ્છી હતી અને આ તેમના આનંદદાયક પ્રસંગની યાદગીરીભુત અને મિત્ર તરીકેની લાગણીદર્શક એક સીત્ત્વર ક્રેમમાં મહેસો ફાટો અર્પણ કર્યો હતો. ત્યાર બાદ શેઠ જેશીંગભાઈએ દરબાર સાહેબનો તથા પધારેલા સર્વે સદગૃહસ્થોનો આભાર માન્યો હતો અને જે જે રનેહી સંબંધીઓએ તેમના માટે જે લાગણી પ્રદર્શિત કરી ગાર્ડનપાર્ટી અને ડીનરપાર્ટી આપી હતી

તેમનો ઉપકાર માન્યો હતો. તેમણે જણાવ્યું જે નામદાર સરકારે તથા ટ્રસ્ટીઓએ આજ સુધી મારી મીલકતનો જે સંતોષકારક રીતે વહીવટ કર્યો છે તથા મને વખતો વખત જે અમૂલ્ય સલાહો-સુચનાઓ આપી છે તેમનો તથા નામદાર ડીસ્ટ્રીક્ટ જજ કેનેડી સાહેબે તથા જોઈન્ટ જજ સાહેબ સી. એન. મહેતાએ તથા મારા વિદ્વાન રેનેડીઓએ જે જે આ પ્રસંગે મને અમૂલ્ય સુચનાઓ કરી છે અને મારી ભવિષ્યમાં ફતેહ ધચ્છી છે તે સર્વે સાહેબોનો આ સ્થળે હું પૂર્ણ ઉપકાર માનું છું અને જણાવવાની રજા લેઈ છું કે મારા પિતાશ્રીના મહુમ માંમા. શેઠ જમનાદાસ કરમચંદના ધર તરફથી મારે માટે જે આ પ્રસંગે લાગણી દર્શાવવામાં આવી છે તેને માટે તેમના જેટ પુત્ર શેઠ વાડીલાલનો તથા કેશવલાલનો આ સ્થળે આભાર માનવાની તક હાથ ધરું છું અને આવા રાખું છું કે જેની રીતે તેમના પિતાશ્રી મારા ધર પ્રત્યે પ્રેમની લાગણી દર્શાવતા હતા તેવી રીતે તેઓ દર્શાવી મને આભારી કરશે એવી આશા રાખું છું.

વળી મારે આ સ્થળે જણાવવું જોઈએ કે મારા વડીલોએ જે કંઈ શહેરની, કોમની, નાતની યત્નિચિત સેવા બજાવી છે તેવી રીતે હું બજાવવાને ભાગ્યશાળી થાઉં એવી શ્રી પરમાત્મા પ્રત્યે અભ્યર્થના કરું છું.

ત્યાર બાદ શેઠ વાડીલાલ જમનાદાસે જણાવ્યું જે મારા પિતાશ્રી શેઠશ્રીના ધર પરત્વે જે લાગણી દર્શાવતા તે તેમના ધરનો અને અમારા ધરનો પરસ્પરનો નિકટનો સંબંધ જોતાં તેમની ધરજ હતી અને હું પણ આશા રાખું છું કે તેમના કુટુંબના હિતમાં મારી બનતી શક્તિ અનુસાર સંદોદિત ફાળો આપવાને ભાગ્યશાળી થાઉં.

આ પ્રસંગે હું શેઠ જશીંગભાઈને બે બોલ બોલવાની રજા લઉં છું અને તે એ કે જેવી રીતે તમારી મીલકતનું ટ્રસ્ટીઓએ સારી રીતે સંરક્ષણ કર્યું છે તેવી રીતે તમને મળેલી મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરી તેમાં વૃદ્ધિ કરશો તથા તમારા કુટુંબે જે નાત સેવા, કોમ સેવા, શહેર સેવા બજાવી કાર્તિ સંપાદન કરી છે તેમની મેળવેલી કાર્તિમાં સદા વધારો કરશો એવી આશા રાખું છું. ત્યાર બાદ સર્વે પધારેલ સદ્ગૃહસ્થોનો તેમણે આભાર માન્યો હતો. ત્યાર બાદ મીજલસનું કામ શરૂ થયું હતું. પશ્ચાત મેળાવડો બરખાસ્ત થયો હતો.

પ્રેક્ષક.

*

*

*

*

*

પાદરામાં લગ્ન પ્રસંગે આનંદોત્સવ:—પાદરાના સુપ્રસિદ્ધ વકીલ મી. મોહનલાલ હેમચંદની પુત્રી તથા અમારા માસિકના સંપાદક રા. રા. મણીલાલ મોહનલાલ વકીલનાં બહેન માણેકનાં લગ્ન તા. ૧૧-૧૨-૧૪ ના રોજ નિર્વિધન અને માંગલીક રીતે પસાર થયાં હતાં. તે પ્રસંગે તા. ૧૨-૧૨-૧૪ ના રોજ લગ્ન મંડપમાં રાતના આઠ વાગે આનંદોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ પ્રસંગે પાદરાના રા. રા. વહીવટદાર મી. ઘાટગે તથા રા. રા. મુનશય સાહેબ તથા નાપાડથી તથા બોરસદથી બહેન માણેકના સાસરા પક્ષ તરફથી પધારેલ કેટલાક સંભાવિત સદ્ગૃહસ્થો તથા પાદરાના આગેવાન સદ્ગૃહસ્થો વિગેરે આ આનંદોત્સવમાં હાજરી આપી હતી. શરૂઆતમાં મી. લલીત કે જે હાલ વડોદરા રાજ્યની ડીસ્ટ્રીક્ટ લાયબ્રેરીના નીતિ-

કીર્તનકાર તરીકે અહીં પ્રસ્તા હોવાથી તેમણે જીવનને સૌંદર્યમય કેમ બનાવવું તેમજ આત્મોત્કર્ષ કરવા માટે સર્વે પ્રત્યે સમાનતા તથા અભેદ બુદ્ધિ રાખી સર્વે જીવોનું બહુ કરવું, સર્વેની સાથે પ્રેમભાવથી રહી સહિષ્ણુતાનું બળ સંપાદન કરવું વિગેરે બાબતોનું અસરકારક મનન કરવા યોગ્ય નૈતિક સંકીર્તન કર્યું હતું. ત્યારબાદ નામદાર ગાયકવાડ સરકારે દેશનો ધંધો ખીલવવા તેમજ ધંધામાં યોજનાઈ, સાદાઈ, ધૈર્ય, કુશલતા, કામના વિભાગ (Division of labour) - વિગેરે આદર્શની પેઠે દેખાડવા અને પ્રજાજનોને તેની માહિતી સીનેમેટોગ્રાફની શીલ્પોદ્ધારા આપવા હમણાં યોજના કરી છે એટલુંજ નહિ બહુકે તેને અમલમાં પણ મુકી છે જેના પ્રભાવે સીનેમેટોગ્રાફના એક નાના કોઈમશીનદ્વારા હુબર, ઉદ્યોગ વિગેરેની શીલ્પો મી. લલીતે દેખાડી હતી. શીલ્પો બતાવતી વખતે તેઓએ શીલ્પો અનુસાર કેટલુંક વિવેચન પણ કરી બતાવ્યું હતું. ત્યારબાદ મી. ભાઈલેકર કે જેઓના નામથી કોઈ ભાગ્યેજ અજાણ્ય હશે અને જેઓ અત્યારના જમાનામાં Born Caricaturist એટલે “જન્મથી નકલ કરનાર” તરીકે ગણાય છે. તેમણે જુદી જુદી બાબતો બોલી, પંખીઓની બાબતો બોલી તેમજ નસતરંગ એટલે કે ગળે ભુંગળીઓ મુકી રાગ ગાઈ બતાવી અવર્ણનીય આનંદ આપ્યો હતો. ત્યારબાદ વકીલ મી. નંદલાલ લલિતભાઈએ મે. વકીવટદાર સાહેબનો તથા મુનશય સાહેબનો તથા જે જે સદ્ગૃહસ્થો પધાર્યા હતા તેમનો આભાર માન્યો હતો અને જણાવ્યું હતું જે જો કે આ સ્થળે મારા સ્નેહી, સખંધી મી. મોહનભાઈને માટે બોલવું એ “મુસા-ળમાં મા પીરસનાર” બરોબર છે છતાં મારે બોલવાની જરૂર પડે છે કે મી. મોહનભાઈએ લગ્ન પ્રસંગે આવી રીતે જે આનંદોત્સવ કરવા પ્રયાસ સેવ્યો છે તે સ્તુત્ય છે. ઘણા શ્રીમન્તો લગ્ન પ્રસંગે વેશ્યાઓ બોલાવી નાચ નાટ્યરંગ કરાવે છે જેને જૈન શાસ્ત્ર તદ્દન રીતે વખોડે છે અને જે જૈન દષ્ટિએ ધિક્કારને પામે છે તેના કરતાં આવી રીતે જે આનંદોત્સવ કરવાની પહેલ કરવામાં આવી છે તે હજીબર દરબરે ઉત્તમ છે એવું મારું માનવું છે.

વળી પ્રસંગેના લાભ લેઈ તેઓએ જણાવ્યું હતું કે ગામના લોકો અને શહેરના લોકોનું અરસપરસ મીલન થવાથી એક ખીજના રીત રીવાજોમાં મોટા ફેર-થાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ અરસપરસ ભ્રાતૃભાવ અને પ્રેમ ભાવની લાગણીઓ પણ વિસ્તૃત થાય છે. આ સવાલ નાત સખંધો છે એટલે તે સખંધમાં હું કાંઈ વધુ બોલવા માગતો નથી પણ એટલું તો બોલવાની રજા લઉં છું કે જેમ જેમ નાતનાં ક્ષેત્રો વિશાળ હોય તેમ મોટા ફાયદા થાય છે અને અરસપરસ સ્નેહનાં બીજાં ફુરો રોપાયાં હોય છે તેમ સ્નેહની લાગણી વૃદ્ધિગત થઈ સંપત્તિ વૃદ્ધિ થાય છે એ નિર્વિવાદ છે.

આ સ્થળે મારે જણાવવું જોઈએ કે આપણા નામદાર ગાયકવાડ સરકાર પ્રજાજનોના હિતાર્થે જે જે ભગીરથ પ્રયત્નો સેવે છે અને દેશનો વેપાર, ધંધો, કેળવણી ખીલવવાને અર્થે જે જે સ્તુત્ય પ્રયાસોનું આવાહન કરે છે તેઓ સાહેબને આપણે જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેમજ તેઓ સાહેબનો આપણે જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે. હું આ સ્થળે બોલવાની રજા લઉં છું કે તેઓ સાહેબે જે જે યોજનાઓ યોજેલી છે તે સ્તુત્ય છે એટલું કહી બેસી ન રહેતાં તેને અમલમાં મુકવા દરેક પ્રજાજનો પોતપોતાથી બનવું કરશે એવી આશા રાખું છું. મી. લલીતે પધારેલ ગૃહસ્થોને ભજનો દ્વારા-ભાષણો દ્વારા જે નિર્દોષ

આનંદની સાથે બોધ આપ્યો છે તેમજ મી. બાઇલેકર જે પોતાની કુદરતી બક્ષીશ (Divinely grace) થી જે અવર્ણનીય આનંદ આપ્યો છે તે માટે તેઓ સાહેબનો આ સ્થળે આભાર માનું છું. જેવટ પધારેલ સર્વે સદ્ગુહસ્થોનો આભાર માની બેસી જવાની રજા લેઉં છું. ત્યાર બાદ મી. લક્ષીતે ઉમા યર્ધ મી. બાઇલેકરનાં વખાણુ કર્યા હતાં અને જણાવ્યું હતું કે આવાં રત્નો આપણા ઇન્ડીઆમાં હોવાને માટે આપણે મગર થવું જોઈએ અને પરમ પ્રભુનો ઉપકાર માનવો જોઈએ. શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર કે જેઓ પ્રજાના કલ્યાણાર્થે જે વખત, મહેનત અને ધનનો ભોગ આપે છે તેઓનો ઉદ્દેશ-ધારણા પાર પાડવા પ્રજાજનના તત્પર થશે એવું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું. ત્યાર બાદ ભજનો ગાયાં હતાં અને જેવી રીતે રામ અને સીતાજી પોતાનાં જીવનો આ સંસારમાં પસાર કરતાં હતાં તેવી રીતે જગતના જીવો સંસાર વ્યવહારમાં અને ધર્મમાં મસ્તુદ રહી આનંદમાં મગ્ન રહો અને જીવનો પસાર કરો એવું ઇચ્છી બેસી જવાની રજા લેઉં છું. વામીન ૩.

ત્રેલક.

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય.

(લેખક-સાકરચંદ માણેકચંદ ઘડીઆળા-મુંબઈ.)

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય વિષે બોલતાં એક લેખકે એક પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે “કાગળ ઉપર આ યોજના ઘણીજ સારી લાગે છે અને તે સર્વેશ પાર પડે. એની અમે આશા રાખીએ છીએ પણ તે માટે અમારે કેટલેક ચેતવણીનો અવાજ ઉઠાવવાની જરૂર છે, કેમકે જૈનોનાં ઘણાંજ ખાતાંઓ પહેલાં બહુ મોટી આશાથી જન્મ પામીને પાછળથી ઘણીક કડવી લાગણીને જન્મ આપનાર થઈ પડ્યાં છે, એમ જેઓ જૈનોના ખાતાંઓના કારભારથી અને સંસ્થાઓના વહીવટથી વાકેફાર છે તેઓ બહુ સારી રીતે જાણે છે. શ્રી બનારસ જૈન પાઠશાળા, જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયા, જૈન કોન્ફરેન્સ ખાતું, વગેરેનાં નામો માત્ર જ એ સંબંધમાં વિચાર કરવાને અમે રજુ કરીએ છીએ.” જે વિચાર લગભગ છ મહીના ઉપર એ લેખકે રજુ કર્યો હતો તે કમનસીબે ખરો પડ્યો જણાય છે. જે ખાતાં માટે રૂ. ૧૨,૦૦૦ ની વારસીક આવકની આશા રાખવામાં આવી હતી તે આશા પરિપૂર્ણ થવાનાં ચિન્હ જણાતાં નથી અને માત્ર ૬૦૦૦ ની આવકમાં એ ખાતાની શરૂઆત મુંબઈમાં કરવાનો વિચાર ચાલી રહ્યો છે. વધુ કમનસીબીની ખીના તો એ છે કે મહા પ્રતાપી મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજીના અખંડ પ્રવાસ છતાં આલું પરિણામ આવ્યું છે અને ગઈ તા. ૪ થી ઓક્ટોબરે એ સંબંધમાં નાણાં ભરનારાઓની એક સભા બોલાવવામાં આવી હતી. તે વખતે બહુ થોડા જૈનોએ હાજરી આપી હતી અને તેથી તે સભા મુલતવી રાખવી પડી હતી. “પાશેરામાં આ તો પહેલી પુતી” હતી. હજી તો આગળ ઘણું કામ લેવાનું છે, અને લાંબા આલું પરિણામ આવે તે બહુ બેઠની વાત છે. અમે જૈન આગેવાનોને તે માટે આશ્રય કરીશું કે તેઓએ હવે પછી “મહાવીર જૈન વિદ્યાલય” ની યોજના પાર પાડવા માટે પૂર ઉત્સાહથી મંડવું અને “તેની શરૂઆત આ

વખતે દરવામાં લાભ છે કે કેમ” તે ઉપર પોતાના વિચારો ખુલા દીધે રજુ કરવા, લઙ્કા-
ધના સંજોગે જ્યારે આખી દુનીયાનો તેમજ હિંદુસ્તાનનો વેપાર વીખરાઇ ગયો છે,
નાણાની ધીરધાર બંધ પડી ગઈ છે, મરીઓને કેવી રીતે કમાવું અને ખાવું તે સંબંધમાં
મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ છે, અને જે વખતે સર્વત્ર કાળાં વાદળાં દેખાય છે તે વખતે
સઘળા પ્રતિકુળ સંજોગોને નહિ ગણકારતાં પુરૂષાર્થ કેવી રીતે વાપરવો એ બાબત ઉપર સઘળા
આગેવાનોએ ખાસ વિચાર ચલાવવો જોઈશે. તે સાથે “વિદ્યાલય” નું મકાન કેવાં
રાખવું, કે જ્યાં તે તંદુરસ્તી, અભ્યાસ, અને ખીજા વ્યવહારિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોને
માટે અનુકૂળ થઇ પડે તે ઉપર પણ ખાસ વિચાર કરવો પડશે. તે સાથે જે વખતે મહિને
રૂ. ૧૦૦) ના પગારે સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ તરીકે જે માણસની નીમણૂક કરવામાં આવે તે
વખતે વિદ્યાલયની યોજનામાં જે નીચલો હેતુ રાખવામાં આવ્યો છે તે જૂલી જવામાં
નહિ આવશે એવી સર્વ કોઇ આશા રાખે છે. તે એ છે કે “શ્રી મુંબઈ નગરીના શ્રાવક
સમુદાયને માલમ પડે છે કે જ્યારે વિદ્યાર્થી ૧૬ વર્ષની ઉમરે કે ત્યાર પછી, મેટ્રીક અથવા
એન્ટ્રન્સ પરીક્ષા પસાર કરી યોગ્ય સાધનોના અભાવે આગળ અભ્યાસ કરતાં અટકી
પડે છે અને ધર્મનું શિક્ષણ નહિ મળવાથી સાચા રસ્તાને છોડી દઇ આડો અવગો માર્ગ
પકડે છે. જેને લઈને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકતો નથી, પરંતુ હાંસી પાત્ર થાય
છે. મેટ્રીક અથવા તેની બેરોબરની એન્ટ્રન્સ કે ખીજી પરીક્ષા પસાર કરી જે વિદ્યાર્થી
ત્યાર પછીનો અભ્યાસ પોતાના ખર્ચે ન કરી શકતો હોય તથા જે વિદ્યાર્થીઓ ખર્ચ
આપી આ સંસ્થાનો લાભ લેવા માગતા હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓને આ સંસ્થામાં રાખી
તેની ચાલચલગત, ખાવું, પીવું, વ્યવહારિક, ધાર્મિક તથા શારીરિક શીક્ષણ
ઉપર પુરેપુરું ધ્યાન આપી તેને વ્યવહારિક તથા ધાર્મિક બાબતમાં હુશીઆર
કરી સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ અને લાયક બનાવવા.”

શું એ હેતુ પાર પડશે ?

“વડિલો, મહાત્માઓ અને આગેવાનો જે કાર્ય હાથમાં લે તે ઉત્તમજ હોવાં જોઈએ”
એવું મનાવવાની પ્રથા આપણામાં લાંબા વખતથી—અને બેરોબર કહીએ તો વંશપરંપરાથી—
છે. આગલા જમાનામાં તે પ્રથા હીક હશે એમ માની શકાય, પણ હાલનો જમાનો તદ્દનજ
ફેરવાયો છે, એમ જે સર્વત્ર કહેવાય છે તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. જ્યાં
ત્યાં કહેવામાં આવે છે કે “જમાનો બદલાઈ ગયો છે: ધર્મ ઉપર કોઇને શ્રદ્ધા રહી
નથી: અંગ્રેજી શીખીને સર્વે ટોપીવાળા બની જાય છે: સારાં કપડાં, નેકટાઇ, કોલર
પહેરવા, એમાંજ મૃદસ્થાપનાં લક્ષણ આવી જાય છે.” આવું કહેનારાઓ ખોટું નથી
કહેતાં અને ઘણે દરજ્જે તેઓના કહેવામાં તત્ત્વ છે એમ કહ્યા વગર ચાલે એમ નથી.
પણ તેથી કાયદો શું થયો ? તે માટેના વાસ્તવિક ઉપાયો યોજવા વગર માત્ર બોલવાથી
શું કાયદો ? અને તેના ઘણા મર્યાદા ઉપાયોમાં એક ઉપાય એ છે કે નાનપણથીજ
બાળકોને ઉત્તમ ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણી આપવી. એ માટે શુરૂકુળ જેવી
કોઇ સંસ્થા ઉપયોગી થઈ પડે, તોપણ તે આ જમાના માટે સંપૂર્ણ યોગ્ય થઇ પડશે કે
કેમ તે એક સવાલ છે. આ જમાનો “પૈસાનો” “બજારનો” અને “હુન્નર ઉદ્યોગ”નો છે.
જેઓ પાસે પૈસા છે તેઓને ખીજાઓની તેમજ પૈસા કમાવાની શીકર નથી. તેથી તેઓ

ધાર્મિક કેળવણી તેમજ વ્યવહારિક કેળવણી લેવા માટે પુરસદ તેમજ વખત મેળવી શકે છે. જેઓ પાસે “ બળ ” અને “ હુનર ” છે તેઓ પણ પોતાનો નિર્વાહ કરવા માટે બહુ ચિંતા રાખવાની જરૂર નથી, પણ જેઓ મધ્યમ વર્ગના છે, જેઓને કાલે શું ખાવું, શું પહેરવું, સંસાર વહેવારમાં કેમ રહેવું, પોતાના ગરીબ કુટુંબીઓને કેમ પાળવા એવી અનેક ચિંતા કોટે વળગી છે તેઓ કેળવણી લેવા માટે વખત પણ ફાળવ પાડી શકતા નથી તેમજ તેઓ પાસે પૈસા પણ તે માટે પુરતા નથી. તેજ વર્ગ-કામને ખરે-ખરો ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. તેઓનેજ ખરેખરી કેળવણી આપવી જોઈએ અને તેની શરૂઆત બાળપણથી થવી જોઈએ. “ કુમળુ ઝાડ વાળીએ તેમ વળે ” એમ કહેવામાં આવે છે તે અનુભવ સિદ્ધ ખરું છે. મેટ્રીક થયેલાઓને ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણી આપી શકાણુ અને લાયક બનાવવા એ ઠીક છે, પણ તે હેતુ શું આ યોજનાથી પાર પડશે ? જે વખતે તેઓના ઉપર દુનિયાના સારા નરસા અનેક સંસ્કારો પડી ચુક્યા હોય છે, જે વખતે તેઓનાં મગજ કુમળાં નથી પણ કાંઈક પાકટ થયેલા હોય છે, અને જે વખતે તેઓને કોલેજના અભ્યાસ માટે બહુ વખત ફાળવ પાડવાની જરૂર છે, તે વખતે તેઓ ઉપર એક નવો ખોળે નાખવાથી તે શું અસલ થઈ નહિ પડે ? અને જે હેતુ પાર પાડવાની આશા રાખવામાં આવી છે તે પાર પડશે કે ? અમે તેવી આશા પાર પાડવામાં મુશ્કેલીઓ જોઈએ છીએ ! પછી તે ખોટી હોય તો અમે વધુ પ્રુશ થઈશું પણ એક કામતી શરૂઆત કરવા અગાઉ તેને લગતી ખીજી-કાળા બાજુ-જોવા માટે વિચાર રાખવામાં આવતો નથી તો ભવિષ્યમાં તેથી નુકશાન થવા સંભવ રહેતો હોવાથી અમે આટલું પ્રુક્ષા શબ્દોમાં લખવા હિમત કરી છે. કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે જે શરૂઆત મેટ્રીક અથવા તેથી આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં કરવા વિચાર રાખવામાં આવ્યો છે, તેને બદલે નાના કુમળા મગજવાળા વિદ્યાર્થીઓ સંબંધમાં કરવામાં આવે તો વધુ લાભ થાય. તે માટે જે અનેક એવાં ખીજાં ખાતાંએ હસ્તિમાં છે તેઓને એકત્ર કરી મોટા પ્રંડ મારફતે શરૂઆત થાય તોજ કાંઈક સારા ભવિષ્યની આશા રાખી શકાય. કામના પુરાન અને વિદ્યાન વર્ગને શરૂઆત બનાવવા માટે તથા લાયક કરવા માટે જે ઉપાય યોજાય છે, તે કેટલો લાયક છે અને ખર્ચના પ્રમાણમાં તે કેટલો લાભ આપશે તે ઉપર જૈન આગેવાનોએ પ્રથમ વિચાર કરવાનો છે. ધર્મની અને વ્યવહારિક કેળવણી લેવા માટે સોળ વરસની ઉંમર લાયક છે કે કેમ ! અને મેટ્રીક સુધીના અભ્યાસ યોગ્ય છે કે કેમ તે ઉપર તેઓએ વિચાર કરવાનો છે, અને તેનું પરિણામ તેઓ બહાર પાડશે તો એક ઉપયોગી ખાતાને સારી મદદ આપવાના કામમાં તેઓ સહાયક થઈ પડશે.

આપણી કેળવણી અને સુધરેલી દુનિયાની કેળવણી સાથે તેની સરખામણી.

“ મહાવીર જૈન વિદ્યાલય સંબંધમાં અમેએ ઉપર પ્રમાણે લખ્યા પછી કોઈ પુછશે કે ત્યારે તમે શું કરવા માગો છો અને કેળવણીનું તમારું ધોરણ શું છે ? કોઈને પણ અવિનય કરવાની જરા પણ છજા રાખ્યા વગર અમે કહીશું કે તે બાબતમાં ખીજા ધણા વિદ્વાનોની સલાહ લેવી જોઈએ. વ્યાખ્યાન સમયે જેઓ મેળા ચતા હોય, અથવા જેઓએ ફંડમાં નાણાં ભરી હોય તેઓની સખા મેળવી અમુક ઠરાવો પસાર

કર્પાથી આપણે જે કામ કરીશું તે કદી પણ ઉત્તમ થનાર નથી. એ માટે તો જેઓ કેળવણીની બાબતના ખાસ અભ્યાસી હોય તેઓને પૈસા આપી તે માટે સારી જેવી રકમ ખર્ચી તેઓના મત લેવા બેઠકે અને તે ઉપરથી કોઈ સત્તાવાર યોજના તૈયાર કરવી બેઠકે. જરૂરની અને અમેરીકા, તેમજ ઇંગ્લંડનાં એવાં ખાતાંઓ-વિદ્યાલયો કેવી રીતે ચાલે છે તેને લગતાં પુસ્તકો મંગાવી અને તેના અનુભવીઓની સલાહ લઈ કાંઈક કરવું બેઠકે, તે સિવાય શરૂઆત કરવી તે પૈસા બરબાદ કર્યા બરાબર, તેમજ આપણને જ્યાંસ વરસ પાછળ રાખનારજ જણાશે. જ્યારે ખીજા દેશો દરેકજ કાંઈક નવું નવું શીખીને કેળવણીના માર્ગોની એવી ખીજવણી કરે છે કે જેનો આપણને ખ્યાલ સરખો પણ નથી ત્યારે આપણે ચાલુ રીતીએ આગળ વધવા માગીએ તો તે કેમ ચાલશે. તેનું પરિણામ એજ આવે કે જ્યારે ખીજાઓ આગળ વધી ગયેલા હશે ત્યારે આપણે જ્યાંતે ત્યાંજ ઉભેલા-રખડતા હોઈશું. એ કારણથી જ આ ક્ષેત્ર લખવાની પ્રવૃત્તિ થઈ છે, તે કદાચ કોઈને અશ્ચર્યકર લાગે તો તેઓની અમે ક્ષમા માગીએ છીએ. તે સાથે સુધરેલા દેશોમાં કેટલાક કેવા સુધારા થયા છે તેની કાંઈક રૂપ રેખા અને આખીએ છીએ:

“(૧) સુધરેલા દેશોમાં વિદ્યાલયમાં દાખલ થતા દરેક વિદ્યાર્થીની શારીરિક તપાસ લઈ તેની તંદુરસ્તી ઉત્તમ રીતે કેમ રહે તે માટે યોગ્ય મકાનની તેમજ તખીયતની ગોઠવણ કરવામાં આવે છે, જે માટે તખીયોને સારો દરમયો અપાય છે. (૨) તેઓની આંખોની ખાસ તપાસ લેવામાં આવે છે અને તેમાં કોઈ ખામી હોય તો તે માટે ઉપાય યોજાય છે. (૩) તેઓની તંદુરસ્તીને માફક આવે એવો પુષ્ટિકારક ખોરાક, દુધ વગેરે સારા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે. (૪) તેઓની શારીરિક અને માનસિક ખીજવણી માટે કસરતો અને રમત ગમતોની સારા પ્રમાણમાં ગોઠવણ કરવામાં આવે છે. (૫) તેઓને શરીર રચનાની, શરીર તંદુરસ્ત રાખવાની, મંસાર વહેવારને લંગતી, અને લગ્ન કરવાની લાયકાતની અને મીતાદારપણાની વિધાનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. (૬) જે બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાલયો કે ખોડીંગમાં નહિ રહેતાં, પોતાને ઘેર રહી વિદ્યા લેવા માટે વિદ્યાલયમાં આવતા હોય તેઓને પોતાના ઘરે અને આસપાસના વાતાવરણને તંદુરસ્ત રાખવા માટે, તેઓના માળાપો અને વાડીઓને સલાહ આપનારી કમીટીઓ હોય છે, જે જરૂર પડે તો નાણાંની પણ મદદ આપે છે. (૭) જુના શિક્ષકોને આ જમાનાને અનુસરવું એનેટોમી, ફીઝીઓલોજી, સાઇકોલોજી વગેરેનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે, જેથી તેઓ પોતાની ફરજને બરાબર બંનવી શકે. (૮) ઉત્તરતી મગજચક્તિવાળા વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ યોજનાઓ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે.” આ રૂપ રેખા માત્ર છે, અને તે પર મોટું વિવેચન થઈ શકે. એ બાબતો સાથે આપણા વિદ્યાર્થીઓ, તેમના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટો અને શિક્ષકોનું જ્ઞાન સરખાવતે, તેમની લાયકાતનો વિચાર કરતે અને આપણાં નાણાં બરબાદ નાથ છે કે લગી નીકળશે તેનો ખ્યાલ કરતે-પછી આગળ પગલું ભરતે. વધુ સાફ તો એ છે કે આવાં અનેક છુટાં છુટાં ખાતાંએનો જીર્ણોદ્ધાર કરી, સર્વે જુદાં જુદાં ફાંદો એકત્ર કરી, મોટા ફાંદા મારફતે ઉત્તમ શરૂઆત કરો. તેમ થતાં એક એવું ખાતું ઉભું થશે કે જે હમેશા સુધી નબી, શાશ્વત વિદ્યાલયો જેવી નામના કાઢશે.

બોર્ડિંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

- ૧૦૦-૦-૦ સદ્ગત ઝવેરી કેશવલાલ મહોલાલભાઈ મગનભાઈના સ્મૃત્યર્થે બા. દરવરસે મહોલરશીપ ખાતે અપિવા કલા છે તે મુજબ ચાલુ વરસના. હ. ઝવેરી અમૃતલાલ મોહલાલભાઈ.
- ૫૦-૦-૦ સદ્ગત અ. સૌ. બહેન ચંપા, ઝવેરી અમૃતલાલ મહોલાલભાઈનાં પત્નીની તીર્થીના સ્મૃત્યર્થે વિદ્યાર્થીઓને ધનામ ખાતે. હ. ઝવેરી અમૃતલાલ મહોલાલભાઈ. અમદાવાદ-ડોશીવાડાની પોળ.
- ૫૦-૦-૦ મહેમ વાડીવાલ દોલતચંદના સ્મૃત્યર્થે. હ. શા. ગટાભાઈ ઉમેદચંદ, અમદાવાદ-તીશાપોળ.
- ૧૫-૦-૦ ડૉ. માણેકલાલ મગનલાલ પેથાપુરના. બા. બોર્ડિંગમાં રહી. સખ. આ. સરજનની ખરીદા પસાર કરી તેની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.
- ૧૫-૦-૦ રા. રા. બાપુલાલ બુલજી બોરસદ પાસે જામ નાપાક ના. બા. તેમના ચિ. કુકિરચંદના લગ્નની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.
- ૫-૦-૦ રા. રા. વડીલ મોહનલાલ હેમચંદ. પાદરા બા. બહેન માણેકના લગ્ન પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.
- ૨૩૫-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે.

- ૬-૦-૦ રા. રા. વડીલ વેલચંદભાઈ ઉમેદચંદ, અમદાવાદ-નાગજી બુધરની પોળ બા. માસ જુલાઈથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.
- ૬-૦-૦ રા. રા. કાલાભાઈ છોટાલાલ. અમદાવાદ-કાપુરીની પોળ બા. જુલાઈથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.
- ૬-૦-૦ રા. રા. કેશવલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ-વાઘણુ પોળ બા. માસ જુલાઈથી તે ડીસેમ્બર સુધી મદદના.

જમણુ.

રા. રા. મોહનલાલ નગીનદાસના ચિ. બાઈ. હીરાલાલના લગ્ન પ્રસંગની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓના જમણુ નિમિત્તે ૮૦ કનસબના લાડુ મોકલાવવામાં આવ્યા હતા. અમદાવાદ-ઝવેરીવાડા-સોદાગરની પોળ.

ભેટ આપવાની છે.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીકૃત ચોવીશી બાળાવબોધ સહિતની બીજી આવૃત્તિની ૧૦૦ છોકા અત્રેના સુરદાસ શેઠની પોળવાળા શેઠ લખમીચંદ લટલુભાઈ તરફથી તથા ૨૫ છોકા કપડવણુજનિવાસી રા. રા. છગનલાલ મહોસુખ તરફથી દરેક નૈન પાઠશાળાઓ, લાયબ્રેરીઓ તથા પૂજ્ય સુનિ મહારાજોને ભેટ આપવાની છે. બહાર ગામથી મંગાવનારે રૂ. ૦-૧-૦ ની ટીકીટ ટપાલ ખર્ચ બદલ ખીડી આપવી. સદરહુ પુસ્તક રોયલ બન્નીસ પેલ પટપ પૃથતું પાકા પુંઠતું છે વેચાણ મંગાવનાર પાસેથી તેની રાખેલી પડતર કીમત ૦-૬-૦ તથા ટપાલ ખર્ચ લેઈ મોકલાવી આપવામાં આવશે.

લખો:-“બુદ્ધિપ્રભા” ઓફીસ.

દે. નાગોરીસરાહ-અમદાવાદ.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળાના પ્રગટ થયેલ અન્થો.

અન્થાંક.	પૃષ્ઠ.	દી. રૂ આ. પાં.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો ...	૨૦૮ ...	૦-૮-૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા ...	૨૦૬ ...	૦-૪-૦
૨. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૨ લો ...	૩૩૬ ...	૦-૮-૦
૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૩ લો ...	૨૧૫ ...	૦-૮-૦
૪. સમાધિ સતકમ્ ...	૩૪૦ ...	૦-૮-૦
૫. અનુભવ પચ્ચીશીઃ ...	૨૪૮ ...	૦-૮-૦
૬. આત્મ પ્રદીપ ...	૩૧૫ ...	૦-૮-૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો ...	૩૦૪ ...	૦-૦-૦
૮. પરમાત્મદર્શન ...	૪૩૨ ...	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મન્યોતિ ...	૫૦૦ ...	૦-૧૨-૦
૧૦. તત્ત્વગિદ્ ...	૨૩૦ ...	૦-૪-૦
૧૧. શુભાનુરાગ (આવૃત્તિ ખીજી) ..	૨૪ ...	૦-૧-૦
૧૨. ૧૩ ભજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા માનદિપિકા ...	૧૮૦ ...	૦-૬-૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું નિમાન (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૬૪ ...	૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ ...	૧૮૦ ...	૦-૬-૦
૧૬. શુદ્ધોદ્ધ ...	૧૭૨ ...	૦-૪-૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદિપિકા* ...	૧૨૪ ...	૦-૬-૦
૧૮. ગુરુલી સંગ્રહ ...	૧૧૨ ...	૦-૩-૦
૧૯. શ્રાવક ધર્મ સ્વરૂપ ભાગ ૧ લો (આવૃત્તિ ત્રીજી) ...	૪૦ ...	૦-૧-૦
૨૦. ,, ,, ભાગ ૨લો (આવૃત્તિ ત્રીજી) ...	૪૦ ...	૦-૧-૦
૨૧. ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ મો ..	૨૦૮ ...	૦-૧૨-૦
૨૨. વચ્ચનામૃત ...	૩૮૮ ...	૦-૧૪-૦
૨૩. યોગદીપક ...	૨૬૮ ...	૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસીક રાસમાળા ...	૪૦૮ ...	૧-૦-૦
૨૫. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૧૩૨ ...	૦-૩-૦
૨૬. આનન્દધન પદસંગ્રહ ભાવાર્થ ...	૮૦૮ ...	૨-૦-૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો ...	૧૪૨ ...	૦-૮-૦
૨૮. જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્ચાચીન સ્થિતિ ૯૬	૦-૨-૦

* આ નોંધની વાળા અન્થો શીતલ નથી.

અન્થો નીચેના સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

૧. શામલાવાદ—જૈન ગોર્ડાજી—કે. નાગોરીસરાલ.
૨. સુભાષ—મેસર્સ મેધજી હીરજીની કું.—કે. પાંચધણી
,, શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રમારક મંડળ—કે. ચ પાગલી.
૩. પુના—શા. વીરચંદ કૃષ્ણજી—કે. વૈતાંતપેક.

श्री जैनश्वेतांबर मूर्तिपूजक ओर्डींगना हितार्थे प्रगट यत्तुं



मुख्यनामः—पन वरेवार सपथो
व्यवस्थापकना शरनामे करवो.

बुद्धिप्रभा.

स पादक—भणीलाल मोहनलाल.
पादराकर.

LIGHT OF REASON.

कविः

दिव्य पथ प्रति सारगते, न. ६७-१ : करवाने,
मान सुधारस रचवाने, शान्द २६७५ पत्राने

पुस्तक ६ रु. जान्युआरी १९१५. वॉल्यूम १ अंक १० मो.

प्रसिद्धकतो—श्री अ. वात्सलान प्रसारक मंडळ.

व्यवस्थापक—श्री जैनश्वेतांबर मूर्तिपूजक ओर्डींग-

नरदधी सुप्रिन्टेन्डन्ट, रा करलाल अहिलाल कपडीया.

मुख्यमंडायाद.

वार्षिक लनाक्रम—पोस्टेज साथे रु १-४-० स्थानिक १-०-०

अभिमंडायाद

धा " डायमंड प्रिन्टिंग " प्रीन्टिंग प्रेसभा

परीण देवीदास अन गारे लायु

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય:	પૃષ્ઠ.
૧. ગાન તરંગ	૨૯૩	૬. આરોગ્ય અને મન અથવા મનની	
૨. અહિંસા	૨૯૫	શરીર પર થતી અમર ...	૩૧૨
૩. મુખ્ય શહેરમાં જૈનો સાર સસ્તાં		૭. આનંદી સ્વભાવ...	૩૧૬
અને મુખ્યારી બધી મકાનોની		૮. સમાચાર	૩૧૮
આવસ્થા.	૩૦૩	૯. સ્ત્રીકાર	૩૨૨
૪. મરણ પધારીએ પડેલી પ્રજા	૩૦૮	૧૦. શેડ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તક	
૫. ડૉ. ડાલીદાસ ગોકળભાઈના છવ-		કોદાર કંડ	૩૨૩
નની કુંક નોંધ	૩૧૧		

અત્રેની ઓર્ડિંગના મેમ્બર સર ન્યાયાધીશ.

અમેને આ સ્થળે જણાવતાં અત્યંત હર્ષ થાય છે કે પાલજીપુર નિવાસી રા. રા. વકીલ વેલચંદભાઈ ઉમેદચંદ એતા. વડવાણ સ્ટેશનના મર ન્યાયાધીશ રૂ. ૨૦૦)ના પગા- સ્થી નિમાયા છે. તેઓના વિદ્વાન મિત્રોના આગ્રહથી તેમજ બવિધ્યમાં સારી આગાહીને લેધને તેઓને આ હોદ્દા સ્વીકારવાની કચ્છ પડી છે તેઓ હાઇકોર્ટની પરીક્ષામાં પહેલે નંબરે પાસ થયા હતા. તેઓ આ વર્ષથી વકીલાતના ધધાની પ્રેક્ટીસ કરતા હતા, તેઓની પ્રેક્ટીસ ઘણી સારી હતી તેમજ તેમની પ્રમાણિકતાને માટે કોર્ટના મોટામોટા અધિકારી- ઓના તેમના ઉપર માને ચાલુ હતો. “કનક ને કુંદન”ની જેમ વડવાણ સ્ટેશન તેમના જેવા વિદ્વાનને લાયક, ને ગાળેગ માણસને સર ન્યાયાધીશ જેવા ન્યાયના પવિત્રાશનની જગ્યા ઉપર પમદગી દીધી છે તે ધણુંજ છુદ્ધિગમ્ય અને ન્યાયપુરસ્કર પગલુ ભર્યું છે તેમ કહેવાને અમે હિંમત ધરાવે છીએ. જેવી રીતે તેઓ ધધામાં કુશળ છે તેમ તેઓ પરીપકારાયેં પણ પોતાનું ડવન બાલીત કરે છે. તેઓ અત્રે પ્રભાવક મંડળના પ્રેમીકન્ટ હના તેમ આ ઓર્ડિંગના પણ મેમ્બર હતા. તેમજ પ્રસંગવચાત ન્યુમ્પેરેલા દારા, માસિકા દારા, જનસમુદના બવાને અર્થે લેખો મોકલાવે છે. આ માસિકના પણ તેઓ પરમ શુભે ચ્છક હતા, તેમ ઓર્ડિંગને મદદ કરવાના હેતુસુત ઓર્ડિંગ સ્થાયક મંડળની પણ તેઓએ ચોજના કરી હતી. તેઓને માન આપવાને અર્થે ઓર્ડિંગ વિદ્યાર્થી વર્ગની તેમજ પ્રભાવક મંડળ તરફથી મીટીંગો મળી હતી અને તેમને તે સસ્થાઓ તરફથી માનપત્રો આપવામાં આવ્યાં હતાં. આ તેમના પારમાર્થિક હવનની આપણને જાંખી કરાને છે. તેમનું કુટુંબ પાલજીપુ- રમાં ઘણું પ્રતિષ્ઠિત છે “સોલુ” ને સુગધ”ની પેડે આવા એક કુલીન કુટુંબના અને વિદ્વાન ગ્લને લાયક જગો મળેલી નેઈ અમે ઘણા મગરર છીએ. તેઓ પોતાના ધધાતું સાર્યક કહે, અને તેઓની દિન પર દિન શ્રદ્ધિ થાય તેના માટે અમે શ્રી અરિહંત પ્રજુ પ્રત્યે અભ્યર્થના કરીએ છીએ અને કહેવાની રજા લઈએ છીએ કે જેવી રીતે અત્રે રહી આ ઓર્ડિંગની અસુચ્ય મેવા બર્જવતા હતા તેવી રીતે ઓર્ડિંગને સ્મરણમાં રાખી તેની અભિશ્રદ્ધિ અર્થ મદા પોતાનો પ્રવલ આલુ ગખી ઓર્ડિંગને આભારી કરએ. હવન-અમે તેઓની સર્વે પ્રકારે સુમારકઆદી છવ્છીએ છીએ.

બુદ્ધિપ્રભા.

(The Light of Reason)

બ્રહ્માનન્દવિધાનકે પટુતરં શાન્તિગ્રહયોતકમ્ ।
સત્યાસત્યવિવેકદં ભવભયભ્રાન્તિવ્યવચ્છેદકમ્ ॥
મિથ્યામાર્ગનિવર્તકં વિજયતાં સ્યાદ્વાદર્મમદમ્ ।
લોકે સૂર્યસમપ્રકાશકમિદં 'બુદ્ધિપ્રભા' માસિકમ્ ॥

વર્ષ ૬ હું.]

તા. ૧૫ જાન્યુઆરી, સને ૧૯૧૫.

[અંક ૧૦ એ.]

જ્ઞાન તરંગ.

ગઝલ.

“ નથી સંગત સન્તોની, નથી મેળાપ રાનિનો;
મળે તે ગાય પોતાનું, ઘડેલા પક્ષને તારો. ” ૧
સહુની વૃત્તિઓ ન્યારી, મથાવૃત્તિ રસો તેના;
શુભામો વૃત્તિયોના તે, મલામાં ભાગ શું લેશે ? ૨
“ છવે છે વૃત્તિના પોખ્યા, ખરા નહિ છવનારાઓ;
પડે નહિ એન વૃત્તિમાં, કહું શું ને કહાવું શું. ” ૩
ધણા શિખો ધણા ભડો, મથાવૃત્તિ તથા મોછ,
અનન્તા વૃત્તિના મેદો, મળે વૃત્તિનો મેળાપી. ૪
ખરે એ મેળ ક્યાં સૂધી, ક્ષણિકતા વૃત્તિની નેતાં;
બધા બ્રહ્માંડમાં નેતાં, મનોવૃત્તિ તણા દાસો. ૫
વિકલ્પો વૃત્તિના ચેલા, નચાવે છે જગતને તે;
કહે છે ને કુદાવે છે, છવે છે ને છવાડે છે. ૬
જગત સ્મશાનમાં ચિત્તા, રચે છે ને રચાવે છે;
કરે છે રાખ દેહોની, ખચે છે તે યોગીનો ચેલા. ” ૭
અરે ઓ પંડિતો સધળા, અરે ઓ વૃત્તિ-સાધુઓ;
અરે ઓ સર્વ વક્તાઓ, મનોવૃત્તિ થકી ખચશો. ૮
નથી ચારી નથી લજ્જા, કરે છે સર્વ ધૂળધાણી,
મનોવૃત્તિ વિકલ્પોના, બન્યા ને દામ મરવાના. ૯
સરોવરમાં તૃપાતૃરો, અહો ઉધે તેમા અન્ધા;
તમારી પાસ છે શાન્તિ, નથી નેતા હૃદય શૂન્યો. ” ૧૦
પગ્મ ધન પામ પોતાની નથી ત્યાં વૃત્તિનો દાવો;
બુદ્ધયુધિ બ્રહ્મ છે પોતે, સદા ધ્યાવો સુખી થાવો. ૧૨

(બ લા. ૫ મે. ૫૪ ૫૪)

વિવેચન:—ઉપરની મઝલમાં કર્તા જણાવે છે જે જ્ઞાનીઓનો-સન્તોનો સંબંધ જ જગતમાં બહુજ દુર્લભ છે. સંત વિના કોઈ પ્રકૃતિનો-માયાનો અંત લાવી શકતું નથી અત્યારના જમાનામાં અવધની ખુમારી જગાવે, આત્મજ્ઞાનનો તાદ્રસ્ય અનુભવ કરાવે, અર્ધ-જ્ઞાનંદ શાંતિની ઝાંખી કરાવે તેવા સન્તોનો વિરહ છે. આ માટે શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજે પણ અસંતોષ જણાવ્યો છે. તે તેમની બતાવેલ આનંદધન ચોવીશીમાંથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

આગમ વાદેદો ગુહજન કો નહિ પ સઘઝો વિશ્વવાદ વિગરે શબ્દો સન્તોના સંબંધમાં ઉચાર્યા છે. કદાચ કોઈ મળી આવે છે તો સૌ પોતપોતાનું રચ્યશીશું કુંકે છે. પોતાના પક્ષનું જ મંડાણ કરવા મથે છે. જગતમાં સૌ સૌની વૃત્તિઓ Inclination of mind બિન્ન બિન્ન પ્રકારની અવલોકાય છે અને જેની જેની વૃત્તિ જેઓની હોય છે તેના જેવોજ સ્વાદ તેઓ અનુભવે છે તેમ તેવું જ આસ્વાદન અન્યને-સંયોગીજનને કરાવે છે. જેઓ વૃત્તિઓના દાસ છે, વાસના ઉપર જેઓએ જય મેળવ્યો નથી, હમરો પ્રકારની માનસિક ઇચ્છાઓની-લલુપ્તાઓની તૃપ્તિ અર્થેજ રાચતા હોય તેઓ અન્યનું શું બહું કરી શકે ? જેઓ પોતાનું ન સુધારી શકે તેઓ પારકાનું તો શી રીતજ સુધારી શકે ? કેટલાકનાં તો જીવનજ વાસના તૃપ્તિ અર્થે ધણમણાં હોય છે. હવે કહો કે તેઓ જીવનનું સાર્થક શી રીતે કરી શકે ? શિષ્ય હો, ભક્ત હો, કે જગતના કોઈ પણ જન હો પરંતુ જ્યાં સુધી જેઓ વાસનાના અર્થો છે ત્યાં સુધી તે ક્ષણિક વાસના અર્થોએ આત્માના શાશ્વતા ગુણોમાં કદિ બળી શકવાના નથી. કદાચ ભજે તો પણ તે ક્ષણિક વખતને માટેજ. ક્ષણિક તે ક્ષણિક અને શાશ્વતું તે શાશ્વતું. “મીઝાંને મહાદેવ”ને જેમ જેમ ખાય નહિ ત્યાં સુધી વૃત્તિના ધારકને અને આત્માર્થને મેળાય થઈ શકે નહિ. વૃત્તિઓનાં સિધ્ધો-ચેલાઓ વિકલ્પો છે અને આ દુનિઆમાં સર્વે મનુષ્યોને તે અહંવૃત્તિ સ્વેચ્છા પ્રમાણેજ ચલાવે છે-નચાવે છે. પોતે અસ્તિત્વ ભોગવે છે અને અન્યોને ભોગવાવે છે. “જગત શમજાનમાં ચિત્ત રચે છે અને રચાવે છે” અને આ ક્ષણિક દેહની રાખ કરવામાં પણ તેજ કારણભુત છે. જે મહારાજો છે, ત્યાગી પુરુષો છે તેજ તેનાથી બચી શકે છે. જેમ સિંહની ગંજના સાંબળી શિયાળવાં નાશી જાય છે તેમ મહાન્ યોગીના સમાધિના પ્રભાવે વૃત્તિઓ પલાયન કરી જાય છે. તેમનાથી સૌ ડગલાં દુર ભાગી જાય છે. માટે મુમુક્ષુઓ, પંડિતો, સાધુઓ તમો વૃત્તિઓ ઉપર જય મેળવો. વિકલ્પોના સરોવરમાં જેઓ સ્નાન કરી રહ્યા છે તે દેખતે દિવસે અંધપ્રાય: બન્યા છે. માટે વૃત્તિ ને તેના વિકલ્પોને દુર કરી આત્મધ્યાનમાં મગ્ન રહો. જે સધ્યું છે તે તમારી પોતાની પાસે જ છે. અપ્વાસો પરમપ્પા આત્મા તેજ પરમાત્મા છે. તમારું ધન તમારી પાસે છે. આત્મજ્ઞાનના અભાવે કસ્તુરીઆ મુગની માફક પરમ શાંતિ માટે-પરમજ્ઞાન માટે કાંઈ મારવાં પડે છે. “તરણા પાછળ મેર મેર કોષ્ટ દેખે નહિ” ફક્ત વૃત્તિના પડદા પાછળજ તમારું આત્મજ્ઞાન-દીવ્યજ્ઞાન રહેલું છે માટે વૃત્તિના પડદા તમો દુર કરો તો આપોઆપ જ્ઞાન પ્રગટ થશે અને જ્યાં આત્મ ધન પ્રાપ્ત થયું એટલે વૃત્તિ-અહં વૃત્તિનો કરો દાવો ચાલવાનો નથી માટે પરમ પૂજ્ય શાસ્ત્રવિશારદ જ્ઞાનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ બુદ્ધિસાગર સરિશ્વ કહે છે કે દુનિયાના સર્વે જીવો તમો તમારું આત્મ ધન પ્રાપ્ત કરો. સૂર્ય પ્રકાશ થનાં આગીઆનું તેજ ઝાંખું થશે તેમ આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ થતો સર્વે માધીક વસ્તુઓ પલાયન કરી જશે માટે વૃત્તિમાં ચિત્ત ન રાખતાં આત્મ ધર્મમાં મસ્ત રહો અને તેથીજ અતે સુખનો માર્ગ સિદ્ધ છે.

શં. ડા.

અહિંસા.

પુખ્ત પાંખડિ દુભાવશે ના !
પરદિલ બાપુ દુખાવશે ના !
જીવન હજો ના કોતું કદાપી !
એજ અહિંસા-ધર્મ શિર સ્થાપી !

પાદરાકર.

અખિલવિશ્વમાં પ્રાણી માત્ર પોતપોતાના હિત માટે અનેક પ્રકારના ઉદ્દોગ કરી રહ્યાં છે. ધર્મ, નીતિ, શાસ્ત્ર, કાયદો, કાનુન એ સર્વ મનુષ્ય પ્રાણી માટેજ નિયત થયાં છે. જે જે રીતે મનુષ્યને સુખ પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ રહે છે, તે તે બાબત મનુષ્ય અમલમાં આણવાને કદી પણ ચુકતોજ નથી. રાજકીય, ધાર્મિક, સામાજિક, રાષ્ટ્રિય કોઈ પણ બાબત હોય, ત્યાં માનવી-સ્વાર્થ સિવાય બીજું શું છે ? એક માણસ બીજા માણસનું ખુન કરે છે તો, કોર્ટમાં હજારો માણસો ભેગા ભજે છે. કાગળોનાં રીમનાં રીમ બગાડી, મહીનાઓ ને મહીનાઓ ગાળી, હજારો રૂપિયા ખરચી તેનો ન્યાય થાય છે, અને મનુષ્યવધનું પ્રાયશ્ચિત મનુષ્યના પોતાના જીવનથી વાળી લે છે; પણ તેજ માણસ જ્યારે હજારો જીવોનો, મુગા પ્રાણીઓનો, અનાથ જીવાત્માનો, ખરા બપોરે કોળીઓ કરે છે, પોતાના પાપી પેટમાં, જીલ્લાધિકારના સ્વાદને ખાતર સ્વાદા કરે છે ત્યારે મનુષ્યનો ધણીજ ચોક્કસીથી ન્યાય કરનાર ખુદ ન્યાયાધીશનું હૃદય દ્રવતું નથી એ કેવું અજાયબ જેવું છે ? અરે નજરે હિંસા કરતાં-માંસભક્ષણ કરતાં જોનાર પ્રેક્ષક અગર પંચ-તેમને કંઈ લાગતુંજ નથી. અરે એટલેથી સરતું હોય તો ઠીક પણ ઉપરથી કહે છે કે, બાધ, માણસની મીઝતા જીવીજ છે, અને પશુ તે પશુજ. એક મનુષ્યનું મરણ ને સો પશુનાં મરણ સરખાંજ. એટલા માટે અમે મનુષ્યનો ન્યાય આટલો કસોટીથી કરીએ છીએ તે બરાબર છે. પણ મને તો લાગે છે કે મનુષ્યને જ્ઞાન છે, અને તે પશુને નથી માટેજ આપણે તેને શુદ્ધ સમજીએ છીએ; પરંતુ જ્યાં સુધી માનવી જ્ઞાનનો વ્યય કેવળ સ્વાર્થ ખાતરજ થાય છે, ત્યાં સુધી મનુષ્ય અને પશુમાં શો અંતર છે વા ? કારણ મનુષ્ય પ્રાણી પ્રમાણેજ ધતર સર્વ પ્રાણીઓને પોતાનો સ્વાર્થ સારી પેઢે સમજાય છે. “આહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુન,” એ મંજાતો મનુષ્ય તેમજ પશુ પક્ષિને પણ છેજ અરે એવા સ્વાર્થ મનુષ્યો કરતાં તો પશુને પુછડું ને પક્ષિને પાંખો વધારા ખાતેજ ગણવાં જોઈએ. જે પોતાને મજાના જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરતાં મનુષ્યને ન આવડે તો મનુષ્યને પણ પુછડાં વગરનાં દોર કેમ ન કહેવાં, કારણ, પશુ અરે વાધ કે સિંહ જેવા કૂર ને હિંસક પ્રાણીઓ પણ પોતાના બાલકને-પોતાના આપ્તને ખાતાં કે મારતાં નથી તો “માત્રમત્ત્વ સર્વભૂતાનિ” એ સૂત્રને સમજનાર-માનનાર-સંજાવાળા મનુષ્યો પોતાના આત્મા સરખા માની લેવાતાં-કુદરતનાં બાલકોને પોતાની જાદર-ભુખ-તૃષ્ણ કરવા “ઝોહિઆં” કરી જાય. તો તેમને “શીગડાં અગર પુછડાં વગરનાં પશુ” કહેવામાં શો વાંધો છે ?

ગરીબ બિચારાં મુર્ગાં પ્રાણી ! હજારો લાખો વર્ષો થયાં-નહી નહી-યુગોનાં 'યુગો થયાં માનવી પ્રાણીના ભક્ષસ્થાને શાંત રીતે તમે પડો છો ! તેમના કોળીઆ-આહાર બનેા છો ! પણ આ પ્રાણુધાતક સંકટમાંથી છુટકો કરવા સાર તમારાથી કંઈ સજા ભરાય અગર

વ્યાખ્યાનો દેહ શક્ય છે ? અરે ખીચારાં જનસેવાના ઉદાત્ત પાઠ શીખવનાર પરમાર્થ-
નીમકહલાલ-પ્રાણીઓ તમેને બચાવવા-કોઈ વીરલા બહાર આવે છે ! ઓ કુદરતમાં લક્ષ-
વધિ ઘણો વધારો કરનાર, આગસુ મનુષ્યોને ઉદ્યોગોના પાઠ શીખવનાર-નિયમિતપણું જન-
વનાર-ભવિષ્યકાળ સુચવનાર સુંદર કુદરત બાલકો-પક્ષિઓ તમારાં પીછાંને આહાર માટે
તમારા બલિદાનના પ્રબંધ માટે કોઈ વીર કમર કસે છે ? કોણ કસે ? તમેને કોણ બચાવે ?
અગર જૈન કોમ-દયા ધર્મ સિદ્ધાંતને સર્વ ધર્મમાં શ્રેષ્ઠસ્થાન આપનારી દયાળુ જૈન કોમ
જે આ સૃષ્ટિ પર હયાતી ન ધરાવતી હોત તો કોણ જાણે તમારી દીંટડીયો પણ અહીં
હયાત હોત કે નહિ તેની શંકા છે.

આ સુધારાનો સુગ છે, આ સૃષ્ટિનો તારણકાળ છે. પ્રત્યેક બાબતમાં સૃષ્ટિ એક પગલું
આગળ ધસતી જાય છે. તે જનસમાજને પોતાની પાછળ ધસડતી જાય છે, પણ દીલ-
ગીરીની વાત ઝોટલીજ છે કે હિંસાની બાબતમાં અનંતકાળથી અવાપિ સુધી તેને તેજ
સ્થિતિ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. અન્ય રાષ્ટ્રો સંબંધી વાત કોરે મુકીએ, કારણ તે તો મૂલ-
થીજ માંસાહારી-અત એવ-હિંસકજ છે. પરંતુ અમારું આ હિંદીરાષ્ટ્ર ! કે જે સાત્વિક
વૃત્તિનું છે, એમ કહેવાય છે-તે તે સત્યજ છે નહિ તો મહાવીર-સાંતિનાથ આદિ કેવળ
દયાનીજ મૂર્તિઓ આ દેશમાં જન્મ લેતજ નહિ-એવા હિંદી રાષ્ટ્રમાં હિંસા-અરર ! આવા
દયાળુ સાત્વિક-ધાર્મિક દેશમાં હિંસા ! પ્રાણીધાત ! હાય ! જીવતા જીવનું ચામડું ઉતારી
તેનું શોહી અને માંસ ! કે જેને જોતાંજ તમ્મર આવે એવી દુર્ગંધવાળી ચીજ ! આહારના
ઉપયોગમાં ! હાય દયાની દેવી ! સ્વર્ગમાંથી આ હિંસાથી પતિત-થયલા હિંદમાં પધાર ! ને
તાહરો વરદ હરત ફેલાવ !

ખંધુઓ ! હિંદુઓ લાગણીવાળા કહેવાય છે. પારસીઓ ધણા ગરીબોની દાઝથી શુભદાન
દેતા સંભળ્યા છે, જૈનો છેક નાનેથી તે મોટા જીવોની અને અનાથ, અપંગને છુપ્યા તરસ્યાની
દયાથી વિભૂષિત ગણાય છે, તેમને હું પુછું છું કે, એક કોટિ તમારા પગમાં બોકાતાં તમેને
કેવું થાય છે ? કેવી ધૂનરી વણુટે છે ! કેવા બેચેન થાવ છો ! તે કાઢવા કેવા મથો છો ! ને
જ્યાં સુધી તે ન નીકળે ત્યાં સુધી કેવા માર્યા માર્યા ફરો છો ! હાય ! જરા તો વિચારે ! કોમજ
લાગણીવાળા હિંદુ ભાઈઓ ! લક્ષમાં લ્યો ! દરિયાફ કરો ! જ્યારે કોમજ પ્રાણીના ગળાપર
છરી ફેરવાય-તે પ્રાણ જવાની બીકે તરફડે-ચીસો પાડે-મદદ માટે ગરીબડું સુખ ફરે !
અરે ! ઓ અનાથના નાથ જોડાવ ! એવો આર્ત નાદ તે કરે ! છતાં દયાનો અંકુર પણ
જેના હૃદયમાં ન ફુટે એવા રાક્ષસ-નરાધમો તે ઝેરી છુરી તેના ગળામાં હડીને હડી ખોસી
દે ! અરે ! શોહીની જોળો ઉડે ! કપડાં શોહીથી રંગાઈ જાય ! ખીચારું, ગરીબ મુગ પ્રાણી
અંશકિતથી આરડતું બંધ પડી જાય ! તેના પ્રાણ વાયુગત થઈ જાય ! અરે દયાના અંકુરો
જેના બળી ગયા છે એવા કુર રાક્ષસના જઠબામાં જવાં તે પુરેપુરું મરી જાય ! હાય !
આ ચિત્ર ! જરા કોટા વાગવાથી થતી વેદના ! અને આ પ્રાણુધાતક વેદનાનો તોલ કરો !
ને તૂણ ખાઈ ર્યા કરનાર પ્રાણીનો પ્રોણ હરવાની તમને કેટલી સત્તા છે તેનો વિચાર કરો !
હિંસક દેશમાં તો જવા દો પણ આવાં સેંકડો સ્થાનો, આ આર્યાવર્તમાં-જ્યાં દેવતાઓ
અને દેવિઓ સ્વર્ગમાંથી આવે છે, તેવા હિંદમાં ! જ્યાં પવિત્ર ધર્મેચ્ચાર પ્રજાના તામના
ઉચ્ચાર થાય છે તેવી આર્યભૂમિમાં આ શોહીની નદીઓ ! ખંધુઓ વિચારો ! ભારતનું ગૌરવ
અહિંસાથી વધે છે કે ઘટે છે તેનો તોલ કરો !

સનાતન ધર્મના મૂળ તરફ જુઓ ! વેદને ઐક્ય માનવામાં આવે છે તે તેને વેદ નામ લખ્યું તે બદલ ! અમે કહીશું કે હિંસાની બાબતમાં તો તેનું દિનત્વજ જણાવ્યું આવે છે. મંત્ર બણીને પશુને મારવાં અને હોમહવાનથી અગ્નિને શાંત કરવો, તે તથી કરીને ધનદાદિ દેવો સંતુષ્ટ થાય ને તે મેઘવૃષ્ટિ વિગેરે કરે ! આ શી ઘેલણ ! કેવું ધર્મોપવર્ણ ? જીવ-સ્વાદને ખાતર કેવું અઘટિત કર્તવ્ય કરવું ! હિંસાનાં બીજ વાવીને અહિંસાનાં ફળ લેવાય કે ? અરે આશાજ રખાય કે ? ઋગ્વેદ તો ઘણાખરે તેનાથીજ બરેલો છે. પણ ખેર ! વૈદિક કાળ એટલે સુદ્ધિની બાહ્યાવસ્થા સમજો ! કે જે વખતે નરમાંસબ્રહ્મ માણસો સુદ્ધાંત અસ્તિત્વમાં હતાં તેવા સમયમાં મંત્ર તંત્રનું ઓઠું દઈ પશુવધ થતો હશે ! પણ તે વખતે પણ મોટા પુરુષો સમાજના અગ્રગણ્યો બીજા મનુષ્યોના હિત માટે મહેનત કરતા હતા. પણ આજ તો સુધારાનો કાળ છે. જે વખતે સામાની લાગણી દુખવની એ અસહ્ય-પણ-ખરાબ-વર્ણ્ય મનાય છે, જે સુધારણાની પાયરીઓ પર ચડતાજ રહીએ છીએ તેવા સમયમાં પણ તેનો આવિર્ભાવ ખરેખર શોચનીયજ લાગે છે.

સમજતું નથી કે તે કાળ સુધારાનો હતો કે હાલનો ? કારણ પૂર્વકાલીન ઋષિમુનીઓ કાયદા સમજતાજ નહતા. નિંદ્રા કે વર્ણ્ય કર્મ કરનારને માત્ર “મા” (નહિ) એટલીજ શિક્ષા હતી. છતાં પણ તે કરનારને “ધીક્ષ”નો દંડ કરવામાં આવતો. જે તે સમયે અસહ્ય મનાતો, જ્યારે આજ “ધીક્ષાર શબ્દ” નાના મોટી ડીકશનેરીઓ અને કોશોમાં અનેક અર્થ બતાવે છે. ને કેદ-કાળુપાણી-દેશનીકાલ-ને ફાંસી જેવી કડક, અરે ઘાતકી શિક્ષા પણ કરવાની ફરજ પડે છે. કહો વાંચક બહુ ? તે કાળ સુધારાનો કે આજનો ? છતાં માની લ્યો કે હાલનોજ કાળ સુધારાનો છે.

જેમો કે જેઓ પારકા માણસનું મન દુખવવામાં પણ હિંસા માને છે, જેમને જન્મતાંજ એવું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે કે—

પુણ્ય પાંખડિ જ્યાં દુભાય !

ત્યાં જીવનરની નહિ આગાય !

સર્વ જીવનું ઇચ્છો સુખ !

મહાવીરની શિક્ષા મુખ્ય !!

આવા વિચારોના સંસ્કારો સાથેજ જન્મનાર જેનો સિવાય અને તેમના ધર્મ સંસ્થાપક ધર્માચાર્યો સિવાય-મહાત્મા ગૌતમ બુદ્ધ કે જેમનું નામ હિંદુઓ પરમ આદરથી સ્મરે છે તેવા એક મહાત્માની સર્વ જીવ વિષે એક સરખીજ દયાદંદણ હતી. નહિ તો “વાત્સવત્ત સર્વં મૂતાનિ” એવું મોઢેથી બોલનાર તો ઘણાય છે, પણ તેમના “સર્વમૂત” એટલે માત્ર મનુષ્યો જ !

બૌદ્ધકાલના પૂર્વના પૌરાણીક રાજ્યો કે જેમને પૂણ્યસ્થાન ગણવામાં આવે છે એવાં નળ, સુધિષ્ટિર વિગેરે સર્વસદ્ગુણ સંપન્ન, સાત્ત્વિક વૃત્તિવાળા, ધન્વિય પરાયણ હોવા છતાં પણ તેઓ માંસાહારી કેવી રીતે હશે એ અજ્ઞયજ જેવીજ બાબત જણાય છે. જે “અખત શત્રુ” ધર્મરાય-તેમને કામ્યક વનમાં નિરૂપદવી એવી હરિણીનો શીકાર કરતાં દયા નહિ આવી હોય ? દમયંતી સરખા સ્ત્રી રત્નને માટે જેણે દેવોની બાજુએ મધ્યસ્થી કરી. એવા નિઃસ્વાર્થ નળરાય, કેવળ ક્ષુધા સાત્ત્વનાર્થ એક માછલુ પકડે ને તે અતિ દામબ

હૃદયવાળા દયમંતી ધોધને સ્વચ્છ કરે ! એ વાંચીને તો એમજ લાગે છે કે તેમનું પૂણ્ય-શ્લોકત્વ શું ફક્ત મનુષ્યો માટેજ હતું કે શું ?

આત્માવસ્થામાં-દિવ્ય પિતૃભક્ત રામચંદ્રનું જ્ઞાતાં વાંચી તેમના પર અતિશય શ્રદ્ધા ને માનની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્યારે વાલ્મીકી રામાયણમાં, ચિત્રકૂટપર રામ હતા તે સમયે હમેશાં ઉપહાર અર્થે એક બે નિર્દોષ હરિણુ તેઓ મારી લાવતા એ જાણી પૂર્વની શ્રદ્ધા અને માનની લાગણી બહુજ કમી થઇ જાય છે.

બુદ્ધિમતી સીતા સતી, જેનું પૂણ્ય ચરિત્ર આજ સ્ત્રી જાતિના આદર્શ નમુના રૂપે જાણ્ય છે, તેણે એકાદ છુદ્ધ સ્ત્રી પ્રમાણેજ 'કંચન મૃગ મારી લાવી તેની આમડીની યોખી મને શીવરાવો' એવી હક લીધી એ શું તેના ઉદાત્ત ચારિત્રને કલંક લગાડતું નથી ? બસે રાવણે મૃગની ગોઠવણુ-યા-ધન્વન્નલ રચી પણ-અરે ! નિર્દોષ પ્રાણીનો વિના કારણુ પ્રાણુ કેમ હણાય ! એવી દયા-બુદ્ધિ જે તે સતિ સાધ્વીના હૃદયમાં વસી હોત તો શું લક્ષાવધી મનુષ્યોના નાશના કારણુભૂત રામ-રાવણનું યુદ્ધ થવાનો પ્રસંગજ આવત કે ? કુદરતની શોભામાં વધારો કરનાર એ મૃગ નિરાંતે ર્યા કરત ! ને સીતા તેનાથી ન લોભાતાં તેને જોયા કરત. રામ તથા લક્ષ્મણને દૂર જવાનો પ્રસંગજ ન આવત ! અને એક મહાન્ યુદ્ધનો પ્રસંગજ ટળી જત ! પણ હિંસા-મૃગને મારવાની લાલસાભરી ઇચ્છાએજ આ બધો પ્રસંગ આપ્યો. તો શું રામ અને પવિત્ર સાધ્વી સીતા-માહત્ત-મારીશ નહિ-એ મહાન્ ધર્મ શાસ્ત્રની આજ્ઞાનું વાક્ય જાણતાં નહોતાં ? જે આ દૈવી ઘટના ગણો તો એક માત્ર પારેવા જેવા તુચ્છ પ્રાણી બચાવવા લાખો માણસોનો પાલનહાર "શીખી" રાજ્ય પોતાનું માંસ શા માટે કાપી બાળને આપત ? પણ ના ! દયા-દયાનેજ ખાતર તે ધર્માત્માએ આ કર્મ કરેલું ! યદનાને ઘટના દૈવી અમરત્વતિની હો કે સામાન્ય, પણ પોતાની ફરજ સાથેજ શીખી રાજ્યએ તો જોયું. એક પ્રાણુ-બચાવવા પોતાના પ્રાણુની પરવા તેણે ન કરી ?

આટલા બધા પ્રાણુનો વીના કારણુ વધ કરવો અનુચીત જણાયાથીજ-અર્જુને કુર-ક્ષેત્રના યુદ્ધના પ્રથમ દિવસેજ પોતાનાં ધનુષ્ય બાણુ ફેંકી દીધાં કે જેને માટે ગીતામી રચના કરવા શ્રી કૃષ્ણને ફરજ પડી. દયા ! અરે તેતો દરેક મનુષ્યના હૃદયમાં વસી રહેલીજ છે, પણ આઝાધારક પત્નીના સદુપદેશ ન ગણુગારતાં દુષ્ટપતિ પોતાનું ઇચ્છીત, પત્નીને ધમકાવી દબાવી કરે છે, તેમ સદ્બુદ્ધિને દબાવીનેજ આહિંસાનાં કામ પ્રત્યેક કરે છે.

જ્યાં કેટલીક કોમોને જોતો ખૂદ એ સિવાયની બંધીજ પ્રજાઓ માંસાહારી, ત્યાં એક બે માણસોના આહિંસા પરના લેખ કેટલી અસર કરી શકશે ? માત્ર એ આશા આકાશ કુસુમવતજ જણાય છે, એ ખર ! પણ મુગા પ્રાણુઓના મૃત્યુ સમયે જે તરફકાટ અનુભવવામાં આવે છે, અરે પ્રત્યક્ષ આંખોએ જોવામાં આવતાંજ હૃદયમાં જે ચિરા પડે છે, તે તરફ જોતાં ખેસી રહીને જોયા કરવું એ ઠીક લાગતું નથી ને તેથીજ હલમ પોતાની ફરજના મેદાનમાં પ્રવાસ કરવા નીકળી પડે છે. આપણી એક આંગળીને જરા ઇન્જ થતાંજ આપણને તે કષ્ટદાયક થઇ પડે છે તો, જેના શરીરમાં તાણુ લોહી દોડે છે, જેને આપણા જેવીજ આહાર, નિદ્રા, બય, ચૈતુન આદિ સંસારો છે, તેવા જીવતા જાગતાં પ્રાણુના શરીરના ટુકડા કરતાં તેને કેટલી વેદના થતી હશે તેનો ખ્યાલ કરો ! અને એ વિચારોનો વાયુ-દયા રૂપી અગ્નિનું ધુધવાઇ રહેલું સ્વરૂપ એકદમ મોટા બડકાના રૂપમાં બદલાવી નાંખે

છે. તે ઠરીને ખેસવા પણ દેતું નથી. અરે ! જે રાષ્ટ્ર સુધરેલું—ધાર્મિક—ગણાવાતો ફાંકો રાખે છે, જે રાષ્ટ્રમાં હમેશાં, દયા, દાન, પરોપકાર, પ્રભુ પ્રાર્થના, જે આત્મ જ્ઞાનનાં દર્શન હમેશાં થાય છે; તેજ જગ્યાએ—તેજ ભારતવર્ષના—પ્રત્યેક મોટા ગામોમાં—અસંખ્ય કસાઈ-ખાનાઓ કે જ્યાં હમેશાં રાત્રિ દિવસ સાંચાઓની મદદથી લક્ષાવધી નીરપરાધી મુંગાં જન-વરો એક ખે નહિ—કડન નહિ પણ એકી વખતે સેંકડોની સંખ્યામાં કુરતા ભરી રીતે કત્ત કરી નાંખવામાં આવે ! જ્યાં ખાસ એવા નિરપરાધી પશુઓનાં લોહી માંસ—આર્ય દેશ નિવાસીઓના હૃદયમાં પેદાશવવા—તેમને પુરાં પાડવા ખાસ ટ્રેનો દોડાવવી પડે, અરે ! આર્યાવર્તમાં આ બધું ? શી આ સુવર્ણ દેશની અધમાવસ્થા ? આવીજ હૃદયદ્રાવક ચીસો સાંભળી હિંદુઓના ગૌરવરૂપ ગણાતા મહાત્મા ગૌતમ બુદ્ધ—દયા ધર્મ—માટે રાજપાટ ત્યાગી પ્રસાર કરવા માંડ્યો. ખરૂં કહીએ તો જૈનોથી ખીજે નંબરે અહિંસાનો ઘોષ કરી—હિંસા ઓછી કરાવનાર મહાત્મા ગૌતમ બુદ્ધજી છે.

આજ બ્રાહ્મણોના હૃદયમાં અહિંસાનાં તત્ત્વો એટલાં બધાં ઠરી ગયાં છે કે તેમના પૂર્વજો ઋષિ મુનીઓ માંસાહારી હતા એ માનવા પણ તેમનાં દયાળુ હૃદયો સાફ ના પાડે ખે. ઓહો ! પૂર્વ કાળે જે માંસ મનુષ્યો અરે બ્રાહ્મણોનો ખાધ પદાર્થ ગણાતો તેજ માંસ જોઇ આજ સખ્ય બ્રાહ્મણોને હબક આવે છે એ શું દર્શાવે છે ? એ આનુવંશિક સંસ્કાર નહિ કે ? આજ સંસ્કાર બ્રાહ્મણો પોતે પાળતા હોય અને અન્ય જાતિઓને પળાવતા હોય તો કેવું રૂઢું, પણ આજકાલ તો અમારા બ્રાહ્મણ બંધુઓ સુધારાના અન્ય તત્ત્વો અંગીકાર કરે છે પણ તેની સાથેજ અહિંસાના મૂળતત્ત્વોપર હરતાળ લગાવે છે. ધણીક પરદેશગમનમાં સવડ થવા માટે—શરીર બેળ વધારવા માટે, અને કેટલાક તો ‘ક્લબ’ જેવા પવિત્ર (!) ટેકાણે ચાર મિત્ર મંડળ ભેગા બેઠા તો લેવુંજ પડે એ પ્રમાણે કોંઈનાં કોઈ ઝાઝા—ખહાના હેઠળ—ડૉક્ટર, બારિસ્ટર, સરકારી અમલદારો—ને સીવીલ્યનો વિગેરે મોટા મોટા લોકો માંસાહારી બનતા જાય છે, એ જોઈ ખેદ થાય છે. કઈ કોમને પોતાના ધર્મ શાસ્ત્રોથી હિંસા કરવાની અગર માંસ ખાવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે ? હલાલ કરી માંસાહાર કરનાર મુસલમાન કોમને પણ કુરાનમાં હિંસા કરવાની સાફ મનાઈ કરવામાં આવી છે. ક્રિશ્ચીયનો ને ઇસ્લેમને પણ “બાઇબલ” માં સ્પષ્ટ આજ્ઞા છે કે—Don't kill મારશો નહિ. પારસીઓને પણ એાખી હિંસા કરવાની ધર્મ શાસ્ત્રોથી મનાઈ છે. હિંદુઓને તો વેદ અને પુરાણમાં માહત્ત ! મારશો નહિ. એમ આજ્ઞા છે. જૈનો તો પોતાનો ધાર્મિક મુદ્રાલેખજ ‘અહિંસા’ને માને છે. ત્યારે વાંચકો ! કહો કે વિશ્વમાંની કોઇ પણ કોમ હિંસા ક્યા કરમા-નથી કરી શકે ? માત્ર પોતાના મનસ્વી વર્તનને મનસ્વી ટેકા આપીનેજ તે હિંસા કરવા કે માંસ ખાવા ઉદ્યુક્ત થાય છે ને નહિ કે ધર્મશાસ્ત્રી.

બધી રીતે સારાસાર વિચાર કરી શકનાર સુઘ-હૃદય મતવાદી અને દયાળુ બંધુવર્ગ અહિંસા જેવા મહત્વના વિષય તરફ આંખ આડા કાન કેમ કરતા હશે ? સામાજિક ઉન્નતિ અર્થે ચર્ચાતા હજારો મુદ્દાના સવાલો ભેગા અહિંસાનો સવાલ કેમ નહિ ઉદ્ભવતો હોય ?

અમારા ધર્મોધ અને અજ્ઞાન હિંદુલોક કોઈ ખંડોબાને, કોઈ કાલીમાતાનો, કોઈ ભદ્ર-કાળીને સુપ્રસન્ન કરવાને તેમને ધણીજ ભક્તિ ભાવથી બલિ આપે છે. કોઈ પોતાના ખેત-રમાં અનાજ પાકે તે માટે કોઈ આગનીને આરામ કરવા, કોઈ છોકરાં માટે, કોઈ ઇષ્ટાળ

મટાડવા, તો કોઇ કુળદેવીને રીઝવવા માટે નીરપરાધી બોલકાંતો ભોગ આપે છે.

આ અજ્ઞાનીઓની વાત તો બાળુએ રહી પણ ચાંલુ જમાનાનાં સુધરેલા ને ખીતા-
બોના કુમખા લટકાવનાર, ધર્મોદ્ધારણ રાજા રાણાઓ અને રાજ્યાધિકારીઓ તથા મહાવિદ્વાન
મનાતા બ્રાહ્મણો દશેરા જેવાં માંગલિક પર્વને દિવસે ઘોળે દિવસે નીરપરાધી બકરાનું ખૂત
હજારો મનુષ્યોના દેખતાં કરે છે. આ શું ઝોછી દીલગીરીની વાત છે? શું કોલેજમાં-
સાંજોમાં ને રાજનીતિમાં દયા ! એ શબ્દની વ્યાખ્યાને તેનાં ગુણ દોષ તેમને શીખવવામાં
આવ્યાજ નહિ હોય ! પણ હાય સુવર્ણમય મનાતી ભારતભૂમિ ! તારા જીવંતોલુપી બાળકોનું
પોતાના હાથેજ આ નીરપરાધી પશુઓને વધેરે છે, તેમને રાક્ષસોની મારક ખાંધ જાય છે.

અમદાવાદમાંથી નીકળતાં 'વૈવેકવૃત્ત' માસિકના તંત્રી રા. જટારાંકર લીલાધર પોતાના
માસિકમાં લખે છે કે—“ હું અંબાજીમાં ત્રણ દિવસ રહ્યો, પણ કમનસીબે એ ત્રણ દિવસો
ત્યાં નીરપરાધી પશુઓની કતલને માટે નીર્માણ થયા હતા. અંબાજીની વેદી નીરપરાધી પશુ-
ઓના લોહીથી બરાધ-રંગાઈ ગઈ હતી; ને સરીરમાં ધુળરી વધુદે તેવા દેખાવ ત્યાં થયા
હતા. શું સર્વ જગતની માતા કહેવરાવનાર માતા-અંબાજી પોતે આવા ધાતકી હિંસાના
કામ માટે આજી આપતાં હશે ? ! ! ”

યર, યાગ ને હોમ-હવનના માટે કાપવામાં આવતાં ને હોમવામાં આવતાં અસંખ્ય
પશુઓ કે જેમને સ્વર્ગ લોકમાં ગયલા માનવામાં આવે છે, એ શું ધર્મશાસ્ત્રના મુજબ
કરવામાં આવે છે કે ? સ્વાર્થ ત્યાગ-વૃત્તિઓનો નીરોધ-આદિ સત્ય યજ્ઞને બદલે-ધર્મોશાનાના
કપોલ કલ્પિત-ખોટા અર્થ કરી પોતાની જીવંત સંતોષવા ખાતર પારકા પ્રાણ લેનાર હિંસકો
શું ધર્મ કહે છે ? ના ! ના ! કદી નહીં ! હિંસા કરી પૂણ્ય ઉપાર્જન કરવાની વાંચ-
કોવચ વાવી આશ્રયની વાંચા જેવોજ હાસ્યજનક વિચાર કરે છે. પણ આપણા ભારત-
વર્ષમાં એવી ધર્મશ્રદ્ધા ચોંટી બેઠેલી છે કે ધર્મ ગુરુ બોલ્યા તે સાક્ષાત્ પરમાત્મા બોલ્યા-
પણ સારાસાર વિચાર કરવાની બાધાજ ! આવી તામસી ભક્તિ અને રાક્ષસી દૈવપણું જોઈ
રૂવેરૂવા ખડાં થઈ જાય છે, ને કોણ એવો પાપાણુ હૃદયવાળો હશે કે જેનાં હૃદય આ
રાક્ષસી ધાત થતો જોઈ આદ્ર ન બને !

આ ગરીબ પશુઓની દયા માટેની અપીલ હું મહારા બન્ધુ વર્ગ કરતાં ઝો દયાની
મૂર્તિ સ્વરૂપ આર્ય ભગીનીઓ અને માતાઓ ! તમેજેજ હું તો કરવી વધારે અગત્યની
સમજુ છું, ને તેથી તમેજેજ પ્રાર્થના કરું છું કે, હે બહેનો ! તમેજ તમારા નિર્ભય-દા
કામળ હૃદયમાં પ્રત્યેક પ્રાણીમાત્ર વિષે દયા દ્રષ્ટિ રાખીને, તમારા ન્હાનાં ન્હાનાં અર્ભક-
મભર બાલકોના હૃદયમાં પણ અહિંસાનાં ખીજ રોપો, તેમને પારણામાંજ જૂત દયાનું અમૃત
પાઓ, તમારાં બાળકોને શીખવો કે સુવર્ણ આબુપણેથી શરીર શોભાવવા કરતાં દયા રૂપી
આબુપણેથી શરીર ને હૃદય બેઠે વધુ શોભાયમાન બની જશે ! આ પૂણ્ય કાર્ય હે દયાની
દેવીઓ ! તમેજેજ જેટલું સુલભ થઈ પડશે તેટલુંજ પુરોગોને નહિ થાય. કારણ ઘણા ભાગે
પુરોના હૃદયો-ઝીઓના વિચારોથી અંકીત હોય છે (કેમકે બાલ્યાવસ્થામાં માતાના કામલ
કે કાણુ વિચારોથી બાલકના વિચારો પોસાય છે.) તો માતાના હૃદયમાં જે જૂત માત્ર માટે
પૂર્ણ દયા હોય, તો તેનાં બાળક સંતાંતકરણુ-દયાણુ કેમ ન બને ? સગમાં સ્ત્રીયું બાવી

બાળક યરવીર બનાવવા તે જીને યરવીર પુરોની કયાઓ સંભળાવવામાં આવે છે અને તે યરતના સરકાર બાળક લઇને જન્મે છે. તેમજ હે બહેનો ને માતાઓ ! તમારાં બાળકોનું દયાળુ બને તેવો પ્રયાસ કરવાથી તમે ઉત્કૃષ્ટ દયાનાં કામ કરી શકશો.

કુદરતથીજ જે માંસાહારી છે, એવાં પ્રાણીઓનાં બચ્ચાં માતાના ગુણ ધર્મ જન્મતાંજ લેઈ આવે છે. તેને કંઈ શીખવવા જરૂં પડતું નથી. ખીલાડીનું બચ્ચું નાનપણથીજ એકાદ દોરી હાલતાંજ તેને પંઝો મારવા લાગે છે. છવજનું જોતાંજ તેના પર ઝડપ મારે છે. આવા ખેલ તે પોતાના હિંસક સ્વભાવને લીધેજ ખેલે છે. પણ એક મનુષ્યનું બાળક, એકાદ ઉદરનું બચ્ચું જોતાંજ ગભરાઈને ભાગી જાય છે, આ તેનો જાતિસ્વભાવ નહિ કે? પછી આવા ખીલણ અને નિરપદવી બાળકને માંસાહારનો ચટકો લગાડી તેને હિંસક અને કુર કોણ બનાવે છે? માતાજ કે ખીજુ કોણ?

એક નજરે જોયેલો બનાવ જણાવવો પડે છે કે મુંબાઈ જેવા શહેરમાં એક હિંદુ પણ માંસાહારી કુટુંબમાંનોકર શાકતરકારી લઈ આવ્યો. ઘરની સુશિક્ષિત, ટાપટીપવાળી, કળાકોશલ્યપુરક શારીરિક બાળકમાં વધારે સ્વચ્છતા પાળનાર મૃદુલી તે “મટન-માંસ” ખાનાર તથા સુધારનાર નોકર પાસે આવી ઉભી. પૂર્વજ એક કુદા જેવું ગમડું બાળક ત્યાં આવી ઉભું અને માતાની સોડમાં બરાતું બરાતું ખોલ્યું; માતા ! આ શું છે? શાકને લોહી કેમ નીકળે છે? નિર્દોષ-કામળ મનના બાળકને સુશિક્ષિત માતા શો જવાબ દે કે તે બાળકને સંતોષ આપી શકે! બાળકે પૂછ્યું: બા ! આ શું છે? માતાએ કહ્યું: “શાક !” ના ! ખોટું. શાકને લોહી કેમ નીકળે? બાદ માતાએ ખરી હપીકત સમજાવતાં બાળક રોષ પડ્યો, અને કંપારી ખાઈ પોતે તે ચીજ કદી નહિ ખાય એમ જણાવવા લાગ્યો. આ વખતે માતાથી રોવા સિવાય રહેવાયું નહિ. અને મ્હેં યથાશક્તિ માંસના ગુણદોષ સમજાવ્યા. આ મૃદુલદય બાળકના હૃદય પર અહિંસાની એવી તો સરસ સચોટ છાપ પડી કે મરણાંતે - તે માંસ ખાવા કે હિંસા કરવા કોઈ દિવસ દોરાય કે લલચાય નહિ. વાંચક બહેનો ! ઉપરું દર્શાવેલું જોઈ તમારી ફરજ બજાવો !

મહારા જૈન, બ્રાહ્મણ અને ઇતર સાતિની ભગીનીઓને મારી “અપીક” છે કે જેઓ પોતાના બાળકને પરદેશ મોકલવા માંગતી હોય અગર જે ભાગ્યવાન-વિદ્વાન પુત્રને પરદેશ સાહસ ખેડવા મોકલવા ધારતી હોય, તેઓ પણ પરદેશમાં પોતાનું અહિંસાનું શીલ અખાલ્હિત રાખે તે માટે તેમના હૃદયમાં નહાનપણથીજ દયાનો ખોધ કરવો. “બૂત દયાનું અમૃત જ્યાં સુધી હૃદયમાં ભરેલું હશે ત્યાં સુધી માંસ વિષ તુલ્યજ લાગવાનું !”

જેનો જન્મ જ્ઞાતિ કુળમાં થયો છે, અને જેને બંધીખમાં સિકારનો નાદ લાગવાનો સંભવ છે, એવા પુત્રોની માતાઓએ પોતાના પુત્રને જે શરીરને મનથી કેવળ રેશમથી પણ મૃદુ છે, કેવળ તુણ પર છવનાર એવાં જગતમાં ખરાં તપસ્વી, સસલા, હરિણ ઇલાદિ સાત્વિક પ્રાણી કે જેઓ આત્મ સંરક્ષણમાં કેવળ અસમર્થ એવાં પ્રાણીઓને દુખવવાં નહિ એ બાધ્યાવરથાથી શીખવો. અહિંસા એ સખ્દની વ્યાપ્તિ જો ક્ષેત્રનું તો તે ઘણીજ વિશાળ થંવા જશે. કોઈનું મન દુખવવું એ પણ હિંસા જ છે. એવાં કેટલાંક માણસો જેનેતર કામમાં છે કે જેમનાં મન, ઝાડના ફળ કુલ તોડતાં પણ દુખાય છે. એવાં “મૃદુતિ કુસુમાદપિ” એવા દયાળુ હૃદયના મહાત્માઓને કોટી કોટી વંદન.

કોમળ-પુષ્પપાંખડી દુભવવી એ બંધાં હિંસા, તો પછી ધાતકીપણે, મરદગ્ય, હરણુકરી, પર પ્રાણુ હરવાં, ગરીબ પ્રાણીઓની કતલ કરવી, એ હિંસા ત્યાગવા સાધકજ છે તે સદજ સમજશેજ.

પુના નજીકના એક ગામડામાં રહેનાર “શ્રીમતી સૌ. સિધુસુતા” સોતાનો જાતિ અનુભવ નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

“એક દિવસે અમે અમારા ગામમાં દશરા જેવો ઉત્તમ તહેવાર ઉજવવામાં શુભાચંદો હતાં. અમારા ઘર નજીક ગામ દેવી માતાનું મંદિર હોવાથી તે મંદિર નજીક દશરા નિમિત્તે ત્યાં મૂર્ખ-લોકોએ પચાસેક ગરીબ મુંગાં બોકડાં ખુશીથી કાપી નાંખ્યાં. દુર્લભ તે બિચારાં પ્રાણીઓની હૃદયભેદક ત્રીસો અમારે કાને સાંભળવા છતાં પણ અમે તે બિચારાંઓને તે રાક્ષસોના હાથથી છોડાવી રાક્ષાં નહિ ધીકાર છે અમારાં મનુષ્યત્વને ! તે દિવસ તે સૌકાને સુદીન હતો, પણ અમેને તો તે દિવસ બયંકર અને ઉદાસીનજ લાગ્યો. ખાલું પીલું કાઢને ગમ્યું નહિ. અમે ધણીએ જુઓ પાડી કે બાપુ ! હિંસા ન કરશો ? હથિરના પ્રાણીને મારશો ના ? પણ નગારખાનામાં તલુડીનો અવાજ કોણ સાંભળે ? દારૂ પી મરત થયેલા કુર બ્રાહ્મણો પોતેજ સાક્ષાત્ યમરાજ બની હાથમાં છરા લઈ ગરીબ બોકડાં મારવા ઉત્સુક થયેલા બેચાં આ બ્રાહ્મણત્વ કે આર્યત્વ તે સમજ્યું નહિ. આવા અધમો કેમ જીવતા હશે તે સમજતું નથી. ઇત્યાદિ.”

આજ દશા અમદાવાદ, વડોદરા, સુબાઈ, પુના આદિ સર્વ નાના મોટા સ્થળે છે. દશરા નિમિત્તે હજારો નિરપરાધી પશુઓ કતલ થાય છે ને હોમાય છે કે ડુંદળનોના આસ-કોળીયા થાય છે. રજુસંગ્રામમાં શત્રુઓને મારી વિજય મેળવનાર ક્ષત્રિઓનું અનુકરણ દશરાને દિવસે અમારા આર્યબુદ્ધિઓ કેવળ બકરાં ઘેટાં મારીનેજ સંતોષ પામે છે. હાય ! શી અધમાવસ્થા ?

હમણાં રા. રા. લાભસંકરભાઈ તથા બીજાં જીવદયા પ્રસારક મંડળીના સભ્યોના પ્રયત્નથી કંઈક રાજરાણાઓ ને ગામેએ દશરાનો પશુવધ બંધ કર્યો છે પણ હજી આજ દીને હજારો મુંગા પ્રાણીઓ કતલ થાય છેજ. માટે સર્વ કોમોના બુદ્ધિઓને નમ્ર વિનંતી છે કે તેમણે હિંસા અટકાવવા બનતો પ્રયાસ કરવો. કારણ એ કર્તવ્ય માત્ર જૈનોતુંજ નથી પણ વિશ્વમાં વસતાં પ્રત્યેક વ્યક્તિતું છે.

અંતમાં ભગીનીઓ ! મનુષ્યના પહેલા ગુરૂ જે તમે માતાઓ ! તે તમેજ તમારા કોમળ છાત્ર વંર્ગને અહિંસાનો પવિત્ર પાઠ તમારા બોળામાંજ ભણાવો. જે તેમને ધણીજ સારો દર્શી જશે.

ઓ એમ. એ. બી. એ. થએલા વિદ્વાનો ! વિજ્ઞાપત જેવાં દુર દેશમાં જઈ શિક્ષણ લઈ આવનાર બેરીસ્ટરો, ડોક્ટરો, રાજાઓ, થીમંતો, મહાજનો અને સામાન્ય જનો ! અખિલ વિશ્વમાં સર્વોપરિ ધર્મનુદયા ધર્મ પાળો, તમારાં બાળકોને શીખવો; અને તેનો પ્રસાર અખિલ વિશ્વમાં થાય તેવો પ્રયાસ કરવો. કટિબંધ થાઓ અને તેમ કરવા માટે અખિલ વિશ્વનિવાસી બન્ધુ ભગિનીઓના હૃદયમાં જૂત દયાનો અંખડ ઝરો વૃદ્ધિગત થાઓ એમ ધણી વીરમીશ !

મુંબઈ શહેરમાં જૈનો સારૂ સસ્તાં અને સુખાકારીભર્યા મકાનોની આવશ્યકતા.

મુંબઈ શહેરમાં સુખાકારી અને સસ્તા ભાડાનાં મકાનોની સામાન્ય અને મધ્યમ વર્ગની સ્થિતિવાળા જૈનો માટે આવશ્યકતા દર્શાવનારા લેખો અવારનવાર જાહેરમાં ચર્ચાયા છે, છતાં તે સંબંધી હજી કોઈપણ જાતની હિલચાલ થયેલી જોવામાં નહિ આવતાં મુંબઈ શહેરમાં તેમજ તેની આસપાસના પરાંમાં વસ્તીના પ્રમાણમાં થતાં મરણનું પ્રમાણ કેવું આવે છે તેને લગતા આંકડાઓ જાતાવી જૈન કોમની, શ્રીમંતો તરીકે ગણાતી જૈન પ્રજાનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂરીઆત છે. મુંબઈમાં વસતા આપણા જાતભાઈઓની તંદુરસ્તી સંબંધી કોઈપણ ખ્યાલ લાવી જો કોઈપણ લક્ષ્યાધીપતી, સભા અથવા એસોસિએશન જેવી બંધારણવાળી મંડળી, જૈન કોમના મધ્યમ વર્ગના માણસો કે જોઓ પોતાના હુંક પગાર અથવા ધંધા-રોજગારને લીધે પોતાની શક્તિ ઉપરાંતનાં ભાડાં ભરવા છતાં પણ જોઈતાં સુખાકારી મકાનોમાં નહિ-રહી શકતા હોવાથી કેવી જાતની હાડમારી ભાગવે છે તે તરફ લક્ષ આપી, પોતાના શાંતીબંધુઓનાં હુંખ નીવારણાર્થે કોઈપણ ઉપાય લેશે તો ખરેખર તે ધણુંજ ખુશી થવા જોઈશે. નીચે દર્શાવેલા કોષ્ટકોમાં જણાવવામાં આવતા આંકડાઓમાં સને ૧૯૧૧ ની વસ્તીની કરવામાં આવેલી ગણતરી પ્રમાણે મુંબઈની મ્યુનીસીપાલિટીના જાહેર તંદુરસ્તી ખાતાનાં વાર્ષિક રીપોર્ટ ઉપરથી મેળવવામાં આવ્યા છે કે જેમાં નીચેની હકીકતને સમાવેશ થાય છે:-(૧) મુંબઈ શહેરમાં વસ્તા જૈનોના દરેક વોર્ડમાં રહેતી જૈન વસ્તીના કોષ્ટક, (૨) મુંબઈ શહેરમાં છેલ્લાં ત્રણ વર્સ દરમ્યાન અન્ય કોમની સાથે સરખાવતાં જૈન કોમની અંદર થતાં મરણોની કુલ સંખ્યા, (૩) મુંબઈ શહેરમાં વસ્તા જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં ખીજી કોમોની સાથે સરખાવતાં છેલ્લાં ત્રણ વર્સમાં દર વર્સે દર હજારે આવતું મરણનું પ્રમાણ, (૪) મુંબઈ શહેરમાં વસ્તા જૈનોની વસ્તીમાં પ્રમાણમાં ખીજી કોમોની સાથે સરખાવતાં દર હજારે છેલ્લા ત્રણ વર્સની અંદર મરણોના રોગથી આવતું મરણનું પ્રમાણ, (૫) મુંબઈ શહેરમાં વસ્તા જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં જન્મના પ્રમાણે સરખાવતાં દર હજારે અન્ય કોમની સાથે સરખાવતાં છેલ્લાં ત્રણ વર્સની અંદર બાળકોની અંદર થતાં મરણોનું પ્રમાણ.

સને ૧૯૧૧ ની વસ્તી પ્રમાણે મુંબઈ શહેરમાં તેમજ પરાંમાં વસ્તી જૈન કોમની દરેક વોર્ડની વસ્તીની કુલ સંખ્યા નીચે મુજબ:—

વોર્ડ.	વસ્તી.
એ. ...	૪૬૫
બી. ...	૪૮૩૬
સી. ...	૮૭૦૧
ડી. ...	૧૦૪૫
ઇ. ...	૨૦૧૭
એફ. ...	૧૨૫૨
જી. ...	૧૩૨૫

ફેલેવે, બંદર અને ધરખાર વીનાના ... ૩૧૦

ઉપરનો કોઠો તપાસતાં માલુમ પડશે કે મુંબઈમાં વસ્તી જૈન કોમની કે વસ્તી ફક્ત બી. અને સી. વૉર્ડમાં રહે છે કે જે લતાઓ ગીચ વસ્તીને લીધે મુંબઈમાં થતાં મરણોનું વધુ પ્રમાણ ધરાવતા લતાઓમાં ગણાય છે.

મુંબઈ શહેરમાં છેલ્લાં ત્રણ વર્ષના અન્ય કોમો સાથે સરખાવતાં જૈન કોમની વસ્તીના પ્રમાણમાં થતાં મરણોનો કુલ સરવાળો:—

ગાતી.	વસ્તી.	સાલવાર મરણોની સંખ્યા.		
		૧૯૧૧	૧૯૧૨	૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૧૪૩૮	૧૪૧૪	૧૩૪૯
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૧૨૬૫	૧૩૯૧	૧૧૫૯
પારસી.	૫૦૯૩૧	૧૨૪૨	૧૩૧૪	૧૧૪૫
મુસલમાન.	૧૭૯૩૪૬	૮૩૨૧	૯૦૯૭	૬૯૯૬

મુંબઈ શહેરમાં છેલ્લાં ત્રણ વરસમાં અન્ય કોમ સાથે સરખાવતાં જૈન કોમની વસ્તીના પ્રમાણ પ્રમાણે જૈનોની અંદર દર હજાર માણસે કેટલા ટકા માણસના મરણનું પ્રમાણ આવે છે તેનો કોઠો:—

ગાતી.	વસ્તી.	સાલવાર દર હજારે આવતું મરણોના ટકાનું પ્રમાણ.		
		૧૯૧૧	૧૯૧૨	૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૭૦.૨૮	૬૯.૧૧	૬૫.૯૩
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૨૩.૫૭	૨૫.૯૨	૨૧.૬૦
પારસી.	૫૦૯૩૧	૨૪.૩૮	૨૫.૭૯	૨૨.૪૮
મુસલમાન.	૧૭૯૩૪૬	૪૬.૩૯	૫૦.૭૨	૩૯.૦૦

ઉપરના બંને કોઠા ઉપર જે પુરતી ખતથી જોવામાં આવે તો માલુમ પડશે કે જૈન ગાતીમાં મરણોનો કુલ સરવાળો તેમજ દર હજારે કેટલા ટકા મરણનું પ્રમાણ આવે છે તે જનને વસ્તીની ગણતરી પ્રમાણે ખરેખર બીજી કોમોની સાથે સરખામણી કરતાં સૌથી વધારે મરણો ધરાવનારી આપણી કોમ છે. મુંબઈમાં વસતા જૈનોની અંદર કેવી રીતે આટલું મોટું મરણનું પ્રમાણ આવે છે તે દર્શાવવા સાથે ઉપરના આંકડાઓ કરતાં વધારે સારી માહિતી હોઈ શકે નહિ. ત્રણ વરસના સામટા આંકડાઓની ગણતરી મુજબ જૈનો કે જોની વસ્તી ફક્ત ૨૦,૪૬૦ માણસોની છે તેની અંદર દર હજારે મરણનું પ્રમાણ ૬૮.૪૪ ટકા આવે છે અને બ્રાહ્મણ કે જોની વસ્તી આસરે ૫૪,૦૦૦ છે તેનું મરણનું પ્રમાણ ૨૩.૬૯ ટકા આવે છે અને પારસી કોમ કે જોની વસ્તી લગભગ ૫૦,૦૦૦ છે તેનું મરણનું પ્રમાણ ૨૪.૨૧ ટકા આવે છે. બ્યારે મુસલમાન કે જોની વસ્તી ૧,૭૯,૩૪૬ ની છે તેનું મરણનું પ્રમાણ ૪૫.૩૭ ટકા આવે છે.

મુંબઈ શહેરમાં અન્ય કોમની સાથે સરખાવતાં છેલ્લાં ત્રણ વરસની અંદર દર હજારે જૈનોનું મરણોનાં મરણોનું આવતું ટકાનું પ્રમાણ:—

ગાતી.	વસ્તી	સાલવાર દર હજારે આવતું મરકીના
		મરણનું ટકાનું પ્રમાણ.
		૧૯૧૧ ૧૯૧૨ ૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૧૨૦૭ ૫૦૯૧ ૯૦૫૩
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૨૦૮૭ ૧૦૩૬ ૨૦૧૪
પારસી.	૫૦૮૩૧	૧૦૭૬ ૦૦૬૬ ૦૦૬૫
મુસલમાન	૧૭૯૩૪૬	૨૦૯૦ ૧૦૫૧ ૧૦૬૫

ઉપરનો કોડો જોવાથી આપણને માલુમ પડે છે કે બીજી કોમોની સાથે સરખાવતાં આપણી કોમની અંદર મરકીના દરદી નીપજતાં મરણોની સંખ્યા સૌથી વધારે છે, અને તેના કારણમાં ફક્ત આવાં મરણો નીપજવાના સંબંધી આપણી કાળજી રાખવાની બેદકારી અથવા તો કેવા સંજોગો વચ્ચે આપણા ગાતી બંધુઓ મરકીના સપાટામાં આવે છે તે સંબંધી રાખવામાં આવતી સંભાળની ખામી હોય તેમ માલુમ પડે છે.

મુંબઈ શહેરમાં બીજી કોમની સાથે આપણી ગાતીની અંદર જન્મ નોંધ સરખાવતાં બાળકોનું મરણનું પ્રમાણ દર હજારે કેટલા ટકા આવે છે તેને લગતો કોડો:—

દર હજારે આવતું બાળકનું પ્રમાણ:—

ગાતી.	વસ્તી.	જન્મની નોંધ પ્રમાણે.
		૧૯૧૧ ૧૯૧૨ ૧૯૧૩
જૈન.	૨૦૪૬૦	૯૫૩૨ ૧૨૦૧૪ ૭૯૩૫
બ્રાહ્મણ.	૫૩૬૫૬	૬૩૮૨ ૬૩૨૮ ૬૦૦૪
પારસી.	૫૦૩૧	૬૮૬૨ ૨૦૬૨ ૧૮૮૧
મુસલમાન.	૧૭૯૩૪૬	૩૮૮૦ ૪૨૬૬ ૩૬૯૫

ઉપરનું બાળકોનું મરણનું પ્રમાણ જોતાં બેદ ઉત્પન્ન થાય છે કે બાળકોનાં મરણો આપણી ક્રમમાં રજીસ્ટર થતાં જન્મની સાથે સરખાવવામાં આવતાં બધા ઉપજાવે તેવાં છે. જો કે આ બાબત જણાવવાની જરૂર છે કે બાળકોનાં મરણને લગતા ખરા આંકડાઓ મેળવવા સાર કેટલી જાતની મુશ્કેલીને લીધે ભૂલ થવા સંભવ છે, કારણ કે કેટલાંક માબાપો જન્મની નોંધ કરાવવામાં અજાનતા દર્શાવે છે, તેમજ કેટલીક સ્ત્રીઓ સુવાવડ આવવાના પ્રસંગે પોતાના દેશમાં જાય છે અને પાછા ફરતાં નોંધ ન કરાવતાં અને તેને લીધે શહેરમાં થયેલા ખરા જન્મની નોંધમાં વધારો થાય છે તેમજ બહાર ગામમાં જન્મેલ હોય અને મુંબઈ શહેરમાં આવીને થતાં બાળકોનાં મરણોને લીધે ખાસ મુંબઈ શહેરમાં થતાં બાળકોનાં મરણનું પ્રમાણ અનીચ્છિત છે, છતાં પણ કોમના ખાસ આગેવાનોની ફરજ છે કે બાળકોની આટલી મોટી સંખ્યામાં મરણનું પ્રમાણ ક્યા કારણોને લીધે થાય છે તે શોધી કઢાડવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ છે.

છેવટે દુકાંમાં જણાવવાનું કે સને ૧૯૧૧ ની સાલ અગાઉ આપણી ગાતીના આંકડાઓ જુદા જણાવવામાં આવતા નહોતા કારણ કે હોંડોળોની એકત્ર ગણતરીની અંદર સમાવેશ કરવામાં આવતો હતો. હાલમાં છેલ્લાં ત્રણ વર્ષ થયાં ઉપર પ્રમાણે આપણી ગાતીના ખાસ જુદા આંકડાઓ બહાર પડતા હોવાથી આપણી કોમની તંદુરસ્તી સંબંધી કેવા પ્રકારની

સ્થિતી છે અને મુંબઈ જેવા શહેરમાં જૈનોની વસ્તીના પ્રમાણમાં મરણનું પ્રમાણ કેવી રીતે છે તે જાણવા સારૂ તે ધણાજ ઉપયોગી છે. આપણી કોમના આગેવાનોને પોતાના માતૃ-ખંડુઓની શારીરિક સ્થિતી અને મરણનું પ્રમાણ સૌથી મોટા પ્રમાણમાં કેમ આવે છે તે સંબંધી માહિતી આપી જાવું જરૂર છે. આપણા માતૃ ખંડુઓ વરસોનાં વરસો સુધી જોઈએ તેવાં સુધારાંધવાળાં મકાનોની અંદર નહિ રહેવાને લીધે જે હાડગારી ભોગવ્યા કરે છે તે તરફ જોમ અને તેમ જલ્દીથી પુરતું લક્ષ્ય આપણા આગેવાનોએ આપવું જોઈએ. મારી ખાતરી છે કે હવે છેલ્લાં દસ વર્ષમાં સરકારી વસ્તી પત્રકમાં જણાવવા મુજબ આપણી કોમને કેળવણીમાં, આર્થિક વધી છે તે કોમની દરેક વ્યક્તિ પોતાના માતૃખંડુઓ સાથે સુખાકારી મકાનોમાં રહેવાની આવશ્યકતા તથા લાભો, પોતા માટે કોમી હોસ્પિટલની જરૂરીયાત તેમજ મરકી, ક્ષય અને કોલેરા જેવાં જીવલેણ અને હાડલાં દરદાને લીધે તેવા વખતમાં ખુલી હવાવાળાં સેનીટરીયલોથી થતા કાયદા વધારે પ્રમાણમાં સમજવા લાગી છે, તેને લીધે પણ આ અગત્યતા ધરાવનારો થઈ પડ્યો છે તે નીશ્ચય વાત છે; ધણીજ સંતોષની વાત છે કે જૈન એસોસિએશને આ સવાલની આવશ્યકતા અને લાભો સ્વીકારેલ છે અને જાણીને ધણી પ્રશાસી ઉપર છે કે પોતાથી ખતરી મદદ લવિષ્યમાં અતુલ્ય આપતા વખતે આપવાની અગત્યતા હવે તેને માલમ પડી છે. **એન. બી. શાહ.**

ઉપરના લેખનું અનુમોદન.

મુંબઈ શહેરમાં ધસતા જૈનો માટે સસ્તા ભાડાનાં સુખાકારી બરેલાં મકાનોની આવશ્યકતા દર્શાવનારા લેખો અમારી યાદ મુંબઈ એક દશકા અંગાડે સારા પ્રમાણમાં લખાયા હતા પણ હમણાં મી. નરેશભાઈ શાહ એક લખાણ લેખ જે અમે તરફ પ્રેર્યું કરવાને મોકલી આપ્યો છે તે એટલાં તો અર્થસંચક છે કે સમજાવવા દરેક દરેક જૈન તેની કદર કર્યા વિના રહી શકશે નહિ. મજકુર લેખ દૈનિક અને અઠવાડિક પત્રોમાં પ્રકટ થયો છે. જૈનતર પત્રોમાં માત્ર પ્રગટ કરીને ખેસી રહ્યા નથી પણ તે વિશે એકાંતરીયલ લેખો પણ લખ્યા છે. ટાઈમ્સ આદિ ઈંગ્લીશ પત્રોએ પણ જૈનોનાં સુખાકારીવાળાં સવાલો તથા સંતાવાર આંકડાને લઈ પ્રકટ કરી જૈનોનું તે સવાલ તરફ અગત્યનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. ખેદ માત્ર એટલોજ છે કે તે કામ વિશે જોઈએ અગત્યનો હિસ્સો આપી શકે તેમ છે તેવા જૈન ધર્મગ્રંથોએ તે ઉપર સંભાળબુદ્ધિ ધ્યાન આપ્યું હોય તેમ આવવાને કંઈ કારણ બહાર આપ્યું નથી.

અંગાડે પણ આ પ્રશ્ન ચર્ચા પામ્યો હતો કે જે વખતે મરકી પુરજોશમાં હતી અને જૈનોની કચડાંધણ વધારે નીકળતો હતો. પણ રા. બા. માણેકચંદ કપુરચંદની દેખરેખ નીચે લાલબાગમાં કામ ચલાવી હોસ્પિટલ શરૂ કરવા સિવાય કંઈ વધુ કરવામાં આવ્યું નહોતું. પણ હવે અનુભવે સુખાકારીવાળાં મકાનોની જરૂરીયાત વધારે સાબીત કરી આપી હોવાથી તેમ કેટલાક સંજોગો, તે કામ માટે તાકીદે યોગ્ય બંધારણ સાથે એક સોસાયટી ઉભી કરવા અને કામ શરૂ કરવાનો તરફેણમાં જતા હોવાથી અમે હાલવાની જરૂર ધારીએ છીએ કે મુંબઈનાં શ્રીમાન અને વહીવટદાર જૈનોએ પોતાના પ્રમાણે ત્યાગ કરી સુખાકારી સવાલ ઉપર પ્રથમ ધ્યાન આપવું.

મી. શાહ આ સંબંધીનો લેખ જેમ બુદ્ધિ બુદ્ધિ માસિકો અને પ્રજાને પુરો માડ્યો

છે તેમ એસોસીએશન ઓફ ઇન્ડિયાને પણ પુરો પાડી પત્ર વ્યવહાર કરી તેને વ્યવહાર રૂપ આપવાને એસોસીએશન પ્રયત્ન કરે એમ પ્રેર્યા છે તે યોગ્યજ કંઈ છે; કેમકે મજકુર કાર્ય માટે મુંબઈમાં તે સંસ્થાની જવાબદારી પ્રથમ દરજ્જે હોવી જોઈએ એમ તેની હાલની જાગૃતીથી કહી શકીએ છીએ. પણ તેની કારોબારી કમીટીએ જે જવાબ મી. શાહને આપ્યો છે તે વર્તમાન જમાનામાં ઉત્સાહભર્યા અથવા સંભાળભર્યા ભાગ્યેજ કહી શકાશે. 'સમય અનુકૂળ નથી' એ શબ્દ કેટલાક વર્ષોથી જૈનોના અને ખાસ કરી આપણી સંસ્થાઓના કાર્ય વાહકોના હૃદયમાં કેમ પેસી ગયો તે સમજી શકાતું નથી. કોઈ કાર્ય સંબંધી વ્યાજબી હિલચાલ કે પ્રયાસ કર્યા વીના સમય પ્રતિકૂળ છે એમ માનવું તે આપણી નબળાઈ છે અને તે માટે અમે આગ્રહ કરીશું કે એસોસીએશને જેમ અને તેમ નહોતી મુંબઈના દેરાસરો અને આપણી સંસ્થાઓના ટ્રસ્ટીઓ તથા કાર્યવાહકોને એકત્ર કરી આ સંવાલનું વ્યાજબીપણું પુરવાર કરી આપી પ્રથમ તેઓની સહાય મળે તેવી દીલસોજી મેળવવી, તેમજ તે કાર્યની શરૂવાત કરવા માટે તેવી સંસ્થાઓના પડી રહેલા અને માત્ર ત્રણ ટકા જેવા ઓછા વ્યાજે બેંકોમાં ફેરવાતા પૈસા 'જૈન બેંકીંગ સોસાયટી' જેવી સંસ્થામાં રોકે તેમ કરવું. અમને વિચાર કરતાં જણાય છે કે તેમ યવાથી તે તે સંસ્થાઓ ખર્ચ કાઢતાં ગાં ટકા ચોખ્ખા મેળવવા ઉપરાંત જૈનોની સુખાકારી વિષે અગત્યનો ઢિરસો આપાનું વ્યાજબી માન પ્રાપ્ત કરશે અને જૈન શ્રીમતોને પણ તે માર્ગ લાવી શકશે.

ટ્રસ્ટીઓની જવાબદારી એ છે કે પોતાના હસ્તકનાં ખાતાઓની રકમો સધર જમીનગીરીમાં રોકવી અને તે યોગ્ય છે પણ સાંભળવા સુગળ તેથી જુદી રીતે પણ વ્યાજ નાણાં ફેરવવામાં આવે છે અને ગયા વર્ષની બેંકની ગરબડમાં કેટલાંક જૈન ખાતાંઓ પણ સપડાયાં છે. ખીજી રીતે તેવાં ખાતાંઓ મકાનો પણ ધરાવે છે પણ તે એવી જગ્યાએ હોય છે કે તે મકાનોનો લાભ જૈનો ભાગ્યેજ લઈ શકે છે. તે પછી એક સોસાયટી મારફતે દરેક દેરાસરો અને સંસ્થાઓનાં એક એક ટ્રસ્ટી કે વહીવટદારોની અનેથી બોડે જે જગ્યાએ જૈનો વધારે બહુ પુરેપુરો લાભ લઈ શકે ત્યાં સસ્તાં અને સુખાકારી મકાનો બાંધવાં અને ઉપર જણાવ્યું તેવું વ્યાજ છુટે તેવા ભાડાએ જૈનોને રહેવાને સ્વલચાવવા એ શું ઘટીત નથી ?

આથી ખીજી રીતે જૈનો શ્રીમતો મળ્યા હોવા છતાં પોતાથી ન્યૂન એવા પોતાના જ બાંધવોના સુખાદ્ય અરચી અને તેના પગલે ચાલવા લાગેલાં ખીજી કોમેન્ટા ધનાઢ્યોત્તરી માફક કાળજી ધરાવતા નથી એમ કહેવાય તે સાઈ નથી કેમકે પારસી અને કપોળ આદિ કોમ સસ્તા ભાડાની સાહીઓ હસ્તી ધરાવે છે અને જૈન કોમ માટે કંઈજ નહિ, તે જુન જૈન કોમની પૂર્વની પ્રયાતિને ખામી લગાડનાઈ છે ?

અમે મી. શાહને સૂચવીશું કે તમે ઉપાડેલા કાર્યમાં મંડયા રહેશો અને જૈન શ્રીમતો અને વહીવટદારો ઉપર તમારા સલાહને જેઓએ ટેકા આપ્યો હોય તેઓના અભિપ્રાય સાધેની એક એક નકલ મોકલી મજકુર સવાલનું છેવટનું વ્યવહાર પરિણામ લાવવાને તમારાથી અને તે ભાગ આપવામાં પાછા હકશે નહિ અને તેમ કરશે તો જરૂર તમે વિજય પામશો. જૈનોની હયાતીમાં જૈન ખાતાંઓની હયાતી છે એ વાત સુખ્ય યાદ રાખવાની હોવાથી આટલી લંબાણ નોંધ લીધી છે.

મરણ પથારીએ પહેલી પ્રજા.

(લેખક:—રા. રા. વજીસ-વેલચંદ ઉમેદચંદ મહેતા. સરન્યાયાધીશ, વડવાણ સ્ટેપ્ટ.)

“વેદિક મેગેઝીન અને ગુરુકુળ” પત્રના કાર્તિક માસના અંકમાં ઉપરના મથાળાનો લેખ પ્રેક્ષકર જાલશને આપ્યો છે.

તેમણે વસ્તિ ગણતરી પત્રકો ઉપરથી સારી રીતે સાબીત કરી આપ્યું છે કે:—

“મરતખંડમાં ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો દરેક રીતે આગળ વધે છે, અને હિંદુઓ તેમના સરખાવામાં, સંખ્યામાં અને સંસ્કૃતિમાં ઘટે છે. કેટલાક પ્રાંતોમાં તેઓ ઘણા ઘટે છે. પંજાબના શુદ્ધ આર્ય હિંદુઓ ઘણા ઘટે છે.”

નીચેના આંકડાથી કોઈ પણ હિંદુની ખાતરી થશે કે વખતસર ઉપાય લેવામાં નહિ આવે તો ચોક્કસ વખતમાં હુનિયામાંથી હિંદુ પ્રજા નાબુદ થશે.

સને ૧૮૮૧ થી ૧૮૯૧ સુધીમાં મુખ્ય ધર્મવાળાઓની સંખ્યા.

	૧૮૮૧	૧૮૯૧	દશ વરસમાં વધારો (સેંકડે ટકા)
હિંદુ.	૧૭૭૯૩૭૪૫૦	૨૦૭૭૩૧૭૨૭	૧૦૫.
મુસલમાન.	૫૦૭૨૧૫૮૫	૫૭૩૨૧૧૬૪	૧૪૪
ખ્રિસ્તીઓ.	૧૮૬૨૬૩૪	૨૨૮૪૩૮૦	૨૨૪
સને ૧૮૮૧	૧૯૦૧	વધારો.	
હિંદુઓ.	૨૦૭૧૩૧૭૨૭	૨૦૭૧૪૭૦૨૬	કંઈ નહિ.
મુસલમાનો.	૫૭૩૨૧૧૬૪	૬૨૪૫૮૦૭૭	૮૦૯
ખ્રિસ્તીઓ.	૨૨૮૪૩૮૦	૨૯૨૩૨૪૧	૨૭૦૯
સને ૧૯૦૧	સને ૧૯૧૧	વધારો.	
હિંદુઓ.	૨૦૭૧૪૭૦૨૬	૨૧૭૫૮૬૯૨૦	૫
મુસલમાન.	૬૨૪૫૮૦૭૭	૬૬૬૨૩૪૧૨	૬૦૬
ખ્રિસ્તીઓ.	૨૯૨૩૨૪૧	૩૮૭૨૯૨૩	૩૨૦૬

સને ૧૮૮૧ થી પ્રાંતવાર હિંદુ અને મુસલમાનોમાં વધારાનું પ્રમાણ:—

પ્રાંત.	હિંદુઓ.	મુસલમાનો.
આસામ.	૧૮૦૭	૪૩૦૨
બંગાળ.	૧૫૦૯	૩૧૦૮
બીહાર અને ઓરીસા.	૧૩૦૩	૧૧૦૨
મધ્ય પ્રાંત અને વરાહ.	૨૨૦૦	૨૪૦૪
મદ્રાસ.	૩૦૦૬	૪૩૦૦
પંજાબ અને નૈરત્ય પ્રાંત.	૫૦૦	૨૨૦૫
સંયુક્ત પ્રાંત.	૫૦૬	૧૨૦૦

આપણે હલકી ભાતના હિંદુઓ સાથે સારું વર્તન કરતા નથી, તેથી તેમાંના ઘણા હિંદુ ખ્રિસ્તિ અને મુસલમાન થાય છે, જોયે તેમની સંખ્યામાં આપણે વધારો કરીએ

છીએ અને આપણી સંખ્યામાં ઘટાડો કરીએ છીએ. આ ઉપરાંત બાળકમ, વિચેરેની ગેરહાજરી, અને આવા બીજા હાનિકારક રીવાજો હોંદુઓની વસ્તીને વધવામાં નિષ્ફળ છે. તે સિવાય પ્લેગ, કોલેરા વગેરે રોગો તથા દુષ્કાળ સંખ્યામાં ઘટાડો કરે છે.

હોંદુઓનું મરણ પત્રક.

પ્રાંત	આખી વસ્તીમાં દશ હજાર માણસમાં હોંદુઓનું પ્રમાણ	કેટલા વરસ પછી હોંદુઓના પ્રલય થશે.
૧૮૮૧	૧૯૧૧	
નૈઋત્ય પ્રાંત	૭૦૮	૫૪૬ ૧૦૧
પંજાબ	૪૧૩૦	૩૨૯૭ ૧૧૯
આસામ	૬૨૭૩	૫૪૧૮ ૧૯૦
કુર્ગ	૯૧૧૫	૭૯૩૯ ૨૦૩
બંગાળ	૪૮૫૫	૪૪૮૦ ૩૩૨
અજમેર અને મારવાડ	૮૧૬૨	૭૭૫૦ ૫૬૪
મદ્રાસ	૯૧૪૧	૮૮૮૯ ૧૦૫૮
સંયુક્તપ્રાંત	૮૬૨૭	૮૫૦૪ ૧૧૯૧
હોંદુસ્તાન	૭૪૩૨	૬૯૩૧ ૫૬૪

પણ આપણે તો બધા ડાહ્યા માણસો છીએ ! મોત આપણી સાથે ડોઝીયાં કરે છે, અને આપણે શાન્તીથી બેસી રહીએ છીએ અને અભિમાનથી એમ ધારીએ છીએ કે હજારો વરસ ઉપર જે આપણા ઘરડાઓએ લખ્યું છે તે ઉત્તમ છે અને આપણા રીવાજોમાં કંઈ ખામી જેવું નથી. ઉપર મુજબનું લખાણ ડિસેમ્બરના "મોડરન રીવ્યુ"માં છે. તે આપણા જૈનોને પણ લાગુ પડે છે. હોંદુઓમાં વધારો થોડો થોડો પણ થાય છે-પણ જૈનોમાં તો ઘટાડો જ થાય છે-હોંદુઓમાં વધારો થાય છે તેનું કારણ કે, ડાળી, બીલ, દેડ, વાઘરી વગેરે જાતો તેમાં સમાવેલી છે; જેમાં વસ્તિ વધે છે-પરંતુ જૈનોમાં તો વધારાના બદલે ઘટાડો થાય છે.

સને ૧૯૧૧ ની ગણતરી મુજબ ત્રણે શીરકા મળી જૈનની વસ્તી ૧૨૪૮૧૮૨ ની છે જે ૧૯૦૧ કરતાં બે લાખ ઘટી છે અને તે પ્રમાણે ઘટતી આવે છે. સાડાબાર લાખમાં દીગમ્બરીભ્રામણોના પણ સમાસ થાય છે, તેમની વસ્તી લગભગ સાતલાખની હું ગણું છું. તે બાદ કરતાં શ્વેતાંબરી સાડાપાંચ લાખ છે. તેમાં સ્થાનકવાસી (હુંડીયા)નો પણ સમાસ થાય છે. તે સ્થાનકવાસી જૈનો આસરે ક્રમમાં ક્રમ અઢીલાખ ગણીએ તો, બાકી ત્રણલાખ મૂર્તિપૂજક જૈનો છે, તેમાંથી ત્રીસ ટકા વીધવાઓ છે. એટલે બેલાખ રહ્યા. તેમાંથી જૂદ પુરો તથા સ્ત્રીઓ વગેરે બાદ કરતાં દોઢલાખથી પણ ઓછા મૂર્તિપૂજક જૈનો (છોકરાં સહિત) રહે છે, કે જેના ઉપર છત્રીસહજાર દેરાસરોનો, પાલીતાણા જેવાં મોટાં તીર્થનો, પાંજરાપોળો, અપાસરા, પાદશાળાઓ, પુસ્તકોદ્ધાર તથા બીજા અનેક સસ્થાઓનો આધાર છે અને આમાં ખર્ચતાં પણ જાણે કે પૈસો ઉમરાઈ જતો હોય તેવી રીતે કેટલાક મુનિરાજો તેમની પાસે મોટા વરધોણ ચલાવરાવે છે, નોકરસીઓ કરાવરાવે છે, સંધ કરાવે છે, અને ઉજમણાં (રોશનીનાં) કરાવે છે. જે સ્થળે એમાસુ થાય એટલે, આવુંજ કરાવવા યોજના શરૂ કરવામાં આવે છે પરંતુ જૈનો વસ્તિમાં દીન પ્રતિદીન ઘટતા જાય છે.

અને આ પ્રમાણે ધટતા જશે તો, પચાસ વર્ષમાં ફતીયામાંથી નાશુદ્ધ જેવા થશે તેવો વિચાર ફેરવા મુનિરાજેને આવ્યો હશે ? આ સવાલ ધણોજ અગત્યનો છે અને તે દરેક દેને અને ખાસ કરીને મુનિરાજેએ મનન કરવો જોઈએ, અને તે માટે ધટતા ઉપાયો કરવા જોઈએ. તે ધટવામાં ધણું કારણ છે. તેમાં મુખ્ય બાળકન છે. જૈનોમાં લગ્ન થયા પછી છોકરીને સાસરે તરત મોકલવાનો રીવાજ છે, એટલે છોકરી સાસરે જાય તે વખતે તેણીની ઉંમર સાધારણ રીતે બાર તેર વરસની હોય છે, અને છોકરાની ઉંમર ચૌદ પંદર વરસની હોય છે. આથી ધણુંજ માફું પરિણામ થાય છે, વર અથવા વધુને ક્ષય રોગ લાગુ પડે છે, અથવા બેરી પડેલી અથવા ખીછ મુલાવડે મરે છે. વંશની વૃદ્ધિ થતી નથી અને થાય છે તો પ્રજા નિર્માસ થાય છે, સ્ત્રી નાની ઉંમરમાં વિધવા થાય છે, અથવા પુરુષ ત્રણ ચાર વખત લગ્ન કરે છે. આપણી આવી સ્થિતિ હોવાથી વસ્તિનો ધણો ધટાડો થાય છે; શ્રી હનદત્તમુરી માહારાજે લખ્યું છે કે પુરુષ પચીસ વરસ પહેલાં, અને સ્ત્રીએ સોળ વરસ પહેલાં લગ્ન કરવું જોઈએ નહીં, અને તેટલી ઉંમર મુધી બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવું જોઈએ. મુનિરાજે લીલવણુ આવતી, ઉપવાસ કરવાની બાધાઓ આપે છે અને વ્યાખ્યાનો આપે છે, તે સાથે આવી બાધાઓ તથા આ સંબંધી વ્યાખ્યાનો આપવાં જોઈએ, અને ન્યાતોએ ધારા કરવા જોઈએ કે અમુક ઉંમર મુધી લગ્ન થઈ શકે નહીં.

જૈનો વ્હેપારી છે તેમને બેસી રહેવાની ટેવ છે, શરિરને કસરત આપવાનો તેમનો ધંધો ન હોવાથી ક્ષય રોગ, મસા, વાયુ, પેશું વધી જવું, મેદ, કબજીબત વીગેરે ધણી જાતના રોગ થાય છે. સ્ત્રીઓને હીસરીરીયા થાય છે તેથી પણ ઉંમર ટુંકી થાય છે. જૈનના છોકરા થોડાકજન કસરત કરે છે કારણ મુળથીજ પૈસો તેમનો લક્ષ ખીંડુ છે. એટલે શરિર માટે થોડીજ કળગી રાખવામાં આવે છે આથી કરીને મારી મુચના એવી છે કે જૈન બાળકોમાં કસરત કરવા ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. વરધોડા ચઢાવી શીર્ષ રહીત ખીગચટાં છોકરાંને સાબેલાં કરવામાં પૈસા ખરચો છો તેના કરતાં તન્દુરસ્ત છોકરાં કરવામાં પૈસા ખરચો. ઘેર છોકરાને પૂરું દુધ પણ આપતા નથી અને સાબેલા કરવામાં તેમજ દેશનેજવડે કેસ કરાવવામાં પૈસા ખરચાય છે અને જાણે કે મોટી બહાદુરી કરી હોય તેમ જાહેર પેપરોમાં વરધોડાની ખબર અપાય છે કે અમુક જગ્યાએ હાથની વરધોડો ચઢાવવામાં આવ્યો હતો. આને બદલે જૈન બાળકોનાં શારીરિક કસરત માટે ઇનામ કાઢવાં, તેમજ મોટે મોટે રથને અખાડા (જીમનાસીયમ) બનાવવામાં, અને મોટા મોટા શેડીઆઓ એ દર વરસે છોકરાઓ પાસે કસરત કરાવી ઉત્તેજન આપવું જોઈએ.

સને ૧૯૧૧ ના વસ્તીપત્રકના સેન્સસ કમીશનર લખે છે કે—છોકરીઓને ધણી નાની ઉંમરમાં પરણાવવામાં આવે છે, અને સંબંધ માટે તેમનું શરીર લાયક થાય તે પહેલાં તો તેમની સાથે સંબંધ થાય છે. ધણીજ નાની ઉંમરમાં પ્રસુતી થાય છે, અને તેની સાથે પ્રસુતી માટે કમળો હોંથીવાર હોતી નથી, તેનું એક પરિણામ એ આવે છે કે સ્ત્રીઓમાં મોટા પ્રમાણમાં મૃત્યુ થાય છે. દરેક લીંદુ સ્ત્રીને ધણું કરી આ બાબમાં આવવું પડે છે.

કાય બહાદુર બેજનાથ લખે છે કે—ચૌદ પંદર વરસની અંદર છોકરા છોકરીનાં લગ્ન કરવામાં આવે તો તેમની પ્રજા નિર્માસ થાય તેમાં શી નવાહ ! યુરોપખંડમાં ૨૧૪૭ પુરુષોમાં ફક્ત એક પુરુષ અને ૧૪૯ સ્ત્રીમાં ફક્ત એક સ્ત્રીનું લગ્ન વીસ વરસની અંદરની ઉંમર

રમાં જોવામાં આવે છે. હીંદુઓમાં દશ વરસની ઉંમરની અંદર પરણેલી પત્નીસલાખ છોકરીઓ છે, અને પંદર વરસની અંદર પરણેલી નેવુ લાખ છોકરીઓ છે. હીંદુઓમાં ૧૫ વરસની ઉંમર ઉપર ન પરણેલી છોકરી ૧૮ માં ૧ મળી આવશે. મુસલમાનોમાં ૧૫ વરસની અંદર પરણનારી ફક્ત ૩૪ ટકા છે અને ખ્રીસ્તીઓમાં ફક્ત એક ટકા છે. પરિણામ એ આવ્યું છે કે હીંદુઓ દીવસે દીવસે નબળા પડતા જાય છે. આપણી ઘણી છોકરીઓ કુમારીકાઓ તો થતીજ નથી. બાળીકા વધુ થાય છે, પછી તરતજ માતા થાય છે, પછી તરતજ થોડા વખતમાં વૃદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે, અને બીજા દેશોમાં જે અવસ્થાએ જીવવાનીમાં હોય છે, તે અવસ્થાએ મરણને શરણ થાય છે.

વડોદરાના સેન્સસ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ લખે છે કે—ઘણી સ્ત્રીઓ ચોરીમાંથી રમશાનમાં થોડા વખતમાં જાય છે. શરિરની નબળાઈ, ક્ષય, અને પેસાળનાં દરદો સ્ત્રીઓમાં ઘણા ત્રાસ વર્તાવે છે.

ડૉ. કાલીદાસ ગોકળભાઈના જીવનની ટુંક નોંધ.

(લેખક. સત્યગ્રાહી. અમદાવાદ.)

અમેને લખતાં દીવગીરી ઉપજે છે કે આ ધર્મશીલ બંધુનો દેહોત્સર્ગ તેમની જન્મ તિથીનેજ દિવસે એટલે સર્વત ૧૯૭૧ ના પોંસ સુદી ૧૫ ને દિવસે ૩૯ વર્ષની વયે થયો છે. તેમનો જન્મ સર્વત ૧૯૩૨ ના પોંસ સુદી ૧૫ ના દિવસે થયો હતો, તેમના પિતા પોતાની પાછળ ત્રણ દીકરા તથા એક દીકરી મુકી દેવલોક પામ્યા હતા. તેમના એક બ્રાતા રા. રા. મોહનભાઈ ગોકળદાસ જેઓ બી. એ. એલ. એલ. બી. વકીલ છે અને જેઓ આપણી અંગ્રેની શ્રી જૈનમતેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડિંગના ઓનરરી સેક્રેટરી છે. જેમની બોર્ડિંગ પ્રત્યે અમુલ્ય સેવાથી આપણી જૈન કોમ ભાગ્યેજ અજાણ હશે. તેમના દ્વિતીય બ્રાતા રા. રા. ચીમનલાલ ગોકળદાસ બી. એ. છે કે જેઓ મુંબાઈમાં શેઠ ગોકળભાઈ મુલચંદ જૈન હોસ્ટલના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ છે.

મહુમ ડોક્ટર કાળીદાસે પોતાની મેટ્રીક્યુલેશનની પરીક્ષા સને ૧૮૯૩ની સાલમાં પસાર કરી હતી અને એચ. એ. ડોક્ટરની પરીક્ષા સને ૧૮૯૬માં પસાર કરી હતી. ડોક્ટરની પરીક્ષા પાસ કર્યા બાદ તેઓ થોડો વખત ગવર્નમેન્ટ સરવીસમાં જોડાયા હતા. ત્યાર બાદ કાઠીઆવાડ એજન્સીમાં, અને પછી ધાંધ્રા સ્ટેટમાં અને છેવટે દાનવીર શેઠ મનમુખભાઈ ભગુભાઈના દવાખાનામાં સરવીસ કરતા હતા. આ બંધુ મૂળ વયથીજ ધર્મપરાયણ હતા. તેઓએ પોતાની લઘુ વયથીજ એટલે અગીયાર બાર વર્ષની વયે પોતાના ધાર્મિક જીવનની શરૂઆત કરી હતી, કેટલોક વખત તેમના વેવિશાળ માટે તેમને પુજ્યામાં આવવું યા તેમને સમજાવવામાં આવવું ત્યારે તે સામે તે સખ્ત અણગમે બતાવતા હતા.

વસ્તુ ખરી છે કે જેને પરમાત્માનો રંગ લાગ્યો છે. પ્રભુ પ્રત્યે દૃઢ પ્રિતીનું જોડાણ થયું હોય છે તેઓ સંસારને હાથે કરીને ગળે કાંધી કેમ નાખે ? દિવસે દિવસે વૃત્ત પચ્ચ-ખાણાદિનું સેવન કરતાં કરતાં જ્યારે તેમને એમ લાગ્યું કે હું હવે બરાબર રીતે બારવૃત પાળી શકીશ અને તેમાં તટસ્થ રહી શકીશ ત્યારે તેઓએ સને ૧૯૦૫ ની સાલમાં વૃત

લીધાં. કોઇ મોટી હવેલી ખાંધનાર જેમ પાયો ઘણો મજબુત ચણે છે તેમજ આપણા ખંધુ કાળીદાસે સંયમ વૃત્તિને પ્રથમથીજ ખીલવી હતી જેથી ભવિષ્યમાં તેઓ પોતાના વૃત્તમાં અડગ રહી શક્યા હતા. છેવટની ધડી સુધી તેઓએ નોકારશીતું પચ્યખાણુ, દરરોજના નિયમ ધારવા, રાત્રીએવિદ્યાર અને જીવેશ્વર પ્રભુનું પૂજન કર્યા વિના રહ્યા નથી. તેઓ ડૉક્ટરનો ધંધો કરતા હતા પરંતુ અભ્યયન જેવી વાત એ છે કે પોતે પાકોર સિવાય કોઇપણ જાતની માંદગીના કે કોઇપણ અન્ય પ્રસંગે દવા પોતાના માટે વાપરી નથી. મરણ વખતે અસહ્ય વેદના થયા છતાં પાણીના શીય પડ્યા છતાં કોઇ દિવસ રાત્રીએ પાણી જીભે અડકાર્યું નથી અને પોતાના વૃત્તમાંથી ચલ્યા નથી—અડકાર્યું નથી એટલુંજ નહિ પણ કોઇ રીતની તે તરફ ઇચ્છા—વૃત્તિને પણ અવગ્રહ આપ્યો નથી. પથારીવશ છતાં જ્યાં સુધી તેમનામાં એશવાની શક્તિ હતી ત્યાં સુધી પ્રતિક્રમણ કરવા ચુક્યા નથી.

મહંમ ડૉ. કાળીદાસે પોતાના દેહ ઉપરનો મમત્વભાવ પોતાની શક્તિ અનુસાર ત્યાગ કર્યો હતો. તેમ તેમના ચારિત્ર્ય ઉપરથી આપણને ખ્યાલ આવે છે. તેઓએ પોતાને કેમ વર્તવું તેના માટે પોતાના હસ્તે એક ખુકમાં લખ્યું હતું જે જોવાને મને ચાન્સ (લાગ) મળ્યો હતો આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે જેમ શિષ્યકાર મકાન બનાવવાની પ્લેન રાજ્યાત્મકી નક્કી કરી રાખે છે તેવીજ રીતે પોતાના જીવનનો સિદ્ધાંત પ્રથમથીજ તેમણે ઘડ્યો હતો અને તત્ અનુસાર તેઓ છેક છેવટની ધડી સુધી પાળવા ચુક્યા નથી.

આમારા જે ખંધુઓ કેળવણીઓને—ઇંગ્લેન્ડ બણેલાઓને નાસ્તિક પ્રાપ્ત ગણે છે તેઓને ખંધુ કાળીદાસભાઈનું જીવન ઘણું અમુલ્ય બોધ આપે તેમ છે. કાળીદાસભાઈ ઈંગ્લીશ બણેલા હતા તેમ ડૉક્ટર પણ હતા અને તેમના આ ધાર્મિક જીવનમાં મુખ્યત્વે પ્રભાવ કેળવણીને લેધેનજ હતો.

તેઓ ખાજ બ્રહ્મચારી હતા. તેઓને સંયમ લેવાની ઉત્કટ ઇચ્છા હતી પરંતુ તેમના વિદ્વાન ખંધુઓની ઇચ્છાને લઈને તેમને ગૃહસ્થ વેશમાં મુનિ જીવન માળવાની ફરજ પડી હતી. તેઓ ઘણી વખત યાત્રાએ જતા તેમ તેઓએ અંતરિક્ષજ, સમેતશિખર, ગીરનાર પાલીતાણા ભોમણી વિગેરે ઘણી જગ્યાઓ કરી હતી. અર્થાત્ પોતાની જીંદગીનો અમુક ભાગ પ્રવૃત્તિનો બાદ કરતાં તેઓએ બાકીનું પોતાનું સમગ્ર જીવન નિવૃત્તિ માર્ગે વ્યતિત કર્યું હતું. છેવટ તેમના કુટુંબમાં તેમના વિરહથી પડેલી જોડને માટે હું ઘણો દીક્ષગીર છું. તેમના કુટુંબને દિલાસો મળે અને મહંમના અમર આત્માને અખંડ શાંતિ મળે એવું ઇચ્છી વીરમું છું. ઈ.

આરોગ્ય અને મન અથવા મનની શરીર પર થતી અસર.

(લેખક—એક જૈન શ્રેણ્યુએટ—અમદાવાદ.)

શરીરની મન પર અસર થાય છે, એ વાત તો સર્વને સુવિદિત છે. જ્યારે શ્વં અસ્વસ્થ હોય અથવા કોઈ પણ પ્રકારના રોગથી પીડા પામતું હોય ત્યારે મન પણ ત બેચેન અને શાંતિ વગરનું જણાય છે. કોઈ પણ પ્રકારની શારીરિક વ્યથાનો જન્મ ૧ માનસિક વ્યથા પણ સાથેજ ઉત્પન્ન થવા લાગે છે. પણ આજના લેખમાં આપણે સિદ્ધાંતથી તદ્દન જૂદાજ સિદ્ધાંત પર વિચાર કરવાનો છે.

ધણા મનુષ્યો આપણને એમ કહેતા માલૂમ પડે છે કે અમે આરોગ્યતાના બધા નિયમોનું સેવન કર્યું, છતાં અમારી તંદુરસ્તી તો તેવી ને તેવીજ રહી; આ અમારું શરીર તો દુર્બળજ રહે છે; તેના કાંઈ ઉપાય સૂચવશો ?

આનો ઉપાય શોધવાને આપણે દૂર જવું પડે તેમ નથી. ઉપાય દરેક મનુષ્યની પાસે છે, ફક્ત તેની મનુષ્યોને ખબર નથી; અને તે કારણથીજ રોગ દૂર કરવાના અનેક બાહ્ય ઉપચારોનું સેવન કર્યા કરે છે અને રોગમય સ્થિતિમાં સહ્યાં કરે છે.

આરોગ્યતાને ઇચ્છતા દરેક પુરૂષે આ નિયમ સ્મરણમાં રાખવો ઘટે છે કે, મનની સહાનુભૂતિ સિવાય સંપૂર્ણ આરોગ્ય અશક્ય છે. કારણ કે આપણા વિચારો તથા આપણી લાગણીઓની આપણા શરીરના અવયવો ઉપર તેમજ જ્ઞાનતંત્રો ઉપર તમે કદાપિ કદપી પણ નહિ હોય એવી બારે અસર થાય છે. મનની શરીરના અંદરના ભાગો ઉપર કેવી અને કેટલી પ્રબળ અસર થાય છે, તેના સંબંધી ભાગ્યેજ કોઈ વિચાર કરે છે. આ લેખમાં તે બતાવવા પ્રયત્ન કરવા ઇચ્છા છે.

એક મનુષ્યને લૉટરીની ટિકિટમાં ૧૦૦ રૂપિયાનું ઇનામ મળે છે, આ સમાચાર મળતાંજ તેના મુખ પર લોહી કુદવું માલૂમ પડે છે, અને તેના આનંદની અસર આખા શરીર પર થાય છે. એક છોકરાને બીજાઓ મેળા મળી ચીકવે છે, તરતજ તેના મુખ પર શ્યામતા ઢળી જાય છે. કોષથી મનુષ્યની આંખો લાલચોળ થતી જોવામાં આવે છે, અથવા તો કોઈ પણ પ્રકારના બચ્ચી કે ચિંતાથી શીકા પડી જતા ઘણા દેખાય છે. કાંઈક ખરાબ સમાચાર સાંભળતાં મનુષ્યની ખાવાની રૂચિ મરી જાય છે. આપણી લાગણીઓના પ્રમાણમાં આપણા પ્રાણની ગતિ પેંણ બદલાય છે, અને અતિ ભયંકર આપત્તિ વખતે તો માત્ર એકજ રાત્રિમાં કોઈના કાળ થઈ જતા જોવામાં આવે છે.

ઉપરની બાબતો ઘણાના જોવામાં આવી હશે, અને જોએજ ન જોઇ હોય તેઓ જરા તપાસ કરશે તો ઉપરના કથનની સત્યતા તેમના અનુભવમાં આવ્યા વગર રહેશે નહિ. જો મનુષ્યો ખરાબર ધ્યાન પૂર્વક તપાસ કરે તો જણાશે કે માણસના વિચારો-વિકારો-વૃત્તિઓ-લાગણીઓ જે પ્રમાણમાં બદલાય છે, તે પ્રમાણમાં તેના પરસેવાની ગંધમાં પણ ફેર માલૂમ પડે છે. પ્રોફેસર એલ્મર ગેટ્સે (Professor-Elmer Gates) આ બાબતના પ્રયોગો કરી, સિદ્ધ કર્યું હતું કે ક્રોધ, ભય, ઉદાસીનતા, અને ચિંતાથી પરસેવામાં, થુંકમાં શ્વાસમાં, અને લોહીમાં ઝેરી તત્વો મળી જાય છે; અને તેને બદલે પ્રેમ, આનંદ, સંતોષ અને ખુશ મિત્રજથી પોષકતત્વો ઉત્પન્ન થાય છે; જો ધવસાવનારી આવા ક્રોધે ભરાય તો તેનું દુધ વિકારી બને છે અને આ કારણથી તે બાળક માંદું પડે છે, એવા ઘણા દાખલા અનુભવીઓની નોંધમાં નોંધાયા છે. આ બાબતનો હજુ જરા વિશેષ અભ્યાસ કરવામાં આવશે તો લાગશે કે, કેટલાક શારીરિક રોગો અને સામાન્ય શારીરિક અસ્વસ્થતાનું મુખ્ય કારણ આપણા અનિયમિત અને અશુદ્ધ વિચારો અને લાગણીઓ છે.

આરોગ્યને ઇચ્છતા પુરૂષો જો આ બાબત પર દુર્લક્ષ આપશે તો તેઓની શોધમાં તેઓ જરૂર નિષ્ફળ નીવડશે. ત્યારે હવે એ પ્રશ્ન ખડો થાય છે કે, મનની કેવા પ્રકારની સ્થિતિ રાખવી કે જ્યાં આરોગ્ય વધે ? આ સંબંધીના નિયમો બહુજ દુર્લભ પરંતુ બહુજ ઉપયોગી છે અને તે સ્વ તેમજ પર ઉભયને એક સરખા લાભકારી છે.

૧ આનંદ.

આનંદી બને તમારા હૃદયમાંથી આનંદને ચારે બાજુએ ફેલાવો દો, કે જેથી તમારા સંબંધમાં આવનારા પુરૂષો પણ આનંદી બને. ઉદાસ થવાથી અથવા કટાણું મોં રાખવાથી શો લાભ છે ? ઉદાસ અને કટાણા મુખવાળાનો સ્વભાવ બગડી જાય છે, તેને અછૂર્ણ થાય છે, અને તેના સંબંધમાં આવતાં મનુષ્યોને પણ તે ઉદાસ બનાવે છે. બનાવો ગમે તેવા પ્રતિકૂળ હોય, તો પણ હસો ! હાસ્યમાં એક પ્રકારનું જાદુ રહેલું છે. ! Laughing lengthens life. ' હાસ્યથી જીંદગી લંબાય છે. ' એ સૂત્રનું સહસ્ય સમજો. પ્રથમ તમને આ કામ જરા કઠણ લાગશે, પણ થોડા વખત પછી એ કામ સરસ થશે, આથી હાસ્ય કરવાથી—આનંદી સ્વભાવ રાખવાથી—તમે તમારી જાતને વાસ્તે તેમજ તમારા સંબંધમાં આવતાં મનુષ્યોને વાસ્તે આશીર્વાદ રૂપ થશો; કારણ કે તમે આનંદનું મધ્ય બિન્દુ થશો.

૨ શુભદર્શન.

શુભદર્શી થાઓ. દરેકમાંથી શુભ જોતાં શીખો. આપણને જેનો ખ્યાલ ન આવે તેના જ્ઞાનપૂર્વક આ વિશ્વની વ્યવસ્થા ચાલે છે.

આ જગતમાં કોઈ પણ બનાવ અચાનક બનતો નથી. સઘળું કાર્ય—કારણના અચળ નિયમ પ્રમાણે ચાલે છે. માટે જે કાંઈ બનાવ બને છે તેમાં જરા પણ અન્યાયનું તત્ત્વ નથી. આપણે પૂર્વ ભવમાં અથવા પૂર્વ વર્ષોમાં વાવેલાં બીજનાં ફળ અત્યારે લણીએ છીએ. માટે જરા પણ ગભરાવાનું કારણ નથી. દરેક વસ્તુની શુભ બાજુ જોતાં શીખો. દુઃખને પણ આશીર્વાદ ગણી દુઃખ રૂપ શુભ જે બોધ આપે તે શીખો. ચિંતા કરવી એ માણસાઈનું લક્ષણ નથી.

જો ચિંતાની લાગણી તમારા પર પોતાનું બળ અજમાવવા પ્રયત્ન કરે તો તેને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરો. એ તમારાથી જાતનું કુર્ચું છે, પરિણામ તો જે આવવાનું હોય તેજ આવશે. ચિંતા એ માનસિક તથા શારીરિક શક્તિનો મિથ્યા વ્યય છે. ચિંતા કરવાથી તમારી સ્થિતિમાં જરા માત્ર પણ ફેર પડતો નથી. પણ તેથી પાચન શક્તિ નિર્બળ બને છે, જ્ઞાન તંત્રુઓ શિથિલ બને છે, ઉંઘ બરાબર આવતી નથી. એટલુંજ નહિ પણ તમારી આસ-વાસના દરેક મનુષ્યને તમે આપ સમાન બનેા છો. તે દેવ ધર્મિ ધર્મિ શરીરના બંધારણરૂપ યક્ષ પડે છે. માટે આજથી તે ચિંતા રૂપી રાક્ષસને—તે હોહી ચૂસી મનુષ્યોને નિઃશ્વર બનાવનારી બલાને તમારા હૃદયમાંથી દેશવડો આપો. “ જે બનાવ બને છે તે સારાને વાસ્તે બને છે. ” એ નિયમમાં પ્રતિતિ રાખો. સૌ સારાં વાનાં થશે એવી પ્રબળ શ્રદ્ધામાં રહો.

૩ આત્મશ્રદ્ધા.

આત્મશ્રદ્ધા રાખો. કેવળ તમારી આસપાસ વસતાં મનુષ્યોના વિચારો શ્રદ્ધા કરતા નહિ; પણ તમે ઉત્પન્ન કરેલી ઉચ્ચ ભાવનાઓ અને લાગણીઓ પર વિચાર કરવાનું બીજાને શિખવો, બીજાઓ પોતાની ભાવના તેમને રૂચે તેવી ભલે રાખે. પણ તમારે તો તમારી મેજેજ ઉચ્ચ ભાવના રાખવી. કેવળ તમારી માનસિક શક્તિ તમારા મગજ ઉપર અસર કરે એટલુંજ નહિ પણ આધ્યાત્મિક શક્તિ તમારા મગજ પર, શરીર પર, અને તે દ્વારા

બીજાઓ પર અસર કરે એવી રીતે ઉચ્ચ આત્મ તત્વનું ધ્યાન ધરો. દરેક મનુષ્યમાં ઇશ્વરી શક્તિ તિરોહિત છૂપી પડેલી છે. જે આપણે તેને જાગૃત કરી શકીએ તો આપણામાં તે પ્રસરી રહે છે અને આપણે તેના તેજથી ઝગકવા લાગીએ છીએ, પોતાની પાસે રહેલી દીવ્યવસ્તુની મનુષ્યોને ખબર નથી, તેથીજ તેઓ અસાન બાળકની પેઠે નજીવી વસ્તુઓમાં આસ્વાદ લેતા માદ્યમ પડે છે. પણ જે એક વાર તેઓ પોતાની દ્રષ્ટિ ઉઘી કરે અને તે આત્મ સૂર્યનું એકાદ કિરણ પણ શ્રદ્ધાથી કરે તો જરૂર તેઓને પોતાના બળમાં વિશ્વાસ આવશે, અને પોતે સૂર્યરૂપ ન થાય ત્યાં સુધી પ્રયત્ન કર્યાજ કરશે. માટે બીજા પર આધાર ન રાખતાં તમારા દૈવી સ્વભાવ પર આધાર રાખો.

૪ શાન્તિ.

શાન્ત થાઓ:—શાંતિ એ મહાન પુરુષોત્તમ ઉમદા લક્ષણ છે. કંઈપણ સંજોગોમાં ઉશ્કેરાઈ જતા નહિ, પણ તમારા વિચારોને સ્થિર કરો, તમારી લાગણીઓ પર કાબુ મેળવો, અને તમે કયા સંજોગોમાં મૂકાયા છો, તે સવાલ પર વિચાર કરવાને તમારું સધળું મનોબળ અજમાવો. જે કોઈ મનુષ્ય ઉશ્કેરાઈ જાય તો તેની વિચાર કરવાની શક્તિ બુઝી થઈ જાય છે. સ્થિર થાઓ. અને (માર્કસ ઓરેલીઅના શબ્દોમાં કહીએ તો) પર્વત જેવા દ્રઢ રહો, કે જેથી જીવનનાં મોજાઓ તે પર્વતને અસર કરી શકે નહિ. જ્યાં બીજા મનુષ્યોના નાણુક પગો સરકી જવાનો સંભવ હોય તેવે સ્થળે પણ મનનું સમાધાનપણું જાળવતાં રાખો. જે કોઈ મનુષ્ય શાન્ત અને એકાગ્ર ચિત્તથી દરરોજનાં બધાં કાર્યો કરે, અને જે જે કામ કરવાનું આવી પડે તે પોતાના સધળા બળથી કરે તો થોડા શ્રમથી અને થોડી મહેનતે ધણું કામ બહુ સારી રીતે કરી શકે. ઉશ્કેરાઈ જવાથી, અને નાની નાની બાગ-તોમાં મનનું સમતોલપણું ખોઈ બેસવાની ટેવથી શરીરને બારે ઘસારો પડે છે અને નાની વયમાં ધણા માણસો મરણને શરણ થાય છે.

૫ પ્રેમ.

પ્રેમાળ બનો. તમારા જાતિ બંધુઓ તરફ પ્રેમનો પૂર્ણ પ્રવાહ તમારા હૃદયમાંથી વહેવા દો, કારણ કે દરેક મનુષ્યમાં—અધમમાં અધમ દેખાતા શરીરમાં પણ—ઈશ્વરી નસ્ત્ર વ્યાપી રહેલું છે. તે તત્ત્વ પર શ્રદ્ધા રાખો. તમારા નિસ્વાર્થ પ્રેમથી તે મનુષ્યોમાં પણ તમારા તરફ આભારની લાગણી ઉત્પન્ન થશે; કારણ કે પ્રેમ પ્રેમને પોષે છે. અને વિશ્વાસ વિશ્વાસનો જનક છે. તેમની સેવા કરો, કારણ કે ‘સેવા’ કરતાં વધારે ઉત્તમ સુખ પ્રાપ્તિનું સાધન હેજ નહિ. તેમને મદદ કરો, કારણ કે તે તમારા ભાઈઓ છે.

શું આવી મનની સ્થિતિ રાખવાથી સંપૂર્ણ આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાશે ? જવાબમાં એટલુંજ જણાવવાનું કે અવશ્ય આ નિયમોને પાળનારની તંદુરસ્તી ઘણીજ સારી થશે. કારણ કે, કુદરતનો આ એક મોટો કાવત્ર છે કે શરીર એ મનની સ્થિતિનું પ્રતિબિમ્બ છે. જે તમારા મનમાં પ્રેમ, પવિત્રતા, શાન્તિ, આનંદ અને આત્મશ્રદ્ધા હશે તો જરૂર આ માનસિક સ્થિતિને અનુકૂળ શરીરના પરમાણુઓ થવા માંડશે. તમારી આગળની ભૂલોના માઠાં પરિણામ અદ્રશ્ય થવા માંડશે, અને તમે પૂર્ણ આરોગ્ય અનુભવવા યોગ્ય થશો,

“ આનંદી સ્વભાવ ”

(લેખક, જામનાદાસ વીરલલિત, શરાદ, માણસા)

જે હૃદયોને જોડવાથી મિત્રતા થાય છે. અને મિત્રતા જેવા અમુક સદ્ગુણમાં પણ સ્વભાવ એ પ્રથમ પગથીયું છે. સ્વભાવે કરીને એકને તો શું ! પણ અનેકનાં હૃદયો જોડી શકાય છે. આનંદી સ્વભાવની વૃદ્ધિ એવી રીતે ખીજઓ પ્રત્યે જે વિવેક પૂર્વક કરાય તો બલિષ્ઠમાં લાભની આશા રાખી શકાય. દરેક મંડળમાં (Club) આનંદી સ્વભાવનો મનુષ્ય તુરતજ પ્રકાશી નીકળે છે. સર્વનાં દિલ સ્વભાવરૂપી લોહચૂંબકથી આકર્ષણ કરી પોતા તરફ મેળવી લે છે. માયાળુ સ્વભાવ સાથે વિનયપૂર્વક વર્તવાથી પ્રત્યેક મનુષ્ય આપણી તરફ માનની લાગણીએ જુલે એ વાત નિઃસંશ છે.

સ્વભાવને કાલુમાં રાખવો એ નાનો સુતો વિષય નથી. એના આરંભે આપણને અતિ વિકટતા આવે છે, પણ મધ્યે તે આનંદદાયક લાગે છે અને પરિણામે મોક્ષ છે. પોતાની રસનાએ કરી મનુષ્ય અમૃત સરીખાં વચનો વદી અન્ય મનુષ્યોને સુખ આપી શકે છે; તેટલુંજ નહિ પણ સર્વને સાંત્વન કરી શકે છે. અને તેજ રસના અન્ય મનુષ્યને દુઃખિ તો શું ! પણ પાસે ઉભા રહેલા મનુષ્યના કર્ણને-દુષિત શબ્દોન્યાર કરી અપવિત્ર કરે છે. મનને ઉદ્વેગ પમાડે છે; તેમજ ચિત્તને સંતાપ દરાવે છે. આવા પ્રસંગે કરીને વળી નહિ ધારેલાં નુકશાન પણ વેઠાવે છે. સ્વભાવનું પણ આવીજ રીતે છે.

મનુષ્યોને ઇન્દ્રિયોમાં જેવી રીતની શક્તિ મળેલી છે. તેવી સ્વભાવને પણ એક શક્તિ છે. શક્તિ માત્રને એટલે કોઈપણ જાતની હોય તોપણ તેનો “ સદુપયોગ ” વા “ દુર-પયોગ ” બન્ને થઈ શકે છે. સ્વભાવશક્તિ એ ઉન્યાયશયો સાધનારી શક્તિ છે. મનુષ્યનું જીવન અથવા મરણ ક્યારે થશે તેનો કાંઈ નિશ્ચય નથી. તેમજ તેની ઇન્દ્રિયશક્તિઓ ક્યાં સુધી ટકી રહેશે તેનો પણ ભરંસો નથી. કાલે બહેરા કે બોખડો થઈ જાય, તો આદિક શક્તિઓ પર શો ભરંસો રાખી શકાય ? કદાચ એમ સમજે કે એ ઇન્દ્રિયશક્તિઓ સારી રીતે ટકી પણ પોતાના વૈભવે કરીને અનેક દીન જનોને વા સારા મનુષ્યોને દુઃખમાં દીધાં તો શું !! પણ તેમ નહિ કરતાં સુસ્વભાવે રહીને પોતાના જાતિ બંધુઓનાં અને દેશ બંધુઓનાં કંઈ પણ દુઃખમાં ઓછાં કીધાં તોજ જીવનનો લહાવો છે. એકલા સ્વભાવે કરીને નહિ પણ મનુષ્યે તેની સાથે, શાંતતા, નમ્રતા, વિવેક અને વિનયદિ સદ્ગુણો ધરાવવા જોઈએ. સ્વભાવને સાધવાથી જોકે આ સદ્ગુણો મળી આવે છે પણ એટલું તો નક્કીજ છે કે પોતાના સ્વભાવ ઉપર અંકુશ નહિ રાખનાર મનુષ્ય કંઈ પણ જનસેવા કરવાને સાર ના લાયક છે. †

મોટા વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુરુષો પણ, મોટા અમલદારની કે ઓશાદારની અગર તો ઉંચી પદવી પર આવતાં ધણજ ઉદ્ધત અને અભિમાની થઈ જાય છે. તેમજ ઓછા પેટના અને નીચ મનુષ્યો પણ ઉપર કહેલી લાયકાત ભોગવતાં અંકુશ વગરના થાય છે. તેઓ તેમનાથી ઉતરતા કે નાના દરજ્જાના માણસો સાથે બેસવામાં કે બોલવામાં પોતાને હલકા પડ્યા જેવું ગણે છે, અને ધીરે ધીરે દરેક અવગુણોને નીજ પ્રત્યે ખેંચી

લાવે છે. સ્વભાવે કેળવાયેલા મનુષ્યોને આવી ખોટી અહંતા હોતી નથી તેમજ રાખતા નથી, અને સર્વદા નિરાભિમાની રહે છે, અને દીન મનુષ્યો સાથે ખટરાગ નહિ કરતાં તેમના પ્રત્યે માયાળુ સ્વભાવે રહીને પોતાથી બને તેટલું બહુ કરી લે છે. સ્વાર્થને ત્યાગી પરમાર્થ પર પ્રીતી રાખે છે.

દુષ્ટ સ્વભાવાળા મનુષ્યો “વિશ્વાસઘાત” જેવો મહાન અપરાધ કરવામાં પણ ડરતા નથી. તેઓની દ્રષ્ટિ સદા તેમના પોતાનાજ આત્મહિત તરફ દોરાયેલી રહે છે. તેમના દિલમાં દ્વેષ, ઈર્ષ્યા વિગેરે અનેક અવગુણો વાસો વસી રહે છે. દયા જેવો અમુલ્ય સદ્ગુણ— કે જે આપણા જીવનનું એક મ્હોટું રહસ્ય છે અને વળી વધારામાં ગમે તેવા કઠોર હૃદયને ખીગળાવી શકે છે—તે શું છે ! એટલું પણ તેઓ જાણતા નથી. અહા ! દયા એ મનુષ્ય સ્વભાવનાં સારાં લક્ષણોનું પોપણુ કરે છે, શુભ વિષયોને જળ આપી દૃઢ કરે છે, અને વિરોધને નબળો પાડે છે; પણ ઉપરોક્ત દયાનો ગુણ સ્વાર્થ ત્યાગી સુસ્વભાવના મનુષ્યોમાંજ હોય છે. છેલ્લે હસમુખા તેમજ માયાળુ સ્વભાવનું એક ઉદાહરણ આપીશું.

સર આઘ્રએક ન્યુટન પણ એક પાશ્ચાત્ય પુરોનોનાં જીવન ચરિત્રોમાં સાર અનુવાળું આપે છે. અને તેનો દાખલો બોધ લેવાં લાયક છે.

ન્યુટન પાસે એક “હાયમંડ” નામનો માનીતો કુતરો હતો. એક દિવસે કંઈ અગત્યનું કામ આવતાં તે બહાર ગયો. અને જુલથી કુતરો તેના ઝોરડા (Room) માં રહી ગયો. ઝોરડામાંથી બહાર ગયો તે વખતે તેના સુંદર ટેબલ ઉપર કેટલાક અગત્યના કાગળો પડ્યા હતા અને પાસે બત્તી બળતી હતી. કુતરાએ બહાર નીકળવાને સાર ટેબલ પર કુદકો મારતાં સળગતી બત્તી કાગળો ઉપર પડી અને તરતજ ફરીને નહીં મળી શકે એવા તેના ઉપયોગી કાગળો બળીને બરબ થઈ ગયા !! “ન્યુટન” આ વખતે જરા—વસ્થાએ પહોંચેલો હતો. અને બળેલાં કાગળોની ખોટ તેનાથી પૂરી કરી શકાય એમ નહોતું છતાં પણ જ્યારે તે ઝોરડામાં દાખલો થયો ત્યારે પોતાના બચપણથી “કેળવાયેલા સ્વભાવ”ને કાણુમાં રાખી ગયેલી ખોટને સહન કરી. ફક્ત એટલાજ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કે “હાયમંડ” હાયમંડ તને થોડીજ ખબર છે કે તે મ્હોટું શું નુકશાન કર્યું છે ! ” અહા ! કેટલી ધીરજ કેટલી ખામોશી ! હમેશાં પ્રુથ મીઝનને સુખ દુઃખમાં સમજાવવાને લીધે સારા મનુષ્યોને સહન કરવાની ટેવ પડેલી હોય છે પોતાની તરફ અસંખ્ય વર્તણૂકથી પણ ચીડાતા નથી અને ગમે તેવા ગેરવાજબીમાં ગેરવાજબી તેમજ સખ્તમાં સખ્ત શબ્દો વડે ગુસ્સો બતાવ્યા સિવાય સાંભળી રહે છે. અને આથી કરીને તેઓ ગમે તેવી અગવડોમાં પણ પોતાનું કામ સરલતાથી કરી શકે છે. હિંદના મહાન દેશમંત્રી પણ આ અમુલ્ય ગુણને પાત્ર છે. અને તેવા અન્ય થાઓ એવી પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી આટલે—થીજ વિરમીશું. અસ્તુ:—

(૪૧) સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરનાર માણસ સર્વ જીવોનો વિશ્વાસ પાત્ર થાય છે જે સર્વદા કોઈને ઉદ્દેગ કરતો નથી. તે પોતે પણ ઉદ્દેગ પામતો નથી, * * * સદાચારથી આયુષ્ય વધે છે, સદાચારથી લક્ષ્મી વધે છે, અને સદાચારથી પુરંપની આ લોક તથા પરલોકમાં કીર્તિ વધે છે. * * * શ્રદાવાળા, દયાવાળા, પવિત્ર, કિતમ મનુષ્યો પર પ્રીતિ રાખનારા અને ધર્મ તથા અધર્મને જાણનારા પુરો સ્વર્ગમાં જનારા છે. (મહાભારત)

સમાચાર.

વકીલ મી. વેલચંદ્રભાઈ ઉમેદચંદ મહેતા વડવાણ રોડના સર ન્યાયાધિશ નીમાયા તેમના માનમાં બોર્ડીંગના વિદ્યાર્થી વર્ગ તરફથી એક મિટીંગ બરવામાં આવી હતી અને તેઓને માનપત્ર યેનાયત કરવામાં આવ્યું હતું.

આ પ્રસંગે રા. રા. જવેરી લક્ષ્મીભાઈ રાયચંદ તથા વેલચંદ્રભાઈના કેટલાક ભત્રીએ હાજરી આપી હતી. સરઆતમાં બોર્ડીંગના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ મી. રાંકરલાલ ડાહ્યાભાઈએ શેડ લક્ષ્મીભાઈ રાયચંદને પ્રમુખ નીમવાની દરખાસ્ત કરી હતી અને તેને મી. ધરમચંદ દીપચંદે ટેકા આપ્યાથી રા. રા. લક્ષ્મીભાઈએ મીટીંગનું અધ્યક્ષપદ સ્વીકાર્યું હતું.

ત્યારબાદ સોમચંદ પી. સંઘવીએ વિદ્યાર્થી મગનલાલ માધવજી કૃત નીચે મુજબ એક કવિતા પ્રસંગને લગતી ગાઈ બતાવી હતી.

આશિર્ગાન.

આનંદની ધારા વહે અમ હૃદયમાં ખળખળ કરી,
કે આપથીને ચોખ્ખ ન્યાયાધીશની 'પદવી' મળી;
સંધ્યે મળો તમને અહો ખ્યાતિ અને તપ્તિ બધે,
ને દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌ પરે. ૧
શુભ ભાવનાઓને બતાવી રહાય તન મનથી કરી,
ને ભોગ આપ્યો વખતનો પરમાર્થ દ્રષ્ટિથી ગળી;
સુચના હરેક કરી અને યત્નો કાષ્ઠા હિતને ચઢી,
તે દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌ બણી. ૨
દીર્ઘાયુ થાઓ ને વળી સંપત્તિ સખળી સાંપડો,
ને પામજો સુખ કુસુમની વેલી અમોલી પરિમળો;
સદ્ધર્મને સુતીતિની કરજો કૃતિઓ ઉજળી,
ને દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌબણી. ૩
રોડની સુગંધને શીતળ અમીને મેળવો,
વળી શિદ્ધિ સિદ્ધિ મેળવી ધર્મોક્તિ મનતો રહો;
એ યાત્રીએ જગદીશ પ્રત્યે નમ્ર ધન્યતા અમતણી,
તે દ્રષ્ટિ પ્રેમામૃત ભરી રાખો સદા અમ સૌબણી. ૪

“મયૂર”

ત્યાર બાદ મી. મગનલાલ એમ. મહેતાએ તેઓથીની પરોપકાર થતિ વિષે વિવેચન કરતાં જણાવ્યું કે તેમણે બોર્ડીંગને મદદ અપાવવા માટે તનતોડ મહેનત કરી છે. તેઓએ બોર્ડીંગ રહાયત મંડળના સભ્ય નીમીઈ બોર્ડીંગને સારી મદદ આપી છે. આવી રીતે તેઓએ બોર્ડીંગની જે અપૂર્વ સેવા બજાવી છે તેને માટે બોર્ડીંગ તેમની હંમેશની આભારી છે. વળી વિદ્યાર્થી વર્ગની મીટીંગમાં પણ અવાર નવાર હાજર રહી વિદ્યાર્થીઓને ખેતાનો અત્યુત્તમ બોધ આપવાને પણ તેઓ સુધ્ધા નથી. વળી આ માસિકમાં તેમજ અન્ય

ન્યુસપેપરોમાં લેખ આપી જનસમાજની અમુલ્ય સેવા બજાવે છે. છેવટમાં મી. વેલચંદ્રભાઈ ન્યાયાધીશ થયા તે માટે અમે સર્વે વિદ્યાર્થીઓ આનંદ માનીએ છીએ. ભવિષ્યમાં તેઓ વિજયશાળી થાઓ એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થાએ છીએ.

ત્યાર પછી બૉર્ડિંગના વિદ્યાર્થી મી. અમૃતલાલ શુવરાજ શાહે જણાવ્યું હતું કે ઉચ્ચ પદવી મેળવનાર પુરુષને અસંખ્ય ગુણોની આવશ્યકતા હોય છે. જેથી કરીને માન્યવર વેલચંદ્રભાઈના સદ્ગુણ તરફ દ્રષ્ટિ દે'કવી ઠીક પડશે કારણકે તેથી આપણે પણ તેમના ગુણોનું અનુકરણ કરી શકીએ. ઘણી વખતે વકીલોને અસત્યના ભોગ થવું પડે છે તે છતાં તેઓએ પોતાના ધંધામાં પ્રમાણીક રહી જે નામના મેળવી છે તે ખરેખર અભિનંદનીય છે.

બાદ પ્રમુખ સાહેબના શ્રી હસ્તે માનપત્ર તથા હારતોરા મી. વેલચંદ્રભાઈને એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા. માનપત્ર એનાયત કરતી વખતે પ્રમુખ સાહેબે જણાવ્યું હતું કે મી. વેલચંદ્રભાઈને આ પદવી મળેલી જોઈ હું ઘણો જ ખુશી થાઉં છું. બૉર્ડિંગને વેલચંદ્રભાઈએ ઘણી મદદ કરી છે તેને માટે તેમને ધન્યવાદ ધરે છે. ભવિષ્યમાં તેઓ સારી પાયરી પર ચઢે અને પોતાના જાતિભાઈઓના કલ્યાણ માટે નીરંતર પ્રયત્ન કરે એવું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું.

માનપત્ર સ્વીકારતાં વેલચંદ્રભાઈએ જણાવ્યું કે જે જે ગુણો મારા માટે બોલવામાં આવ્યા છે તે ગુણોને હું લેશ પણ લાયક નથી. મેં શું કર્યું છે! બૉર્ડિંગને કોઈ પણ રીતે સહાય કરવી તે દરેક જનનો ધર્મ છે. તેથી મેં કંઈ પણ મારી ફરજ કરતાં વિશેષ કર્યું નથી. ધન્યવાદ તો તેમને જ ધરે છે કે જે ધર્મી બહુઓએ આ સંસ્થાને મદદ કરી છે. મહાન નરો જે જે પરમાર્થ સેવા બજાવે છે તે સેવા આગળ મારી સેવા શી વીસાતમાં છે! ત્યાર પછી તેઓએ જણાવ્યું કે હાલ હું બૉર્ડિંગથી દૂર નહીં છું તોપણ મારો બૉર્ડિંગ પ્રત્યેનો પ્રેમ નીરંતર તેઓને તેઓ જ રહેશે.

બ્યારે બ્યારે હું અત્રે આવીશ ત્યારે ત્યારે જરૂર બૉર્ડિંગની મુલાકાત લઈશ અને ચોખ્ખું સુચનાઓ કરીશ. આ પ્રમાણે તેમણે બૉર્ડિંગ પ્રત્યેની સહાનુભૂતિ દર્શાવી હતી. પરંતુ તેઓના ઉદાર ચરિત્રનો નમુનો તો એ જ છે કે તેમણે બાર મહિને બૉર્ડિંગને અમુક મદદ ગમે તે રીતે મોકલાવવા વચન આપ્યું છે. અને પોતાની તરફથી પણ છ મહિનામાં અમુક વસ્તુ મોકલવાનું કહ્યું છે.

વળા તેમણે વિદ્યાર્થીઓને અત્યુત્તમ બોધ આપતાં જણાવ્યું કે દરેક વિદ્યાર્થી બ્યારે બૉર્ડિંગ છોડે ત્યારે તેનો એવો સિદ્ધાંત હોવો જોઈએ કે જે બૉર્ડિંગનો પોતે લાભ લીધો તે બૉર્ડિંગને પોતાના તન, મન અને જાતી શકે તો ધનથી મદદ કરવી જ. જે બૉર્ડિંગમાં રહી પોતાના ઉચ્ચ જીવનનો પાથો શોધો. જે બૉર્ડિંગે પોતાના વિદ્યાર્થી જીવનને પોષ્યું અને જે બૉર્ડિંગે પોતાના મગજ ઉપર ઉચ્ચ સંસ્કાર પાડ્યા તેને કદિ જીલવી નહિ. આવો અમુલ્ય બોધ આપી પોતાની જગા લીધી હતી. ત્યાર બાદ સુપ્રી. મી. શંકરલાલે નીચે પ્રમાણે માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું હતું.

જો,

Velchand Umedchand Mehta Esq.

Ahmedabad.

DEAR SIR,

I, the superintendent of the Jain Svetamber Boarding of Ahmedabad, on behalf of the students and myself, take this opportunity of expressing our joy and satisfaction on the occasion of your appointment to the post of chief Justice of the Wadhwan State in Kathiawar.

EVER since you came to Ahmedabad, you have been taking keen and sympathetic interest in all movements calculated to the progress of Jainism and amelioration of the social condition of our Jain brothers. It was you, sir, who inspired by love of education started a Boarding Sahayak Mandal with a view to help the Boarding when it was badly in need of pecuniary help and tried your best to get money for the boarding for which we are grateful to you.

We are confident that wherever you will go, you will not forget the chain of love that ties you to this Boarding, and in the place where your duty calls you at present, you will, by the valuable qualities of your head and heart, do useful service to the public and thus win their sympathy and love.

In conclusion we wish with the innermost feelings of our heart that you may have a long and useful career and that all your efforts be crowned with success.

We are,

Ahmedabad.

15-1-15

}

S. D. Kapadia.

The Superintendent and the Boarders of

The Jain Svetamber Boarding House.

ઉપરના માનપત્રનો ભાવાર્થ શુભશતીમાં નીચે પ્રમાણે છે.

રા. રા. વેલચંદભાઈ ઉમેદચંદ મહેતા.

મુ. અમદાવાદ.

મહેરખાન સાહેબ,

અમે બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓ અને સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ, આપ વડવાણ સ્ટેટના સર ન્યાયાધીશ નીમાયા તે બાબત અમારા સંતોષ અને આનંદ પ્રદર્શિત કરવાની આ તક હાથ ધરીએ છીએ. જ્યારથી આપ અમદાવાદ આવ્યા ત્યારથી જૈન બાઈઓની સામાજિક સ્થિતિ સુધરે અને જૈન ધર્મની ચડતી થાય તેવી હિલચાલમાં અત્મંત ઉત્સાહ અને સહાનુભૂતિ દર્શાવતા આવ્યા છો. બોર્ડિંગની આર્થિક સ્થિતિ નબળી પડી ગઈ ત્યારે આપે બોર્ડિંગ સહાયક મંડળની સ્થાપના કરી હતી. અને બોર્ડિંગને મદદ અપાવવામાં આપે આપનું બનતું કર્યું છે કે જેને માટે અમે સદ્ગતા આપના આત આભારી છીએ.

અમને ખાતરી છે કે જ્યાં જ્યાં તમે જશો ત્યાં ત્યાં આપ આ બોર્ડિંગ પ્રત્યેનો પ્રેમ ખીલકુલ વીસારશો નહીં અને ધ્વંસીએ છીએ કે જે સ્થળે હાલ આપ બન્યો છો તે સ્થળે પણ આપ આપના ઉત્તમ ગુણો વડે લોકોની શુભેચ્છાઓ અને પ્રીતિ સંપાદન કરો.

છેવટે અમે અમારા અંતઃકરણપૂર્વક એવું ધ્વંસીએ છીએ કે આપ દીર્ઘાયુ થાઓ અને આપ આપના દરેક પ્રયત્નોમાં સફલ નીવડો અને આપનું જીવન લોકોપયોગી બને. ઈતિ.

અમદાવાદ.

લી. શુભેચ્છક,

એસ. ડી. કાપડીઆ

અને બોર્ડિંગના વિદ્યાર્થીઓ.

તા. ૧૫-૧-૧૫.

ત્યાર બાદ મી. ચીમનલાલ. કે. શાહે પ્રસંગને અનુસરતું એક મધુર કાવ્ય હારમોની-યમના સંગીત સાથે સુંદર સ્વરથી ગાઈ બતાવ્યું હતું.

ત્યાર બાદ પ્રમુખ સાહેબનો ઉપકાર માની સભા વિસર્જન કરવામાં આવી હતી. અને વિદ્યાર્થીઓની “ચીઅર્સ” વચ્ચે મી. વેલચંદભાઈ પોતાના ઘર તરફ પધાર્યા હતા. રૂઝિ.

શાન્તિ. શાન્તિ. શાન્તિ.

ઉપર મુજબ અત્રેના પ્રભાવક મંડળ તરફથી પણ રા. રા. વેલચંદભાઈ વડવાણ સ્ટેટના સરન્યાયાધીશ થયા તેમના માનમાં એક મિટીંગ ભરવામાં આવી હતી તેમાં મંડળના આશરે પંદરેક મેમ્બરોએ તેમજ બોર્ડિંગના કેટલાક વિદ્યાર્થીઓએ હાજરી આપી હતી. મીટીંગમાં પ્રમુખપદ રા. રા. વેલચંદભાઈના એક વચોવટ અને કુળવાચેલ સંગાને આપવામાં આવ્યું હતું. શરૂઆતમાં રા. રા. મણીલાલ નયુભાઈ દોશી. બી. એ. એ જણાવ્યું કે રા. રા. વેલચંદભાઈએ આપણા મંડળની જે સેવા બજાવી છે તે કોઈથી અબજ નહીં હશે. તેઓનામાં પોતાની કોમતું ભણું કરવાની તેમજ જનસમાજનું ભણું કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા છે અને પોતાથી બનતું તદ્દયે કરે પણ છે. તેઓ આપણા મંડળના પ્રેસીડેન્ટ થયા પછી તેમની જૈન સમાજનું કંઈ પણ હીત કરવાની ઘણી ઇચ્છા હતી પરંતુ અત્યારના અત્રેના સંકુચિત વિચારના વાતાવરણને લેધને તેઓની ઇચ્છા બર આવી શકી નથી. સુકૃત ભંડારની યોજના માટે તેમણે બળવેલી સેવા અભિવંદનીય છે. આપણી અત્રે બોર્ડિંગને પણ પૈસા સંબંધી મુશ્કેલીના વખતે તેઓએ બોર્ડિંગ સહાયક મંડળ બોલી બોર્ડિંગને પણ પોતાથી બનતી મદદ કરી હતી. તેઓએ જણાવ્યું હતું કે માણસ ન્યાયનિતિથી ચાલે છે તેને કોઈ પણ સ્થળે કોઈ પણ દિવસે અવિનય થતો નથી

વેલચંદ્રભાઈ રોઈટમાં જાય છે. રોઈટના કામમાં કેટલીક વખત કેટલીક જાતની ખટપટ થાય છે પરંતુ જે ન્યાયનિપુણ અને નીતિષ્ઠ છે તેઓ હમેશાં દિવસે દિવસે વૃદ્ધિને જ પામે છે. અમો આશા રાખીએ છીએ કે વેલચંદ્રભાઈએ જેવી રીતે પ્રમાણિકપણથી આજ સુધી વહીવટનો ધંધો કર્યો છે તેવી રીતે હમેશાં પોતાના વિચારમાં દ્રઢ રહેશે એવું ધન્યું છે. છેવટ તેમને દરેક પ્રકારે વિજય મળે અને તેમની ધારેલી મુરાદો પાર પડે એવું ઇચ્છી વિરમું છે. ત્યાર બાદ મી. મણીલાલ મોહનલાલ પાદરાકરે વેલચંદ્રભાઈની બળવેલી પાંખ માર્થિક સેવાનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું હતું અને તેમની દરેક પ્રકારે ફત્તેહ ઇચ્છી હતી. ત્યાર બાદ મી. શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈએ વેલચંદ્રભાઈની બોર્ડિંગ પ્રત્યે બળવેલી સેવા માટે તેમનો ઉપકાર માની તેમને દરેક પ્રકારે ફત્તેહ ઇચ્છી હતી. ત્યાર પછી મુલચંદ્રભાઈ આશારામ વૈરાટીએ વેલચંદ્રભાઈને માનપત્ર આપવાની નકલ વાંચી બતાવી હતી અને પ્રભાવક મંડળના અંગે સમયોચિત કેટલુંક વિવેચન કર્યું હતું અને વેલચંદ્રભાઈની દરેક પ્રકારે ફત્તેહ ઇચ્છી હતી. ત્યાર બાદ પ્રમુખના હસ્તે માનપત્ર તથા કુલના હાર આપવામાં આવ્યા હતા. રા. રા. વેલચંદ્રભાઈએ માનપત્ર સ્વીકારતાં જણાવ્યું જે મારા સંબંધમાં આજે જે બોલવામાં આવેલું છે તે ગુણોને હું લાયક નથી. લાયક તો તે કે જેમણે દેશ સેવા અર્થે ધર્મ સેવા અર્થે હજારો રૂપિયાનું અને જાત મહેનતનું બળીદાન આપ્યું છે. મેં શું કર્યું છે ? હું જાઉં છું તેથી કરી કોઈએ એમ સમજવું નહોતું કે હું મંડળની સાથેથી મારો સંબંધ તોડી નાંખું છું. મંડળ મને હમેશાં પ્રિય છે અને તેનો મેઝગર રહેવાને સદા હું ચઢાઉં છું. અને જે મંડળે પોતાની લાગણી પ્રદર્શિત કરી છે તેને માટે હું મંડળનો ધણો આભારી છું (હું મંડળને ૩ રપ) તથા એક કપાટ મોઢલાની આપીશ અને આશા છે કે તે મંડળ સ્વીકારશે. બંધુઓ અત્યારે તમારે જે જે સલાહો કોમના બંધાને માટે હાથ ધરવાના છે તે સામાજિક સુધારણાના છે. ધાર્મિક સલાહો તો આપણા મુનિ મહારાજને ચર્ચનારા છે એટલે તેમને શિર રહેવા દો, પરંતુ સામાજિક સુધારણાના સલાહો હાલના આપણા ચાલતા વાતાવરણને લઈને સાધુ મુનિ મહારાજઓ ચર્ચા શકે તેમ નથી. માટે તમારે મંડળના ઉત્સાહી અને કોમના હિતચિંતકોએ અત્યારે તે સલાહો હાથ ધરવાની જરૂર છે. આપણી વસ્તી દિવસે દિવસે ઘટતી છે. આર્થિક તેમજ શારીરિક સ્થિતિમાં પણ મંદતા આવેલી જણાય છે તો મારી દરેક મેઝગરને ભલામણ છે કે તેઓ સામાજિક સુધારણાના સલાહો હાથ પર ધરશે. તેમને જૈન કોમની સ્થિતિ વિશે ઘણું સાદું વિવેચન કર્યું હતું અને તે અંગે શું કરવું જોઈએ તે પણ બતાવ્યું હતું. અને પોતાની જગ્યા લીધી હતી. ત્યાર બાદ મિર્જાગુડા કામ બરખાસ્ત થયું હતું.

સ્વીકાર.

કાવ્ય ચંદ્રોદય:—તેના કર્તા અને પ્રકાશક શંકરલાલ મગનલાલ વ્યાસ નાંદોલના તરફથી અભિપ્રાય અર્થે બેટ મધ્યું છે.

અકલ્પ બાલોબાઈ:—તેના ઉચ્છેદમાં લેખક રા. રા. હમેશ્વર દોશતચંદ બરોડીઆ બી. એ. છે તે પ્રકાશક પેથાપુર રુડકન્ટસ એસોસિએશનના સેક્રેટરી તરફથી અભિપ્રાય અર્થે બેટ મધ્યું છે.

અ. સૌ. મહુમ ખાઇ સમસ્થ સ્મારકમાળા મણુકો ૫ માં:—

લખાદિ શુભ પ્રસંગે ગવાતાં માંગલિક ગીતો:—સંપ્રદ કર્તા બહેન જસકોર કુંવરજી આણુંદજી અને પ્રકાશક તે ખાતાના ચરણ કિંકરો તરફથી અભિપ્રાય અર્થે બેટ મલ્યુ છે. હા. રા. રા. મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆ, ખી. એલ. એલ. ખી. સોલીસીટર.

મુખ્યાઈ—હાઇકોર્ટ, ભાવનગર—કાઠિયાવાડ.

સુચના:—ઉપરના નામની સ્મારકમાળાના સર્વ મણુકા ટપાલ ખરચના ૦-૩-૦ મોકલવાથી પ્રસિદ્ધ કર્તા તરફથી મળી શકશે. તેનો ઉપરોક્ત મણુકો ૦-૧-૦ ટપાલ ખરચના મોકલવાથી મળી શકશે માટે તેનો લાભ લેવા દરેક બંધુ મુકશે નહિ એવી આશા છે.

*શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ.

આ ફંડનો સંવત ૧૯૭૦ ની સાલનો રીપોર્ટ અગોત્રે અમારા માસિકમાં પ્રગટ કરવાને મળ્યો છે. સ્થળ સંક્રાંતિને લીધે તેનો ટુંક સાર આ નીચે આપ્યો છે.

આ ફંડ શ્રીમાન આનંદસાગરજી પંન્નાસના ઉપદેશથી શા. ગુલાબચંદ દેવચંદની સંમતિથી અને શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જવેરીએ ધર્માર્થ કાઢેલી રકમમાંથી તેઓના દૂરરીઓએ

* આ ઉપરથી અમારા જૈન બંધુઓ જોઈ શક્યા હશે કે આ ખાતાની આપણામાં ફેટલી બધી આવસ્થકતા છે. દરેકે દરેક વિદ્વાન મુનિશાને તથા વિદ્વાન શ્રાવકોને અમે આ ખાતાને જીગરની લાગણીથી મદદ કરવા વિનંતીએ છીએ. આપણા ધર્મની જાહેરલાલીનો મુખ્ય આધાર આપણાં પુસ્તકોને અવલખીને રહ્યો છે. પુસ્તકોનો ઉદ્ધાર કરવાની હાલ ફેટલી બધી આવસ્થકતા છે તે બાબત અમે નીચલી ખીના ઉપર વાચકનું લક્ષ ખેંચીએ છીએ. એક વખત રા. રા. સાક્ષર કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ સાહેબની સાથે જૈન ધર્મના અમુલ્ય ગ્રંથો તેમજ આગમે સંબંધમાં અમારે વાતચીત થઈ હતી. તે વખતે તેમણે જણાવ્યું કે જો ફાઇ પલ્લ કામ તમારો સમાજે અત્યારે પહેલું કરવાનું હોય તો એ છે કે તમારા ગ્રંથોને બરોબર વિદ્વાનો પાસે સુધરાવી છપાવો. હું તમારું ઉપાસક દર્શાંગ વાંચું છું તે ઘણીજ અશુદ્ધ લખાયેલી પ્રત છે. તેમાં ઘણીજ ભુલો રહેલી માલુમ પડે છે. વખતે લહીઆઓ પણ પોતાનું ડહાપણ ડાળતા જોવામાં આવે છે. “અધ્યાયને બદલે અધ્યાયક” આવી આવી રીતની તેમાં લહીઆની કસુસ્થી ગણો, ચાતો અશુદ્ધ પ્રત ઉપરથી ઉતારા કરવાથી ફેટલીક વખત ઘણી ભુલો દ્રષ્ટિ ગમ્ય થાય છે, ને દિવસે દિવસે આમ ને આમ ચાલશે તો અર્થનો અનર્થ થઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે માટે જેમ બને તેમ જરૂરીથી વિદ્વાનો અને તેના અનુભવીઓ પાસે પુસ્તકો સુધરાવી છપાવવાં જોઈએ. ” આ મુજબ તેઓશ્રીનું આપણા આગમ વિગેરે અમુલ્ય ગ્રંથોના સંબંધમાં કહેવું થયું હતું. માટે અમારો વિદ્વાન વર્ગ આ બાબતમાં પોતાનું લક્ષ ખેંચશે એવું ઇચ્છીએ છીએ. મુનિશાને અને લાયબ્રેરીઓ તથા જ્ઞાનભંડારોના વ્યવસ્થાપકો, વિદ્વાન શ્રાવકો, ધર્મના દિતચિંતકો આ ખાતાને પોતાથી બનતી મદદ કરશે એવું ઇચ્છીએ છીએ. આ ખાતું જે પુસ્તકોદ્ધાર કરવાના નિમિત્તભૂત પગભર થંએહું છે તેને હાલમાં જે જે વિદ્વાન મુનિશાને, વિદ્વાન શુદ્ધરો, અને લાયબ્રેરીના જ્ઞાનભંડારના વ્યવસ્થાપકો જે મદદ આપે છે તે અભિવંદનીય છે, અને આશા રાખીએ છીએ કે તે મુજબ તેઓ હંમેશા આ સરકારને મદદ આપશે.

સને ૧૯૦૯ માં સ્થાપ્યું. બાઈ વીઝકોર તે સા. મુલ્ય ૬ નગીનદાસની વીધવાની મોલકાની વધીને આજે તેનું બકોળ રૂ. ૧૦૦૦૦૦) અંક એક લાખના આશરનું થએલું છે.

સંવત ૧૯૭૦ ની સાલમાં આખાતે શ્રી બ્યાજ ખાતે રૂ. ૪૯૪૬-૧૦-૧૦ આવેલા છે અને પુસ્તકોના વેચાણના ખર્ચ ખાતે રૂ. ૧૮૪૦-૧૦-૯ જોયે થયેલા છે. તેમ અન્ય ગૃહસ્થો તથા કેટલીક સંસ્થાઓના નામે રૂ. ૫૨૪-૮-૧ જોયે થએલા છે. તે સને ૧૯૭૦ના જાનેવારીની તા. ૧ લીની તપખીચ રૂ. ૧૦૪૪૦૯-૫-૧ સાથે ઉમેરતાં કુલ રૂ. ૧૧૧૭૨૧-૨-૯ રીપોર્ટવાળા વર્ષમાં જોયે થએલા છે. ઉધાર બાળુએ રૂ. ૧૦૧-૧૪-૩ શ્રી બ્યાજ ખાતે ગવર્નમેન્ટ પ્રોપીસીટીઓના ઇન્કમટેક્સ તરીકે ઉધાર્યા છે. રૂ. ૨૬૮૮-૧૧-૯ જુદા જુદા ખાતે ઉધાર્યા છે. અને રૂ. ૧૦૫૦૬૬-૧૪-૦ શ્રી ગવર્નમેન્ટ પ્રોપીસીટી નોટ (સાકારણુ ટકાની) ખાતે ઉધાર્યા છે. તથા રૂ. ૩૮૦૯-૨-૬ ખરચ ખાતે પુસ્તકોના ઇમામણુ, કાગળ વિગેરેના ઉધાર્યા છે. અને પોતે જાણુ રૂ. ૫૪-૮-૩ મળી કુલ ઉધાર બાળુ રૂ. ૧૧૧૭૨૧-૨-૯ ઉધાર્યા છે. આ ખાતાના ટ્રસ્ટીઓ રા. રા. નગીનભાઈ ધેંદલાભાઈ, રા. રા. હવચ્ચંદ સાંકરચંદ ઝવેરી, રા. રા. સુલાખચંદ દેવચંદ, રા. રા. કુલચંદ કસ્તુરચંદ, રા. રા. કેસરીચંદ રૂપચંદ, તથા રા. રા. મંદુભાઈ સાંકરચંદ છે. આ ખાતા તરફથી આજ મુંદીમાં લગભગ ૨૩ અંચો બકાર પડ્યા છે જેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

૧ શ્રી વીતરાગ સ્નોત.	૧૩ ધી કર્મ શીલોસોદી.
૨ અમણ પ્રતિક્રમણુ રૂતિ.	૧૪ આનંદ કાચ મહોદધિ જા. ૧ જી
૩ સ્વાહાદ બાયા.	૧૫ કર્મ પરીક્ષા.
૪ શ્રી પાશિક સ્વ.	૧૬ શ્રી શાસ્ત્રવાર્તા સમુચ્ચ બા. ૧ સો.
૫ શ્રી અધ્યાત્મ ગન પરીક્ષા.	૧૭ કમ્પમડી.
૬ શ્રી પોડગક પ્રકરણુ.	૧૮ કલ્પ સ્વ બારસો.
૭ કલ્પ સ્વ સુષોધિકા.	૧૯ પંચપ્રતિક્રમણુ સ્વ.
૮ વંદારૂરતિ નામની શાહ પ્રતિક્રમણુરૂતિ.	૨૦ આનંદ કાચ મહોદધિ જા. ૨ જી
૯ દાન કલ્પમ વાધના ચરિત.	૨૧ ઉપદેશ રત્નાકર.
૧૦ ધી યોગ શીલોસોદી.	૨૨ આનંદ કાચ મહોદધિ જા. ૩ જી.
૧૧ શ્રી જલ્પ કલ્પવતા.	૨૩ ચતુર્વિંશતિ છાનાનંદ રૂતિ.
૧૨ શ્રી યોગ રૂતિ સમુચ્ચ.	

(૪૨) ધર્માચરણુ કરજું, પણ ધર્મની ખ્યાલવાળા એટલે ધર્મનો દેખાવ રાખવાવાળા દંબી થવું નહિ, જેઓ કીર્તિ દલાદિ યજ મેળવવા માટે ધર્માચરણુ કરે છે. તેઓ તો ધર્મનાજ વેપારી છે. x x x સર્વ પ્રાણીઓ પ્રભે મન, વાણી તથા કર્મથી વૈર રહિત થવું, અને દયાવાન તથા દાન પરાયણ થવું એ સનાતન ધર્મ છે. (મહાભારત.)

(૪૩) અધર્મ કરવાથી પ્રથમ રહિ પ્રાપ્ત થાય છે, પછી નાના પ્રકારનાં મુખ જુએ છે, પછી ચતુષ્કોને છતે છે. પરંતુ અન્તે સમગ્ર વિનાશ પામે છે. માટે ધર્મના રત્નામાં રહેતાં પીઠ થાય તો પણ અધર્મ કરનારા પાણીઓને જાલી મુખો પ્રાપ્ત થતાં જોઈને અધર્મમાં જોડાવું નહિ. (મનુસ્મૃતિ.)

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્યમાળાના-અગ્રથ તથેત અન્યો.

અન્યોક.	પૃષ્ઠ.	કો. રૂ. આ. પા.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ હો ...	૨૦૮ ...	૦-૮-૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા ...	૨૦૬ ...	૦-૪-૦
૨. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૨ જો ...	૩૩૬ ...	૦-૮-૦
૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૩ જો ...	૨૧૫ ...	૦-૮-૦
૪. સમાધિ મતકર્મ ...	૩૪૦ ...	૦-૮-૦
૫. અનુભવ પ્રવિચારી ...	૨૪૮ ...	૦-૮-૦
૬. આત્મ પ્રદીપ ...	૩૧૫ ...	૦-૮-૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો ...	૩૦૪ ...	૦-૦-૦
૮. પરમાત્મદર્શન ...	૪૩૨ ...	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ ...	૫૦૦ ...	૦-૧૨-૦
૧૦. તરંગિનિદુ ...	૨૩૦ ...	૦-૪-૦
૧૧. શુભાનુરાગ (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૨૪ ...	૦-૧-૦
૧૨. ૧૩ ભજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા ગાનદિપિકા ...	૧૯૦ ...	૦-૬-૦
૧૮ તીર્થયાત્રાનુ વિમાન (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૬૪ ...	૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ ...	૧૯૦ ...	૦-૬-૦
૧૬. શુરભોધ ...	૧૭૨ ...	૦-૪-૦
૧૭ તરવગાનદિપિકા* ...	૧૨૪ ...	૦-૬-૦
૧૮. ગાંધી મથક ...	૧૧૨ ...	૦-૩-૦
૧૯. આનંદ ધર્મ સ્વરૂપ ભાગ ૧ હો (આવૃત્તિ ત્રીજી) ...	૪૦ ...	૦-૧-૦
૨૦. ,, ,, ભાગ ૨જો (આવૃત્તિ ત્રીજી) ...	૪૦ ..	૦-૧-૦
૨૧. ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ હો ...	૨૦૮ ...	૦-૧૨-૦
૨૨. વચ્ચામત ...	૩૮૮ ..	૦-૧૪-૦
૨૩. યોગદીપક ...	૨૬૮ ...	૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા ...	૪૦૮ ...	૧-૦-૦
૨૫ અધ્યાત્મ ગાનિત (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૧૩૨ ...	૦-૩-૦
૨૬ આનંદધન પદસંગ્રહ ભાવાર્થ ...	૮૦૮ ..	૨-૦-૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો ...	૧૪૨ ...	૦-૮-૦
૨૮. જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્ધાચીન સ્થિતિ ...	૮૬ ..	૦-૨-૦

* આનીનાની વાળા અન્યો શીય નથી

અન્યો નીચલા સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડિંગ—ડે નાગરીશગઢ
- ૨ મુંબાઈ—મેમ્સ મેથડ હીરજીની ડ. —ડે પાથધુણી
- ,, શ્રી અધ્યાત્મગાન પ્રસારક મહળ—ડે. ચૈ પાથધી
- ૩ પુના—સા નીચદ કૃષ્ણાજી—ડે. વૈતાવપેદ.

બૌદ્ધિક પ્રકરણ.

આ માસમાં બક્ષિશખાતે આવેલી રકમ.

૫૦-૦-૦ શા. જ્ઞેસંગભાઈ સાંકળચંદ તરફથી દ. જગાભાઈ, અમલવાદ દોશીવાડોની પાસે.

માસિક મદદ ખાતે આવેલી રકમ.

૨૪-૦-૦ રા. રા. વાડીલાલ મગનલાલ બા. માસ જાનેવારીથી તે ડીસેમ્બર સુધીના.

૧૪-૦-૦ ગ. રા. પ્રેમચંદ કેવળદાસ બા. સપ્ટેમ્બરથી તે ડીસેમ્બર માસ સુધીની મદદના.

૧૨-૦-૦ રા. રા. રોક અંદુલાલ લલિતભાઈ બા. માસ જુલાઈથી તે ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.

૭-૦-૦ બાઈ ભાણેજી શા. કીલાશાઈ નગીનદામની વીધવા દા. ગા. વાડીલાલ માંકળચંદ બા. ડીસેમ્બર સુધી મદદના.

૧૨-૦-૦ રા. રા. વાડીલાલ મગનલાલ બા. માસ જાનેવારીથી તે ડીસેમ્બર સુધીની મદદના સને ૧૯૧૪ના.

૨૪-૦-૦ રા. રા. મગનલાલ જગનલાલ દત્તાત્રેય બા. જાનેવારીથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના અને ૧૯૧૪ ના માટે કહેલા તે.

શ્રી ધાર્મિક જ્ઞાનોત્સવ ખાતે આવેલી રકમ.

૨૫-૦-૦ બહેન પ્રભાવતી રા. રા. ઝવેરી અમૃતલાલ મોહનલાલની દીકરીના ધર્મજીવિ ધાર્મિક જ્ઞાનોત્સવ ખાતે બેટ.

૧૬૮-૦-૦

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર નવમી ફાન્ડરન્સ.

સુલ્તનગઢ. (ગિફ્ટમેન,)

અમોને લખતાં અત્યંત સુશાલી હપ્તે છે કે આપણી કોમના આલુપત્ર ૩૫ આપણી ફાન્ડરન્સ આ નવમા વર્ષમાં તેનું અધિવેશન કરે છે. તેની બેઠક ચાલતા મામની લા. ૨૭-૨૮-૨૯ મીએ છે. અમોને આશા છે કે દરેક બંધુ તે પ્રમંગલે લાભ લેશે. ફાન્ડરન્સની કેટલા નામ છે તથા તેની કેટલી બધી આવશ્યકતા છે તે અલગે પ્રકૃતિ-અભ્યાસ નથી. તેને અનુમોદન આપવું, તેના કાર્યોમાં યથાશક્તિ ભાગ લેવો, તેના દુર્ગો જનના પ્રકારે અમલમાં મુકવાની દોશીય કરવી એ જો મહાસીરના ખસ પુત્ર તરીકે કહેવા દાવો કરતા પોષકો તો દરેક દરેકની દરજ્જા છે. દરેક બંધુઓ ત્યાં જે જે કરાવો પમાર ચાલ તથા જે જે મમતા બપાને માટે મનાશે ગર્વાય ને હિપ્ત યજ્ઞ આપી પોત પોતાથી જનતા મદદ કરશે એવી જગતથી આશા રાખીએ છીએ. જગતનાં પ્રમાણ હપ્તે છે કે ને આપણા પૂન્ય મુનિ મદાનજી શીમદ વિજયપાંદ સુમિના ગિપ્ત મનિ લખિમવિજયના મદપેગથી ફાન્ડરન્સ પોતાની

શ્રી જૈનશ્રવેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડી ગના હિતાર્થે પ્રગટ થતું



મૂલનામ—પત્ર વેગર મરજી
વ્યવસ્થાપ ના ગરનામે કરવો.

बुद्धिप्रभा.

સ પાઠક—મણીલાલ મોહનલાલ.
પાટણકર.

LIGHT OF REASON.

કવિત

નિમ્ન પથ પ્રતિ સચરવાને, જન છવન ઉત્ત કરવાને,
ગાન સુધાગસ રેસવવાને, શારદ રહાય દે 'બુદ્ધિપ્રભાને'

પુસ્તક ૬ કુ. ફેબ્રુઆરી-માર્ચ ૧૯૧૫ વીર સંવત ૨૪૪૦ અંક ૧૧-૧૨.

પ્રસિદ્ધકર્તા—શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

વ્યવસ્થાપક—શ્રી જૈનશ્રવેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડી ગ-

તરકબી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, શ કરલાલ ઠાણાભાઈ કાપડીયા.

મુ. અમદાવાદ.

મુ.

વાર્ષિક લેવાજમ—પોષ્ટેજ સાથે રૂ. ૧-૪-૦ સ્થાનિક ૧-૦-૦

અમદાવાદ

ધી "રાયમંરજ્યુબિલી" પ્રી-ટીંગ પ્રેસમાં

પરીખ દે દિદાસ અગતવારે છાપ્યુ

વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧. અપરાધ ક્ષમા સ્તોત્ર ...	૩૨૫
૨. નવપદનું આરાધન ...	૩૨૭
૩. અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ ...	૩૪૫
૪. ગુણશીલ ચૈત્ય તીર્થ ...	૩૪૮
૫. ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા.	૩૫૦
૬. સ્વાર્થ-ત્યાગ ...	૩૫૨
૭. પતિવ્રતા સીતીલા અને રૌબરું. ૩૫૪	
૮. કાવ્યકુંજ... ૩૫૬ થી ૩૫૯	
હવે તો આંખ ઉઘાડો.	
બજનની ધૂન.	
દિવનાં દર્દ.	

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગુરુદેવ પાસે મોઢી માગણી !	
શુભેલા મુસાફરને માર્ગ-સૂચન.	
૯. આત્મકર્તવ્ય	૩૬૧
૧૦. પરમાત્મ સ્વરૂપ ...	૩૬૨
૧૧. વચનામૃત ...	૩૬૬
૧૨. સ્વાધ્યાય નિર્ઝર	૩૬૭
૧૩. જનમેતામ્યર કોનર-સત્તુ નવમું	
સમ્મેલન ...	૩૭૩
૧૪. સમાચાર...	૩૭૮
૧૫. આનંદમય જીવન ...	૩૮૧
૧૬. આરોગ્ય ...	૩૮૫

યોગનિષ્ઠ મુનિમહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીવંત.

કાવ્ય સંગ્રહ.

ભાગ ૭ મો.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ રચેલો આ સાતમો ભાગ ધવો ગુરુ, રમિક અને અધ્યાત્મ બાવનાઓથી ભરપૂર છે. નૈતિક તેમજ વ્યવહારિક ઉચ્ચ બાવનાઓ અતિ સ્ફુટ રૂપે તેમાં પ્રકટ થયેલી છે અને પરમાર્થ, મનુષ્ય દેહનું સાક્ષ્ય, વગેરે ઉપર જે કાવ્યો રચેલાં છે, તે એકેકથી ચઢીઆતાં હોય મનને પ્રમત્ત કરે છે, અને અપૂર્વ બોધ આપે છે.

આ પુસ્તકની ઉત્તમતાના સંબંધમાં વિશેષ નહિ લખતાં ગુજરાતી પ્રાચીન અને અર્વાચીન ભાષાના અર્થગ અભ્યાસી પ્રસિદ્ધ સાક્ષરરત્ન શ્રી કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવનો અભિપ્રાય અને ટંકીએ છીએ; જે ઉપરથી વાચકને સદગ ખ્યાલ આપી શકે. તેઓથી લખે છે કે:—

“ ત્યાગી છતાં દેહ કાળનું સ્વરૂપ જે કાંઈએ લક્ષમાં લીધું હોય, મુક્ત છતાં મંતારી જીવના ઐયની ગિંતા ધગવી હોય, સ્વધર્મમાં આરાકત છતાં પરધર્મ પ્રત્યે સમ્માન દષ્ટિ દર્શાવી હોય, અમંગ છતાં મૈત્રી બાવનાને હાજરી વિશ્વકુટુંબબુદ્ધિ વિચારમાં અને વાણીમાં પ્રગટાવી હોય, તો તે બુદ્ધિસાગરજી છે. એમના કાવ્ય સંગ્રહનો સાતમો ભાગ પૂર્વ પ્રસિદ્ધ થયેલા ૭ ભાગ જેવોજ બોધદાયક છે. સરળ બાષા, અકૃત્રિમ-સૈદ્ધી અને કિસ્માદર્શન વાણીની સાથે વિચારની સ્વતંત્રતા, આદર્શની શુદ્ધતા અને અંતરની એકરમતા એ આ સંગ્રહમાં પણ સદગ દષ્ટિપાત કરતાં પ્રતીત થાય છે. આ મહાત્માના કરનમાં આ જગાનાના નવા સાદિનની નીનતા સુરે છે, અને તેમના નિર્મળ સ્વપ્નમાં પરમાત્મ કાળની મહેજાઓ જાણે પ્રતિજિંબ પામી હોય તેમ એમની વાણી હાલની પ્રગતિની રૂપરેખાને અવકાશ આપતી જણાય છે. આવા ઉદાર આશયના, વિશાળ દષ્ટિના, શુભાંકુશી લેખકને હાથે સુંદર સર્ગગ સંદર્ભ બધાય એ કનજવા જોગ છે.”

તા. ૧૬-૪-૧૩.

અમદાવાદ.

}

કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिग्रहद्योतकम् ।

सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥

मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।

लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं 'बुद्धिप्रभा' मासिकम् ॥

वर्ष १ हु.]

ता. १५ द्वेष्टुवारी, सने १८१५.

[अंक ११ भा.]

अपराध क्षमा स्तोत्र.

(लेखकः—मुनि अञ्जलसागर—सुरत.)

चसंततिलका छंद.

दीक्षां न कोर्छु जवभां जन्म आन दान,
लूथ्यो अनंत भव आतम तत्त्व ज्ञान;
आन्यो हवे शरलु हे प्रभुछु हमारो,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हमारो.
कोर्छु भवे छुभवडे शुद्ध वद्युं,
विश्वासघात पनभांही पणो भगवतुं;
हुन्या प्रपंच करी दीन छुनो भियारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हमारो.
नष्टी नही पारसी या स्वनारी,
शर्मांथ हूर थर्छु इत्युं क्षीमां विकारी;
सेव्या नही सहयुं सुर भानी सारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हमारो.
आत्मा समान छुव सर्व नहीज नष्ट्या,
भोला भरेभर उरै अभिमान आप्या;
नष्ट्यां न स्वभ सरभां सुत ज्ञात दारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हमारो.
भवादि पान पणु कोर्छु जन्म क्षीमां,
सहय दान नही कोर्छु जन्म दीक्षां;
हुन्ये भक्ष करी दाय ध्या नहारा,
सर्वापराध प्रभु भाइ करो हमारो.

१

२

३

४

५

સેવ્યા ન સજ્જન તણા સુખદા પ્રસંગ,
 સેવ્યા અસજ્જન જનો ઉર લાવી રંગ;
 કીધો કપાય અવગાન વડેથી ખ્યારો,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૬

મોહ સ્વરૂપ મધુમાં મદમાંખી થૈને,
 ધાર્યું મલીન રૂપ વારમવાર જૈને;
 દેખ્યા જરૂર દુખના અતિ ભદ્ર કપારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૭

અકર્મ પાશ મુજને દઢ રીત લાગ્યો,
 એથી અયોગ પથ ને નથી નાથ ત્યાગ્યો;
 પાશ પ્રહાર સદુના દુઃખ આપનારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૮

સંસાર જાળ તણ સાલ લીધી તમારી,
 એ આપદ બધી પરી કરી ઘોઝ મારી;
 છો આપ નિર્ભય શીરે કર આપનારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૯

આ છવરૂપ મીન જ્ઞાન સ્વરૂપ વારી,
 વીના બહુ તલ્લવતું પશુ તે તમારી;
 હૈને થયું અજીત જ્ઞાનની પામી ધારા,
 સર્વાપરાધ પ્રભુ માફ કરો હમારા. ૧૦

ધર્મની આબતમાં બીજની સહાયતા પર ન રહેતાં પોતે એકજાએજ ધર્મનું આચરણ કરવું, બળતા અગ્નિની પેઠે પ્રકાશવાળો ધર્મ જે લાંબા કાળ સુધી રક્ષણ કરાયેલો હોય તો તેને વિસ્તાર પામેલો અધર્મ સ્પર્ધ કરવાને પણ સમર્થ થતો નથી. (મહાભારત.)

સત્ય બોલવું, તે પ્રિય લાગે તેવું બોલવું; પ્રિય ન લાગે તેવું સત્ય બોલવું નહિ, તેમ પ્રિય લાગે તેવું અસત્ય પણ બોલવું નહિ, એવો સનાતન ધર્મ છે. (મનુસ્મૃતિ.)

પ્રસાસમાં વિદ્યા મિત્ર રૂપ છે. ધરમાં સ્ત્રી મિત્ર રૂપ છે. વ્યાધિ દોષે તેને ઔષધ મિત્ર રૂપ છે, અને મરી ગયેલાને ધર્મ મિત્ર રૂપ છે. (આણ્ડક્યનીતિ.)

પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયના વિષયમાં રાગ અને દ્વેષ જેઓ રહેલાજ હોય છે, તેઓને વશ ન થવું. કેમકે એઓજ પુરૂષના શત્રુ છે. (શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

પારકો હોવા છતાં પણ જે હિત કરનારો હોય તો તે બન્ધુ છે, અને બન્ધુ છતાં પણ અહિન કરતો હોય તો તે પરાયો છે. રોગ એ પોતાના દેહથી ઉપજે છે, છતાં અહિત કરે છે, અને ઔષધ અરણ્યમાં થતું હોવા છતાં પણ તે હિતકારક છે. (હિતોપદેશ.)

જે કોઈની નિંદા કરે નહિ અને કરાવે પણ નહિ, કોઈએ પોતાને માર્યા છતાં મારે નહિ અને મરાવે પણ નહિ, અને પાપીને પણ મારવા ઈચ્છે નહિ, તેવા પુરુષોના આગમનની દેવતાઓ ઈચ્છા રાખે છે. (ઉદ્યોગપર્વ.)

નવ પદનું આરાધન.

(લેખક-નંદલાલ લાલુભાઈ, વડોદરા.)

૧. નવ પદ-સિદ્ધચક્રનો મહીમા ધણો છે, અને તેના આરાધનથી મહાન ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, એવી જૈનોમાં મહાન શ્રદ્ધા છે. દરસાવના આસો અને ચૈત્ર માસના અઞ્જવાળીયા પખવાડીયામાં સુદ ૧૫ સુધીના ૯ દિવસો તેના આરાધનને માટે મુકરર થએલા છે, અને તે ઝોળીના નામથી ઝોળખાય છે. આ ઝોળી સાથેતી કહેવાય છે, એટલે અનાદિ કાળથી એ નવ નવ દિવસો મહાન પવિત્ર તરીકે ગણાયલા છે. એ તીથીઓમાં સામાન્ય રીતે ગૃહઆરંભનાં કેટલાંક કામ બંધ કરવામાં આવે છે, અને એવા પૂજ્યવંધ દિવસોમાં જેમ અને તેમ આરંભ-પાપનાં કામ ન થાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવામાં આવે છે.

૨. એ દિવસોમાં આંખીવતપ સાથે સિદ્ધચક્રનું આરાધન કરે છે તેને ઝોળી કહે છે એમ કહેવામાં આવે છે. ઝોળીમાં જે તપશ્ચર્યા કરવામાં આવે છે તેને આંખીલ કહેવામાં આવે છે. આંખીલની તપશ્ચર્યા કરનારને એક વખતજ જન્મવાનું હોય છે, અને ભોજનમાં તેલ, ખટારા, ગળપણુ, મરચાં, હળદર ઇત્યાદિ જે ચીજો ભોજનને સ્વાદીય બનાવે છે, તે સિવાય તૈયાર કરેલા પદાર્થ વાપરવામાં આવે છે; તેમજ દુધ, દહીં, ધી, તેલ, ખીલકુલ વાપરવામાં લેવાય નહિ. શાક સુકવણી અથવા લીલવણી વપરાય નહિ. એક વખત ભોજન કરવાનું અને દ્રાશુક જળ-ઉઠાણીને ઠંડું કરેલું પાણી વાપરવાનું હોય છે. એ તપ કરવાની સાથે સિદ્ધચક્રનું દ્રવ્ય અને ભાવથી પૂજન અને આરાધન કરવાનું હોય છે. દ્રવ્ય આરાધનમાં વિધિ સહીત નવ પદની દરરોજ અલ્પકારી પૂજા કરવાની હોય છે. ભાવપૂજનમાં નવ પદ મહીમા ગર્ભિત ચૈત્યવંદન, સ્તવન, ઘોષ, અને સ્તોત્ર કહેવાનાં હોય છે. તે ઉપરાંત દર-રોજ બે વખત દેવશી અને રાઈ પ્રતિક્રમણ કરવાનું હોય છે. અનુક્રમે દરેક પદના જેટલા શુભોંની સંખ્યા બતાવેલી હોય છે, તેટલા લોગસ્તનો કાકિસગ્ગ-કાયોત્સર્ગ કરવાનો હોય છે, ને તેટલાજ ખમાસણા દેવા ઉપરાંત તે તે પદનો ખેહજર જાપ કરવાનો હોય છે. ભોંય સંધારો કરવાનો અને બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું હોય છે. એ સિવાય એ નવ દિવસોમાં નવપદ મહીમા ગર્ભિત શ્રીપાલ ચરિત્ર વાંચવાનું કે સાંભળવાનું હોય છે. મતનજ એ છે કે એ નવ દિવસોમાં શાસ્ત્ર વિધિ મુજબ ભાવસહીત શુદ્ધ ક્રિયા કરી આરાધન કરનારને સંસારીક કાર્ય કરવાને ઘણા ભાગે વખત મળવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે. એવી ઝોળીઓ નવ કરવાની હોય છે, અને તે સતત તુટ પડ્યા સિવાય કરવામાં આવે તો સાડાચાર વર્ષે એ તપ પુરો થાય છે. એવી ખાસ ઝોળીનું આરાધન કરનાર ઉપરાંત છુટક છુટક આંખીલ તપશ્ચર્યા કરનાર ઘણી વ્યક્તિઓ સંખ્યાબંધ હોય છે. આ નવ દિવસોમાં એ તપનું આરાધન કરનારની ખાસ સવડને ખાતર અને તેમના એ વ્રતના આરાધનમાં સારી રીતે વ્રત થઈ શકવાના હેતુથી ઘણા સ્થળોએ નવ દિવસોમાં આંખીલની રસોઈ તૈયાર કરવાને માટે ખાસ ગોઠવણ કરવામાં આવે છે. ઝોળી નવની રસોઈમાં મીઠાને ઉપયોગ કરવાના સંબંધમાં મતભેદ છે. કેટલાકનું કહેવું અને માનવું એવું છે કે એ રસોઈ મીઠા વગરનીજ હોવી જોઈએ, પણ ઘણા ભાગે એમાં મીઠું, મરી, સુંક, ને હોંગનો ઉપયોગ થતો જોવામાં આવે છે.

૩. એ નવ પદ સિદ્ધ્યક્યન્ત્રમાં નવ પદ હોય છે તેમાં દેવ, ગુરુ, અને ધર્મ તત્વનો સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે. સિદ્ધ્યક્યન્ત્રની રચના ગોળાકાર આઠ પાંખડીના ક્રમગ રૂપે કરવામાં આવેલી છે. આઠ પાંખડીમાં આઠ પદ અને મધ્યમાં એક પદ એમ નવ પદની તેમાં સ્થાપના કરવામાં આવે એવી રીતે એ ક્રમગની રચના છે. મધ્યમાં શ્રી અરિહંત પદ, તેના ઉપર શ્રી સિદ્ધપદ, તેમની ડાબી બાજુએ શ્રી આચાર્ય, નીચે શ્રી ઉપાધ્યાય અને જમણી બાજુએ શ્રી મુનીપદની સ્થાપના કરેલી છે. બાકીના ચાર ખુણાની ચાર પાંખડીઓમાં શ્રી સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ ચારિત્ર, અને નવ પદની સ્થાપના કરવામાં આવેલી છે.

૪. દેવ તત્વમાં શ્રી અરિહંત અને સિદ્ધપદનો ગુરુત્વમાં શ્રી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને મુનિ (સાધુ) પદનો અને ધર્મતત્વમાં શ્રી દર્શન, જ્ઞાન ચારિત્ર અને નવ પદનો સમાવેશ થાય છે.

૫. જૈનધર્મમાં ધર્મ આરાધનનો મુખ્ય હેતુ આત્માની ઉન્નતિ અને તેના પરિણામે પરમાત્મપદ, મોક્ષ, સીદ્ધ, એવા પર્યાયથી ઝોળખાતી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનો છે.

૬. વ્યવહારિક અથવા ધાર્મિક ગમે તે ક્રિયા કરવામાં ક્રિયા કરનારે પોતે શા ઉદ્દેશથી ક્રિયા કરે છે, એ વાત પોતાના મનથી નિશ્ચિત કરી નેષ્ટએ, પછી શાસ્ત્રોક્ત રીતિએ તે ક્રિયાનું આરાધન કરવું નેષ્ટએ, અને પોતે જે હેતુ મુકરર કરેલો હોય તે પ્રાપ્ત થતાં મુખી તે ક્રિયા કરવા મગ્યા રહેતું નેષ્ટએ. બીજી રીતિએ ગોલીએ તો સાધ્ય, સાધન અને સાધક આ ત્રણ વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. સાધક જે પોતાની આત્મિક ઉન્નતિનો ઇચ્છક, એણે પોતે સાધ્ય શું પ્રાપ્ત કરવાનું છે, તેનો ખડુ વિચાર કરી તે મુકરર કરવું નેષ્ટએ. તે મુકરર કર્યા બાદ તે કાર્યની પ્રાપ્તિના માટે સાધન કરવું નેષ્ટએ. જો સાધક પીર્યવાન દ્વિસાદી હશે, અને સાધન શુદ્ધ હશે તો પછી સાધ્ય પ્રાપ્ત થવા સિવાય રહેવાનું નથી. આ સાધ્ય કંઈ તાદ્રાસિક પ્રાપ્ત થતું નથી, તે પ્રાપ્ત થવામાં કેટલો દાળ લાગે છે. એ વાત ખરી છે, પણ સાધકે પોતાની શુદ્ધ સાધનામાં શ્રદ્ધા રાખવી નેષ્ટએ કે પોતાની શુદ્ધ સાધનાના પરિણામે સાધ્ય પ્રાપ્ત થવા સિવાય રહેવાનું નથી. આવી શુદ્ધ ભાવનામાંથી કદી પણ તેણે બાજા દહકું નહિ નેષ્ટએ, ઉચ્ચ ભાવનામાં ઉચ્ચત્તર આગંગ વધતું નેષ્ટએ.

૭. આપણે વ્યવહારિક-સંસારિક બાબતોનો તપાસ કરીએ છીએ તો આ સિદ્ધાંતની સત્યતા આપણને માલુમ પડે છે. હાલના જમાનામાં વિદેશીઓએ જે નવીન નવીન ભતની શોધો કરેલી છે, એ શોધોમાં શોધકે કેટલો કેટલો પ્રયાસ કરેલો હોય છે તે શોધકોનાં ચરિત્ર આપણે વાંચીએ છીએ તો આપણને માલુમ પડે છે કે તેમની તે શોધોમાં વિશ્વો-અંતરાય આવવામાં કંઈ બાકી રહેલી નથી હોતી, પણ દ્રઢ નિશ્ચયવાળા શોધક પોતાની ધારેલી મુશ્કેલીમાં પાર પડતા મુખી પોતાનું કાર્ય પડતું ખૂંટતા નથી પણ તેઓ જુ અથવા જળોતી માથે તેને વગળી રહે છે, અને પરિણામે કાર્યસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. અને તે શોધનું પરિણામ નેષ્ટ આપણે આધર્મ પામીએ છીએ.

૮. મોટા પદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે અસંખ્ય યોગ સાધન જ્ઞાનીઓએ શાસ્ત્રમાં બતાવેલા છે. તેમાં મુખ્ય યોગ નવપદ આરાધનનો બતાવેલો છે. જ્ઞાનીઓએ બતાવેલા આ મુખ્ય યોગના સંબંધી અશ્રદ્ધા કરવાનું કંઈ પણ કારણ નથી. અશ્રદ્ધા થતી હોય તો અશ્રદ્ધા કરતા પહેલાં વાસ્તવિક ચીજ શું છે, તેનો તપાસ કરવો નેષ્ટએ. શાસ્ત્રકારોએ શા માટે

તેની આટલી બધી પ્રશંસા કરેલી છે, અને અનાદિ કાળથી એ યોગ ચાલતો આવેલો છે, અને તેનું આરાધન લોકો કરે છે, તે એક ગાડીઓ પ્રવાહ છે કે તેની અંદર કંઈ ગૂઢ રહસ્ય સમાઈ રહેલું છે, તેનો પુરો તપાસ શોધકે અભ્યાસ કર્યો સિવાય અમદ્વા ઉત્પન્ન કરવી એ આત્મહિતૈષીઓનું કર્તવ્ય નથી.

૮. કેટલાક દર્શન-ધર્મમાં જે અમુક જ્ઞાત કે માણસોજ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી શકે, બીજાઓ તે પ્રાપ્ત કરવાના અધીકારી ગણ્યા નથી, તેમ જૈન દર્શનમાં નથી. જૈન દર્શનમાં પરમાત્મપદ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી સર્વ જીવો છે, એમ માનેલું છે. ગમે તે જ્ઞાતીનો કે ગમે તે દર્શનનો માણસ હોય તેનામાં પ્રથમ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની જગાસા ઉત્પન્ન થાય અને પછી જૈન શાસ્ત્રકારોઓએ સિદ્ધાંતો-શાસ્ત્રમાં વર્ણન કરેલાં છે, એવા શુદ્ધ અધ્યવસાય વિચારો કે ભાવના થાય અને શુદ્ધ જ્ઞાન મેળવવાને માટે પ્રયત્ન કરે, અને પોતાનું વર્તન, ચારિત્ર્ય શુદ્ધ નિર્મળ રાખે, અને સમ્યક્ ક્રિયા કરે તો પરિણામે તે ઉચ્ચ સ્થિતિ-અંતીમ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે એમ માનેલું છે.

૧૦. આત્મોન્નતિનો ઇચ્છક ગમે તે હોય તોપણ તેણે તેમાં આગળ વધવાની શરૂવાત કરતા પહેલાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ; આ ત્રણ તત્વો જરોજર ઝોળખવાં જોઈએ. એ ત્રણ તત્વ શુદ્ધ હોય તેમાં કોઈપણ જ્ઞાતનું દુષણ ન હોય, તોજ તેમનો કહેલો રસ્તો શુદ્ધ હોઈ શકે, નહિ તો હોઈ શકે નહિ, એમ આપણને સામાન્ય દ્રષ્ટિથી વિચાર કરતાં જણાઈ આવે છે. જૈન શાસ્ત્રકારોએ એનેજ ઘણું મહત્વ આપેલું છે. અને આત્મોન્નતિના સાધક ઉપર પહેલી ફરજ એજ રાખેલી છે કે જે તે પોતાના આત્માની ઉન્નતિ ઇચ્છતો હોય, તો જેઓ એ આત્મોન્નતિનો રસ્તો બતાવેલો છે, તેઓ કેવા હતા. તેઓનું ચારિત્ર કેવું હતું, તેનો પ્રથમ અભ્યાસ કરવો જોઈએ, નિદાન જાણવું જોઈએ. જેઓનું જ્ઞાન અને ચારિત્ર શુદ્ધ નથી, અને જેઓ હાથીના ચાવવાના અને દેખાડવાના દાંત જુદા, એવા પ્રકારની વર્તણૂક-વાળા હોય તેઓ જે રસ્તે ઉન્નતિ બતાવે તે સર્વદા નિર્ભય છે, એમ માનતા પહેલાં જાણ વિચાર કરવા જોઈએ.

૧૧. આપણે નવ પદની યોજનાનું અને તેના ગુણોનું મથાર્થ જાણવું પડેલું છે, અને પછી તેનું ચિંતવન-મનન કરીએ તો તેમાં શું ચીજ રહેલી છે, અને તેના ચિંતવન અને મનનદ્વારા આપણે પોતાની ઉન્નતિ શી રીતે કરી શકીએ, તેનો કંઈ ભાસ આપણને બાલમ પડશે.

૧૨. જે સ્વભાવ સારા અથવા નરસાનું ધણા ભાગે અનુકરણ કરનાર હોય છે, હિન્દીમાં જે મહાન વ્યક્તિઓ થઈ ગઈ છે, તેઓ પણ તેના પુર્વે જે કોઈ મહાન યજ્ઞ ગણેલા હશે, તેનું નામ સાંભળીને પોતે જે સ્થિતિમાં મુકાયેલો છે, તેના કરતાં ઉચ્ચ સ્થિતિ કોઈ જુદી છે, અને તે પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ એવી તેનામાં ભાવના સ્વભાવિક ઉત્પન્ન થવી જોઈએ. જે એવી ભાવના તેનામાં ઉત્પન્ન ન થાય તો તેને કદી પણ પોતાને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં અસંતોષ અને ઉન્નત સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જગાસા થઈ શકે નહિ, અને તેવી જગાસા ઉત્પન્ન થયા સિવાય તે પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન પણ કરે નહિ. નવપદ યંત્રમાં જે જે દેવ, અને ગુરુતત્વની યોજના છે, તે આપણને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંથી ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જગાસા ઉત્પન્ન કરવાને સાધનશ્રુત છે.

૧૩. નવપદ યંત્રમાં જે ઉચ્ચ સ્થિતિ-પરમાત્મપદ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનું છે એ પદને ઉચ્ચ પ્રદેશમાં સ્થાપન કરેલ છે અને તે સાધ્ય છે. તેના સાધક મુનિ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય અને કંઈક અંશે અરિહંત છે. જૈનશાસ્ત્રકારોએ ઉન્નતિના માર્ગના શુદ્ધ સાધક સર્વ વિરતી પદ ધારણ કરનાર સાધુ-મુનિને ગણેલા છે. શ્રાવક-ગૃહસ્થને દેશ વિરતીના એટલે અંશ મેળવના ત્યાગી માનેલા છે, તેથી તે જો કે સાધકપણાના દરજ્જામાંથી ખાતલ નથી, પણ શુદ્ધ આરિત્યધારક મુનિ જેટલે અંશે પોતાની ઉન્નતિ જલદી પ્રાપ્ત કરશે તેટલે અંશે ગૃહસ્થધર્મનો આરાધક ન કરી શકે એ સ્વભાવિક છે, અને તેથીજ સાધક પદમાં મુનિની મુખ્યતા છે. શ્રાવક-ગૃહસ્થ ગોણુ હોવાથી એમાં તેની યોજના કરેલી નથી તેથી મોક્ષ પદ પ્રાપ્તિના પોતે અનઅધિન કારી છે, એવું માનવાનું ગૃહસ્થને ધારણ નથી.

૧૪. નવપદના સાધનદ્વારા આત્માની પ્રગતિ કરવાની ઇચ્છા ધરાવનાર સાધકે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ શાસ્ત્ર અને શુદ્ધ ગુરુદ્વારા જાણવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, તેના સ્વરૂપનાં જાણપણાની સાથે જો તેનું શાસ્ત્રીય રીતે આરાધન કરવામાં આવે તો તેને વિશેષ ફળદાયી થાય એ સ્વભાવિક છે. અંતે તેનું જે કંઈ વર્ણન કરવામાં આવેલું છે તે યત્નિયત માત્ર મુશ્કેલ રૂપે છે.

૧૫. નવપદ યંત્રની અંદર અરિહંત પદ મુખ્ય પદે સ્થાપન કરેલ છે. અરિહંત પદનીના ધારક પણ મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્નવાન હોય છે, અને ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ પદ મોક્ષપદ છે, છતાં અરિહંત પદની મુખ્ય પદમાં સ્થાપના કેમ કરવામાં આવેલી છે, એ પ્રશ્ન સ્વભાવિક ઉદ્ભવે છે, તેને માટે શાસ્ત્રકારોએ એવો ખુલાસો કરેલો છે કે, આ જીવનમાં મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવાનો દરેક જીવે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, કેમકે મોક્ષપદમાં જે આત્મિક આનંદ-સુખ રહેલું છે, તે દેવતાના ભવમાં પ્રાપ્ત થતા સુખ કરતાં અનંતગણું છે. વર્તમાનમાં ધનાદય પ્રદેશના વસનારાઓમાં જેઓ પુષ્કળ ધનવાન હોય છે, અને પ્રાપ્ત થએલા ધનથી સુખ સાદીથી ભોગવવાની ઇચ્છાવાળા ક્રાન્સ રાજ્યના પારીસ શહેરમાં જઈને વસે છે, તેની રીતે જેઓએ આત્મિક ઉન્નતિ સંપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરી નથી અને પુણ્ય સંગ્રહ વધુ થયો છે, તે પુણ્ય ફળ ભોગવવાને માટે દેવતાની ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. મનુષ્યના ભવ કરતાં દેવતાના ભવમાં પૌદ્ગલીક સુખ વિશેષ હોય છે તે દેવોમાં પણ ઈદ્રિય સુખ અધિક માનેલું છે. તેમનું સુખ મર્યાદિત છે, તેની જેટલી સ્થિતિ હોય તે સ્થિતિ પૂર્ણ થાય એટલે તેમને દેવતાની ગતિમાંથી મનુષ્ય યા બીજી ગતિમાં જવું પડે છે, ને તે વખતે તેમને ઘણું દુઃખ થાય છે, તેથી તે સુખને જાનીઓએ સુખ તરીકે માનેલું નથી; કેમકે જે સુખને અંતે પાણું દુઃખ થવાનું છે તે સુખને ખરા સુખ તરીકે કેમ સ્વીકારી શકાય? મોક્ષનું સુખ દેવતા અને ઈદ્રિય સુખ કરતાં અનંતગણું વધારે છે, અને તે સદા શાશ્વત છે, તે સુખ એક વખતે પ્રાપ્ત થયા પછી તે નષ્ટ થવાનું નથી. જે પ્રદેશમાં આત્મા સદા આનંદમાં જ રહે છે અને

જેટલા કાળમાં તે જરૂર એ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરશે, આવો ઉપદેશ કરનાર આપણમાં એવી ભાવના ઉત્પન્ન કરવાને પોતાના જ્ઞાનથી શુદ્ધ સ્વરૂપ જાતાવનાર અને દરેક ભૂખ્ય જીવ પોતાની ઉન્નતિનો સાધક પોતેજ છે, એની શુદ્ધ પરપણા કરનાર, આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરવાનો રસ્તો જાતાવનાર, અને આત્મિક ધનનો ખજાનો જાતાવનાર શ્રી અરિહંત મહારાજ તેઓએ સ્વકલ્પિત કરી છે અને સિદ્ધ પરમાત્મામાં જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્ર, તીર્થ વગેરે ગુણો પ્રાપ્ત થએલા છે, તે ગુણો પોતે પ્રગટ કરેલા છે. સિદ્ધ ભગવંતમાં જે અનંત જ્ઞાન-દર્શન આરિત્રાદિ ગુણો છે તેટલાજ ગુણો અરિહંત ભગવંતમાં છે. ધાતીકર્મ અપાવીને પોતે પોતાની આત્મિક ઋદ્ધિ પ્રગટ કરી છે, ફક્ત ભવોપચાહી કર્મની કૃટલીક પ્રકૃતિઓ જ બાકી રહેલી છે તે આયુષ્ય કર્મ પૂર્ણ થયે ૧૪ યુગલ સ્થાનક પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ ગતિમાં જ પોતે ખીરાજનાર છે. તેમણે શુદ્ધ સાધન કરી સાધ્ય પ્રાપ્ત કરેલું છે, અને સર્વ જગતના જીવો પોતાના જેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરો એવી જેના હૃદયની અંદર ભાવના વરતી રહેલી છે. પોતે આત્મિક ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી છતાં પરોપકારાર્થે અનેક દેશમાં પ્રયાણ કરીને જગે જગે નિઃસ્વાર્થ એજ ઉપદેશ આપવાનું જેમણે કાર્ય કરેલું છે, સાધક વર્ગમાં જેઓ મુખ્ય છે, સાધક વર્ગમાં એમની અરોગ્યરી કરવાને ખીજા જીવો સક્રિયવાન નથી; કેમકે સામાન્ય કેવળી કરતાં એમની બાહ્ય ઋદ્ધિ પણ વધારે હોય છે. અરિહંતનું ખીજું પર્યાયવાચક નામ તીર્થંકર છે. તીર્થંકર નામ કર્મની પ્રકૃતિનો જેમને હૃદય થએલો છે. તીર્થંકરના કર્મની પ્રકૃતિ એ ધણા પુણ્ય સંયોગે જ પ્રાપ્ત થાય છે. સામાન્ય કેવળી અને તીર્થંકર કેવળીની આત્મિક ઋદ્ધિમાં કંઈ તફાવત હોતો નથી, પણ સામાન્ય કેવળી કરતાં તીર્થંકરની પુણ્યાધી વિશેષ હોય છે, તેથી તેમને નવ પદ યંત્રની અંદર મુખ્ય પદ આપેલું છે. અરિહંતના બાર ગુણ, ચોત્રીશ અતીશય અને વાણીના પાંચીસ ગુણનું સ્વરૂપ સમજવા જેવું છે. તેમને મહા ગોપ અને નિર્વામકનું વિશેષણ શાસ્ત્રકારોએ આપેલું છે. જૈન ધર્મમાં બેવકારિક દ્રષ્ટિએ તેમનેજ શુદ્ધ દેવ માનેલા છે.

સિદ્ધ મોક્ષપદ અરિહંત પદ ઉપર મોક્ષપદની સ્થાપના કરેલી છે. સિદ્ધ પદના મુખ્ય આઠ મુલ્ય જાતાવેલા છે. સિદ્ધ સ્થાન ચૈદ્ર રાગલોકના ઉપર છે. જેને સિદ્ધ સીલા કહેવામાં આવે છે. ચૈદ્રરાગલોકની અંદર મનુષ્ય ક્ષેત્ર પીઠતાળીશ લાખ યોજનનું છે, અને તેટલોજ પ્રદેશ સિદ્ધ ક્ષેત્રનો છે, સિદ્ધ સીલા જગત આકારે છે. તેનું વચકું દળ આઠ યોજન જેટલું નહું છે અને ઉપરનો ભાગ માખીની 'પાંખ જેટલો પાંતળો છે. તેનો રંગ શ્વેત અર્જ, સોના-રૂદીક રત્નના જેવો ઉજ્જવળ છે. તે સિદ્ધ સીલા અને અશોકનો પ્રદેશ એ બેની વચમાં એક યોજન જેટલો પ્રદેશ છે. સિદ્ધના જીવો લોકના અંતને સ્પર્શ કરી રહેલા છે. ત્યાંથી સિદ્ધના જીવને ફરી જન્મવાનું કે મરવાનું નથી.

કેટલાક ધર્મત્રાણાઓનું એવું માનવું છે કે મોક્ષ થએલો આત્મા જીવ, પાછો ધારણ પરત્વે અવતાર ધારણ કરે છે અને પાછો મનુષ્ય લોકમાં જન્મ લે છે. જૈન શાસ્ત્રકારો આ માન્યતા સ્વીકારતા નથી. દરેક જીવ જ્યાં સુધી કર્મસંહીત છે ત્યાં સુધીજ તેને જન્મ-વાનું અને મરવાનું છે, જન્મમરણને મહાન દુઃખ માનેલું છે, કર્મસંહીત જીવ મોક્ષપદનો અધીકારી નથી, અને મોક્ષમાં જઈ શકતો નથી. જીવ અરૂપી છે, કર્મને લીધેજ તેને નવાં નવાં રૂપ ધારણ કરી અવતાર ધારણ કરવા પડે છે, એક વખત કર્મમળથી રહીત થઈ

પોતાની આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી શીધી અને પોતે શુદ્ધ ચીદાનંદ સ્વરૂપ થયો, અને તમામ કર્મ ખપાવી મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું તો પછી તેને જન્મવાનું-મરવાનું છે નહિ. જીવમાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય રહેલું છે. તેના ઉપર કર્મભગ લાગેલું હોવાથી દરેક વ્યક્તિમાં જુદી જુદી અવસ્થાનો ભાસ થાય છે, દરેક જીવે પોતાની જે આત્મિકરિક્ષિ પ્રગટ કરવાને માટે પ્રયત્ન કરવાનો છે, અને એક વખત જો શુદ્ધ આત્મિક રિક્ષિ કેવળ જ્ઞાન; દર્શન, અને ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયું તો પછી તે શક્તિ પાછી કોઇ કાળે પાછી જવાની નથી. એવા મનુષ્યોનેજ જીવનમુક્તીની પક્ષી આપી શકાય, અને તેઓજ મનુષ્યનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરી શકે, તેથી તેની પણ ગણના દેવ પદમાંજ કરેલી છે. એજ દેવ છે, અને તેજ દરેક જીવનું સાધ્ય છે.

ગુરુ તત્વમાં મુનિ ઉપાધ્યાય અને આચાર્યનો સમાવેશ કરેલો છે. પાંચ મહાવ્રત-અહિંસા, સત્ય, અચાર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અને પરિગૃહ ત્યાગ એ મુખ્ય છે. કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવી નહિ, કરાવવી નહિ, અને કરે તે સારી જાણી તેની અનુમોદના કરવી નહિ, એ પહેલું વ્રત છે. શાસ્ત્રમાં સત્યનું જે સ્વરૂપ બતાવેલું છે તે રીતે હંમેશ સત્ય બોલવું, જુલું બોલવું નહિ, ખીજ પાસે બોલાવવું નહિ, અને જુલું બોલે તેને સારો માનવો નહિ. આ તેમનું ખીજું વ્રત છે. કોઈની કંઈ પણ ચીજ-વસ્તુ તેની પરવાનગી સિવાય લેવી નહિ. લે તો તે અદત-ચોરી કરે, તેથી ચોરી કરવી નહિ; કરાવવી નહિ, અને કરે તેને સારો માનવો નહિ, આ તેમનું ત્રીજું વ્રત છે. અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવું, મૈથુન સેવવું નહિ, કોઇને સેવવાનો ઉપદેશ આપવો નહિ, અને મૈથુન સેવનારની અનુમોદના કરવી નહિ, આ ચોથું વ્રત છે. કંઈ પણ દ્રવ્ય-પરિગૃહ શાસ્ત્રકારોએ ચારિત્રના નિર્વાહ સારજ કર્યાં અથવા કાષ્ટપાત્ર, કે ઉપકરણ રાખવાની આજ્ઞા આપેલી છે તે સિવાય રાખવું નહિ, રખાવવું નહિ; અને રાખે તેને સારો કરી જાણવો નહિ, આ તેઓનું મુખ્ય પાંચ મહાવ્રત છે. એવા શુદ્ધ કંચન કામનીના ત્યાગી, શુદ્ધ ધર્મના ઉપદેશ મુનિમહારાજ છે, અને તે સદાવંદનીય છે. મુનિના એ ગુણો ઉપરાંત પણ ખીજા ગુણો શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલા છે, એવા ગુણોના ધારક-ભાવ મુનિને આત્મિક ઉન્નતિના આરાધક-અધીકારી ગણેલા છે. ગમે તે જીવ, બાવસાધુના જે બાવશાસ્ત્રકારોએ બતાવેલા છે તેવા બાવવાળો થાય નહિ ત્યાં સુધી તે આગળ પ્રયાણ કરવાને માટે શુદ્ધધર્મ ધ્યાન તથા શુદ્ધ ધ્યાન કરવાનો અધીકારી નથી, તેનાથી તેવા પ્રકારનું ધ્યાન થઇ શકે નહિ. શુદ્ધચીત્તોને એ પદ પહેલું પગથીવા રૂપ છે. ઉપાધ્યાય અને આચાર્ય મિનપદ્ધતી અધીક અધીક ગુણવાન છે. તેઓને શાસ્ત્ર અભ્યાસ અધીક અધીક હોય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેઓનો અનુભવ પણ અધીક અધીક હોય છે. મુનિગણ તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર હોય છે. મુનિઓને શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતનું મુજબી તથા અર્થથી તેઓ જ્ઞાન આપે છે. આચાર્ય મહારાજ પાંચ પ્રકારના આચાર, જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, અને વીર્યાચાર; એ પાંચના શુદ્ધ રીતે પાળનાર અને સાચો શુદ્ધ રસ્તો બતાવનાર હોય છે. આચાર્ય છત્રીશ ગુણના ધારક હોય, જગતના જીવોને સત્ય ઉપદેશ આપવાને સમર્થ હોય, અને ક્ષણ માત્ર પણ કોઇને ધારણ કરે નહિ, એટલે સદા ચાંત-ક્ષમા ગુણ ધારણ કરે, હમેશ અપ્રમત ધર્મનો ઉપદેશ આપે, ક્રમકે જીવોને પ્રમાદ છે, એ આત્મોન્નતિને અટકાવનાર, સંસાર ચક્રમાં ગોચું બવડાવનાર છે. મંદ, વિપય, કપાય, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિકટ્યા અને નિદ્રાઓમાં કાળ ગુમાવનારને જ્ઞાનીઓએ

પ્રમાદી કહેલા છે. પ્રમાદની વ્યાખ્યા બહુ વિશાળ છે, અને તેનું સ્વરૂપ ખાસ સમજવા જેવું છે. એવા પ્રમાદનું સ્વરૂપ સમજે અને સમજાવે, પોતે પ્રમાદમાં ફસાય નહિ અને જીવેને પ્રમાદમાં ન ફસવાને માટે ઉપદેશ આપે, પોતે અકલુષ અને અમાયી હોય, જગતના જે પદાર્થો છે, તેનું સત્ય સ્વરૂપ શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલું છે તેનું પ્રગટ કરે ઇત્યાદિ ઘણા ગુણના ધારણ કરનાર આચાર્ય હોય છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજ મુનિના જે ગુણો શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલા છે તે ઉપરાંત જૈન સિદ્ધાંત બાર અંગનું નિરંતર સત્રાય ધ્યાન કરે, મૂળ સૂત્ર તથા તેના અર્થના જાણકાર રસિક હોય, ખીજા અધિકારી વર્ગને તે બજાવે, બજાવવાની એટલી બધી શક્તિ-પાવર તે પોતાનામાં ઉત્પન્ન કરે કે ગમે તેવો મૂર્ખ સિધ્ધ હોય તેને પણ પંડિત કરવાને સમર્થ થાય. શીતલ વચનોએ કરી, શિષ્ય અને પોતાના સમાગમમાં આવનારને શાંતિ ઉપજાવે, થી અરિહંત ભગવંત તથા કેવળી ભગવંતના અભાવે જૈન શાસનમાં આચાર્યને રાજ સરખા, અને ઉપાધ્યાયને રાજકુંવર સરખા ગણેલા છે. એવા ગુણના ધારક આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ, સદા વંદનીય છે. શુદ્ધ ગુરૂ છે, અને તેથીજ તેમની યોજના ગુરૂત્વમાં શાસ્ત્રકારોએ કરેલી છે.

આત્માની અનંત શક્તિ છે, અને તેમાં અનંત ગુણ રહેલા છે, તેમાં પણ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચાર ગુણોને મુખ્યતા આપેલી છે, આત્માના એ ગુણો સંપૂર્ણપણે વિકાસ પામે તો ખીજા ગુણો તો એવા છે કે સ્વભાવેજ તે ગુણો વિકાસ પામેજ. તેથી એ ગુણોનો વિકાસ કરવાને ખાસ ઉદ્યમવાન થવાને માટે અને હમેશા આપણી દ્રષ્ટિ તે ઉપર રહે તે સાથે નવપદ્મ યંત્રમાં તેની યોજના થયેલી લાગે છે.

સર્વ જીવો પોતાપોતાના કર્મોનુસાર સુખ દુઃખ ભોગવે છે, અને આ સંસારચક્રમાં ભમે છે, જન્મ મરણ કરે છે, અને ઉચ અથવા નીચ ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે, આત્માની અનંતિ-શક્તિ જે કર્મભળથી ઢંકાઈ ગઈ છે, તે કંઈ એકદમ ખુલ્લી થઈ શકતી નથી. તે ક્રમસર થાય છે, આત્મોન્નતિના ઇચ્છે તે ક્રમ જાણવા સાથે નવતત્ત્વ, કર્મચંદ્ર અને ગુણસ્થાન ક્રમશઃ ઇત્યાદિ ગ્રંથોનો ખાસ અભ્યાસ કરવો જોઈએ, જ્યારે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજવામાં આવશે ત્યારે આત્મોન્નતિ કેવા ક્રમસર કરવી તેનું સ્વરૂપ સમજાશે, અને પોતે કેવી રીતે પ્રગતિ કરવી તેની લાઘન મુકરર કરવા ધારશે તો તે કરી શકશે.

ચૈાદ પ્રકારના ગુણોનાં સ્થાન અને આઠ પ્રકારનાં કર્મ, અને તેના ઉત્તર બેદ ૧૫૮ નું સ્વરૂપ ખાસ સમજવા જેવું છે. ગુણોના ૧૪ સ્થાનનાં અવિરતી સમ્યક્ત્વ ગુણસ્થાન એ નામનું ચોથું ગુણસ્થાન માનેલું છે, જ્યાં સુધી એ ગુણસ્થાનનો જીવ અધિકારી થએલો ન હોય, તેમનું જ્ઞાન એ સમ્યક્-યથાર્થ-જ્ઞાન ગણાતું નથી, અને આત્મોન્નતિની ચરચાંત એ ગુણસ્થાનકથી થાય છે. આઠ પ્રકારના કર્મમાં મોહનીકર્મ નામનું કર્મ છે, મોહ જીવને મુજાવે છે, અને તેના ૨૮ બેદ-કારણ છે. એ મોહનીકર્મ સર્વથા ક્ષય થાય ત્યારેજ જીવ મોક્ષપદનો અધિકારી બને છે. મોહનીકર્મના મુખ્ય બે બેદ છે:-એક ચારિત્રમોહની અને બીજો દર્શનમોહની. જીવેને શુદ્ધ ચારિત્રવાન થવાને ૨૫ પ્રકારના ચારિત્ર મોહનીકર્મ, અને ત્રણ પ્રકારના દર્શન મોહનીકર્મ ક્ષય કરવા જોઈએ, ને દશમા ગુણસ્થાનકે ક્ષય થાય છે, અને ક્ષય કરવાને મજબુત મનોબળની જરૂર છે, તે બધું એકદમ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી.

ચોથું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરવાને માટે ૨૮ પૈઝી સાત ગુણ પ્રાપ્ત કરવાની શાસ્ત્રકારોએ આવ-
સ્થકતા દર્શાવી છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ; આ ચારને કપાયનું નામ આપેલું છે,
અને જીવોને પ્રગતિ આત્મોન્નતિ કરતાં અટકાવનાર અને સંસારમાં બંધાવનાર તેજ છે.
એ દરેકના ચાર ચાર ભેદ છે:-સર્વથા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ત્યાગ શુદ્ધસ્થિતિથી
થઈ શકે નહિ. તેના અધિકારી મુનિઓને ગણેલા છે, અને તે યોગ્ય છે, એમ શાંત ચિત્તથી
વિચાર કરતાં લાગ્યા સિવાય રહેશે નહિ. એ ચાર ચાર ભેદમાં મુખ્ય ભેદને અનંતાનુબંધી
નામ આપેલું છે. એ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનું સ્વરૂપ સમજી તેનો
ક્ષય, ઉપસમ અથવા ક્ષયઉપસમ કરવાથી તેમજ દર્શન મોહનીની જે ત્રણ પ્રકૃતિ છે, તેનો
પણ ક્ષય, ઉપસમ અથવા ક્ષયઉપસમ કરવાથી ચોથું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થાય છે. અહીં
તેને શુદ્ધ દેવ ગુરૂ અને ધર્મની પણ શ્રદ્ધા થાય છે. આ ગુણને સમ્યક્દર્શન એવું નામ
આપેલું છે, અને તેથી નવપદ્યત્રમાં ધર્મતત્ત્વમાં તેને અગ્રેસર પદ આપેલું સંભવે છે. આ
સમ્યક્ત્વ ગુણ એ આત્માનો ગુણ છે, અને તે આત્માના શુદ્ધ શુદ્ધતર ચક્ષુતા પ્રજ્ઞામ,
અધ્યવસાય અને વૈરાગ્યભાવથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. એ સમ્યક્ત્વના બે ભેદ છે:-એક વ્ય-
વહાર સમ્યક્ત્વ અને બીજું નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ એ નિશ્ચયસમ્યક્ત્વ પામવાનું
કારણ છે. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ પ્રાયઃ સમ્યક્ત્વના જીવની બાહ્ય કૃતિઓથી માલમ પડવાનો
સંભવ છે, અને તેને માટે ૬૭ ગુણ વર્ણવેલા છે. સમ્યક્ત્વવાન જીવની દરેક શુભ ક્રિયા
મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરવાનું નિમિત્ત છે. દાન, શીલ, તપ અને ભાવ વગેરે સમકિત ગુણ સિવાય
મોક્ષ પ્રાપ્તિનું કારણ થતું નથી. આ સમ્યક્ત્વનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમગ્રવચાને માટે સિદ્ધાંત-
જનનાશ્રમમાં ધણે કેદાણે વર્ણન આપેલું છે. સમ્યક્ત્વના જીવ મુખ્યત્વે પાંચ લક્ષણથી
ઓળખી શકાય છે.

૧. ઉપશમ—પહેલું લક્ષણ ઉપશમ—ક્ષમા ગુણ છે અને તે ક્રોધના ત્યાગથી ઉત્પન્ન
થાય છે. આ ક્ષમા ગુણ એટલે દરજ્જે ઉત્પન્ન થવો. નેષઝે કે ક્રોધ માણસે આપણો
અપરાધ—ગુનો ક્યો હોય તેનું મનથી પણ માફ—અહિત ચીંતવવું નહિ, તેના ઉપર અધ્ય-
સ્થભાવ રાખે.

૨. સંવેગ—ઉત્તમ પ્રકારે સંવેગ ભાવનો ધારણ કરનાર એટલે મોક્ષપદ—મોક્ષના
સુખની જાણ કરનાર હોય. મનુષ્ય અને દેવતાના ભવમાં જે સુખ છે, તે સર્વ પૌદ્ગ-
લિક સુખ છે, તે આત્મિક સુખ નથી. પૌદ્ગલિક સુખ પ્રાયઃ દુઃખ ગર્ભિત હોય છે, તેથી
સમ્યક્ત્વવાન જીવ તેને દુઃખરૂપ માને છે. મનુષ્ય અને દેવતાના ભવમાં જેને સુખની ઉપમા
આપવામાં આવે છે, તે સુખ પણ સદા શાશ્વત હોતું નથી. ક્ષણિક મર્યાદિત હોય છે, તે
પૂર્વની પુણ્યતાના ફળરૂપે ભોગવવાનું હોય છે. મોક્ષનું સુખ એ શાશ્વત સુખ છે, એ
આત્મિક સુખ એક વખત પ્રાપ્ત થઈ તો પછી તેનો નાશ થતો નથી તેથીજ સમ્યક્ત્વવાન
જીવ હમેશ મોક્ષ સુખનો ઇચ્છક હોય છે.

૩. નિર્વેદ—આ ગુણનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રકારોએ એવું જતાવેલું છે કે જેમ બંધીખાના-
નેલમાં પડેલા જીવો, તેમાંથી છુટવાને માટે હમેશ ઇચ્છાવાન હોય છે. જેલમાં સરકાર
તરફથી કેદીઓને સુખ આપવાની ઇચ્છા હોતી નથી, જે સુખ—સ્વતંત્ર જીવો સ્વતંત્રતાથી
ભોગવી શકે છે, તેનો જેલમાં અભાવ હોય છે. અહિં તેને જેલ ભોગવવાની મુદત મુખી

પરતંત્રપણે રહેવું પડે છે. સખ્ત મનુરીવાળા કેદીઓને ઇચ્છા સિવાય પોતાથી ન થઈ શકે એવી મનુરી કરવી પડે છે છતાંદિ-ઘણી ઘણી વીટંબનાઓ જેલનિવાસી જીવને ભોગવવી પડે છે, તેથી તે જેલમાંથી છુટવાને હમેશા જીજ્ઞાસાવાન હોય છે, તેમ સંસારી જીવને સંસારમાં રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભાદિ, પરવિભાવ જનિત જન્મે, જરા, મરણ, રોગ, શોક, વિયોગ, બંધનું છેદન, તાડન, તર્જનાદિ, મોહ, વિકળતા, ભવ બ્રમણે કરીને ગહન એવા સંસાર દુઃખને બંધીખાનારૂપ માની, તેનાથી ત્રાસ પામી અને ધર્મ એજ તારનાર છે, એમ જાણી ધર્મવડે ભવ બ્રમણથી છુટવાની ઇચ્છા થવી એને નિવેદ એવું નામ આપેલું છે.

૪. અનુકંપા—દયા નામે લક્ષણ છે. તે દયાના બે ભેદ છે.—એક દ્રવ્ય દયા અને બીજી ભાવદયા. દ્રવ્ય દયા દીન, હીન, રોગી, શોગી, શોકવાળા—ગ્લાની વિગેરે વિવિધ પ્રકારે દુઃખ ભોગવતા જીવોની દયા કરી તેને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મદદ તથા સહાય આપી તેમને દુઃખમાંથી છોડાવવાની તજવીજ કરવી તે. બીજી ભાવદયા—ધર્મરહિત પ્રાણીઓ ધર્મનું ધર્મ નહિ સમજવાથી તથા તે નહિ આદરવાથી બીજી ગતિમાં માફી ગતિના ભાજન થશે, અને નરક તીર્થ ગતિનાં દુઃખ પામશે, માટે તેને ગુણ મેળવે, ગુણી થાય, ધર્મનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી યથાશક્તિ ધર્મ આરાધન કરવાવાળા થાય એવી ભાવના ઉત્પન્ન કરવી, અને તેમ કરવાને પોતે યથાશક્તિ પ્રવર્તિ ઉદ્યમ કરે એને યોગ્ય અનુકંપા લક્ષણ કહેલું છે.

૫. આસ્તિકતા—રાગ દ્વેષથી રહિત, અને કેવળજ્ઞાન ભાસ્કર એવા વિતરાગ જીને-શ્વર દેવે કહેલો ધર્મ, જે વ્યવહાર અને નિશ્ચય ધર્મ કહેલો છે, તે સત્ય છે, એવી દ્રઢ ભાવના તેને આસ્તિકતા નામે પાંચમું લક્ષણ કહેલું છે.

આ પાંચ લક્ષણથી સમ્યક્ત્વવાન જીવનું સ્વરૂપ સમજાય છે અને તેથી સમ્યક્ત્વનું લક્ષણ સમજવાને સરળતા થાય છે. જેનામાં સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થાય તેજ જીવ શાસ્ત્રનું રહસ્ય સમજી શકે, તેના સિવાયના જ્ઞાનને અજ્ઞાન માનવામાં આવે છે, અને સમક્ષિત સહિત જ્ઞાનવાન જીવજી પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે, એમ શાસ્ત્રકારોનું માનવું છે.

કાળદોષના કારણથી સાધારણ ધર્મશાસ્ત્રનો અભ્યાસી અને સહજ માર્ગાનુસારીના ગુણો ધારણ કરનાર હોય છે, તેઓને પોતાના જે ગુણોનું અર્જુણ થાય છે, અને સકળ-ગુણ સંપન્ન પોતેજ છે એમ અભીમાન થાય છે પણ શાસ્ત્રકારોએ સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન કરતા પહેલાં પણ કેટલાક સારા ગુણો ઉત્પન્ન કરવા પડે છે. મોક્ષના ઇચ્છક અને ગુણો ઉત્પન્ન કરનાર જીજ્ઞાસુ કયા દરજ્જે છે, એનું આત્મનિરીક્ષણ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ યોગની આઠ પ્રકારની દ્રષ્ટિ ખતાવેલી છે. એ સંબંધી યોગશાસ્ત્ર, યોગબિંદુ, યોગદ્રશિસમુચ્ચય વિગેરે ગ્રંથો છે. બાળજીવોના ઉપકારાર્થે ઉપાધ્યાયજી યશોવિજયજી મહારાજે યોગની આઠ દ્રષ્ટિની સંગ્રાહો બનાવેલી છે. તે ખાસ વિચારવા અને મનન કરવા જેવી છે. સમ્યક્ત્વવાન જીવને પાંચમી દ્રષ્ટિ ઉત્પન્ન થવી જોઈએ, એ જીવ કેવો હોવો જોઈએ, તેનું સ્વરૂપ પાંચમી સંગ્રાહમાં ખતાવેલું છે તે સમજવાથી પોતાનામાં એ ગુણ ઉત્પન્ન થયો છે કે નહિ તે સમજી શકે. એટલુંજ નહિ પણ પોતે એ ગુણનો અધીકારી છે કે કેમ તે પ્રથમની ચાર સંગ્રાહો સામે આ પાંચમીના અર્થનું ચિંતન કરવાથી પોતે નક્કી કરી શકશે; સર્વે પ્રયત્નને જે ધર્મ કહેશે છે તેજ સત્ય છે, તેમાં તેને ભ્રાંતિ હોય નહિ અને જીનોકા તત્ત્વોના સક્ષમબોધ તે-

નામાં હોય; બાળકો રમતમાં ધુળનાં કિંવા રમકડાનાં ઘરો બનાવે છે, અને તેમાં આનંદ માને છે, તે પછી બાગી નાખે છે, તેના જેવી આ ભવચેષ્ટા તેને લાગે છે. અટસિદ્ધિ અને નવે નિધિ પોતાના આત્મામાં રહેલી છે, એવી દ્રઢ ભાવના તેનામાં હોય છે. પાંચ ઇન્દ્રિયના જે વિકારો છે, તેમાં તેની રમણતા ન હોય, જગતના પુદ્ગલિક વિકારામાંથી યથાશક્તિ પોતાનું મન પાછું હાંવી તેને છોડનારો હોય, સ્થિર ચિત્તવાન હોય, ચપળ તેમજ નિહુર ન હોય, સંતોષવાન હોવાની સાથે દોષોનો નાશ કરનાર અને નવિન નવિન ઉત્તમ ગુણો પ્રગટ કરનાર હોય, ઇલાદિ ગુણો સમ્પત્તિવાન જીવમાં સ્વભાવે હોય છે. સંસાર ચક્રમાં ભ્રમતાં-જન્મમરણ કરતાં અનંતકાળ ગયો અને જશે. હજુ કેટલો કાળ ભ્રમવાનું છે, એની ચાની મહારાજ સિવાય કોઈને ખબર નથી. જૈનશાસ્ત્રકારોએ તે સમજાવી એક કુંચી બતાવી છે એને તે એ છે કે જે જીવને એક વખત સમ્પત્તિ ગુણ ઉત્પન્ન થયો તો પછી તેને ભાવી અનંતકાળ સુધી ભ્રમવું પડવાનું નથી, પણ થોડા ભ્રમમાં તે જીવ પોતાની યથાર્થ આત્મોન્નતિ કરી મોક્ષસ્થાન મેળવી શકશે. તે જીવ બહુલકર્મિ હોય તોપણ અર્ધ પુદ્ગલ પ્રસાર્તન કાળમાં નિશ્ચય મોક્ષ પદ પ્રાપ્ત કરશે. જીવોના ભવોની ગણતરી સમ્પત્તિગુણ ઉત્પન્ન થાય ત્યારથીજ ગણાય છે. સમ્પત્તિ ઉત્પન્ન થતા પહેલાં જે પરભવના આયુષ્યનો બંધ પાડ્યો ન હોય તથા સમ્પત્તિ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હોય પણ પાછો તે ગુણ વખી નાખ્યો ન હોય તે બે સિવાયના સમ્પત્તિવાન જીવ પરભવમાં દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે, અને આ દેહ છોડી દેવપણામાં ઉત્પન્ન થાય. તિર્થંકર મહારાજના ભવોની ગણતરી પણ સમ્પત્તિ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હોય તે બવથીજ ગણાય છે. એ ઉપરથી સમ્પત્તિ ગુણ કેટલો મહત્વનો છે, તેનું મહત્વ આપણે સમજી શકીએ છીએ, અને તે શુભ પ્રગટ કરવાની આપણી ફરજનું આપણને બાન થાય છે.

સમ્પદ્જ્ઞાન—ત્યાર પછી ધર્મ તત્ત્વમાં જ્ઞાનપદની યોજના છે. જૈનદર્શનમાં સમ્પદ્જ્ઞાન, દર્શન, અને ચારિત્ર, એ ત્રણ ગુણોને રત્નની ઉપમા આપી છે. વ્યવહારમાં-દ્રવ્યમાં ઝવેરાતની ઉત્તમ પ્રકારના દ્રવ્યમાં ગણતરી કરેલી છે, તે ઝવેરાતમાં પણ રત્નની ગણના ઉત્તમમાં આવે છે તેથી આ આત્મિક ગુણને રત્નની ઉપમા સિવાય ખીજ કંઈ ઉપમા આપી શકાય. એ ઉપરથી શાસ્ત્રકારોએ આત્માના ખીજ અનંત ગુણોમાં આ ત્રણ ગુણની અધિકતા બતાવી છે અને શાંત ચિત્ત અને સરળ હૃદયથી વિચાર કરવાથી તેની સસતાની પ્રતીતિ થાય છે. સમ્પદ્ દર્શન સંબંધમાં યત્નિચિત ઉપર દિગ્દર્શન કરવામાં આવ્યું છે. હવે આપણે સમ્પદ્ જ્ઞાન સંબંધી ઉદાપોદ કરીએ. સમ્પદ્જ્ઞાનની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રકારોએ એવી રીતની કરેલી જણાય છે કે જે જ્ઞાનથી વસ્તુનો યથાર્થ ધર્મ જાણવામાં આવે તો જગતની અંદર જે જે પદાર્થ છે, તે તે પદાર્થનો યથાર્થ બોધ જેનાથી થાય, એવું જ્ઞાન જ્ઞાનની દ્રોષીમાં આવી શકે. જેનાથી વસ્તુનો યથાર્થ ધર્મ ન સમજાય, તેને સમ્પદ્જ્ઞાનની ઉપમા શી રીતે આપી શકાય ? ધર્મના સ્વરૂપનું ઝોળખાણ, આત્માના સ્વરૂપનું ઝોળખાણ, નડ અને ચૈતન્યનું ઝોળખાણ, સ્વ અને પરનું ઝોળખાણ, બક્ષ અબક્ષ અને પેય અપેયનો વિચાર, સદૃશ્ય-દ્વનો ભેદ અને પવિત્ર તથા દુરાચારનો ભેદ અને દર્તવ્ય અકર્તવ્યનું સ્વરૂપ સમજાવનાર જ્ઞાન છે. એ જ્ઞાન એ આત્માની શક્તિ વિભૂતી છે. એ કંઈ નવિન વસ્તુ નથી, પણ તેના ઉપર આવર્ણ્ય લાગેલાં છે. તેને ખપાવીને તે શક્તિને ખીલવવી એજ આપણું કર્તવ્ય છે. ઝવેરાત, પથ્થર અને કોયલાની ખાણમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે વખતનું તેનું સ્વરૂપ જોયું

હોય તો સાધારણ પથ્થર કરતાં ચઢીપાતું જણાતું નથી. પણ જ્યારે સાધારણ પથ્થર અથવા કામલાની ખાણમાંથી તેને જુદું પાડવામાં આવે છે, અને તેના ઉપર જાએલી છારી દાઢી નાખવા તેને સરાણ ઉપર ચઢાવવામાં આવે છે, અને પછી તેને ઝોપવામાં આવે છે, તે વખતે તેનું અસલ નૂર-તેજ માલમ પડી આવે છે. ખાણની અંદરથી બહાર કાઢવામાં આવ્યો તે વખતે તેની જે કીંમત થતી હતી તેના કરતાં તેની હળરગણી કીંમત વધી જાય છે. એ જે પ્રભાનો પ્રકાશ તેની અંદર માલમ પડે છે, તે કંઈ બહારથી તેમાં દાખલ થઈ શકેતો નથી પણ તે તો કુદરતી છે. તેજ પ્રમાણે આત્માની અંદર રહેલું જ્ઞાન એ કંઈ બહારથી આવતું નથી, પણ સદૃશ સમાગમ અને સત્સાત્ત્વાભ્યાસ દ્વારા નિમિત્તોથી જ્ઞાનના ઉપરનું આવરણ ખરી જવાથીજ એ શક્તિ પ્રગટ થાય છે. જેટલા જેટલા અંશે વિશેષ પ્રગટ થાય તેટલા તેટલા અંશે જ્ઞાનશક્તિ વધે છે, અને તમામ આવરણ ખરી જઈ સંપૂર્ણ શક્તિ પ્રગટ થાય છે ત્યારે જીવને કેવળજ્ઞાન થાય છે. તેનો મહીમા અદ્ભુત છે, કેવળજ્ઞાનીનો જે આનંદ છે તે આનંદ કેવળજ્ઞાન સિવાયના જીવો જાણી કે અનુભવી શકે નહિ. તે અવાચ્ય છે. તેનો આનંદ જણાવવાને માટે જ્ઞાનીઓએ બહુ બહુ પ્રકારે ચત્ન કરેલા છે, પણ જે વસ્તુ એવી છે કે જેનું વચનથી વર્ણન થઈ શકે નહિ ત્યાં શો દલાજ ? શાસ્ત્રકારોએ દ્રઢાંતથી સમજાવવા ચત્ન કર્યો છે કે જે માણસ મુંગો હોય તેને ઉત્તમ પ્રકારની સ્વાદિષ્ટ રસોઈ જમાડી હોય તેથી તેને ઘણો આનંદ થાય અને તેથી તેના હર્ષનો પાર રહે નહિ. તે ઘણો ખુશી થાય પણ તે પોતાનો આનંદ બીજાને સમજાવી શકે નહિ તેવીજ રીતે કેવળજ્ઞાનના આનંદનું સ્વરૂપ છે. ખાણી અને ધીના સ્વાદનો અનુભવ દરેકને હોય છે, પણ તેનું સ્વરૂપ બીજાને સમજાવવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ગોળ ખાંડ અને સાકર એ ત્રણમાં ગળપણ છે અને તે જુદા જુદા પ્રકારનું છે. તે આપણે સમજી શકીએ છીએ, છતાં તેનો તદાવત આપણે બીજાને સમજાવવા અશક્ત છીએ. તેવી રીતે કેવળ જ્ઞાનનો આનંદ સમજાવવો જ્ઞાનીઓને અશક્ય લાગે છે. મેટ્રીકના અભ્યાસી કરતાં બી. એ. તથા એમ. એ. થયેલાની જ્ઞાનશક્તિ વધારે વધારે ખીસેલી હોય એ નિરવિવાદ વાત છે, અને તેથી પહેલાના કરતાં તેનો આનંદ વધારે હોય એ સાદજીક છે; છતાં તે આનંદનું સ્વરૂપ તે બીજાને શી રીતે સમજાવી શકે ? ફનીયાના પૌદ્ગલિક માયાવી સુખ કરતાં કેવળ જ્ઞાનીનું સુખ, આત્મિક આનંદ અનંતગણો છે. તેથી સમ્યક્જ્ઞાન એ પરમતત્ત્વ છે. એ જ્ઞાન કેટલાક પ્રકારનું છે, અને તે દરેકનું સ્વરૂપ શું છે તે સમજવા માટે જૈનોમાં નંદીસૂત્ર નામનો શાસ્ત્રીય ગ્રંથ છે, અને તે ઘણો ગહન છે. તેના ઉપર મહાન્ આચાર્યોએ ટીકાઓ રચેલી છે. તે ખાસ અભ્યાસ કરવા જેવો ગ્રંથ છે પણ તે દરેક જગાસુથી તેમ બની શકે નહિ તેને માટે સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ જુદે જુદે પ્રસંગે શાસ્ત્રકારોએ બતાવેલું છે. વિશેષાવસ્થક નામનો જૈન શીલમુશીનો મહાન્ ગ્રંથ છે, તેમાં પણ તેનું 'વર્ણ' વર્ણન છે. તેને સમજાવવાનો ખપ કરનાર અને સમજીને બીજાને સમજાવવાની વૃત્તિ કરનાર મહાન્ વ્યક્તિઓ જુગ માલમ પડે છે. જૈન શાસ્ત્રકારોએ જ્ઞાનના મુખ્ય પાંચ બેદ પાડેલા છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન. કેવળજ્ઞાનમાં તે બીજા ચારે જ્ઞાનોનો સદ્ભાવ છે. મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ ઇન્દ્રિય અને મનજનીત છે, બાકીના ત્રણ જ્ઞાન અતિન્દ્રિય છે. મતિજ્ઞાનના જુદા જુદા બેદ-પર્યાય ૨૮ અને ૩૪૦ છે, તે ખાસ અભ્યાસ કરવા લાયક છે. હાલના જમાનાની શોધ-બોધ કર-

વામાં પણ તે અચંખામાં નાંખે છે, તે બધો વિષય મતિજ્ઞાનનો છે. વિશેષ પ્રકારના મતિ જ્ઞાનવાનનેજ કેટલાકો તો સાક્ષાત્ ઈશ્વર તુલ્ય માને છે. શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ અથવા ૨૦ ભેદ છે. તેની રાજવાત અક્ષરના અનંતમા ભાગથી થાય છે, ત્યાંથી માંડીને વિધિમાં જે જે લખાયલું છે, તે તમામનો તેમાં સમાવેશ થાય છે, અવધિજ્ઞાનનો મુખ્ય છ ભેદ છે, બાકી તો તેના પણ ઘણા ભેદને ધારણ કરનાર આશ્રીત પડી શકે છે. મનઃ પર્યવજ્ઞાનના બે ભેદ છે, અને કેવળજ્ઞાનમાં કંઈ ભેદજ નથી તે તો સ્વતઃ કેવળજ્ઞાનજ છે તેથી તે એકજ છે, સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હોય તેનું જ્ઞાનજ સમ્યક્જ્ઞાનની ગણતરીમાં આવે છે, નહિ તો મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગ જ્ઞાનની ગણતરીમાં આવે છે. સમ્યક્જ્ઞાનનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજવાને માટે યથાશક્તિ ઉદય કરવો, એ પ્રથમ કર્તવ્ય માનેલું છે કેમકે તમામ વસ્તુ-ક્રિયાને સમજાવનાર જ્ઞાન છે, જે તેથી નવપદ યંત્રમાં તેની ચોજનાનું મહત્ત્વ આપણને સમજાય છે.

સમ્યક્ ચારિત્ર જ્ઞાનનું ફળ વિરતી-ત્યાગ છે. જીવને વસ્તુ સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય, અને તેના ગુણ અવગુણ જાણે. પછી ગુણવાળી વસ્તુનો સ્વીકાર અને અવગુણવાળી-નુકશાનકારક વસ્તુનો ત્યાગ જો તે ન કરે તો તેનું જાણપણું તેને શું રજા આપે? ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ; આ ચાર કષાયના સોળ ભેદ જે થાય છે, તેમાં મુખ્ય ભાગોવાળા ૪ નો ક્ષય, ઉપસમ અથવા ક્ષય ઉપસમ થાય ત્યારે ચોથું ગુણ-સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે, એવું આપણે સમ્યક્ દર્શન ગુણના વર્ણન વખતે જોઈ ગયા છીએ. આઠ પ્રકારના કર્મોમાં મોહનીકર્મ નામનું કર્મ છે, તેના બે ભેદમાં ચારિત્રમોહની નામનું કર્મ આવે છે, અને તેના ઉત્તર ભેદ પચીસ છે, તે કર્મ જેટલે અંશે કર્મી થાય તેટલે અંશે આત્માનો ચારિત્ર ગુણ પ્રગટ થાય છે. ચારિત્ર ધર્મને અટકાવનાર જે કષાય તેના ૧૨ ભેદનો ક્ષય-ઉપસમ અથવા ક્ષય ઉપસમ થાય તોજ આ ગુણ પ્રગટ થાય છે. એના ધારક મુનિ છે, અને તે છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકના અધિકારી છે. કોઈ પણ જીવ એ ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત ન કરે તો તે મોક્ષપદનો અધિકારી થઈ શકે નહિ. એ ગુણ સ્થાનકને “સર્વવિરતી” એવું નામ આપેલું છે. સર્વસાવધ યોગનો ત્યાગ કરનાર મુનિને પાંચ મહાવ્રત ધારણ કરવાં જોઈએ, તેનું સ્વરૂપ મુનિપદની સમજ્યુતમાં આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ. મુનિને તે ઉપરાંત સર્વદા રત્નિભોજનનો ત્યાગ હોય. આઠ પ્રકારના કર્મોનો નાશ કરવાને ચારિત્રજ શક્તિવાન છે. સર્વસાવધ યોગના ત્યાગ કરનાર મુનિનું છઠું ગુણસ્થાનક છે તેને દેશવિરતી એવું નામ આપેલું છે, તે પદ ધારણ કરવાની શક્તિ સર્વ જીવને એકદમ પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ, એ સ્વભાવિક છે. યત્કિંચિત-યોગી વિરતી ત્યાગ કરનાર ગૃહસ્થ જીવન ગાળવાની ઇચ્છાવાન કષાયના આઠ ભાગોનો ક્ષય-ઉપસમ કે ક્ષયઉપસમ કરે અને યથાશક્તિ વ્રત ધારણ કરે તે જીવ દેશવિરતી નામનું પાંચમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકારી થાય છે. ગૃહસ્થ-આવકના બાર વ્રતમાંથી પાંચજી કરવાની શક્તિ પ્રમાણે એકથી માંડીને બાર સુધી ગમે તે વ્રત સમ્યક્ સહિત પાળવાનો તેણે નિયમ લેવો જોઈએ, અને તે લે તો પછી તેને દેશવિરતી ચારિત્રવાન એવું નામ શાસ્ત્રકારોએ આપેલું છે. આ પાંચમા ગુણસ્થાનક ધારણ કરનાર કરતાં છઠું ગુણસ્થાનક ધારણ કરનાર ચારિત્રવાન મુનિની સુદૃઢતા અનંતગણી વધારે શાસ્ત્રકારોએ માનેલી છે. સમ્યક્ ચારિત્રવાનને સામાન્ય જીવ તો શું પણ રાગઝો, દેવતાઝો અને ઇંદ્ર નમે છે. ઈંદ્ર પોતાની સખામાં બેસતી વખતે હમેશા વિરતીગુણ ધારણ કરનારને

નમન કરીને બેસે છે. દેવો અને ઇદ્રમાં અગાધ શક્તિ તથા રિદ્ધિ છે, પણ વિરતીગુણ પ્રાપ્ત કરવાની તેમનામાં શક્તિ નથી. સમ્યક્ ચારિત્રને મોક્ષ પ્રાપ્તિનું અનંત કારણ જ્ઞાનીઓ ગણે છે. ચોથું મનઃપર્યવશાન અને પાંચમું કેવળજ્ઞાન ચારિત્રવાનનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે. નિશ્ચય તે ભવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરનાર તીર્થંકર મહારાજ પણ યોગ્ય અવસરે ચારિત્રધર્મ અંગીકાર કરે છે. આઠ પ્રકારના કર્મને ખપાવનાર ચારિત્ર છે, તેના વિના આત્મધર્મ વિકાસ પામી શકતો નથી તેથી નવપદ યત્રમાં ધર્મતત્ત્વમાં તેની ગણના કરેલી લાગે છે.

તપ—નવતત્ત્વમાં જીવના લક્ષણની વ્યાખ્યા આપી છે. તેમાં જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ અને વીર્યનો ઉપયોગ. એ જીવનું લક્ષણ બતાવ્યું છે. જીવને અનાદિ કાળથી જે કર્મ લાગેલાં હોય તે કર્મને તપાવીને તેને નિરન્નરાવવા-કાઢી નાંખવાની શક્તિ તપમાં છે. મુક્તિ-પદ મેળવવાની ઇચ્છાવાળાએ આત્માની નિર્મળતા થવા સાથે જીવને નવાં કર્મ ન લાગે એને માટે જેટલી સાવચેતી રાખવાની છે, તેટલીજ કાળજી જીના પુરાણમાં જે કર્મ લાગેલાં હોય તે ખપાવવાની છે. નવાં કર્મ આવતાં અટકાવવાને સંવરભાવ ધારણ કરવાનો છે, જ્યારે જીનાં કર્મ ખપાવવાને તપનો આશ્રય કરવાનો છે. જે તપનો આશ્રય કરવામાં ન આવે તો પછી જીનાં કર્મ ક્યારે ખપી રહે અને જીવ કર્મરહિત ક્યારે થાય તે ચોક્કસ નહિ. કપડાં વિગેરે ચીજોને જે ચીકણ વળગી હોય તો તેને સાથ આપે દ્વારવાળા પદાર્થથી ધોવાની તજવીજ કરવામાં આવે તો તે ચીકણ જતી રહે છે, અને કપડાં સાફ થાય છે, તેમજ જીવને જે ચીકણાં કર્મ લાગેલાં હોય છે, તેને કાઢી નિર્મળ કરવાની શક્તિ તપમાં છે. આમ શૈવિધિ પ્રમુખ જે લખ્ધિઓ છે, તે તપ ગુણના પ્રભાવથીજ પ્રગટ થાય છે. જીવમાં રહેલી અદ્વ મહાસિદ્ધિ અને નવનિધિ પણ તપના લીધેજ પ્રાપ્ત થાય છે. નિઃકાચિકત કર્મ પણ તપના પ્રભાવથી ક્ષય થઈ જાય છે. તેને ભાવમંગલની ઉપમા આપવામાં આવી છે. તેમાં સરત એટલીજ છે કે, તપ જે કરવાનો છે તે કામા સહિત કરવાનો છે. તપનું અજીર્ણ ક્રોધ છે. ક્ષમતાપૂર્વક તપ કરનારજ તેનું અપૂર્વ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એમ શાસ્ત્રકારોએ ફરમાવેલું છે, તેથી તપનું સેવન કરનારે પોતાનામાં તપની સાથે ક્રોધનો ઉદ્ભવ ન થાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. તેમજ તપ પદનું સેવન કરનારે દપટ અને દંબનો પણ ત્યાગ કરવાનો છે. તે તપના બાહ્ય અને અબ્યંતર એવા મુખ્ય બે ભેદ છે, અને તે દરેકના છ છ ભેદ મળી કુલ ૧૨ ભેદ તપના છે. એક-લો ઉપવાસ કરવો તેજ તપ છે, એમ જૈન શાસ્ત્રકારોનું માનવું નથી. ઉપવાસની સાથે ખીજ પણ ભેદ છે, તે જો સમજવામાં આવે તો સહજ સ્વભાવે દરરોજ ખાવા પીવાની સાથે પણ તપ ગુણનું સેવન થઈ શકે છે. આત્માનો મૂળ સ્વભાવ અણાહારી છે. સિદ્ધ ભગવંત અણાહારી પદના ભોક્તા છે. તેથી તે ગુણ પ્રાપ્ત કરવાનો અભ્યાસ હમેશ કરવો જોઈએ. સવારમાં ઉઠતાંની સાથે જો એવો સંકેષ કરવામાં આવે કે મારે આજે સૂર્યોદય થવા પછી ૪૮ મીનીટ, બે ઘડી અથવા પહોર દિવસ અથવા દોઢપહોર દિવસ અથવા બપોર સુધી કંઈ પણ ખાવું પીવું નહિ તથા મોંમાં કંઈ પણ ચીજ ઘાસવી નહિ. તો તે પણ તપની ગણનીમાં આવે છે. દિવસમાં એક વખતજ જમવું અથવા બે વખતજ જમવું, જમવાના ટાઇમ સિવાય ખીજ વખતે મોંમાં ખાવા લાયક કંઈ પણ વસ્તુ નાખવી યા ખાવી નહિ તે પણ તપજ છે. શક્તિ હોય તો એક ઉપવાસ, બે ઉપવાસ, ત્રણ, ચાર, પાંચ ચાવત પોતાનું હમેશનું ધર્મ ધ્યાન અને ક્રિયા કરવામાં બાધા પીડી ન પહોંચે અથવા મન ઝડાન ન થાય એટલે સુધી પોતાની

શક્તિ પ્રમાણે તપ કરે તે તપ છે. હમેશની ખાવાની ચીજનેમાંથી કંઈ ને કંઈ ચીજ દરરોજ ઝોઢી કરવી તે પણ તપ છે. જમતી વખતે પોતાના હાર કરતાં જુન હાર કમતી કરવો એટલે જમવામાં ઉણાશ રાખવી એ પણ તપ છે. ૭ પ્રકારના રસમાંથી કોઈ રસનો ત્યાગ કરવો તે પણ તપનો ભેદ છે. આ બધાં બાહ્ય તપ છે, તેનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવે અને ધારે તો દરરોજ કંઈ ને કંઈ તપ થઈ શકે. આ રીત આત્મસંયમ કરવાની મહાન કુંચી રૂપ છે. અભ્યંતર તપમાં પોતાના ચારિત્ર અથવા વ્રતને દુષણ લાગે એવું કૃત્ય ભુક્તથી-અનભુપણથી થઈ ગયું હોય તો તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત રૂઠું ગુરૂ પાસે લેવું જોઈએ. ગુરૂ જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે પ્રાયશ્ચિત્ત અંગીકાર કરીને ફરી તે પ્રમાણે ભુજ ન કરવાનો ઉદ્યમ રાખવો જોઈએ. આપણાથી અધિક ગુણવાનનો વિનય અને વૈયાવચ કરવો, સજાય ગાનાબ્યાસ કરવાનો ઉદ્યમ કરવો તથા જાણેડું જ્ઞાન ભુક્તી ન જવાય તેને માટે તેનું રીતી-જન કરવું એ પણ એક પ્રકારનું અભ્યંતર તપ છે. ધ્યાન અને કાર્યોત્સર્ગ કરવો તે પણ અભ્યંતર તપમાં આવે છે. આ અભ્યંતર તપ પણ આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાને કારણરૂપ છે, ને તેથી નવપદ્યત્ર ધર્મતત્ત્વમાં તેની યોજના થયેલી જણાય છે.

ઉપર પ્રમાણે નવપદમાં રહેલા દેવ-ગુરૂ અને ધર્મતત્ત્વનું વ્યવહારથી સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપ જોયા બાદ તેના નિમિત્તથી આશ્વખન અને ધ્યાનથી આત્મિક ઉન્નતિ કેવી રીતે કરવી એ જાણવાનો આપણો ખાસ ઉદ્દેશ છે. એ જાણતમાં ન્યાય શિરોમણી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ જયવિજયજી મહારાજે શ્રી શ્રીપાળ ચરિત્રના ચોથા ખંડની પાંચમી ઢાળમાં જે વર્ણન કરેલું છે, તે વાંચી મનન કરવા ખાસ બલામણુ કરવામાં આવે છે. તેમાં તેઓશ્રી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

આરાધનનું મૂલ જસ, આતમભાવ અઢેહ ॥

તિજે નવપદ છે આત્મા, નવપદ માંહે તેહ ॥ ૧૨ ॥

ધ્યેય ક્ષમાપત્તિ હુયે, ધ્યાતા ધ્યાન પ્રમાણ ॥

તિજે નવ છે આત્મા, જાણે કોઇ સુભણ ॥ ૧૩ ॥

લહી અસંગ ક્રિયાજલે, જશ ધ્યાને જિજ્ઞે સિદ્ધિ ॥

તિજે તેવું પદ અનુભવ્યું, ઘટમાંહિ સફળ સમૃદ્ધિ ॥ ૧૪ ॥

નવ પદનું મૂળ આરાધન તો નિશ્ચય આતમભાવ છે, એટલે નવ પદનું આરાધન કરવું તે આતમભાવ જાણવો, તે માટે નવ પદ તે આત્માજ છે, અને નવપદ માંહે એજ આત્મા છે.

જે વસ્તુ ધ્યાવા યોગ્ય છે, તેને ધ્યેય કહીયે, તે ધ્યેયની સમાધિની સંપૂર્ણતા સમ્યક પ્રકારે થાય તો ધ્યાતા જે ધ્યાન કરનારો જીવ તેનું ધ્યેય વસ્તુનું જે ધ્યાન તે પ્રમાણ થાય. ધ્યેયની પૂર્ણતા વિના ધ્યાનની પૂર્ણતા થાય નહિ. ધ્યાતાના ધ્યાનનું જે પ્રમાણ તે ધ્યેય સમાપ્તિજ હોય, માટે એ નવપદ છે એજ આત્મા છે.

એ નવ પદનું ધ્યાન કરવા મુખ્યત્વે એ દરેક તરવોમાં તે તત્ત્વનું સ્વરૂપ, અને તેના ગુણ બતાવેલા છે. તેવા ગુણ પોતાનામાં છે કે નહિ તેનો મુકાબલો-કંપેરીજન કરવાનું છે. અરિહંત ભગવંત એ પણ મૂળ તો આપણા જેવા સામાન્ય આત્મા હતા, તેમજે જે અશ્વા-ધારણ શક્તિ ફેરવી તે વિશેષ પદને લાયકના જે ગુણ આત્મામાં ગ્રમપણે રહેલા હતા તે ગુણ પ્રગટ કર્યા તો તે તે પદને લાયક થયા. તેમના તેવા ગુણોનું ધ્યાન કરી તેવા જે ગુણ આપણા આત્મામાં રહેલા છે તે જો આપણે પ્રકટ કરીશું તો આપણે પણ તેમના જેવા

થઈ શકીશું. તેમનામાં અને આપણામાં જે ભેદ છે તેનો છેદ કરવો એ આપણું પોતાનું ખાસ કર્તવ્ય છે. તે જે આપણે નહિ કરીએ તો કદી પણ તેમના જેવા થઈ શકવાના નથી. ભેદભાવ દુર કરવાનો ઉદ્યમ કર્યા સિવાય ને અંશે અંશે પણ તેવા ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા સિવાય આપણો આત્માજી અરિહંત છે, એમ માનવાની ભુલ ન થાય તેને માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે. એ ભેદપણાનું સ્વરૂપ સમજીને ભેદપણાના કારણનો નાશ કરવાને પ્રયત્ન કરવો એજ આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાની કુંઝી છે. એજ પ્રભાણે સિદ્ધના છવોએ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરેલું છે, તે છવો પણ પ્રથમ આપણા જેવાજ સામાન્ય હતા. તેમણે એજ રસ્તે પોતાની આત્મિક ઉન્નતિ કરેલી છે, અને સાદી અનંતભાગે પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. બંધી જગ્યોએ પદનીજ ઉપાસના કરવાવાળા છે, અને એ પદ પ્રાપ્ત થયા સિવાય સંપૂર્ણ આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત થયાનો દાવો કોઈ પણ કરી શક્યા નથી. તેના સ્વરૂપની રમણતા અને તેમનામાં જે અસાધારણ ગુણો રહેલા છે તેનું ચિંતવન તે આપણામાં રહેલો ભેદભાવ દુર કરવાને માટે યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ-ઉદ્યમ-સમ્યક્ ક્રિયા કરવી એ આપણી દરજ છે. એ પદના ઉપાસક આચાર્ય મહારાજ ઉપાધ્યાય, અને મુનિમહારાજ પણ સામાન્ય આત્મામાંથી એ દરજ્જે પ્રાપ્ત થયા છે. એ પણ આત્મા છે, એમના આત્મા આપણા કરતાં પોતાની આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાને મોક્ષમાર્ગ સન્નુષ્ઠ થયા છે, અને તે તે પદને લાયકના ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા છે, તોજ એ પદને શોભાવે છે. દ્રવ્યથી અને ભાવથી એ પદને ધારણ કરનાર આત્મા આપણા કરતાં મહાન્ પવિત્ર છે. આપણા કરતાં અનેકગણા શુદ્ધ છે, અને તેવો નિયમ છે, માટે આપણો આત્મા પણ જે તે પદ પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્નશીલ થાય તો તે પ્રાપ્ત કરી શકે. તેમના આત્મામાં ને આપણા આત્મામાં મૂળ સ્વભાવે કંઈ તફાવત નથી પણ જેટલે અંશે આપણા કરતાં તેમણે પોતાનાં કર્મ ખપાવી ઉપલે દરજ્જે પ્રાપ્ત કર્યો છે તેટલે અંશે તેમના ગુણો વંદનીય છે. તેમનો તે દરજ્જે પ્રાપ્ત કરવાને માટે શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ તે તે પદને લાયકના ગુણો આપણે આપણા આત્મામાંથી પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન કરીશું તો ખેશક કોઈ કાળે પણ આપણે તે પદને લાયક થઈ શકીશું. એમ જાનીએનું ફરમાન છે. માટે આત્મિક ઉન્નતિ કરવાને માટે એ પદ્મું સ્વરૂપ સમજી તેમનામાં આપણામાં રહેલો ભેદ સમજવો જોઈએ. ત્યાર પછી તે ભેદ જેટલે અંશે આપણે દુર કરીશું તેટલે અંશે તે પદના નિકટ આપણે જઈ શકીશું.

સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ આત્માના ગુણો છે. આત્મામાં અનંત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રહેલું છે, તે કંઈ નવું પેદા કરવાનું નથી. તેનું મહત્વ કેટલું છે તે આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ. એ શક્તિ આત્મામાં દબાઈ ગઈ છે, તે દબાવનાર આપણાં શુભાશુભ કર્મો છે, એ શુભાશુભ કર્મ ભોગવી-ખપાવી-નીરજરાવીને આપણો આત્મા નિર્મળ કરવો, એજ આપણું મુખ્ય નિશાન છે. સાધકની સાધના ત્યારજ પૂર્ણ થશે, કે ત્યારે આપણો આત્મા નિર્મળ-સદ્વિત્ત અને આનંદમય થશે-નિર્મળ આત્મા અનંત સુખનો ભોગી થાય છે, હજારની પરીક્ષા કરવાની જેમનામાં પાવર-શક્તિ નથી તે કેસરની કીમત કેવી રીતે કરી શકશે. અનાજની ગુણોમાં બરેલું અનાજ કેવું છે, તે તેની અંદર ખરવી મારીને તેની વાનગી ટાઢી જોવામાં આવે છે, તે ઉપરથી થઈ શકે છે. તેવીજ રીતે સદ્ગુણોથી ઉત્પન્ન થતું સુખ એ વાનગી રૂપ છે ને આત્મિક ઉન્નતિનો સાધક તેનું અવલોકન કરશે તો તેને સહજ મલ્લિચિત સુખના અનુભવ થશે. પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષય ભોગથી

જે સુખ યાય છે તે સુખાભાસ છે, એમ માની લીધેલું છે, તેનું સુખ સર્વને એકસરખું લાગતું નથી. વાસ્તવિક તે સુખજ નથી. એ માની લીધેલું સુખ પણ દુઃખગર્ભિત હોય છે. જેમ અમલ્ક ખાનપાન ખાનારા જીવો તે ખાવામાં આનંદ માને છે, પણ તે નહિ ખાનારા જીવોને તેથી કદી પણ આનંદ થાયજ નહિ. તે તો ઉલ્ટો તેને ધિક્કારે છે. વ્યવહારની અંદર અપ્રમાણિકપણાથી જીંદગી ગુન્નરનાર આનંદ ને પ્રમાણિક જીંદગી ગુન્નરનાર કદી પસંદ કરે નહિ. દરેકના આનંદનાં કારણો જુદાં જુદાં છે. વિષયી જીવ પરદારાગમન કરવામાં જ્યારે જીંદગીનું સાધ્ય માને છે, ત્યારે સ્વદારા તે વર્તનને ધિક્કારે છે. ધન સંગ્રહ કરવાનો અતિ લોભ જીવને પ્રાપ્ત કરવાને કેટલું દુઃખ ભોગવે છે, ત્યારે સંતોષી જીવ પોતાને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ચોડું પણ મળે છે તો તેથી આનંદ મેળવે છે. આમ પુદ્ગલિક વિષયમાં સુખની માન્યતામાં તકાવત છે, પણ આત્મિક ગુણો પ્રગટ કરનારનો આનંદ પ્રાયઃ સરખો હોય છે. વ્યવહારમાં સોનું, રૂપ, ચાંદી ઇત્યાદિને ધન માનવામાં આવે છે, ત્યારે તત્ત્વ જગત્તુ ગુણોને ધન માને છે. વ્યવહારમાં માનવામાં આવતું ધન પ્રસંગવશાત્ નાશ થઈ જાય છે, જ્યારે ગુણોમાં ધન નાશ થવાનો સંભવ એાછો છે, અને ગુણોનો નાશ થતો નથી પણ તેની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે ત્યારે તે ઢંકાઇ જાય છે. ધન-દોલત એ જીવને પરભવમાં સાથે આવતાં નથી. ધનવાનનું ધન, જમીનદારની જમીન અને રાજાઓનાં રાજ્ય અહિંજ રહી જવાનાં છે, સાથે જવાનાં નથી. ત્યારે આત્મિક વિકાસ પામેલી શક્તિ-આત્મિક ગુણો જેટલે દરજ્જે પ્રગટ થયેલા હોય, મરણ અવસરે જેવો આત્મા-જીવ નિર્મળ હોય છે તેવોજ આત્મા આ ભવની મુસાફરી પુરી કરી પરભવમાં જાય છે.

ત્યારે હવે પ્રશ્ન એ ઉઠેો યાય છે કે મનુષ્ય જીવનમાં વાસ્તવિક કર્તવ્ય શું? આ જીવનની અંદર પુદ્ગલિક સુખ મેળવવાને અને તે મેળવવાનું નિમિત્તભૂત એવું દ્રવ્ય તે સંચય કરવાનેજ જીંદગી ગુન્નરવી, અને આપણા આત્મામાં રહેલી ગુપ્ત શક્તિ જે આપણને પરિણામે હિતકારક છે તે પ્રગટ કરવાને કંઈ પણ પ્રયત્ન ન કરવો, એ એક જાતની ભૂલ જેવું નથી? આ બાબતમાં ખીજાઓ આપણને ઉપદેશ આપે છે, તેની અસર આપણને વાસ્તવિક જ્ઞેધએ તેવી થતી નથી પણ શાંત ચિત્તથી વિચાર કરવાથી આપણે પોતેજ તેનો જવાબ શોધી કાઢી શકીશું. એ શોધી કાઢવામાં નવપદ યંત્રની રચના આપણને ઘણી મદદગાર રૂપ થઈ પડે છે. સિદ્ધાંત શાસ્ત્રમાંથી શોધ કરી તે પ્રગટ કરવામાં શાનીઓએ આપણા ઉપર મહદ્ ઉપકાર કરેલો છે. સંસારિક-વ્યવહારિક કાર્યમાં મચી રહેલો જીવ નવપદ યંત્રની દ્રવ્યથી પૂજા કરવાને પ્રથમ ઉત્સુકવાન થાય છે. તે વખતે તેને આ શું છે એમ સહજ વિચાર ઉદ્ભવે છે. પ્રથમ જીવ પુદ્ગલિક સુખ મેળવવાને માટે તેની પૂજા કરે છે, હમેશ તેની પૂજા અને મનન કરનારની દ્રષ્ટિમાં કાળાંતરે ફેરફાર થાય છે. અને પુદ્ગલિક સુખનો ઇચ્છક જીવ આત્મિક ગુણો પ્રાપ્ત કરવાને જગત્તુ થાય છે. અને શાસ્ત્રોક્ત રીતે તેના આરાધન અને ધ્યાનથી તેને પોતાના કર્તવ્યનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કરવાની ઇચ્છાને ફક્ત વર્ષમાં બે વખતજ નવ નવ દિવસ તેનું આરાધન કરીનેજ સંતોષ પાગવાનો નથી તેથી આગળ વધવાનું છે. હમેશ નવપદ નિમિત્તે આંખીલ તપશ્ચર્યા ન થઈ શકે એ ખંડે પણ દ્રવ્યથી પૂજા કરવામાં અને ભાવથી તેની રતવના કરવામાં અને ગુણોનું ચિંતવન કરવામાં આવે તો પોતાના આત્મામાં ગુપ્તગુણો રહેલા ગુણો

જલદી પ્રગટ થાય અને પોતાની આત્મિક શક્તિ-પાવર વધે એમાં કંઈ શંકા લેવા જેવું લાગતું નથી.

હુનિયાદારીના સાધારણ અનુભવથી આપણને એટલું તો માલમ પડે છે કે ધનવાન કરતાં ગુણવાનની કિંમત ઓછી થતી નથી. બલકે કેટલેક અંશે વધારે થાય છે. સાગી મહાત્માઓ પાસે કંઈ દ્રવ્ય હોતું નથી ફક્ત મોક્ષ સાધનના સાધકતા કે તે મહાત્માઓ સંસારિક જીવો કરતાં ગુણોમાં આગળ વધેલા છે, તો તેને ગમે તેવા ધનવાન હશે તે પણ માન આપે છે—નમે છે એ શેનો મહિમા છે? ફક્ત આત્મિક વિકાસ વધારે થયેલો, વધુ ગુણો પ્રગટ કરેલા તેનોજ.

કાંઈ પણ ધંધો કરવાને સાર મુડીની જરૂર પડે છે. કેટલાક ધંધા એવા છે કે મુડી વિના થઈ શકે નહિ. મુડી ભેગી કરી ધંધો શરૂ કરનારની અસાધારણ ફરજ એ છે કે તે મુડીમાં વધારો થાય તેવા પ્રકારે ધંધાની શરૂવાત કરવી અને ધંધો વધારવો. પણ મુડીમાં ખોટ જવાનો પ્રસંગ આવે તેવો ધંધો કરવો નહિ અને ધંધો આગળ કરતાં અટકવું. તેવું ધોરણ નહિ સ્વીકારનાર પોતાનો નાશ કરવા ઉપરાંત તેના સહવાસમાં આવનારને વધુ અથવા ઓછે અંશે નુકશાન કરે છે. હિંદુસ્તાનમાં માનનિય ગણાતી રથેસી બેંક યાને બીજી નાની બેંકો કેડીટ, પીપલ્સ વિગેરેના બનેલા દાખલા આપણી નજર આગળ તાજ છે. તેમના બેનેજરોએ બેંકોના વહિવટ મુકરર કરેલા ધોરણ પ્રમાણે નહિ ચલાવતાં નુકશાનકારક ધંધાઓમાં એકાબચું તેથી તેમનો પોતાનો નાશ કરી લીધા ઉપરાંત કેટલા લોકોના જીવનનો નાશ કર્યો છે! ધનવાન ગણાતી વ્યક્તિઓને પણ ગરીબાઈમાં નાખી દીધા છે.

સંસારિક-ગૃહસ્થપણની જાંદગી ગુજરનાર જીવો પોતાના જીવનમાં જે આગળ વધવા માગતા હોય તો તેના માટે શાસ્ત્રકારોએ એક મહાન આવી બતાવી છે, તે તે એ છે કે તેણે ન્યાયી થવું. સંસાર વ્યવહારના દરેક કાર્યમાં ન્યાય બુદ્ધિથી ચાલવું. ન્યાયથી વૈભવ-ધન મેળવવાનેજ પ્રયત્ન કરવો, ન્યાયી જીવન ગુજરનારની કદી આત્મિક ઉન્નતિ ન થાય, તોપણ અધોગતિ તો નહિજ થાય. નવપદ આરાધન દ્વારા આત્મિક ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળો જીવે આ નિયમ ખાસ ધ્યાનમાંજ રાખવાનો છે. જનદર્શન ન્યાયવાન જીવનેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. મોક્ષ છાછના સાધક જીવની સાધના ત્યારેજ ફળીજીત થાય છે, અને તેટલાજ માટે શાસ્ત્રકારોએ માર્ગાનુસારીના પહેલાજ ગુણ તરીકે તેને વર્ણવેલો છે. મનુષ્ય ભવરૂપી મુડી પૂર્વપુરુષથી આપણે પ્રાપ્ત કરી છે, તો આ ભવરૂપી દુકાનનો વ્યવહાર એવા પ્રકારનો ચલાવવો જોઈએ કે મુડીમાં વધારો થાય એટલે મનુષ્ય જીવન ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ પદવી પામે. નવપદમાં બતાવેલું મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરે, પણ ઉપરના દ્રષ્ટાંતમાં જણાવ્યા મુજબ મુડી-ગુમાવાય એટલે મનુષ્ય જાંદગીમાં ઉતરી તિર્યચ અથવા નરક ગતિ પ્રાપ્ત ન કરે એવી વર્તણૂક તો નજ રાખવી જોઈએ. તે પ્રમાણે ન બને તેને માટે અકાર પ્રકારના પાપસ્થાનકોનું સેવન ન થાય એવી કાળજી રાખવા શાસ્ત્રકારોએ આજ્ઞા કરેલી છે.

કેટલાકોની એવી માન્યતા છે કે ઉર્કાંતિના નિયમ મુજબ જીવ ઉપલે પગથિયે ચઢે, તે પછી ગમે તેવાં કામ કરે તો પણ પાછો ન પડે. જેમકે એકંદ્રિમાં બેરેંદ્રિમાં ઉત્તરોત્તર પચેંદ્રિ સેવી ચઢે, પચેંદ્રિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી ત્યાં ગમે તેવાં હલકાં કર્મ કરે તો પણ તે પચેંદ્રિથી પતિત થઈ નીચલી યોનીમાં જાય નહિ.

આ સિદ્ધાંત જૈન શાસ્ત્રકારોને માન્ય નથી, જેવી રીતે શુદ્ધ વિચારથી આત્મિક ઉત્ક્રાંતિ થાય છે, તેવીજ રીતે અશુદ્ધ વિચાર-આચરણથી અધોગતિ પણ થાય છે. તેના પ્રત્યક્ષ દાખલા વ્યવહારમાં આપણને માલમ પડે છે. શ્રીમંત ગરીબ થાય છે. મોટા દર-જ્ઞાનો અધિકાર ધરાવનાર અધમ કૃષોથી અધિકારથી ભ્રષ્ટ થાય છે. મનજીત સરીરવાળા પહેલવાન પણ નિર્માલ્ય થઈ જાય છે. તો પછી અધમાચરણ છવ જે રહેજે પોતે આવેશે છે, તેથી અધોગતિએ નહિ પહોંચવાનો દાવો કેવી રીતે કરી શકે ને તેમ શી રીતે થઈ શકે? પછી તો મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત કરેલા પ્રાણીને પાપાચરણ કરવાનો એક જાતનો પટો પ્રાપ્ત થયો કહેવાય કેમકે તે ગમે તેવાં પાપ કરશે તોપણ મનુષ્ય ભવથી હલકી સ્થિતિના ભવને તે પ્રાપ્ત થશેજ નહિ. આ માન્યતાના વારતવિકપણા સંબંધી ઘણા વિચાર કરવાનો છે, અને જૈન શાસ્ત્રકારોએ પોતાની જ્ઞાનદ્રષ્ટિ-પાવરથી એ સિદ્ધાંત સ્વીકારવાને ના પાડેલી છે. આ જૂલ આત્મિક ગુણો વિકાસ કરવાની ઇચ્છાવાળાથી ન થાય એના માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે.

વ્યવહારિક ઉન્નતિ કરવાની છતાંસાવાળા આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકે કે કેમ? એ એક પ્રશ્ન છે. પણ આત્મિક ઉન્નતિના ઇચ્છક આત્મિક ઉન્નતિ કરવા ઉપરાંત વ્યવહારમાં પણ તેના તે ગુણથી ઘણા પ્રકારની અનુકૂળતા થાય છે, એમ અનુભવથી જણાય છે.

મનુષ્ય સ્વભાવ પ્રાપ્તે ભુલણીઓ છે. વ્યવહારીઆં પરચુરણ કામો કરવામાં તે કામો મહત્વનાં કરવાને ત ભુલી જાય છે, અથવા મુલતવી રાખે છે, તેથી તે કેટલીક વખત આર્થિક તુકશાન પણ ભોગવે છે. પૌદ્ગલિક સુખની અંદર મઝા માનનારે છવને પ્રથમ તો આત્મિક વિકાસની વાતજ નિરસ લાગે છે તો પછી તે તરફ પ્રગતિ કરવાની તો વાતજ શી, પણ હમેશા એને એજ વાત તેમના ધ્યાન ઉપર લાવવામાં આવે તો તે તરફ તેમનું લક્ષ ખેંચાયા સિવાય રહેતું નથી, અને કંઈ અંશે તે નિમિત્તથી તેના વિચારમાં પ્રાપ્ત ફેરફાર થયા સિવાય રહેતો નથી. નવપદ દ્વારા છવો પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે તે માટે તેની દ્રવ્ય પૂજામાં પણ યોજના થયેલી લાગે છે. દરેક દહેરાસરમાં નિદાન એક પણ ધાતુના સિદ્ધ ચક્રની આવશ્યકતા છે ને તે હોય છે. દ્રવ્યપૂજના અધિકારી શ્રાવક દ્રવ્યપૂજન કરતી વખતે તેનું પૂજન કરે છે. ત્યાં દહેરાસરની ગોઠવણ નથી હોતી. ત્યાંના શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો સિદ્ધચક્રના છાપેલા ગુરુકાઓ રાખે છે, અને વાસકેપ-કેસર ચંદનના સુગંધી પાઉકરથી તેની પૂજા કરે છે. છવો આ નિમિત્તથી પોતાની આત્મિક શક્તિનો વિકાસ કરી શકશે એમ જાનીઓએ જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી જોયાથી આ યોજના થઈ હશે એમ માનવામાં કંઈ જૂલ થતી નથી. આવી સરસ અને ઉત્તમ યોજના કરી જાનીઓએ આપણા ઉપર કેટલો બધો ઉપકાર કર્યો છે? ઉપકારી પુરોહોએ જ્યારે આવા નિમિત્તની યોજના આપણે માટે સિદ્ધાંતમાંથી શોધી કાઢેલી છે, તો તેનો આપણે લાભ લેવાને ખેનસીજ શા માટે રહેવું જોઈએ?

નવપદ યંત્ર આરાધનથી ઘણા છવોએ લાભ મેળવેલો હશે, તેમાં મુખ્યત્વે શ્રીપાળ રાજા અને તેમની પટરાણી મયણાસુંદરીની કથા જૈન દર્શનમાં ઘણી પ્રસિદ્ધ છે. તેમનાં ચરિત્રો સંસ્કૃત-પ્રાકૃત અને ગુજરાતી વિગેરે ભાષામાં ઘણાં રસિક છે, અને જ્યાં જ્યાં જૈનોની વસ્તી છે, ત્યાં લાંબોળા ભાગે વરસમાં નિદાન એક બે વખત વંચાવવાનો રિવાજ છે. સંવત ૧૭૩૮ ના ચોમાસામાં સંદેરમાં મહાન ગીતાર્થ શ્રી વિનયવિજય ઉપાધ્યાય તથા જયવિજય ઉપાધ્યાય ચોમાસુ રહેલા હતા. તેમણે ગુજરાતી ભાષામાં શ્રીપાળ રાજાનો રાસ બનાવેલો છે, તે એટલો બધો તો રસિક અને સરળ છે કે એક વખત તે

વાંચવાને શરૂ કર્યા પછી તે સંપૂર્ણ કર્યા સિવાય એન પડતું નથી. શ્રીપાળ રાગ અને નાચીકા મયણાસુદરીનું ચારિત્ર એટલું બધું અતુલરણીય છે કે તેના દરેક મુણનું વિવેચન એક ખીજે અંથ બનાવવા જેવું થાય. પ્રાચ્ય ગૃહસ્થનાં ચરિત્રો-કથાઓ-સાધુ મહાત્માઓ વાંચે નહિ છતાં તેમનું ચરિત્ર એટલું બધું અદ્ભૂત અને આદરણીય છે કે તેમનું ચરિત્ર સિદ્ધાંતમાં ગુંથાયેલું છે. સાહિત્યના શોખીન અને અભ્યાસીઓ જૈન કે જૈનેતર હો તેમને શ્રીપાળના રાસનું વાંચન સંતોષ અને આનંદ આપ્યા સિવાય રહેશે નહિ. એ શ્રીપાળ રાગનો રાસ વાંચવાની બક્ષામણુ કર્યા સિવાય રહી શકાતું નથી. ચોથો ખંડ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનની વાનગી રૂપ છે. તે ખાસ મનન કરવા લાયક છે. શ્રીપાળ રાસના વાંચનારાઓ પૈકી કેટલાક તે ભાગ નિરસ અને સમજણ પડે તેવો નથી એમ ધારીને પુરો વાંચતા નથી. પણ એમ કંટાળી મુઠ્ઠી દેવાથી જ્ઞાનાવર્ણ્ય કર્મ ખપશે નહિ. વાંચીને વિચાર કરવો અને તેની ચર્ચા કરવી, ન સમજણ પડે તેવા ભાગની નોટ રાખી સદ્ગુરૂની અથવા તેના અભ્યાસની જોગવાઈ મળે ન સમજાયલા ભાગનો ખુલાસો મેળવી લેવો, એથી આત્મિક ઉન્નતિનો રસ્તો શોધવાનું સુગમ થઈ પડશે.

શ્રીપાળ રાગના રાસ ઉપરથી લેવાનો સાર એવા મતલબનો એક લેખ જૈનધર્મ પ્રકાશ નામના માસિક પત્રમાં ઘણા લાંબા વખત સુધી આવેલો છે તે લેખ ઘણો સરળ અને સમજણ પડે તેવો છે, તે બુકના રૂપમાં બહાર પાડવાની સુચના સાથે જૈન સિદ્ધાંત વિરૂદ્ધ જો કંઈ વિચાર આવે પડે તો તે જણાવવાની સાથે ક્ષમાની યાચના કરવાની રજા લેઉં છું.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ.

(લેખક-શા. બહેચરદાસ હલવદાસ-વડોદરા.)

(અનુમેધાન અંક નવમાના ૨૬૯ પૃષ્ઠી)

આ તીર્થનો શ્વેતાંબર તથા દ્વિગંબર બન્ને સંપ્રદાય, જાત્રા

પૂજા ને લક્ષિતો લાલ સરખો લે છે.

બન્નેની પૂજાની વિધિ નીચે મુજબ છે. સવારમાં ૬ વાગેથી ૯ નવ વાગતા સુધી ત્રણ કલાક શ્વેતાંબરને પૂજવાનો ટાઇમ છે. તે ટાઇમમાં શ્વેતાંબરના રીવાજ મુજબ પંખાળ પૂજા કરી પ્રભુને ચક્ષુ ચઢાવી આંગી ચઢાવમાં આવે છે. દરવાજા ઉપર પહેરેગીર ઘડીઆળ દર કલાકે વગાડે છે. અને નવનો ટકોરો વાગ્યો એટલે તરતજ દ્વિગંબર ભાઈઓ નાહી ધોઈ તૈયાર થઈ રહેલા તરતજ હાજર થાય છે અને શ્વેતાંબર ત્યાં પૂજા કરતા હોય તેમને નીકળો નીકળો કરી ધોંધાટ કરી મૂકે છે. પૂજા અધુરી હોય તોપણ નીકળવું પડે છે. દીગંબર ભાઈઓ ચીપીઆ લેખને ઉભા હોય છે જે તરતજ ચક્ષુ ઉખાડી નાંખે છે. દાગીના ઉતારીને નવેસરથી પંખાળ પૂજા કરે છે. હવે જ્યાં બારનો ટકોરો વાગ્યો કે શ્વેતાંબર ભાઈઓ હાજર થાય છે અને દીગંબર ભાઈઓને હાંકી કાઢવામાં આવે છે. તેઓ તરતજ રાખ ઉતી ખદખદતી કરી ચક્ષુમાં ચીપી દે છે. પાછા ત્રણનો ટકોરો વાગ્યો કે દીગંબર ભાઈઓ આવી હાજર થાય છે અને ચક્ષુ ઉખાડી નાંખે છે. આવી રીતે ત્રણ ત્રણ

કલાકે પ્રભુની પૂજા પમાળ એમ દિવસમાં ચાર વખત થાય છે. તેમાં બે વખત શ્વેતાંબર ને બે વખત દિગંબર પૂજા કરે છે.

દેહેરાસરના ગોહી લોકોના કુટુંબનું માણસ ૧૨૫ છે તેઓ જાતના મરાઠા છે. તેઓ પ્રભુ પાસે અગર તેમના ખોળામાં જે ચઢાવામાં આવે તે તેઓ લેઈ લેતા હતા તેને માટે સંવત ૧૯૬૫ની સાલથી દેહેરાસરનું કામકાજ કરવા ચાર માણસ નીમેલાં છે અને પૂજારી એક બ્રાહ્મણ છે. હવે પ્રભુને જે ચઢાવામાં આવે તે સઘળું બંડારમાં નાંખવામાં આવે છે અને ગોહી લોકોને બાર મહીને રૂ. ૨૬૧ ઉચક આપવાનો ઠરાવ કર્યો છે. વળી જાત્રાળુને જે જે પૈસા આપવાના હોય તેની છાપેલી પાવતી આપવામાં આવે છે અને તે પાવતીમાં લખ્યા મુજબ પૈસા મેહેતાને જતાવી પોતાને હાથે નાંખી દે છે. તીજેરીને તાજી વાસીને સીલ કરેલી હોય છે તેની કુંચી મુખ્ય આગેવાન પાસે રહે છે. જ્યારે તીજેરી બરાચ ત્યારે સઘળા આગેવાનો એકઠા મળી ઉઘાડે છે. આ બંદોબસ્ત ધણો સારો થયેલો છે. હવે આ તીર્થનું વર્ણન ખતમ થાય છે પણ મારો લખવા સંબંધી શો આશય હતો તે વાંચકવર્ગને જણાવું છું.

જૈન ધર્મનો મુખ્ય સિદ્ધાંત એવો છે કે રાગદ્વેષના બંધનથી ચાર ગતિમાં-સંસારમાં રખડવું પડે છે. અને રાગદ્વેષ તજવાથી સંસારથી મુક્ત થઈ ચિતરાગ સિદ્ધ ભગવાન બને છે. આ બંને મતવાળા શ્વેતાંબર અને દિગંબરને માન્ય છે. માટે જે જે ધર્મ કૃત્યો કરવાં તે સમભાવથી કરવાં તથા જેમ રાગદ્વેષ કમી થાય એવું વર્તન રાખવું જોઈએ ને તેવું વર્તન થાય તોજ તે ધર્મકરણી ધર્મમાં ગણાય. સામાયક, પ્રતિક્રમણ, પ્રભુ પૂજા વિગેરે આવશ્યક ક્રિયા કરતી વખત સમભાવ રાખવો જોઈએ તથા જેટલો વખત સમભાવ રહે તેટલોજ વખત લેખામાં છે.

તીર્થે જવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એવો છે કે સંસારી કાર્યોમાં રાગદ્વેષ થવાનાં નિમિત્તો ધણાં છે તેથી રાગદ્વેષ થાય છે એ નિર્વિવાદ છે. માટે ધરની ઉપાધિ છોડી તીર્થે જવાથી સંસાર ઉપાધિ ટળે છે વળી ચિત્તની રમણુતા પ્રભુના ગુણરાગની ભક્તિમાં, પ્રભુ બેટવામાં, પ્રભુ પૂજામાં ને આવશ્યક ક્રિયામાં મન રમે છે. અને તેથી ચિત્ત ધણા વખત સમભાવમાં રહે ને તેથી ધણી કર્મની નિર્જરા થાય પણ જ્યારે તીર્થે જવાથી રાગદ્વેષ થાય તો પછી લાભ શું?

શ્રી અંતરિક્ષ પ્રાશ્નવાચીની જાત્રા ને પૂજા કરતાં દ્વેષ-ઉત્પન્ન થવાનાં કારણો બને છે અને તે એવા મોટા ઝઘડાઓ કોર્ટોમાં ચઢી હજારો રૂપિયા આવકોના ખોટા માર્ગે ખરચાય છે એવો બનાવ થોડા વર્ષ પર બનેલો સર્વને વિદિત હશે.

આવા મોટા ઝઘડાઓ તો મોટા મોટા ભેગા થાય ત્યારે બને છે પણ નાના ઝઘડાઓ તો હંમશાં બનવાનાં કારણો ધણાં છે તે હું વાંચકજીને જણાવું છું.

શ્રી અંતરિક્ષ પ્રભુની પૂજા દિવસમાં ચાર વખત થાય છે. તેમાં બે વખત શ્વેતાંબર પૂજા કરે છે અને બે વખત દિગંબર પૂજા કરે છે. જ્યારે દિગંબર પૂજા કરે છે ત્યારે ચીપી-આની અણીઓના ગોદા મારી ચક્ષુ કાઢી નાંખે છે અને જ્યારે શ્વેતાંબર પૂજા કરે ત્યારે રાજા ઉની ખદખદતી કરી ચક્ષુમાં ચાંપી દે, તેથી કરીને દિગંબરને ખેદ થાય એ નિર્વિવાદ છે. તેમજ સુર શ્વેતાંબરને પણ પ્રભુના ચક્ષુમાં દિવસમાં બે વખત ઉની ખદખદતી રાજા ચોંપવાથી શું ખેદ ન થાય? અલખત થાયજ.

જ્યારે દિગંબર બાઇઓ દિવસમાં બે વખત પૂજા કરવા આવે ત્યારે શ્વેતાંબરને પૂજા કરતાં અટકાવી તરતજ ચીમટાના ગોદા મારી ચક્ષુ ઉખાડી નાંખે છે તેથી શ્વેતાંબર બાઇ

ઝોને ખેદ થાય છે. આ પ્રમાણે ચવાથી બન્ને મતવાળાને ખેદ થાય છે ને કેટલીક વખત લઘાઈઝો પણ થાય છે. તે માટે શ્વેતાંબર અને દિગંબર બન્ને સંધના આગેવાનોને વિનંતી કરે છું કે બન્ને પક્ષવાળા એકત્ર મળી સાથે પૂજા કરે ને કોઈ કોઈને ખેદ ન થાય તેમ વર્તવા મારી અલ્પશુદ્ધિ પ્રમાણે માયના છે તે ધ્યાનમાં લેશો !

શ્વેતાંબર પ્રભુની પૂજા કરતાં ચાર અવસ્થાની ભાવના ભાવે છે. (૧) દાગીના ઉતારતાં પ્રભુએ રાજપાટની શિદ્ધિ ઉપરથી મોહ ઉતારી સર્વ આબૂપણુ ઉતારી દિક્ષા અંગીકાર કરી સર્વ વૈભવનો ત્યાગ કર્યો તો તેથી અત્યાંતિક અને અનંતકાળની ક્ષાપીક લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી તેમ હું પણ પુદ્ગલિક શિદ્ધિ જે ક્ષણીક છે તે ઉપરથી મોહ ઉતારીય ત્યારેજ માર કાર્ય થશે. (૨) પ્રભુની પક્ષાળ કરતી વખત જન્મ સમયે ઈદ્રોએ મેર શીખર ઉપર પ્રભુને લેઈ જઈ જેવી ભક્તિ કરી તેવી ભાવના ભાવે છે. (૩) ચંદન વિસેપન, પુષ્પ, ફૂલ, દિપ વિગેરે પૂજા કરતાં પ્રભુની રાજ અવસ્થાની ભાવના ભાવે છે. અને (૪) પ્રભુની આંગીઆબૂપણુની રચના કરી પ્રભુની સમોસરણુની ભાવના ભાવે છે. અને આ સ્તવનાદિકથી સિદ્ધ અવસ્થા ભાવે છે.

દિગંબર બાઈઝો પ્રભુની સિદ્ધ અવસ્થા એકત્રેજ માને છે. એટલે આ બન્ને પક્ષવાળાનું માનવું અપેક્ષાએ સત્ય છે. એમ જે વિચાર કરે તો મત કદાચદ ન થાય પણ તે પ્રમાણે સંધના જીવોનું માનવું ન બને માટે દરેક જીવની કર્મની પ્રકૃતિએ જુદી જુદી છે. માટે બન્ને પક્ષમાંથી એક પક્ષવાળાએ પોતાનો કદાચદ છોડવો એજ સાર છે અને કાણુ છોડે તે વિષે એક દર્શાંત આપું છું.

એક છોકરાને માટે બે બાઈઝોને તકરાર થઈ. એક કહે કે આ મારો છોકરો ને ખીજ કહે કે એ મારો છોકરો; તેમાટે બન્નેએ માછરૂંટ પાસે ફરીયાદ કરી. માછરૂંટ બન્નેની તકરાર સાંભળી લીધી પણ બન્નેમાંથી કોનો છોકરો છે તે સાખીત થઈ શક્યું નહોતું તેથી માછરૂંટે સીપાઈને હુકમ કર્યો કે આ છોકરાને કાપીને બે સરખા ભાગ કરી બન્નેને વેચી આપ ? આ ઉપરથી એક બાઈએ તે વાત કબુલ કરી અને ખીજ બાઈએ કહ્યું કે મારા છોકરાને કાપશો નહોં. બન્ને એને જીવતો સોંપી દેા, મારે બેઠતો નથી, તેની પાસે જીવતો રહેશે તેને બેઠતે આનંદ પામીય આથી માછરૂંટની ખાત્રી થઈ કે એ છોકરાની ખરી મા છે તેથી તે છોકરો તેને સોંપી દીધો અને ખીજ બાઈ ખોટી ગળે પડી હતી તેને શિક્ષા કરી.

આ ઉપરથી સાર એ લેવાનો છે કે જે પ્રાર્થવપ્રભુના ખરા ભક્ત હશે ને પ્રભુની જેને લાગણી હશે તે કદાચદ છોડશે.

હું શ્રી જૈનશ્વેતાંબર કોનકરંસને વિનંતી કરું છું કે શ્રીપ્રભુને દિવસમાં બે વખત હતી ખદખદતી રાજ ચોંપવાથી પ્રભુની ભક્તિ થાય છે કે આશાતના ? જે એક વખત ચદવાથી હમેશાં ચક્ષુ કાયમ રહે તો તે વાત હીક છે પણ વારંવાર કરવાથી તે રીવાજ ખેદકારક છે માટે ચક્ષુ ચદવાનો રીવાજ તે પ્રમાણે બંધ થાય તો સારું. જેમ શ્રીકેશરીઆ પ્રભુને ચક્ષુ ચદાવવામાં નથી આવતાં અને ખીજ દાગીના આંગી ચદે છે તો ત્યાં બંને પક્ષવાળા સુખેથી સાથે મળી સંગાયે હળી મળી જત્રા કરે છે અને દેવ થવાનું કારણુ રહેતું નથી તેમજ આ તીર્થે પણ ચક્ષુ ચદાવવાનું બંધ કરવાથી કોઈ પણ જાતની તકરાર રહે એમ સંભવતું નથી, ચક્ષુ ચદાવાથી મુક્તિ છે અને નહોં ચદાવાથી મુક્તિ નથી ? તે વિષે નીચેના શ્લોક લક્ષ્યમાં લેશો !

સેયં વરોવા આસચંરોવા વુદ્ધોવા અદ્વઅન્નોયા ।

સમભાવ માવિ અપ્પા હદ્દૈં મુલ્લં ન સંદેહો ॥

અર્થ—શ્વેતાંશ્વર હોય, હિંગંબર હોય, અથવા બુદ્ધ હોય અને કોઈ વેદાન્તી હોય, પણ જ્યારે આત્મા સમભાવથી આત્માને ભાવીત કરે ત્યારે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે તેમાં સંદેહ નથી. આ મહાત્માનું વચન બહુ મનન કરવા જેવું છે. મારે સમભાવ થવાની રસ્તા આજ છે.

ગુણશીલ ચૈત્યતીર્થ.

આ તીર્થ બંગાળમાં આવેલું છે. ચોવીસે તીર્થંકર ભગવાનની કલ્યાણક ભૂમિ આ દેશમાં આવેલી છે. દરેક ભગવાનનાં પાંચ કલ્યાણક ગણાય છે. (ચવન, જન્મ, દિક્ષા, કેવળ ને મોક્ષ; એ પાંચ કલ્યાણક ચોવીસે જનનાં મળી ૧૨૦ કલ્યાણક; તેમાંથી નેમનાથ પ્રભુનાં ત્રણ કલ્યાણક (દિક્ષા, કેવળ ને મોક્ષ) એ ગીરનાર ઉપર ને શ્રી આદિથ્થર ભગવાનનું મોક્ષ કલ્યાણક શ્રી અષ્ટપદજી ઉપર મળી ચાર કલ્યાણક જતાં બાકીનાં ૧૧૬ કલ્યાણક બંગાળમાં છે ને તે શ્રી સમેતશોખરજીની નત્રા કરનાર એ કલ્યાણક ભૂમિઓના દર્શનનો લાભ લે છે. આ કલ્યાણક ભૂમિઓમાં ગુણીઆજી (શાસ્ત્રમાં ગુણશીલ ચૈત્ય) છે. આ જગ્યાએ શ્રી વીર પરમાત્માનાં ચૈદ્ર ચોમાસાં થએલાં છે. અને શ્રી ગૌતમસ્વામી આદિ ૧૧ ગણ ધરોતે આ જગ્યાએ દિક્ષા આપેલી એમ મારા સાંભળવામાં આવેલું છે. અહીંથી આસરે ૨૫ કોસ ઉપર કુંડળપુરનું તીર્થ છે તેને ગોખર ગામ કહે છે. ત્યાં શ્રી ગૌતમસ્વામી મહારાજની જન્મ ભૂમિ છે ત્યાં પણ મોટી ધર્મશાળા ને મહાવીર સ્વામીનું દહેરાસર છે તેમાં શ્રી ગૌતમ પ્રભુની મૂર્તિ તથા દહેરાની સામે ચોકમાં ગૌતમ સ્વામીનો અગ્નિ હોત્રનો કુંડ છે.

કવીજ જન્કશનથી બનારસ જતાં વચમાં નવાદા રોશન આવે છે; ત્યાંથી ઉતરી ૧૧ માઇલ ગુણીઆજી (ગુણશીલ ચૈત્ય) તીર્થ જવાય છે. આ તીર્થ જંગલમાં છે એટલે ત્યાંથી અર્ધા અર્ધા મૈદને છેડે બે નાનાં ગામડાં છે અને ખુસ્તા મેદાનમાં એક મોટું તળાવ છે. તળાવની મધ્યમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનનું દહેરાસર છે તથા તળાવને કીનારે એક મોટી ધર્મશાળા છે, ત્યાંથી પુલ બાંધેલો છે. ધર્મશાળામાંથી પુલ ઉપર થઈને દહેરાસરમાં જવાય છે. ધર્મશાળાની વચમાં ખુસ્તો ચોક છે ને તેમાં કુવો તથા બાગ છે. ઉતરવાની સવડ સારી છે. વાસણુ ગોદડાં બિગેરે મળે છે. ત્યાં પૂનર્ગી બ્રાહ્મણ રહે છે તે વહીવટ કરે છે. ધર્મશાળાને ફરતાં તથા તળાવની પાળ ઉપર લીમણ, વડ વિગેરેનાં ઝાડ છે અને ફરતું મેદાન છે તેથી ખુસ્તી હવા આવવાથી તે જગ્યા બહુ રમણીક લાગે છે. આ તળાવની વચમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીનું દહેરાસર સાદુ મણુ વીમાનના ઘાટનું ચોરસ મુંદર આકૃતિ અને ચારે તરફ ફરવા એટલો ને બેઠક છે તથા ફરતુ તળાવનું પાણી છે. દહેરાસરની વચમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીનું દહેરાસર છે તેમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની નાની પ્રતિમાજી છે. જેડે નેમનાથ ભગવાનની વેળની પ્રતિમાજી છે. તે દહેરાસરની ચારે તરફ ફરાય તેમ છે. તેમાં પાછલા ભાગમાં એક બાજુ ૧૧ ગણધરનાં પગલાં છે. દહેરાસરની ચારે બુજે ચાર ગોળ દેરીઓ છે. તેમાં જમણી બાજુની બુજાની દેરીમાં શ્રી ગૌતમસ્વામીના મોક્ષ કલ્યાણકનાં પગલાં છે ને ડાબી બાજુના બુજાની દેરીમાં ૨૪ ભગવાનનાં પગલાં છે. બાકીના બે બુજાની દેરીઓમાં પણ પગલાં છે. જગ્યા મુંદર ને રમણીક છે.

તીર્થમાં થતી હિંસા.

આ દહેરાસરને ફરતું તળાવ છે તેમાં આનુષ્ઠાનના ગામોનાં છોકરાંઓ આવીને માછલાં પકડે છે. આપણે ભગવાનની પૂજા કરતા હોઈએ તે વખતે દહેરાસરની ચારે બાજુએ છોકરાં પાણીમાં પેસી માછલાં પકડે છે. આ કેટલી ખેદની વાત છે? આ જોઈ કોની લાગણી ન ડુબાય? એ વખતે તે લોકોને ધમકાવીએ તો બહાર નીકળી જાય છે. આપણે ત્યાંથી પાછા ધર્મશાળામાં આવ્યા કે પાછા તળાવમાં પડે છે. આ બનાવ હું ત્યાં આઠ દિવસ રહ્યો ત્યાં મુંધી દરરોજ એ પ્રમાણે જોયો છે. આ બાબત ત્યાંના પૂજારીને કહ્યું કે માછલાં ન પકડે તેનો બંદોબસ્ત કેમ કરતા નથી? ત્યારે પૂજારીએ કહ્યું કે એનો બંદોબસ્ત અમારાથી થઈ શકે તેમ નથી. આ દહેરાસરનો વડીવટ કરનાર ખીદારના બાપુ સાહેબને કહ્યો તો તે કરી શકશે.

અમે ખીદાર ગયા ત્યારે બાપુ સાહેબને ઘેર ગયા અને તેમને કહ્યું કે ગુણીઆજીના તીર્થમાં ભગવાનના મ્હેં આગળ દરરોજ હજારો જીવની હિંસા થાય છે. તે અટકાવવા વિધેની વિનંતિ કરી ત્યારે તેઓ સાહેબે કહ્યું કે આ દહેરાસર આપણું છે અને તળાવનો હક ત્યાંના જગીરદારનો છે. માટે બંદોબસ્ત થતો નથી. એ તળાવ જો આપણે ખીરીદી લઈએ તો એ બંદોબસ્ત થઈ શકે.

તે તીર્થનો લાભ શ્વેતાંબર તથા દિગંબર બંને સરખો લે છે એટલે બંનેનું તીર્થ છે. તે તીર્થ ઘણું પવિત્ર છે.

જૈન શ્વેતાંબર તથા દિગંબર બંને કોનફરન્સના આગેવાનો અને સદ્ગૃહસ્થોને મારી નાખી વિનંતિ છે કે તે તીર્થમાં થતી હિંસા અટકાવવા માટે જગીરદાર પાસેથી તળાવ ખરીદી લેઈ અગર જગીરદારનું મન મનાવી પ્રભુ પાસે થતી અસંખ્ય જીવોની હિંસા અટકાવવા પગલું ભરશે. સંઘને આ કામ ભારે નથી તેમ એકજ ધીમાન્ ગૃહસ્થ ધારે તો થઈ શકે તેમ છે માટે કોઈ પણ સખી ગૃહસ્થ આ કામ કરશે તો આવો અનંતો લાભ મેળવનારે બાળ્યશાળી થશે.

તે તળાવ વચમાં આપણા પ્રભુજીનું મંદિર છે તો તળાવ પણ આપણું હોવું જોઈએ એમ અનુમાન થઈ શકે છે. પણ ત્યાં શ્રાવકની વસ્તી નહિ હોવાથી એ માનિક થયા હોય એમ લાગે છે છતાં માનિક થઈને એ તળાવની કંઈ પણ ઉત્પન્ન કે આવક થાય તેમ નથી પણ ફક્ત દોરોને પાણી પીવા ને ન્હાવા-ધોવાનો ઉપયોગ થાય તેમ છે. તે ઉપયોગ તેઓ કરે તેમાં આપને કંઈ હરકત નથી છતાં ફક્ત માછલાં ના પકડે તે બાબતનો ધરા કરાવી લઈને તે કરારનો અમલ ચાલુ રહે તેને માટે સંઘના આગેવાનો પગલું ભરશે તો પ્રભુ-બક્તિનો લાભ, તીર્થની આશાતના ટાળવાનો લાભ અને અનંતા જીવોને અમરણ, એવો અનંતો લાભ મેળવી મોક્ષના અધિકારે થશે. તથાસ્તુ.

ન્યાયથી આજીવિકા ચલાવવી જેમને પ્રિય છે, તેમણે પ્રાણુના નાશની વખતે પણ નિહિત કાર્ય ન કરવું, ઈર્જનની આગળ ચાલના કરવી નહિ, જેનું ધન દીજી-થયું હોય તેવા મિત્ર પાસે પણ માગવું નહિ. વિપત્તિમાં પણ મેઘાછમાં રહેવું, અને મદાત્માઓના માર્ગને અનુસરવું, એજ પ્રમાણે અતિ દંડણ એવું આ અસિધારાવત સત્યજ્ઞોને કોણે બતાવ્યું! અર્થાત્ કોઈએ બતાવેલું નથી પણ સ્વભાવ સિદ્ધ છે.

(નીતિશાસ્ત્ર.)

ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા.

(લેખક:—દક્ષસુખભાઈ ગિરધરલાલ શાહ—માણેકપુર.)

॥ ધર્મેણ હિ સહાયેન, તમસ્તરતિ દુસ્તરમ્ ॥

ધાર્મિક શિક્ષણથીજ આત્મસંચય, મોટા સદ્ગુણો, અને પ્રોત્ત વિચાર કરવાનો સ્વભાવ આવે છે, એ શિક્ષણ છેક અંતઃકરણમાં જ્યારે પ્રવેશ કરે છે ત્યારે મનુષ્યનું દુઃખી જીવન સુખમય અને શાન્તિદાયક થાય છે.

—Gizot—

બહાલા બન્ધુઓ ! ધાર્મિક શિક્ષણની દરેક માણસને આવશ્યકતા છે. તે શિક્ષણ સિવાય દરેક મનુષ્ય પશુવત્ જોવો જાણવો, બુદ્ધિના શિક્ષણથી સત્ય અસત્ય વસ્તુનું ભાન થાય છે. સહૃદયતાના શિક્ષણથી સરસું નરસું જાણવાનું મળે છે. જાતિના શિક્ષણથી ખરા ખોટાનો વિચાર થાય છે તેમજ ધાર્મિક શિક્ષણથી કયું પુણ્ય અને કયું પાપ તે સ્વયંભેવ જાણી શકાય છે. નીતિનું આચરણ જ્યાં સુધી ફરજ અથવા કર્તવ્ય સમજીને કરવામાં આવે, ત્યાં સુધી તે નીતિશાસ્ત્રનો વિષય રહે છે. પરંતુ જ્યારે તે ધર્મીનું ફરમાન સમજીને એટલે પવિત્ર ગણીને જે કંઈ કરવામાં આવે ત્યારે તે ધાર્મિક કાર્યના વિષયભુત ગણાય છે. આવા અર્થમાં નીતિ એ ધર્મનો ભાગ થાય છે તેથી તેનું ગૌરવ વધે છે. બુદ્ધિ વિગેરે વિષયોનું શિક્ષણ જાડું કરીને જગતના વિચાર ચલાવે છે ત્યારે ધર્મનું શિક્ષણ અંતવાન, ક્ષણિક અને અસ્થાયી જગતને છોડી દઈને તેના દયાળુથી કે તેની પીડાથી મનુષ્યને મુક્ત કરી અત્યંત સુખના ભોક્તા બનાવે છે, તે અનાયાસે ચૈતન્યનો વિચાર કરાવે છે અને સર્વેનું આદિકારણ, મહાતત્ત્વ, અને મોટું ચૈતન્ય જે ધર્મ તેની તરફ મનને વાળે છે. તેથી હરકોઈ મનુષ્યના આત્માને ઉન્નતિ અને મુક્તિ કરાવનાર ધર્મજ છે એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. માટેજ શાસ્ત્રકારો તેના આરાધન માટે ફરમાવી ગયા છે કે:—

कार्यावेतौ हि धर्मेण धर्मो हि विजयावहः ॥

प्रयाणामपि लोकानामालोकः कारणं भवेत् ॥ ૧ ॥ महामારत ॥

ભાવાર્થ:—અર્થ, કામ પણ ધર્મ વડેજ કરવાં જોઈએ, ધર્મજ વિજય આપનારો છે. ત્રણે લોકમાં ધર્મજ કારણ (મુખ્ય) છે.

આ પ્રમાણે ધર્મ સૌથી વધારે અગત્યનો હોવા છતાં તેના પ્રત્યે આપણા બન્ધુઓ ધણુંજ દુર્લક્ષ આપે છે. તે આપણી અધોગતિની નીશાની છે. રક્ષોમાં અપાતું શિક્ષણ વ્યવહારિક તથા નીતિ અને બુદ્ધિના વિષયને લગતું હોય છે. પરંતુ ધર્મની જાણતમાં ધણું થોડું પણ લક્ષ અપાતું નથી તે કેટલું આપણને ભવિષ્યમાં હાનિકર્તા છે તેનો ખ્યાલ સંતોડ માણસે કરવો જોઈએ. આપણી ના. સરકાર ધાર્મિક શિક્ષણના કાર્યમાં વચ્ચે પડતી નથી. તેથી સરકાર હરતે ચાલતી રક્ષોમાં ધર્મશિક્ષણને દાખલ કરવામાં ધણા ભાગે ચોડાજ વિષય આવે છે. ના. સરકારનું એ પગલું હડાપણખરેલું ને સકારણ છે. રાજ્ય પ્રજાનો અથવા પ્રજાજનનો એકજ ધર્મ હોય તો રક્ષોમાં તેનું શિક્ષણ આપી શકાય, પરંતુ પ્રજામાં જ્યારે એ નેક ધર્મને પંચે ચાલતા હોય ત્યારે ક્યા ધર્મનું કે પંચનું શિક્ષણ રક્ષોમાં દાખલ થઈ શકે ! આ કારણથી રક્ષોમાં તો ધર્મનું જ્ઞાન આપણા અનેક ધર્મે—

પંથોને મળી શકે નહિ, ત્યારે બાળકોને તે જ્ઞાન મળી શકે ક્યાંથી ? બીજા શિક્ષણો જેમ નાનપણમાં બાળકોને આપી શકાય છે, તેવી રીતે આ ધાર્મિક જ્ઞાન પણ બાળપણમાંજ બાળકોને આપી શકાય તો તેથી તેઓના પર સારી અસર થવા સાથે ધર્મપર શ્રદ્ધા દઢ થાય. માટે તેના સાડ પોતાના ઘેર અગર સમસ્ત જ્ઞાતિમંડળ તરફથી સ્વપાએલ સંસ્થામાં તે બાળકોના માતાપિતાઓએ તેઓને તે જ્ઞાન આપવા-અપાવવા બરાબર ધ્યાન આપવું જોઈએ. સ્કુલોમાં જો તે અપાતું હોય તો તેનાં માઆપ તે પર ધ્યાન બંધે ન. આપે તો ચાલી શકે, પરંતુ જ્યારે સ્કુલોમાં ધાર્મિક શિક્ષણ નથીજ અપાતું તે જાણવા છતાં પણ પોતાની પ્રજા ઉપર બેદરકાર રહે તે તેઓનીજ મૂર્ખતા છે. ઘણાં માઆપ ધર્મથી અજાન હોય છે, તેથી તેઓ સમર્જણશક્તિની ખામીને લીધે પોતાનાં બાળકો પ્રત્યે બેદરકાર રહે તેમાં કંઈ તેમનો વધારે વાંક ગણાતો નથી, પણ જેઓ પોતે સંપૂર્ણ જ્ઞાન ધરાવવાનો અભિમાન રાખતા હોય છતાં પોતાનાં બાળકોને ધર્મશિક્ષણ આપવાની બિલકુલ કાળજી ન રાખતાં હોય તે છોકરાં પ્રત્યે પોતાની બજાવવાની ફરજનો ભંગ કરે છે.

વાંચકો ! બાળકો અને બાળકોએ દરેકને ધાર્મિક કેળવણીની ખાસ જરૂર છે. એકલા પુરૂષ વર્ગનેજ ધર્મ શિક્ષણની જરૂર છે તેમ માઆપોએ જાણવાનું નથીજ. સ્ત્રીઓ પણ ધર્મ શિક્ષણથીજ પોતાના કર્તવ્યનું જ્ઞાન સમજી નીતિના રસ્તે તથા ઇશ્વરની આજ્ઞા મુજબ ચાલવા પ્રયત્નશીલ બને છે. આપણા પવિત્ર આર્યશાસ્ત્રોના વાંચન મનનથી જણાઈ આવે છે કે, આપણા પૂર્વજો અગાઉના વખતમાં છોકરા, છોકરીઓને ધર્મ શિક્ષણ પોતાના ઘેર આપતા, અને કદાચિત ઘેર આપવાનું ન બને તો ધર્મ ગુરુઓના આશ્રમમાં અચુક મુક્ત સુધી ત્યાં રાખી ધર્મ શિક્ષણ લેવાને સારૂ મૂકી આવતા. ત્યાં બ્રહ્મચર્યાદિક ઉત્તમ નીતિ નિયમો પળાવવામાં આવતા હોવાથી ધાર્મિક શિક્ષણ સાથે માનસિક અને શારીરિક શિક્ષણનો પણ સારી રીતે લાભ મેળવતા, અને આરોગ્યતાના રક્ષણથી નિરોગી તથા પુષ્ટ બની તરૂણાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં ઘેર આવી સંસાર વ્યવહારની શરૂઆત કરતા તેથી તેઓની જીવનગી ધર્મમય, સુખમય, અને શાન્તિદાયક પસાર થતી. તે બીના આપણે પણ લક્ષમાં રાખી ભવિષ્યની પ્રજાને શારીરિક સંપત્તિ સાથે ધર્મજ્ઞાન આપવાને ભુલવું જોઈતું નથી. ધર્મ શિક્ષણની બાબતમાં જોતાં બૌદ્ધ-ધર્મ ગુરુઓ સંસારી બાળક-જાળાઓને કેળવણી પોતાની પાસે રાખી ઘણા વખત સુધી ઉત્તમ પ્રકારની આપે છે. બાળક-જાળાઓ આઠ દશ વરસનાં થયાં એટલે તેમનાં માઆપો બાળકોને તેઓના કુંગી (સાધુ) પાસે અને બાળાઓને સ્ત્રી ધર્મ ગુરુઓ પાસે ધર્મ શિક્ષણ લેવાને પાંચ સાત વરસ સુધી સોંપી દે છે. ત્યાં બાળકો પોતાના ગુરુઓ સાથે ભિક્ષા વૃત્તિ કરી ધાર્મિક શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરી ઘેર આવે છે, પરંતુ તે પ્રમાણે આપણા ધર્મ ગુરુઓ-આચાર્યો કંઈ પણ કરી શકતા નથી તે ભારતવર્ષને ઘણુંજ શોચાનક છે. આજે જેવી રીતે આપણે આપણાં પુત્ર પુત્રી પ્રત્યે પોતાની ફરજ બજાવવા સમર્થ થતા નથી તેવીજ રીતે ધર્મગુરુઓ પણ પોતાની ધર્મ પ્રમાણે શું ફરજ સંસારીઓ પ્રત્યે બજાવવાની છે તે બજાવવામાં પશ્ચાત રહે છે. માટે હવે તો દરેકને તે બાબતમાં સવેળા ચેતવાની જરૂર છે, નહિતર ભવિષ્યમાં આપણને ધર્મ શિક્ષણ નહિ મળતું હોવાથી શી દશા પ્રાપ્ત થશે તે કહી શકાતું નથી. ધર્મ શિક્ષણ એજ ઉન્નતિનો પાયો છે. આબવ અને પરમવતું શુભ સાધન છે, અને તેજ સુખ શાન્તિમાં દિવસ પસાર કરાવી કર્તવ્ય અદર્શવ્યત્તાનું જ્ઞાન કરાવે છે. છતાં તેના પ્રત્યે આટલા બધા

બેદરકારપણે રહીએ એ કેટલું બધું આપણને તથા આપણી બવિધ્યની પ્રજાને હાનિ કર્તા છે. તે સ્વયંમેવ વિચારી તે પ્રત્યે પ્રથમ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. ધર્મહીન માણસ નહિ કરવાનાં કાર્યો કરે છે. તેથીજ ધર્મવાનને એટ ગણેલ છે. પ્રસિદ્ધ અંથકાર હેર કહે છે કે—

“ ધર્મહીન માણસ માત્ર અવસ્થાનું પૂતળું છે. જેમ ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓ નચાવે છે તેમ તે નાચે છે, પણ ધર્મ સર્વ અવસ્થાને માથે છે એટલે ધર્મી મનુષ્યને સૌ અવસ્થાને માથે મૂકી શકાય છે. ”

માટે ધર્મમય જીવન ગાળવાને સારૂ દરેકને ધર્મ શિક્ષણની ખાસ જરૂર છે. નીતિ અને વ્યવહારમાં જોડાવાને માટે ધર્મ શિક્ષણ એક અમુલ્ય મહાભંડ છે તેથીજ નીતિ અને વ્યવહારિક કેળવણી એ એક ધર્મ શિક્ષણનું અંગ ગણાય છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યે ધર્મ શિક્ષણને પ્રાપ્ત કર્યું નથી ત્યાં સુધી તેનામાં મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયું તે કહી શકાયજ નહિ, કારણ કે જ્યાં સુધી ધર્મ શિક્ષણના અભાવે પોતાનું કર્તવ્ય તથા ઇશ્વરની આજ્ઞાઓનું જ્ઞાન હોતું નથી ત્યાં સુધી તે આત્મિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિમાં પથરો નાંખવાને તત્પર થાય છે, તેથી આલોક અને પરલોકના સુખમાંથી ભ્રષ્ટ થઈ પસ્તાવાને પામે છે. માટે જો આપણે આપણા ધર્મની, આપણી અને બાવી પ્રજાની ઉન્નતિ કરવી હોય તો દરેક પરમાં પોતાનાં બાળકોને ધર્મ શિક્ષણ આપવાની શરૂઆત કરો, ધર્મ શિક્ષણ સિવાય ધર્મની ઉન્નતિ કરવાની આશા રાખો તે આકાશ કુસુમવત્ સમાન છે. માટે અનુજો! અધોર નિદ્રામાંથી જાગૃત થઇ, ઘેર ઘેર દરેક બાળકોને ધાર્મિક શિક્ષણ આપવાની યોજના સત્વર કરો, એજ શુભાકાંક્ષા.

સ્વાર્થ-ત્યાગ.

(લખનાર:—સંઘવી. વાડીલાલ મુળજીભાઈ લીંબડી.).

સ્વાર્થ-ત્યાગ એટલે જાતે દુઃખ વેડીને પારકું ભણું કરવું તે સ્વાર્થ ત્યાગ. બીજાના કલ્યાણ માટે પોતાના તન મન અથવા ધનનો ભોગ આપવો, બીજાને સુખી જોવામાં સુખ માનવું અને કદ વેડીને પીડાતા રોગીને આરોગ્ય આપવું, રડતાને આનંદ આપવો, બંધનમાં પડેલાને મુક્ત કરવાં, પોતાના હૃદયમાં પ્રેમ અને અંતરની ભક્તિથી પારકાં આંસુ લહોંવાં એ સ્વાર્થત્યાગ. બીજાનું કલ્યાણ કરવા જતાં કલ્પ જાતે કદ વેડવું પડે, તન-મન કે ધનનો ભોગ આપવો પડે તો કશા પણ સંકોચ વિના હસ્તે મ્હોડે ભોગ આપવામાં પણ આનંદ માનવો એ સ્વાર્થત્યાગ.

અધમ સ્વાર્થવૃત્તિ બતાવો નહિ. તુચ્છ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરો. સ્વાર્થત્યાગ એટલે તજવું. વાર, કોને તજવું ? શું તજવું ? શું પોતાને તજ દેવું ? હા, પોતે પોતાને બૂલી જવું. “ તું અને માફ ” એવી મમતાને તજ દેવી, જેઓ પોતાને બુલી શકતા નથી, જેઓ સ્વાર્થનો નાશ કરી શકતા નથી તેઓ કદી પોતાનું પણ કલ્યાણ કરી શકતા નથી. પોતાનું કલ્યાણ ન થાય તેમનાથી પરિવાર કે પરનું કલ્યાણ તે ક્યાંથીજ થાય ? એક નાના સરખા બીજામાં જે પ્રમાણે વડનું વિશાળ વૃક્ષ અંતરભાવે સમાયેલું છે, તે પ્રમાણે આ નાના જાણીતા સ્વાર્થ-ત્યાગમાં પણ માનવ જાતિની સઘળી મનોવાંચિત વસ્તુઓ ભરેલી છે.

દુનીઆમાં મુખ્ય ગણાયેલા મહાપુરુષો, સાધુ પુરુષો અને સઘળા જન-હિતેષી કિદાર મહાત્માઓ આવીજ રીતની એક સરખી સ્વાર્થ-ત્યાગની મહા સાધના કરી ગયા છે, અને

તેથીજ નગતમાં મોટા થઇને અમર બની રહ્યા છે. તેઓ કેવા સ્વાર્થ-ત્યાગી હતા ? કહે-
વાય છે કે ધર્મીયો નામના ઋષિએ દેવતાના કલ્યાણ માટે પોતાના વાંસાનુ હાડ કહાડી
આપ્યું હતું. આવી રીતે હિંદમાં યુગ્મતા દાદાબાઈ, ગોખલે, ગાંધી ઇત્યાદિ અન્ય નરવરોના
જીવનમાંથી બીજું શું નીકળે છે ? સ્વાર્થ ત્યાગજ. પ્રત્યેક યુગમાં, પ્રત્યેક કાળે, આવા હિંસા
સ્વાર્થ-ત્યાગને પ્રતાપેજ પુણ્યવતી પૃથ્વી રૂપાંતર પામી છે અને દુઃખ તથા દેશના બંધન-
માંથી છુટી શકી છે. પ્રત્યેક પ્રસંગે સ્વાર્થ-ત્યાગના પ્રભાવથીજ માનવ સમાજે ઉન્નતિનું
ઉન્નત્ત્વ મુખ્ય જોઈએ છે. આગળના અનેક મોટા રાજાઓ, કરોડપતિ અને લક્ષાધિપતિ-
ઓનાં નામો આજે લોપ થઈને ભુસાઈ ગયાં છે, અનેક એવા બળવાન અને સમૃદ્ધિવાન
પુરોનાં નામ-દામ પણ હમેશાં સરી જતાં અને આ સંસારની સપાટી પરથી દિવસે દિવસે
ભૂસાઈને ભ્રમ થતાં જોવાં છે. પરંતુ આત્મત્યાગી મહાપુરોનાં અમર નામો આજે અનેક
વરસો વીતી ગયા છતાં એવાં ને એવાં આપણા કાનપર પ્રતિદિવસ અથડાયાં કરે છે. આત્મ-
ત્યાગ એજ મોટો જય છે ! જય એજ ખરોખરો આત્મત્યાગનો બદલો છે.

જે કામમાં અર્થ લાભ નથી, પ્રશંસા નથી, ગૌરવ નથી, મોટાઈ મજતી નથી, મોટા-
બાઈ હટેવાતા નથી, ચાંદ કે બિલ્લા મળતા નથી, તેવા ઉદાર સ્વાર્થરહિત કામોમાં આપણા
દેશના કેટલા લોકો આગળ પડતા જણાય છે. અક્ષોસ કે બહુજ થોડા. જેમાં આપણી જૈન
કામમાં આંબળીના ટેરવે ગણાય તેથી પણ સંખ્યા ઓછી છે. મહાન અંગ્રેજ પ્રજાની હાલની
જહોજહાલીનું મુગ કારણ તમે શોધી શક્યું છે ? તે પ્રજામાં લાખોની આવકના ધંધા-
ઓનો લાભ બાજુએ મુકીને પ્રજાહિતનાં રાજદારી, સામાજિક ઇત્યાદિ કાર્યો પાછળ જીવન
ગાળી નાખનારા અને અથાગ પરિશ્રમ તથા અનેક કષ્ટ વેડીને પણ પોતાના અગ્ર, અનાથ,
દુઃખી-દીન માનવબંધુઓની સેવામાં પોતાનાં તન મન અને ધનને અર્પણ કરી દેનાર
સેંકડો અને હજારો નેતાઓ-ઉદારાત્માઓ પ્રગટતા હોય તે પ્રજાની જહોજહાલી-પ્રગતિ-
ઉન્નતિ કેમ ન હોય ? એ પ્રજામાંથીજ અસંખ્ય અનાથ બાળકોના પિતા સ્વરૂપ ડૉ. બનોડિ
તથા બ્યૉર્જ મુલર જેવાં સેંકડો દૃષ્ટાન્તો એ પ્રજામાંથી આપણા જોવામાં આવશે. ભારત
જેવા હજારો ગાઉ દુર પડેલા પ્રદેશમાં આવીને દુષ્કાળ, દીનતા અને અમાનથી દુઃખી થતાં
ભારતના અસંખ્ય બાળકો અને અપંગો માટે અથાગ પરિશ્રમ કરનાર મહા પરાપકારી સત્ય
સન્યાસી આદર્શ ઉદારાત્મા વિશ્વોપકારક જનરલ યુથ જેવા અસાધારણ પુરુષનું દૃષ્ટાન્ત પણ
ભારતવાસીઓને માટે શું ઓછા આદર્શ રૂપ છે ? આપણામાં મિથ્યા તડાકા માર્યો
આમ થવું જોઈએ, આમ કરવું જોઈએ, આમ થઈ રાકે, આમ કરી શકાય. આમ
કરતા નથી એવું કહેનારા, પોતાના સ્વાર્થને માટે અંગતોડ મહેનત કરનારા અને સમાજના
હિતના કોઈ કાર્યમાં જોડાવા માટે વિનંતિ કરતા અમને કુરસદ નથી, એમાં અમારું કામ
નહિ, એમાં અમને નવરાશ નથી, આવા કાર્ય માટે તો ફલાણા બાંધને કહેને, બીજાને
બોલાવો, બીજાની સલાહ લ્યો, એમાં અમે શું સમજીએ ? એવું કહેનારા-કહેને આપ-
ણમાં કેટલા છે ? તેની ગણતરી કરવાનું કાર્ય એવાજ સમાસદોને સોંપે અને તેમની સ્વાર્થ
વૃત્તિ માટે દયા ખાઈ આપણે થોડાંક અગ્રુઓ રેડીએ તોએ બસ છે. પ્રભુ, પ્રભુ અમને
સન્મતિ આપો ! એક જો દેશ કામ-હિત-માટે કોઈ એક નવી સંસ્થા ખોલશે તો
બીજો તરતજ બોલી ફાડી કે—એ સંસ્થા ખોલનાર માણસ બીજા મતનો અગર તો
બીજું પાટીનો હોવાથી એ સંસ્થા ગમે તેવી ઉત્તમ હોય તોપણ અમે તેને મદદ કરીશું.

નહિ. આમ કહી મદદ કરવાને બદલે અવસ્ય તેના વિરુદ્ધતાજ યત્નો કરી તોડી પાડવાને બને તેટલો યત્ન કરશે. ધન્ય તમારો સ્વાર્થત્યાગ ! ધન્ય તમારી સેવા ! ધન્ય તમારા ઉન્નતિના વિચારો અને પ્રયત્નો ! જ્યાં સુધી આપણે સ્વાર્થ-ત્યાગનું વૃત્ત નહિ લાઇએ; જ્યાં સુધી નિષ્કામ વૃત્તિથી ધર્મ સાધનમાં દૃઢ પગલાં નહિ ભરીએ ત્યાં સુધી કદીએ આત્માનો ઉદ્ધાર થવાનો નથી, ત્યાં સુધી કદી પણ દેશની કે કોમની ઉન્નતિ થવાની નથી. સમાજનું કશું કલ્યાણ સાધવાનું નથી અને અહીંનું સાંસારિક સુખ અથવા પારલૌકિક મુક્તિ એમાંનું કંઈ પણ મળવાનું નથી. માત્ર તુચ્છ સ્વાર્થજનમાં કાગડા-કુતરાની પેઠે પેદાને માટે અનેક છળપ્રપંચ કરતા રહીશું ત્યાં સુધી આપણે નકેના અધમ કીડાજ બની રહીશું.

પતિવ્રતા સીવીલા અને રૉબર્ટ.

એક પતિભક્તિપરાયણ પાશ્ચાત્ય વીર રમણી.

ચોડા સૈન્ય ઉપર ઇંગ્લાંડમાં વિલિયમ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેના પુત્ર રૉબર્ટને સીવીલા નામે ઉત્તમ સદ્ગુણાન્વિત સ્ત્રી હતી. રાજા વિલિયમ ઘણો પ્રેમી અને વીર પુરુષ હતો. તેને પોતાનું રાજ્ય વધારવાને માટે ઘણું યુદ્ધ કરી જીત મેળવી હતી તેજ મુજબ તેનો પુત્ર રૉબર્ટ પણ ઘણોજ શરવીર અને પ્રબલ બક્ત હતો તે પોતાની સ્ત્રી સીવીલા પ્રત્યે ઘણા પ્રેમની લાગણીને લઈ માયાણુપણે વર્તતો હતો. રૉબર્ટ જેમ જેમ વયમાં વધતો જતો તેમ તેમ પોતાના પિતા સાથે યુદ્ધમાં જઈ દુશ્મનોની સાથે લડાઈમાં ઉતરી અપૂર્વ કળાકૌશલ્યથી તેઓને હરાવી હરખાતો. એક વખત રૉબર્ટને લડાઈમાં કોઈ દુશ્મન તરફથી ઝેરી શસ્ત્રવાણું શસ્ત્ર જોરથી વાગ્યું, આ ઝેરી શસ્ત્રના ધાધી નહિ પરંતુ તેનાં ઝેરની અસરથી રૉબર્ટના શરીરમાં ચોડા વખતમાં તીવ્ર વિષ ફેલાઈ જઈ ચોડા વખતમાં મૃત્યુ પામે તેવું હતું. તેથી વિદ્વાન ડાક્ટરોની સલાહ લેવામાં આવી ત્યારે તેઓએ પૂરતી તપાસ કરીને જણાવ્યું કે, “જો કોઈ મનુષ્ય આ વિષ મહોડાવતી ચૂસી લે તોજ તે બચી શકશે, નહિતર બચવાનો ખીજો કોઈ ઉપાય નથી” તે સાંભળી સર્વ કુટુંબ ઉદાસ થઈ ગયું. રૉબર્ટ જેવો શરવીર અને પોતાની પ્રિયાપર પ્રેમાળુ હતો તેનાથી પણ વધારે સઘળા રાજ્ય મંડળ સાથે સ્નેહી સ્વભાવનો હતો, તેથી ગમે તે માણસ પોતાના સૈન્ય થા મંડળમાંથી તેના બદલામાં હર્ષથી ભોગ આપી શકે તેમ હતું, પરંતુ પરાપકારી દયાવાન રૉબર્ટને તેના માટે એક નિર્દોષ જીવનનો ધાત-ધાય, તે પસંદ પડ્યું નહિ, તેથી સ્પષ્ટ તેણે સઘળાઓ પ્રત્યે જણાવી દીધું કે, “શત્રુઓની સાથે યુદ્ધમાં હું લડ્યો છું, અને મને ઝેરી શસ્ત્ર વાગ્યું છે તો તેનો બદલો મારે પોતેજ ભોગવવો જોઈએ, મારાં સઘળાં માણસો જિનગુન્હેગાર છે. તેઓ મારી સેવા કરીને આજીવિકા ચલાવે છે તો શું તેઓમાંના નિરપરાધી જીવનો મારા માટે ભોગ આપીને જીવવું એ મને બ્યાજખી છે ? તે સાંભળી સઘળા સૈનિકો દિલગીર થઈ રૉબર્ટનું ઝેર ચૂસી જવાને તૈયાર થયા પરંતુ રૉબર્ટને કોઈનું કહેવું માન્ય થયું નહિ, ત્યારે છેવટે તેની સ્ત્રી સીવીલા પાસે આવીને ઘણી વિનંતી સાથે કરગરીને કહેવા લાગી કે, હે પ્રાણેશ ! સઘળા માણસો તો સ્વાર્થને લીધે પૈસાને માટે નોકરી કરે છે, પણ હું તો આપના પ્રેમનીજ બૂખી છું અને આપની અર્પાગના છું; જો

આપ હયાત હશે તો રાજ્ય અને રૈયતનું રક્ષણ કરી કલ્યાણ કરશે અને મૃત્યુ પામશે તો સર્વેના અકલ્યાણ સાથે માફ પોતાનું પણ સામાન્ય જતું રહેશે અને દુઃખના દિવસ પ્રાપ્ત થશે; માટે મહેરબાની કરીને તમોને લાગેલા ઝેરી શસ્ત્રનું ઝેર મને ચૂસી જવા દો, આપના મૃત્યુ પછી ઝૂરી ઝૂરીને મરવું, તેના કરતાં આપની પહેલાં મરાય અને તમારો આત્મા લોકોના બલારને માટે બચાવાય તે સર્વને ઇર્ષ્યુજ લાભકર્તા છે, માટે આટલી મારી નમ્ર વિનંતી સ્વિકારી આપ પૂજ્યશ્રી પ્રત્યેની મારી ફરજ બળવવાની તુરત આજ્ઞા આપો. તે સાંભળી રૉબર્ટને પ્રેમથી નેત્રમાં અશ્રુ આવી ગયાં, અને સીવીલાની માગણીનો સ્વિકાર નહિ કરતાં ગદ્ગદિત કંઠે જણાવ્યું કે:—“ હે સ્વામી પ્રત્યે પૂજ્ય પ્રેમવાળી પતિવ્રતા સ્ત્રી ! આમાં તારો ક્રોધ પણ વાંક નથી, ચરવીર પુરોણે સુદમાં મરણ પ્રાપ્ત કરવાને સરભયેલા છે. વીરપુરોણોનાં કામો કોમળ સ્ત્રીઓથી થઈ શકતાં નથી. મારી પ્રિય પ્રેમી મૃતિ ! તું બીનગુન્હેગાર છે. તેથી મારે બદલે તારો પ્રિય પ્રાણ અર્પવાને માફ મન કદાપિએ કણ્ણ નહિજ થાય. બહાલી ! તું એક વીર સુવાન સાથે લગ્નની પ્રેમગાંઠથી બેઠાઈ છે, તેનું પરિણામ શું આવું આવવું જોઈએ તેને બદલે તારા આત્માનો નાશ કરવો ? બલે માફ મૃત્યુ હાલ થઈ જશે તેની પરવા નથી પરંતુ ક્રોધ પણ ઉપાયે તેમ તો બનશેજ નહિ માટે તું તારા શયનશુદ્ધમાં ચાલી જ, અને મને મારા કાર્યના પરિણામમાં આવેલું મૃત્યુ ખુશીથી ભાગવવા દે. ” આ સાંભળી સીવીલા પોકેપોક મુકીને રડવા લાગી, પરંતુ રૉબર્ટ તે માટે લક્ષ આપ્યું નહિ. સ્વામી સેવાવાળી પ્રેમી પ્રિયાનો પોતાના માટે નાશ થાય તે દયાળુ રૉબર્ટને બિલકુલ ગમ્યુંજ નહિ. સીવીલાએ શોકાતુર થઈ અશ્રુ વડે પ્રિય પ્રાણેશની શય્યા બીજાની દીધી પણ રૉબર્ટ જરા પણ તે બાબતમાં સંમતિ આપી નહિ. તેમ કરતાં ધીરે ધીરે રાત્રિ પડતાં અંધકાર અને નિદ્રાએ સર્વપર પૂર્ણ અમલ ચલાવ્યો તે વખતે રૉબર્ટ પાસે ફક્ત બે આકરોજ બર-નિદ્રામાં ધોરતા હતા, બાબુમાં ડાકટર ઘણી રાત્રિ જવાને લીધે ઉઘી ગયો હતો, રૉબર્ટ પણ પોતાના બિહાનામાં અત્યંત ચઢેલા વિષથી બેભાન અવસ્થામાં ડોલાં ખાતો હતો. તેવામાં સીવીલા ગુપ્ત રીતે પોતાના બહાલા સ્વામીની પધારી પાસે ગઈ અને રૉબર્ટને અગર બીજા કોઈને માલુમ પડ્યા સિવાય સતી સ્ત્રીએ સ્વામીના ઝેરી ધાને ત્વચાથી ચૂસી લીધી અને પોતાના જીવનો ભોગ આપી પ્રેમી પતિને બચાવી લઈ બીજા દિવસે સર્વને રૂદ્ધ કરાવતી પવિત્ર પરસોઈમાં ચાલી ગઈ. ધન્ય છે પતિવ્રતા સતિ સ્ત્રી સીવીલાને !

જેને દુઃખો પ્રાપ્ત થતાં મનમાં ઉદ્વેગ ન થાય, મુખો પ્રાપ્ત થતાં પણ તેઓમાં સ્પૃહા ન થાય, અને જેના રાગ, ભય, તથા ક્રોધ જતા રહ્યા હોય એવો પ્રલયેતા સ્થિરપ્રજ કહેવાય છે. x x x જેમ કાચબો સર્વ અંગોને સંકોચી લે છે, તેમ જાતી જ્યારે સંઘળી ઇન્દ્રિયોને વિષયોમાંથી સંકોચી શકે, ત્યારેજ તેને સ્થિરપ્રજ થયેલો સમજવો.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

અહિંસા એ ઉત્તમ ધ્યાન છે, અહિંસા એ ઉત્તમ તપ છે, અહિંસા એ ઉત્તમ ગ્યાન છે, અહિંસા એ ઉત્તમ પદ છે, અહિંસા એ ઉત્તમ દાન છે, અહિંસા એ ઉત્તમ દમ છે, અહિંસા એ ઉત્તમ જપ છે, અને અહિંસા એજ ઉત્તમ શુભ છે. અહિંસા ૨૫ ધર્મો કરશે એજ ઉત્તમ ધર્મ છે, તે ધર્મનુંજ મહાત્માઓ સેવન કરે છે, તે વિષય લોકમાં જાય છે.

(ઐતિહાસ પૂરાણ.)

કાવ્યકુંજ.

હવે તો આંખ ઉઘાડો ?

(ગઝલ કબાલી.)

ખતા બહુ ખોદના ખાધા ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 સડો શું ઉધમાં અંધા ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 શુભાવી છાંદગાનીને ખપાવી સિદ્ધિઓ સધળી !
 લગ્નની કુખ માતાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 ભરી છે વાસના ખોટી, કમાણી શી કરી મોટી !
 રહી નહી અંગ લંગોટી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 રહી છે બીખની ઝોળા, સળગતી અંતરે હોળા !
 હસો શું ખાખને ચોળા, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 કીર્તિને પાણીમાં ઘોળા, ભરી પાખંડની ઝોળા !
 ધુમે છે નાશની ગોળા, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 વડો શું બાર્છ બાઘ્યી, ખની પુરા કસાધ્યી !
 ભર્યા પુરા પુરાધ્યી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 પડ્યાં છે ધર્મમાં કાણાં, ગયાં છે નામ ને નાણાં !
 ન જન્મ્યા હાય શું પાણી ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 શુભાચું નામ પુરવજનું, ન ધાર્યું ધ્યાન કારજનું !
 વગોણું વેડતાં જગનું, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 અરે ! ઓ ધર્મના ઢોંગી ! અરે ઓ ભોગના રોગી !
 અરે દુર્ભાગ્યના ભોગી ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 ખતો શું દંભના જોગી ! ખતો શું જુદના જોગી !
 ખનીને કર્મના ચોગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 વિપયની લાલસા લાગી, વચનની વાસના ત્યાગી ;
 હૃદયની ભાવના ભાગી, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 રૂવો હો ને સદા રોશો ! વિચારો રે ! જરા દોષો !
 અમરો જન્મ શું ખોશો ! હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 બહુ એ પાપ યત્તિમાં, તણાયા દુષ્ટયત્તિમાં ;
 કદી દીદા નહી કૃતીમાં, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 અમિનાં નીર કંઈ સિંચો, હૃદયના હીરમાં હિંચો ;
 મમતના મોહને મિચો, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 પાપી પેટને ખાટે, ચલ્યા શું કટને કટિ,
 કદી નહી કરતા ખાટે, હવે તો આંખ ઉઘાડો !

જીવનની ઉચ્ચ વૃત્તિમાં, જીવનની શુભ પ્રવૃત્તિમાં;
 પ્રવાસી થઇ સદ્ગતિમાં, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 વિયયના નીચ સેતાનો, ઝીણે છે અંતરે તાનો,
 જીવો જગો જરા માનો, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 ચઢો કર્તવ્ય મેદાને, ધુમીને ધર્મના તાને,
 રમો કંઈ મોક્ષના જ્ઞાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 તરીને તારજો જગને, ભરી નવ રક્તથી રગને,
 ટકાવી પુન્યના પગને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !
 હૃદયનું નીર હોવાને, કર્યો દુષ્કર્મ ધોવાને;
 પ્રભુની જ્યોત જોવાને, હવે તો આંખ ઉઘાડો !

મજનની ધૂન:

આવો- વીરા વેગે આવો, પ્રભુ મજનની ધૂન લગાવો;
 હું-તું-જગ-સૌનાં વિસરાવો, પ્રભુ મજન પ્રેમામૃત પાવો.
 આવો આવો સંતન આવો, લઈ કડતાળો ધૂન મચાવો;
 મંજરાને ઢોલક પાવો, પ્રભુ સાથે રમવાનો દાવો.
 આવો આવો નંદન આવો, સદૈશ કોઈ પ્રભુને કહાવો;
 પ્રભુજી મુખમાં સ્હેજ ખતાવો, પ્રેમઝરણીએ ઝખકો લાવો.
 આવો જીવન વહેલાં આવો ! આધિ વ્યાધિ બધી સળગાવો;
 સ્થૂળ જગતને તો સળગાવો, સૂક્ષ્મ રમતનો નવસો લ્હાવો.
 સિતારને શું કામ સળવો ! તનના તારે ધૂન લગાવો !
 પ્રેમ તણો સુરીસો પાવો ! બકિત કુકે ખુબ ગળવો !
 રાગ દ્રેપને તો સળગાવો ! મ્હારે ત્હારે ભુલી જાઓ !
 નીજનંદમાં ચક્રચુર થાઓ ! અલખ અભેદ તણું ગીત ગાઓ !
 આવો-જીવન-સતન આવો, ખાવો પ્રભુ વચનામૃત માવો;
 વસુધૈવ કુટુંબ બનાવો, પ્રવાસી મુક્તિ પ્રભુપદ થાઓ.

દિલનાં દર્દ !

(વીર કુંવરની વાતડી કેને કહીએ-એ રાગ.)

દિલનાં દર્દની વાતડી કોને કહીએ ?

હારે કોને કહીએ રે કોને કહીએ ! !

હારે મુગા મુગા કાળજડે બળીએ !

હારે જીકા જગના પ્રભાવ !

દિલનાં દર્દ. ૧

હારે જાણે બોલુ બોલુ થઇ જાય !

હારે પણ બોલ ન એકે બોલાય !

હારે બધાં તનમાં બળી ધીમી જાય !

હારે કહો કેમ સ્હેવાય !

દિલનાં દર્દ. ૨

હારે બધું હૈયું વલોવાઇ જાય !	
હારે ગાન છૂપાં છૂપાંજ ગવાય !	
હારે કાંઈ ગાંડા ને ઘેલા થવાય !	
હારે અંગો અંગ તવાય !	દિલનાં દર્દ. ૩
હારે જાણે વન વગડે જામ વસીએ !	
હારે જુદા જગને ફટે શો'ફસીયે !	
હારે હિમાચળ જામ કાયા કશીએ !	
હારે તે તો શાંતિ પમાય !	દિલનાં દર્દ. ૪
હારે પોલા જગની પરવા શીદ કરવી !	
હારે ખોટી શરૂએ તે શાને ધરવી !	
હારે વિશ્વે શાંતિની ઝરણી શી ઝરવી !	
હારે જગ તો જાંજળ !	દિલનાં દર્દ. ૫
હારે ખોટા જગમાં શી પ્રેમની વાતો !	
હારે અહોઆં તો બળતરા ને લાતો !	
હારે જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થનો વાયરો વાતો !	
હારે ત્યાં શાં પ્રેમનાં લહાણ !	દિલનાં દર્દ. ૬
હારે મોહ માયાના પાશે રંગાવું !	
હારે મહારા તહારાના બંધે બંધાવું !	
હારે એવા જગને છાંયડે શીદ જાવું !	
હારે એ તો આળપપાળ !	દિલનાં દર્દ. ૭
હારે હવે સદગુરુ શરણે જામશું !	
હારે પ્રભુતાને તત્કાલીન થઇશું !	
હારે સ્થૂળ ત્યાગીને સૂક્ષ્મે વહીશું !	
હારે એ તો આરજ લહાણ !	દિલનાં દર્દ. ૮

ગુરુદેવ પાસે મોઘી માગણી !

(ગરુડ-ખિહાર)

દયા કરો, દયાળ ! બહુ વાર થઇ ગઇ !
 રડી કપ્પલે બાળ ! હવે હાર થઇ ગઇ !
 સમજ્યો ખરૂં ! નથી અહિં અમારૂં લેશ પણ !
 અજ્ઞાન રાત વીતમાં સવાર થઇ ગઇ !
 આ મોહની બજારમાં, સુર માનવો ભુલ્યા,
 અકલ અતેજ જ્ઞાનીની, લાચાર થઇ ગઇ,
 સમજ્યો છતાં નથી અહીં સહી શકાતુ આ !
 બુદ્ધિ બિચારી બંધમાં, બિમાર થઇ ગઇ.
 સહેવાની નથી શક્તિ, અહણુ કર પ્રેમથી,
 પ્રભુજી ! બુદ્ધિ આજ તો તૈયાર થઇ ગઇ !

આંખો ઉઘાડી નેઉ, જીર મંદિરે હવે !

આ જંદગી અમૃત્ય, શું અસાર થઈ ગઈ !

ખોળ ઉઘાડી પાપના, બહુ સંકટો સજાં,

બવમાં હમારી આશ્વતો અપાર થઈ ગઈ.

ગયું છે સ્વપ્ન ઉડી-દૂર દીનતા ઉભી.

હવે હૃદયની દોર એકતાર થઈ ગઈ.

જે મેળવે શુદ્ધપા-અમૃત્ય જીવનમણિ !

એ ધન્ય ભાગ્યની મતિ હુશિયાર થઈ ગઈ.

ન ઇન્દ્રિય અવર-આપ ચરણ પાચના કર,

હૃદય મિરાળે દેવ ! આ સદવાર થઈ ગઈ.

સુલેલા મુસાફરને માર્ગ-સૂચન.

(ગઝલ—કબાલી.)

ભુલેલા એ મુસાફર ! આંખ ખોલી ને યવાનું શું ?

નગર કંઈ કાર્યની કરજે ! હતું અહીં શોધવાનું શું ?

કદી તહે ગૌર કીધો છે ? અજલ આવ્યે યવાનું શું ?

જન્મતાં સાથ શું લાવ્યો ! હવે લઈને જવાનું શું ?

ધરીને ગર્ભમાં બેડી-હજારો આશ્વતો વેડી !

સફળતા શી કરી તેની ? હતું અહીં સાધવાનું શું ?

ઉદર નવ માસ કીધો વાસ, દીધો ભાર માતાને !

હતો શો કોલ ત્યાં તહારો ! હતું અહીં સારવાનું શું ?

મુલ્યો તો પારણામાંને, રખ્યો તો માતને ખોળે !

હવે શું ખાખમાં ખોળે ! હતું ત્યાં પામવાનું શું ?

અણ્યો બહુ પાક ફનીયાના, દગાઈની કિતાબોના;

ખરા કંઈ ઇશ્મનું એકે, ન પાનું વાંચવાનું શું ?

હસ્યો પાપી હસિનાને, ફર્યો તું શોખને ફરે;

દિવાની ગઈ જવાની, તહાય ખાકી હારવાનું શું ?

બધી ખાજાર ગઈ ઉડી, હવે સોદો યવાનો શો ?

નથી લેનાર કે દેનાર, તહારે વોરવાનું શું ?

વીતાવી જંદગી સારી, હવસની બદલુલાખીમાં;

ધડી આનંદની ના'વી, ન નેયું હારવાનું શું ?

ગુમાવી હાથનો હીરો ! હવે પસ્તાય શું પાછ;

કરે ઇન્સાફ કાજ ત્યાં ! પુરાવા શોધવાનું શું ?

હજી છે હાથમાં ખાજ, વિચારી ને જરા કાંઈ;

આમતના દિવસ માટે, બર્યું તહે તારવાનું શું ?

આત્મકર્તવ્ય.

(લેખક—મુનિ બાલવિજય—અમદાવાદ.)

જે માણસ વર્તમાનમાં અપ્રતિષ્ઠા, અને ભવિષ્યમાં પાપ એ બેથી બચી જવા ઇચ્છતા હોય તેમણે આત્મકર્તવ્યમાં પાછા પડવું નહિ. સંસાર વ્યવહારમાં દૃઢ સંકલ્પ અને અપ્રેરિત પ્રયત્ન એ બેથીજ માણસો આત્મકર્તવ્યતાને સિદ્ધ કરી શકે છે. આત્મકર્તવ્યમાં મનુષ્ય વ્યવહાર માત્રનો સમાસ થાય છે. ધરમાંથીજ તેનો આરંભ થાય છે. જેમ બાળકોને પોતાનાં માતાપિતા પ્રતિ આત્મકર્તવ્ય સિદ્ધ કરવાનું છે એજ પ્રમાણે પતિપત્ની, સેવ્યસેવક એવા પરસ્પર આત્મકર્તવ્યના બીજા અનેક સંબંધ છે. ધરગ્રહાર જોઈએ તો સ્ત્રી પુરુષો એક એકને મિત્ર તરીકે, પડોસી તરીકે, શેઠગુમાસ્તા તરીકે અને અધિકૃત અધિકાર્ય તરીકે એમ અનેક રીતે આત્મકર્તવ્યના પ્રકારમાં યુથાએલાં છે. મહાશયો ! આખા જીવીતની પ્રવૃત્તિજ કર્તવ્યતાથીજ ભરેલી છે. તે પગલે પગલે આત્મકર્તવ્ય સર્વ પ્રવૃત્તિને આડે આવે છે. આપણાથી ઉત્તમ, આપણા સમાન, ને આપણાથી દનિષ્ઠ એમના પ્રતિ આત્મકર્તવ્ય બિન્ના હોય છે. આત્મકર્તવ્યતા ખરી ન્યાય બુદ્ધિથી પેદા થાય છે. ન્યાય બુદ્ધિ પ્રેમભાવથી ઉદય પામે છે ને પ્રેમભાવ એ આત્મભાવનું ફળ છે, આત્મકર્તવ્ય એ એકાદ ક્ષણે કે એકાદ સ્થળે અમુક રીતે વર્તવાની ઇચ્છા કે અમુક કરવાનો આવેશ નથી, પણ સર્વત્ર સર્વ અવસ્થામાં એકજ રૂપે સિદ્ધ થએલો નિયમ છે. એનું દર્શન આખા વર્તનમાં તેમ નભવા જેવા કામમાં પણ થાય છે, ને કોઈ વખતે તેના વીચાર વિના કશું કરેલું જણાતું નથી તે માટે કહ્યું છે કે:—

નિન્દતુ નીતિ નિપુણા યદિ વા સ્તુવન્તુ લક્ષ્મી સમાવિશતુ ગચ્છતુવાયષ્યેષ્ટમ્ ।

અચૈવ વા મરણમસ્તુ યુગાન્તરે વા ન્યાધ્યાત્ પથઃ પ્રવિચલન્તિ પદં ન ધીરાઃ ॥

સંપદિ ચસ્ય ન તર્પો વિપદિ વિપાદોરણે ન ભીસત્ત્વં ।

તં સુવનત્રય તિલક જનયતિ જનની સુતં વિરલમ્ ॥

નિતિ નિપુણ એટલે સંસાર વ્યવહાર, રાજ ખટપટ છત્યાદિ અનેક કપટાચારમાં પ્રવીણ થએલા લોક, આત્મ કર્તવ્યનો ન્યાય પુરઃસર જે માર્ગ હોય તે માર્ગે ચાલનારા વીર પુરુષોની સ્તુતિ કરે કે નિંદા કરે તેની તેમને દરકાર નથી. તેમને લક્ષ્મી મળે કે ન મળે અથવા હોય તો જતી રહે તેની પણ તેમને ચિંતા નથી. મરણ પણ આજ અત્યારેજ થાય, કે દશવીરા પચાસ સો લાખ કે યુગ જેટલાં વર્ષ થાય તો પણ તેનું તેમને ભય નથી. કેવળ ન્યાયબુદ્ધિથી પ્રેમભાવે જે આત્મકર્તવ્ય સમન્વય તેજ આચરવું, તેજ વિચારવું, તેજ વહવું એ દૃઢ વ્રતવાળા ધીર સર્વ વિનયી છે. પોતપોતાનું જે કર્તવ્ય હતું તેજ કર્યું એમ જાણવાનો સંતોષ જેણે અનુભવ્યો હોય તેનેજ સમન્વય તેવો છે. એ સંતોષ લોકો વાહ વાહ કહે તેથી થઇ શકતો નથી, અનેક સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તેથી સધાતો નથી, અતુલ અધિકાર ભોગવાય તેથી અતુલવાતો નથી, પણ એક ક્ષણભર મારે જે કરવું ચોગ્ય હતું તેજ કર્યું છે. એવા આત્મના પ્રમાદથી થાય છે. અળખ્યો અદીઠ પણ એ પ્રમાદ છે. કેમકે અમુક વાત મારે કરવી નહતી, ન્યાય પુરઃસરતાથી તે મારે કરવી નહતી છતાં મારાથી તે થઇ એમ જાણ્યાથી જે તીવ્ર વેદના અંતરમાં બ્યાપે છે તેજ એ કાર્ય યથાર્થ

આત્મકર્તવ્યશુદ્ધિએ થયું હોત તો કેટલો સંતોષ થાત તેની સાક્ષી છે. આત્મકર્તવ્ય સમજનારને મરણથી ભય નહિ, કેમકે આત્મકર્તવ્ય સુકવારૂપ કનકરહિત મરણ એ ભવ્ય કર્તાં પશુ અધિક છે. જ્યારે અપ્રમાણિકતાથી ને દ્રોહવૃત્તિથી ધનવાન થાય છે ત્યારે ગરીબ અને દરિદ્ર રહેવુંજ સાચું છે. ભીષ્ માગવાથી અધિકાર અને પદવી પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે વિના મરી જવું તેજ ઉચિત-આશાઓનાં માનપ્રશામદ અને દાસત્વથી થાય છે. ત્યારે નિરાશામાં મગ્ન રહેવું એજ સુખેથી ઉદર નિર્વાહ પ્રાપ્ત કરી પોતાના આત્મકર્તવ્ય કર્વાના સંત્રોધીજ રહી પરમાત્માનો ઉપકાર માની મરણને માટે તત્પર રહેવું એવું મરણ આવે તો તે ધન્ય ભાગ્ય ! આત્મકર્તવ્યથી મહાપુરુષો પાછા હટ્યા નથી. લાભ હાનીનો તેમણે હિસાબ કર્યો નથી, શરવીર પરાંકમી યોદ્ધા રણસંઘ્રામમાં પોતાના કર્તવ્યથી કદાપિ પાછા ફર્યા નથી તેમને તેમની સ્ત્રીઓએ ને તેમનાં સંબંધીઓએ સર્વદા તે કર્તવ્ય સંપાદવા માટે ઉત્સાહ-પૂર્વક પ્રેરેલા છે. આપણે કહી શકીએ કે આત્મકર્તવ્ય એટલે ન્યાયશુદ્ધિથી વિચારતાં જે પોતાનું કર્તવ્ય સમજાવું હોય તે, નહિ કે ટુંકી નજરે આપણાં એકલાનાંજ સુખ સંતોષ સધાય તેવો ટુંકી નજરનો આચાર વિચાર માણસને જણાવા જણાવવાનો એકજ માર્ગ છે. અને તે એકે તે માણસ કેટલા કર્તવ્યમાં પડેલાં છે. કેટલી વાતને પોતાનું કર્તવ્ય માને છે અને તે માન્યા પ્રમાણે ઉત્સાહ અને ઉદ્યોગથી કરવામાં મંડયા રહે છે. આપણું જીવિત એક પ્રકારનું યુદ્ધ છે. આપણો રસ્તો આપણે ઉદ્યોગ અને ઉત્સાહ રૂપી યુદ્ધથી કરી લેવાનો છે, એટલુંજ નહિ પણ આપણે જેટલું ને જેવું જીવ્યા તેની કિંમત પણ એ યુદ્ધની વિકટતા અને દીર્ઘતા ઉપરથીજ થાય છે. સર્વદા ઉચ્ચાભિલાષ, દૃઢ સંકલ્પ અને આત્મ કર્તવ્યના માર્ગથી એક તસુ પણ ન ખસવા જેટલું ધૈર્ય, એજ જીવિતને જયવાન કરનારાં તેમ અમર કરનારાં સાધન છે. વિક્લાનો કહે છે કે જીવિત એજ વિકૃતિ છે. બાકી મનુષ્યોને પદાર્થોની પ્રકૃતિ તો મરણજ છે. આનું તાત્પર્ય એ છે કે વસ્તુ માત્રનો સ્વભાવ એવો છે કે કાળને આધીન થઈ તે વસ્તુ હતી નહતી થઈ જાય, પણ એ સ્વભાવને અટકાવી તેમાં વિકાર કરનારા આપણું જીવિત માત્રજ છે. જેટલો વખત કોઈ વસ્તુ રહે તે રહેવાપણું એજ તે સ્વભાવને અટકાવનારું છે. પણ સાધારણ રીતે જીવ્યાજ કરવું એ કાંઈ સર્વભક્ષી કાળ સામા થઈ વસ્તુનો સ્વભાવ વિપરીત કર્યા બરાબર નથી. કેમકે જ્યારે જીવિતમાં આત્મકર્તવ્યની વાસના અતિ પ્રબલ હોય અને તદ્દનુસાર દૃઢ સંકલ્પથી તાદૃશ્ય આચાર થયો હોય ત્યારેજ કાળના અપાટમાંથી આપણું જીવિત બચ્યું, અને આપણે મરી જઈએ તો પણ આપણું જીવિત ખરું જીવિતજ છે એમ થયું. મહાશયો ! આપણે ધણીવાર એમ સમજતા હોઈએ છીએ કે આપણું કર્તવ્ય અસુક છે. આપણા જીવિતનો હેતુ અસુકજ હોવો જોઈએ છે પરંતુ બીજા અનેક સત્સંકલ્પ જે કારણથી પ્રત્યક્ષ થતા અટકે છે તેજ કારણોથી આપણે આપણું કર્તવ્યપણું કરી શકતા નથી. અનિશ્ચય અથવા સંશય દૃઢ ભાવનાનો અભાવ અને કાર્ય આદરવામાં આજસ્ય એ આપણને આત્મ કર્તવ્યતાથી વિમુખ રાખે છે. એક તરફ ધર્મ જ્ઞાનમાંથી આપણા જીવિતના હેતુનો બોધ હોય છે, પણ તેને તપાસતાં બીજા તરફથી આજસ્ય, સુખ વિલાસ, સ્વપરાયણતા ને આવેશ એટલાં વાનાં આપણને અટકાવે છે. માણસો પોતાનું સિદ્ધ કર્તવ્ય જાણતાં છતાં અયોગ્ય આચારમાં ફસે છે, તેમાં દોષ માત્ર તેમની કામના એટલે ધ્રુવનોજ છે.

આત્મકર્તવ્ય એટલે આપણા પોતાના પ્રતિ કરવાની ફરજ એમ સમજવાનું નથી. એનો

અર્થે આપણે વચમાં બતાવી ગયા છીએ કે આપણા જીવીતથી પરને જે જે કરવાને આપણે ન્યાયબુદ્ધિથી બંધાએલાં હોય છે તે કરવું, ને તે પણ કશા લાભના હીસાબ વિના કરવું. શાસ્ત્રોમાં જે જે પુણ્ય કહે છે તેજ આત્માકર્તવ્યનું રૂપ છે. પુણ્યનું સ્વરૂપ એક છે એમ નહિ પણ એમ નિશ્ચય લાગવું કે આત્મા સુખમય છે. તેમાં દુઃખનો અવકાશજ નથી તો જ્યાં જ્યાં દુઃખ જણાય છે ત્યાં ત્યાં જોને લીધે દુઃખ જણાય છે તે દુર થવુંજ જોઈએ. મારે તે દુર કરવુંજ જોઈએ. મને જેટલું અને જેવું સુખ જણાય તથા અનુભવાય છે તે તેવું તે તે થવુંજ જોઈએ, એવી વૃત્તિનું નામ દયા અથવા પ્રેમ કહેવાય.

પ્રિય પાઠકગણ ! એક તત્ત્વવેત્તાએ લખ્યું છે કે “આ સંસાર નાટક છે, એમાં જે વેશ ધારણ કર્યા છે તે આપણે પોતે પસંદ કર્યા નથી, એટલે તે કેવા છે કે શા માટે એવા છે તેની સાથે આપણે કશી લેવા દેવા નથી. આત્મકર્તવ્ય એટલાજ સાદા કામમાં રહું છે કે આપણને જે વેશ મળ્યો છે તે પૂરેપૂરો ને બરાબર ભજવવો.” આમ લખ્યા પછી તો લખે છે કે માણસોએ ખાસ જાણવું જોઈએ કે અમે જ્યાં સુખ માનીએ છીએ ત્યાં સુખ નથી. શરીર જળમાંજ સુખ નથી કેમકે જીમ કે હનુમાન પણ સુખી નહતા. સમૃદ્ધિમાં પણ સુખ નથી, કેમકે ઇન્દ્રાદિ દેવ સંતોષવાના નથી. અધિકારમાં સુખ નથી, કેમકે દુર્યોધન શિશુપાલાદિ પણ કલેશમાં નિમગ્ન હતા. તેમ જ સમગ્રમાં પણ સુખ નથી કેમકે રાવણાદિ મહા દુઃખમાં મરી ગયા એ સુખ માણસના પોતાનામાંજ છે. પરાધીનતા મારથી છુટા થઇ સ્વતઃજ આત્મ પ્રભાવમાં રહી આત્મકર્તવ્યને સમજવું તથા વિસ્તારવું એજ આનંદનું નિહાન છે.

પરમાત્મસ્વરૂપ.

(લેખક-શ. રા. વકીલ નંદલાલ લલ્લુભાઇ-વડોદરા.)

(અનુસંધાન ગતાંક ૨૭૫ પૃથ્વી.)

ગૃહિ ધર્મનું પાલન કરવામાં સર્વથા પ્રકારે એ પાપસ્થાનોનો ત્યાગ થવો અસંભવીત છે, ને ગૃહિધર્મમાં રહીને એ પાપસ્થાનકોનો સર્વથા પ્રકારે ત્યાગ કરવાનો દાવો કરવા જઈએ તો પ્રાપ્ત પ્રતિજ્ઞા ભંગ થવાનો પ્રસંગ આવે અને પ્રતિજ્ઞા ભંગ એ તો મહાન દોષ છે, માટે યથારાક્તિ એ પાપસ્થાનકોનો જેટલા દરજ્જે ત્યાગ થઇ શકે તેમ હોય તેટલા દરજ્જે તે ત્યાગ કરવાનો નિયમ લેવો કે સંકેપ કરવો જોઈએ.

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર કપાયના નામથી જોળખાય છે. અને તેના દરેકના ચાર ચાર ભેદ છે. અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખાની, પ્રત્યાખાની અને સંજ્વલતા એ સોળનું સ્વરૂપ સમજી તે જેમ બને તેમ જોણી કરવા અભ્યાસ કરવો જોઈએ. વ્યવહારમાં ક્રોધી, માની, માયી અને લોભીની કીમત હલકી અંકાય છે, તો પછી તે આત્માના મુશ્વસ્વરૂપની પ્રાપ્તિને અટકાવે તેમાં શું નવાઇ છે, કેમકે આત્મા તો અક્રોધી, અમાની, અમાયી અને અલોભી છે. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ આત્માનો મુશ્વ સ્વભાવ નથી.

રાગ, અને દ્વેષ એ પાપસ્થાન જ્યારે સર્વથા સેવાતાં બંધ થશે ત્યારેજ સત્ય મુખ સંપૂર્ણપણે મળવાનો રસ્તો સરલ થશે. જેટલે અંશે તેમાં જોણાશ થશે તેટલે અંશે પાપનો બંધ ઝાઝો પડશે.

કલહ એ ખારમું પાપસ્થાન છે. ઘણી ઘણીયાણી, સાસુ વહુ, નણંદ મોબદ, બાપ દિકરા અથવા બાધએ બાધઓ, અને તેમની પ્રભધી બનેલા કુટુંબમાં જેઓને હંમેશાં જે રહેવાનું છે, તેઓ એક બીજા ઉપરના પ્રેમના અભાવ અને દ્વેષના લીધે દરરોજ કલહ કર્યા કરે, એક બીજાનું ખોલવું કાઢીને પસંદ પડે નહિ, સારી વાત અથવા સારાં વચનનો પણ ઉલ્લેખ અર્થ કરીને અરસપરસ લદાલદી કર્યા કરવી એને કલહનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે. જેના ઘરમાં દરરોજ દંત કલહ થતો હોય તેને સુખ ક્યાંથી હોય ? કલહને દુર્ગતિરૂપ વક્ત્રના મૂળની ઉપમા આપવામાં આવેલી છે. જ્યાં કલહ થતો હોય ત્યાં ધર્મ સંબંધી વિચાર કે આચરણને આવવાનો અવકાશ કે જગ્યા હોયજ નહિ. એ કલહને અટકાવાની કુચી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યશોવિજયજીએ બતાવેલી અદ્ધર પાપસ્થાનકની સજાયમાંથી કલહની સજાયમાં બતાવે છે કે:-

ઝણી મૌન ધરે ગુણવંત, તે સુખ પામે અતુલ અનંત.

સાહેબ સાંભળો.

કલહ સમાવવાનો આ ઉત્તમ ઉપાય છે, અને તે આદરણીય છે.

અભ્યાખાન નામનું તેરમું પાપસ્થાનક છે. કોઈના સંબંધી આપણે વાત કરતા હોઈએ તે વખતે તે દુષણો તેનામાં નથી તેવા દુષણોનો તેના ઉપર આરોપ મુકવો, તેનું નામ અભ્યાખાન આપવામાં આવેલું છે. ખોટાં દુષણો મુકી કોઈને હલકો પાડવાનો ચત્ત કરવો એ એક આપણી નીચતા બતાવે છે, અને તેથીજ તેને પાપસ્થાનકમાં મુકેલું છે.

પૈશુન્ય (ચાડી કરવી) એ ચૌદમું પાપસ્થાનક છે. કોઈની ચાડી કરવી એ પણ ગુણીનું લક્ષણ નથી. ચાડી યુગલી કરનાર માણસની કશી કિંમત થતી નથી. તેમજ તેનો કોઈ ભરસો રાખવું નથી અને તે હલકા સ્વભાવનો ગણાય છે. જેનામાં ચાડીયાપણાનો દુર્ગુણ હોય છે, તેના સારા ગુણો ઢંકાઈ જાય છે. ચાડીખોર માણસને પાસે બેસાડવાની અથવા ઉભો રાખવાની વાત તો બાજુ ઉપર રહી પણ તેનું મોઢું બેવાનું પણ સારા માણસો પસંદ કરતા નથી.

રતિ અરતિ એવા નામના પંદરમા પાપસ્થાનકનું સ્વરૂપ એવું બતાવવામાં આવેલું છે કે કોઈ કારણ આપણને અનુકૂળ અને લાભદાયી હોય તો તેથી મનમાં સંતોષ માનવો, અને પ્રતિકૂળ હોય તો અસંતોષ માનવો. રતિ અરતિ એ કંઈ પ્રત્યક્ષ વસ્તુ નથી પણ મનકલ્પિત છે, એ સત્ય પર્યાય નથી. આ પાપસ્થાનકનું સ્વરૂપ ખાસ વિચારવા જેવું છે. આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ અને પૌહગલિક વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજવામાં આવે તોજ પૌહગલિક વસ્તુથી જે રતિ અને તેના વિયોગથી અરતિ થાય છે, તે અટકે; નહિ તો તે અટકવું મુશ્કેલ છે. જ્યાં જ્યાં રતિ છે, ત્યાં ત્યાં અરતિ જરૂર સાથેજ રહેવાની તેથી તે બન્નેનો એકજ સ્થાનમાં સમાવેશ કરેલો છે.

સોજમું પાપસ્થાન પરપરિવાદ એટલે પારકી નિંદા કરવી તે છે. પારકી નિંદા કરવી એ એક જાતની ટેવ છે, પારકી નિંદા કરવી અને સાંભળવી તે દેવલાક મજા માને છે, પણ એ નુકશાનકર્તા છે. ઘોળી લોક સાંજુથી પારકાં કપડાંનો મેલ કાઢે છે, જ્યારે નિંદક માણસ પોતાના મોહાથી પારકા માણસના મજા ધ્રુવે છે. બંગી પોતાના હાથ થકી પારકા મજા ઉપાડી જાય છે, ત્યારે નિંદક પોતાની ઇંબધી પારકા મજા કાઢી નાખે છે. માખીનો સ્વભાવ મજામજાત

વસ્તુ હોય તેના ઉપર જઈ બેસવાનો છે, તેમ નિંદક માણસનો સ્વભાવ કોઇના સારા ગુણોને ઝાઝાખવાનો હોતો નથી પણ ભોગ ભોગે તેનામાં જે કંઈ સ્વરૂપ પણ દુર્ગુણ હોય તેના ઉપર તુરત તેની દ્રષ્ટિ જાય છે જગતમાં સર્વગુણી વીતરાગ-પરમેશ્વર છે. તેના સિવાયના જે મધ્યસ્થ જીવો છે, તેનામાં તો કંઈ ને કંઈ ગુણની ખામી હોવાનીજ. એ ખામી જોવાનો અને નાની સરખી ખામીને પણ મોટું રૂપ આપી મહાન બનાવવાનો નિંદકનો સ્વભાવ હોય છે, એ નુકસાનકારક છે. તેમાં રાજ્યકર્તાની અને રાજ્યના કારભારીઓ-અમલદારોની નિંદાનો વિશેષ અનર્થ ઉપજાવનારી છે. સુખના ઇચ્છકે તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ.

કપટ સહીત જુહું બોલવું એ માયા મોક્ષ નામનું સત્તરમું પાપસ્થાન છે. કપટ સહિત જુહું બોલનાર જગતમાં ઘણો હુશિયાર ગણાય છે અને તેને “પોલીટીકલ મેન”ની ઉપમા આપવામાં આવે છે. જુહું બોલવું એ એક પાપ છે, તેમજ કપટ કરવું એ પણ એક પાપ છે, આમાં કપટ સહીત જુહું બોલવું એને જુહુંજ રૂપ આપવામાં આવ્યું છે, અને તે ઘણું ખરાબ છે. સરળ અને ભોળા માણસો કરતાં હુશિયારમાં ખપતા માણસોમાં એવો પ્રભાવ ઘણો જોવામાં આવે છે. કપટ ક્રિયા કરી ખીજને દગીને પોતાને હુશિયારમાં ખપાવનાર માણસ ઘણો આનંદ માને છે, પણ તે એક જાતનું પાપ કરે છે એમ તેના મનમાં આવતું નથી. તેને માટે ઉપાધ્યાયજી શ્રી વિરવિજયજી નવાણું પ્રધરની પૂલમાં કહે છે કે:—

આત્મસ્વરૂપ રમણે રમે, મનમોહન મેરે ।

ન કરે જુઠ ઢકાળ, મનમોહન મેરે ॥

આત્મા સ્વરૂપના ઇચ્છિ જુઠ કંકાણ કરતા નથી, તે તો બહાર અને અંદર એકજ સરખા હોય છે. જેવું બોલે છે તેવુંજ ચાલે છે, અને તેવુંજ પોતાનું વર્તન રાખે છે. મનમાં એક અને બહાર બતાવવું જુહું એ પાપસ્થાનનું સ્વરૂપ છે.

મિથ્યાત્વ નામનું અઠારમું પાપસ્થાનક છે. મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન એ પર્યાયનાયક શબ્દ છે. એવો પ્રતિસ્પર્ધિ સમ્યક્જ્ઞાન છે. સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અટકાવનાર મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છે. સમ્યક્જ્ઞાન એ મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનને અટકાવનાર છે. અજ્ઞાન પાપસ્થાનમાં પ્રથમનો સત્તર પાપસ્થાનનું મૂળ મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છે, તેથી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ યશોવિજયજી પાપસ્થાનકની ગુણના કરવામાં પૂર્વનાં સત્તર પાપસ્થાનક કરતાં આ પાપસ્થાનકનું વળન વધારે બતાવે છે. આ પાપસ્થાનકનો નાશ થવાની સાથેજ અંશે અંશે પૂર્વના સત્તર પાપસ્થાનકો કેટલાંક ઓછાં થવાનો સંભવ છે, એમ વિચાર કરતાં આપણને લાગ્યા સિવાય રહેશે નહિ. જૈન શાસ્ત્રકારો આ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ એવું બતાવે છે કે ધર્મ ને અધર્મ, સત્ય માર્ગને અસત્ય માર્ગ, સુસાધુને અસાધુ, શુદ્ધ દેવને કુદેવ, કુદેવને સુદેવ, કુચરને ગુર અને અધર્મને ધર્મ માનવો એ રીતે ૭ પ્રકાર મિથ્યાત્વના છે. તે સિવાય ખીજ પાંચ ભેદ એવી રીતના છે કે દુ જે સમગ્ર્યો હું અને હું જે માનું છું એજ સત્ય છે, એને અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ કહે છે. બધાને સરખા માનવા, ગુણી અવગુણી પોતાના મનથી ગુણના કરે નહિ તે અનભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ છે. વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણે છતાં તેનું સ્વરૂપ ખીજને કહેવાના પ્રસંગે વિપરીત-જુહું કહે અને તત્ત્વની પરિક્ષા કરે નહિ તેને અભિનિવેશી મિથ્યાત્વ કહે છે પરમાત્મા જેટલો રાગ દેખી રહિન યદ્ય કેવલજ્ઞાન ઉપજાવે છે એવા ભગવંત પ્રણીત શાસ્ત્રમાં તેમના વચનમાં સંકેત કરે, અને વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ-સમગ્રવા

પ્રયત્ન કરે નહિ, તેને સંશય મિથ્યાત્વ કહે છે. જે જીવોને ધર્મ અધર્મ શું છે ? એનો ઉપયોગ નથી એવા એકેદ્રિતા ચિક્ષેદ્રિ જીવોને અનામોગીક મિથ્યાત્વ હોય છે.

ખીજ પશુ મિથ્યાત્વના દશ ભેદ છે પણ તેનો પર્વાયથી સમાવેશ ઉપરના પાંચ ભેદમાંજ થાય છે, તેનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રથી સમજવાને બલ્લામણુ કરવામાં આવે છે.

લૌકિક દેવ, ગુરુ અને ધર્મને માનવા-પૂજવા એ પણ મિથ્યાત્વ છે. લોકોત્તર દેવ વીતરાગ પરમાત્મા એમને અને એમની સ્થાપના (પ્રતિમા)ને આ લોકનાં પૌદ્ગલિક સુખ મેળવવાની ઇચ્છાથી માનવા અને પૂજવા એ લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ છે.

લોકોત્તર ગુરુગત મિથ્યાત્વ પોતે નિર્ગુણી છતાં સાધુનો વેપ રાખે, જીવવાણીને ઉઠાપી, પોતાનો મનઃકલ્પિત ઉપદેશ આવે, સૂત્રના સાચા અર્થને ઝાડે, એવા ઉત્સૂત્ર પરપકને ગુરુ તરીકે જાણી તેમની પૂજાભક્તિ કરવી તે, તથા જે સાધુ ગુણવાન હોય, તપસ્વી હોય, ચારિત્રવાન હોય, આચારવંત હોય, તેમજ યથોક્ત ક્રિયાવંત હોય, તેમની આ લોકના સુખને વાસ્તે તેમજ પરલોકના પૌદ્ગલિક સુખના વાસ્તે સેવાભક્તિ કરે, મનમાં એમ જાણે કે જે તેમની જહુ સારી રીતે સેવા કરીશ તો રિદ્ધિસિદ્ધિ, સ્ત્રી પુત્રાદિ મને પ્રાપ્ત થશે એવાં જે પરિણામ તે લોકોત્તર ગુરુગત મિથ્યાત્વ.

લોકોત્તર પર્વગત મિથ્યાત્વ, જીતેશ્વર ભગવંતના પાંચ કલ્યાણની તીથીઓને દિને તથા ખીજ પર્વને દિને ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિ વાસ્તે જવાદિ ધર્મ કરણી કરવી તે લોકોત્તર પર્વગત મિથ્યાત્વ છે. કલ્યાણ મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં ધણું વિસ્તારથી વર્ણવેલું છે, તે જાણવાને ઉદ્યમ કરવો-જોઈએ.

ઉપર જે યત્કિંચિત્ પાપસ્થાનોનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે, તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ, સમજી મનન કરી, જેમ બને તેમ એ પાપસ્થાનકો આપણાથી ન સેવાય, એવાં પાપ ન થાય તેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ રાખવી, અને પૂર્વે જે પાપ કર્મ લાગી ગયાં હોય તેને મારે બાર પ્રકારના તપનો યથાશક્તિ આદર કરી તે (મજ) કર્મને ખવાવવા એજ આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો રસ્તો છે, એમ સુનિશ્ચી આપણને સ્પષ્ટ છે.

જેમ જેમ એ પાપ ઓછું થશે તેમ તેમ આત્મસત્તા પ્રગટ થશે, અને જેમ જેમ આત્મસત્તા પ્રગટ થશે તેમ તેમ આપણે આપણા આચાર વિચારમાં વધારે આગળ વધતા જઈશું, આપણે આપણી પ્રગતિ કરી રાખીશું. જ્યાં સુધી પાપાયરણનો આપણે ત્યાગ કરવાને, તેને છોડવાને પ્રયત્ન કરીશું નહિ ત્યાં સુધી પ્રગતિની આશા કરવી એ આશય કુસુમવત્ મિથ્યા છે.

આત્મિક પ્રગતિના ઇચ્છકે આ બાબતનો અભ્યાસ કરતા પહેલાં, ગૃહસ્થીના માર્ગાનુસારીના જે રૂપગુણો શાસ્ત્રકોશોએ બતાવ્યા છે, તે જાણવા જોઈએ. તેમાં પહેલો ગુણ ન્યાય સંપન્ન વિભવ એ નામનો છે, એટલે પ્રથમ તો માણસે ન્યાયી થવું જોઈએ. જે આપણે ન્યાયથી વર્તવાની, ચાલવાની રીતવાત કરીશું તો કેટલાક દુર્ગુણો પાપાયરણો તરીકે અટકશે, એટલે આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની આપણી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાનો પહેલો ઉપાય-ન્યાયથી વર્તવું-તે છે, વ્યવહારમાં કે ધર્મમાં, ધરમાં કે જાહેરમાં, ધંધામાં કે ધંધા સિવાયના પ્રસંગોમાં-દરેક જગ્યાએ ન્યાયથી ચાલવાનો અભ્યાસ રાખ કરવો જોઈએ, એટલે ધણું નવીન પાપ લાગતાં અટકશે.

નવીન પાપ ન લાગે, અને લાગેલાં હોય તો તે દૂર કરવાનો ઉદ્યમ સદા ચાલુ રહે એને માટે જૈન શાસ્ત્રકારોએ સાંજ અને સવારના પ્રતિક્રમણની ક્રિયામાં આલોચણના અધિકારમાં અદ્વાર પાપ સ્થાનકનું ચિંતવન કરીને તેમાંથી જે કંઈ પાપ લાગેલાં હોય તો તેને માટે મિથ્યા હુકુત દેવાનું બતાવ્યું છે. એનો ઉદ્દેશ એવો છે કે, અનુભૂતાં પણ જો એ પાપ સેવાઈ ગયાં હોય તો તેને માટે જીવે દીન સ્વભાવથી આત્માની સાક્ષીથી મારી માગવી અને ફરી તે ન કરવાને કાળજી રાખવી. આ ક્રિયા કરતી વખતે શાસ્ત્રકારોના ઉદ્દેશ તરફ લક્ષ રહે અને તદ્દહેતુ અને અમૃત ક્રિયાનું આલંબન થાય તો કેટલો બધો ફાયદો થાય એ ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે. અને શુદ્ધ રીત અંગીકાર કરી આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ અને સર્વે તેવા ભાવના ધમ્મક બનો એવી ઇચ્છા છે.

વચનામૃત.

(સંશોધક-કલ્યાણ-વડોદરા.)

નામાંકિત માણસો અને આપણા બાપો જેણે આપણને ઉત્પન્ન કર્યા છે તેનાં વખાણ કરવાં જોઈએ. એકમેકનીયા સ્તીક.

જે માણસ પોતાના વડીલોની વંશાવળીના નકશો કાઢે છે અને જુવાની નવાં અંતરથી લોકે છે તે માણસ સુખી છે. જીનપોલરીયટર.

વડીલોનાં વચનો માણસના જાતિસ્વભાવ સાથે ચોટલાં છે. તે દુનિયાની જમી જાતોમાં મુખ્યત્વે કરી જોવામાં આવે છે એટલુંજ નહિ પણ આદ્યતોના વખતોમાં રાજ્ય સત્તાઓને કાયમ કરે છે, અને નિશ્ચયપૂર્વક તે વચનો ઉત્તમ વખતોમાં અદ્ભૂત રીતે હમેશાં આબેહુમ માણસ પડી આવે છે. જેમ્સ હેન.

ઉમદા છોકરાઓ ઉમરાવ બાપોથી ઉતરી આવે છે એમ નથી તેમજ ખરાબ છોકરાઓ ખરાબ બાપોથી ઉતરી આવે છે તેમ નથી પણ જે મૃત્યુલોકની વસ્તુ છે તેનાં પર કંઈ વિશ્વાસ રખાતો નથી. સૌશીકલ્પ.

જુવાનીમાં કુદરતનું બળ ઘણી અધિકતા ઉપર જાય છે, અને માણસ તેના ઘડપણ સુધી તેનો આભારી થઈ રહે છે. તારા ઉપર ઘડપણ આવશે તેને જોખમ અને એકની એક ચીજ કર્યા કરવાનો વિચાર ન કર કેમકે ઘડપણની બેદરકારી થશે નહિ. -લોર્ડ બેકન.

એક માણસે એક દીંગણા માણસને પૂછ્યું કે, દીંગણા સાહેબ તમારું માથું ઘણું મોટું છે તેના પ્રમાણમાં તમારા પગ અને અવયવો કેટલેક દરજ્જે નાના છે. તેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું કે, મારા માથામાં જ્ઞાન ઉમરાઈ જાય એવી રીતે ગોઠવેલું છે અને મારા અવયવોને દસરત કરીને ખોરાક ન લઈને ભુખે મારેલા છે. સર વોલ્ટર.

તંદુરસ્ત શરીર સાદું છે પણ આત્મા વધુ તંદુરસ્તીમાં હોવો જોઈએ. કાર્લોઇથ. તંદુરસ્ત શરીર દરતાં પૈસા વધારે નથી, અને અંતઃકરણનાં આનંદ જેવો ખીજો આનંદ નથી. ઝીમારડીકસ.

પ્રીતિ ધરતી અંદર અને બહાર ઝોરતની જાંઘળી બનાવે છે. સર એસ. ફરગુસન. વખતના બેવકુફ માણસની પ્રીતિ ન કરો, અગર જો તેના ગુલાખી હોડો; અને ગાલો

તેના વળતા દાતરડાના ઘેરાવની અંદર આવે. (નયન ખાણ.) તેના થોડા કલાક અને અઠવાડીઆમાં પ્રીતિ બદલાતી નથી. પણ મોતની અણી સુધી રહે છે. સેકસપીઅર.

સ્વર્ગમાંથી સોનાની સાંકળ પહેલી તે છે, તેઓની આંદુલીઓ સરખી અને ચળકતી છે તે પ્રીતિ કરનારાઓ ઉપર નિદ્રા માફક પડે છે અને નરમ અને અતી મધુર મનને સરખી ગાંઠોમાં જોડે છે. ડબ્લ્યુ. બી. સ્કોટ.

ઓ-ભરવાડ ! હું તને વિનતિ કરું છું કે પ્રીતિ શું છે તે મને કહેશે ? શું તે ઝરો અને કુવે છે ! કે જ્યાં આનંદને દીવગીરી રહે છે ? શું તે દેવળમાં વગાડવાનો ઘંટ છે. કે ને સ્વર્ગ ને નર્કમાં વગાડાય છે ? હું ને પ્રભાણે સાંભળું છું તેજ કહું છું કે તે પ્રીતિ છે. સર ડબ્લ્યુ રેલે.

લક્ષ્મીની પ્રીતિ માણસ જાતને બનાવે છે. મિત્રતાની પ્રીતિને પૂર્ણતાપર લાવે છે પણ લપટ પ્રીતિ-તેને બ્રહ્મ કરે છે અને હલકો પાડી નાંખે છે. લોર્ડ બેકન.

આપણે પ્રીતિ કરીએ છીએ કેમકે આપણી જીંદગી હમેશની નથી આપણી જીંદગીને તુલનાથી પ્રીતિ ખરીદ કરીએ છીએ. વીરો.

જીંદગી ! આનંદી અને વાદળાંવાળા ઋતુમાં આપણે ધણો વખત સાથે હતાં. જ્યારે મિત્રો બહાલા હોય-છે ત્યારે જુદા પડવું કઠણ છે. તેથી નીશાશ નાંખવા પડે છે. તું (જીંદગી) એતવણી આપ્યા વગર નાશી જાય છે. તું તારી વખત પસંદ કરે છે. રાતની સલામ ન કર, પણ કોઇક વધારે પ્રકાશિત દેશમાં જવા મને સ્વવારની સલામ કર. મીસીસ બેરવોલ્ડ.

તારી જીંદગીને ચાહતો નહિ, તેમજ ધિક્કારતો નહિ. ને જીંદગી માણે છે તે સારી ગાળ. લાંબી અગર ટુંકી જીંદગી હોય તો સ્વર્ગમાં જવા પરવાનગી આપ. મીલટન.

જીંદગીની સહાંજને ધણા અવેજો છે. જુવાનીને તેના આનંદો છે, ધડપણને તેની ઘાંટ, દારતો છે. જેમ કુલોના અતિ ધણા સુંદર પાત્રાંઓ છેલાં ખીલે છે તે પ્રભાણે જીંદગીની સહાંજના કલાકો પણ ધણાજ સુંદર થાય છે. જ્યારે કુલોને પાત્રાંઓ કરમાઈ જાય છે ત્યારે કુલો ઉગે છે તેમ જ્યારે શરીર ક્ષીણતાને પામે છે ત્યારે મન પરિપક્વ થાય છે.

સુવિચાર નિર્દેશ.

(લેખક:—સદ્ગત. ડી. જી. શાહ માણેકપુર)

વધારે બોજન કરવાથી શરીરમાં રોગ થાય છે, આયુષ્યનો નાશ થાય છે, અને સ્વર્ગની દાનિ થાય છે. વળી તે પાપરૂપ છે અને લોકમાં નિંદિત છે. તે માટે તેના ત્યાગ કરવો. (મનુસ્મૃતિ.)

પ્રાણી ઉચ્ચ આસને બેસવાથી નહિ, પરંતુ શુભચીજ ઉત્તમતાને પામે છે. જગતમાં તેજ મનુષ્ય જીવે છે કે, જેનામાં ધર્મ છે. ને મનુષ્ય શુભ અને ધર્મથી રહિત છે, તેનું જીવન વૃથા છે. (આણંદ્ય નીતિ.)

જેમ કાચબો પોતાના સર્વ અંગોને સમેટી લે છે તેમ મનુષ્ય જ્યારે ધનિયોને વિષ-યોમાંથી બચે છે, ત્યારે તેની જીવિત્તિ સ્થિર થાય છે. (લીઝમપર્થ.)

પરવશપણું દુઃખરૂપ તથા પોતાને વશ બધું સુખરૂપ છે; એ સંક્ષેપથી સુખ દુઃખનું લક્ષણ જાણવું, મૂર્ખપણું તથા હમેશા દ્રારિદ્ર કટરૂપ છે, ને પારકે ઘેર રહેવું તથા પારકું અન્ન ખાવું એવો અત્યંત કટરૂપ છે. (માનવ ધર્મ શાસ્ત્ર.)

પોતાની શક્તિ પ્રગટ ન કરનાર સમર્થ હોવા છતાં પણ સોકના તિરસ્કારને પામે છે, કારણ કે કાષ્ટમાં રહેલ અગ્નિ ઉદ્ધવન કરાય છે, પરંતુ પ્રજ્વલિત અગ્નિ જાળગી શકાતો નથી. (વિષ્ણુશર્મા.)

જે બાળક તથા વૃદ્ધને જમાડી જમવું તેજ ભોજન, જે પારકાને વિશે રનેહ કરાય તેજ રનેહ, જેથી પાપ ન થાય તેજ હડાપણ, અને દંભ વિના જે આચરણ કરાય છે. તેજ ધર્મ કહેવાય છે. x x x મનુષ્ય મુંગો રહેવાથી તથા વનમાં વસવાથી મુનિ થતો નથી; પણ મનને વશ કરવાથી મુનિ થાય છે. કેમકે સ્થિર બુદ્ધિવાળો મુનિ કહેવાય છે. (ભર્તૃહરિ.)

ખીજાઓનાં સર્વ પ્રકારનાં કામોને નિરંતર જાણવા છતાં પણ પોતાના મનમાં દ્રઢ નિશ્ચયવાળા સત્યુચ્ચે તેમનાં સારા કામોનુંજ સ્મરણ કરે છે. અને તેમનાં ખરાબ કામોને સંભારતા નથી. (સભાપર્વ.)

જેમ પર્વત ઉપર શિલા ચઢાવવી હોય તો ધણીજ મહેનતે ચઢે છે, પરંતુ તેને નીચે પાડવી હોય તો વાર લાગતી નથી, તે પ્રમાણે મનુષ્યને શુભવાન થવું અઘરું છે, પણ નીચતા કરવામાં વાર લાગે તેમ નથી. (હિતોપદેશ.)

બુદ્ધિમાન પુરૂષે પરસ્ત્રી સાથે એકાંતમાં સુવાનું તથા રહેવાનું શખવું નહિ, તથા સ્ત્રીઓ સાથે અયોગ્ય બાપણ કરવું નહિ, અને તેમને પોતાનું પરાક્રમ દેખાડવું નહિ. (મહાનિર્વાણ.)

જે મનુષ્ય અમૃત જેવા મધુર વચનથી ખલ પુરૂષોને સન્માર્ગે લઈ જવા ઇચ્છે છે, તે માણસ ક્રોમળ ક્રમળ તંતુ વડે સર્પ અથવા મદોન્મત હાથીને બાંધવાને, સરસાગા પુષ્પોના છોડાથી હીરાઓને છેદવાને, તથા મધના ખિંદુથી ખારા સમુદ્રને મીઠો કરવા ઇચ્છે તેના જેવો ઉદ્યોગ છે. (નીતિશતક.)

વદનમાંથી વચનરૂપી બાણ નીકળે છે. અને તેથી વિધાએસો મનુષ્ય અંહોરાત્ર શોકગ્રસ્ત રહે છે. એ વાગ્યાણ મનુષ્યના મર્મ સિવાય અન્ય અંગમાં પ્રવેશ કરતાં નથી. માટે શાણા અને સમજી માણસોએ વાગ્યાણ પરપ્રતિ કદીપણ મુકવાં નહિ. (હંસગીતા.)

ગામમાં, ઘરમાં અથવા નિર્જન સ્થળમાં પણ પરાયું ધન પકડું હોય છતાં તેને લેવાને જેઓ રાજી થતા નથી, તેઓ સ્વર્ગમાં જનારા છે. વળી તેજ પ્રમાણે જેઓ એકાંતમાં પણ કામનાવાળી પરસ્ત્રીને જોઈને તેના પ્રતિ મનવડે પણ ઇચ્છા કરતા નથી, તેઓ સ્વર્ગમાં જનારા છે. (અનુશાસન પર્વ.)

પુણ્ય કર્મ કરવાથી ધણીપણું, દાતાપણું અને ધનવાનપણું મળે છે, તેમજ પાપ કર્મ કરવાથી ધાન્યકપણું, દાસપણું, તથા દરિદ્રતા મળે છે. * * * સ્ત્રીઓનાં નામ પણ મનમાં મોહ ઉત્પન્ન કરીને અવશ્ય વિકાર કરે છે, તો પછી વિવાસની બ્રુકટીના પલકારા મારનારી સ્ત્રીઓનાં દર્શનથી મનમાં વિકાર થાય, તેમાં આશ્ચર્ય શું? (શુકનીતિ.)

દોસ્તને માટે બજાઇ કરીએ એવો સહ કોઇ માટે સહેલ વાત છે, પરંતુ દુસ્મન સાથે

ભુઠાઇને બદલે બલાઇ કરી તેને ધડો આપવામાં શવડું તેમાંજ ખરી સાબાશી અને મર-
દાનગીરી છે.

(સારંગધર પદ્ધતિ.)

ઉદ્ધોગ કરવો. એ દેવ પૂજવા બરાબર છે, ઉદ્ધોગ કરતી વખતે પ્રથમ કદાપિ અળ-
ખામણો લાગે પણ તેતું ફળ ભોગવતી વખતે અપૂર્વ આનંદ આવે છે. (આર્યનીતિ.)

પુરૂષ સુખ મેળવવાની આશાથી સ્ત્રીનું સેવન કરે છે. પરંતુ તે સેવન કરનારા પુરૂ-
ષના શરીરની કાન્તિનો નાશ કરે છે, બળને હરે છે, અત્યંત બ્રાંતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને
ભોગ પછી પરિણામે નીરસ થઇ પડે છે. માટે વિવેકી પુરૂષોએ બને તેટલું વિષયોથી
દૂર રહેવું.

(વિજ્ઞાન શતક.)

“કામ, ક્રોધ, દંભ, લોભ, તથા કપટને વશ કરવા, એજ ધર્મ” એ પ્રમાણે જાણીને
જેઓ ધર્મ સેવે છે તેઓનેજ ઉત્તમ ભોક્તાઓ જ્ઞાની માનેલા છે.

(વનપર્વ.)

છતેન્દ્રિય રહેવું અર્થાત્ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવી એ મૃત્યુ કરતાં પણ કઠણ છે.

* * * સુખને દુઃખ, વૈભવ ને દારિદ્ર, લાભને ગેરલાભ અને જન્મ તથા મરણ એ વારા
ફરતી સધળા મનુષ્યોને આવે છે, માટે ધીર મનુષ્ય તેનાથી હર્ષ પામતો નથી તેમ બેદ
પણ પામતો નથી.

(ચિદુર નીતિ.)

અહિંસા પરમ ધર્મ છે, અહિંસા પરમદમ છે, અહિંસા પરમ દાન છે અને અહિંસા
પરમ તપ છે. હિંસા ન કરનારને અક્ષય તપનું ફળ મળે છે. હિંસા ન કરનારો સદા યત્ન કરે
છે. અને હિંસા ન કરનારો મનુષ્ય સર્વ પ્રાણીઓને માતા પિતા જેવો છે. (મહાભારત.)

ક્રોધ પણ પ્રાણીનો વધ કર્યા સિવાય માંસ મળતું નથી; અને પ્રાણીનો વધ કરવાથી
સ્વર્ગ મળતું નથી, માટે માંસ ખાવાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ.

(મનુસ્મૃતિ.)

આ સંસારરૂપી કડવા વક્ષમાં બે ફળ અમૃત જેવાં છે, એક તો રસયુક્ત મધુર વચન
અને બીજું સજ્જન પુરૂષોની સંગતિ.

(આણકય નીતિ.)

પરાયાને ઉપદેશ કરવામાં પાંડતાઇ દાખવવી, એતો સર્વ પુરૂષોને સહેલું છે, પરંતુ
સ્વધર્મનું પાલન તો કોઇક મહાત્મા પુરૂષજ કરે છે.

(હિતોપદેશ.)

રૂપ, સારા અવયવો, આયુષ્ય, બુદ્ધિ, ધીરજ, બળ અને રમરણ શક્તિ એટલાં વાનાં
ધૃત્યનાર મહાન પુરૂષોએ હિંસાને તજવી યોગ્ય છે.

(અનુશાસનપર્વ.)

હે પાર્થ ? સાત ગામ બાળવાથી જેટલું પાપ થાય છે તેટલું પાપ ઘડામાં ગાળ્યા
વગરનું પાણી ભરવાથી થાય છે. માછીમાર વર્ષ સુધી જાલ નાંખે ને તેને જેટલું પાપ
લાગે તેટલું પાપ એક દિવસ ગાળ્યા વિનાનું પાણી વાપરનારને થાય છે. (વિષ્ણુપુરાણ.)

જે મનુષ્ય માંસ ભક્ષણ કરતો નથી, તથા ક્રોધને હણતો નથી, અને હણાવતો નથી,
તે સર્વ પ્રાણીઓને મિત્ર સમાન છે.

(સ્વાયંભુવ મનુ.)

મનુષ્યે ક્રોધની સાથે કપટ વ્યવહાર કરવો નહિ, ક્રોધની આજીવિકાનો ભંગ પણ
કરવો નહિ. ક્રોધનું છુંડું કરવું નહિ, તેમજ ક્રોધ વખત છુંડું કરવા માટે મનમાં વિચાર
પણ કરવો નહિ.

(શુકનીતિ.)

દુર્જનની જોડે રહે કરવો નહિ, તેના પર પ્રીતિ ધરવી નહિ, બળતાં અગારા દગડે
છે, અને બૂઝાવેલા કાચલા હાથ કાળાં કરે છે. દુષ્ટોનો સ્વભાવજ એવો છે. x x x
હિતેષ્ટ મિત્રનું વચન જે સાંભળતો નથી, તેને જદંદી વિપત્તિ આવી પડશે એમ જાણવું.

(વિષ્ણુ શર્મા.)

જે પુરુષ પ્રાણીની હિંસા કરીને તેના માંસ વડે પિતૃ દેવને તૃપ્ત કરે છે, તે અર્થ માણસ સુગંધવાન ચંદનને બાળીને તેની રાખનું પોતાના શરીર લેપન કરે છે.

(વૃદ્ધ પારાશર-સ્મૃતિ.)

આબજ્ઞાઓને છેદીને અને પશુઓને મારીને, પૃથ્વીપર લોહીના કાઢવો કરીને બે સ્વર્ગમાં જવાનું હોય તો પછી નરકમાં કાણુજ જાય ?

(શાન્તિપર્વ.)

જે પુરુષ સર્વ પદાર્થમાં આસક્તિ વગરનો હોય અને તે તે શુભને કે અશુભને પ્રાપ્ત કરી, પ્રશંસા કે દ્વેષ ન કરતો હોય, તે પુરુષની બુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત છે (ચિત્તર છે) એમ જાણવું.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

પોતાના શરીરમાં રહેલા, કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મત્સર અને મોહ તેને જે છતે છે, તથા ધન્ધિયોને વશમાં રાખે છે, તો તેથી તને અનર્થ પ્રાપ્ત થતો નથી, અને પાપ વેળગતાં નથી. વળી જે એ કામાદિ છ જનુઓનો પરજન્ય કરે છે, તે પુરુષ સંસારમાં ધન્યવાદને યોગ્ય છે.

(વિદુરનીતિ.)

પોતાને પોતાના પ્રાણુ જેમ આતિ પ્રિય છે, તેમજ ખીજ પ્રાણીઓને પણ તેમના પ્રાણુ બહુજ પ્રિય છે. એમ પોતાના દક્ષાંતથી ખીજાઓ વિષે પણ બુદ્ધિવાન અને માની પુરષોએ વિચારવું.

(વનપર્વ.)

કુળને પાવન કરનારા સત્યુત્તે માતા પિતા પ્રત્યે કામળ વાણી બોલવી, સર્વદા તેઓને પ્રિય લાગે એવું વર્તન રાખવું તથા તેઓની આજ્ઞામાં રહેવું.

(મહાનિર્વાણ.)

રહેવા માટે રમ્ય મંદિર શું નથી, ? સાંભળવા યોગ્ય ગાયનો પણ શું નથી ? અથવા પ્રીતિમાં પ્રાણુથી પણ પ્રિય, પ્રિયાના સમાગમનું સુખે શું નથી કે ? સર્વે છે; પરન્તુ ઉદ્ધાન્ત પૂર્વગના પવનથી ચંચળ દીપકના હાથા જેવું તે સર્વે ચંચળ છે, એમ ધારીનેજ સંતો વનમાં ગયા છે.

(વૈરાગ્ય શાતક.)

જી, માંકડ, મચ્છર આદિ જંતુઓ શરીરને ચટકા મારે તો પણ તેનું પુત્રની પેઠે જે રક્ષણ કરે છે, તે પ્રાણીઓ સ્વર્ગમાં જવા યોગ્ય છે.

(મહાભારત.)

જેમ માછલી, કાચળી અને પક્ષિણી દર્શન, ધ્યાન અને સ્પર્શથી બચ્યાઓનું સર્વદા પાલન કરે છે; તેવીજ રીતે સજ્જનો સુસંગતથી અને સદ્બોધથી સંગ કરનારનું પાલન કરે છે.

(ચાણાક્યનીતિ.)

હાથ, પગ, નેત્ર અને વાણીની ચપળતા કરવી નહિ, કુટિલતા રાખવી નહિ, અને ખીજાપર દ્રોહ કરવાની બુદ્ધિ કરવી નહિ.

(મનુસ્મૃતિ.)

જે માંસ ખાય છે તે પરભવમાં અલ્પ આયુષ્યવાળા થાય છે, તથા દરિદ્ર થાય છે, પાંચડી ગુલામગિરીથી આજીવિકા ચલાવે છે, અને નીચ કુળમાં જન્મ ગ્રહણ કરે છે. (મહાભારત.)

અભ્યાસથી વિદ્યા ટકી રહે છે, શીળથી કુળની આખર ટકી રહે છે, ગુણથી શ્રેષ્ઠતા જાણાય છે, અને નેત્રથી કોપની પરીક્ષા થાય છે. વળી ધરમાં આસક્તિવાળા મનુષ્યને વિદ્યા પ્રાપ્ત થતી નથી, માંસાહારીને દ્યૌં હોતી નથી; પૈશાના લોભમાં સત્યતા રહેતી નથી; અને એભિચારીને પવિત્રતા હોતી નથી.

(ચાણાક્ય નીતિ.)

હે અર્જુન ? એ પ્રેરણા કરનાર કામ છે, તે કામ ક્રોધ રૂપે પણ પરિણામ પામે છે, રંજેગુણથી ઉત્પન્ન થાય છે, પ્રવૃત્તિ કરાવનાર છે, જેનું ખાજ પૂરુંજ ન થાય તેવો છે, અને અત્યંત પાપી (ક્રિય) છે, અને આ દેહેદ્રિયાદિકના સંઘાતમાં રહેલો પ્રબલ વૈરી જાણુ.

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

જેમ પોતાને પોતાનો પ્રાણ વહાશે છે, તેમ બીજા પ્રાણીઓને પણ પોતપોતાનો જીવ વહાશે છે, એમ પોતાની પેઠે બીજાનું પણ સમજીને સાધુપુરુષો પ્રાણીઓપર દયા કરે છે. (શાન્તિપર્વ.)

દિવસનો સ્વામી સૂર્ય અસ્ત પામે ત્યાર પછી પાણી પીવું એ રૂઢિચુસ્ત છે, અને અન્ન ખાવું એ માંસ તુલ્ય છે. (પદ્મપુરાણ.)

મહાત્માઓનું ચિત્ત સંપત્તિ સમયે કમળ જેવું કામળ થાય છે. અને આપત્તિમાં પર્વતોની શિલાના સમુદાય જેવું અત્યંત કઠિન થાય છે. અર્થાત્ મહાત્માઓનું ચિત્ત સંપત્તિમાં ગર્વરહિત રહે છે અને વિપત્તિમાં ધીરજવાળું રહે છે. (ભટ્ટહરિ.)

હે યુધિષ્ઠિર ? જીવોને પ્રાણધાતે કરીને મારનાર, સમંતિ, આપનાર, ખાનાર, વેચનાર, વેચારું લેનાર, આ પાંચે જાણીએ પાપથી લેપાય છે અને પશુના શરીરમાં જેટલાં રવાળાં છે, તેટલા હજાર વર્ષ સુધી નરકમાં રહે છે. (અનુશાસનપર્વ.)

પરતંત્રતાના જેવું એકે દુઃખ નથી, અને સ્વતંત્રતાના જેવું એકે સુખ નથી. x x x રસ્તે જાણતાં જાણતાં ખાવું નહિ, જોણતાં જોણતાં હસવું નહિ, જોવાયથી વસ્તુનો શોક કરવો નહિ, અને પોતે કરેલું કામ કહી બતાવવું નહિ. (શુકનીતિ.)

ભોગમાં રોગનો ભય, કુલિનતામાં લાંચનો ભય, ધન હોય તો રાજાનો ભય, મૌનમાં દૈન્યનો ભય, ખજામાં શત્રુનો ભય, રૂપમાં ઘડપણનો ભય, શાસ્ત્ર ભણવામાં વાદનો ભય, ગુણમાં ખલ-નફારા માણસનો ભય, અને શરીરમાં કાળનો ભય છે, ત્યારે જગતમાં સઘળી વસ્તુઓ માટે માણસોને ભય રાખવો પડે છે; પણ માત્ર વૈરાગ્ય છે તેજ નિર્ભય છે. (વૈરાગ્ય શાતક.)

જેઓ માંસનું ભક્ષણ કરતા નથી, તે માંસ માટે પશુઓનો ધાત કરતા નથી તેઓ (સર્વ પ્રાણીઓના) મિત્ર ગણાય છે. (મનુસ્મૃતિ.)

આંખોથી જોઈને પગ ચૂકવો, વસ્ત્રથી ગળીને પાણી પીવું, સત્યથી પવિત્ર વચન જોણવું અને વર્તન પવિત્રતાથી આચરવું, x x x અહિંસા છે ભક્ષણ તે જેવું એવો ધર્મ સમજવો. અને પ્રાણીનો વધ કરવો તે અધર્મ સમજવો. તે માટે ધર્મથી પુરુષોએ સર્વ પ્રાણીઓપર દયા કરવી એ શુભ કર્તવ્ય છે. (મહાભારત.)

સત્ય, દાન, ઉદ્યોગ, દ્રેષ ન કરવો, ક્ષમા અને ધીરજ એ છ ગુણનો પુરુષ કદી પણ ત્યાગ ન કરવો. (વિદુરનીતિ.)

દુર્ગંધ, મીઠું જોશે તો પણ તેના પર વિશ્વાસ રાખવો નહિ, તેની જીભમાં માત્ર મધ છે પરન્તુ હૃદયમાં હલાહલ ઝેર છે. (હિતોપદેશ.)

શ્રદ્ધાવાળો, જિતેન્દ્રિય અને ચિત્તવૃત્તિને બહાકાર કરવામાંજ તત્પર રહેતો પુરુષ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થાય છે, અને જ્ઞાનને પ્રાપ્ત થઈ તરતજ મોક્ષને પ્રાપ્ત થાય છે. (શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.)

સત્યાગ્રહને દાન આપવું એ હાથનું ધરેલું છે, શુરને નમસ્કાર કરવા એ મસ્તકનું ધરેલું છે, સત્ય જોણવું એ મુખનું ધરેલું છે, જય મેળવે તેવું અતિ ઉત્તમ વીર્ય એ જીભનો અલંકાર છે, સ્વચ્છ વર્તણૂક એ હૃદયનું ધરેલું છે, અને ઋષિરત્ન જ્ઞાન થવું એ શાસ્ત્રનું ધરેલું છે. -સ્વભાવથીજ મહાત્માઓનાં ઉપર કહેલાં ધરેલાં છે. (નીતિ શાતક.)

ધનથી ધર્મની રક્ષા થાય છે, અને યોગથી જ્ઞાનની રક્ષા થાય છે. ખરી શોભા દાન

કરવાથી છે, પણ ધરેણાંથી નહિ. અને યથાર્થ મુક્તિ યાનથી છે, પણ વસ્ત્રાભૂષણથી નહિ.
(આણુકય નીતિ.)

સતોષ, ક્ષમા, મનોનિમ્બ, અસ્તેય, શુદ્ધતા, ઇન્દ્રિયનિમ્બ, શાસ્ત્રજ્ઞાન, ઇશ્વરજ્ઞાન, સત્ય, અને અક્રોધ એ દશ ધર્મનાં લક્ષણ છે. x x x ને માણસ પ્રાણીઓનો વધ, બધ, ઇત્યાદિ કરી પીડા કરતો નથી, તે સર્વતુલ્ય હિત ઇચ્છનાર છે, અને તેને અત્યંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.
(મનુસ્મૃતિ.)

જે પારકા માંસે કરીને પોતાના માંસને વધારવાને ઇચ્છે છે તેનાથી વધારે ખીજો કોઈ અધમ નથી, અને તે અતિ દૂર છે. x x x ને સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયાવાળો છે, અને માંસ બ્રહ્મણ કરતો નથી, તે મનુષ્ય લાંબા આયુષ્યવાળો, નિરોગી અને સર્વ પ્રાણીઓથી ડરે નહિ તેવો અને સુખી થાય છે.
(મહાભારત-અનુશાસન પર્વ.)

જે મનુષ્યની વાણી અને મનના વ્યાપારો સર્વદા સારી રીતે સુરક્ષિત હોય અને સન્માર્ગે પ્રવૃત્તિ પામેલ હોય તે માણસને સર્વ પ્રાપ્ત થયેલુંજ સમજવું.
(હંસગીતા.)

મુખમાં કોળાઓ આપીએ તો આ જગતમાં કોણ વશ ન થાય ? મૃદંગ-પખાવ પણ તેના મુખપર લોટનો લેપ કરવાથી મધુર શબ્દ કરે છે.
(ભર્તૃહરિ.)

મનુષ્યે હમેશાં મિત્રોની સાથે અને શત્રુઓની સાથે મધુર વાણીથી બોલવું; પરંતુ અપ્રિય વાણીથી બોલવું નહિ; કારણ કે મધુર વાણી બોલનારા મનુષ્યો જેમ લોકપ્રિય છે, તેમ મધુર વાણી બોલનારો મનુષ્ય પણ લોકપ્રિય થઈ પડે છે.
(શુકનીતિ.)

નિરંતર દુઃખ હોતું નથી, તેમ નિરંતર સુખ પણ મળતું નથી; કેમકે શરીર એ સુખ અને દુઃખ એ બન્નેને રહેવાનું સ્થાનક છે.
(શાન્તિપર્વ.)

સ્ત્રી અને પુરુષે ભરતાં સુધી એક ખીજનો વ્યભિચાર કરવો નહિ, તેઓનો સંલેપમાં એ ધર્મ બળવો.
(મનુસ્મૃતિ.)

જે ધર્મથી રહિત છે. મૂર્ખ છે, ક્રોધી તથા સાહસિક છે, એવા અધર્મી સાથે મિત્રતા કરવી નહિ, જે મનુષ્ય અધર્મી કરીને દ્રવ્યોપાર્જીત કરવા રૂચિ ન રાખતાં સુનીતિથી દ્રવ્ય નિશ્ચયે અર્થ સાધવા આકાંક્ષા રાખે છે, તે સદાચારી છે.
(વિદુરનીતિ.)

વિદ્યા વિનય દે છે, વિનયથી યોગ્યતાને પામે છે, યોગ્યતાથી ધન મળે છે, ધનથી ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ધર્મથી સુખ મળે છે.
(વિષ્ણુશર્મા.)

માતા તથા પિતાને સાક્ષાત્ દેવતા માનીને સદાય સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નોથી બાળકોએ તેમની સેવા કરવી.
(મહાનિર્વાણ.)

મનુષ્યનું મન જે ઇન્દ્રિયોના વિષયને ભોગવવાને દોડે છે, તે ઇન્દ્રિય બંધન થાય છે, અને પ્રવૃત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે.
(વનપર્વ.)

જે ક્ષમા હોય તો મધુર વચનનું શું પ્રયોજન છે ? મનુષ્યને જે ક્રોધ હોય તો શત્રુનું શું પ્રયોજન છે ? જે સ્વચ્છતા હોય તો અમિતુ' શું પ્રયોજન છે ? જે સદ્ગુણી મિત્ર હોય તો ઉત્તમ ઔપધોતું શું પ્રયોજન છે ? જે પાસે દુષ્ટ પુરુષો હોય તો સર્વતુલ્ય શું પ્રયોજન છે ? જે શુદ્ધ વિદ્યા હોય તો દ્રવ્યનું શું પ્રયોજન છે ? જે લાજ હોય તો ધરેણાંનું શું કામ છે ? અને જે સારી કવિતા કરવાની શક્તિ હોય તો રાજ્યનું શું કામ છે.
(નીતિશતક.)

જૈન શ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સનું નવમું સમ્મેલન.

આપણી માનવંતી કોન્ફરન્સનું નવમું અધિવેશન મારવાડ ખીકાનેર પાસે આવેલા સુખનગઢ શહેરમાં માહ સુદિ ૧૧, ૧૨, ૧૩-પુષ્ય, શુક્ર, શુક્ર તા. ૨૭, ૨૮, ૨૯ જાન્યુઆરી સને ૧૯૧૫ ના રોજ રાધણપુરવાળા શેઠ મોતીલાલ મુલજીના પ્રમુખપણાં નીચે થવા પામ્યું છે.

કેમની ઉત્તિઅર્થે ઉપયોગી કામ બજાવનારી આપણી કોન્ફરન્સને જન્મ આપનાર નર મી. ગુલાબચંદજી દહા છે એટલુંજ નહિ પણ તેની ક્ષેત્ર માટે અહોનીશ ચિંતન અને પ્રયાસ કરનાર પણ તેઓ એકજ છે એમ આ અધિવેશનની ક્ષેત્રમંદીથી પૂરવાર થયું છે, કેમકે મરૂધર પ્રદેશમાં જન્મ પામી તેજ પ્રદેશમાં પુનઃ જીવન સંચય કરવાનું કાર્ય ખીકાનેર સ્ટેટમાં એકાકિન્ટ જનરલના મોટા ઓદા ઉપર નિમાયેલ મી. ઢઠાએજ સુખનગઢના ધનાઢ્ય મહરથ શેઠ પનેલાલજી સંધી સાથે મસલત કરી ધણીજ ક્ષેત્રમંદી સાથે પાર પાડ્યું છે એ આપણે દરેકે સંતોષપૂર્વક જાણ્યું છે. માત્ર પંદર દિવસમાં મી. ઢઠાએ અને સુખનગઢના જૈન બંધુઓએ અને આપણી કોન્ફરન્સ ઓશીસે જે કાર્ય બજાવ્યું છે તે માટે તેમજ પુનઃ જીવનના સુપ્રસંગને હર્ષપૂર્વક વધાવી લેવા શેઠ મોતીલાલ મુલજીએ જે હીમ્મત દાખવી છે અને તત્પ્રકારે કાર્ય કરી બતાવ્યું છે તે માટે તે સર્વે ધન્યવાદને પાત્ર બન્યા છે એમ હમો બેધડક કહી શકીએ છીએ. કોન્ફરન્સના પ્રેસીડન્ટનું તથા રીસેપ્શન કમીટીના પ્રમુખનું ભાષણ ઉપયોગી અને મુદ્દાપૂર્વકનું હતું તેજ પ્રમાણે ઠરાવો પણ તેવાજ કરવામાં આવ્યા છે એમ જૈન અને જૈનેતર પત્રકારોએ પણ કયુધ્યું છે. હમો ‘હવે-શું કરવું’ તે વિષે હવે પછી જણાવવાનું મૂલતવી રાખી, તત્સમયે પસાર થયેલા ઠરાવોની નોંધ નીચે આપવાનું યોગ્ય ધાર્યું છે; અને તે માટે પાંચકોને વિનંતી છે કે તે ઠરાવો પૈકી અને બંધારણના સ્વાલ પૈકી તમો પોતે યથાશક્તિ શું બોગ આપી શકો તેમ હો તે અને તમારા વિચારો આપણી કોન્ફરન્સ ઓશીસ જોગ લખીને તેમજ જાહેર પત્રો મારફતે ચર્ચાને તમારી ફરજ અવશ્ય બજાવશે કેમકે ઠરાવોને ગતિ આપવી તે વ્યક્તિઓનું કાર્ય છે.

પસાર થયેલ ઠરાવો.

પ્રમુખ તરફથી (૧) રાજનિષા, (૨) સહાનુભૂતિ, (૩) ખીકાનેર નરેશને ધન્યવાદ, (૪) આસુજીતીર્થ માટે ન્યાય આપનાર-નામદાર વૉઈસરાય અને સરકાર તથા એજન્ટ હુધી ગવર્નેર જનરલ રાજપૂતાના એઓનો આભાર, (૫) જાહેર તહેવારોમાં જૈનપણેને સ્થાન આપવાની માગણીનો એમ પાંચ ઠરાવો રજુ થયા હતા અને તે પસાર થવા બાદ નીચેના ઉપયોગી ઠરાવો જુદા જુદા વક્તાઓના વિવેચન સાથે પસાર થવા પામ્યા છે.

ઠરાવ ૬ હો-ધાર્મિક કેળવણી-(Religious Education.)

દરેક જૈને જૈનધર્મનાં મૂળતરતો અવશ્ય જાણવાં જોઈએ, પરંતુ પોતે જૈન હોવા છતાં પણ આપણા કટલાક ધર્મબંધુઓ પોતાના ઉચ્ચ ધર્મનાં મૂળતરતોથી પણ અજાત છે તે સ્થિતિ હર કરવા માટે તથા જૈન બાળક અને બાળકીઓમાં ધાર્મિક જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવા માટે નીચેનાં પગલાં લેવા કોન્ફરન્સ બાર દબને આચક કરે છે:-

- (૧) જે જે સ્થળે ધાર્મિકશાળા ન હોય તે તે સ્થળે ધર્મનાં તત્ત્વ તથા રહસ્યનું જ્ઞાન ફેલાવવા સ્થાનિક સંઘે ધાર્મિકશાળા ખોલવી.
- (૨) જે સ્થળે ધાર્મિકશાળા હોય તે તે સ્થળના સંઘોએ તે શાળાને સારી વ્યવસ્થામાં ચૂકવા પ્રયત્ન કરવો.
- (૩) દરેક ધાર્મિકશાળામાં એકજ ભત્તનો અભ્યાસક્રમ ચાલે તેવી વ્યવસ્થા કરવા જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ ગોઠવણ કરવી.
- (૪) જે જે ધાર્મિકશાળામાં કંડની સગવડ હોય તેના વ્યવસ્થાપકોએ સંસ્કૃત અને માર્ગથી બાબાનું શિક્ષણ શિખવવા તેમાં વ્યવસ્થા કરવી.
- (૫) દરેક ધાર્મિકશાળા સાથે બની શકે તે દરેક સ્થળના સંઘે પુસ્તકાલય રાખવા ગોઠવણ કરવી.
- (૬) આવી શાળા માટે શિક્ષકો તૈયાર કરવા અર્થે જૈન યુવકોને ઉચ્ચ સંસ્કૃત તેમજ ધાર્મિક જ્ઞાન આપવા પ્રયત્ન કરવો.

ક્રાવ ૭ મા.—સામાન્ય કેળવણી—(General Education).

આપણી સમગ્ર જૈન કોમમાં કોઇપણ જૈન કેળવણીથી રહિત ન રહે તેવા હેતુથી આ કોન્ફરન્સ નીચે પ્રમાણે બલામણુ કરે છે:—

- (૧) દરેક જૈન માખાપે પોતાના પુત્ર તથા પુત્રીને વ્યાવહારિક કેળવણી આપવી.
- (૨) દરેક સ્થળના આગેવાનોએ સ્થાનિક વિદ્યાર્થીઓને પુસ્તક ફી વગેરે કેળવણીનાં સર્વ સાધનો પૂરાં પાડવાં.
- (૩) જૈન કોમના શ્રીમંતો તથા નેતાઓએ વિદ્યાનાં સાધનવાળાં હિંદના મુખ્ય મુખ્ય શહેરોમાં જૈન વિદ્યાર્થીઓને માટે બોર્ડિંગ હાઇસ્કૂલ અને તેમાં ફી બોર્ડરો રાખવાની ગોઠવણ કરવી.
- (૪) ઉચ્ચ કેળવણી લેતા વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ આપી ઉત્તેજન આપવાનું અને ખાસ કરીને જેઓ એજ્યુએટ થયા હોય અને મદદને અભાવે વિશેષ અભ્યાસ કરતા અટકી પડતા હોય તેવાઓને માટે મોટી સ્કોલરશીપ આપવાનું કાર્ય જૈન શ્રીમંતો તથા જૈનોની ભહેર સંસ્થાઓએ ઉપાડી લેવું.

ક્રાવ ૮ મા.—વેપારી કેળવણી—(Commercial Education.)

હિંદુસ્તાનની અડધી દોલત જૈનોના હાથમાંથી પસાર થાય છે એમ કહેવામાં આવે છે તેમજ જૈન કોમ વેપારમાં પ્રથમ પંક્તિ ધરાવે છે તે છતાં પણ વેપારી કેળવણીના અભાવે જૈન કોમ વેપાર ધંધામાં દિવસે દિવસે બીજી કોમોની સરખામણીમાં પછાત પડતી જાય છે, તેથી કોમ પોતાની અસલ પંક્તિ પ્રાપ્ત કરી ટકાવી રાખે તેને માટે આ કોન્ફરન્સ નીચે પ્રમાણે બલામણુ કરે છે.

- (૧) જૈન કોમનાં હાથમાં હાલ જે ધંધાઓ છે તે કાયમ રહે તેને માટે તે તે ધંધાના આગેવાનોએ પ્રયત્ન કરવો.
- (૨) કેળવણી લીધેલા જૈનોને જૈન વેપારીઓએ પોતાના ધંધામાં કુશળ બનાવી સામેલ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

- (૩) દરેક જૈન વેપારીએ ખાસ કરીને પોતાના ધંધાને લગતી કેળવણી. ખીજી કેળવણી સાથે પોતાના સંતતિ કુટુંબીઓને આપવાની કાળજી રાખવી.
- (૪) પોતાના વેપારની વૃદ્ધિ અર્થે પશ્ચિમના ધંધાદારીઓ પોતાનો વેપાર જે રીતે કરે છે અને ખીલવે છે તે જાણી તેનું અનુકરણ હિંદના વેપારના સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખી કરવું.
- (૫) જૈન વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ વેપારી કેળવણી લે તે તરફ તેમનું લક્ષ્ય ખેંચવું અને વેપારી કોલેજમાં તેઓ અભ્યાસ કરે તેને માટે ખાસ સ્કોલરશિપો સ્થાપવી.
- (૬) ઉચ્ચ કેળવણી લેવી અતિ મોંઘી હોવાથી જૈનોનો સામાન્ય વર્ગ સામાન્ય કેળવણી લઈ પોતાની આજીવિકા આપકરસર ચલાવી શકે તેને માટે ખાસ દેશી નામું કામું શિખવવા સ્થળે સ્થળે તે શિખવાના વર્ગો જૈન શ્રીમંતોએ તથા જૈનોની જાહેર સંસ્થાઓએ ઉઘાડવા.
- (૭) કોમ અને સંમાજની ઉન્નતિ ત્યારેજ થઈ શકે છે કે જ્યારે એ સમાજની એક મહા વિદ્યાલય (college) હોય કે જેથી સમાજના બાળકો ઉચ્ચ શિક્ષણ બહુ સારી રીતે મેળવી શકે; એટલા માટે આ કૉન્ફરન્સ કુલ સમાજની એવી એક કોલેજ સ્થાપવાની ભલામણ કરે છે.

કરાવ ૯ મો—સ્ત્રી કેળવણી—(Female Education.)

જૈન કોમમાં સ્ત્રી કેળવણીનો સર્વત્ર ફેલાવો કરવા માટે આ કૉન્ફરન્સ નીચેની જરૂરીઆતો સ્વીકારે છે:—

- (૧) દરેક માબાપે પોતાની પુત્રીને લેખન, વાંચન તથા સામાન્ય ગણિતનું જ્ઞાન આપવું.
- (૨) જે માબાપોથી બતી શકે તેઓએ પોતાની પુત્રીને માધ્યમિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવું અને પોતાની પુત્રી તેવું શિક્ષણ લઈ શકે તે માટે તેના લક્ષ્મી તેની નાની ઉમ્મરમાં નહિ કરવાં.
- (૩) જૈનની વસ્તીવાળાં જે જે સ્થળે બાળાઓને અભ્યાસ કરવા માટે સાધન હોય તે તે સ્થળે સ્થાનિક આગેવાનોએ કન્યાશાળાઓ ખોલવી.
- (૪) ભરત ગુંથણ તથા સામાન્ય જ્ઞાન મોટી ઉંમરની સ્ત્રીઓ નવરાશને વખતે લઈ શકે તેને માટે બપોરના વખતમાં ચાલતા ખાસ વર્ગો સ્થળે સ્થળે ઉઘાડવાની વ્યવસ્થા કરવી.
- (૫) આવા ખાસ વર્ગોમાં આરોગ્ય વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વો, મોંઘાની માવજત તથા અકસ્માત વખતે લેવાના તાત્કાલિક ઉપાયોનું જ્ઞાન આપવા સંબંધે વિશેષ લક્ષ આપવું.
- (૬) કન્યા તથા સ્ત્રી માટેની શાળા તથા વર્ગો માટે સ્ત્રી શિક્ષકો તૈયાર કરવાની ખાસ જરૂર હોવાથી જૈન સ્ત્રીઓએ અને ખાસ કરી વિધવાઓએ મોટા પ્રમાણમાં ટ્રિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થઈ અભ્યાસ કરવો અને આવી અભ્યાસ કરતી સ્ત્રીઓને જે જે પ્રકારની સગવડો જોઈએ તે કરી આપવી.

કરાવ ૧૦ મો—સુકૃત ભંડાર ફંડ—(Sukrit Bhundar Fund.)

સુકૃત ભંડાર ફંડ કે જેમાં ભરેલા પૈસાનો ઉપયોગ કેળવણી તથા કૉન્ફરન્સના નિભાવ માટે થાય છે અને જે ફંડની ઉપર કૉન્ફરન્સની હયાતી તથા કૉન્ફરન્સે ઉપાડેલા દરેક કાર્યોનો આધાર રહેલો છે તેવા ફંડમાં દરેક સ્ત્રી પુરૂષે પ્રતિવર્ષ ઓછામાં ઓછા ચાર આના ભરવા એવો કૉન્ફરન્સ દહતાથી આમંદ કરે છે.

- (૧) આ દુઃખમાં અત્યાર સુધીમાં જે જે મૃદુરથોએ પૈસા ભર્યા છે, તેઓનો ઉપકાર આ કૉન્ફરન્સ માને છે.
- (૨) જે જે સ્થળના સંઘોએ સંઘઠાસ આ દુઃખ એકઠું કરી કૉન્ફરન્સ ઓશીસ તરફ મોકલાવી આપેલ છે તે તે સંઘોનો ઉપકાર માનવાની આ તક લે છે.
- (૩) દરેક સ્થળના સંઘને કૉન્ફરન્સ ઓશીસ ઉપર સંવત ૧૯૭૧ ની સત્કર્તુ સુકૃત બંડાર દુઃખ એકઠું કરી જેમ અને તેમ જગદીપી મોકલી આપવા આ કૉન્ફરન્સ વિનિત કરે છે.

ઠરાવ ૧૧ મા—જૈન સાહિત્ય પ્રચાર.

જૈન સાહિત્ય વિશેષ પ્રગટ ન થવાથી જૈનધર્મ સંબંધે જુદી જુદી ભ્રમણાઓ ફેલાયેલી છે, તે દૂર કરવા જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર સર્વત્ર કરવાની આવશ્યકતા આ કૉન્ફરન્સ સ્વીકારે છે અને તેને માટે નીચેના પ્રયત્નો કરવાની ભલામણ કરે છે.

- (૧) હિંદુસ્તાનની જુદી જુદી યુનિવર્સિટી (વિશ્વવિદ્યાલય) ના અભ્યાસક્રમમાં જે જે જૈન પુસ્તકો દાખલ કરવામાં આવ્યાં હોય તે તે પુસ્તકો ટીકા તથા વિવેચનસહિત છપાવવાં.
- (૨) જે વિદ્યાર્થીઓ જૈન સાહિત્ય સ્વીકારી પોતાનો અભ્યાસ આજુ રાખે તેને સ્કોલરશિપો, ઇનામો વિગેરે આપવાં.
- (૩) હિંદની જુદી જુદી યુનિવર્સિટી (વિશ્વવિદ્યાલય) માં માગંધી બાપાને એક દ્વિતીય બાપા તરીકે દાખલ કરાવવી.
- (૪) માગંધી બાપાનો અભ્યાસ સુલભ થાય તે માટે માગંધી કોપ તૈયાર કરાવવો.
- (૫) વિશ્વવિધ બાપામાં જૈન સાહિત્યનાં પુસ્તકો બાપાંતર કરાવી છપાવવાં.
- (૬) પ્રાચીન જૈન બંડારોના વ્યવસ્થાપકોએ તેવા બંડારોમાં રહેલાં પુસ્તકોની સવિસ્તર ટીપ કરાવી પ્રસિદ્ધ કરવી, જે પુસ્તકો નષ્ટ થતાં હોય અથવા જે અલભ્ય અને ઉપયોગી હોય તેવાં પુસ્તકો ફરીથી લખાવવાં યા છપાવવાં અને તે તે બંડારોનાં પુસ્તકોનો લાભ જનસમુદાય લઇ શકે તેવી યોગ્ય ગોઠવણ કરવી.

ઠરાવ ૧૨ મા—હાનિકારક રીવાજો દૂર કરવા બાબત.

આ કૉન્ફરન્સ ઇચ્છે છે કે આપણી જૈન કોમમાં જે જે હાનિકારક રીવાજો છે તે દૂર કરવાને યોગ્ય પ્રયત્ન ગાંઠિના અગ્રેસરો અવશ્ય કરશે. એ સંબંધમાં નીચેના વિષયો પર ધ્યાન ખેંચવાની આવશ્યકતા છે—

- (૧) બાળલગ્ન અટકાવવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેના ઉપર શરીર સંરક્ષણ અને ભવિષ્યની પ્રગતિનો બહુ આધાર છે.
- (૨) શુદ્ધ વિવાહથી સ્ત્રી જાતિને બહુ અન્યાય થાય છે, તેથી તે અટકાવવાની ખાસ જરૂર છે.
- (૩) એક સ્ત્રીની હૈયાતિમાં બીજી સ્ત્રી કરવાનો રીવાજ જ્યાં જ્યાં હોય ત્યાં ત્યાં બંધ થવા માટે યત્ન કરવાની જરૂર છે.
- (૪) લગ્ન પ્રસંગે મોટી રકમોનો ખર્ચ કરવામાં આવે છે તે અપ્રસંશનીય છે.
- (૫) લગ્ન પ્રસંગે દટાણા ગાવાનો રીવાજ કોઈ કોઈ જગ્યાએ છે તે બંધ થવાની જરૂર છે.
- (૬) લગ્ન પ્રસંગે આતસજ્વાળા ફેડવાનો રીવાજ જ્યાં હોય ત્યાં તે બંધ કરવાની જરૂર છે કેમકે તે ધર્મ વિરુદ્ધ છે.

(૭) લગ્ન પ્રસંગે ગણિકાના નાચ કોઈ જગ્યાએ થતા હોય તો તેથી આ કોન્ફરન્સ વિરુદ્ધ છે.

(૮) મરણ પછવાડે કારજ કરવાનો રીવાજ નિંદનીય છે.

(૯) અન્ય દેવ દેવીની પૂજા-માનતા કરવાના વહેમી રીવાજો બંધ થવાની જરૂર છે.

ઠરાવ ૧૩ મો.—જૈન કોમની સંખ્યામાં વધારો કરવા બાબત.

(Means to increase and enlarge Jaina Community.)

જૈન કોમની સંખ્યામાં વધારો કરવા તેમજ જૈન વસ્તીનું મરણ પ્રમાણ ખીજી કોમની સરખામણીમાં વિશેષ હોવાથી તે ઓછું કરવા આ કોન્ફરન્સ નીચેના ઉપાયો સૂચવે છે:—

(૧) જેઓએ પોતાના અસલ જૈન ધર્મ તજી ખીજો ધર્મ અંગીકાર કર્યો હોય, તેઓને જૈન ધર્મમાં પાછા દાખલ કરવા પ્રયત્ન કરવો.

(૨) ઉચ્ચ વર્ણોના આર્યો કે જેઓને જૈન ધર્મ ઉપર રૂચિ હોય તેઓને જૈન ધર્મમાં આપણા પૂજ્ય મુનિમહારાજોની સંમતિ લઈ દાખલ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

(૩) આરોગ્યતાનના નિયમોનું જ્ઞાન જૈનસમાજમાં બહોળા પ્રમાણમાં ફેલાવવું.

(૪) ગીચ વસ્તીવાળા મોટાં શહેરોમાં ગરીબ તેમજ મધ્યમ વર્ગના જૈનો માટે સસ્તા ભાડાની ચાલીઓ બાંધવા માટે જૈન શ્રીમંતોનું લક્ષ્ય ખેંચવું.

(૫) જૈનોમાં મરણ પ્રમાણ વિશેષ છે તેનાં કારણો શોધવા તથા તે અટકાવવા માટે ઉપાયો સૂચવવા નીચેના ગૃહસ્થોની (મેંબર વધારવાની સત્તા સાથે) એક કમીટી આ કોન્ફરન્સ નીમે છે. ઉક્ત કમીટીએ પોતાનો રીપોર્ટ ૭ માસમાં તૈયાર કરી જાહેર પત્રોમાં છપાવવા કોન્ફરન્સના જનરલ સેક્રેટરીને મોકલી આપવો અને જનરલ સેક્રેટરીએ સૂચના સાથે તે રીપોર્ટ કોન્ફરન્સના આવતા અધિવેશનમાં યોગ્ય ઠરાવ માટે રજુ કરવો.

(૧) ડાક્ટર નાનચંદ કસ્તુરચંદ મોદી L. M. & S.

(૨) ડાક્ટર પુનશી હીરજી મેશરી L. M. & S.

(૩) ઝવેરી મોહનલાલ મગનભાઈ.

(૪) શાહ નરોત્તમ બવાનદાસ.

ઠરાવ ૧૪ મો.—કોન્ફરન્સના બંધારણ બાબત.

કોન્ફરન્સના બંધારણમાં સુધારો વધારો કરવા માટે એક કમીટી (મેંબરો વધારવાની સત્તા સાથે) આ કોન્ફરન્સ નીમે છે અને ઠરાવે છે કે તે કમીટીએ પોતાનો રિપોર્ટ જનરલ સેક્રેટરીપર ૭ માસની અંદર મોકલાવી આપવો. જનરલ સેક્રેટરીએ તે રિપોર્ટ જાહેર પત્રોમાં પ્રસિદ્ધ કરવો, અને તે પર જે સૂચના આવે તે સૂચનાઓ સાથે આવતી કોન્ફરન્સમાં રજુ કરવો.

ઠરાવ ૧૫ મો.—છર્ણુમંદિરોદ્ધાર બાબત.

જૈન પ્રાચીન તીર્થ અને ખીલ દેરાસરો જે જુદા જુદા સ્થળે આવેલાં છે, તેની પવિત્રતા સંભાળવા માટે તથા છર્ણુતા દૂર કરવાને માટે ખાસ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. મારવાડમાં

અને પ્રાચીન રથોમાં આવેલા દેરાસરોનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવવાની ખાસ જરૂર જણાય છે અને જ્યાં પ્રતિમાજીની પૂજા ન થતી હોય ત્યાં પૂજા થવા માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવાની તાકીદ જરૂરીઆત છે.

કરાવ ૧૬ મા—અન્ય કરાવોને પુષ્ટિ.

આ કોન્ફરન્સ નિરાશ્રિતને આશ્રય, જીવદયા, સંપટદિ વગેરે પૂર્વની કોન્ફરન્સોમાં થયેલા ઉપયોગી કરાવોપર જૈન સમાજનું લક્ષ્ય ખેંચે છે, અને તદનુસાર વર્તવા ભલામણ કરે છે.

ત્યારબાદ પ્રમુખ, રીસેપ્શન કમીટીના ચેરમેન અને વોલંટીયર, ડેલીગેટ વિગેરેનો ઉપકાર માનવાના કરાવો પસાર થયા હતા તથા જનરલ અને પ્રાંતીક સેક્રેટરીના કામ માટે ધન્યવાદ આપી તેમને કાયમ રાખવાનો કરાવ કર્યો હતો.

ત્યારબાદ હવે પછીની દશમી કોન્ફરન્સ મુંબઈમાં, અગીઆરમી ઓસીઆમાં, તથા બારમી અમૃતસરમાં મેળવવાનો નિર્ણય કરી કોન્ફરન્સ બહુ આનંદપૂર્વક પોતાનું કાર્ય ખલાસ કરીને ખરખાસ્ત કરવામાં આવી હતી.

સમાચાર.

સાગરગચ્છિરોમણી શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ થીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીના શિષ્ય મુનશ્રી દેવેન્દ્રસાગરજી તથા મુનિશ્રી ભક્તિસાગરજીએ અમદાવાદમાં કાલુપુર દરવાજા બહાર માહા સુદી ૧૪ ને દીવસે કાલુપુર ધીના મહાજનનંતા શેઠ મગનલાલ જેઠાભાઈની દુકાને ધીના વેપારીઓને ધીનો તાવડો બંધ કરવા બાબત ઉપદેશ કરેલો અને તેનાથી સદરજુ મહાજનને નીચે મુજબ કરાવ કર્યો છે:—

ઉપદેશથી થએલો કરાવ.

યાચચંદ્રદિવાકરૌ અમે નીચે સહી કરનાર દરેક માસની સુદી પાંચમ, ખેત્રઆઠમ, ખેત્રદશ, ખેત્રઅગીઆરસ ને અમાવાસ્યા મત્રી એકદરે (૮) આઠ દિવસ ધીનો તાવડો કરીશું નહિ. તેમ એક ડબો પણ તાવડામાં ઉન્હો કરીશું નહિ.

સહીઓ.

શા. મગનલાલ જેઠાભાઈ	શા. મોહનલાલ શીવલાલ સહી દા. પોતે
દા. શા. આત્મારામ મગનલાલ	મોદી. શીવલાલ મણીલાલ સહી દા. પોતે
શા. જેઠાભાઈ હકમચંદ સહી દા. રાંકરલાલ જેઠા	શા. રણજોડ કાળીદાસ સહી દા. પોતે.
શા. સોમાભાઈ અંબાલાલ સહી દા. પોતે	શા. હમનલાલ હીરાચંદ સહી દા. પોતે
શા. મગનલાલ કુલચંદ દા. ખુલાખીદાસ મુલચંદ	શા. અમથાલાલ ગુલાબચંદ સહી દા. પોતે
શા. ચમનલાલ નરોત્તમદાસ સહી દા. પોતે	

સદરજુ કરાવ માધવપુરામાં ધીના મહાજન તરફથી ઉક્ત મુનિશ્રીઓના ઉપદેશથી અમાવાસ્યા સિવાય ઉક્ત તિથિઓએ બંધી નહિ સળગાવવી તેમજ તાવડામાં તથા કોઠાના ચુલા ઉપર આ બાબતનો કરાવ કરવામાં આવ્યો છે.

માધવપુરાના ધીના મહાજનની સહીઓ.

શા. દલસુખ મુલચંદ સહી દા. પોતે
શા. માણેકલાલ મુલચંદ સહી દા. પોતે
શા. કુલચંદ ખાલાભાઈ સહી દા. પોતે

શા. ખોડીદાસ બલાખીદાસ સહી દા. પોતે
પા. રામચંદ શીવલાલ સહી દા. પોતે

અમે આશા રાખીએ છીએ કે, આ દરાવ દરેક ધીના મહાજન તરફથી દરેક સ્થળે અમલમાં મુકાશે.

***વનિતાવિશ્રામ:**—મહા વદ પાંચમ તા. ૪-૨-૨૫ ના રોજ સુરતમાં ગોપીપુરામાં આવેલી શ્રાવકની નવી ધર્મશાળામાં ઝવેરી નગીનચંદ કપૂરચંદને ત્યાં શાન્તિરનાત્ર પૂજા હતી. તે વખતે શ્રી વક્ષબલિજ્ઞ મહારાજે સમુદાયસમક્ષ બાપણ આપ્યું હતું. વિષય જીવ-દયાથી શરૂ કર્યો હતો ને જીવદયાનું દ્રવ્યથી અને ભાવથી વિસ્તાર પૂર્વક સ્વરૂપ સમજાવ્યું હતું. ત્યારબાદ સાત ક્ષેત્રમાં સાધ્ય ક્ષેત્ર કોણ અને સાધક ક્ષેત્ર કોણ તે સમજાવ્યું હતું. સાધક ક્ષેત્ર ચાર (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, અને શ્રાવિકા) અને સાધ્ય ક્ષેત્ર બાકીના ત્રણ (જૈન-પ્રતિમા, જૈન મંદિર ને જ્ઞાનક્ષેત્ર) તેનું વિવેચન કર્યું હતું. આપણા જૈન સમાજમાં સાધ્ય ક્ષેત્રની પ્રભાવના ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થતી નજરે આવે છે પણ સાધક ક્ષેત્ર ને સાધુ સાધ્વી શ્રાવકને શ્રાવિકારૂપ ચાર ક્ષેત્ર ને દિન પ્રતિદિન જીર્ણ થતાં નજરે પડે છે. તેમાં પણ ઉપરોક્ત સાત ક્ષેત્ર પૈકી શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ બે ક્ષેત્ર કે જે પાંચ ક્ષેત્રના પોષક છે તે તરફ મહારાજશ્રીએ સમાજનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. જે કે જૈનોમાં પૈસાની રેલમ છેલ્લે થઈ રહી છે ને જૈનો દરેક વ્યક્તિ કરતાં પૈસા ખર્ચવામાં ઘણો આગળ ભાગ લે છે તેમાં શક નથી એમ કેટલાક લોકોનું કહેવું અને માનવું છે પણ હાલ આપણામાં સીમતા અન્યથી દુઃખી થતા વર્ગો ગરીબ સ્ત્રીઓ તથા અનાથ વર્ગો છે તે તરફ નજર ફેલાવી વિચાર કરવામાં આવે તો આપણે જોઈશું તો તેઓ તરફ જૈનોએ બહુ ઝોલું કર્યું છે. આજકાલ ઘણી કોમમાં અનાથાશ્રમો ખોલાયાં છે ને તેમાં ઘણી ગરીબ સ્ત્રીઓને ને નિરૂદ્ધને વખત જાળતાં હતાં તેઓ કર્તવ્ય પરાયણ બની પોતાની ફરજ

***ઉપરનું લખાણ સુરત વનિતા વિશ્રામનાં કાર્ય વાહક બાપ બહાલી વીરચંદ તરફથી અમેને પ્રગટ કરવા માટે મળ્યું છે. આ માટે બાપ બહાલીનો પ્રયાસ ધણો સ્તુત્ય છે. અબળાઓ એ દેશની દોલત છે. સીમતી બહેનોને સહાય કરવી, દુઃખી વિધવાઓને સહજાન આપી સન્માર્ગે વાળવી. આનાથી બીજું કયું મહત્વનું પુણ્યદાન હોઈ શકે ? બાપ બહાલી તેમના પ્રયાસમાં સુદૃઢ રહેા અને તેમને દરેક રીતે આ ખાતાની અભિવૃદ્ધિ અર્થે સહાય મળેા અને દરેક ગ્રંથુઓ તથા બહેનો આ ખાતાને શક્તિઅનુસાર મદદ કરેા એવું અમે અંતઃકરણથી જોવા ઉત્સુક છીએ. બાઈ રક્ષમણી રા. રા. ઝવેરી નગીનચંદ ઝવેરચંદની વિધવાએ રૂ. ૧૫૦૧ રા. રા. ઝવેરી તલકચંદ માસ્તરની પુત્ર સોભાગ્યભાઈનાં વિધવા બાઈ પરસન બહેને રૂ. ૧૫૦૧ ની તથા રા. રા. ઝવેરી ઉત્તમચંદ મુલચંદનાં વિધવા બાઈ સરસ્વતિએ રૂ. ૧૫૦૧ ની ખાતાની શરૂઆત કરવા ને ઉદાર મદદ આપી છે તેમજ ને ને સદ્ગૃહસ્થો તથા બહેનોએ પોતાની શક્તિ અનુસાર મદદ કરી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધટે છે. અમે આશા રાખીએ છીએ આ ખાતું વૃદ્ધિગત થાઓ અને તેને દરેક પ્રકારે જોઈતી મદદ મળેા એવું ઇચ્છીએ છીએ.**

અન્યથા તૈયાર થઈ રહી છે ને જૈન સમાજમાં જે અનાથ સ્ત્રી વર્ગ છે તેમના માટે કાંઈપણ સાધન ન હોવાથી વગર ઉદ્યમે નહિ કામનો વખત દુઃખમય ગાળે છે તે તરફ કાંઈ સંધનું લક્ષ્ય જોઈએ તેવું નથી. આ દીકરી તરફથી જોઈએ છે. આવા ઉજ્જમણા સ્નાત્ર મહોત્સવો જે થાય છે તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની પ્રાપ્તિના સાધનો છે તેથી જીવ ઉત્તમ કર-ણીએ પોતાના સાધ્યને મેળવી શકે છે તો આ પ્રસંગે જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રરૂપ રત્નમયની આરાધના માટે અનાથ અબળાઓના સાધન સાર કંઈ ગોઠવણ થવી જોઈએ એવા પ્રકારનો ઘણો ઉપદેશ કર્યો હતો. જેના પરિણામે ત્યાંજ સભા વચ્ચે તેઓશ્રીના ઉપદેશની અસર થતાં ૩. ૧૫૦૧ ની રકમ ઝવેરી નગીનચંદ કપૂરચંદનાં વિધવા બાઈ રૂઢમણીએ અનાથ અબળાઓની મદદને માટે આપવા જણાવ્યું હતું ને બીજા ઝવેરી તલકચંદ માસ્તરના પુત્ર સોભાગબાઈનાં વિધવા બાઈ પરસન બહેને ૩. ૧૫૦૧ ની રકમ જાહેર કરી હતી ત્રીજા બહેન સરસ્વતી બાઈ તે ઝવેરી ઉત્તમચંદ મુળચંદનાં વિધવાએ ૩. ૧૫૦૧ ની રકમ જાહેર કરી હતી. ત્યારબાદ શા. પાનાચંદનાં ધણીબાણી સૈા. બાઈ હીરાકોર બહેને ૩. ૨૫ ની રકમ જાહેર કરી હતી. એકંદરે મળી ૩. ૪૫૨૮ ની રકમ અનાથ અબળાઓની મદદ માટે સભામાં જાહેર થઈ હતી તે હજુ પણ સૂરતમાં આ ખાતાને માટે વાત ચર્ચાઈ રહી છે.

પતિના વિશ્રામને મહાભાસમાં થએલી મદદ:—૨૮ શેક નયુબાઈ કીરપારામ મુંબઈ વાલા તરફથી એક બાઈને માસ ચારના ખર્ચ સાર, ૫ બાઈ રૂઢમણી હીરાચંદ મો-તીચંદની વિધવા, ૫ બાઈ વહાલી વીરચંદ, ૫ શા. મેલાપચંદ આણંદચંદ, ૧ વજેચંદ તોરાચંદ, ૨ શા. ધર્મજીચંદ દુવારકાવ્રસ, ૧ શા. અમરચંદ ખુચંદ, ૨ શા. મુલ્લચંદ જગજીવનચંદ, ૨ શા. મોતીચંદ કલ્યાણચંદ, ૨ શા. મગનબાઈ મલુકચંદ, ૧ શા. મગન-બાઈ વનેચંદ, ૧ બાઈ હીરાકોર બેન ઘેલાબાઈ ચોકસીની છોકરી, ૧ શા પાનાચંદ વીરચંદ; અને ૨ શા. સુરચંદની નાનાબાઈ એ રીતે કુલ રૂપીઆ ૫૮ આવ્યા છે.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાલાનો વાર્ષિક મહોત્સવ.

ઉક્ત મેલાવડાનું પ્રમુખરચાન ઝવેરી મોહનલાલ બાઈ મગનબાઈને આપવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ માસ્તર હિંમતલાલ મગનલાલ કેન્જે-આ પાઠશાલાના સેક્રેટરી તેમજ શાળાના માસ્તર છે તેમણે વાર્ષિક રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યો હતો. પછી પ્રમુખ સાહેબના સ્વહસ્તે ઉક્ત પાઠશાળાના વિદ્યાર્થીઓને ધનામ આપવામાં આવ્યાં હતાં. ત્યારબાદ અગ્રે પંધારેલા કેટલાક ગૃહસ્થોએ પાઠશાળાના કાર્ય તરફ નજર કરતાં પૈસા સંબંધીની ઉદારતા બતાવી હતી.

પશ્ચાત્ માસ્તર બાલાબાઈ કકલભાઈએ સંસ્કૃત ભાષાને આદર્શ રૂપગણી તે વિષયને ઉચ્ચકોટીએ લાવવા પાઠશાળાના માસ્તર સાહેબને તેમજ વિદ્યાર્થીઓને ભલામણ કરી હતી. પછી ઉક્ત સભાના પડિત વિશ્વનાથે વિદ્યાની ઉત્તમ ઉપયોગિતા બતાવી હતી. ત્યારબાદ મી. મુલ્લચંદબાઈ આશારામ વેરાડીએ તેમજ અન્ય ગૃહસ્થોએ નીતિ, સંસ્કૃત, ખંત, ઉત્સાહ અને ઉદ્યમ ઉપર વિવેચન કર્યું હતું છેવટે પ્રમુખ સાહેબે પ્રસંગે માંગલિક ગણી વિદ્યાના અમૂલ્ય લાભો દર્શાવ્યા હતા ત્યાર બાદ સભા વિસર્જન કરવામાં આવી હતી.

આનંદમય જીવન.

જીવનો મૂળ સ્વભાવ આનંદમય છે. કર્મમળથી સ્થિત-મુક્ત-જીવભોક્ષમાં ગયા બાદ સંપૂર્ણ આનંદ ભોગવે છે, પોતાના સ્વરૂપમાં રમણતા અને પરમાત્મ દશાનો તત્ત્વજ્ઞાને આનંદનું કારણ માન્યું છે, અને તે સ્વભાવિક આનંદ છે.

અનાદિકાળથી ભવજન્ય કરનારો આપણે જીવ જ્યાં સુધી મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયો પામ્યો નહોતો ત્યાં સુધી તેને સ્વાભાવિક આનંદ ઉપજવાનું નિમિત્ત કારણ પ્રાપ્ત મળ્યું નહોતું. સ્વાભાવિક આનંદ મેળવવાને માટે મનુષ્ય જાતને જ્ઞાતીયોએ પ્રાપ્ત વિશેષ લાયક માન્યો છે.

આનંદના બે ભેદ આપણે કદી શકીએ, એક સ્વભાવિક આનંદ અને બીજો પૌદ્ગલિક કૃત્રિમ-એ બેનું. યદિક્ષિત સ્વરૂપ આપણે જો સમજવા પ્રયાસ કરીએ તો આપણે આપણા જીવનને આનંદમય કેવી રીતે બનાવીએ તેના રસ્તા ધણા ભાગે આપણે શોધી શકીએ. હિંયાના વૈભવો-શરીર સૌંદર્ય, ગુણી ભાર્યા, આશંકિત પરિવાર-પુત્રાદિ-ધનસંપત્તિ-રાજ્ય-દરબાર અને સમાજમાં માન પ્રતિષ્ઠા ઇત્યાદિ આનંદનાં કારણો છે, એનાથી જ આનંદ મળે છે, એ સ્થાયી નથી. એ પૌદ્ગલિક છે. પૌદ્ગલિકનું સ્વરૂપ જ્ઞાતી મહારાજાએ પૂર્ણ ગતિ સ્વભાવવાળું બતાવ્યું છે, તેથી તેના સ્વભાવ પ્રમાણે વૈભવથી મળતો આનંદ પ્રાપ્ત થાય તેમાં ફેરફાર થાય. અને નાશ પામે એમાં કંઈ ચમત્કાર નથી. આ આનંદ સંયોગીક છે, જ્યાં પરાઈ વસ્તુના સહવાસથી, તેની પ્રાપ્તિથી આનંદ થાય ત્યાં તેના વિયોગ અને નાશથી દુઃખ થાય એ સ્વભાવિક છે, એવો વસ્તુનો સ્વભાવ છે; એને કુદરતનો કાયદો કહો કે નેચર કહો પણ વાત તો એકની એક જ છે.

આ આનંદ ઉપરાંત બીજા પણ કેટલાક કૃત્રિમ આનંદ મેળવવાનાં સ્થાન જુદી જુદી વ્યક્તિઓએ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે માની લીધેલાં છે.

જુદા જુદા પ્રકારના વ્યસનના સેવનથી, નાટકાદિના જોવાથી, ગીત વાંચથી, કાંચની-ચોના વાંચથી, નિર્દોષ અને સંદોષ રમત ગમતો અને હાલના જમાનાની સુધરેલી રીતની પાર્ટીઓ અને પ્રીતિ બોજનાદિથી પડતી રમુજને આનંદ માની લેવામાં આવે છે. એના પણ બે વર્ગ પાડી શકાય. તેવા છે, એક શિક્ષિત કેળવણી વર્ગ અને બીજા અશિક્ષિત વર્ગ માની લીધેલાં આનંદના પ્રકારો છે.

અશિક્ષિતવર્ગ પ્રાપ્ત ધણા ભાગે દારૂ પિગેરે કેરી ચીજોનું સેવન કરી તોફાન કરવામાં જીવંતનું સાર્થક માની આનંદ ભોગવે છે. બીજા, ધાનકા, કોળી, પરજ, ઢેક, ભંગી, ચમાર, ગોલા, ઘોખી, વિગેરે જાતો પોતાને અમલકા ખાવા પીવાની છુટ માને છે. તેવો વર્ગ લગભગ પ્રસંગે અને હોળી વગેરે તહેવારના વખતે એવી રીતે આનંદ મેળવતા જણાય છે, અને તેને માટે દ્રવ્યાદિના ભોગ આપવાને તેઓ પાછી પાની કરતા જણાતા નથી.

શિક્ષિતવર્ગ સુધરેલી રીતે એવા પદાર્થોથી કૃત્રિમ આનંદ ભોગવે છે, અશિક્ષિતવર્ગ કરતાં આ વર્ગનો આવા પ્રકારનો આનંદ વધુ ખર્ચાળ છે. અશિક્ષિત અને શિક્ષિતના વચ્ચે તફાવત છે. અશિક્ષિતવર્ગ જ આનંદ ભોગવે છે તે જાહેરમાં ભોગવે છે, અને પ્રસંગે બીજાઓને અપાય કરતા માલુમ પડે છે; જ્યારે શિક્ષિતવર્ગ મર્યાદિત છતાં તેમનાથી બીજાઓને અપામનું કારણ પ્રાપ્ત હોવાનો સંભવ જોઈ હોય છે.

આ કૃત્રિમ અને પૌદ્ગલિક આનંદથી જીવન રસમય-આનંદમય બનતું નથી. જેટલો વખત રમત ગમતમાં ભાગ લે છે, જેટલા વખત સુધી માદક પદાર્થની અસર રહે છે તેટલો વખત દેવતા અને રાજ્યના સુખના પોતે અધિકારી બનેલા છે, એમ માની આનંદ ભોગવે છે, તે વખત પુરો થાય છે, ત્યાર પછી અથવા તેના પ્રકારના આનંદના પરિણામે જો કોઈ વ્યાધિ લાગુ પડે છે, તો તેજ આનંદ તેમને દુઃખનું કારણ થાય છે, અને તેથી જીવન આનંદમય બનવાને બદલે કલેશમય બને છે અને જીવન પૂર્ણ થાય છે. તેઓ પોતાનો, પોતાના સહવાસમાં આવનારનો અને સમાજનો ધાત કરે છે.

શું આવા પ્રકારે જીવન ગુજરતી એ વાસ્તવિક છે કે જીવનને આનંદ અને રસમય બનાવવું એ વાસ્તવિક છે, એનો આપણે ખાસ વિચાર કરવાનો છે.

જીવન આનંદમય બનાવવું એટલે કુદરતી સ્વભાવિક આનંદ પ્રાપ્ત થાય એવા પ્રકારનું જીવન ગુજરવું તે છે. એવું શાથી બને તેનો વિચાર આપણે ખાસ કરવા જોવો છે. આ જીવન મૂળ સ્વભાવ આનંદમય છે, એના મૂળ સ્વભાવથી જેટલે અંશે વિપરીત વર્તન આપણે ચલાવીએ તેટલે અંશે તે આનંદમાં ખામી અથવા ઝાઝાસ આવે છે.

આ આનંદ કાથીક, વાચિક અને માનસિક, ત્રણ રીતે હોઈ શકે.

કાથિક-શારીરિક આનંદ તંદુરસ્ત અને નિરાગી શરીર હોવામાં છે. લોકીકમાં કહેવત પણ છે કે, “પહેલું સુખ તે જાતે નર્વા.” હુનિયાના તમામ વૈભવોના આનંદનું ખીજ શરીરની તંદુરસ્તી ઉપર છે. જો શરીર તંદુરસ્ત હશે તો તમામ વસ્તુમાંથી આનંદ મેળવવા ધારશે તો મેળવી શકશે, જેટલુંજ નહિ પણ પરમાર્થિક ઉદ્યોગ પણ તેનાથીજ થઈ શકશે, જો શરીરમાં કંઈ પણ વ્યાધિ હશે તો પછી ખીજ આનંદનાં ગમે તેવાં કારણો હશે તો પણ તે લેહજત આપનારાં થઈ શકશે નહિ. ત્યારે એથી એ સિદ્ધ થાય છે કે શરીર તંદુરસ્ત રહેવાના માટે ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. શરીર તંદુરસ્ત રહેવાને હમેશ ધ્યાન આપવું, એટલે તેમાં ને તેમાં લક્ષ રાખ્યા કરવું અને તેનો જાળ કરવો એવો અર્થ કરવાનો નથી પણ આપણે પોતાની રહેણીકરણી, આહાર વિહારની યોજના એવી રીતે કરવી કે તેથી નવીન વ્યાધિ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ મળે નહિ. અશુભ કર્મના ઉદયથી અથવા આકસ્મિક કારણોથી કંઈ વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય ત્યાં આપણે ઇલાજ નથી પણ કેટલાક વ્યાધિઓ એવા પ્રકારના છે કે આહાર વિહારમાં જો સાતસાર વિચાર કરી દેશ, ઠાળ, ધર્મ અને પોતાના શરીરને પોપણ આપનાર ક્યા ક્યા પદાર્થો છે તે નક્કી કરી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો ઘણા ભાગે કેટલાક વ્યાધિઓ અટકી પડે છે. સારી રીતે વિચાર કરવાનો આ વિષય છે. શરીર એ દેવી બક્ષિશ છે, તે બક્ષિશનો ગમે તેવી રીતે ઉપયોગ કરવાનો આપણને અધિકાર નથી. આ જીવનમાં ઘણા મહત્વનાં કામો કરવાનાં છે. ઘણી ફરજો બજાવવાની છે, અને આપણી ભાવિ જીવન-આવડો જાળ સુધારવાનું તેનામાંજ રહેલું છે. એવી કોમલતાથી ચીમતે સાચવવાના અને જાળવવાના અને તેનાથી આનંદ મેળવવાના જે નિયમો જ્ઞાતી મહારાજાઓએ તથા એ વિષયના ખાસ અભ્યાસીઓએ બતાવેલા છે, તે તમામનો અભ્યાસ તો બાળ ઉપર રહ્યો પણ તેમાંથી સામાન્ય નિયમો જાણવાનો અને તે પ્રમાણે વર્તવાનો આપણે ઉદ્યમ ન કરીએ એ કેટલી જોડી ખૂસ કહેવાય ? !

કેરી અભક્ષ પદાર્થનો ત્યાગ કરવામાં આવે, અને સાત્ત્વિક શુદ્ધ પદાર્થનું પરિમીત સેવન કરવામાં આવે, યોગ્ય કસરત-મહેનત કરવામાં આવે, અને પંચેન્દ્રિના વિષય સેવનમાં નિયમીત રહેવામાં આવે તો કેટલાક વ્યાધિઓ શરીર ઉપર જે હુમલા કરે છે, અને શારીરિક આનંદનો નાશ કરે છે, તે થતા અટકી પડે. આ બાબતની ખાત્રી કરવી હોય તો એનો અભ્યાસ સતત ચાલુ રાખવાથી તેની ખાત્રી થયા સિવાય રહેશેજ નહિ.

વર્તમાનમાં આપણી જૈન પ્રજાની તંદુરસ્તી સંબંધી જે વિચાર કરીશું તો તેઓ એ બાબતમાં બહુ પછાત છે. તેઓનામાં કૃત્રિમ આનંદનું જોર ઘણું વધી પડેલું છે. તેના કારણમાં બે ખામીઓ માલુમ પડે છે, એક તો શરીર રક્ષણના નિયમોનું અજ્ઞાનપણું અને બીજીને પણ તેનું પ્રતિપાલણ કરવાની નબળાઈ.

ધાર્મિક સેવનમાં આગળ વધવાની કાળજી ધરાવનાર મહાશયોએ પ્રથમ આ બાબતમાં ખાસ લક્ષ આપવા જેવું છે. કેમકે વ્યવહારિક અને ધાર્મિક ઉન્નતિનો પહેલો પાયો શારીરિક તંદુરસ્તી ઉપર છે. શરીર એ જાને બાળતોમાં સાલકારી છે, તેથી તેની ઉપેક્ષા કરવાની જરૂર નથી, તેમજ અજ્ઞાનતાના યોગે ક્ષલકશુલક વ્યાધિઓ થતા અટકાવવાને માટે તેનાં કારણો જાણી તે કારણોનો નાશ કરવો એ પહેલી દરજ્જા છે. આ દરજ્જાનો ભંગ કરવાથી ખીજા કોઈને નુકશાન ન થતાં આપણને પોતાનેજ થવાનું છે. શરીર તંદુરસ્તીથી જે આનંદ રેલવવાનો છે, તેનો નાશ ન થાય અને તે આનંદમાં ખલેલ ન પહોંચે તેને માટે જો આપણે યોગ્ય કાળજી ન રાખીએ તો પછી તેનું પ્રાયશ્ચિત આપણે ભોગવવું પડશે. શારીરિક આનંદનો ઘાત થવાની સાથે કડવી દવાનું સેવન કરવું પડશે. કેટલીક પરહેજ પાળવી પડશે. તેની સાથે દ્રવ્ય સંબંધી નુકશાન યશે તે તો જુદું. આ બાબતમાં વણીક બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે, અને ખોટો ધંધો ન થાય તે માટે ખાસ કાળજી રાખવાની છે.

શારીરિક આનંદ મેળવવાને પોતાની માનદ્રષ્ટિથી મુખ્યત્વે નીચેના નિયમો પ્રમાણે વર્તવાનું આપણને જ્ઞાની મહારાજાએ સૂચવ્યું છે. જે માર્ગાનુસારીના નામથી ઓળખાય છે.

૧. જીભ લાગ્યા સિવાય ખોરાક લેવો નહિ.

૨. જમતી વખતે થોડું ઓછું ખાવું. એટલે ૨ થી ૮ કોળીયા સુધી ખોરાક ઓછો ખાવો. આ એક જાતનો તપ છે, તેને ઉણોદરી તપ કહેવામાં આવે છે.

૩. કોઈ જાતનું વ્યસન કરવું નહિ.

૪. અભક્ષ વસ્તુઓ ખાવી અને પીવી નહિ.

૫. અનંતકામનું સેવન કરવું નહિ.

૬. વિદ્યનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

૭. રાત્રી ભોજન કરવું નહિ.

૮. અનલપ્ત્યાં દળ ખાવાં નહિ. અનલપ્ત્યાં દળ એટલે જેના ગુણની ખજાર સેનાર કે આપનાર જાનેમાંથી કોઈને ન હોય તેવાં દળ.

૯. પરિમિત મૈથુન સેવન.

૧૦. નિયમીત નિદ્રા લેવી.

આ નિયમો જે સખ્ત રીતે પાળવામાં આવે તો શારીરિક આનંદ મેળવવામાં જે આપણને કેટલોક વ્યાધાત નડે છે, તે પ્રાયે નડશે નહિ.

વાંચિક આનંદ—આ જાતનો આનંદ મેળવવામાં ઘણા ભાગે ઝેરી પ્રવૃત્તિ જેવામાં આવે છે કે ખીજની નિંદા કરવી, તેનામાં અછતા દુષણોનું આરોપણ કરવું, ખીજની ચાડી કરવી, મશ્કરી, હાંસી, મજાક કરવી, અસત્ય બોલવું, જીડી સાક્ષી કરવી ઇત્યાદિ, આ પ્રવૃત્તિ એ અશુદ્ધ છે, અને તેમાંથી મળતો આનંદ ક્ષણિક છતાં પરિણામે દુઃખજનક છે. આ પ્રકારનો આનંદ મેળવનારની ગણના સમાજમાં પ્રશંસાપાત્ર થતી નથી. માદા કર્મબંધન એ કારણ છે, અને તેના વિપાક અશાતા વેદનીના રૂપમાં આપણને ભોગવવા પડે છે, અને તેથી જીવન ક્લેશમય બને છે. જે આપણે આપણા જીવનને આનંદમય બનાવવું હોય તો આ અને આવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ અટકાવવી જોઈએ.

આને બદલે સત્ય, હિતકારક અને પીતિમય અદ્ય વચન બોલવાની અને ખીજઓના ગુણનું અવલોકન કરી સારા ગુણોની અનુમોદના કરવાની મહાપુરોના અને ભગવંતના ગુણો જાણી તેમના ગુણાનુવાદ કરવાની અને સાંભળવાની પ્રવૃત્તિ રાખવાથી જીવન આનંદમય બનાવી શકાશે. એનાથી મળતો આનંદ પરંપરાએ આત્મિકવિકાસનું કારણ બનશે. આ આનંદથી અશુભ કર્મનો પ્રાયે ક્ષય થશે, અને તેથી અશાતા વેદની કર્મનો પણ ક્ષય થશે. એ કંઈ જેવો તેવો લાભ નથી.

માનસિક આનંદ—માનસિક આનંદ નિર્દોષ અને સારા વિચારો કરવાથી મેળવી શકાશે. બંધ અને મોક્ષનું કારણ મન છે. તેની જ રીતે માનસિક આનંદ અને ક્લેશનું કારણ પણ મન છે. હંમેશા પાપરહિત નિર્દોષ વિચારો કરવાથી અને તદનુસાર આપણું વર્તન રાખવાથી જીવન આનંદમય બનાવી શકાશે, જગતમાં પાપમાં કારણો ક્યાં ક્યાં છે, તેનું અવલોકન કરવાથી આપણને તે માલમ પડશે. વ્યવહારમાં માનસિક આનંદનો નાશ કરવાનું કારણ ઘણા ભાગે આપણી પોતાની અન્યાયી વૃત્તિ છે. અન્યાયથી ચાલવાની ટેવ પડવાથી આપણી પ્રવૃત્તિ પણ અશુદ્ધ રહેવાની, અને પ્રવૃત્તિ અશુદ્ધ હોય ત્યાં તેના પરિણામમાં આનંદ મળવાનો સંભવ આકાશ પુષ્પવત્ સમાન છે. અન્યાયની પ્રવૃત્તિથી માની લેવાતો આનંદ એ ઝાંઝવાની પાણીના જેવો છે, એ વાસ્તવિક આનંદ નથી, પણ આનંદાભાસ છે.

માનસિક આનંદ મેળવવાને માટે ખીજ પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. વ્યવહારની અંદર માની લીધેલા લાભના વખતે આનંદધેક્ષા થઈ જવું, અને અનિષ્ટ પ્રાપ્તિ અથવા ઇષ્ટ વિયોગના પ્રસંગે નિરાશ અથવા દીઝગીર થવું એ બન્ને સ્વભાવિક આનંદનો નાશ કરવાવાળું છે. એ રતી અને અરતી બન્ને પાપજ છે. એ બન્નેનો સહવાસ છાડવાથી કુદરતી આનંદ શું છે એનો અનુભવ થશે.

ઉપર આપણે કાર્મિક, વાંચિક અને માનસિક આનંદ વિશે યત્નિચિત્ત વિચાર કર્યો તે સિવાય પણ આનંદમય જીવન બનાવવાનાં કેટલાંક કારણો છે. તેમાં પહેલી જગ્યા કુટુંબીક આનંદ લે છે. જે કુટુંબમાં હંમેશા આનંદ રહે એ કુટુંબના જેવું ભાગ્યશાળી કયું? કુટુંબની અંદર આનંદ મેળવવાને માટે કુટુંબક્લેશના કારણોનું અવલોકન કરી ક્લેશને અટકાવવો એટલે સ્વભાવિક આનંદ આવીને ઉભો રહેશે. જે કુટુંબમાં હંમેશા દંતક્લેશ થયા કરે એ કુટુંબ બલ્કે મોટું શ્રીમંત અને ધનવાન હોય, બહાર લોકીકમાં તે આબરુદાર ગણાતું હોય તોપણ જેમ રોગીષ્ટ માણસ જેટલો વખત સારાં કપડાં પહેરીને બહાર નીકળે અને લોકો તેને સુખવાળો

જીવે પણ તેના સુખની વાસ્તવિક ખબર તેને પોતાનેજ હોય છે. તે સુખજ કુટુંબકલેશવાળા ઘરના સંબંધમાં પણ બને છે.

કલેશ એ સંસાર ભવ બ્રમણતાનું મૂળ છે. કલેશરહિત મનનેજ ભવપાર હતરવાનું કારણ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ માને છે.

કુટુંબકલેશના જેવાજ બીજા ન્યાતીકલેશ, સમાજકલેશ પણ કુદરતી આનંદનો નાશ કરવાવાળા છે.

જેઓ સ્વાભાવિક-કુદરતી આનંદ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા છે, જેઓ પોતાનું જીવન આનંદમય બનાવવા ધારતા હોય તેમણે કલેશના કારણોમાં પડવું નહિ, પડેલા હોય તો હિંમત ધરી તેમાંથી નિકળી જવું. ગમે તેવા વિપરીત સંજોગો પ્રાપ્ત થાય તોપણ પોતાનું સાધ્ય ચુકવું નહિ એજ ઉત્તમ છે.

સુખ અને દુઃખનું મૂળ કારણ શુભાશુભ કર્મ છે. શુભકર્મના ઉદયના ફળરૂપ-શારીરિક તંદુરસ્તી, ધન, પ્રાપ્તિ, કુટુંબ પરિવાર ઇત્યાદિ છે. તેવીજ રીતે અશુભકર્મના ફળના પરિણામરૂપ રોગનો સંયોગ, ધન હાનિ, અને પરિવારનો વિભેદ ઇત્યાદિ છે. એ અશુભકર્મનો કર્તા આપણો પોતાનો જીવજ છે અને પુર્વકાળમાં કરેલા કર્મના ફળરૂપ છે. તે ફળને અટકાવવાની આપણામાં સત્તા નથી તો પછી તેના માટે આનંદ અને કલેશ નહિ માનતાં સ્વભાવિક પોતાના સ્વરૂપમાં રહેવાની ટેવ પાડવી એના જેવું બીજું ઉત્તમ એક પણ નથી.

આપણું બાવી જીવન આનંદમય બનાવવાનો મોટો ભાગ આપણી વર્તમાન કૃતિ ઉપર આધાર રાખે છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજે કહ્યું છે કે: “બંધ સમયે ચિત ચેતીયે, શા ઉદયે સંતાપ.” જે વખતે કર્મનો બંધ પડે તે વખતે ચેતવાનું છે. એક વખત અશુભકર્મનો બંધ પડે તો પછી તેના પરિણામરૂપ ફળવિપાક ભોગવવાના પ્રસંગે સંતાપ કરેલો શું કામ લાગે માટે વર્તમાનમાં અશુભકર્મનો બંધ ન પડે તેના માટે અશુભકર્મ બંધનાં કારણોનો આપણે અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને તેવા કારણોના કર્તા આપણે ન થઈએ એ માટે ઈળજી રાખવી જોઈએ.

જીવન આનંદમય બનાવવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય પોતાના ઇષ્ટદેવની, પરમાત્માની અને ગુરૂની શુદ્ધ ભાવનાથી ભક્તિ કરવી, અને સદ્ અનુયાયનનું સેવન કરવું તે છે. સંપૂર્ણ વિશેષ-લ્લાસથી, આદરસહિત, આ વિષયમાં શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરવી તે છે. એની ખરી લેદજત જે મહાનુભાવો એનું સેવન કરે છે, તેમને છે એ અનુભવવાળો આનંદ અનુભવ કર્યા સિવાય મેળવી શકશે નહિ કે તેની પ્રતીતિ થઈ શકશે નહિ. -

આરોગ્ય.

(લેખક:—સદગત ડી. જી. શાહ, માર્ણેકપુર.)

ક્ષણિક સુખને સાર પોતાની આશેખતાનો નાશ ન કરે. શરીરરૂપી ઘરનો બ્રહ્મચર્ય રૂપી પાયો મજબુત હશે તોજ સારી રીતે તે ઘણા વખત સુધી નિરોગીપણે ટકી શકશે.

શારીરિક, આત્મિક અને માનસિક બધા મૈથુન સેવનથી નષ્ટ થાય છે માટે તેમાં તો કરકસર રાખવી એજ હિતકારક છે.

કિંમતના પ્રમાણમાં દવા ગુણુ કરે એ ખોટા બહેમ છે અને એવા ખોટા બહેમથીજ દવા ગુણુવાળી છતાં બરાબર અસર કરતી નથી.

આરોગ્યતા નિરધમીપણે ખેસી રહેવાથી પ્રાપ્ત થતી નથી. જેટલું મહેનતથી પ્રાપ્ત થાય છે તેનાથી વધારે ખેસી રહેવાથી શુભાવનું પડે છે.

જેવા વિચારોનું સેવન કરશે તેવું પ્રાપ્ત થશે. આરોગ્યતાના વિચાર કરશે તો આરોગ્યજ મળશે, અને રોગના વિચારો કરશે તો રોગના ભોગ થશે.

નિયમસર કરવા જવું, નિયમસર કસરત કરવી, અને નિયમસર દરેક કાર્ય કરવું, તેથી શરીર મજબૂત તથા નિરોગી થશે.

વિપય રસથી ભરપૂર પુસ્તકો વાંચવાં, નાટકો જોવાં, સ્ત્રીઓના અલંકારોની વાતો કરવી, અને સ્ત્રીઓનાં અંગોપાંગ નિરખવાથી મનોવૃત્તિઓ કાણુમાં નહિ રહેતાં અવળા રસ્તે મન આલ્સ્યું જાય છે.

નહાતી વખતે પ્રથમ માથુ પકાળવું, તન્દુરસ્તીવાળાને ટાઢા પાણીએ ન્હાવાથીજ શરીરને જળ તથા ક્ષયદો થાય છે.

ગરમ પાણી સાથે ઠંડુ પાણી મેળવીને સ્નાન કરવાથી શરીરમાં કળતર ઉત્પન્ન થાય છે. દરેક રોગી ઔષધ વાપરતો હોય અગર ન વાપરતો હોય પણ પદ્ય પાળવાની મુખ્ય જરૂર છે, ખાવા પીવામાં એપરવાઇ રાખવી એજ તન્દુરસ્તી જગાડવાનું મુખ્ય કારણ છે.

તમાકુ-ખીંડી કાળજે દાઢ પાડી દેહને બાળી નાંખે છે, તેમજ મુખમાં આંધી પાડી ઉધરસ તથા ગરમીનાં દરદો પેદા કરે છે.

દારૂપાનનું નીચ વ્યસન તન, મન અને ધનને બહુજ નુકસાનકર્તા છે. તેનાથી અનેક પ્રકારની વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય છે.

ચાહ બળ હરે છે, અને દોષી નિદ્રાને રોકે છે.

અશીલુથી કાઠો અંધ થાય છે તથા એદીપણું આવે છે.

લાંબ અને ગાંઝના સેવનથી મગજ બગડે છે, તથા જાથુ અબ્માસથી દિવાના થઇ જવાનો સંભવ રહે છે.

કોકેનનો લાંબા વખત સુધી ઉપયોગ કરવાથી શારીરિક અને માનસિક શક્તિઓ મંદ પડી જવા સાથે બળનો નાશ થાય છે.

આરોગ્યતા રૂપી ફળ મેળવવા માટે મનોવિકારોને વશ કરવા જોઇએ.

ધણાં મરચાં, તેલ, ખટાઇ, ઘણો ગરમ તથા ઠંડો ખોરાક અને મીઠાઇ વિગેરે બારે ખોરાક ખાવાથી ધાતુક્ષીલતા વિગેરે લાગુ પડે છે.

શરીર બળની વૃદ્ધિ માટે નિત્ય કસરત કરવી જરૂરની છે અને મનોબળની વૃદ્ધિને માટે યોગાભ્યાસ જરૂરનો છે.

આરોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનાર ઇચ્છનારે પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઇએ કે “હું નિત્ય નિયમિત અને વખતસર હિતકર બોજન કરીશ.”

ખીજ પ્રતિજ્ઞામાં હું કોઇ પણ વ્યસન કરીશ નહિ, ખોતે સ્વચ્છ રહીશ. મારા ઉપયોગમાં આવતાં વસ્ત્ર, ઘર, પાણી, ખોરાકના પદાર્થો વિગેરે સર્વે સ્વચ્છ રાખી વિપયમાં નિયમિત રહીશ.

આરોગ્યતાથીજ ધર્મ, અર્થ અને કામ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પરંતુ શરીરને રોગી

રાખવાથી કંઈ બની શકતું નથી. માટે દરેક મનુષ્યે શરીરને આરોગ્યતામાં રાખવા પ્રયત્ન કરવો જરૂરનો છે.

અસ્વચ્છતાવાળાં ગંદાં ને મેલાં કપડાં પહેરવાથી ખસ, દાદર, ગુમડાં, ખરબચાં અને લોહીવિકારનાં દરદે ઉત્પન્ન થાય છે.

રોગ થયા પછી રોગની દવા કરવી તેના કરતાં પ્રથમ રોગજ પેદા ન થાય તેવી તબીબી રાખવી એ ઘણું ઉત્તમ છે.

પાણી શુદ્ધ કપડાથી ગાળીનેજ પીવાના ઉપયોગમાં લેવું કારણ કે વગર ગાળેલા પાણીને પીવાથી કેટલીએક વખત ઘણા માણસોને વાળા નિકળેલા બોવામાં આવે છે.

ભુખ કરતાં વધારે ખાવું નહિ પરંતુ થોડું ઘણું ભુખ્યા રહેવું એ વધારે સારું છે. ભુખ કરતાં વધારે આહાર લેવાથી અજીર્ણ થાય છે. કહેવત છે કે “જે થોડું રહ્યું ભુખ્યું, તેને કંઈ નવ દુઃખ્યું.”

હરતક્રિયાથી હજારો માણસ પોતાની અમૂલ્ય શક્તિ ગુમાવી ખીન તાકાદપણે અનેક રોગના ભોગ થઇ કરેલા કર્મથી પરતાય છે.

જેને જીવાની છતાં જીવ બનવું હોય, નિરોગી છતાં રોગી થવું હોય, તથા તન્દુરસ્તી, સૌંદર્યતા, લાવણ્ય અને સૌજન્યતા હાથે કરીને પોતાનામાંથી વિદાય કરી રોગી, કુરૂપી, આળસ અને કાચર બનવું હોય તેજ હરતક્રિયાથી મિત્રાચારી રાખે છે.

સોપારી ખાવામાં સો પારી (૧૦૦) કરી જોડેલા અવયુષ્ય છે, વળી લોહીને ઉકાળી પાણી કરે છે તથા ક્ષયના ભોગી બનાવે છે.

સ્ત્રીઓને જેમ પતિવ્રત પાળવાની જરૂર છે તેમ શું પુરુષોને એક પતિવ્રત પાળવાની જરૂર નથી ?

આળસ અને મોજ શોખ એ જીંદગીનાં દુશ્મન છે. આળસ એ રોગોને જન્મ આપે છે, ઉદ્યોગીતું મન સદાય પ્રકુલિત રહે છે.

ખોરાકમાં અને હરવા કરવામાં તથા ખીજ દરેક બાબતોમાં મિતાહારી થવું, શુદ્ધ હવામાં રહેવું, અને શરીરને સ્વચ્છ રાખવું.

સુખ રહેતી વખતે માથાપર ઝોઢીને સુખ રહેવું નહિ કારણ કે તેથી અંદરથી નિઃ-જનતો ઝેરી શ્વાસ રૂંધાઇ તાજી હવા પ્રવેશ કરતી નથી.

અત્ર પાણી સિવાય થોડું ઘણું જીવી શકાય પણ હવા સિવાય તો બિલકુલ જીવી શકાય નહિ, માટે તાજી અને શુદ્ધ હવા હમેશાં લેવી.

સ્નાન કરવાથી શરીર સ્વચ્છ અને હલકું થઇ થાક ઉતરી જાય છે. માટે જોરતું કામ કરનારા માણસોએ હમેશાં ન્હાવાની ટેવ રાખવી.

કોઇ પણ અન્ન અગર કૃષ્ણ ઉતરેલું અને સડી ગયેલું ખાવાથી તન્દુરસ્તીને નુકશાન કર્તા છે. જીભગરો કરવાથી વ્યાધિ થાય છે. માટે નિદ્રાને રોકવી નહિ. ઝાઝામાં ઝાણું દરેક મનુષ્યને છ કલાક તો ઉઘવુંજ જોઈએ.

રાતે બેલા સુવું ને સવારમાં બેલાજ ઉઠવું. કહ્યું છે કે:—“રાતે વેલા જ સુઇ, વેલા ઉઠે વીર; બળ, બુદ્ધિ, બહુ ધન વધે, સુખમાં રહે શરીર.”

શુદ્ધ પાણી, શુદ્ધ અન્ન, અને શુદ્ધ હવા એ આરોગ્યતાની માતા છે. બુદ્ધિથી વીર્યનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો પુરુષત્વ તથા આયુષ્ય વધે છે. અતિ મૈથુન એ સ્ત્રી કરતાં પુરુષને વધારે નુકશાન કર્તા છે.

ખોરાક લીધા પછી શરીરને થોડો ધણે પણ આરામ આપવો જોઈએ માટે જમ્યા પછી અરધો કલાક ડાખા પાસે સુઈ રહેવાની અગર સો ડગલાં ચાલવાની ટેવ રાખવી. ખાનપાનની ખેદરૂઝરી અને સ્વાદેન્દ્રિયની લાલસાથી અનેક દરદો ઉત્પન્ન થાય છે, જે ખોરાક લો તે સાદોજ લેજો, કુદરતને હમેશાં સાદામજ પ્રસન્ન છે, અને તે સાદા ઉપાયો ધણા સહેલા હોય છે.

જેમી માણસોની તંદુરસ્તી જલદી ખગડે છે. માટે જોમ તરફ લક્ષ રાખવું નહિ, ખોરાક લેતી વખતે મન શાન્ત રાખવાની જરૂર છે.

પ્રેમી પુરતકાનું ધ્યાન, શૃંગારિક વાતો અને નંદારા માણસના સંદવાસથી મન નીચ માર્ગે દોરાય છે. અને તેથી કામવૃત્તિને ઉરકેરવાને લીધે નજાઈપિયું પ્રાપ્ત થાય છે.

કુદરતે રાત્રિ વિશ્રાંતિ-નિદ્રાને માટેજ કહ્યું છે તેથી તેનો ભંગ ન કરવો.

પોતાની શક્તિ સુજળ મહેનતનાં કાર્યો કરવાથીજ હાથ પગ મજબુત થાય છે, તેવા સારા ખોરાક ખાવાથી થતા નથી.

આજીવિદાના કામ પૂરતો મહેનત પડે એવો ધંધો નહિ કરવાથી પ્રમાદ, આળસ, શુન્દા, ચિંતા અને રોગો વધે છે.

ધનવાન પુરુષોને ઝાડાની કબજાઆત વિશેષ લાગુ પડે છે, તેવું કારણ નિશ્ચયી ખેરી રહેવું એજ જણાય છે.

ખાળજનથી વીર્યહીન થવા સાથે તંદુરસ્તી ઉપર ખરાબ અંસર થાય છે.

લોહાનો કાટ લોહાનેજ આધ માટી કરી નાંખે છે તે સુજળ કામ વગરનું મન પોતાનેજ ખાય છે.

પેટની ધંટી દાંત છે, તો ખોરાકને તે ધંટીએ ઝીણો દળીનેજ અંદર ઉતારો.

અનાજ ચાવવાની કરકસરને લીધે અજીર્ણરોગો લાગુ પડે છે તથા મજ સાફ ઉતરતો નથી.

ઉઘમ નહિ કરવાથી શાન્તિ મળતી નથી અને મન ઉદાસ રહે છે. માટે ગળમાફક થોડા ધંધો કરવો.

હસ્ત ક્રિયાથી મૂંઝાસાય કમજોર થઈ જાય છે. પેશાબ વારંવાર થાય છે. તથા પ્રમેહ, મજમંદ, કમરનો દુઃખાવો, મંદાગ્નિ, નિર્જાતા વગેરે અસાધ્ય રોગો લાગુ પડે છે.

જેમની તંદુરસ્તિનું સંભોગના નિયમોના અગ્રાનને લીધે સ્ત્રીનાશ વળી જાય છે. તોયે તેઓ પોતાની મનોવૃત્તિને વશ રાખી શકતા નથી. તેઓને મૂર્ખ અને પશુવૃત્તિના મનુષ્યો સમજવા.

અતિ મૈથુન જેવું તુલ્યાનકારક બીજું કંઈજ નથી. માટે તે કામમાં થોડા વિવેક રાખવો જરૂરનો છે.

અપૂર્ણ.

સ્વીકાર.

સદ્વક્તા:—યોગદ-લાઠન-પ્રકારક મેદર્સ મેધજી હીરજ એન્ડ કું. તરફથી મુંબાઈ. શુરૂદેવ શુભ મણિમાળા:—પ્રસિદ્ધ કર્તા ઝવેરી ભોમીલાલ ધોળશાજી તરફથી અમદાવાદ. (જેન) વનિતાવિશ્રામનો રીપોર્ટ. બાઈ વ્હાલી વીરચંદ તરફથી. સુરત.

વોર્ડોંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં બંધીશ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૫-૦-૦ બોર્ડોંગના વિદ્યાર્થી નૈન પટેલ ચતુરભાઈ સોમાભાઈ આફ્રિકા-(નૈરાબી.)
- ૩૦૦-૦-૦ શ્રી મુખ્યના મોતીના કાંટાના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી શેઠ હીરાચંદ્રભાઈ નેમચંદ. મુખ્ય. ખા. દગ્ગાસે રૂ. ૧૫૦) મુખ્ય કાયમ આપવા કહેલા તે મુખ્ય સં. ૧૮૭૦ ના નેઠ સુદી ૧ થી અસાડ વદી ૦)) સુધી માસ ૨) ના હ. ઝવેરી ભોગીવાલ સારાભાઈએ આપ્યા.
- ૧-૦-૦ શા. શકરચંદ ડાહ્યાભાઈ. અમદાવાદ ધુસાપારખતી પોળ. હ. મણીવાલ ઉત્તમશી.
- ૧-૦-૦ શાહ ખાતે હા. ઇમરલાલ હરજીવનદાસ અમદાવાદ.
- ૫-૦-૦ કૃષ્ણચંદ રામચંદ. સાણીદા. }
 ૨-૦-૦ કુલચંદ રામચંદ. ,,
 ૨-૦-૦ જીવણલાલ રજીડાડદાસ. ,,
 ૨-૦-૦ કાળીદાસ ગુલાબચંદ. ,,
 ૧-૦-૦ દલીચંદ મુજબાઈ. ,,
 ૧-૦-૦ પદમસી કૃતેચંદ. ,,
 ૧-૦-૦ અંબાલાલ નેશીંગભાઈ. ,,
- હા. બોર્ડોંગના વિદ્યાર્થી મૂળચંદ નાનચંદ.

૩૨૪-૦-૦

માસિક મદદ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૧૨-૦-૦ શા. રા. નગીનદાસ હાંમીંગ સીપોર ખા. સને ૧૯૧૪ ના આપવાના કલ્લા હતા તે હા. મણીવાલ નગીનદાસ.
- ૮-૦-૦ શા. હોટાલાલ ઝવેરચંદના ટ્રસ્ટી વકીલ મોહનલાલ ગોકળદાસ. અમદાવાદ હાલુસાવાડે સને ૧૯૧૪ ની સાનના માસ સપ્ટેમ્બર, ઓક્ટોબર, નવેમ્બર તથા ડીસેમ્બર મા. ૪) ના રૂ. ૨) લેખે હા. વકીલ. મોહનલાલ ગોકળદાસ
- ૪-૦-૦ વપાવ મોહનલાલ ગોકળદાસ અમદાવાદ પાંજરાપોળ. સને ૧૯૧૪ ના માસ સપ્ટેમ્બર-ઓક્ટોબર-નવેમ્બર તથા ડીસેમ્બરના હા. પોતે.
- ૩-૦-૦ વકીલ મોહનલાલ ગોકળદાસ પાંજરાપોળ. સને ૧૯૧૫ ના માસ જાન્યુઆરી, ફેબ્રુઆરી, માર્ચના હા. પોતે.

૨૭-૦-૦

ખરચ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૨-૦-૦ એક દિતેન્દ્ર તરફથી હા. દોશી મણીલાલ માધવજી. વડાલી. હાલ અમદાવાદ.
- ૪ ૧૨-૦ એક દિતેન્દ્ર તરફથી હા. દોશી મણીલાલ માધવજી. વડાલી. ખા. ગુજરાતી પત્રના સને ૧૯૧૪ ના લવાજમના આપ્યા.
- ૩-૦-૦ બાપુલાલ અમરચંદ નીકોરા. મનીઓડરથી હા. પોતે.
- ૧૨-૦-૦ બોર્ડોંગના વીધાર્થી તરફથી હ. ચંડુલાલ મયુરદાસ. અમદાવાદ નૈન બોર્ડોંગ. ખા. વીધાર્થીઓએ પ્રીસ્ટ કરી તેના આપ્યા.
- ૭-૬-૦ શા. સૌભાગ્યચંદ ગીરધર. ગોધાવી હાલ અમદાવાદ નૈન બોર્ડોંગ. હા. પોતે ખા. પુત્ર જન્મની ખુશાલીમા વીધાર્થીઓને જમણુ નિમિત્તે.

૪૭-૧૧-૦

ધાર્મિક જ્ઞાનોત્સવ ખાતે આવેલી રકમ.

- ૨-૦-૦ શા. બાપુલાલ અમરચંદ નીકોરા. મનીઓડરથી હા. પોતે.
- ૪૭ ૨-૦-૦ ૪૦૦-૧૧-૦

Rates for Advertisement.

જાહેરખબર આપનારાઓને અમુલ્ય તક.

જનકોમમાં જોડાણ દેવાનો તે પ્રખ્યાતિ પામેલું આ બુદ્ધિપ્રભા મોક્ષિક છે. જે મોક્ષિક છે વર્ષ-પુર્વે કરી જાવના વર્ષમાં અધિવેશન કરવા બાબતેનાં થયું છે. તેમાં જાહેર આપનાના બાબે નીચે મુજબ ઘણા જોડાણ રાખવામાં આવ્યા છે.

	એક પેઈજ.	અડધું પેઈજ.	પા. પેઈજ.	ચાર લોઈ
એક વર્ષ માટે ...	૩૦	૨૦	૧૨	૬
છ માસ માટે ...	૨૦	૧૨	૬	૩
ત્રણ માસ માટે ...	૧૨	૬	૪	૩
એક અંક માટે ...	૫	૩	૨	૧

જાહેર ખબરો દિહી, મુજરાતી મા હરેજ બાપમાં લેવામાં આવશે. જાહેર ખબરો નામાં આગાધી મળ્યા તિવાય જાહેર ખબર દાખલ કરવામાં આવશે નહિ. આ બુદ્ધિપ્રભા મોક્ષિક ઉપરથી જોડાણવાના બાબે પત્રવ્યવહારથી અગર રૂબરૂ મળવાથી નહીં. જોડાણ તે માટે સંબંધે પત્રવ્યવહાર તથા મનીઆઈર વિગેરે નીચેના શીરનામે મોકલવા.

નાગી અગલ
અમદાવાદ.

}

વ્યવસ્થાપક-બુદ્ધિપ્રભા.

અધ્યાત્મશાન્તિ આવૃત્તિ બીજી.

પાકી બાઇન્ડીંગ પૃષ્ઠ ૧૩૨. કી. રૂ. ૦-૩-૦

ખરેખર શાન્તિને આપનારો આ લઘુ ગ્રન્થ અહોનીશ અભ્યાસપાઠની માહક મનન કરવા યોગ્ય છે. શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ તે રૂ. ૧૯૫૮ માં રચેલ છે તેની આ બીજી આવૃત્તિ સુધારા સાથે પ્રગટ થઈ છે. ગ્રન્થ અંતર્ગત છે.

આલોકને મુખ્યના.

બુદ્ધિપ્રભાના આલોકને વિવેકન કરવાનું કે જે સદૃશ્યોએ મુસ્લિમ બુદ્ધિને લેવાનું આપ્યું નથી તેમના કપર નવા પાંતો જોડે પુસ્તક સાતમાનો પ્રથમ અંક વિ. પિ. થી મોકલવામાં આવશે તે રૂનીકારી આગારી કરશે.